

کتابخانه تخصصی امام حسین علیه السلام - قم
http://www.ihlib.ir

کتابخانه تخصصی

سال اول، شماره اول، بهار - تابستان ۱۳۹۴

صاحب امتیاز و مدیر مسئول: حسین متقی

سر دبیر: عبدالحسین طالعی

هیئت تحریریه: حسین شهسواری، محسن صادقی،

عبدالحسین طالعی، حسین متقی، سید محمد موسوی

مشاوران علمی:

آیت الله سید محمد رضا حسینی جلالی

آیت الله شیخ مرتضی فرج پور

حجة الاسلام شیخ حسن طارمی راد

حجة الاسلام شیخ مهدی فرمانیان

حجة الاسلام شیخ رضا مختاری

دکتر نعمت الله صفری فروشانی

دکتر محمد رضا فخر روحانی

دکتر محمد حسن فغفور

چکیده های انگلیسی: مریم متقی

چکیده های عربی: د. تحسین بدری

لوگو و طرح جلد: مسعود نجابتی

صفحه آرایی: نادر برقی

ناشر: سفیر اردهال

چاپ: سفیر قلم

ناظر چاپ: حسین عابدینی

نشانی: قم صندوق پستی ۱۴۴-۳۷۱۳۵

تلفن و پیامگیر: +۹۸۲۵۳۲۸۰۸۱۶۰

وبگاه نشریه: <http://www.ihlib.ir>

پست الکترونیک: info@ihlib.ir

مسئولیت مطالب مندرج، بر عهده نویسندگان مقالات است.

نشریه در ویرایش و یکسان سازی مطالب آزاد است.

نشریه در راستای اهداف نشریه، آگهی می پذیرد.

دبیر علمی

پیشرو نشریه علمی، تخصصی دزین امام شامی است که برای دک بهتر و شناخت بیشتر ابواب زندگی حضرات معصومین علیهم السلام به صورت دو فصلنامه، مستریمی کرده و پانچ نهاد سازمان ویا بزرگان کلمی، وابستگی ندارد

این شماره از نشریه با حمایت معنوی کتابخانه تخصصی امام حسین علیه السلام و هیئت مدیره نشریه، در یاد و جاوید الابرار اکبر با تیان مستریم کرده است

راهنمای نگارش

- مقالات ارسالی، بایستی برخوردار از صبغه تحقیقی، ساختار منطقی، انسجام محتوایی، ساختار مستند و مستدل بوده و در آن به ارائه و تحلیل مطالب نویافته و تبیین نکات بدیع در حوزه «امام شناسی» و موضوع «اهل بیت (علیهم السلام)» پرداخته شده باشد.
- مقالات ارسالی نباید پیش تر در نشریه دیگر چاپ شده یا همزمان به نشریات دیگری هم ارسال شده باشد.
- درج مشخصات کامل پدیدآورنده (نام و نام خانوادگی، مدرک تحصیلی، وابستگی سازمانی همراه نشانی پست الکترونیکی) در صفحه نخست مقالات و نیز درج آدرس پستی و شماره همراه، در پایان مقالات، ضروری است.
- تعداد کلمات مقالات، ترجیحاً بین ۴۰۰۰ تا ۷۰۰۰ باشد و در مقالات تصحیح متون، نگارش تا ۱۲۰۰۰ کلمه مجاز است.
- لطفاً عبارات فارسی با قلم میترا، عربی با قلم بدر و انگلیسی با قلم تایمز نیورومن و در محیط word ۲۰۰۷ تایپ شود.
- مقالات به ترتیب شامل بخش‌های: عنوان مقاله، چکیده فنی (۱۰۰ تا ۱۵۰ کلمه)، کلیدواژه (۳ تا ۵ واژه)، مقدمه، طرح مساله، ساختار اصلی، نتیجه‌گیری، کتابنامه، تصاویر و ضمائم خواهد بود.
- در مقالات تصحیح متون، ارسال تصاویر آغاز و انجام نسخ خطی (با وضوح حداقل ۳۰۰ dpi)، الزامی است.
- در مقالات ترجمه، ارسال اصل متن که مقاله از آن ترجمه شده، به انضمام مقاله، ضروری است.
- منابع و مأخذ (کتابنامه) در انتهای مقاله، به صورت دسته‌ای و کاملاً مجزا از هم، به این صورت درج گردد:
 - کتاب چاپی: نام خانوادگی، نام، نام اثر، نام مترجم / مصحح، محل نشر، نام انتشارات، نوبت انتشار، سال نشر.
 - برای مقالات: نام خانوادگی، نام، "نام مقاله"، نام مجله، سال انتشار (دوره)، شماره نشریه، تاریخ انتشار.
 - رساله / پایان‌نامه‌ها: نام خانوادگی دانشجو، نام، «عنوان رساله / پایان‌نامه»، نام استاد راهنما، رتبه دانشجو، نام دانشگاه (شهر/کشور)، تاریخ دفاع.
 - نسخ خطی: شهرت / نسبت، نام، نام اثر، محل نگهداری نسخه (کشور، شهر، کتابخانه / مجموعه)، شماره نسخه، سال کتابت، زبان، مصدر معرفی نسخه (نام خانوادگی پدیدآور، عنوان، محل نشر، سال چاپ).
 - منابع اینترنتی: نام خانوادگی، نام، «نام مقاله و مطلب»، نام نشریه الکترونیکی / آدرس وبسایت / وبلاگ، تاریخ درج مطلب.
- ارجاعات در پاورقی، به صورت پانوشت، به این صورت قرار بگیرد:
 - ارجاع کتب چاپی: نام خانوادگی، نام کتاب، شماره صفحه / صفحات.
 - ارجاع مقالات: نام خانوادگی، "نام مقاله"، شماره صفحه / صفحات.
 - ارجاع نسخ خطی: شهرت / نسبت، نام، نام اثر، محل نگهداری نسخه (کشور، شهر، کتابخانه / مجموعه)، شماره نسخه، شماره برگ.
 - ارجاع اسناد: نام سازمان دارنده سند، شماره بازیابی سند، تاریخ سند.
 - ارجاع منابع اینترنتی: نام خانوادگی، «نام مقاله»، نشانی اینترنتی (بدون مخلفات)، تاریخ انتشار مقاله در وبسایت.
- مقالات خود را از طریق ایمیل info@ihlib.ir ارسال نمایید.

فهرست مطالب

.....	سخن سردبیر	۵
.....	درسنامه زیارت حضرت ابوالفضل العباس <small>علیه السلام</small> آیت الله شیخ مرتضی فرج پور	۷
.....	امام حسین <small>علیه السلام</small> در منظومه علی نامه، جنگ جمل حسین شهبواری	۳۵
.....	سب و لعن و مواجهه امام حسین <small>علیه السلام</small> در برابرین جریان فاطمه رحمتی و روح الله متولیان	۵۳
.....	هدایت‌گری در قیام عاشورا و امام مهدی <small>عجل الله تعالی فرجه الیه</small> فاطمه حسینی رحمت آباد	۷۷
.....	کرپلاء نگارش: مصطفی اوز؛ ترجمه عبدالله دودانگه	۸۹
.....	به‌گزینی از کتاب دعوة الحسينیه عبدالجواد فلاطوری	۹۹
.....	چند نکته از هزاران مهدی سلیمانی آشتیانی	۱۲۱
.....	نسیم هدایت: گزارشی از هدایت اهل دل به برکت شعاثر حسینی <small>علیه السلام</small> عبدالحسین طالعی	۱۳۳
.....	زندگی‌نامه استاد سید سلمان هادی آل طعمه علی اکبر صفری	۱۵۵
.....	نسخه‌شناسی «مختارنامه» در گنجینه خطی کتابخانه مجلس الهام بادینلو	۱۶۳
.....	فهرستواره کتب خطی و چاپ سنگی مرتبط با امام حسین <small>علیه السلام</small> در کتابخانه سپهسالار سارا انیسی	۱۷۱
.....	تازه‌های کتاب‌شناسی و مقاله‌شناسی درباره امام حسین <small>علیه السلام</small> سید محمد موسوی	۱۷۷
.....	گزیده‌ای از پایان‌نامه‌های مرتبط با امام حسین <small>علیه السلام</small> فاطمه یزدان پناه و راضیه سلیمانی	۲۳۷
.....	ترجیع بند میلاد حضرت اباعبدالله الحسین <small>علیه السلام</small> میرزا حسین نوری طبرسی	۳۳۳
.....	مثنوی در جانبازی جان نثاران حسین <small>علیه السلام</small> در کرپلا حکیم ملا محمد هیدجی	۳۴۵
.....	غزل قصیده‌ای تقدیم به خاک پای حسین <small>علیه السلام</small> احسان الله شکراللهی طالقانی	۳۶۱
.....	تُحْفَةُ الأَبْرار، شرحی بردعای امام حسین <small>علیه السلام</small> در روز عرفه	۳۶۵
.....	مرقعی نفیس از زیارت عاشورا و دعای علقمه در کتابخانه مجلس حسین متقی	۳۶۹
.....	موجز المقالات	۳۹۸
.....	Abstracts	3

- چندان که سخن شنفته بودیم
یک نکته ز صد، نگفته بودیم
- بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
۱. نعمت‌های خدای حکیم گونه‌گون است و فزون از شمار. هریک پاسخگوی نیازی است و مشکلی را چاره‌ساز. هر کدام گرهی می‌گشاید و درسی از معرفت الهی به انسان می‌دهد. در برابر این تنوع، هر نعمتی شکر در خور خود می‌طلبد، که راه عملی این عرض سپاس را باید از «واهب العطایا» جویا شد.
۲. در میان این همه نعمت بی‌شمار، نعمت هدایت، امتیاز ویژه دارد، از آن روی که به انسان می‌آموزد چگونه از دیگر نعمت‌ها در جهت قرب الهی و کمال انسانی بهره‌گیرد؛ یعنی به آن همه نعمت‌های دیگر جهت می‌دهد. بدین روی تنها درباره بعثت پیامبر رحمت است که مصداق کریمه: «لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ» جلوه می‌کند. و این نعمت خاص الهی از طریق خاندان نور (علیهم السلام) تداوم می‌یابد.
۳. به همان میزان که شکر نعمت و قدرشناسی آن، ابواب برکت را به روی انسان می‌گشاید، ناسپاسی و قدرناشناسی از هر نعمتی، سیل دشواری و گرفتاری را بر زندگی، سرازیر می‌کند و فرد و جامعه ناسپاس را در معرض انواع نکبت‌ها قرار می‌دهد؛ چه نکبتی بدتر از عصیان حجت درونی خدا، یعنی عقل؟ پیامدهای این عصیان سترگ، فراوان است؛ اما هشدار الهی بسی کوتاه و کوبنده است: «لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ» و کلام کوتاه و کلیدی جواد الائمه (علیهم السلام) تفسیری گویا از کلام الهی است که فرمود: «نعمه لا تشکر کسیته لا تغفر».
۴. هر چه نعمت والاتر باشد، شکر آن سنگین‌تر می‌شود و کفرانش فاجعه‌بارتر. اینک در برابر موهبت بزرگ هدایت، کمیت کلام می‌لنگد از توصیف لطف بیکران باری تعالی؛ که باید از بن دندان گفت: «یا مبتدئاً بالنعم قبل استحقاقها»؛ اما می‌دانیم که کمترین سپاس ما به این موهبت بی‌مانند، شناخت دقیق آن است، با تمام جوانب و ابعاد، البته تا آنجا که در توان اندیشه و ذهن و روح و جانمان باشد. همین وظیفه، خود به تلاش خستگی‌ناپذیر و شبانه‌روزی نیاز دارد، که هر چه پیش برویم، افق‌های ناگشوده بیشتری پیش روی خود می‌بینیم.
۵. هر کس این گوهر ارزنده را بشناسد، به بدیهه عقل، وظیفه خود می‌بیند که آن را نیک بشناسد تا بتواند درست پاس دارد. در زمانه‌ای سخن می‌گوییم که هر کسی در کتاب خدا می‌خواند: ﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾ و در همین حال پیوسته خبر می‌رسد از گروه‌هایی که عنوان زیبای «اسلام» و نام روح بخش «رحمة للعالمین» را بهانه خشونت‌های

هزاررنگ خود قرار داده‌اند. ضرورت معرفی مکتب اهل بیت علیهم‌السلام در چنین زمینه و زمانه‌ای به صورت مضاعف، خود را نشان می‌دهد.

۶. آمده‌ایم تا گامی کوچک در راهی بلند برداریم. صحیفه اهل بیت علیهم‌السلام بدان روی به میدان معرفی فرهنگ خاندان نور آمده تا آمادگی خود را برای یاری دین خدا اعلام دارد. چند سده پیش، یک روز حضرت عیسی علی نبینا و آله و علیه السلام، در گوشه‌ای از زمین، در جمع محدود حواریون ندا در داد: «قَالَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ» و آن گروه اندک شمار، اما مخلص، پاسخ دادند: «نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ». شاید در نظر برخی مردمان، آن نفرتِ معدود و فاقد امکانات، در صحنه‌های پرکشاکش تاریخ، گم شده بودند؛ ولی خدای حکیم این صحنه را قابل ذکر برای آیندگان دید و گزارش کرد و جاودانه ساخت؛ یعنی که می‌توان از آن درس آموخت. اینک ما آمده‌ایم، به تأسی از آن حواریون مخلص، با بضاعت اندک علمی و مالی، با تمام وجود بگوییم: «نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ» و بی تردید وعده خدای حکیم حق است که اگر در این مدعا صادق باشیم، یاری خدایمان بهترین پشتوانه راه خواهد بود، که فرمود: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ».

۷. صحیفه اهل بیت علیهم‌السلام، به هیچ مرکز و نهاد و سازمانی وابسته نیست. این نکته، از یک سوی، تهدیدی برای چنین حرکتی فرهنگی تواند بود؛ اما از سوی دیگر فرصتی است برای دانشورانی فرهیخته که از این و آن ملول شده و در پی سخنگاهی خالصانه و بی‌روی و ریا می‌گردند. به همین دلیل، قیدهای دست و پاگیر رایج در مجلات رسمی را نادیده گرفته و در مقابل، از هرگونه مطلبی در حوزه شناخت اهل بیت علیهم‌السلام که پیامی تازه در برداشته باشد، استقبال می‌کند. البته فرآیند داوری، ارزیابی، و برایش و بازنگری به کمک اساتید مخلصی که در این زمانه عسرت، دست همکاری به ما داده‌اند، به طور جدی جریان دارد. یکی از خطوط اساسی مجله آن است که می‌کوشیم در هر شماره، دست کم بخشی از نشریه یا تمام آن را به شناخت یکی از معصومان الهی علیهم‌السلام، اختصاص دهیم؛ چنانکه این شماره، به عنایت حضرت سید الشهداء علیهم‌السلام، رنگ و بوی حسینی گرفته است.

۸. اینک، خوانی پیش روی محبتان خاندان نور علیهم‌السلام، گسترده شده تا به زبان پژوهش و نگارش، به این خاندان کرامت، عرض ادبی کنند. باری سنگین بردوش گرفته‌ایم که بدون یاری پژوهشگران محب و مخلص اهل بیتی، به منزل نمی‌رسد؛ اما به عنایت حضرت بقیة الله ارواحنا فداه، سخت امیدواریم، و حضرتش را امام زنده قائم به امرامت می‌دانیم و حاضر و ناظر بر امور و یقین داریم که هر چه بیشتر دل درگرو محبت و انتظارش بندیم، آن «يد الله الباسطة» دست ما را خواهد گرفت، «وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ».

درسنامه زیارت

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام

آیت الله شیخ مرتضی فرج پور^۱

چکیده

این گفتار، شامل اشاراتی است به درون مایه‌ی زیارت‌نامه حضرت ابی‌الفضل العباس علیه السلام که به سند معتبر، از امام صادق علیه السلام روایت شده و در میان زیارت‌نامه‌های امامزادگان، به دلیل اعتبار سندی، جایگاه ویژه‌ای دارد. نویسنده بحث خود را از اهمیت محتوای زیارت‌نامه‌ها و ضرورت توجه بیش از پیش به آنها آغاز کرده است، و آنها را گنجینه‌هایی می‌داند که تاکنون توجهی درخور، به اکتشاف آنها و استخراج حقایق و معارف از دل آنها نشده است. البته در زمینه‌ی زیارت‌نامه حضرت ابوالفضل علیه السلام، سال‌ها پس از نگارش این نوشتار و کمی پیش از نشر آن، جزوه‌ای از سوی عتبه‌ی عباسیه منتشر شده که بیشتر به ترکیب ادبی و معانی ظاهری الفاظ عنایت دارد، و به بُعد مدرسه‌ی عقاید و معارف، کمتر می‌پردازد.

کلیدواژه‌ها: امام حسین علیه السلام، زیارت‌نامه حضرت ابوالفضل علیه السلام، زیارت‌نامه‌ها، کربلا.

۱. آیت الله شیخ مرتضی فرج پور، از شاگردان مبزز آیت الله بروجردی و جمعی دیگر از بزرگان می‌باشند؛ ایشان از امامت پژوهان برجسته و از مصاحبان مرحوم علامه امینی و صاحب تالیفاتی همچون فهرست موضوعی ملحقات احقاق الحق و... هستند.

اشاره

این گفتار، شامل اشاراتی است به درونمایه‌ی زیارت‌نامه حضرت ابی‌الفضل العباس علیه السلام که به سند معتبر، از امام صادق علیه السلام روایت شده و در میان زیارت‌نامه‌های امامزادگان، به دلیل اعتبار سندی، جایگاه ویژه‌ای دارد. نویسندگی دانشور، ده‌ها سال در زمینه‌ی محتوای زیارت‌نامه‌ها تلاش علمی کرده، گرچه کمتر اثر مکتوب انتشار داده است. ایشان بحث خود را از اهمیت محتوای زیارت‌نامه‌ها و ضرورت توجه بیش از پیش به آنها آغاز کرده است، و آنها را گنجینه‌هایی می‌داند که تاکنون توجهی درخور، به اکتشاف آنها و استخراج حقایق و معارف از دل آنها نشده است. البته در زمینه‌ی زیارت‌نامه حضرت ابی‌الفضل علیه السلام، سال‌ها پس از نگارش این نوشتار و کمی پیش از نشر آن، جزوه‌ای از سوی عتبه‌ی عباسیه منتشر شده که بیشتر به ترکیب ادبی و معانی ظاهری الفاظ عنایت دارد، و به بُعد «مدرسه‌ی عقاید و معارف» که در آن است، کمتر می‌پردازد. این نوشتار، با تأکید بر درونمایه‌ی اعتقادی زیارت‌نامه به محضر ارادتمندان و دلسوختگان حریم مقدس حضرت ابوالفضل علیه السلام تقدیم می‌شود، بدان امید که ابوابی از معرفت آن گرامی بر جان و دل خوانندگان بگشاید.

فصل اول - زیارت، مبین حقایق تاریخی

از روزی که مکتب خلفا به عنوان تداوم خط رسالت نبوی در میان مسلمانان معرفی شد، و مردم عملاً آن را پذیرفتند، فرهنگی جدید با نام فرهنگ اسلامی سربرآورد که هنوز در منابع و کتاب‌ها به جای فرهنگ نبوی خودنمایی می‌کند. مروری بر چند پی‌آمد این فرهنگ جدید گویاتر از هر توضیحی است که چگونه تابش نور هدایت نبوی به ظلمت دنیا محوری و قدرت مداری خلفای ستمگر بدل شد. به این چند نمونه توجه شود:

۱. چهره‌ی نورانی جناب مالک اشتر بر همگان روشن است. در وصف او همین بس که امام امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: «کان لی کما کنت لرسول الله صلی الله علیه و آله». 'نگاهی به اشعاری که از

۱. الاردبیلی، جامع الرواه، ج ۲، ص ۳۷.

او برجای مانده،^۱ نشان می‌دهد که او مصداق کلام امیرالمؤمنین علیه السلام بود: «حملوا بصائرهم علی اسیافهم».^۲

۲. شخصیت والای قمربنی هاشم حضرت ابی الفضل العباس علیه السلام نیاز به توضیح ندارد. ماه شب چهارده که از سه خورشید هدایت (امیرالمؤمنین و حسنین علیهم السلام) کسب نور کرده و خود در آسمان ایمان همواره می‌درخشد.

مورخان دربار خلفا برای سفیدنمایی چهره‌ی پلید بنی امیه به چنان بزرگواری نسبت دادند که روز عاشورا به برادرانش گفت: «شما فرزند ندارید. ابتدا شما به میدان بروید و کشته شوید تا ارث شما به من وارث من به فرزندانم برسد»!^۳

سازندگان این دروغ که به مشکل کم حافظگی گرفتار شده‌اند، به این پرسش‌ها نیندیشیدند که:

- آیا اساساً با وجود مادر، ارث به برادری می‌رسد؟

- آیا شرکت در صحنه‌ی چنان برخورد و دیدن چنان مظلومیتی فرصتی به یک انسان معمولی می‌دهد که به چنین ناجوانمردی‌هایی بیندیشد، چه رسد به بزرگواری مانند ابی الفضل علیه السلام؟

- آیا یک انسان عادی - و حتی فردی پلید - با برادران خود بدین‌گونه برخورد می‌کند که اینان به آن مظهر آدمردی و وفا نسبت می‌دهند؟

البته اینان همه را به کیش خود پنداشته‌اند و برادرکشی‌های خود را - که برای دستیابی به چند روزسلطه بر دیگران انجام شد مانند قصه مأمون با امین - به دیگران نسبت می‌دهند تا به گمان خود، بار آن گناهان را سبک کنند. ولی زهی خیال باطل که کسی چنین دروغی را در مورد ابی الفضل علیه السلام باور کند!

۱. دیوان مالک اشتر، تدوین و شرح از قیس عطار و ترجمه فارسی از سید مرتضی موسوی گرماردی، ۲ ج، قم، انتشارات دلیل ما، ۱۳۷۹.

۲. الشریف الرضی، نهج البلاغه، خطبه ۱۵۰.

۳. الطبری، تاریخ طبری، وقایع سال ۶۱.

باری، زیارت نامه‌ها، سیمای تابناک چنین بزرگ‌مردی را به ما می‌نمایاند.

۳. در تاریخ، کسی را با عنوان اولی الامر و خلیفه‌ی رسول الله ﷺ می‌بینیم که قرآن را تیرباران می‌کند، به آن هتک حرمت روا می‌دارد، سپس از روی استهزا به آن می‌گوید: برو و به خدایت بگو که ولید مرا پاره پاره کرد!

پس از آن اشعاری می‌خواند که کفر درونی او را هویدا می‌سازد:
تلعب بالخلافة هاشمی بلاوحی اتاه ولا کتاب

یعنی: آن مرد هاشمی (العیاذ بالله) با خلافت بازی کرد، بدون اینکه وحی یا کتاب از آسمان بر او رسیده باشد!

چه ظلمی بر پیامبر و قرآن بالاتر از معرفی چنین کسی به عنوان جانشین بحق پیامبر نور و هدایت و رحمت؟!؟

زیارت به ما می‌فهماند که چنین کسی در اسفل سافلین جای دارد نه در موضع جانشینی پیامبر ﷺ.

۴. دانشمندی به نام غزالی در کسوت صاحب کرسی علم اخلاق می‌بینیم که برای حفظ زبان از آفات مختلف، خواندن مقتل عاشورا و بازگویی رویدادهای کربلا را برای گویندگان حرام می‌داند.^۱ وی همچنین در کتاب مشهور احیاء العلوم^۲ برای سالم ماندن زبان، لعن ابلیس و لعن یزید را نیز جایز نمی‌شمارد!^۳

زیارت برای ما راه هدایت را از راه چنین مدعیانی جدا می‌سازد. زیارت با شناساندن مظلوم و حمایت از او، چنین زهدنمایی‌ها را رسوا می‌دارد.

۵. یکی از مشهورترین مورخان، شمس‌الدین ذهبی، برای این که جنایات بنی امیه بر ملا نشود، درباره‌ی تمام رویدادهای عاشورا، با آن همه عظمت و عمق و تأثیر، فقط ده کلمه می‌نویسد: «حسین بن علی، کاتبه اهل الکوفة، فاغتَرَّ، وفي قصَّته طول!» یعنی: حسین بن

۱. ابن حجر، الصواعق المحرقة، ص ۲۲۳.

۲. الغزالی، احیاء العلوم، ج ۳، ص ۱۲۳، باب «آفات اللسان».

۳. عالم محقق مرحوم میرزا ابوالفضل تهرانی در کتاب نفیس شفاء الصدور که بهترین شرح زیارت عاشورا است، به سخنان غزالی به تفصیل جواب داده است.

علی همان است که اهل کوفه با او مکاتبه کردند، و او فریبشان را خورد، و داستان او طولانی است!

کافی است تفصیل‌های بیهوده او را در مورد امور جزئی و بی ارزش تاریخی ببینیم تا روشن شود که چرا از بازگویی رویدادهای عاشورا خودداری می‌کند.

به هر حال، زیارت با چنین کتمان‌های ناجوانمردانه مقابله می‌کند.

۶. در طول تاریخ، بدترین و زشت‌ترین جنایت‌ها را تحت لوای اجتهاد مرتکب شدند.^۱ هر حکمی از احکام قرآن و اسلام را تحت این عنوان وارونه ساختند، و حتی جسارت بر خانه‌ی کعبه را بدین بهانه روا دانستند^۲ بلکه برای آن ثواب و پاداش الهی بیان کردند، با این توجیه ناروا که به نیت کار خیر انجام شده است!

زیارت، این نیرنگ ننگین را برملا می‌سازد؛ این‌گونه توجیحات زشت را روشن می‌سازد، و حریم مقدس دین را از چنین آلودگی‌هایی دور می‌دارد.

فصل دوم - زیارت، مکتب تربیت و هدایت

۱. امامان معصوم علیهم السلام عمری در فشار و مضیقه زیستند، در تنگنایی به سر بردند که آنها را به تقیه‌های دشوار می‌داشت؛ تا آنجا که برای بسیاری از حقایق، مجال گفتن نیافتند و پاره‌ای از مطالب را، در مجالسی که مخالفان حضور داشتند، به نفع آنان بیان داشتند تا در فرصت دیگر - و شاید برای جمع محدودتری - پرده از اصل مطلب بردارند. از میان انبوه مدارکی که در تأیید این مدعا وجود دارد به یک حدیث اکتفا می‌شود.

ابراهیم کرخی گوید: در خدمت امام صادق علیه السلام بودم، امام کاظم علیه السلام وارد شد در حالی که نوجوان بود؛ من برخاستم او را بوسیدم و نشستم؛ امام صادق علیه السلام فرمود: ای

۱. بدیهی است که کاربرد کلمه‌ی اجتهاد در مکتب خلفا با کاربرد آن در شیعه تفاوت آشکار دارد. اجتهاد در مکتب شیعه یعنی استنباط احکام فرعی از ادله‌ی استوار، یعنی قرآن و حدیث معتبر در چارچوب علمی محکم؛ در حالی که در مکتب خلفا، اجتهاد بر هر کاری اطلاق می‌شود که صحابه و تابعین انجام داده‌اند حتی اگر مخالفت آشکار با نصوص کتاب و سنت داشته باشد. نمونه‌ی اینگونه اجتهاد را مرحوم علامه شرف‌الدین عاملی در کتاب اجتهاد در مقابل نص گزارش کرده است.

۲. نک. الأملینی، الغدير، ج ۱۰، صص ۳۴۰-۳۵۲.

ابراهیم! او امام شما بعد از من است؛ به یقین درباره او گروه‌هایی به هلاکت می‌رسند و گروه‌هایی [هم] به سعادت. خداوند، قاتل او را لعن کند و بر روح او عذاب افزایش دهد. به یقین خداوند، از صلب او بهترین مردم زمین در زمانش را بیرون می‌آورد که همانم جدش (علی) است. او وارث علم و احکام و فضائل پدر است و معدن امامت و رأس حکمت. ستمگر بنی فلان (بنی عباس) او را می‌کشد، پس از عجایب شگفتی که از او می‌بیند و این به دلیل حسدی است که بر او می‌ورزند. ولی خداوند کار خود را به پایان می‌رساند گرچه مشرکان خوش ندارند. خداوند از صلب او دیگر امامان هدایت شده را بیرون می‌آورد که به کرامت خود اختصاص داده و در جایگاه قدس خود جای داده است. کسی که به دوازدهمین آنان اقرار کند، مانند کسی است که شمشیر به دست پیشاپیش رسول خدا باشد و از حضرتش دفاع کند.

ابراهیم کرخی گوید: در این حال یکی از طرفداران بنی امیه وارد شد که کلام امام صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ ناتمام ماند. من یازده بار به حضور حضرتش شتافتم تا بقیه‌ی کلام را از حضرتش بشنوم. اما مقدور نشد سال بعد که به خدمتش رسیدم، ادامه‌ی کلام را از او شنیدم. فرمود: ای ابراهیم! اوست گره‌گشا از شیعه پس از گرفتاری شدید و بلای طولانی و جزع و ناامنی. پس خوشحال کسی که این زمان را درک کند. ابراهیم! این مقدار تو را بس است.

ابراهیم گوید: بیشترین خوشنودی قلبی و روشنی چشم را هنگام بازگشت از خدمت حضرتش داشتم.^۱

۲. نکته دیگر در مورد طبقه‌بندی احادیث آن است که معصومان با توجه به مخاطب و قدرت فهم و توان ایمانی او سخن می‌گفتند. لذا گاهی به یک سؤال جواب‌های مختلف می‌دادند. طبیعی است که رعایت ظرفیت مخاطب - به ویژه در مباحث عقاید - محدودیت‌هایی را برای گوینده پدید آورد که گریزی از آن نیست. به عنوان نمونه دو تن از اصحاب در مورد آیه‌ی «وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا» از امام صادق (ع) پرسیدند؛ و دو جواب مختلف شنیدند.

۱. المجلسی، بحار الانوار، ج ۴۸، صص ۱۵-۱۶، به نقل از کمال الدین.

با توجه به محدودیت‌های متعدد ائمه (ع) در بیان حقایق اکنون به متون زیارات نظری می‌افکنیم.

زیارت، کلامی است میان یک معصوم با معصوم دیگر؛ طبیعی است که در اینجا مشکل محدودیت مخاطب در بین نیست. اگر زیارت حضوری بوده (مانند زیارت امین‌الله) مشکل تقیه در میان نیست، چون حاضران عده‌ی معدودی بودند که مشکلی با آنان در میان نبود. و اگر حالت تقیه بوده (مانند بعضی از زیارت‌نامه‌های سید الشهداء (ع)) یا امکان زیارت حضوری نبوده یا تعلیم زیارت به دیگری بوده (مانند زیارت جامعه‌ی کبیره)، در هر حال، امام معصوم که زائر بوده، در کمال آزادی شئون معصوم دیگر را که مزور بوده، بیان داشته است. بدین ترتیب مدرسه‌ای برای تربیت و تعلیم عقاید حقه در طول سالیان دراز پدید آمده که همچنان بر روی دانش پژوهان گشوده است.

۳. در عموم احادیث، راویان همیشه امکان نداشتند که متن کلام معصوم را در همان حال بنویسند. تنگناهای اجتماعی در غالب موارد مانع از این کار می‌شد. لذا راویان محتوای کلام را به خاطر می‌سپردند و در فرصتی مناسب می‌نوشتند. بدین روی گاهی اوقات، احادیث به صورت نقل به مضمون به دست آیندگان می‌رسید. البته ائمه (ع) برای این کار شروطی تعیین کرده بودند و با آن شروط نقل به مضمون را اجازه می‌دادند که تفصیل آن در کتاب‌های علم الحدیث آمده است. بعضی از اختلافات موجود میان احادیث به این نکته برمی‌گردد. متون دعاها و زیارت‌ها از این نکته نیز در امان مانده است. این متون به دلیل حساسیت و دقت فوق العاده، عیناً به دست راویان بعدی می‌رسید، حتی اگر یک راوی معنای تمام مطالب آن را نمی‌فهمید یا خودش نظر خاصی در باب یک جمله آن داشت.

به عنوان نمونه جناب سید ابن طاووس دعایی برای سحر ماه رمضان نقل کرده که یک جمله اش چنین است: «ولا تکلني الى نفسي فأعجز عنها». آنگاه می‌نویسد: «ظاهراً باید "لا تکلني الى نفسي فأعجز عني" گفته می‌شد. ولی عین آنچه به دستم رسید، نوشتم»^۱. این‌گونه دقت در ثبت و ضبط عین متن، در دعاها و زیارت‌نامه‌ها بیش از دیگر احادیث

۱. ابن الطاوس، اقبال الاعمال، ص ۸۱.

به کار می‌رفت. لذا گنجینه‌ای ارزشمند در اختیار داریم که حق آن به خوبی ادا نشده است.

۴. سازندگی زیارت منحصر به خواندن متن زیارت‌نامه از نزدیک یا دور نیست؛ بلکه آداب زیارت که باید رعایت شود - چه قبل از سفر زیارتی یا حین آن یا بعد از آن - خود مجموعه‌ای از آداب و اخلاق انسانی است که اگر سایه‌ی آن بر سرزندگی انسان گسترده شود، رفتار بهینه‌ی الهی خواهیم داشت. محدث نوری در کتاب تحیه الزائر و شیخ عبدالله مامقانی در مرآة الکمال بیش از چهل نکته بیان کرده‌اند که زائر باید رعایت کند.

نکته دیگر اینکه برای بعضی از زیارات، مانند زیارت عاشورا و آل یاسین و غدیریه (صادره از ناحیه مقدسه امام هادی صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ)، محدودیت زمان و مکان نیست. یعنی در هر زمان و هر مکان می‌توان توسط این زیارت به خداوند تعالی تقرب جست. این نکته گستره‌ی مدرسه‌ی زیارت را صد چندان می‌کند.

بدین ترتیب، زیارت، مدرسه‌ای برای انسان سازی است که در هر حال و هر روز و هر جا و هر مخاطب، درسی برای انسان شدن دارد. البته لازمه‌ی استفاده از این موهبت ارزشمند الهی، تأمل در زیارت است؛ چه رعایت آداب عملی و چه دقت علمی در متن زیارت‌نامه. این امر هر چه بیشتر اجرا شود، میزان بهره‌گیری انسان از این عبادت بیشتر خواهد شد.

۵. یکی از محورهای اصلی زیارت‌نامه‌ها، بلکه روح کلی زیارت، دواصل مهم و اساسی تولی و تبری است. این اصل ریشه‌ای تعیین‌کننده‌ی تمام شاخه‌ها (فروع) در نظام اندیشه و رفتار دینی صحیح است و مرزهای انسان با هرگونه اندیشه، گفتار، رفتار، رابطه و عمل را تعیین می‌کند.

این اصل در زیارت، نمود خاصی دارد. بدین روی، در روایات معتبر و صحیح، زیارت را برتر از حج دانسته‌اند. جنبه‌ی عقلی این کلام، آن است که انسان در حج، فرعی از فروع دین را ادا می‌کند (و البته تمام اجزای دین، حتی مستحبات آن، بدین لحاظ که حکم و فرمان الهی است، اهمیت دارد)؛ اما تولی و تبری، اصلی از اصول دین بلکه مهم‌ترین اصل به شمار می‌رود. البته دستیابی به این نتیجه موکول به تأمل در روح زیارت است. شاید

بتوان گفت معرفت که آن را روح زیارت دانسته‌اند و ثواب زیارت را مشروط به آن می‌دانند، ناظر به همین تولی و تبری باشد.

فصل سوم - آشنایی کلی با زیارت‌نامه حضرت ابی‌الفضل علیه السلام

۱. زیارت‌نامه حضرت ابی‌الفضل عباس صلوات الله علیه در میان زیارت‌نامه‌های مأثور از ائمه علیهم السلام امتیاز ویژه‌ای دارد. در زیارات دیگر، زیارت امامی برای امام دیگر را می‌بینیم؛ ولی در اینجا متنی مطرح است که امام صادق علیه السلام برای عرض ادب به عموی بزرگوار خود، به شیعیان می‌آموزد، عمویی که در سلسله‌ی امامان معصوم نیست.

چه حکمتی در کار است؟ در اینجا عرض ادب به پیشگاه بزرگ مردی است که امام سجاد صلوات الله علیه درباره‌اش بسی سخن فرموده‌اند. سخن از بزرگ مردی است که تمام دارو ندارد خود را در پیشگاه امام زمانش حضرت اباعبدالله الحسین علیه السلام ریخت و به اوج تقرب دست یافت.

بلندی از آن یافت کاو پست شد در نیستی کوفت تا هست شد

ابوالفضل علیه السلام خود را از یاد برد و تنها به حجت خدا سید الشهداء علیه السلام اندیشید:

بنده را سر بر آستان سودن بهتر از پا بر آسمان بودن

نفسی در هوای حضرت دوست بهتر از عمر جاودان بودن

والبته جاودانه شد. چه جاودانگی بهتر از توجه امامان معصوم و اولیای خدا به ایشان در سده‌های متوالی؟ تواضع برای کسی که کمالی ندارد، چندان دشوار نیست. اما برای صاحب کمال، لجام بر نفس زدن و خود را فدایی امام زمان دانستن، کمالی بس بزرگ و در عین حال دشوار است.

تواضع زگردن فرازان نکوست گداگر تواضع کند، خوی اوست

اوماه بنی هاشم بود که در برابر خورشید هزاره‌ها سرور شهیدان، از عرض وجود خودداری کرد. همین تواضع درس‌هایی در معرفت و نصرت حجت‌حی‌خدا در زمان به تمام آیندگان می‌دهد که ابوالفضل علیه السلام را برای همیشه به عنوان آموزگار بهتر زیستن می‌شناساند. آموزش

عملی این جمله‌ی نورانی همواره زنده که «اللهم عرفنی حجتک فانک ان لم تعرفنی حجتک ضللت عن دینی» یادگار ماندگار ابا الفضل است. پس این ماه همیشه در آسمان ولایت و هدایت، زنده و نورافشان است، تا روزی که خورشید هست و البته صحنه‌هایی که پس از عمر محدود دنیا پیش روی انسان‌ها است، آغاز نورافشانی این ماه زیبا و تابان است، چراکه دنیای محدود، جایی برای عرضه‌ی این همه کرامت و عظمت ندارد.

۲. متن زیارت‌نامه‌ی ابی الفضل العباس صَلَّوْهُ اللهُ عَلَیْهِ را محدث جلیل القدر شیخ جعفر بن محمد بن قولویه قمی در کتاب نفیس کامل الزیارات روایت کرده است. او خود در مقدمه‌ی کتابش تمام روایات آن را موثق می‌داند؛ همین جمله برای نشان دادن اعتبار سند حدیث کافی است، با این همه به رجال سند نیز مروری داریم. سند حدیث چنین است: «حدثنی ابو عبد الله محمد بن احمد بن الحسين العسكري بالعسکر، عن الحسن بن علی بن مهزیار عن ابيه علی بن مهزیار عن محمد بن ابی عمیر عن محمد بن مروان عن ابی حمزة الشمالي...».

مروری بر رجال سند:

- الف. ابن قولویه (د. ۳۶۹ ق). محدثی جلیل القدر که خود پدرش از بزرگان قرن چهارم و مورد اتفاق تمام آیندگان اند.^۱
- ب. محمد بن احمد الحسین الزعفرانی العسكري مشهور به ماکردویه، مقيم بغداد، که تلعبری در سال (۳۲۵ ق) از او حدیث شنید و اجازه روایت گرفت.^۲
- ج. حسن بن علی بن مهزیار. شخصیت او تحت الشعاع جایگاه بلند پدرش قرار گرفته و کمتر مطرح شده است. مامقانی روایات او را استوار، مقبول و قوی می‌داند.^۳
- د. علی بن مهزیار اهوازی (د. ۲۲۹ ق). از اصحاب امام رضا و امام جواد صَلَّوْهُ اللهُ عَلَیْهِمَا وَوَكِیْل امام هادی صَلَّوْهُ اللهُ عَلَیْهِ که وثاقت بلکه جلالت او بی‌نیاز از بیان است.^۴

۱. نک. الطوسی، رجال الطوسی، ص ۴۵۸؛ الحلی، رجال العلامة، ص ۸۸؛ النجاشی، رجال النجاشی، ص ۳۱۳.

۲. الطوسی، همان، ص ۴۴۳.

۳. المامقانی، تنقیح المقال، ج ۲۰ ص ۲۵۸.

۴. النجاشی، همان، ص ۲۵۳؛ الطوسی، رجال الکشی، ج ۲، ص ۸۲۵.

هـ. محمد بن ابی عمیر ازدی (د. ۲۱۷ق). صاحب ۹۴ اصل معتبر که چهار سال در دوره هارون در زندان بود تا نشانی شیعیان را بگوید اما نگفت. جایگاه او حتی نزد مخالفان بسیار والا است.^۱

و. محمد بن مروان. ظاهراً مراد، محمد بن مروان ذهلی بصری (د. ۱۶۱ق) است.^۲

ز. ابو حمزه ثمالی (د. ۱۴۸ق). معاصر با چند امام معصوم علیهم السلام که همگی او را از خواص اصحاب خود می دانستند. امام صادق علیه السلام او را در زمان خود مانند سلمان در زمانش می داند.^۳

علاوه بر این، متن زیارت نامه و مضامین بلند آن خود بهترین گواه بر صدور آن از معصوم علیه السلام است.

فصل چهارم - درس هایی در توحید از زیارت نامه ابی الفضل علیه السلام

۱. درباره اهمیت و ارزش حقیقت توحید، هر چه بگوییم کم گفته ایم. کافی است که به کلام بلند امام امیر المؤمنین صلوات الله علیه علیه گوش جان سپاریم که فرمود: «اول الدین معرفته».^۴ امام رضا صلوات الله علیه فرمود: «اول عبادة الله معرفته و کمال معرفته توحیده»^۵ و فرمود: «اول الديانة معرفته و کمال المعرفة توحیده».^۶

در دعایی که از دو امام معصوم - امام صادق و امام مهدی صلوات الله علیهما - رسیده، این حقیقت به شکلی گسترده تر بیان شده است: «اللهم عرفنی نفسک فانک ان لم تعرفنی نفسک لم اعرف رسولک. اللهم عرفنی رسولک فانک ان لم تعرفنی رسولک لم اعرف حجبتک. اللهم عرفنی حجبتک فانک ان لم تعرفنی حجبتک ضللت عن دینی».

۱. النجاشی، همان، ص ۲۵۳؛ الخوئی، معجم رجال الحدیث، ج ۱۵، ص ۲۸۸.

۲. الطوسی، رجال الطوسی، ص ۲۹۵؛ رجال الخوئی، ج ۱۸، ص ۴۳۲.

۳. النجاشی، همان، ص ۱۱۵؛ الصدوق، کتاب من لایحضره الفقیه، ج ۴، ص ۴۴۴؛ ابن الندیم، الفهرست، ص ۷۰.

۴. نهج البلاغه، خطبه ۱؛ بحار الانوار، ج ۴، ص ۲۴۷.

۵. الصدوق، التوحید، ص ۳۴.

۶. همان، ص ۵۷.

عامل اصلی پیشگیری از گمراهی، شناخت حجت است که آن هم درگرو شناخت رسول است و شناخت رسول نیز وابسته به معرفت خدا است. شناخت جایگاه والای توحید و عمق کلام مقدس «لا اله الا الله» - با تمام فضیلت هایی که دارد - اگر درست انجام گیرد، شئون و ویژگی های فرستادگان خدای متعال روشن می شود تا از یک سوی، فریب مدعیان نبوت را نخوریم و از سوی دیگر در تبیین مقام نبوت، گرفتار تأویل ها و بینش های انحرافی نشویم.

همین گونه شناخت صحیح داشتن از مقام نبوت، می تواند شئون و ویژگی های امامت را به ما نشان دهد تا از یک سوی فریب مدعیان خلافت و جانشینی پیامبر را نخوریم و از سوی دیگر در تبیین مقامات امامان معصوم (علیهم السلام) گرفتار کج فهمی، غلو، تقصیر، تأویل و انحراف نشویم.

نکته ی مهم آن است که خداوند متعال، سبوح و قدّوس است و در اوج تنزیه. لذا هر کسی را نرسد که ادعا کند فرستاده ی خدا (پیامبر) یا نایب فرستاده ی او (امام) است. بلکه باید کسی باشد که با عصمت خود، آیتی از تنزیه خداوند باشد تا عنوان حجت خدا بر او صادق باشد.

زیارت، تجدید پیمانی است با حجت های راستین الهی، لذا گامی مهم در جهت اقامه ی توحید است. این توضیحات مختصر، پیوند میان توحید با زیارت را نشان می دهد.

۲. در وصف خدای متعال در حدیث صحیح می خوانیم: «لایوصف الا بما وصف به نفسه»^۱.

از این جمله کوتاه می توان فهمید که عظمت بارگاه کبریایی دهان تمام اولیای حق را بسته است، به گونه ای که تنها پیامبران و امامان حق دارند در باب توحید سخن گویند، آن هم به دلیل این که کلامشان وحی است: «وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۗ إِن هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ۗ عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَىٰ»^۲.

۱. بحار الانوار، ج ۳، ص ۳۰۴، همین مضمون در: الکینی، الکافی، ج ۱، ص ۱۰۰، در باب «النهی عن الصفة بغير ما وصف به نفسه».

۲. نجم / ۳ - ۴.

امامان معصوم علیهم السلام واجد این ویژگی هستند: «لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ»^۱. اینان، از آنجاکه یک کلمه سبقت بر خداوند در گفتار و کردار ندارند، کلامشان نسخه‌ی «وَحْيِي يُوحَى» است. از اینجا می‌توان مقام و شأن بزرگانی را یافت که تمام دارایی‌های خود را برای معرفی زبانی و عملی توحید و تربیت انسان‌های موحد بذل کردند، چنان‌که در زیارت اربعین می‌خوانیم: «وبذل مهجته فيك ليستنقذ عبادك من الجهالة وحيرة الضلالة»^۲.

هر چه در باب معرفت توحید بیشتر پیش رویم، نسبت به خدای سبحان - و به تبع آن، نسبت به حجت‌ها و سفرای خدای سبحان، یعنی پیامبران و امامان علیهم السلام - بیشتر خاشع می‌شویم. بالاترین درجه‌ی این خشوع در پیامبر است. لذا در باره‌ی خشوع در برابر حضرتش در قرآن می‌خوانیم: «لَا تَقْدَمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ»^۳، «لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ»^۴، «لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا»^۵.

اینگونه تعظیم‌ها را برای سفرای الهی پس از حیات دنیوی نیز باید به جای آورد، چرا که آن بزرگ مردان آسمانی ظاهراً از دنیا رفته‌اند و گرنه زنده‌اند. امیرالمؤمنین صلوات الله علیه می‌فرماید: «یا ایها الناس! خذوها عن خاتم النبیین: یموت من مات منا ولیس بمیت»^۶. به همین دلیل زائر در حرم‌های آن بزرگواران باید با غسل وارد شود، در حالی که به اذکار شریفه اشتغال دارد، و با تمام وجود به رحمت حق توجه می‌کند. وقتی به صحن مطهر وارد شود، کفش‌ها را از پا در آورد و با پای برهنه به آن مکان‌های نزول رحمت الهی وارد شود تا رفعت آسمانی آن مکان‌های زمینی را نشان دهد: «فِي بُيُوتِ أَذْنِ اللَّهِ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ»^۷.

۱. انبیاء / ۲۷.

۲. زیارت اربعین.

۳. حجرات / ۱.

۴. حجرات / ۲.

۵. نور / ۶۳.

۶. نهج البلاغه، خطبه ۸۷.

۷. نور / ۳۶. در حدیث است که خانه‌ی پیامبر در زمهره‌ی برترین این خانه‌هاست (المرعشی، ملحقات احقاق الحق، ج ۹، ص ۱۳۷ و ج ۱۸، ص ۵۱۵). در زیارت جامعه نیز می‌خوانیم: «حتی من علینا بکم فجعلکم فی بیوت اذن الله ان ترفع ویذکر فیها اسمه».

۳. مقام الوهیت به قدری والا است که عبودیت نیز - از آن روی که بدان نسبت می یابد - اوج و شرافت و رفعت می یابد. لذا خداوند سبحان در مقام گزارش معراج و قرب والاترین محبوب خود برای او صفت عبد را به کار می برد: «سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ»^۱ «فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ»^۲.

این عبودیت، بر نبوت و رسالت جنبه‌ی مقدمه دارد. لذا در تشهد نماز ابتدا به عبودیت حضرت خاتم الانبیاء ﷺ شهادت می دهیم و سپس به رسالت او: «اشهد انّ محمّدا عبده ورسوله». این واقعیت در مورد دیگر پیامبران مقرب الهی ﷺ نیز جریان دارد. خداوند در قرآن موارد مکرّر درباره پیامبران گزارش می دهد و می فرماید: «وَأَذْكُرُ عَبْدَنَا أَيُّوبَ»^۳ «وَأَذْكُرُ عَبْدَنَا إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ»^۴. در بیان امام رضا (علیه السلام) می بینیم که عبودیت مقدمه نبوت و امامت است: «ان الله اتخذ ابراهيم عبدا قبل ان يتخذه نبيا»^۵.

در این میان، زیارت بالاترین درس عبودیت را به ما می دهد. در زیارت جامعه کبیره، چهارده نورپاک (علیهم السلام) را بدان روی می ستاییم که بنده‌ی راستین خدایند، یعنی هیچگاه - حتی یک لحظه - از فرمان او سر نمی پیچند: «و عباده المکرمین الذین لایسبقونه بالقول وهم بأمره یعملون».

نمادهای این عبودیت راستین در گفتار و کردار معصومان پاک نهاد (علیهم السلام) فراوان است، از جمله در کلامشان که فرمودند: «لو قلنا برأینا وهوانا اذا لهلکنا، ولکتها آثار من رسول الله ﷺ»^۶. این بزرگ مردان آسمانی چنین سخن می گویند و نشان می دهند که تنها وارثان آن پیامبر خدایند که در وصف او در قرآن می خوانیم: «وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ * إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ»^۷.

۱. اسراء/۱.

۲. نجم/۱۰.

۳. صاد/۴۱.

۴. همان/۴۵.

۵. کلینی، الکافی، ج ۱، ص ۱۷۵، باب «طبقات الانبیاء».

۶. الصغفار القمی، بصائر الدرجات، صص ۳۰۰-۳۰۱ (حدود ۱۲ حدیث به این مضمون).

۷. نجم/۳-۴.

اینجاست که توصیف حضرت ابی الفضل العباس از زبان امام معصوم به عنوان بنده‌ی صالح خدا اهمیت و جایگاه فوق‌العاده‌ی آن جناب را نشان می‌دهد: «السلام علیک ایها العبد الصالح، المطیع لله ولرسوله ولأمرالمؤمنین والحسن والحسین».

۴. در وصف خدای متعال تعبیرات شامخ و والایی در کلام اهل بیت علیهم السلام می‌بینیم. مثلاً در دعای ۴۷ صحیفه سجاده‌ی می‌خوانیم: «انت الذی قصرت الاوهام عن ذاتیتک، و عجزت الافهام عن کیفیتک، ولم تدرك الابصار موضع اینتک». در همان دعا می‌خوانیم: «سبحانک! لا تحس ولا تجس ولا تمس، ولا تکاد ولا تماط ولا تنازع ولا تجاری ولا تماری ولا تخادع ولا تماکر». در دعای مشلول می‌خوانیم: «یا من لا یعلم ما هو ولا کیف هو ولا این هو ولا حیث هو الا هو». و در دعای افتتاح: «الذی بعد فلا یری و قرب فشهد النجوی تبارک و تعالی». و ده‌ها جمله بدین مضمون که هریک بابی از معرفت بر روی خدا جویان می‌گشاید و در گنجینه‌های سرشار دعا‌های مأثور بسی فراوان می‌توان یافت.

خداوند برای دست‌یابی مردم به توحید و معرفت خود راه‌هایی قرار داده و خود امر فرمود که به درگهش وسیله جویند: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَعُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ»^۱. این وسیله چیست؟ پاسخ را در زیارت جامعه کبیره می‌یابیم: «ومن وحده قبل عنکم». منحصرأ کسی به توحید می‌رسد که از طریق شما اهل بیت علیهم السلام وارد شود. آیا این سخن به معنای محدود دانستن خدا است؟ به عبارت دیگر: آیا خداوند نمی‌تواند راهی دیگر برای تقرب به خود قرار دهد؟ البته می‌تواند که خود فرمود: «إِنَّهُ عَلَيَّ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»^۲. ولی همان خدایی که از ما عبودیت می‌طلبد، فقط همین راه را طریق عبادت شناسانده است. این نکته از آموزه‌های والای زیارت جامعه است که: «انتم... الباب المبتلی به الناس من اتاکم نجی ومن لم یأتکم هلک».

خدایی که روزی در میان بنی اسرائیل اعلام فرمود که فقط و فقط عبادت کسی را می‌پذیرد که از باب حطه وارد شود. امروز عبادت را تنها از مسیر چهارده نورپاک می‌پذیرد و این تعبیر در وصف آنان اغراق نیست، چرا که - باز هم به تعبیر امام هادی صلوات الله علیه در

۱. مائده / ۳۵.

۲. فصلت / ۳۹.

جامعه کبیره - : «ان ذکر الخیر کنتم اوله واصله وفرعه ومعدنه ومأواه ومنتهاه»، «والحق معکم و فیکم و منکم و الیکم و انتم اهلہ و معدنہ». چنین است که در طی مسیر عبودیت همواره باید همراه این نورهای پاک بود، نه یک گام پیش و نه یک گام پس از اینان: «فالراغب عنکم مارق، و اللزائم لکم لاحق، و المقصر فی حقکم زاهق».

آن آسمانی مردان، گنجینه های بزرگ توحید را در میان زمینیان پاس داشتند و رواج دادند. به خطبه های بلند توحیدی که از امامان معصوم صلوات الله علیهم رسیده، نیک بنگرید. آنگاه بررسی کنید و ببینید که در مواریث فرهنگی اقوام و ملل دیگر، مانند آن را می توان یافت؟ البته گاهی شمه ای از این کلمات نورانی به مکتب دیگران راه یافته، ولی در میان انبوه مطالب سخیف و سست دیگر - مانند مطالبی که خداوند را جسم می دانند - گم شده است. به عنوان نمونه، حافظ شمس الدین سخاوی - محدث سنی (د. ۹۰۲ق) - در کتاب *استجلاب ارتقاء الغرف* کلامی از امام محمد باقر صلوات الله علیه آورده است: «لم تره الابصار بمشاهدة العیان ولكن رأته القلوب بحقائق الايمان؛ لا یدرک بالحواس ولا یقاس بالناس؛ معروف بالآیات منعوت بالعلامات؛ لا یجور فی قضیتہ؛ بان من الاشیاء و بانت الاشیاء منه؛ لیس کمثله شیء^۱ ذلك الله الذی لا اله الا هو»^۲.

ثقة الاسلام کلینی حدیث شناس بزرگ نیمه دوم سده ی سوم و نیمه اول سده ی چهارم، پس از آشنایی با انواع دیدگاه ها و مکاتب - که در آن زمان در اوج قله ی کمال خود بودند - خطبه های توحیدی فراوان از امامان معصوم صلوات الله علیهم نقل می کند. آنگاه ذیل یکی از خطبه ها می نویسد: «اگر همه عالم از جنّ و انس - بجز پیامبران صلوات الله علیهم - گرد هم آیند، مانند چنین خطبه ای نمی توانند بیاورند»^۳.

آنچه گفته شد، گوشه ای از گفتارهای نورانی معصومان پاک صلوات الله علیهم در ترویج توحید است. اختصار کلام، نقل نمونه های دیگر را بر نمی تابد:
در خانه اگر کس است یک حرف بس است.

۱. شوری / ۱۱.

۲. السخاوی، *استجلاب ارتقاء الغرف*، ج ۲، ص ۵۷۸ (در ادامه دارد که اعرابی که این سخنان را می شنید، گفت: الله اعلم حیث یجعل رسالته).

۳. کلینی، همان، ج ۱، ص ۱۳۶.

۵. عقل سلیم حکم می‌کند که در برابر خدایی که همه نعمت‌های بی‌شمار بندگان از اوست - و خود فرموده: «وَإِنْ تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَا تَحْصُوهَا»^۱ - وظیفه‌ی اصلی تسلیم است و گردن نهادن؛ نقل معتبر نیز این حکم عقل را تأیید می‌کند. لذا مولی‌الموحدين علیه السلام در تعریف اسلام یک جمله می‌فرماید، بسی کوتاه و ژرف: «الاسلام هو التسليم». نهج البلاغه، کلمات قصار حدیث ۱۲۵.

بر اساس این آموزه‌ی مهم، نماد روشن تسلیم در برابر خداوند متعال، تسلیم در برابر پیامبر و خاندان معصوم اوست. در قرآن فرمود: «مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ»^۲. این بیان مطلق در وصف هر کسی راست نمی‌آید جز آن‌که در اوج قلّه‌ی عصمت باشد. در آیه‌ی دیگر تسلیم کامل در برابر پیامبر را ملاک کامل بودن ایمان می‌داند: «فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا»^۳. آیا کسی دیگر بجز رسول خدا مصداق این امر هست یا نه؟ باز هم به قرآن می‌نگریم.

خدایی که اطاعتش ملاک اسلام و ایمان است، طاعت رسول و اولی‌الامر را در ردیف اطاعت خود یاد می‌کند: «وَاطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ»^۴. در برابر اولی‌الامر نیز - همچون پیامبر - باید گردن نهاد و با تسلیم کامل حکم او را پذیرفت. این لازمه‌ی توحید خداست. طبعاً هر چه درجه‌ی کسی در این تسلیم بالاتر باشد، درجه‌ی او در معرفه‌الله بالاتر است.

اینک در مکتبِ درس آموز زیارت، چکاد شکوه‌مندی می‌بینیم که مصداق بارز این گونه اطاعت و تسلیم است. بدین روی شایستگی می‌یابد که سلام خدای بزرگ و ملائک مقرب و پیامبران مرسل و تمام نیکان و پاکان و شهیدان و صدیقان در هر بامداد و شامگاه به پیشگاه او نثار شود.

آن بزرگ مرد، سردار با وفای کربلای حسینی، قمر منیر بنی هاشم، حضرت ابی‌الفضل العباس علیه السلام است. عبارات زیارت حضرتش گویاست که امام صادق علیه السلام به زبان وحی

۱. ابراهیم / ۳۴ و نحل / ۱۸.

۲. نساء / ۸۰.

۳. همان / ۶۵.

۴. همان / ۵۹.

وعصمت می فرماید: «سلام الله و سلام ملائکته المقربین و انبیائه المرسلین و عباده الصالحین و جمیع الشهداء و الصدیقین و الزاکیات الطیبات فی ما تغتدی و تروح، علیک یابن امیر المؤمنین. اشهد لک بالتسلیم و التصدیق...». شهادت امام معصوم علیه السلام، عاری از اغراق‌هایی است که بطور معمول بر زبان ما جریان دارد.

این جملات، درس بزرگی به همگان می دهد: تسلیم در برابر خدا و رسول و اهل بیت - به ویژه حجت حی خدا در روزگار - را سرلوحه‌ی زندگی خود قرار دهیم تا ببینیم که چگونه مدال افتخار را از زبان وحی و عصمت می گیریم.

۶. خداوند متعال اسماء حسنی دارد. بخشی از این اسماء ویژه‌ی ذات مقدس اوست که کسی در آنها شرکت نتوان کرد (مانند: الله، الصمد) و پاره‌ای دیگر چنان است که درس زندگی به آدمیان می دهد که تا آنجا که می توانند، به مقتضای آنها عمل کنند و خود را در معرض تابش انوار الهی قرار دهند.

از این روی به ما گفته‌اند که هر کس دوست دارد آن ویژگی‌ها را در خود تقویت کند، به آن اسماء روی آورد.^۱ مثلاً: هر کس که دوست دارد ویژگی جود را در خود تقویت کند، به اسم «یا جواد» خداوند بیشتر توجه کند؛ یا کسی که آمرزش گناهان خود را می طلبد، اسم «یا تواب» را زیاد بگوید. شاید یکی از حکمت‌های تأکید خداوند بر دو اسم «رحمن» و «رحیم» توجه دادن آدمیان به گسترش مهرورزی در میان خودشان باشد که وسیله‌ی جلب رحمت الهی است. بدین روی در قرآن بالحنی بسیار مهربانانه فرمود: «وَلِيَعْفُوا وَلِيَصْفَحُوا أَلَّا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ»^۲.

باری، یکی از اسماء حسنی که خداوند متعال بدان ستوده می شود، اسم «وفی» است. کسی که می خواهد در پرتو نور باران این اسم قرار گیرد، باید همواره وفا به پیمان‌ها - به ویژه وفا به پیمان عبودیت یعنی توحید و امامت - را سرلوحه‌ی زندگی خود بدانند.

۱. دردعایی که منسوب به ادریس نبی علی نبینا و آله و علیه السلام است و خواندن آن در سحر ماه رمضان توصیه شده، خدای متعال را به چهل اسم می خوانیم و ذیل هر اسم، درخواستی مطابق با آن اسم به محضرش عرضه می کنیم. متن این دعا در اقبال الاعمال ابن طاووس آمده است.

۲. نور/ ۲۲.

باز هم به زیارت نامه ابی الفضل العباس (ع) باز می‌گردیم و عبارات امام صادق صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ را مرور می‌کنیم: «اشهد لك بالتسليم والتصديق والنصيحة لخلف النبي المرسل والسبط المنتجب...». این گواهی امام معصوم است که اغراق و مبالغه شاعرانه و سخن گزاف در گفتارش راه ندارد.

ای معدن وفا به فرزند رسول! دست ما دوستداران خود را بگیرد تا بتوانیم در این چند روزی محدود عمر دنیا نسبت به امام زمانمان وفای خود را نشان دهیم و بدین سان به شاهراه عبودیت راه یابیم...

۷. در آیین عبودیت، انسان وظایف مهمی دارد که باید به آنها بپردازد. یکی از این وظایف را بدین تعبیر آورده‌اند: «الاخلاص لله والنصيحة لأئمة المسلمين»؛ بنده‌ای که به انجام وظیفه‌ی بندگی می‌اندیشد، باید نسبت به خدای سبحان اخلاص ورزد و نسبت به پیشوایان معصوم خیر بخواهد، کاری را که به او سپرده‌اند به بهترین شیوه به سامان رساند و سبب رنجش آن گرامیان نشود. بدون انجام این وظیفه بار عبودیت به مقصد نمی‌رسد. البته گاهی این کار با دشواری‌هایی همراه است و باید مشکلاتی را برایش به جان خرید و خدا را بر آن سپاس گزارد؛ چرا که برادای وظیفه صبر باید و البته صبر، خود توفیقی است که جای شکر دارد...

در زیارت جامعه کبیره خطاب به معصومین صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِم مراحله خیرخواهی را بدین سان می‌خوانیم: «ونصحتهم له في السر والعلانية^۱ ودعوتهم الى سبيله بالحكمة والموعظة الحسنة^۲ وبذلتم انفسكم في مرضاته وصبرتم على ما اصابكم في جنبه...».

از سوی دیگر در زیارت ابی الفضل (ع)، از زبان امام صادق صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمَا می‌خوانیم: «اشهد لك بالتسليم.... والنصيحة لخلف النبي المرسل...». این گواهی ارزش بسیار والایی دارد. یک کلمه که از حجت خدا در وصف کسی صادر شود، از صدها هزار کتاب که

۱. کلنی، همان، ج ۱، صص ۴۰۳-۴۰۴.

۲. یعنی: به خاطر خدا در آشکار و نهان خیرخواهی نمودید.

۳. اشاره به آیه‌ی ۱۲۵ سوره نحل که خداوند به پیامبر دستور می‌دهد که مردم را با حکمت و اندرز نیکو به راه خدا فرا خواند.

دیگران بنویسند بالاتر است، بلکه اساساً با آنها قابل قیاس نیست؛ چراکه اینان بر اساس گمان، پندار، برداشت شخصی، وحد اکثر علم کسبی می نویسند. اما کلام امام عین وحی است و نور و یقین و علم موهبتی خدا... فاصله میان اینان فاصله ظلمت است با نور. چه قیاسی میان اینان؟

امام هادی صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ در زیارت والای غدیریه، ده ها آیه ی قرآن در مدح جدّ امجد خود حضرت سید الوصیین و امام المتقین صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ بیان می دارد. آنگاه می فرماید: «وفی مدح الله تعالی لک غنی عن مدح المادحین و تقریظ الواصفین». به راستی جز این نیست وقتی که مولا و خدای شاعران شما را مدح و ثنا گوید، در این وادی شعر شاعران و گفتار گویندگان چه جایگاهی دارد؟

این حقیقت در اینجا نیز جاری است. در برابر شهادت امام صادق برای قمر بنی هاشم صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمَا چه جای عرض اندام برای دیگری است؟ قآنی شاعر قرن سیزدهم فارسی زبان در بیت های پایانی شاهکار خود که در مدح حضرت رضا (علیه السلام) سروده، می گوید:

گیرم که در کلام تو تأثیر کیمیا است عاقل به کان زرنکند عرض کیمیا

درس دیگر که از این جمله می گیریم، ارزش عنصر «النصیحة لائمة المسلمین» است که امام معصوم (علیه السلام) در میان آن همه فضائل ابی الفضل (علیه السلام) بر آن انگشت نهاده و این کلام، باید سرفصلی در اخلاق و سلوک الهی - انسانی برای ما باشد.

۸. خداوند متعال، بندگان را آفریده و از همه آنها بی نیاز است. نه به عبادت آنها نیاز دارد و نه از معصیت شان زیان می بیند. امیر المؤمنین (علیه السلام) در صدر خطبه ی متقین به این حقیقت اشاره می کند: «اما بعد فان الله خلق الخلق حین خلقهم، غنیا عن طاعتهم، أمنا من معصیتهم، لأنه لا تضره معصية من عصاه ولا تنفعه طاعة من اطاعه»^۱.

اما با این همه از بندگان خود کمک خواسته است. خداوند، این کلام را به زبان پیامبر خود حضرت عیسی علی نبینا وآله وعلیه السلام جاری می سازد: «قَالَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ»^۲.

۱. نهج البلاغه، خطبه ۱۸۴ (چاپ مرحوم فیض الاسلام).

۲. آل عمران/۵۲، همین مضمون: الصف/۱۴.

از سوی دیگر در برابر این نصرت خدا، وعده‌ی نصرت برای یاری کننده داده است: ﴿إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ﴾.^۱ پرسش جدی و مهم این است: وقتی خدا به یاری ما نیاز ندارد، این جملات به چه معنی است؟ نصرت خدا به معنای نصرت دین خدا و پیامبران و دیگر حجت‌های معصوم او است. زمانی انسان به مقام نصرت خدا می‌رسد که خطاب به امام زمانش بگوید: «ونصرتی معدة لكم».^۲

حضرت صدیقه‌ی طاهره علیها السلام در خطبه‌ی معجزه‌آسای فدک در باره مولی‌الموحدين علیه السلام می‌فرماید: «كَلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ، أَوْ نَجِمَ قَرْنَ الشَّيْطَانِ وَفَغَرَتْ فَاغْرَةً مِنَ الْمُشْرِكِينَ، قَذَفَ أَخَاهُ فِي لَهْوَاتِهَا، فَلَا يَنْكَفِي حَتَّى يَطَأَ صَمَاخَهَا بِأَخْمَصِهِ وَيَخْمَدُ لَهَا بِهَا سَيْفَهُ».^۳ مضمون عبارت این است که: هر وقت در ابتدای ظهور دین مقدس اسلام مشرکان فتنه‌ای برپا می‌کردند و آتشی می‌افروختند، پدرم پسرعمم را برده‌ان آن اژدهای فتنه می‌افکند تا سرفتنه را بکوبد و آتش آن را با شمشیرش خاموش می‌ساخت.

این ویژگی در مورد مولی‌الموحدين علیه السلام چنان بارز است که حضرتش جناب مالک اشتر را در یک جمله کوتاه و جامع چنین وصف می‌کند: «كان لي كما كنت لرسول الله».^۴

علمدار کربلا نیز در باره‌ی حجت زمانش حضرت سید الشهداء صلوات الله علیهم چنین بود؛ چنانکه امام صادق علیه السلام چنین گواهی می‌دهد: «أشهد وأشهد بالله أنك مضيت على ما مضيت على ما مضى به البدريون... المبالغون في نصره أوليائه، الذائبون عن أحبائه...». نکته‌ی جالب در این عبارت، مبالغه در نصرت اولیای معصوم خداوند است. گاهی انسان فقط کلام خود را در راه خدا بذل می‌کند؛ گاهی از مال خود در جهت یاری امام زمانش می‌گذرد، و گاه جان خود را فدای او می‌کند.

۱. محمد / ۷.

۲. زیارت آل یاسین.

۳. خطبه فدکیه.

۴. جامع الرواة، ج ۲، ص ۳۷.

مبالغه در این امر را - که بسیار پسندیده و روح عبادت خدا است - بار دیگر در زیارت نامه ابی الفضل علیه السلام می خوانیم: «اشهد انک قد بالغت فی النصیحة و أعطیت غایة المجهود». اینجا سخن از «مبالغه در نصرت امام زمانش» در میان است که خود، درسی است حیاتی و ضروری برای تمام محبتان خاندان نور. آنان باید جمله‌ی زیارت جامعه را سرلوحه‌ی زندگی خود قرار دهند: «و قلبی لکم مسلم، و رأیی لکم تبع، و نصرتی لکم معدة...».

در زیارت ابی الفضل علیه السلام نیز می خوانیم: «و قلبی لکم مسلم و تابع، و أنا لکم تابع، و نصرتی لکم معدة حتی یحکم الله و هو خیر الحاکمین». روشن است که این عبارات فقط برای خواندن و گذشتن نیست. بلکه خواندن مقدمه‌ی ایمان و عمل باید باشد. چنانکه گفتیم، اساساً یکی از ابعاد سازندگی زیارت، آشنایی با اسوه‌ها است تا درس زندگی از آنها بگیریم و به سوی حیات طیبه گام برداریم.

به هر حال، این ویژگی بارز (نصرت امام زمانمان) را نه فقط باید در خودمان تقویت کنیم، بلکه فرزندان خود را نیز باید در این مسیر تربیت کنیم. کلام امام سجاد صلوات الله علیه در دعای ۲۵ صحیفه درس آموز است که برای فرزندان خود چنین دعا می کند: «واجعلهم ابراراً اتقیاء بصراء سامعین، مطیعین لک، ولأولیائک محبتین مناصحین، ولجمیع اعدائک معاندین و مبغضین».

نمونه‌ی این معرفت را در بانوی بزرگ و مجسمه‌ی ایشان و معرفت، جناب ام البنین می توان دید که پس از شهادت چهار فرزند دلاور و رشیدش در رکاب امام زمانشان، وقتی کاروان کربلا به مدینه می رسد، پیش از هر چیز درباره‌ی حضرت سیدالشهداء صلوات الله علیه می پرسد نه درباره فرزندانش. این اوج کمال هیچگاه در قالب تنگ کلمات نمی گنجد.

آری! اینجا جمله اعضا، چشم باید بود و گوش.

آن بانوی چنین شیر معرفت و ایمان به فرزندانش داد که حضرت ابی الفضل در روز عاشورا چنان صحنه‌هایی شگفت و بی مانند آفرید؛ صحنه‌هایی که فداکاری جاودانه‌ی پدر بزرگوارش در لیلۃ المبیت را تجدید کرد. آنجا امیر المؤمنین علیه السلام به جای پیامبر در

بسترش خوابید تا جان محبوبش از خطرها در امان بماند و با آن خوابیدن، درس بیداری همیشگی به همه آیندگان داد.

اینجا فرزند امیرالمؤمنین علیه السلام وقتی به آب روان و زلال می‌رسد که نوشیدن از آن حق طبیعی اوست - آن هم پس از روزها عطش و تلاش و جنگیدن و تحمل گرما و احساس مسئولیت در برابر سپاه نور - ولی یادآوری لب‌های خشک امام زمانش حضرت سید الشهدا علیه السلام سبب می‌شود که آب را روی آب بیفکند، و فقط به این بیندیشد که چگونه این امانت گرانبها را به خیام حرم برساند.

اوسرانجام، جان برسر امانت می‌نهد؛ در حالی که فرات را در آرزوی نوشیدن جرعه‌ای در عطش جاودانه می‌گذارد؛ و تمام تشنگان معرفت را از زمزم آن عطش جاودانه سیراب می‌کند...

اینجا است که هم‌زبان با امام صادق صلوات الله علیه خطاب به آن جناب می‌گوییم: «فجزاك الله عن رسوله وعن امير المؤمنين وعن الحسن والحسين صلوات الله عليهم افضل الجزاء، بما صبرت واحتسبت وأعتت، فنعمة عقبى الدار».

۹. یکی از استوارترین محکمات توحید در نظر امامیه - که عقل نیز بر آن صحه می‌نهد - آن است که خدا با خلق هیچگونه سنخیت و مشابهتی ندارد، که از آن با عنوان «تباين خدا با خلق» نیز یاد می‌شود. امام رضا صلوات الله علیه در خطبه‌ی جاودانه‌ی توحیدیه‌ی خود می‌فرماید: «کنهه تفریق بینه و بین خلقه؛ و غیوره تحدید لما سواه»^۱. حضرتش در این کلام کوتاه و ژرف، کنه (ذات) خدا را «فرق نهادن میان او و آفریدگانش» می‌داند؛ یعنی بهترین تعریف خداوند، آن است که او غیر از خلق است. این غیریت تا آنجا است که «غیریت خدا با آفریدگان» تفاوت اساسی دارد با «غیریت یک مخلوق با مخلوق دیگر». یعنی خداوند، حتی در غیریت خود، غیر از مخلوقات است.

توضیح اینکه: وقتی دو مخلوق با هم تفاوت داشته باشند، تفاوت آنها با هم در تفاوت حدود آنها است. مثلاً تفاوت در طول، عرض، جنس، عمق، ارتفاع، کاربرد،

۱. بحار الانوار، ج ۴، ص ۲۲۸.

سختی و نرمی، رنگ، و دیگر عناصر که همه به حد داشتن مخلوقات برمی‌گردد و همان سبب تفاوت آنها با هم می‌شود. اما در غیریت خدا با خلق، آنچه محدود می‌شود، مخلوق است و خالق، بی حد بوده و هست و خواهد بود. این است که خدا نه تنها غیر از خلق است، بلکه در غیریت خود نیز غیر از خلق است و یگانه و بی شریک و بی نظیر. این است جلوه‌ای از شکوه فراز بلند سوره‌ی توحید که بحق یک سوم قرآن نام گرفته است؛ به ویژه جمله‌ی کوتاه و بی‌مانند «قل هو الله احد». و این است یگانگی به تمام معانی آن که اسلام برای خدای بزرگ عقیده دارد و این است امتیاز اسلام بر تمام اندیشه‌های موجود، که بحق باید گفت:

چندانکه سخن سروده بودیم یک نکته ز صد نگفته بودیم

بر اساس این بیان، بنده‌ی خدا هر چه بالا رود و رفعت مقام یابد، هرگز به مقام خدایی نمی‌رسد، نه در این دنیا که بسته‌ی قیدهای محدودیت است، و نه در آخرت که رها از قیدها است.

بنده نه تنها هرگز به خدایی نمی‌رسد، بلکه کمترین شباهتی به خداوند نمی‌یابد. این نکته‌ی بسیار مهم یکی از نقاط اصلی تمایز توحید قرآنی با نگرش‌های بشری به توحید است، که در جای خود به تفصیل بیان شده است.^۱

در این اصل که بیان شد، حتی شخص شخیص و نفس نفیس و گوهر قدّیس خاتم الانبیاء ﷺ نیز اشتراک دارد. آن وجود گرامی نیز - با آنکه گل سرسبد عالم مخلوقات است - نسبت به خدای تعالی، یک عبد ذلیل فقیر پیش نیست؛ و تمام افتخار او به قبول ذلّت بندگی است. با کمال افتخار به همگان اعلام می‌دارد که: «قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ^۲ و با کمال تذلل به آستان خدایش عرضه می‌دارد که: «لا تکلنی الی نفسی طرفة عین ابداء».

در مورد آن حضرت ﷺ روایت شده که به تعلیم الهی، به هفتاد و دو اسم از اسماء

۱. نک. ملکی میانجی (آیه‌الله)، محمدباقر، ترجمه توحید الامامیه، ترجمه محمد بیابانی اسکویی.

۲. کشف/ ۱۱۰.

الهی دانا بود؛ اما به او امر شده که زیادتی علم خود را از خدایش بخواهد، چنانکه در قرآن می‌فرماید: «قُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا»^۲. در روایات معتبر آمده که خداوند سبحان، در شب‌های جمعه و قدر، بر علم پیامبر می‌افزاید.^۳ این افزونی در مورد درجات معنوی نیز هست، چنانکه در دعای تشهد نماز می‌گوییم: «و تقبل شفاعته و ارفع درجته»؛ و در صلواتی که از ناحیه مقدسه امام عصر ارواحنا فداه برای جناب ابوالحسن ضراب اصفهانی شرف صدور یافت، می‌خوانیم: «اللهم شرف بنيانه، و عظم برهانه، و أفلح حجته، و ارفع درجته...».

کمترین درجه از درجات پیامبر چنان است که نه تنها به آن نمی‌توان رسید، بلکه هرگز در حد درک و تصور ما نمی‌گنجد. در زیارت جامعه‌ی کبیره می‌خوانیم: «فبلغ الله بكم اشرف محلّ المكرمين و اعلى منازل المقرّبين... حيث لا يلحقه لاحق... ولا يطمع في ادراكه طامع...».

با این همه، این درجه‌ی بالا، در فضای عبودیت معنی دارد و هیچگاه از آن فضا بیرون نمی‌رود. فضای عبودیت، آن چنان امکان ارتقاء دارد که تا آخر عمر این جهان، بلکه در تمام دوره‌ی بی پایان آن جهان نیز، می‌توان ترقی یافت بدون اینکه عبد از عبودیت خارج شود.

این مقدمات گفته شد تا پرسشی مطرح شود، اینکه آیا با نثار بر مقام سید انبیاء و عترت پاکش علیه السلام درجه‌ی آن بزرگواران بالا می‌رود یا نه؟ برخی گفته‌اند که آن بزرگواران به بالاترین درجه ممکن رسیده‌اند و فایده‌ی صلوات فقط به فرستنده‌ی آن می‌رسد.^۴ اما نظر جمعی از محدثان - از جمله علامه مجلسی - آن است که مقام پیامبر و اهل بیت صلوات الله علیهم اجمعین در مرحله‌ی عبودیت، حدّ نهایت ندارد، چنانکه لطف و احسان الهی را پایانی نیست. لذا پاداش و اجر معنوی صلوات، هم به فرستنده‌ی آن

۱. کلینی، همان، ج ۱، ص ۲۳۰ باب «ما اعطى الائمة من اسم الله الاعظم».

۲. طه / ۱۱۴.

۳. کلینی، همان، ج ۱، ص ۲۵۳ باب «فی ان الائمة یزدادون فی لیلة الجمعة».

۴. این دیدگاه تحت تأثیر نظریه فلسفی «قوه و فعل» است که بر اساس آن، پیامبر صلوات الله علیهم در تمام کمالات، از قوه به فعل رسیده و دیگر امکان ارتقاء ندارد.

می‌رسد و هم به معصومان پاک علیهم‌السلام.^۱ این مسأله در اینجا نیز مطرح می‌شود که: پس از اینکه حجت معصوم خدا، به زبان وحی و عصمت، حضرت ابی‌الفضل علیه‌السلام را می‌ستاید، آیا آن گرامی به مدح ما نیاز دارد؟

می‌گوییم: آن جناب به مدح ما نیاز ندارد، ولی خداوند به مدح او ثواب فوق تصور عطا می‌فرماید، ضمن اینکه با هر بار تکرار مدح و تمجید صحیح - که از زبان وحی صادر شده - درجه‌ی حضرت ابی‌الفضل علیه‌السلام بالاتر می‌رود؛ و از سوی دیگر، هر بار تکرار این الفاظ، یک بار دیگر درس هدایت را به مردمان یادآور می‌شود، و دانستنی‌های ضروری را مجدداً به یاد می‌آورد.

به یاد آوریم که مهم‌ترین وظیفه‌ی پیامبر، تذکر است: «فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ»؛^۲ این تذکر، گاه در مورد مطالبی است که مردم می‌دانند و به دلایل مختلف فراموش کرده‌اند و گاه در باب مطالبی که باید بدانند و از آن غافل‌اند.

پس، مرور حقایق این زیارت‌نامه و دیگر زیارت‌نامه‌های معتبر، کاری است در جهت تحقق اهداف نبوت که نباید آن را سهل و آسان پنداشت.

۱. المجلسی، مرآة العقول، ج ۱۲، صص ۱۱۲-۱۱۴.

۲. غاشیة / ۲۱.

قرآن كريم

ابن حجر الهيتمي، احمد، الصواعق المحرقة، بيروت، دارالكتب العلمية، ١٤٠٥ق.
ابن الطاوس، السيد على، اقبال الاعمال، چاپ گراورى، تهران، دارالكتب الاسلامية،
١٣٩٠ق.

ابن النديم، الفهرست، بيروت، دارالكتب العلمية، ١٤١٦ق.
الاردبيلي الحائري، محمد بن على، جامع الرواة، ج ٢، قم مكتبة آية الله العظمى المرعشى
النجفى رحمته، ١٤٠٣ق.

الامينى، عبدالحسين، الغدير، ج ١٠، چاپ هفتم، بيروت، دارالكتاب العربى،
١٣٨٠ق.

التستري، قاضى نورالله، احقاق الحق، ج ٩، ملحقات آيات الله العظمى مرعشى رحمته، قم،
مكتبة آية الله العظمى المرعشى النجفى رحمته، ١٣٧٦-١٤٢١ق.

الحلى، حسن، رجال العلامة، قم، مكتبة الرضى، ١٤٠٢ق.
الخوئى، ابوالقاسم، معجم رجال الحديث، ج ١٥، چاپ دوم، بيروت، دارالزهراء،
١٤٢٣ق.

السخاوى، محمد، استجلاب ارتقاء الغرف، ج ٢، بيروت، دارالكتب العلمية،
١٤٢٦ق.

الشرىف الرضى، ابوالحسن محمد، نهج البلاغه، ترجمه وشرح علينقى فيض الاسلام،
تهران، بى ناشر، ١٣٦٧ق.

الصدوق، محمد بن على، التوحيد، بيروت؛ دار ومكتبة الهلال، ١٣٨٨ق.
=====
الصفار القمى، حسن، بصائر الدرجات الكبرى، قم، مكتبة آية الله العظمى المرعشى
النجفى رحمته، بى تاريخ.

الطبرى، محمد بن جرير، تاريخ الطبرى، مصر، دارالمعارف، بى تاريخ.
الطوسى، ابوجعفر، رجال الطوسى، نجف اشرف، مكتبة الحيدرية، ١٣٨١ق.
=====
رجال الكشى، ج ٢، تهران، وزارة الثقافة، ١٤٢٤ق.

العطار، قيس (مصصح وشارح)، ديوان مالك الأستر، ترجمه سيد مرتضى موسى
گرمارودى، قم دليل ما، ١٣٧٩ش.

الغزالي، ابو حامد؛ احياء العلوم، ج ٣، مصر، بي ناشر، بي تاريخ.
الكيني، ابو جعفر، الكافي، ج ١، تهران، كتابفروشي اسلاميه، ١٣٨٨ق.
المامقاني، محيي الدين، تنقيح المقال، ج ٢٠، قم، مؤسسة آل البيت عليه السلام، ١٤٢٠-١٤٣٠ق.
المجلسي، محمد باقر، بحار الانوار، ج ٤ و ٤٨ بيروت، دار احياء التراث العربي، ١٤١٢ق.
=====، مرآة العقول، ج ١٢، نجف اشرف، دار الاضواء، بي تاريخ.
ملكي ميانجي، محمد باقر، ترجمه توحيد الامامية، مترجم محمد بياباني اسكويي،
تهران، مؤسسه نبأ، ١٣٧٨ش.
النجاشي، احمد، رجال النجاشي، قم، مؤسسة النشر الإسلامي، ١٤١٨ق.

امام حسین (ع) در منظومه علی نامه، جنگ جمل (ناکثین)

حسین شهبواری^۱

چکیده

علی نامه، منظومه‌ای کهن، برجای مانده از قرن پنجم هجری، است که به سبک شاهنامه فردوسی، در دلاوری‌های امام‌المتقین حضرت علی (ع)، وقایع جنگ‌های صدر اسلام و دوران چهارواندی سال خلافت ظاهری آن حضرت (ع)، در ۱۱۲۲۰ بیت در بحر متقارب، به نظم درآمده است. این منظومه، با اسلوبی کهن، نخستین تجربه شعر حماسی شیعه امامیه اثنی عشری است، که هم از نظر قدمت تاریخ حماسه‌های شیعی و هم از نظر در برداشتن نوادر لغات و ترکیبات فارسی کهن، در کمال اهمیت است و تاکنون گمنام مانده و در کتب تاریخ ادبیات فارسی به آن اشاره‌ای نشده است. در این نوشتار، بخشی از منظومه علی نامه که در نقل وقایع حضور حضرت اباعبدالله الحسین (ع) در رکاب حضرت امیرالمؤمنین (ع)، در جنگ جمل (نبرد با ناکثین)، می‌باشد، پرداخته شده است.

کلیدواژه‌ها: امام حسین (ع)، علی نامه، ربیع، علی بن ابی طالب (ع)، جنگ جمل، نسخ خطی.

۱. پژوهشگر متون کهن و مدرّس مرکز تخصصی تربیت مدرس حوزه علمیه قم.

۱. مقدمه

در دیداری که پژوهشگر توانا، استاد رسول جعفریان با مرجع عالیقدر جهان تشیع، حضرت آیت الله العظمی سید علی سیستانی مدّ ظلّه العالی داشته‌اند، در تقدیر از احیای علی‌نامه و مقدمه مفید استاد شفیعی کدکنی بر چاپ برگردان اثر، ضمن اظهار شگفتی از سرودن علی‌نامه (حدود ۵۰ سال پس از سرایش شاهنامه)، فرموده بودند: «من کتاب زیاد می‌خوانم، اما کتاب علی‌نامه مرا زنده کرد؛ چنین کتابی بعد از پنجاه سال از تألیف شاهنامه بسیار اعجاب دارد»^۱.

در مقدمه محققانه اساتید گرانقدر دکتر شفیعی کدکنی^۲ و دکتر امیدسالار بر چاپ فاکسیمیلی علی‌نامه (نسخه مولانا در قونیه) و نیز پیشگفتار رضا بیات و ابوالفضل غلامی و همچنین دکتر اکبر ایرانی، اطلاعات مفیدی درباره این منظومه، ارائه گردیده است که اشاره به برخی موارد خالی از لطف نخواهد بود.

علی‌نامه منظومه کهن شیعی از قرن پنجم هجری

علی‌نامه (منظومه ای کهن)، سروده شده در سال ۴۸۲ ق، از سراینده‌ای متخلص به ربیع؛ منظومه ای شیعی و بازمانده از سده پنجم هجری است که شاعری گمنام آن را در ۱۱۲۲۰ بیت در بحر متقارب، سروده است. این منظومه حماسی درد و دفتر فراهم آمده و سراینده وقایع و ماجراهای جنگ جمل و صفین را در آن به نظم کشیده است. از سراینده آگاهی زیادی در دست نیست؛ وی در سال ۴۲۰ ق زاده شده و این منظومه را احتمالاً در محدوده خراسان (بر اساس بیت ۳۰۹۱) و شاید هم ناحیه بیهق، سروده و به یکی از اشراف سادات معاصر خود، یعنی علی بن طاهر غریزی^۳ حاکم سبزوار

۱. <http://shabestan.ir>. (23- 1- 1393)

۲. این مقاله پیش‌تر در مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد (پاییز و زمستان ۱۳۷۹)، صص ۴۲۵-۴۹۴ به چاپ رسیده بود و برای بار دوم در مقدمه چاپ فاکسیمیلی کتاب علی‌نامه، باز چاپ شده است.

۳. استاد شفیعی کدکنی در مقاله خویش (ص ۲۲)، درباره علی‌نامه، به نقل از بیهقی در کتاب لباب الانساب، آورده است که الامیر علی بن طاهر بن ابی القاسم السجاد علی بن جعفر بن حسن بن عیسی الرومی بن محمد الازرق بن عیسی النقیب بالمدينة بن محمد بن علی العریضی بن جعفر الصادق علیه السلام، به

تقدیم کرده است. برپایه بیت ۳۷۶۷ این منظومه، شاعر اثر را در ۶۲ سالگی سروده است.

زمانی که فردوسی شاهنامه را سرود، عده‌ای از شعرای معاصروی زبان به اعتراض گشودند و به گونه‌ای با متهم کردن فردوسی به پول پرستی برایین باور بودند، وی شاهنامه را با هدف دریافت ضله از سلطان محمود غزنوی سروده است. ربیع (شاعر این منظومه) نیز در ابتدای اثر خویش با اشاره به انگیزه‌اش از سرودن آن، چنین اعتراضی به فردوسی دارد که «وقتی که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و امام علی علیه السلام با دلاوری در جنگ‌های صدر اسلام حماسه آفریدند، بهتر بود فردوسی (که خود، مسلمان و شیعه بود) شاهنامه را درباره جنگ‌های این دو شخصیت بزرگ دین اسلام و تشییع می‌سرود، نه درباره رستم و سهراب که افسانه هستند».

علی‌نامه نخستین تجربه شعر حماسی شیعه اثناعشری است، که هم از نظر قدمت تاریخ حماسه‌های شیعی و هم از نظر دربرداشتن نواد لرغات و ترکیبات فارسی کهن، در کمال اهمیت است که تاکنون گمنام مانده و در کتب تاریخ ادبیات فارسی نیز اشاره‌ای به آن نشده است. استاد کدکنی معتقد است یک سوم از منظومه، دارای اشعاری قوی است که در خور توجه و بررسی است. این اثر در واقع دغدغه‌های شیعیان را منعکس می‌کند که می‌خواستند در زمان خلافت عباسیان، حضور معنوی خود را اعلام کنند.

ایشان می‌افزاید: «علی‌نامه، یک حماسه منظوم پارسی در مناقب و مغازی امام علی بن ابیطالب علیه السلام از قرن پنجم هجری، یعنی حدود نیم قرن بعد از نشر شاهنامه فردوسی و با اسلوبی کهن و نوادری از لرغات و ترکیبات است که گاه در فرهنگ‌ها، شواهد آن را به دشواری می‌توان یافت».

باید افزود نسخه از آنجا آغاز می‌شود که سراینده می‌گوید: اَمّت در مسأله جانشینی

یازده واسطه نسبش به امام صادق علیه السلام می‌رسد. وی از خاندان معروف عریضی نیشابور و ناحیه بیهق بود که یکی از اشراف ناحیه بیهق بوده است. طبق گفته بیهقی وی در سال ۵۰۷ ق در سن هفتاد سالگی درگذشته است. باید افزود که این منظومه در چهل سالگی امیرعلی بن طاهر عریضی، به وی، اهدا شده است.

رسول خدا ﷺ، دوگروه شدند: جمعی طرفدارِ نَص شدند و جمعی طرفدارِ اختیار. منظور مؤلف از نَص - که گاه آن را جانشین نام امام علی بن ابیطالب (ع) نیز می‌کند - این است که رسول خدا ﷺ در غدیر خم، جانشین خود را به نَص، تعیین کرده است و آنها که راه اختیار و انتخابِ دیگران را پیموده‌اند، در حقیقت نَص را رها کرده‌اند.

پیش از این‌ها تصوّر مورّخان ادب فارسی برین بود که حماسه‌های شیعی، خاصِ تحولاتِ فرهنگی ایران بعد از مغول و حتی بعد از عصر تیموری است و شعر شیعی که در آن مجموعه عقائد شیعیان امامی اثنا عشری انعکاس داشته باشد و شبهه اعتقادات دیگر مذاهب اسلامی در آن نباشد، بعد از سنایی (د. ۵۲۹ق) وارد زبان و متون فارسی شده است. اما این منظومه سراسر در مناقب و مغازی امیرالمؤمنین علی (ع) با ناکثین (جمل) و قاسطین (صقین) است و یکسره در خدمت اعتقادات شیعی می‌باشد.

باید توجه داشت، بیشترین منبعی که ربیع (سراینده این منظومه) بر آن تکیه کرده است، اثر ابومخنف لوط بن یحیی ازدی، تاریخ‌نگار و راوی قرن دوم هجری است. از او با کنیه «بوالمنابر» نیز یاد می‌کند و در آغاز، داستان عثمان بن عفان را از امام جعفر بن محمد الصادق (ع) نقل می‌کند، و تردیدی نیست که ابومخنف، محضر امام (ع) را درک کرده است و برخی نقل قول‌ها مستقیم از خود حضرت (ع) می‌باشد؛ البته وی برخی مطالب را نیز از ابن عباس نقل نموده است.

دستنویس کهن علی‌نامه در موزه مولانا در قونیه

نخستین بار دستنویس این منظومه کهن را، احمد آتش در مجموعه زبان و ادبیات ترک معرفی کرده است؛ این مقاله کوتاه را استاد عبدالرسول خیامپور در نشریه دانشکده ادبیات تبریز ترجمه و در سال ۱۳۳۴ ش منتشر کرده است؛^۱ با اینکه میکروفیلم این منظومه را استاد مینوی سال‌ها پیش از این، از قونیه در ترکیه به ایران آورده بودند؛ اما معرفی‌های این اثر، به دلایلی به فراموشی سپرده شد و بعد از چند دهه، مقاله استاد ارجمند شفیع کدکنی در سال ۱۳۷۹ ش، دگر باره گفتگو درباره این اثر را، بر سر زبان‌ها انداخت. دکتر اکبر ایرانی،

۱. خیامپور، «نشریات ترکیه، چند کتاب خطی مهم فارسی در قونیه»، صص ۲۴۱-۲۴۲.

رئیس مرکز پژوهشی میراث مکتوب، در مقدمه چاپ فاکسیمیله‌های نامیه درباره چرایی عدم توجه به این منظومه کهن، می‌نویسد: «منظومه‌های نامیه سند ملی زبان فارسی و سند هویت مذهب و فرهنگ ایرانی است و شاید دلیل اینکه تاکنون مورد توجه قرار نگرفته بود، این باشد که استادانی همچون مینوی، نمی‌خواستند این منظومه را در برابر شاهنامه مطرح کنند».

دستنویس این منظومه نفیس، به شماره ۲۵۶۲ در موزه مولانا، در قونیه - ترکیه، نگهداری می‌شود، قطع نسخه نیز ۱۵×۲۲/۵ سانتیمتر است. اثر دارای ۳۰۱ برگ، و هر برگ نیز شامل ۱۹ بیت و در مجموع حدود ۱۲۰۰۰ بیت است. نام کاتب طبق ترقیمه نسخه: «تمّ الکتاب بعون الملك الزّهاب في يد العبد الضعيف محمّد بن محمود [بن] مسعود... التستري في يوم الخميس سابع شهر رمضان»، محمّد بن محمود بن مسعود تستری و تاریخ کتابت نیز به جهت عدم ثبت سال استنساخ، به قرینه کاغذ، خطّ و شیوه کتابت، بایستی در فاصله سال‌های ۷۰۰ تا ۸۰۰ ق بوده باشد.

باید توجه داشت که طبق تقاویم، سال‌های متعددی دارای «پنجشنبه هفتم رمضان» بوده است؛ حدود پانزده سال (اولین آنها سال ۷۰۲ و آخرین آنها سال ۷۹۵ ق)، جمعه اول رمضان بوده و پنجشنبه هفتم. بنابراین محاسبه تاریخ دقیق کتابت نسخه، از این رهگذر امکان پذیر نیست. در پشت جلد صفحه اول نسخه مذکور، این عبارات را به ترکی عثمانی و به خطّ عربی رایج در مملکت عثمانی می‌توان خواند: «قونیه آثار و عتیقه موزه سی». مشخصات اثر را بر پشت جلد با همان خطّ بدین گونه ثبت کرده‌اند: «علی‌نامه، منظوم، فارسی، خطاطی محمد محمود بن مسعود التستری». میکروفیلم این نسخه ارزشمند، در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران به شماره ۳۲۲ موجود است و عکس آن در سه مجلد با شماره‌های ۵۸۹، ۵۹۰ و ۵۹۱ ثبت است.

استاد شفیع کدکنی در صفحات ۲۲-۲۳ مقدمه خویش آورده است: «تا آنجا که در کتابشناسی‌ها جستجو کردم، در هیچ جای دیگر، نسخه‌ای از این منظومه معرفی نشده است و می‌توان حدس زد که منحصر به فرد است. با دشمنی‌هایی که در طول تاریخ تا عصر تیموری، نسبت به ادبیات مناقب خوانی وجود داشته است، همین یک نسخه هم که باقی

مانده است، از غنائم روزگار باید به حساب آید. این نسخه در قرن هفتم یا هشتم هجری کتابت شده و مالک آن شخصی شیعی به نام حاجی علی (یا) حجی علی بوده است و این نام به صورت «ح ج ی ع ل ی» در جاهای مختلف این کتاب بین السطور دیده می‌شود، به خطی بسیار نزدیک به خط اصل، البته نام کاتب، علی نیست».

منظومه علی‌نامه، نخستین بار به شکل فاکسیمیلی (برگردان) با مقدمه استاد شفیعی کدکنی و استاد امیدسالار و نیز مقاله‌ای به زبان انگلیسی، در سال ۱۳۸۸ ش، همزمان با میلاد مولی‌الموحّدین، حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام، در ۶۴۰ صفحه، توسط انتشارات کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی با همکاری مرکز پژوهشی میراث مکتوب، کتابخانه تخصصی تاریخ اسلام و ایران و مؤسسه مطالعات اسماعیلیه و بار دیگر با مقدمه و تصحیح رضا بیات و ابوالفضل غلامی، در سال ۱۳۸۹ ش، توسط انتشارات مرکز پژوهشی میراث مکتوب، منتشر گردید. نیز گزیده‌ای از این منظومه کهن شیعی، با نام به‌گزین علی‌نامه، با گزینش و مقدمه، همراه شرح لغات مهم، از سوی استاد سید علی موسوی گرماردی، از سوی انتشارات مرکز پژوهشی میراث مکتوب، در سال ۱۳۹۰ ش چاپ شده است.

این مقاله را به روح پدر گرانقدرم تقدیم می‌کنم؛ روحانی زاهد و با اخلاص و محبّ مروج معارف اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام، حضرت حجت الاسلام والمسلمین حاج شیخ ابوعلی شهسواری، که بیش از شصت سال از عمر خود را به ترویج معارف الهی و تبلیغ احکام اسلامی و انتشار اخلاق نیکو پرداخت و افتخارش این بود که روضه خوان و به پاکننده مجالس سوگواری سالار شهیدان حضرت اباعبدالله الحسین علیه السلام و سایر ائمه هدی علیهم السلام می‌باشد. عالم پرهیزگاری که از دست رنج کشاورزی و باغداری خود ارتزاق می‌کرد و با اخلاص تمام در خدمت بندگان خدا و روستائیان و نیازمندان منطقه دودانگه (به ویژه روستای اورنه) از بخش ضیاءآباد استان قزوین بود، منزل او همانند پیشوایان معصوم خویش پناهگاه مظلومان و مستمندان بود، وی عصر روز شنبه ۲۶ مهرماه ۱۳۹۳ مطابق با ۲۳ ذی حجه ۱۴۳۵ در سن ۷۹ سالگی به دیار باقی شتافت و اهالی منطقه را به سوگ خود نشانند، رحمة الله علیه.

۲- امام حسین علیه السلام در علی‌نامه؛ جنگ جمل (ناکثین)

حضور امام و سرور و سالار آزاد مردان جهان و پیشوای عاشقان کوی دوست حضرت اباعبدالله الحسین علیه افضل صلوات المصلین در کاب پدرگرمی و ارجمند، مولا و مقتدای خود امیرالمؤمنین علیه آلف التحیه و الثناء، در طول سالیان متمادی، از وی شخصیتی ممتاز و ویژه ساخته است، هریک از تاریخ‌نگاران و بازگوکنندگان حوادث پیشین به دقت وقایع زندگی این دو امام همام و پیشوای مسلمانان را نقل کرده‌اند تا پیروان ایشان و حق‌طلبان جهان برای نیل به کمال مطلوب و تعالی جامعه انسانی و اسلامی از آن بهره‌مند گردند.

با توجه به ویژگی‌های انحصاری این منظومه کهن، به نظر رسید، مواردی از اثر که شاعر، به حضور حضرت سیدالشهداء علیه السلام در جنگ‌های جمل و صفین (در دوره حکومت امیرالمؤمنین علیه السلام) اشاره نموده است، در حدّ وسع و مجال، در این نوشتار به گزارش اجمالی آن پرداختیم؛ وقایع حضور حضرت امام حسین علیه السلام، در دو قسمت (جمل و صفین) تنظیم گردیده است و اینک بخش نخست آن که اختصاص به وقایع جنگ جمل (نبرد با ناکثین به سرکردگی عایشه دختر ابوبکر) دارد، در این نشریه، به محضر فرهیختگان اهل علم و اندیشه و ادب تقدیم می‌گردد.

گفتنی است که ربیع، شاعر چیره‌دست این منظومه، وقایع جنگ جمل را در هشت بخش سامان داده و پس از آن به سرودن ماجرای جنگ صفین پرداخته است. وی این منظومه را در بحر متقارب در ۱۱۲۲۰ بیت و به تصریح خودش «به لفظ عجم در عروض عرب»، یعنی همان وزن حماسی اشعار شاهنامه، و به زبان فارسی سروده است.

۲-۱. گزارش نخست (ص ۱۰، بیت ۲۱۶)

پس از آنکه انقلابیون مسلمان و معترضان به کارهای ناشایست خلیفه سوم با جسد بی‌جان عثمان بن عفان روبرو شدند، برای انتخاب خلیفه، سراغ امیرالمؤمنین علی علیه السلام رفتند، حضرت علیه السلام ابتدا نپذیرفت، لیکن سرانجام با اصرار زیاد و هجوم گسترده مردم که پیشاپیش ایشان بزرگان مهاجرین و انصار حضور داشتند، ناچار با شرایطی پذیرفتند.

حضرت برای بیعت علنی مردم با ایشان به مسجدالنبی ﷺ می آیند و در حالی که دونه پیامبر اسلام ﷺ حسن و حسین فرزندان فاطمه و علی ﷺ نیز نزد آن حضرت ﷺ بودند در محراب قرار می گیرد و بالای منبر رسول خدا صلوات الله علیه وآله می روند و مهاجرین و انصار و انقلابیون هم با رغبت تمام، برای بیعت، به محضر حضرتش شرفیاب می شوند. ربیع، سراینده این منظومه کهن شیعی، ماجرای مذکور را چنین به نظم می کشد:

همی رفت با مسجد مصطفی وصیّ النبى حیدر مرتضی
به مسجد درون رفت آن دین و داد به محراب در پشت را باز داد
توگفتی مگر مصطفی زنده شد و یا مسجد از نور آکنده شد
نشستند با وی شبیر و شبر محمد همی بود بر پای بر

۲-۲. گزارش دوم (ص ۴۱، بیت ۹۱۵)

پس از آنکه خبر اجتماع اهل پیمان شکنان (ناکثین) به سرکردگی عایشه (حمیرا) دختر ابوبکر در بصره، به امیرالمؤمنین علی ﷺ رسید نامه ای برای حاکم و مردم کوفه نوشت و به فرزندش امام حسین ﷺ^۱ (= امام حسن ﷺ) به همراه عمار بن یاسر داد تا آن را به کوفه برده و برای مقابله با ناکثان لشکری گرد آورند. در آنجا با مخالفت والی کوفه ابوموسی اشعری مواجه شدند که با خطبه های آتشین امام حسین (= امام حسن) ﷺ مردم سخن والی را کنار زده و خود را برای جانفشانی در رکاب مولای خود علی بن ابیطالب ﷺ آماده کردند؛ ربیع این وقایع را چنین به نظم کشیده است:

به نزد علی رفت از این در خبر که در بصره نهادند از کینه روی
ز کار حمیرا دل مرتضی دژم شد چون او بود تخم جفا
هم اندر زمان مهتر دین و داد یکی نامه بنبشت مانند باد
ز حال جمل یاد کرده تمام در آن نامه چندان که باید امام

۱. آنچه که در منابع تاریخی محرز است، اینکه امیرالمؤمنین ﷺ نامه مذکور را توسط امام حسن ﷺ به همراه عمار بن یاسر به کوفه فرستادند. به نظرمی رسد این خطا از سوی ناسخان صورت گرفته باشد. نک. شیخ مفید، الجمل والنصرة، صص ۲۴۲-۲۴۵.

چو بنوشت نامه هم اندر زمان
 به دست حسین نورچشم نبی
 بدو گفت ایاشمع جان پدر
 به عمار فرخنده گفت آن زمان
 رسیدند در کوفه آن دو سوار
 چو رفتند در کوفه مانند باد
 ز شادی به یکبارگی کوفیان
 بکردند بر وی سلام و دعا
 پس آن نامه‌ی مرتضای امین
 سخن گفت آنکه چراغ زمن
 حسین گفت باز اندر این حال من
 بگویند تا یکسره کوفیان
 بگفت این و شد سوی مسجد چو باد
 چو زان حال هر کس خبر یافتند
 بی بودند حاضر هم اندر زمان
 حسین رفت بر منبر کوفه بر
 ز بعد ثنای جهان آفرین
 پس این نامه برخواند بر انجمن
 پس از طلحه گفت وزیر عوام
 چو در حال آن هر دو بیعت شکن
 از آن کوفیان آن چراغ عرب
 چو میر حسین یاد کرد این سخن
 همی گفت هر کس تن و جان ما
 فرستاد حیدر بر کوفیان
 امید بتول آفتاب وصی
 تو این نامه من سوی کوفه بر
 عدیل حسین باش ای پاک جان
 به نیروی یزدان پروردگار
 بی بودند آن کوفیان سخت شاد
 برفتند نزد حسین تازیان
 نوازیدشان نازش مرتضی
 ابر کوفیان خواند آن شمع دین
 ز حال حمیرا بدان انجمن
 سوی مسجد جمع خواهم شدن
 به نزد من آیند اندر زمان
 هم اندر زمان میر فرخ‌نژاد
 به فرمان بری تیز بشتافتند
 در آن مسجد کوفه پیرو جوان
 ثنا کرد بر ایزد دادگر
 همی کرد بر جد خود آفرین
 حسین علی آفتاب زمن
 سخن بر ملا پیش آن حاضران
 به سربرد فرزند حیدر سخن
 بکرد از همه قوم عهدی طلب
 بر آمد خروشی بدان انجمن
 فدای علی شد به فرمان ما

۲-۳. گزارش سوم (ص ۶۶، بیت ۱۴۷۴)

پس از آنکه امیرالمؤمنین علی علیه السلام زبیر بن عوام را به حضور طلبید و سخن رسول گرامی خدا صلوات الله علیه و آله را به وی یادآوری کرد، زبیر معرکه نبرد را ترک کرد و به جای نامعلومی رفت، در میان نبرد، قاتل زبیر نزد امیرالمؤمنین علی علیه السلام آمد و شمشیر وی را به عنوان هدیه برای حضرتش آورد. امام علی علیه السلام در پاسخ او فرمود:

کنون دوزخی گشت آن قتل او	چرا کشتی این مرد را بازگو؟
بگفت ای علی با تو گر کارزار	نکو نامد این تخم از بار تو
وگردشمنت را کشند این زمان	شوند دوزخی ای امام جهان
به ما گوی تا چون کنیم ای ولی	که سرگشته ماندیم اندر غمی
حسین گفت این شه سوار حجاز	نکو کردی و طاعت آر و نیاز
بخیرات مشغول گرد و مترس	توداران چنینها و از این مترس
علی بحر علم است و دریای فضل	به فضل اندرون بی کران علم فضل
توزینها مترس و به طاعت گرای	که یابی بهشت و عطای خدای
چو بر خواند این لفظ میرحسین	شدند شادمانه از آن فخر و زین
بگفتند این و به آوردگاه	سوی قلب لشکر شدند آن سپاه

۲-۴. گزارش چهارم (ص ۷۳، بیت ۱۶۳۲)

پس از آنکه فضل، با خدعه عبدالله بن زبیر، به شهادت رسید ...

بدوگفت عبدالله ای شیرمرد	سنانم ز طعنه خطایی بکرد
دلاور بدان گفته مشغول شد	به شمشیر بدخواه مقتول شد
شیرزاده حسین بن علی <small>علیه السلام</small> ما پا به رکاب گذاشت و برای مبارزه به میدان رفت:	
حسین علی، پور شیر خدای	بجنبید چون برق لامع ز جای
گرفته ازدهایی به دست	که می سوختی جان دشمن به دشت
چوکوهی ابرپشت بادی چوکوه	بد از سم آن باد که در ستوه

۱. شیخ مفید، همان، ص ۳۸۷، [فصل فی] باب ذکر مقتل الزبیر بن العوام.

چوتنگ عدورفت تکبیر کرد
 همی گفت زان شیر، شبر منم
 جدم مصطفایست و شاه عرب
 من آنم که از بیم شمشیر من
 بگفت این و مانند شیر دژم
 ز پولاد پولاد می کوفتند
 بید کار آن جنگ بر هر دو سخت
 دگر باره هر دو سپر خواستند
 در آن جنگ هر دو بماندند دیر
 شده خسته عبدالله از کارزار
 جراحت بیست و به اسب دگر
 دگر باره از کین بر آویختند
 زدند از جگر تیغ‌های گران
 به آخر حسین آن بغل برگشاد
 سرش تا بر ناف دو نیمه کرد
 فرس پیش تر برد آن شیر مرد
 همی گفت ای لشکر ناکثین
 چه آموختید از فریبنده غول
 چو آگه شدند آن سپاه عدو
 بید کشته عبدالله بن زبیر
 بر آمد خروشی از آن ناکثین
 زبهر زبیر و پسر از یقین^۱
 عدو را به شمشیر در بیر کرد
 حسین علی و مظفر منم
 قریشی نژادم خلیلی نسب
 بود بر حذرگاه کین، اهرمن
 بر آویخت با دشمن خود به هم
 به سمّ فرس خاره می سوختند
 به شمشیر شد در عشان لخت لخت
 به نو آلت جنگ پیراستند
 بگشتند هر دو از آن جنگ سیر
 به یک سوشد از حربگه آن عیار
 نشست و درآمد جوان شیرنر
 هلاهل به مرگ اندر آمیختند
 به ماننده پتک آهنگران
 بزد تیغ برفرق دشمن چو باد
 هه ناکثین را سراسیمه کرد
 دگر جست از ناکثین هم نبرد
 روان‌ها به دوزخ سپارید همین
 که سرهایتان شد چنین پرفضول؟
 که یکباره شد تیره ماه عدو
 نیامد سرانجام هر دو به خیر
 زبهر زبیر و پسر از یقین^۱

۱. از ابیات پیشین به دست می‌آید که عبدالله بن زبیر به دست امام حسین علیه السلام کشته شد، ولی این مطلب صحیح نیست، چه، وی پس از شهادت امام حسین علیه السلام، علیه یزید بن معاویه، قیام کرد و حکومتی در مکه تشکیل داد و با وی به جنگ پرداخت و نیز با مختار بن ابوعبیده ثقفی که به خونخواهی شهدای کربلا قیام کرده و در کوفه حکومت تشکیل داده بود و قاتلان امام حسین علیه السلام و اصحابش را مجازات کرده

حمیرا در آن غم زبید روزگار
 به لشکر حمیرا چنین گفت پس
 نه هنگام سستی ست ما را کنون
 کنون تن به تن چاره آن کنید
 نه جای درنگ است و جای غریو
 ز رای حمیرا سپاه گران
 چو دید آن دلاور که آن ناکشین
 چو چوگان زدی تیغ آن نام جوی
 به هر گوشه ای کاو فرس می فکند
 یکان و دوگان را ز پشت فرس
 به شمشیرشان کرد می به دو نیم
 چو حیدر بدیدش که چندان سپاه
 به مردان دین گفت شیر خدای
 به یکباره شمشیر بیرون کشید
 ز مردان دین لشکر نام جوی
 چو دشمن گروهی سرافکنده شد
 ز کشته در آن رزمگه ده هزار
 حمیرا ز هودج همی گفت آه
 همی گفت ایا بصریان کو وفا
 بدین سان نبند دست پیمانتان
 بنالید چون زیر از درد زار
 که این بانگ وزاری در این حال بس
 چو بدخواه مان کرد ما را زبون
 که بدخواه را خوار و بی جان کنید
 بکوشید یک سر چوارژنگ دیو
 فرستاد نزد حسین آن زمان
 به او حمله کردند یک سربه کین
 ولیکن سر دشمنان بود گوی
 عدو را به یکباره از بن بکند
 همی کند و میزد چوبی پر مگس
 فرستاد جانشان به ناز جحیم
 به فرزند وی برگرفتند راه
 که لختی بجنید اینک ز جای
 عدو را به شمشیر در خون کشید
 به دشمن نهادند از کینه روی
 گروهی به خواری پراکنده شد
 برآمد عدد زان یکی کارزار
 بخوردند زنهار بر ما سپاه
 به دشمن نمودید یک سرقفا
 چومن جنگ جستم به فرمانتان

بود، به جنگ پرداخت و برادرش مصعب بن زبیر، مختار را به شهادت رساند، و سرانجام عبدالله بن زبیر در مکه توسط حجاج بن یوسف ثقفی که توسط عبدالملک بن مروان به حجاز رفته بود، کشته شد، مرگ او در روز سه شنبه چهاردهم جمادی الاخره سال هفتاد و سوم اتفاق افتاد (نک. قمی، تتمه المنتهی در تاریخ خلفا، ص ۹۵).

۱. یاد کرد دکتر علی اشرف صادقی: «ش» در «بدیدش» ضمیر فاعلی است.

..... (ابیات ۱۶۹۰ تا ۱۶۹۴)

از این حلقه ما را بیرون برید به مردی سرخود به گردون برید
به فرمان وی بازگشت آن سپاه مر او را گرفتند اندر پناه

..... (ابیات، تا بیت ۱۷۰۰)

بر آمد دگر باره لشکر به جوش به گردون رسید از دلیران خروش
گشادند هریک به شمشیر دست چه از ناکشیمان چه از دین پرست
زدند و گرفتند و کشتند باز دلیران یلان را به گرم و گداز

۲- ۵. گزارش پنجم (ص ۷۸، بیت ۱۷۵۳)

پس از کشتار فراوانی که در جنگ جمل، از لشکر ناکشان صورت گرفت و عایشه بسیار غمگین شد، به تحریک مروان خود را به قلب سپاه رساند و لشکر بصره را به حرکت در آورد و با سخنان تحریک آمیز خود لشکریان بصره را وادار به حمله کرد، از طرف دیگر وقتی امام علی علیه السلام تحرکات لشکر مقابل را مشاهده کرد به آرایش نظامی پرداخت و فرماندهان را مشخص کرد و دستور حمله را صادر فرمود.

..... (بیت ۱۷۳۹ به بعد).

حمیرا به قلب اندرون با سپاه بیامد و می‌گفت بهر اله
بکوشید در خون عثمان من فرح آورید اندر این جان من
که از سروان چند تن کشته شد به خاک و به خون اندر آغشته شد
همی گفت مروان به لشکر که هین بریزید خون عدو بر زمین
پس آهنگ کردند هریک چو باد بر آن لشکر حیدر پاک زاد
چو حیدر بدید از حمیرا چنان که باز آورید فتنه با بصریان

..... (ابیات ۱۷۵۱ به بعد).

سوی میمنه رفت و مالک ستاد ابا پور صدیق نیک اعتقاد

وزی میسره قیس با سرکشان بی‌دند یک سرچوشیرژیان
 علی با دوفرزند خویش ایستاد به قلب اندرون سپه پاکزاد
 همی دون شدند اندرآن کارزار از آن ناکشیمان سواری هزار
 زدن بر سپاه علی از گزاف نکردند ازایشان یکی از معاف
 علی و سپاهش چو دیدند آن بکردند حمله چو شیرژیان

..... (ایات ۱۷۵۶ به بعد)

۲-۶. گزارش ششم (ص ۸۶، بیت ۱۹۲۵)

پس از آنکه امام علی علیه السلام با دشمن اتمام حجت کرد و سخنان قزّاء و روشنگرانه‌ای ایراد فرمودند، به سوی سپاه خود بازگشت و عایشه نیز برای سامان دادن لشکر پراکنده خود نزد مروان رفت و با همکاری اولشکر را دوباره آماده برای نبرد کردند.

..... (ایات ۱۹۱۲ به بعد)

حمیرا چو شد نزد مروان دون سپه را بیاراست از اصل و بن
 علی را خبر شد از آن کاراوی که آرد سپه را به پیکاراوی
 سبک راند دلدل از آن روی جوی ابا مالک اشتر نام جوی

..... (ایات ۱۹۱۷ به بعد)

حمیرا و مروان چو دیدند آن که آمد سپاه علی بی‌کران
 بگفتند بیرون شوید این زمان ز بهر دل مادر مؤمنان

..... (ایات ۱۹۲۱ به بعد).

بهم برزدند جمله هر دو سپاه وز این کار بدخواه دین شد تباه
 هنرمند عمار و مالک حسام همی بست در تارک خاص و عام
 به هم برزدند آن سپه را چنان به تقدیر جبار هفت آسمان
 ابر میمنه مالک شیرجان همی زد به گرز و عمود و حسام

..... (ابیات ۱۹۲۵ به بعد).

و بر میسر هر دو پور علی بکردند حمله چو شیر ملی
جناح اندرون قیس و عمار را فتادند درایشان چو آتش و باد
بشد ناکثینه هزیمت زیم بماندند هودج چو در یتیم

۲-۷. گزارش هفتم (ص ۸۹، بیت ۱۹۷۴)

پس از حملات متمادی و مستمر و عدم تسلیم پیروان جمل سرخ موی، و تحریک عایشه برای مبارزه و نبرد، سرانجام تصمیم بر حمله عمومی از سوی امیرالمؤمنین علیه السلام صادر گردید و مبارزه نهایی آغاز گردید، و امام علی علیه السلام به همراه دو فرزندش، حسن و حسین علیه السلام، به قلب لشکر ناکثان، حمله ور شدند.

..... (ابیات ۱۹۷۴ به بعد).

علی با دو فرزند ز قلب سپاه بکردند حمله یل نیک خواه
چو حیدریکی تنگ هودج رسید چو تندریکی نعره ای برکشید
عدورا بدان نعره بی هوش کرد چو از مرگشان حلقه درگوش کرد
معادی ز عسکر^۱ درآویختند سر خویش در پای وی ریختند
علی گفت زان اشتر تند و مست بیفکنند باید کنون هر دو دست
که می دیو دارد ورا در هوا هزیمت نمی گردد آن بی وفا

..... (ابیات ۱۹۸۰ به بعد).

چو افکنده باشی ورا دست و پای فتد اشتر و دیو بجهد ز جای
که ابلیس ملعون بکوشد در این ابا آدمی زاد از بهر دین

۲-۸. گزارش هشتم (ص ۸۹، بیت ۱۹۸۲)

وقتی مولا امیرالمؤمنین علی علیه السلام دستور حمله به اصحاب جمل و محافظان آن را صادر کرد، امام حسین علیه السلام با شنیدن این فرمان همراه محمد و مالک، به دشمن یورش بردند.

۱. نام شتر عایشه بوده است.

..... (ابیات ۱۹۷۸ به بعد).

علی گفت زان اشترتند و مست
که می‌دیو دارد و را در هوا
چو افکنده باشی ورا دست و پای
که ابلیس ملعون بکوشد در این
حسین از علی چون شنیدست این
بگفتند هر یک که این است صواب
بیفکنند باید کنون هر دو دست
هزیمت نمی‌گردد آن بی‌وفا
فتد اشتر و دیو بجهد ز جای
ابا آدمی زاد از بهر دین
محمد ابا مالک راستین
و لیکن ندادند او را جواب

..... (ابیات ۱۹۸۴ به بعد).

که اوکان علم است و دریای جود
کند هر چه خواهد بیاید شنود.

<p> بلغم من از قضا از راستان خان حق شنیدم از رویان سخن کوم از هر دو ان برین جو مردم بپرورد صغیر تا جواد بپرورد نظم این سعد فال گذشته بد از هجرت مصطفی جو در ماه ذوالحجه طبع ربیع بنیروز چهار بار از فرین نبطی که از او فرین گفته شد ز هر دو در در شگفته سخن بسندیده باشد سخن در علی نباید که تا مش بودا لثقی دل انش از بوستان طرب کما هو داد از عز کرد کار جو در بوستان نبع از وفا بر او مید باشد کار و قضا </p>	<p> بودم بخبر راستی داستان بلغم درستی کنون معجان اگر ما ندیم زنده اید و نفس ز نظم بسندیده و خاص و عام دو و چهار صد بود و هشتاد سال که بودش وصی مال دین مرقضا پیر داخله نظم این نور ربیع ز فار و سخن دار از او فرین از او فرین کوه اشگفته شد بود خوش سخن خوشن جو کس شود نو حدیث کهر در علی ز مدح علی باشد او را مستی کند نو ثنا ها حیدر طلب کند او فرین علی اخیار نکارد کج طرح از عبا شفیق عش بود مصطفی مرقضا </p>
<p> م الکتاب لعون ملک الوهاب فی بید العبد الصغیر محمد بن عود المودم التستری و هم اهل سابع شهر رمضان </p>	

- ابن فندق بیهقی، ابوالحسن علی بن زید، لباب الأنساب والأعقاب، تحقیق السید مهدی الرجائی، قم، کتابخانه عمومی آیت الله مرعشی نجفی، ۱۴۱۰ ق.
- خیامپور، عبدالرسول، «نشریات ترکیه، چند کتاب خطی مهم فارسی درقونیه»، مجله دانشکده ادبیات تبریز، س ۷، ش ۲، ۱۳۳۴.
- سبط بن جوزی، شرح حال و فضائل خاندان نبوت ﷺ، ترجمه محمدرضا عطائی، مشهد، آستان قدس رضوی، ۱۳۷۹.
- شفیعی کدکنی، محمدرضا، «حماسه ای شیعی از قرن پنجم»، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، پاییز و زمستان ۱۳۷۹.
- شیخ مفید، محمد بن نعمان، الجمل والنصرة لسيد العترة في حرب البصرة، تحقیق سید علی میرشریفی، قم، کنگره شیخ مفید، ۱۴۱۳ ق.
- قمی، عباس، تتمه المنتهی در تاریخ خلفا، تحقیق ناصر باقری بیدهدندی، قم، دلیل ما، ۱۳۸۲.
- گروه محققان مرکز کامپیوتری علوم اسلامی، نرم افزارهای «دانشنامه نبوی»، «جغرافیای جهان اسلام»، «تاریخ ایران اسلامی»، قم، مرکز کامپیوتری علوم اسلامی (نور).

سب و لعن و مواجهه امام حسین علیه السلام در برابر این جریان^۱

فاطمه رحمتی^۲ / روح الله متولیان^۳

چکیده

سب، تاریخی به درازای تاریخ عرب از جاهلیت که در معنای ناسزاگویی به شمار می‌رفته دارد تا بعد از اسلام که به تدریج هرگونه فحش را سب می‌گفتند. از پیامبر صلی الله علیه و آله گرفته تا بزرگان و علمای اسلام از شیعه تا اهل سنت همگی بر ناپسند بودن سب اقرار داشته و بر نهی پیروان خود از استعمال آن تأکید می‌ورزیدند. اکثر گزارش‌ها تاریخی حاکی از اینست که امویان به خصوص معاویه از پایه‌گذاران سب و لعن ائمه به عنوان یک سنت شرعی در تاریخ اسلام بوده‌اند. اما در مقابل ائمه لعن با نام و نشان را در جاهایی ابراز می‌داشتند که اصل اسلام را در خطر می‌دیدند. در این نوشتار به بررسی سب و لعن و مواجهه امام حسین علیه السلام در برابر این جریان پرداخته شده است.

کلیدواژه‌ها: امام حسین علیه السلام، سب، لعن، بنی‌امیه.

۱. مستخرج از پایان‌نامه ارشد با عنوان «بررسی تاریخی سب و لعن از قرن سوم تا پایان قرن پنجم هجری» دانشگاه ادیان و مذاهب قم.

۲. دانشجوی دکتری شیعه‌شناسی دانشگاه ادیان و مذاهب قم. frahmati1362@yahoo.com

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد فرق‌تشیع دانشگاه ادیان و مذاهب قم. ruh.mot@gmail.com

مقدمه

وحدت و یکپارچگی مسلمانان مسأله‌ای است که در طول تاریخ اسلام و از همان روزبعثت پیامبرگرامی اسلام ﷺ مورد اهمیت و توجه واقع شده است. چراکه می‌توان به اطمینان گفت یکی از بزرگترین رسالت‌های پیامبر ﷺ و به تبع وی ائمه اجداد هم‌زنگی و وحدت بین مسلمین بوده است. با این وجود خاندان عترت چه امام علی علیه السلام و چه فرزندان او، هیچگاه سخن به توهین و سب با تصریح به نام را در راستای رسیدن به این هدف سرلوحه کار خود قرار ندادند و همین سیره باعث شد که بسیاری از علمای اهل سنت نیز با احترام از اهل بیت یاد کرده و سخن به طعن و توهین ایشان نگشایند. با این وجود برخی از گروه‌های نواصب، غلات و حکومت‌های جائر اموی و عباسی بودند که در سایه ایجاد و حفظ اختلاف و دوگانگی میان مسلمین جهت بقا و ادامه حکومت خود به اهل بیت و یاران ایشان توهین کرده و درباره آنها سخت‌گیری می‌کردند. در این میان یکی از مهم‌ترین عواملی که تفرقه میان مسلمین دامن می‌زد سنت ناپسند سب و لعن ائمه بود که به اذعان شواهد تاریخی اولین بار توسط معاویه و بنی امیه رواج پیدا کرد که همین امر باعث ایجاد واکنش‌های مشابه از سوی شیعیان می‌شد و دامنه این تفرقه را گسترده می‌کرد.

نپرداختن به پالایش احادیث تندروانه، موجب شد تا برخی علماء عدم اخوت میان شیعه و سنی را تبلیغ کرده و عده‌ای به جای برائت که امری ایمانی است به توهین و سب و شتم مخالفان پرداخته و عده‌ای قائل به جواز غیبت مخالفین یا حتی قذف آنها شوند. عدم بررسی دقیق شواهد تاریخی نیز باعث شد برخی با آگاهی کم و ناقص از این حوادث تاریخی به تحلیل متعصبانه خود پرداخته و با جهت‌گیری نامناسب به سرکوب کردن عقائد مخالفان خود بپردازند.

حال در این پژوهش در پی این هستیم که بدانیم مواجهه ائمه در برابر این جریان چگونه بوده که یکی از موثرترین ایشان سیدالشهدا، امام حسین علیه السلام بودند. چراکه فلسفه شهادت و قیام ایشان امر به معروف و نهی از منکر بود و جریان سب و لعن از مصادیق عینی آن محسوب می‌شوند و با ارائه شواهدی در این باب به تبیین الگویی عملی و نظری در این موقعیت‌ها می‌پردازیم. این پژوهش روش توصیفی - تحلیلی را برگزیده است.

سب و لعن به معنای عام و اعتبار لغتی شان به کار رفته اند و منظور از سب هرگونه دشنام، فحش و توهین و یا تنقیص دیگران است. و اما مراد از لعن اگر از سوی بندگان صادر شود، نفرین کردن فردی برای دوری از رحمت خداست و اگر از سوی خدا صادر شود به معنای دور شدن آن فرد از رحمت وی خواهد بود.

مفهوم شناسی سب و لعن

سب، عبارت است از دشنام و سخن زشت که موجب تنقیص و تضعیف می شود.^۱ در سب و دشنام، نیز بیزاری و تنفر وجود دارد.^۲ سابه: یعنی گروه فحش دهنده. این عنوان به کسانی گفته می شد که ابوبکر و عمر را سب می کردند. احتمالاً این عنوان با عنوان لاعنیه یکی می باشد.^۳

برخی لغویون از جمله جوهری (د. ۳۹۳ ق)، ابن منظور (د. ۷۱۱ ق) و طریحی (د. ۱۰۸۵ ق) سب و شتم را هم معنا دانسته اند.^۴ طریحی می گوید: شتم و دشنام آن است که چیزی به صورت تنقیص و تضعیف توصیف شود.^۵ و ابن فارس (د. ۳۹۵ ق) نیز می گوید: ریشه سب، قطع است که شتم و دشنام از او گرفته شده و هیچ چیز قطع کننده تراز دشنام نیست.^۶ شتم، قذف و فحش از واژه های مترادف با سب هستند. در فرق میان سب و شتم گفته شده که غلظت شتم موجب تبدیل آن به سب خواهد شد، به دیگر سخن رابطه عموم و خصوص مطلق میان آن دو واژه برقرار است. هر سبی شتم بوده ولی هر شتمی سب نیست.^۷

راغب اصفهانی (د. ۴۰۱ ق) لعن را به معنای راندن و دور کردن همراه با ناخشنودی و نازاحتی دانسته است.^۸ چنان که لعن از جانب خدا به معنای قطع رحمت و توفیق دنیوی و عذاب و

۱. عمید، فرهنگ عمید، ص ۱۱۵۷.

۲. راغب اصفهانی، مفردات الفاظ قرآن، ص ۴۵.

۳. مسعودی، خاندان نوبختی، ص ۲۶۸.

۴. راغب اصفهانی، همان، ص ۲۲۵.

۵. طریحی، مجمع البحرین، ج ۶، ص ۶۸.

۶. ابن فارس، مقائیس اللغه، ص ۲۶۳.

۷. ابوهلال عسکری، ص ۲۹۴.

۸. راغب اصفهانی، همان، ص ۴۷۱.

عقوبت اخروی است.^۱ لعن توسط انسان نیز نوعی دعای بد، نفرین و بدخواهی برای دیگری می باشد. و اما قرشی می نویسد: معنای اصلی لعن همان دوری است، هلاکت و لعن بسبب دوری از حیات و رحمت خداست.^۲ عرب، هر غذای مضرّی را ملعون می خواند.... و تلاعن یعنی یکدیگر را لعن و نفرین کردن. لعن دوری از خدا مراد است. و دشنام، دوری از مردم است.^۳ با توجه به موارد متعدد و متفاوت کاربرد لعن در قرآن می توان گفت که لعن فقط به معنای طرد از رحمت خدا نیست بلکه کلمه لعن دارای معانی لغوی دیگری نیز هست که مفسرین در ذیل آیات مربوطه به آنها پرداخته اند.^۴ واژه لعن در تداول ایام، معنای متفاوتی پیدا کرده است؛ تا جایی که در قرون اولیه اسلامی تاکنون لعن افراد، شدیدترین وجه انکار، تکذیب و توهین به شمار رفته و می رود.

نسبت میان سب و لعن

جرجانی (د. ۴۸۲ ق) «سب» را این گونه تعریف کرده که همان توصیف غیر «یعنی لعن» است بدون هیچ نقضی. در سنت پیامبر ﷺ روایتی از ابومسعود است که فرموده: رسول خدا ﷺ فرمودند: سب کردن مسلمان فسق و گناه است.^۵ از سوی دیگر پیامبر ﷺ فرمودند: از گناهان کبیره این است که انسان والدینش را لعنت کند پرسیده شد چگونه شخص، والدینش را لعنت می کند؟ فرمود ﷺ: هرگاه شخصی سب پدر کسی کند پدر خودش نیز سب می شود و یا سب مادر کسی را می کند، مادر خودش هم سب می شود. این حدیث، روشن می کند سب نیز از قبیل لعن است زیرا در این حدیث برای سب، کلمه لعن اطلاق شده و به این معناست که سب گاهی همان معنای لعن می دهد. همان گونه که لعن ممکن است معنای سب بدهد. با مطالبی که بیان شد معلوم می گردد که سب، لفظی از الفاظ زشت است که با اخلاق تناسب ندارد و مانند لعنی که از قبیل نفرین می باشد نیست. چراکه در لعن، انسان طلب نزول عقوبت را دارد. در احادیث نبوی، اگر چه در مورد سب

۱. طریحی، همان، ج ۶، ص ۳۰۹.

۲. قرشی بنایی، قاموس قرآن، ج ۶، ص ۱۹۴.

۳. مصطفوی، التحقیق فی کلمات القرآن، ج ۱۰، ص ۲۰۲.

۴. همان، ص ۲۰۳.

۵. کلینی، کافی، ج ۵، ص ۵۹۱.

ولعن نهی شده اند اما محتوای نصوص شرع نشان می دهد که لعن دارای خصوصیتی بیش از سب و شتم است.^۱ نمونه عباراتی که ذهبی (د. ۷۴۸ ق) از قول رجالی های قرون نخستین درباره شیعیان نقل می کند، سب، راهنمایی برای شناخت اصطلاح شیعه و رفض در آن دوره است. به طوریکه درباره فضل بن مزروعی کوفی آمده است که: کان یتشیع من غیر سب.^۲ پس ماهیت سب با لعن تفاوت دارد؛ اگرچه برخی لغویون سب را سخت دشنام دادن و لعن و نفرین کردن نیز تعریف کردند.

بنابراین واژه سب و لعن از نظر مفهوم درد و مقوله جداگانه قرار دارند اگرچه گاهی در عرف به جای هم به کار می روند یا معمولاً قرین یکدیگرند. در واقع لعن یک معنای لغوی دارد و یک معنای استعمالی که در کاربرد معنای استعمالی گاهی با سب یکی می شده که در این هنگام در معنای نفرین و دوری از رحمت خدا نیست.

سب و لعن در آیات قرآن و روایات

قرآن در مورد سب و دشنام کفار می فرماید: ﴿وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ﴾^۳ یعنی: کسانی را که جز خدا را می خوانند و می پرستند، دشنام و ناسزا مگویید چون ممکن است آنها نیز خدا را از روی جهالت و نادانی فحش و ناسزا می گویند.

ماده لعن در قرآن در چهل و یک مورد استعمال شده و در بسیاری از موارد به خداوند نسبت داده شده است.

لعنت کنندگان در قرآن: لعن در قرآن از زبان چند گروه مطرح شده است که در ابتدا به فهرست آنها اشاره می کنیم: خداوند، ملائکه، همه مردمان، پنج تن آل عبا، داوود و عیسی بن مریم، ندا دهنده ای در روز قیامت، مرد در لعان، امت های کافر در روز قیامت و در جهنم، لعنت کنندگان (اللاعنون)، نامشخص (مواردی که صیغه لعن به صورت مجهول آمده است).^۴

۱. کبیری، نصوص اللعن فی القرآن، صص ۲۲-۲۴.

۲. ذهبی، میزان الاعتدال، ج ۳، ص ۳۶۲.

۳. انعام / ۱۰۸.

۴. بقره / ۸۸، نساء / ۱۱۷ و ۱۱۸، حجر / ۳۲ تا ۳۵، ص / ۷۵ تا ۷۸، مائده / ۶۰ و ۶۴، هود / ۵۹ و ۶۰، ص / ۳۸ تا ۴۲، هود / ۹۷ تا ۹۹، أعراف / ۳۸، عنکبوت / ۲۵، توبه / ۶۸، أحزاب / ۵۷ و ۶۰، فتح / ۶، إسراء / ۶۰، بقره / ۱۵۹، آل عمران / ۸۶ و ۸۷، غافر / ۵۲ و ...

لعنت شدگان در قرآن: در قرآن عناوینی که مورد لعن قرار گرفته است، بر چند گونه است: گروه اول: عناوینی که مخصوص کفار و سایر ادیان است. ۱- کفار و مشرکین (به صورت های مختلف) ۲- گروهی از نصارا که به مباحله با رسول خدا ﷺ پرداختند ۳- اصحاب سبت ۴- اهل کتابی که به دستورات پیامبران ایمان نیاورده، کافر شدند ۵- کسانی که به جبت و طاغوت ایمان آورده و می گفتند کفار از مسلمانان هدایت شده ترند ۶- شیطان.....^۱

سب در سنت رسول اکرم ﷺ

رسول خدا ﷺ که در قرآن به صفت «خلق عظیم» موصوف شده است، هرگز دچار چنین لغزشی در گفتار نخواهند شد که دهان به سب بگشایند. در اینجا به چند نمونه نهی از سب در کلام رسول خدا اشاره می کنیم: ایشان فرمودند: مبادا دشمنان خدا را سب کنید چنان که آن ها بشنوند، زیرا آن ها نیز متقابلاً ندانسته و جاهلانه خدا را سب نمایند و بدانید که سب خدا این نیست که مستقیماً خدا را دشنام گویند بلکه سب اولیای خدا سب خداست و چه کسی ستمکارتر از آن کس که باعث شود خدا و دوستان خدا را سب کنند؟!...^۲ همچنین آمده که پیغمبر ﷺ از جایی می گذشت، جمعی را دید که پیرامون مردی گرد آمده کار او را نظاره می کنند، سب پرسید، گفتند: پهلوانی است که سنگی بس گران را از زمین بلند می کند. فرمود: می خواهید شما را به قهرمان تراز او خبر دهم؟ وی کسی است که یکی او را دشنام دهد و او بر آن کس حلم ورزد. چنین کسی هم بر نفسش و هم بر شیطانش و هم بر آن دشنام دهنده پیروز شده است.^۳

در جایی دیگر رسول خدا ﷺ می فرماید: «ان الفحش والتفاحش لیسا من الاسلام...». ناسزاگویی و به یکدیگر بدزبانی کردن به هیچ وجه از مسلمانی نیست؛...^۴

ابن شهر آشوب در کتاب المناقب، بابی در آداب رسول اکرم ﷺ گشوده است که به دو مورد اشاره می کنم. ۱- کسی را ناسزا (شتم) نگفت. ۲- هیچ زن و یا خادمی را لعن نکرد.^۵

۱. کیسی، همان، ص ۴۶.

۲. هیشمی، مجمع الزوائد و منبع الفوائد، ج ۱۰، ص ۲۱.

۳. الحاکم، مستدرک، ج ۱۱، ص ۲۸۹.

۴. ان الفحش والتفاحش لیسا من الاسلام.... غزالی، احیاء العلوم، ج ۳، ص ۱۵۲-۱۵۳.

۵. در برخی منابع آمده است که پیامبر ﷺ از ناسزاگفتن به کفار کشته شده در جنگ بدر نهی کرده است. چرا که

لعن در سیره رسول خدا ﷺ

در کتب اهل سنت در مورد لعن مطالب متضادی به چشم می‌خورد؛ مثلاً محمد سعید زغلول، در کتاب خویش موسوعة أطراف الحديث النبوي نزدیک به ۳۰۰ مورد به کار بردن کلمه لعن را در کلام رسول خدا ﷺ ذکر می‌کند! این در حالیست که اهل سنت از سوی دیگر می‌گویند که لعن اصحاب از گناهان کبیره است و حتی گاهی سزای این عمل را مرگ می‌دانند! عجیب‌ترین آنکه در بسیاری از موارد لعن در کلام رسول خدا ﷺ، آن حضرت، بسیاری از مسلمانان و حتی صحابه که به ادعای اهل سنت همه آنها مومن هستند را لعن فرموده‌اند که در ادامه به آنها اشاره خواهیم کرد. مثلاً بخاری در صحیح خویش از رسول خدا ﷺ روایت می‌کند که فرموده‌اند: لعن مومن مانند کشتن او است!^۱

پس می‌توان نتیجه گرفت که با وجود این تناقضات لعن در سیره رسول اکرم وجود داشته و قابل انکار نیست اما در این که مصادیق آن چه کسانی بودند و نحوه بیان و جایگاه بیان آن اختلافات فراوانی در کتب فریقین وجود دارد که اکثر این اختلافات ناشی از نگرش‌های متفاوت موجود بین این دو فرقه نسبت به تعریفشان از صحابه، مومن و لعن می‌باشد. از آنجاکه ایشان نه تنها از سب دوری می‌کردند بلکه به این کار نیز سفارش اکید می‌کردند. به همین سبب لعنی که در کلام رسول خدا ﷺ آمده است را نیز نمی‌توان به معنی سب گرفت؛ و قطعاً مقصود از آن یا نفرین است؛ و یا طلب دوری آن شخص از رحمت خداست که باز نوعی نفرین است.

لعن در کلام رسول خدا ﷺ به سه صورت نقل شده است:

- ۱- لعنت کردن صاحب یک صفت و عنوان خاص:^۲ مثل زناکار و...^۳
- ۲- لعنت کردن یک قوم و یا قبیله معین در کلام رسول خدا ﷺ: در روایاتی رسول خدا ﷺ با صراحت برخی از قبایل را لعنت کرده‌اند.^۴ مانند: ۱- قبیله لحيان

ناسزا به مردگان سبب آزرده‌گویی با زماندگانی می‌شود که ممکن است مسلمان باشند و یا روزی به اسلام درآیند. نک. ابن ابی الدنيا، الصمت و آداب، ص ۱۷۸.

۱. زغلول، موسوعة أطراف الحديث النبوي، ج ۶، ص ۵۹۴، «مادة لعن».

۲. «لَعْنُ الْمُؤْمِنِ كَقَتْلِهِ» بخاری، صحیح البخاری، ج ۵، ص ۲۲۶۴، ش ۵۷۵۴. ابن بابویه، من لا یحضره الفقیه، ج ۴، ص ۳۵۸.

۳. بخاری، همان، ج ۵، ص ۲۲۱۶، ش ۵۵۸۹. ابن بابویه، همان، ج ۱، ص ۲۵۱.

۴. لازم به ذکر است که بسیاری از این موارد به نظر شیعه صحیح نیست و در کتب شیعه به آنها اشاره نشده است. «اللهم العن لحيان و رعل و ذکوان و عصیة عصت الله و رسوله...» ابن بابویه، همان، ج ۲، ص ۱۰۸. قشیری

۲- قبیله رعل ۳- قبیله ذکوان ۴- قبیله عصبیه (وقبایل عضل وقاره وزغب)
۵- قوم مغیره بن شعبه...^۱

۳- لعنت کردن یک فرد معین: ^۲ افرادی که به صورت مستقیم، مورد لعن رسول خدا ﷺ قرار گرفته و یا رسول خدا ﷺ در مقابل لعن آنان سکوت کرده ^۳ و برخورد ننموده اند به شرح ذیل می باشند: ۱- حکم بن العاص ۲- کسانی که در صلب حکم بن العاص بوده اند (از جمله مروان داماد عثمان) ۳- ابوسفیان ۴- یزید بن ابی سفیان ۵- معاویه بن ابی سفیان ۶- دستوره لعن یکی از همسران آن حضرت! ۷- سکوت حضرت در مقابل دشنام به ابوبکر ۸- عمرو بن العاص...^۴

در اینکه چه کسی آغازکننده و رواج دهنده سنت سب و لعن بوده در منابع تاریخی اختلافات و تناقضاتی وجود دارد که ما در اینجا تا حدودی به نقد و بررسی آنها می پردازیم: از بیشتر منابع تاریخی اهل سنت است از جمله آثار نصرین مزاحم (د. ۲۱۲ق)، بلاذری (د. ۲۷۹ق)، ابی مخنف (د. قرن ۲۰ق)، ابن اثیر (د. ۶۳۰ق)، ابن ابی الحدید معتزلی (م. ۶۵۶ق)، می توان نتیجه گرفت امام علی عَلَيْهِ السَّلَامُ ابتداکننده و آغازگر لعن بوده است.^۵ فضل بن شاذان نیشابوری^۶ (د. ۲۶۰ق)، بلاذری^۷ (د. ۲۷۹ق) و طبری^۸ (د. ۳۱۰ق) از ابی مخنف (د. قرن ۲ق) این روایت را عیناً نقل کرده اند. این در حالی است که عبارت تاریخ نامه بلعمی (د. ۳۶۳ق) در این مسأله تفاوت دارد. «... و صحابه به پنج نماز اندر بفرمود تا

النیشابوری، صحیح مسلم، ج ۱، ص ۶۷۴، ش ۶۷۵. نووی، شرح علی صحیح مسلم، ج ۱۶، ص ۷۳. شرح مشکل الآثار، ج ۹، ص ۳۲۸.

۱. قشیری النیشابوری، همان، ج ۱، ص ۶۷۸، ح ۶۷۹. کتاب المساجد باب استحباب القنوت فی جمیع الصلاة... .
۲. مسند البراز، ج ۹، ص ۲۸۶، ش ۳۸۳۹.
۳. مجمع الزوائد، ج ۱، ص ۱۱۳.
۴. ذهبی، سیر اعلام النبلاء، ج ۳، ص ۱۲۳.
۵. نصرین مزاحم، وقعه صفین، ص ۵۵۲. ابن اثیر، الكامل فی التاریخ، ج ۲، ص ۸۱ باب ذکر اجتماع حکمین. نک. ابن خلدون، تاریخ ابن خلدون، ج ۲، ص ۶۳۷ باب أمر حکمین. ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، ج ۴، ص ۴۷.
۶. فضل بن شاذان، الايضاح، ص ۶۴۰.
۷. بلاذری، أنساب الأشراف، ج ۲، ص ۳۵۲.
۸. طبری، تاریخ الامم، ج ۴، ص ۵۲.

بر علی و حسن و حسین و عبدالله بن عباس و مالک اشتر رضی الله عنهم لعنت کردی، و علی نیز بر معاویه و بر عمرو بن العاص و ابوالاعور السلمی و عبدالرحمن بن خالد بن الولید و ضحاک بن قیس لعنت کردی و از آن پس علی به حرب خوارج مشغول شد.^۱

در گزارش های تاریخی یاد شده، علی علیه السلام آغازگر لعن و نفرین معرفی شده و معاویه در مقام دفاع نسبت به لعن و نفرین علی علیه السلام و اصحابش آمده است. اما این بیانات با آنچه که از سیره علی علیه السلام در جریان تاریخ به چشم می خورد کاملاً متفاوت است تا جایی که برابر گزارش های مکرر تاریخی در جریان جنگ صفین عده ای از اصحاب علی علیه السلام پس از شنیدن سخن ایشان درباره کیفیت گمراهی و فساد عقیده معاویه و حزیش در صدد آمدند تا اهالی شام را ناسزاگویند خبر به علی علیه السلام رسید و یاران خویش را از این کار بازداشت.^۲

تحلیلی کوتاه از اوضاع صدر اسلام و شواهد تاریخی به خوبی نشان می دهد که معاویه و بنی امیه لعن و سب علی بن ابی طالب علیه السلام را رواج داده و تلاش برای بد نام کردن علی علیه السلام بسیار گسترده و وسیع بوده است.^۳ مستندات تاریخی فراوانی وجود دارد که ثابت می کند رواج فرهنگ لعن و سب با تصریح به نام در جامعه ی اسلامی به دست بنی امیه صورت گرفته است.^۴

برواژه ی «فرهنگ» تاکید می شود چرا که اعتقاد بر این است که جواز لعن، با تبدیل شدن آن به یک فرهنگ عمومی، تفاوت دارد. عادت کردن به لعن صریح و نهادینه شدن آن به صورت یک اخلاق نفسانی صفتی است که به شهادت قرآن کریم در میان اهل دوزخ وجود دارد.

در آغازین روزهای حکومت زیاد در کوفه نیز، لعن و سب امیرمؤمنان علیه السلام طبق دستورات اولیه حکومت مرکزی، تنها در خطبه های نمازهای جمعه و عیدین اجرا می شده است

۱. بلعمی، تاریخنامه، ج ۴، ص ۶۵۵.

۲. نصر بن مزاحم، همان، ص ۱۰۳.

۳. ذهبی، همان، ج ۱۰، ص ۴۰۳. مبرد آورده است که خالد بن عبدالله منقری هنگام ولایت بر عراق، علی علیه السلام را صریح وبدون کنایه لعن می کرد و... مبرد، ج ۲، ص ۲۱۶. برای اطلاع بیشتر نک. ابن ابی الحدید، همان، ج ۴، صص ۵۶ - ۷۳.

۴. جاحظ (م ۲۵۵ق) آورده است: «قال ابن عباس لمعاوية: الاتكف عن شتم هذا الرجل (علی علیه السلام)؟ قال: ما كنت لأجعل حتى يربوا عليه الصغير ويهرم عند الكبير»، جاحظ، عثمانیه، ص ۲۸۵. طبری، همان، ج ۵، ص ۳۸۴.

و همین مقدار، بزرگان شهر، امثال حجر بن عدی و عمرو بن حلق را به واکنش و مقابله وا می داشت؛ ولی بعدها با تصفیه های خونینی که انجام گرفت، مقاومت ها شکسته شد. روسای بزرگ ترین قبائل شهر، مثل عدی بن حاتم طایی را به زندان انداختند و با تهدید به مرگ و نابودی، توان مقاومت را از مردم گرفتند و مردم دیگر تحمل نداشتند و سکوت و تسلیم را بر خطر کردن برمیگزیدند. پس از این مرحله، جسارت زیاد فزونی یافت؛ تا آن جا که همه مردم شهر را بین برائت جستن و لعن کردن یا مرگ و شمشیر مخیر کرد. رسم سب و لعن، هم چنان در کوفه باقی ماند و کما بیش در عصر حکام بعد ادامه یافت. عبیدالله فرزند زیاد نیز سال ها در این شهر حکومت کرد. او با همان حدت و شدت و خشونت پدرش با مردم رفتار می کرد و همانند پدر، دشمنی با امیرمؤمنان (ع) را در صدر برنامه های حکومتش قرار داده بود. شهادت میثم به همین دلیل، ده یا بیست روز پیش از واقعه عاشورا اتفاق افتاد.^۱

گفتنی است که لعن امیرالمؤمنین (ع) در سایه اهتمام امویان به این مسأله، چنان در اذهان مردم شام مقبول تلقی شد و سنت و عبادتی موکد فرض گردید که وقتی خطیب جامع حران خطبه خواند و در پایان خطبه خود، لعن علی (ع) را فراموش کرد، همگی **فریاد** زدند سنت، سنت، سنت را ترک کردی!^۲

لعن بر منابر با همه ابعاد و جوانبش میراث معاویه بر سایر جانشینان پلیدش بود. این رفتار به علاوه شکنجه و فشار سیاسی-اقتصادی بر شیعیان پس از شهادت امام حسن (ع) و جسارت بیشتری یافت و از معاویه به سایر خلفای اموی منتقل گردید و به ویژه پس از شهادت امام حسین (ع) او پس در زمان عبدالملک و با مباشرت حجاج وارد دوره جدیدی شد.^۳

این سنت سیئه لعن بر بزرگان دین و شریعت هم چنان در طول حکومت سلسله امویان (سفیانی و مروانی) باقی ماند و جز در ایام عمر بن عبدالعزیز که به دستور او منع گردید، هم چنان با جدیت دنبال شد. حافظ سیوطی می گوید در زمان بنی امیه بیش از هفتاد هزار

۱. طبری، اعلام الوری، ص ۲۴۶.

۲. آل یاسین راضی، صلح امام حسن (ع)، (پرشکوه ترین نرزش قهرمانانه تاریخ)، ص ۳۱۵.

۳. ابن ابی الحدید، همان، ج ۱۱، صص ۴۳-۴۶.

منبر جایگاه لعن علی (علیه السلام) بود.^۱

بنی امیه، بنی عباس به عنوان دولت‌های حاکم، برخی دولت‌های شیعی نظیر فاطمیان، اهالی عراق، به ویژه کوفه، رجال سیاسی که بعضاً از صحابه نیز بوده‌اند، لعن به نام و سب و شتم صریح را مرتکب شده و آن را تبلیغ کرده‌اند.^۲ این درحالیست که در موضعی از کتاب تهذیب الاحکام داستانی را نقل کرده که ضمن آن چنین تقریر شده است که شیعه امامیه به اموری شناخته می‌شود که از آن جمله لعنت فرستادن بر اولی، دومی و سومی است.^۳ و اینگونه قضاوت‌ها روشن‌نگران ست که مستندات تاریخی در پی این بودند که این رسم را به نام شیعه و به کام سایرین آشکار کنند.

موضع‌گیری ائمه و برخورد ایشان در برابر جریان سب و لعن

با توجه به عنوان این پژوهش در پی آن هستیم که به تصویری نسبتاً روشن از سب و لعن و گزارش‌ها تاریخی موجود درباره آن بپردازیم. در راستای تحقق بخشی به این هدف لازم است یک سری مقدمات مطرح شود. در پی سیاست معاویه بر لعن و سب اهل بیت، در میان شیعیان کوفه و برخی نقاط عراق گروه‌هایی پیدا شدند که سعی داشتند ظلم و ستم بنی امیه و لعن و سب بر علی (علیه السلام) را به شیوه‌های مشابه پاسخ گویند. شیعیان به تبع گرایش‌ات موجود اطرافیان ائمه (علیهم السلام) نیز در آن زمان به سه دسته تقسیم می‌شدند: نخست افراطیون، یا همان کسانی که قائل به رفتارهای تندروانه و جواز سب و لعن با تصریح به نام هستند. دوم دسته‌ای که راه اعتدال در پیش گرفته‌اند و معتقد بودند گرچه اصحاب پیامبر (صلی الله علیه و آله) به اهل بیت (علیهم السلام) ستم کردند و حق ایشان را در رهبری جامعه نادیده گرفتند ولی هرگز رفتارهای تندروانه و یا سفارش به لعن و سب با تصریح به نام در سیره‌ی آنان وجود نداشته است؛ و دسته سوم کسانی که قائل به مودت میان اهل بیت (علیهم السلام) و صحابه به طور عام بوده‌اند و هیچ‌گونه اختلافی در میان آن‌ها نمی‌شناسند، این دسته بسیاری از اهل سنت و اندکی از شیعیان را شامل می‌شدند.^۴

۱. علوی، النصایح الکافیة عن یتولی معاویه، ص ۱۰۴.

۲. ذهبی، همان، ج ۱۸، ص ۴۸۲. طبری، همان، ج ۸، ص ۱۸۲.

۳. طوسی، تهذیب الاحکام، ج ۶، ص ۱۱۱.

۴. معلمی، نگاه ائمه اثنی عشری و شیعیان درباره صحابه تا پایان قرن هفتم، پایان نامه کارشناسی ارشد، ص ۷۶.

مشاهده لعن و سب علی علیه السلام در محافل رسمی، مساجد و محلات، خشم فزاینده‌ای در میان شیعیان پدید آورده و در نتیجه مسببان این وضعیت را به باد ناسزا گرفته و لعن و سب و شتم صحابه را علنی می‌ساختند. در میان گروهی از شیعیان، باوری پدید آمد مبنی بر این که گویی شیعه واقعی کسی است که مخالفان علی علیه السلام را صراحتاً و با نام و نشان لعن کند! حکومت بنی امیه نیز از این باور استقبال کرده و عنوان شیعه و یا رافضی را بر کسی اطلاق می‌کرد که لعن و سب و یا شتم صحابه به ویژه خلفای سه گانه نماید.^۱ شیعیان افراطی و یا غالی در مواجهه با سیاست زشت و ستمکارانه‌ی بنی امیه در ترویج لعن و سب علی علیه السلام و به قتل رساندن شیعیان، راه مقابله به مثل را در پیش گرفته و زبان به لعن و سب و یا شتم شیخین گشودند. در کنار این حرکت خوارج نیز شیوه لعن و تکفیر مخالفان خویش را سرلوحه رفتار خود کرده و به گسترش فرهنگ لعن و تکفیر کمک کردند.

باید گفت ذوات مقدس معصومین علیهم السلام از مواجهه‌ی هم‌رده با لعن به نام و یا سب و یا شتم پرهیز داشته و هرگز کاری نمی‌کرده‌اند تا مخالفان موفق به مظلوم‌نمایی شده و دیگران را از این راه بر ضد خویش بشورانند. البته در سیره‌ی ائمه مواردی از لعن و برائت صریح با ذکر نام فرد ملعون وجود دارد که غالباً افراد لعن شده از غالیان بوده‌اند.^۲

مروری کوتاه بر حوادث دوران خلافت و امامت علی علیه السلام امام حسن مجتبی علیه السلام و امام حسین علیه السلام نشان از بد عهدی کوفیان مدعی تشیع دارد! از سوی دیگر به شهادت مستندات تاریخی، شیعیان کوفی نخستین کسان از گروه شیعه بوده‌اند که لعن و سب صحابه‌ی مخالف با علی علیه السلام را رواج داده‌اند.^۳

تنها گذاشتن زید بن علی علیه السلام در معرکه نبرد و بسیاری دیگر از کوتاهی‌های کوفیان در لحظات حساس تاریخی از یک سو، تندرویهای کلامی از سوی دیگر، کار را برائمه علیهم السلام و شیعیان واقعی آنان دشوارتر ساخته و برعکس بهانه خوبی به دست حکومت جائزینی امیه

۱. چنان که شیعیان کوفه، از زید بن علی علیه السلام خواستند از شیخین تبری جوید. طبری، همان، ج ۵، ص ۴۹۸.

۲. صفری فروشانی، غالیان، صص ۵ - ۱۶۳.

۳. بیش‌ترین گزارش از سب و شتم و یا لعن از کوفه و نواحی آن در تاریخ به ثبت رسیده است. ابن ابی الحدید، همان، ج ۷، ص ۵۰.

داده تا شیعیان را به اتهام لعن و سب شیخین از دم تیغ بگذرانند. این عوامل موجب شده تا عده ای به جای برائت که امری ایمانی است به توهین سب و شتم مخالفان پرداختند و عده ای قایل به جواز غیبت مخالفین و حتی قذف آنان شوند.^۱ قوامی رازی شاعر تأکید می‌کند که مسأله «شتم صحابه» از سوی شیعه تنها یک تهمت بوده و شیعه به هیچ روی چنین برخوردی با اصحاب رسول الله صلی الله علیه و آله ندارد.^۲ در تحریم هرزه گویی و بدزبانی نسبت به دیگران، روایات زیادی از دیگر امامان نیز رسیده است، آن بزرگان، سب و ناسزاگویی به مخالفان دین را نیز روا نمی‌دانستند.^۳ جالب توجه اینکه هیچ مورد غیر قابل خدشه‌ای از ناسزاگویی، فحش و بی‌احترامی از سوی آنان، حتی به سرسخت‌ترین مخالفان، گزارش نشده است. راز و رمز موفقیت آنان در جذب مخالفان، ایجاد تعامل و رابطه علمی و حدیثی با ایشان، و علت اظهار علاقه و ارادت عالمان غیر شیعی آن دوره به آن بزرگان را، تا حدود زیادی بایستی در همین نکته جست و جو کرد.^۴

در جلد شانزدهم کتاب جامع احادیث الشیعة بابی با عنوان «تحریم سب و فحش و بی‌مبالاتی در سخن» موجود است و در آن، ده‌ها حدیث از پیامبر و امامان شیعه، در نهی و مذمت این عمل گزارش شده است.^۵ همچنین روایات بسیاری در حرمت دشنام به صحابه و نهی رسول خدا صلی الله علیه و آله از آن نقل کرده‌اند که همگی از جهت دلالتی اشکال دارد.^۶ تصریح علی علیه السلام نسبت به موضع خویش نیز در برابر شیخین و عثمان هیچ توهین، ناسزا و یا لعنی را در بر ندارد. بلکه سراسر وقایع و حوادثی است که روی داده و هیچ کس نمی‌تواند آن را انکار کرده و یا نشانی از خلاف آداب در آن بیابد.^۷ در بررسی‌های انجام شده موردی از

۱. معلمی، همان، ص ۱۳۴.

۲. دیوان قوامی رازی، ص ۱۴۳.

۳. بروجردی (آیت الله)، حسین، جامع احادیث الشیعة، ج ۲۰، صص ۳۶-۳۷.

۴. نک. الامام الصادق و المذاهب الاربعه، ج ۱، صص ۳۶۷-۳۶۸، ۳۸۴، ۳۸۶، ۳۹۵، ۴۰۵، ص ۴۱۷ به بعد، المراجعات، مراجعه ۱۶). به نقل از کتاب آقائوری، امامان شیعه و وحدت اسلامی، ص ۲۳۱.

۵. بروجردی، همان، ج ۱۶، ص ۵۵۹، ۵۷۲.

۶. بخاری، همان، ج ۳، ص ۱۳۴۳، ش ۳۴۷۰، محمد بن اسماعیل أبو عبد الله البخاری الجعفی، مصطفی دیب البغا. نک. قشیری النیشابوری، همان، ج ۴، ص ۱۹۶۷، ش ۲۵۴۰.

۷. شهرستانی، ملل و نحل، ج ۱، ص ۳۶۶.

صدور سب از لسان مبارک ایشان مشاهده نشد لذا در پژوهش حاضر به گزارش لعن‌های موجود در بیانات این بزرگواران می‌پردازیم. اما از آنجا که امام حسین علیه السلام نقش محوری و اساسی در مخالفت با معاندین در تاریخ تشیع داشتند در این مقال به ارائه عکس‌العمل‌ها و برخورد این معصوم با سب و لعن‌های موجود در جامعه آن روز می‌پردازیم. نیز چون قسمت اعظم حیات امام حسین علیه السلام در دوران امامت امام حسن علیه السلام بوده لذا اکثر جریان‌ها به صورت مشترک برای این دو امام رخ داده. لذا با استناد به شواهد تاریخی به بررسی این اسناد خواهیم پرداخت.

لعن‌هایی که از لسان امام حسن علیه السلام بیان شده بیشتر به نقل از منابع اهل سنت است و از سویی چون زمان امامت این امام مصادف بود با اوج گرفتن قدرت حکومت معاویه، لذا مخاطب لعن آن حضرت بیشتر معاویه و کارگزارانش بودند و نیز لعن امام اکثراً پاسخی بود به سب و لعن‌هایی که آنها علیه حضرت علی علیه السلام روا داشتند. دوره این امام، دوره ناامیدی اهل بیت از شیعیانی است که متفاوت بودن شیعه سیاسی با شیعه اعتقادی را به خوبی نمایش می‌دهد.

بنابراین نظر تحلیل‌گران اوضاع سیاسی آن زمان، صلح امام حسن علیه السلام سیاسی‌ترین رفتاری بود که یک حاکم می‌توانست با وجود آن اوضاع و شرایط انجام دهد. بعد از صلح، معاویه رسماً زمام امور را بدست گرفت. از جمله خیانت‌های معاویه به مفاد صلح نامه (که قرار بود به شیعیان هیچ‌گونه آزار و اذیت و... نشود) آن بود که مروان بن حکم که سابقه طولانی و مشهوری در دشمنی با شیعیان و اهل بیت داشت را به حکومت مدینه رسانید. اگر کمی به عقب‌تر برگردیم می‌بینیم مروان از مهمترین علت‌های محاصره عثمان بود. ولی بعد از قتل عثمان، او و معاویه به همراه عده‌ای دیگر عَلم خونخواهی عثمان را برپا کردند. این خونخواهی بهانه‌ای برای سب و لعن و افترا بستن‌های متعدد و علنی امویان بر ضد علی علیه السلام و فرزندان ایشان شد و کار به جایی رسید که مروان رودر روی ایشان می‌ایستاد و هرچه سخن زشت برده‌انش جاری می‌شد به ایشان نثار می‌کرد. در یکی از این مواجهات حسن بن علی علیه السلام به او گفت: رسول خدا، پدرت را در حالی لعنت کرده است که تو در صلب او بودی؛

وگفت: خداوند حکم را و اولاد او را لعنت کند.^۱

اینگونه جسارت کردن‌ها از طرف مروان بارها و بارها تکرار شده است و کتب تاریخی پر است از مطالبی که مروان را اینگونه به تصویر می‌کشد. گزارش کوتاهی نیز در برخی منابع اهل سنت از ابویحیی آمده مبنی بر این که روزی امام حسن مجتبی علیه السلام، امام حسین علیه السلام و مروان را در حال ناسزگویی و لعن یکدیگر مشاهده کرده است. در این حال امام علیه السلام از برادر خویش خواست تا دست از این کار بردارد. مروان بن حکم گفت: «اهل البيت ملعونون». امام حسن مجتبی علیه السلام خشمگین شد و گفت: «ما را خاندانی لعنت شده خواندی! قسم به خدا که خداوند تو را از زبان رسولش ﷺ لعنت کرده است در حالی که تو در نسل پدرت بودی». شبیه مضمون این روایات در بسیاری از کتب دیگر نیز آمده است.^۲

البته همانطور که از متون برمی‌آید سیاست کلی ائمه در برابر افراد - تا جایی که امکان داشت - بر رفق و مدارا بود. اینکه افراد بخواهند بر مقام شامخ معصومین توهین بکنند چیز تازه‌ای نبود و از زمان بعثت پیامبر اکرم ﷺ هزاران بار تکرار شده بود. به نظر می‌رسد دلیل اصلی آن نیز مخالفت با منش و اوامرایشان با منافع عده‌ای بود که شیوه تسلطشان بر مردم با مبانی اسلام همخوانی نداشت؛ چه در دوره جاهلیت و چه در زمان حکومت‌های اسلامی بعد از پیامبر ﷺ. اما نکته آزاردهنده آن بود که افرادی چون مروان از این رفتارهای مداراگونه کاملاً سوء استفاده کرده و هیچ فرصتی را برای طعن و سب و لعن امام علی علیه السلام و فرزندان‌شان از دست نمی‌دادند. از دیگر شواهد سب و لعن مروان بر حسنین و پدربزرگوارشان این است که: روزی مروان در کلام، بسیار تندی می‌کرد؛ اما حسن علیه السلام ساکت بود؛ در این هنگام مروان آب بینی‌اش را به دست راست خویش انداخت؛ پس حسن علیه السلام [برای ساکت کردن و جلوگیری از تندی کردن‌های وی] به او گفت: «وای بر تو؛ آیا نمی‌دانستی که دست راست برای صورت است و دست چپ برای عورت؟ نفرین (لعنت) بر تو». در این هنگام مروان ساکت شد.^۳ رفتارهای خصمانه مروان با رسیدن او به حکومت بر مدینه شدت پیدا

۱. البدایة والنهائة، ج ۸، ص ۲۵۹.

۲. طبرانی، المعجم الکبیر، ج ۳، ص ۸۵، ش ۲۷۴۰؛ مجمع الزوائد، ج ۱۰، ص ۷۲؛ فتح الباری، ج ۸، ص ۵۷۷؛ ذهبی، همان، ج ۳، ص ۴۷۸.

۳. ابن قتیبه، تاریخ الخلفاء، ج ۱، ص ۱۹۰.

کرد. از عمیر بن اسحاق روایت شده است که مروان چند سال حاکم بر ما بود و علی علیه السلام را هر هفته بر منبر لعن می کرد؛ سپس عزل شده و سعید بن العاص چند سال به جای او آمد که وی علی علیه السلام را لعنت نمی کرد؛ سپس وی عزل شد و دوباره مروان روی کار آمد و دوباره دشنام گویی به علی علیه السلام را شروع کرد. بعد از این جریانات اصحاب و اطرافیان به امام حسن علیه السلام گفتند: آیا نمی شنوی مروان چه می گوید؟ ولی ایشان پاسخی نمی داد. روزهای جمعه حسن بن علی علیه السلام می آمد و وارد اتاق رسول خدا صلی الله علیه و آله شده و در آنجا می ماند؛ وقتی که خطبه جمعه مروان تمام می شد، به مسجد می رفت و نماز می خواند و سپس به نزد خانواده خود بازمی گشت. اما مروان به این نیز راضی نشد؛ و هدیه ای برای حسن علیه السلام فرستاد. یکی از اصحاب نقل می کند ما همراه با حسن علیه السلام در خانه نشسته بودیم که گفتند: فلانی بر در خانه است. پس حضرت به وی اجازه ورود دادند؛ وارد شده و گفت: من از نزد حاکم به نزد تو آمده ام؛ و برای تو پیغامی آورده ام. حضرت فرمودند: بگو. گفت: مروان هر آنچه از دهانش در می آمد به علی و به تونشار داشت و... [مروان کلماتی به اهل بیت نسبت داده که بنده از اظهار آن شرم دارم]. حضرت به او گفتند: [به مروان بگو]: به خدا قسم من با دشنام دادن به تو گناهان تورا نمی شویم. و بدان که وعده بین من و تو نزد خداست؛ اگر راستگویی باشی خدا به تو پاداش دهد؛ و اگر دروغگویی باشی عذاب خداوند بسیار سخت است.^۱

البته این نمونه گزارش ها، فقط محصور به مروان نیست. معاویه که خود سردمدار دشمنی با اهل بیت و سرکوبی شیعیان است نیز از اینگونه مواجهات احتراز نمی کرد و تا می توانست مخالفت صریح خود را نسبت به اهل بیت به نمایش می گذاشت و علناً ایشان را (شخصاً) سب و لعن می نمود. با این وجود امام حسن علیه السلام در عین مدارا با افراد به موقع و زمانی که می دید فرد یا فراتر حد جسارت قرار داده و در صدد تضعیف شیعه و اهل بیت است، سکوت را می شکست و به جواب دادن به ایشان می پرداخت. اما طبق آنچه که در موارد متعددی در تاریخ ذکر شده است (که اکثراً از منابع اهل سنت است)، هیچ گاه امام از مسیر منطق و سخن سلیم خارج نمی شد و یکی از مهمترین تفاوت های ایشان با امویان در همین نکته بود. در یکی از این مواجهات، امام حسن علیه السلام خطاب به معاویه که بالای

۱. ذهبی، میزان الاعتدال، ج ۵، ص ۲۳۱.

منبر سب و لعن علی (علیه السلام) را می‌کرد. فرمود: «ای پسر هند جگر خوار! آیا همچون تویی به امیر المؤمنین (علیه السلام) دشنام می‌دهد؟! حال آنکه رسول خدا (صلی الله علیه و آله) فرموده: «هر که علی را دشنام دهد مرا دشنام داده، و هر که مرا دشنام دهد خدا را دشنام داده، و هر که لب به سب خداوند گشاید، او را تا ابد در جهنم مقیم ساخته و برایش عذابی همیشگی خواهد بود». سپس آن امام رهسپار خانه‌اش شد، و دیگر تا آخر عمر در آن مسجد نماز نگزارد.^۱

اطرافیان معاویه نیز با دشمنی ذاتی با اهل بیت داشتند و یا آنکه مجبور بودند که ایشان را سب و لعن کنند. شاهد بر این مدعا مطلبی از فخرالدین رازی (د. ۶۰۶ ق) در کتاب *المحصل* در باب عدالت صحابه درباره علت طعن خوارج بر صحابه رسول خدا (صلی الله علیه و آله) می‌باشد. یکی از این دلایل را این گونه بیان کرده: «... ما یروی من شتم بعضهم بعضاً...» و پس از آن قضیه مشهوری را بیان می‌کند: «عمرو بن عاص و عتبه بن ابی سفیان و ولید بن عقبه و مغیره بن شعبه نزد معاویه جمع شدند؛ سپس حسن بن علی (علیه السلام) را احضار نمودند تا ایشان را سب کنند...»^۲. تاریخ درباره افراد مختلف از امویان به گونه‌های متفاوتی قضاوت می‌کند؛ عده‌ای را معاند و عده‌ای را مجبور معرفی می‌نماید. ولی همه تاریخ‌نویسان، عمرو عاص را از جمله سردمداران عنادورزی معرفی می‌کنند. در روایتی که طبرانی نقل کرده آمده است: مغیره و عمرو بن العاص می‌خواستند امام حسن (علیه السلام) را مورد اهانت قرار دهند. امام حسن (علیه السلام) شروع به سخن کردند و فرمودند: «شما را به خدا قسم می‌دهم ای معاویه و ای مغیره آیا می‌دانید که رسول خدا (صلی الله علیه و آله) عمرو را به خاطر هر بیت شعری که خوانده است لعنت کرده است؟» گفتند: آری...^۳.

اما معاویه تنها به سب و لعن اهل بیت راضی نمی‌شد. هدف وی خشکانیدن ریشه بنی‌هاشم بود. وی برای از بین بردن امام حسن (علیه السلام) برخلاف شیوه‌های معمول جنگ از شیوه ناجوانمردانه تری استفاده کرد. برخلاف قاعده صلح - بنابر گزارش اهل سنت - معاویه به یزید بن حسن بن بعلی، برادرزاده جریر بن عبدالله بعلی، نامه نوشت و او را با

۱. طبرسی، احتجاج، ج ۲، ص ۵۴.

۲. فخر رازی، المحصول، ج ۴، ص ۳۴۰.

۳. طبرانی، المعجم الکبیر، ج ۳، ص ۷۱، ش ۲۶۹۸، مجمع الزوائد، ج ۷، ص ۲۴۷.

دادن مالی به ترور امام حسن (ع) تشویق کرد. یزید پیشنهاد معاویه را عملی ساخت و پس از ترور، متواری گشت. امام (ع) از این سوء قصد جان به در برد، اما هنگام بازگشت از مدائن وارد کوفه شد... و آنان را لعنت کرد.^۱

یکی دیگر از روش های مقابله ائمه با امویان به رخ کشانیدن اصل و نسب دو طرف و برتری مسلم خود نسبت به امویان بود. گاهی اوقات امام حسن (ع) در برابر معاویه این شیوه را عملی می ساختند؛ به این صورت که وقتی معاویه به کوفه می آمد، در حالی که حسن (ع) و حسین (ع) پای منبر نشسته بودند، وی در مورد علی (ع) سخن گفته و به او دشنام می داد؛ سپس به حسن دشنام داد... حسن ایستاد و گفت: من حسن هستم و پدرم علی است و تو معاویه هستی و پدرت صخر؛ مادر من فاطمه است و مادر تو هندی؛ جد من رسول خدا است و جد تو ربیعیه است؛ مادر بزرگ من خدیجه است و مادر بزرگ تو قتیله؛ پس خداوند هر کدام از ما دو را که نسب پست تری دارد و آنکه بدی وی از قدیم تا حال باقی است و آنکه پیشگام در کفر و نفاق بوده است را لعنت کند. سپس همه مردم مسجد گفتند: آمین.^۲

امام حسین (ع) در مواجهه با بنی امیه

دوران حیات حسین (ع) مقارن با حکومت های امام علی (ع) و امام حسن (ع) و نیز امویان از معاویه تا یزید است. امام در دوران حکومت پدر بزرگوارشان همواره گوش به فرمان پدر بوده و در جنگ ها به همراه ایشان شرکت می جست. بعد از علی (ع) در کنار برادر به عنوان ملازم و همراه و مشاور امام حسن (ع) در تمام صحنه ها حضور فعال و جدی داشتند. سعی ایشان بر آن بود که در دورانی که امویان از جمله معاویه و مروان نوک پیکان آزار و اذیت و تهمت و افترا و سب و لعن را متوجه امام حسن (ع) کرده بودند، همه جا و در همه لحظات با ایشان باشند تا شاید، حداقل، برخوردهایی که امام حسن (ع) به دلیل امام بودن یا خلیفه بودنشان نمی توانستند انجام دهند، ایشان به عهده بگیرد. گزارش ها تاریخی شیعه و اهل سنت در مورد ملازمت ایشان با امام حسن (ع) متفاوت است. گزارش ها اهل سنت

۱. خصیبی، ص ۱۹۴.

۲. ابوالفرج اصفهانی، مقاتل الطالبیین، ج ۱، ص ۱۹. شرح نهج البلاغه، ج ۱۶، ص ۲۷.

برخلاف شیعه به غیر از لعن شامل سب و ناسزا نیز هست. مثلاً از ابویحیی روایت شده است که گفته: «بین حسن و حسین و مروان نشسته بودم و حسین، مروان را دشنام می داد».^۱

در قضیه ای که در دوران امام حسن علیه السلام تفصیلش گذشت مبنی بر اینکه فردی پیغام رسان، پیامی از مروان خطاب به امام حسن علیه السلام آورد، در زمان خروج پیغام رسان از حجره امام حسن علیه السلام، با امام حسین علیه السلام مواجه گردید. حسین علیه السلام از وی علت آمدنش را سوال کرد. گفت: نامه ای آورده بودم که رساندم. حضرت به او گفتند: یا به من می گویی چه آورده ای، یا دستوری دهم آنقدر تورا بزنند که ندانی چه زمانی کتک خوردنت تمام شده است. وقتی که حسن علیه السلام ایشان را دیدند فرمودند: او را رها کن. فرمود: نمی توانم. حضرت سوال کردند: چرا؟ حسین علیه السلام پاسخ داد: زیرا قسم خورده ام. آن شخص گفت: مروان هر چه از دهانش در می آمد به علی علیه السلام و شما نثار داشته است و چنین گفته است. حسین علیه السلام به او گفت: نفرین مادرت بر تو باد اگر آنچه را می گویم به او نرسانی! به او بگو: تمام آنچه گفتمی به تو و پدرت و خاندانت رواست و به او بگو: علامت راستی کلام من آن است که شانه های تو به خاطر لعن رسول خدا ﷺ فلج شده است.^۲

مروان به دادن پیغام بسنده نمی کرد. همانطور که در وقایع زمان امام حسن علیه السلام آمد؛ او بعد از زمامداری مدینه بنا بر گزارش عمیر بن اسحاق هر هفته بر منبر می رفت و اهل بیت و در رأس ایشان علی علیه السلام را سب و لعن می نمود. بنا بر گزارش ها اهل سنت، این رفتارها برای امام حسین علیه السلام گران می آمد و ایشان مروان را از وقتی بر روی منبر بود تا زمانی که پایین می آمد، دشنام می داد.^۳

به طور کلی امام حسین علیه السلام با چنین افرادی برخوردی مناسب با حال خودشان داشتند و پاسخ زشتی های آنها را به بهترین نحو می دادند و برخلاف دو امام قبلی و با توجه به مقتضای حال در زمان امامت خویش، کاملاً علنی با آنها برخورد می کردند که نمونه بارز این برخوردها واقعه کربلا و شهادت ایشان بود.

۱. ذهبی، تاریخ الإسلام، ج ۵، ص ۲۳۲. ذهبی، سیر اعلام النبلاء، ج ۳، ص ۴۷۸. طبرانی، همان، ج ۳، ص ۸۵. مجمع الزوائد، ج ۱۰، ص ۷۲.

۲. المطالب العالیة، ج ۱۸، ص ۲۶۷، ش ۴۴۵۷. ذهبی، تاریخ الإسلام، ج ۵، ص ۲۳۱.

۳. ذهبی، سیر اعلام النبلاء، ج ۴، ص ۴۰۷.

قیام و شهادت امام حسین (ع) بزرگ‌ترین ضربت را بر پیکر حکومت بنی امیه وارد آورد و هیئت حاکمه وقت را رسوا ساخت؛ به ویژه آن که سپاه یزید در جریان فاجعه عاشورا یک سلسله حرکات ناجوانمردانه هم چون بستن آب به روی یاران امام حسین (ع)، کشتن کودکان، اسیر کردن زنان و کودکان خاندان پیامبر (ع) و امثال آن را انجام دادند که به رسوایی آنان کمک زیادی کرد و یزید به شدت مورد نفرت عمومی قرار گرفت، به طوری که «مجاهد» یکی از شخصیت‌های آن روز، می‌گوید: «به خدا سوگند مردم عموماً یزید را مورد لعن و ناسزا قرار دادند و به او عیب گرفتند و از او روی گرداندند»^۱.

جنايات یزید در مورد اهل بیت پیامبر (ع) ادامه شیوه مخالفت جدی و علنی معاویه درباره اهل بیت (ع) و شخص پیامبر (ع) بود و زمینه ساز بدعت‌های فراوان در اسلام به ویژه فراگیر شدن سب و لعن شد. شهادت امام حسین (ع) باعث ایجاد لکه ننگ خیانت و پستی، بر پیکره امویان، در طول تاریخ اسلام گردید.

نتیجه

با استفاده از آیات قرآنی و احادیث نبوی و غیره و با بهره‌گیری از سیره رسول اکرم (ع) و نیز با توجه به فتاوی علمای فریقین، سب و دشنام‌گوئی، هم از لحاظ اخلاقی و هم از لحاظ شرعی به طور کلی از منکرات است و مطلقاً جایز نیست. لذا یک مسلمان شیعه پیرو قرآن و سنت هیچگاه به خود اجازه نمی‌دهد، برخلاف قرآن و سنت عمل کند بخصوص این عمل ناپسند بر امر تبلیغ و ادای رسالت اثر سوء دارد و جامعه ایده‌آل الهی را از هدف مقدس خود دور می‌سازد اما درباره مسئله لعن باید گفت که: از مجموع آیات و روایات وارده در باب لعن و نیز فتاوی فریقین، این نتیجه حاصل می‌شود که هر فرد مسلمان خواه صحابه باشد خواه تابعی، که دارای چنین صفات مذموم مذکور در آیات و روایات باشد لعن آن جائز بلکه در مواردی مستحب و عبادت است، و شیعه به استناد همین آیات و روایات و نظر فقهاء به بعض از صحابه و تابعین که فاسق و ظالم بودند لعن و نفرین می‌فرستند، بخصوص افرادی که ظلم آنها به اهل بیت ثابت است چگونه مستحق لعن و نفرین نباشند در صورتی که چنانکه

۱. سبط ابن الجوزی، تذکره الخواص، ص ۲۶۲. به نقل از کتاب پیشوایی، سیره پیشوایان، ص ۲۱۴.

که گذشت قرآن و رسول خدا صراحتاً آنها را لعن کرده، پس ما شیعیان نیز به پیروی از قرآن و پیامبر آنها را لعن می‌کنیم و لعن چنین افرادی چنانکه گذشت نه مستوجب فسق است و نه مستوجب کفر، بلکه لعن آنها به عنوان تبری از دشمنان خدا و رسول خدا عین طاعت و عبادت می‌باشد.

گروه‌های مختلفی با افزودن و یا جعل مضامینی در حدیث و تاریخ، رفتارهایی را به معصومین علیهم السلام نسبت داده‌اند که در شأن ایشان نبوده است! این دلیل بر آن نیست که بگوییم ائمه در سیره خود لعن نداشتند بلکه نحوه ابراز، مصادیق و شرایط ابراز لعن در برخی موارد متفاوت بوده است. این کارگرچه با انگیزه متفاوت انجام گرفته است ولی در مجموع موجب پدید آمدن الگوهای رفتاری جعلی و تقلبی شده است! از جمله این رفتارها لعن با نام و نشان (در غیر جایگاه خودش)، سب و شتم و به کارگیری نام‌ها و القاب زشت و ناپسند درباره یاران رسول خدا صلی الله علیه و آله بوده است. مخفی نماند که نمی‌توان منکر صدور لعن صریح از سوی معصومین درباره غالیان، منحرفان و ستمکارانی شد که کمر به هدم دین بستند و آشکارا سخنان و افکار شرک آلود را در میان مردم رواج دادند.

در تاریخ‌نگاری قرون نخست اسلام تحریفات فراوان و تغییرات چشمگیری مشاهده شده که این امر گزارش دقیق و صحیح این جریان را در این قرون مشکل می‌کند و از سوی دیگر بسیاری از آثاری که حائز اهمیت هستند، از بین رفته‌اند که خدشه‌ای در تاریخ حیات این جریان ایجاد کرده‌اند. مخاطب و مصادیق سب و لعن در فرازونشیب تاریخ مختلف بودگاهی نسبت به ائمه علیهم السلام صورت می‌گرفت، گاهی نسبت به خلفاء و گاهی نسبت به صحابه و سایر مسلمانان. بین مصادیق، احکام و اعتبارات سب و لعن و همین‌طور جواز آنها تفاوت زیادی وجود دارد ولی اینکه از کجا و چگونه و توسط چه کسانی مقرون و با هم آورده می‌شوند نیاز به بررسی دقیق‌تری دارد و منبع مشخصی ندارد.

تاریخ جریان سب و لعن هرچه بوده، حقیقت این است که امروزه یکی از مهم‌ترین و بزرگترین علل اختلاف و ناراحتی میان مسلمانان و ایجاد فاصله بین آنها شده در حالیکه باید به شکل درست جهت‌دهی شود و از سوء استفاده و کاربرد نادرست و ناپسند آن جلوگیری شود تا در میان مسلمانان اتحاد جدا ناشدنی در راستای غنی‌تر کردن و گسترش فرهنگ و الای اسلام در میان مردم جهان ایجاد شود، انشاء الله.

- قرآن كريم .
- ابن ابى الحديد، عبد الحميد بن هبة الله، شرح نهج البلاغه، دار احياء التراث العربى، ١٣٣٦ق.
- ابن ابى الدنيا، عبدالله بن محمد، كتاب الصمت وآداب لسان، دارالكتب العربى، ١٣٦٩ش.
- ابن اثير، على بن محمد، كامل فى التاريخ، مصحح: تدمرى، عمر عبدالسلام، دارالكتاب العربى، ج ٢، ١١ جلد، چاپ بيروت.
- ابن جوزى، ابوالفرج عبدالرحمان بن على بن محمد، المنتظم فى تاريخ الامم والملوك، تحقيق محمد عبدالقادر عطا ومصطفى عبدالقادر عطا، دارالكتب العلميه، بيروت، ١٤١٣ق.
- ابن خلدون، عبدالرحمن بن محمد، العبر وديوان المبتدا والخبر، قاهره، ١٢٨٤ق.
- ابن فارس، احمد، مقائيس اللغة، پژوهشگاه حوزه ودانشگاه، ١٣٩٠ش.
- ابن قتيبه، عبدالله بن مسلم، تاريخ خلفاء، نشر ققنوس، ١٣٨٠ش.
- ابن كثير دمشقى، أبو الفداء حافظ، بداية والنهاية، تحقيق الأساتذہ دكتور أحمد بن ملحح و...، بيروت، دارالكتب العلميه، ١٤٠٩ هـ - ١٩٨٩
- ابوالفرج اصفهانى، على بن حسين، مقاتل الطالبين، به كوشش احمد صقر، ج ٣، بيروت، ١٤١٩ق.
- ابى الحسن أحمد بن فارس، معجم مقاييس اللغة، تحقيق وضبط عبدالسلام محمد هارون، طهران، بى تا.
- آقانورى، على، امامان شيعه ووحدة اسلامى، قم، انتشارات دانشگاه اديان ومذاهب قم، ١٣٨٧ش.
- آل ياسين، راضى، صلح امام حسن پرشكوهترين نرمش قهرمانانه تاريخ، نشر آسيا، ١٣٦٥ش.
- بخارى، عبدالله محمد بن اسماعيل، صحيح بخارى، قاهره، مطابع دارالشعب، ١٣٧٨ق.
- بلاذرى، احمد بن يحيى، أنساب الأشراف، محقق: عظم، محمود فردوس، نشر داراليقظة العربيه، بى تا.
- پيشوايى، مهدى، سيره پيشوايان، قم، انتشارات توحيد، ١٣٧٧.

- بروجردی (آیت الله)، حسین، جامع أحادیث الشيعة، قم، مطبعة استوار، ۱۳۹۹ق.
- جاحظ، عمر بن بحر، رسائل (العثمانية)، دارالجيل، بی جا، ۱۴۱۱ق.
- جعفریان، رسول، تاریخ سیاسی اسلام، قم، انتشارات انصاریان، ۱۳۷۷.
- حاکم نیشابوری، إمام الحافظ ابی عبد الله، المستدرک علی الصحیحین و بذیلہ التلخیص للحافظ الذهبی، بیروت، دارالکتب العربی.
- دینوری، ابوحنیفه احمد بن داوود، الاخبار الطوال، تحقیق عبدالمنعم عامر، قاهره، داراحیاء الکتب العربیه، ۱۹۶۰.
- ذهبی، إمام شمس الدین محمد بن أحمد بن عثمان، سیر أعلام النبلاء، تحقیق شعيب الأرنؤوط، بیروت، مؤسسه الرساله، ۱۹۸۶.
- ذهبی، إمام محمد بن أحمد بن عثمان، میزان الإعتدال، تحقیق: علی محمد البجاوی، داراحیاء الکتب العربیه، عیسی البابی الحلبي، ۱۹۶۳.
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، دمشق، دارالعلم الدار الشامیة، ۱۴۱۲ق.
- زغلول، أبوهاجر محمد السعيد بن بسيوني، موسوعه أطراف الحديث النبوی الشریف، بیروت: دارالفکر للطباعه، و دارالکتب العلمیه، ۱۹۸۹.
- شهرستانی، محمد بن عبدالکریم، الملل والنحل، چاپ محمد بن فتح الله بدران، قاهره، ۱۹۵۶، چاپ افسست، قم ۱۳۶۷ ش، ج ۱.
- صفری فروشانی، نعمت الله، غالیان، مشهد، آستان قدس رضوی، بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۳۷۸.
- طبرانی، حافظ ابی القاسم سلیمان بن أحمد، المعجم الكبير، حققه و خرج أحادیثه: حمدی عبدالمجید السلفی، نشر وزارة الأوقاف والشؤون الدينية فی العراق، بی تا.
- طبرسی، ابوعلی الفضل بن الحسن، اعلام الوری باعلام الهدی، قم، تحقیق و نشر موسسه آل البيت، ۱۴۱۷ق.
- طبرسی، الاحتجاج، ترجمه جعفری، دارالکتب الاسلامی، ۱۳۸۷.
- طبری، محمد بن جریر، تاریخ الطبری المعروف بتاریخ الامم والملوک، موسسه الاعلمی للمطبوعات، ۱۳۶۲ق.
- طریحی، فخرالدین، مجمع البحرين، ج ۳، تهران، کتابفروشی مرتضوی، ۱۳۷۵، ج ۶.
- طوسی، محمد بن حسن، تهذیب الاحکام فی شرح المقنعه شیخ مفید، مکتبه الصدوق، ج ۶.

غزالي، ابو حامد، احياء علوم الدين، دارالندوة الجديدة، بيروت، بى تا، بى جا.
 قرشى بنايى، سيد على اكبر، قاموس قرآن، دارالكتب الإسلامية، ج ٦، تهران، ١٣٧١.
 قشيري النيشابوري، إمام ابى الحسنين مسلم بن الحجاج، صحيح مسلم، تحقيق وترقيم
 محمد فؤاد عبد الباقي، قاهره، دارالكتاب المصري.
 كبيسي، عمر شاكرا، نصوص اللعن فى القرآن واثرها فى احكام الشرعيه، بيروت، مؤسسة
 الريان، چاپ اول، ١٤٢٣.
 كلينى، اصول كافى، تهران ١٣٦٢ ش.
 مسعودى، اثبات الوصية، نجف، المطبعة الحيدريه، ج ٤، ١٣٧٣ ق.
 مسكويه، حسن مصطفى، التحقيق فى كلمات القرآن الكريم، تهران ١٣٧١، ١٣٦٠.
 مسلم ابن حجاج، صحيح مسلم، دار ابن حزم، مؤسسه الريان، ١٣٧٥ ق.
 معلمى، مصطفى، نگاه ائمه اثنى عشرى وشيعيان در باره صحابه تا پايان قرن هفتم (پايان
 نامه).
 منقرى، نصر ابن مزاحم، وقعة صفين، المؤسسة العربية الحديثة للطبع والنشر والتوزيع،
 ١٣٨٢ ق.
 نووى، شرح صحيح مسلم، دارالكتاب العربى، ١٩٨٧
 يعقوبى، احمد بن ابى يعقوب بن جعفر بن واضح، تاريخ يعقوبى، نجف، المكتبة
 الحيدرية، ١٣٨٤ ق.

هدایت‌گری در قیام عاشورا و امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف

فاطمه حسینی رحمت‌آباد^۲

چکیده

از مباحث مهم پیرامون ائمه معصومین علیهم السلام، بحث‌های عاشورا و قیام حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف است که گاه درون مذهبی و گاه برون مذهبی مورد هجمه قرار می‌گیرد. تحلیل‌گران غرب با جستجو پیرامون رمزپویایی شیعه، عاشورا و مهدویت را، دو بال سرخ و سبز و عامل شکست ناپذیری شیعه دانسته و در صدد آسیب به این دو عقیده برآمدند؛ لذا تحقیق و تأمل در این دو مساله امر مهمی می‌نماید. عاشورا مکتب انسان‌ساز و زمینه‌ساز قیام مهدوی بوده و مبانی آن بر قیام مهدوی نیز صدق می‌کند، از جمله درس‌های عاشورا که خود یک مبنا برای قیام امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف است، هدایت‌گری و تلاش برای نجات انسان‌ها از گمراهی است. در این پژوهش ابتدا جنبه‌های مختلف هدایت از منظر قرآن بررسی شده، سپس چگونگی تحقق آن در قیام‌ها حسینی و مهدوی بررسی می‌گردد.

کلیدواژه‌ها: عاشورا، قیام مهدوی، هدایت‌گری، سیره اهل بیت علیهم السلام، امام حسین علیه السلام.

۱. برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی «بررسی مبانی مشترک عاشورا و قیام امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف از منظر قرآن و روایات»، دانشگاه علوم و فنون قرآن تهران.

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه فردوسی مشهد. fshrh.1369@yahoo.com

مقدمه

قبل از پرداختن به این عنصر و جایگاه آن در قیام عاشورا و امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف لازم است ابتدا به پیوند و ارتباط سردمداران دو قیام که لازمه شروع بحث است، پردازیم.

با توجه به روایات، رابطه‌ای دقیق و عمیق بین عاشورا و انتظار نمایان می‌شود؛ پی بردن به رابطه این دو قیام درگرو توجه به احادیث و در پی آن کشف ارتباط ویژه‌ای است که بین ائمه این قیام‌ها وجود دارد، هنگامی که روایات معصومین را بررسی می‌کنیم پیوند خاصی بین امام حسین علیه السلام و امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف می‌بینیم و به اشتراکات ویژه‌ای دست می‌یابیم؛ کشف این پیوند، ذهن را به این سمت هدایت می‌کند که بین قیام‌های این دو معصوم نیز پیوندی وجود خواهد داشت که ما در ذیل به بعضی از این پیوندهای شخصیتی اشاره می‌کنیم.

توصیف امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف از بیان امام حسین علیه السلام

ابتدا به تأویل یک آیه از سوره شمس از زبان امام حسین علیه السلام می‌پردازیم که بسیار شیوا و زیبا تفسیر کلمه «النهار» و ارتباط آن با مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشريف را بیان می‌کند. امام علیه السلام می‌فرمایند: «مقصود از روز قائم آل محمد است که زمین را پراز قسط و عدل می‌کند»^۱؛ این بیان امام تشبیه لطیفی بین روز و امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف ایجاد کرده است، چرا که در دوران غیبت حضرت که نور عدالت در جهان کم می‌شود دنیا به تیرگی شب می‌ماند؛ اما با ظهور خورشید عالم تاب، حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف، ظلمت و سیاهی از بین می‌رود و زمین به نور آن حضرت چون روز، روشن می‌گردد و عدالت فراگیر می‌شود، این‌گونه وجود حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف چون روز، جهان را از نور عدالت روشن می‌کند.

با سیر در تاریخ می‌بینیم که امام از تمام فرصت‌ها برای معرفی قائم آل محمد عجل الله تعالی فرجه الشريف و نقش او در برپایی حکومت عدل و داد و گرفتن انتقام خون ایشان استفاده می‌کند. تا آنجا که امام علیه السلام در صبح عاشورا، چند ساعت مانده به شهادت یاران، در سخنرانی مهمی به آینده و تحولات آن می‌پردازد و بشارت می‌دهد: «این خون‌ها هدر نمی‌رود، زنده و جاویدان می‌ماند، حرکت‌ها پدید می‌آورد و به ظهور حضرت مهدی می‌انجامد و به عدل جهانی و حکومت

۱. الشمس / ۳.

۲. بحرانی، البرهان فی تفسیر القرآن، ج ۵، ص ۶۷۰.

جهانی قرآن متصل می‌شود... من و شما دوباره زنده می‌شویم، دوران رجعت و بازگشت دوباره امامان معصوم خدا می‌رسد و حکومت عدل جهانی مهدی را تداوم می‌بخشیم»^۱؛ همچنین امام حسین علیه السلام به فرزندش امام سجاد علیه السلام فرمود: «ای فرزندم به خدا سوگند، خون من از جوشش نخواهد افتاد تا آنکه خداوند مهدی را برانگیزد و انتقام خونم را بگیرد»^۲. در روایت دیگری می‌بینیم که امام حسین علیه السلام می‌فرماید: «رسول خدا در بشارتی به من فرمود: ای حسین! تو پسر سید و پدر ساداتی و نه فرزند از تو امام و ابرار و امین و معصوم‌اند و نهمین آنها مهدی قائم است. تو امام پسر امام و پدرائمه هستی و نه فرزند از پشت توأمه ابرازند و نهمین آنان مهدی است که دنیا را در آخرالزمان، پراز عدل و قسط می‌کند»^۳.

توصیف امام حسین علیه السلام از بیان امام مهدی عجل الله تعالی فرجه

حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه در زیارت ناحیه مقدسه، امام حسین علیه السلام را این‌گونه توصیف فرموده است: «كُنْتُ لِلرَّسُولِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) وَوَلَدًا، وَلِلْقُرْآنِ سَنَدًا، وَوَلِلْأُمَّةِ عَضُدًا، وَفِي الطَّاعَةِ مُجْتَهِدًا، حَافِظًا لِلْعَهْدِ وَالْمِيثَاقِ، نَاكِبًا عَنِ سُبُلِ الْفُسَاقِ، وَبَازِلًا لِلْمَجْهُودِ، طَوِيلَ الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ، زَاهِدًا فِي الدُّنْيَا زُهْدَ الرَّاحِلِ عَنْهَا، نَاطِرًا إِلَيْهَا بِعَيْنِ الْمُسْتَوْحِشِينَ مِنْهَا». «تو ای حسین! برای رسول خدا فرزند و برای قرآن رکن و اساس و برای امت بازویی بودی. در طاعت خدا تلاشگر و نسبت به عهد و پیمان، حافظ و مراقب بودی. از راه فاسقان سربر می‌تافتی. آه می‌کشیدی. آه آدمی که به رنج و زحمت افتاده است. رکوع و سجود تو طولانی بود. زاهد و پارسای دنیا بودی. زهد و اعراض کسی که از دنیا رخت برکشیده است و با دیده انسان‌های تنها بدان می‌نگری».

روایتی آمده که امام مهدی عجل الله تعالی فرجه در پاسخ به شخصی که تفسیر آیات سوره مریم كهيعص را سوال کرده بود فرمودند: «هذه الحروف من انباء الغيب، اطلع الله عليها عبده زكريا، ثم قصها على محمد وذاك ان زكريا سأل ربه ان يعلمه اسماء الخمسة فاهبت عليه جبرئيل فعلمه اياها...»؛ «این حروف از اخبار غیبی است که خداوند زکریا را از آن مطلع کرده و بعد از آن داستان آن را به حضرت محمد بازگفته است...»^۵.

۱. مجلسی، بحار الأنوار، ج ۵۴، ص ۸۱.

۲. همان، ص ۲۹۹.

۳. الخرز القمی، کفایة الأثر، ص ۱۶۷.

۴. مریم / ۱.

۵. عروسی حویزی، تفسیر نور الثقلین، ج ۲، ص ۳۱۹.

آن داستان از این قرار است که زکریا از پروردگارش خواست تا اسما خمس را به او بیاموزد و خداوند جبرئیل را بر او فرستاد و آن‌ها (اسماء) را به او تعلیم داد. روزی حضرت زکریا گفت: «خدایا چرا وقتی آن چهار نفر را یاد می‌کنم تسلی می‌یابم و اندوهم برطرف می‌شود اما چون حسین را یاد می‌کنم اشکم جاری و ناله‌ام بلند می‌شود؟» خداوند متعال فرمود: ﴿کَهِيعَص﴾؛ «کاف» اسم کربلاست و «هائ» رمز شهادت عترت است و «یاء» نام یزید ظالم بر حسین و «عین» اشاره به عطش و «صاد» نشان صبر اوست.

ارتباط ویژه امام حسین (علیه السلام) و امام مهدی (عجل الله تعالی فرجه) در بیان روایات

با مراجعه به احادیث و روایات پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و ائمه معصومین (علیهم السلام) احادیث زیادی را در باب ارتباط امام حسین (علیه السلام) و امام مهدی (عجل الله تعالی فرجه) می‌یابیم که در ذیل به چند نمونه از آنها اشاره می‌کنیم.

پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) فرمودند: «اگر از عمر دنیا، بیش از یک روز هم باقی نمانده باشد خدا مردی را که نامش نام من و اخلاقش اخلاق من و کنیه‌اش ابا عبدالله است مبعوث می‌کند و بوسیله او دین را به عظمت نخستین خود بازمی‌گرداند و فتوحاتی را نصیبش می‌کند و بجز گوینده کلمه توحید، کسی روی زمین باقی نخواهد ماند. به آن حضرت عرض شد آن مرد از نسل کدام فرزندیست بوجود می‌آید؟ پیغمبر دستش را به حسین زد و فرمود: «این».

ابوحزمه ثمالی می‌گوید: از امام باقر (علیه السلام) پرسیدم ای پسر رسول خدا آیا شما همه قائم نیستید؟ و حق را به پا نمی‌دارید؟ چرا تنها ولی عصر را قائم می‌خوانند؟ فرمود: «چون جدم حسین کشته شد، فرشتگان صدا به گریه و ناله بلند کردند و گفتند: «خدایا! آیا کشته شدگان بهترین بندگان و فرزندان اشرف برگزیدگان را به حال خود وا می‌گذاری؟» خداوند به آنان فرمود: «ای فرشتگانم! به عزت و جلالم سوگند از آنان انتقام خواهم گرفت هر چند بعد از گذشت زمان‌ها باشد. آنگاه پرده را از دیدگان آنها کنار زد و امامان از نسل حسین را یکی پس از دیگری نشان داد. فرشتگان از این منظره مسرور و شادمان شدند و دیدند که یکی از آنها ایستاده و مشغول نماز است. خداوند فرمود: با این قائم از آنها انتقام خواهم گرفت».

۱. مجلسی، همان، ج ۳، ص ۲۹۴.

امام باقر عَلَيْهِ السَّلَام در تفسیر آیه «وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لَوْلِيَّهِ سُلْطٰنًا»^۱ فرمودند: «مقصود از «وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا» حسین بن علی عَلَيْهِ السَّلَام است که مظلوم کشته شده و ما اولیاء او هستیم. قائم ما چون قیام کند، در طلب انتقام خون او برمی‌آید... مقتول حسین عَلَيْهِ السَّلَام و وصی او قائم عَلَيْهِ السَّلَام است»؛^۲ امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام فرمودند: «چون حسین بن علی عَلَيْهِ السَّلَام به شهادت رسید فرشتگان الهی ضجه سردادند و گفتند: «پروردگارا با حسین چنین شد در صورتیکه او برگزیده تو فرزند پیامبر توست. پس خداوند نور قائم را به آنان نشان داد و فرمود: بهذا القائم انتقم منهم؛ بوسیله این قائم، انتقام او را خواهم گرفت».^۳

با اثبات وجود ارتباط بین شخصیت‌های قیام عاشورا و امام مهدی عَلَيْهِ السَّلَام به بررسی عنصر هدایت، در این دو قیام می‌پردازیم.

هدایت‌گری و نجات بخشی

عنصر مورد توجه در این دو قیام هدایت‌گری است، قیامی که مبنای آن سازش ناپذیری و سخت‌گیری دشمن است، به بُعد هدایتی این دشمن توجه ویژه‌ای داشته و برای آن تلاش می‌کند، که در ذیل پس از نگاه قرآن به این عنصر، به مواردی از این هدایت اشاره می‌کنیم.

در قرآن کریم درباره هدایت‌گری و ابعاد مختلف آن که یکی از مهم‌ترین مبانی قیام‌های الهی است، آیاتی آورده شده است. در واقع همه آیات قرآن در صدد هدایت انسان‌ها است و در این باره آیات فراوانی وجود دارد از جمله: «تِلْكَ آيَاتُ الْقُرْآنِ وَكِتَابٍ مُّبِينٍ هُدًى وَبُشْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ»^۴ «این است آیات قرآن و کتاب روشن‌گر. رهنمون و مژده‌ای است برای مؤمنان».

۱. اسرا/۳۳.

۲. همان، ج ۶۴، ص ۲۲۸.

۳. ابن بابویه، علل الشرایع، ج ۱، ص ۱۶۰.

۴. نمل/ ۱-۲.

هدایت سنت خدا

مساله‌ای که همیشه مورد توجه خداوند متعال قرار دارد، امر هدایت انسان است. از زمان هبوط آدم خداوند توجه خود را نسبت به این موضوع نشان داده است: «قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ فَاِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَى» «فرمود: همگی از آنجا پایین روید دشمنان یکدیگر. اگر از جانب من شما را راهنمایی آمد، هرکس از آن راهنمای من متابعت کند نه گمراه می‌شود و نه تیره بخت»^۱.

سپس در مقاطع زمانی مختلف برای هدایت بشر، کتاب‌های آسمانی نازل می‌کند: «إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ» «ما تورات را که در آن هدایت و روشنایی است، نازل کردیم»^۲؛ «وَأَتَيْنَاهُ الْإِنجِيلَ فِيهِ وَنُورٌ هُدًى» «و به او کتاب انجیل را بشارت دادیم که در آن هدایت و نور بود»^۳؛ «شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ» «ماه رمضان [همان‌ماه] است که در آن، قرآن فر فرستاده شده است، [کتابی] که مردم را رهبری می‌کند»^۴.

همانا هدایت سنت خداست و خداوند همواره در زمان‌های مختلف به این امر توجه ویژه داشته و هیچگاه انسان را از این نعمت بی بهره نگذاشته است.

آثار پذیرش هدایت خدا

هرچه گمراهی و هدایت ناپذیری در جامعه بیشتر شود، دین خدا نیز بیشتر به خطر می‌افتد. پس کسی که هدایت خدا را بپذیرد در واقع دین خدا را یاری کرده است. بنابراین طبق سنت الهی خدا نیز او را یاری و نصرت می‌دهد و ثابت قدم می‌گرداند.

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ» «ای کسانی که ایمان آورده‌اید، اگر خدا را یاری کنید، شما را یاری خواهد کرد و پایداری خواهد بخشید»^۵. و هرکس که ثابت قدم گردد بیم و اندوهی برای او نیست.

۱. طه / ۱۲۳.

۲. مائده / ۴۴.

۳. همان / ۴۶.

۴. همان.

۵. محمد / ۷.

﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾ «هرآینه آنان که گفتند که پروردگار ما الله است و سپس پایداری ورزیدند، بیمی بر آنها نیست و اندوهگین نمی‌شوند».

هدایت برای عموم انسان‌ها

موضوع بسیار مهمی که خداوند در قرآن کریم بدان اشاره می‌کند عمومیت هدایت است. یعنی تمام انسان‌ها با هر نژاد و آیینی تحت این سنت خدا قرار می‌گیرند. خداوند عمومیت این امر را به پیامبر خود نیز اعلام می‌کند. در این آیه خداوند قرآن را کتاب هدایت برای همه مردم معرفی می‌کند. بنابراین پیامبر که امر تبیین کتاب و هدایت مردم را به دست دارد باید همه انسان‌ها را در نظر داشته باشد. (با توجه به کلمه‌ی ناس که عموم مردم را شامل می‌شود).
﴿إِنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ﴾ «ما این کتاب را برای مردم به حق بر تو نازل کردیم».^۲

و ما در سیره نبوی می‌بینیم که رسول اکرم ﷺ در امر هدایت هیچ اختصاصی در نظر نداشته و این شیوه بعد از رسول اکرم مورد توجه اوصیاء نیز قرار گرفته است.

شرط هدایت‌گری

از آنجایی که خداوند انسان را آزاد و با اراده و اختیار آفریده است، حتی برای تحقق هدف خلقت هیچ اجباری به کار نگرفته است. لذا با وجود همه تلاش‌های خداوند برای هدایت، اگر انسان شرایط پذیرش هدایت را نداشته باشد، این تلاش‌ها در او اثر نخواهد داشت. اما مهم‌ترین عاملی که پیامبران را در انجام وظیفه خود، یعنی هدایت یاری می‌کند، این است که افراد، شرط اولیه را برای پذیرش هدایت داشته باشند و این شرط نداشتن بغض و نفرت نسبت به معارف الهی است: ﴿قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلِي بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّي وَءَاتَنِي رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِهِ فَعُوبِيَتْ عَلَيْكُمْ أَلَنْزِمُكُمْوهَا وَأَنْتُمْ لَهَا كَارِهُونَ﴾^۳ گفت: ای قوم من، چه می‌گویید اگر از پروردگارم حجتی به همراه داشته باشم و او مرا رحمت خویش ارزانی کرده باشد و شما از دیدن آن ناتوان باشید. آیا در حالی که خود نمی‌خواهید، شما را به اکراه به قبول آن واداریم؟

۱. احقاف/۱۳.

۲. زمر/۴۱.

۳. هود/۲۸.

جلوه های هدایتی عاشورا

این موضوع در مورد قابل بحث است یکی هدایت دشمنان و دیگری هدایت عامه مردم امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الیه درباره تلاش امام حسین علیه السلام در روز عاشورا برای هدایت لشکر دشمن در زیارت ناحیه مقدسه می فرماید: «پس از آنکه آن ها را از کار خود باز داشته و حجت و دلیل را برایشان تاکید نمودی بیعتت را شکسته و بر پروردگار و جدت خشم نمودند.»

امام حسین علیه السلام از آغازین لحظات شروع قیام با ایراد خطابه و رفتارهای بزرگ منشانه تلاش خود را آغاز کرد.

تلاش امام حسین علیه السلام برای هدایت دشمن از لحظات آغازین این نبرد و در برخورد با حُرّاشکار است. حرّ در مقام دشمن ابی عبدالله علیه السلام بود اما امام حسین علیه السلام از لحظات ابتدایی برخورد با حرّ این تلاش را آغاز کرد و در تمام طول مدت آشنایی با احترام کامل و کریمانه با او رفتار کرد و دستور داد تا از آب موجود، لشکر دشمن و حتی اسب های آنها را سیراب کنند.

با وجود همه ملاحظت هایی که امام علیه السلام از خود نشان داد، حرّ مأموریت خود را اجرا کرد و لشکر امام حسین علیه السلام را از همان آبی که وی را سیراب کرده بودند، محروم ساخت، اما باز هم امام حسین علیه السلام دست از هدایت برنداشته و تلاش خود را آنقدر ادامه داد تا اینکه حرّ به جمع یارانش پیوست و اول شهید کربلا گردید. امام حسین علیه السلام در میدان جنگ هم به این وظیفه پرداخت و از راه های مختلف استفاده کرد.

سخنرانی های امام حسین علیه السلام

امام حسین علیه السلام با سخنرانی در مواقع مختلف، از پیش از جنگ تا در میدان نبرد و با استفاده از لحن و عناصر مختلف در سخنانشان، سعی در هدایت یاران خود و نیز لشکر دشمن، هر کدام به صورت متفاوت داشتند مانند نصیحت، توبیخ، یاد آوری و بیان نسب خود و ...

امام حسین علیه السلام قبل از ورود به کربلا دو مرتبه مقابل سپاه حرّ سخنرانی کردند. در کربلا نیز هنگام مواجهه با لشکر عمرین سعد به ایراد خطبه پرداختند. با وجود لجاجت دشمن، امام باز هم از ارشاد و راهنمایی آنان درست بر نمی داشتند و حتی در آخرین لحظات عمرشان برای دشمن سخنرانی کردند اما دشمن راه هدایت را بر خود بسته بود و از سخنان امام علیه السلام پند نگرفت.^۱

۱. ذهنی تهرانی، مقتل الحسین از مدینه تا مدینه، صص ۴۴۵ - ۴۵۲.

نشان دادن علی اصغر به دشمن^۱

شاید لشکر دشمن با مشاهده حالت جگرسوزانه علی اصغر که از شدت تشنگی بی جان شده بود منقلب می‌شد و به عمل سوء خود پی می‌برد.

طلب آب برای علی اصغر^۲

امام حسین علیه السلام چشمان نیاززده و پراز حرص و طمع دشمن را می‌دید و همانطور که خودش فرمود می‌دانست که هیچ چیز در دل‌های سنگ شده آنها تأثیر ندارد، بنابراین بردن علی اصغر به میدان باید دلایلی جز سیراب کردن آن طفل داشته باشد یکی از دلایل را می‌توان این‌گونه بیان کرد:

با وجود احتمال اندک از کمک دشمن به علی اصغر در صورتی که این احتمال به وقوع می‌پیوست دشمن راه هدایت و نجاتی می‌یافت چه بسا از اقدامات شوم بعدی آن‌ها هم جلوگیری می‌شد و این‌گونه آن‌ها هدایت می‌یافتند و در صورت وقوع قتل علی اصغر باز هم ابعاد هدایتی وجود داشت یکی اینکه شاید با این اقدام شوم بعضی از لشکر دشمن منقلب شوند و در برابر بقیه موضع‌گیری کنند و بعضی دیگر قلباً از این کار منزجر شوند و از جنگ دست بردارند، در هر یک از این حالت‌ها در درصدهای متفاوت احتمال هدایت وجود دارد بنابراین امام از این احتمالات نیز بهره می‌گیرد.

عقب انداختن جنگ و فرصت خواستن از دشمن

هرچه زمان بیشتر شود انسان از نیت سویی که دارد دورتر و اراده اش در انجام آن سست‌تر می‌گردد. امام علیه السلام یک شب از دشمن مهلت خواستند به دلایل متفاوت که یکی از آن‌ها فرصت دادن به دشمن برای تفکر و تأمل در مقصود و سست کردن اراده آنها می‌باشد.

اقامه نماز جماعت در میدان جنگ^۳

ظهر عاشورا، با اینکه نیمی از یاران امام حسین علیه السلام شهید شده بودند، باز هم امام و یارانش

۱. محمدی اشتهاردی، غم‌نامه کربلا، ص ۱۴۲.

۲. همان.

۳. محمدی اشتهاردی، همان، ص ۱۳۶.

با تلاش فراوان به صورت جماعت نماز ظهر را برگزار کردند. شاید امام علیه السلام با این کار باز هم سعی در اثبات حقانیت خود و هدایت دشمن داشتند اما دشمن با دیدن این صحنه نیز تأثیر نگرفت و به جای توبه و پذیرش حق، به کشتن یاران امام علیه السلام در حین نماز، روی آورد.

منع دشمن از ارتکاب به قتل ولی خدا^۱

ولی خدا در آخرین لحظات دست از وظیفه اصلی خود برنداشته و تلاش می‌کرد تا شاید بتواند حتی در لحظات پایانی عمر مبارکش یک نفر را هدایت کند در بیان وقایع روز عاشورا می‌خوانیم که چندین نفر برای بریدن سر مبارک حضرت به قتلگاه آمدند ولی با صحبت‌های امام حسین علیه السلام از این کار دست کشیدند. تا اینکه شمر با بی‌توجهی به حرف‌های امام حسین علیه السلام آن امام را شهید کرد. امام علیه السلام حتی نمی‌خواستند دشمن دستانش به خون ولی خدا آلوده شود و بارگناهانش را سنگین‌تر کند و این نشان از بزرگواری و همت در انجام تکلیف دارد.

فریادهای طلب یاری و استغاثه

از آن جایی که ولی خدا همواره برای هدایت بشر تلاش می‌کند در حالی که خود هدایت یافته و نجات یافته است نمی‌توان پذیرفت که جهت نجات خود استغاثه کند، بلکه باید گفت این طلب یاری نیز نوعی هدایت است، برای کسانی که هنوز فرصت نیافتند تا به جرگه هدایت یافتگان در آیند فریاد «هل من ناصر ینصرنی» امام حسین علیه السلام در روز عاشورا گرچه ظاهراً برای نجات خویش بود ولی در واقع برای تحقق این هدف بوده است.

امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف و هدایت‌گری

از آنجا که امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف آخرین حجت الهی و ادامه دهنده راه اوصیاء و اولیاء خداوند است با تکیه بر قرآن و سنت‌های خدا و با الگوگیری از ائمه معصومین علیهم السلام، یکی از اساسی‌ترین مبانی قیام خود را امر هدایت قرار می‌دهد. همانطور که خداوند در قرآن، هدایت را امری عمومی مطرح می‌کند، امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف نیز همانند جد بزرگوارشان به صورتی عمومی به آن می‌پردازد. اما با یک تفاوت که این بار امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشريف آخرین

۱. همان، ص ۱۷۷.

حجت خداست. یعنی برای افراد معاندی که هیچ یک از راهکارهای هدایتی دین در آنها اثر نداشته است و با بغض و نفرت بر کفر خود لجاجت ورزیده‌اند، حجت تمام می‌شود و دیگر برای آنها هیچ راه هدایتی نخواهد بود. بنابراین سزاوار مرگ خواهند بود و از دم تیغ حضرت گذرانده خواهند شد.^۱

اما برای سایر افراد، امر هدایت عمومیت دارد. بنابراین حضرت به همراه یاران وفادارشان در جهت تحقق این امر تلاش می‌کنند و تمام کسانی که قابلیت هدایت را دارند، هدایت خواهند شد.^۲

امام مهدی عجل الله تعالی فرجه نیز هم در دوران غیبت و هم در دوران ظهورشان مانند امام حسین علیه السلام فریاد استغاثه را دارند: «آیا کسی هست که مهدی آل محمد را یاری کند آیا کسی هست عشق مرا در دل‌ها زنده کند و انسان‌های بریده از من را با من پیوند زند؟»^۳ و در روز ظهور در حالیکه به خانه خدا تکیه زده است بانگ بر می‌دارد: «ای مردم ما از خدا یاری می‌جوییم هر که خواهد ما را اجابت کند... یاریمان کنید که خداوند شما را یاری می‌کند.»^۴ که این یاری منجر به نجات و هدایت خود افراد می‌شود.

اینگونه است که اولیای خدا در تمامی وجوه زندگی خود امر مهم الهی، هدایت انسان‌ها از گمراهی به سوی نور را در هیچ موقعیتی فروگذار نکرده و حتی در میدان نبرد و حساس‌ترین لحظه‌ها، و با وجود از دست دادن جان، دست از هدایت برنداشته‌اند، این تلاش تا هنگامه ظهور آخرین منجی نیز مستدام است.

۱. در گفتگوی ابوبصیر با امام صادق علیه السلام آمده: کسانی که ولایت ما را انکار کرده‌اند، روز ظهور قائم مصداق آیه ۲۴ سوره جن «حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ فَيَسْجُدُونَ مِمَّنْ أَوْضَعُ نَاصِرًا وَقَلْبٌ عَدْدًا»؛ «وقتی که عذاب موعود را ببینند، خواهند دانست کیست که یارش ناتوان تراست و شمارش کمتر»، خواهند بود. یعنی با آنچه که به دست قائم بر سر آنها فرود می‌آید خواهند دانست چه کسی مکانش بد تراست. نک. کلینی، اصول کافی، ج ۲، ص ۳۰۸.

۲. در گفتگوی ابوبصیر با امام صادق علیه السلام آمده: خداوند در آن روز (روز ظهور) آنها را که هدایت شدند به سبب پیروی‌شان از قائم هدایت روی هدایت افزایش دهد. زیرا او را رد نکنند و منکر نشوند. نک. کلینی، همان.

۳. مجلسی، بحار الانوار، ج ۵۲، ص ۲۳۸.

۴. همان.

قرآن کریم

نهج البلاغه

- ابن بابویه، محمد بن علی، کمال الدین و تمام النعمة، ج ۱، تهران، اسلامیه، چ ۲، ۱۴۰۵ق.
- =====
 علل الشرايع، محمد جواد ذهني تهراني، ج ۱، قم، انتشارات مومنين، ۱۳۸۰.
- ابن طاووس، علی بن موسی، الملهوف علی قتلى الطفوف، مترجم ابوالحسن میرابوطالبی، قم، دلیل ما، چ ۲، ۱۳۸۱.
- ابن نما حلی، جعفر بن محمد، مثير الاحزان، مترجم علی کرمی، قم، حاذق، ۱۳۸۰.
- ابو مخنف کوفی، لوط بن یحیی، وقعة الطف، قم، جامعه مدرسین، چ ۳، ۱۴۱۷ق.
- بحرانی، سید هاشم، البرهان فی تفسیر القرآن، تهران، بنیاد بعثت، ۱۴۱۶ق.
- جزائری، نعمت الله بن عبدالله، قصص الانبياء، تهران، انتشارات فرهان، ۱۳۸۱.
- الخزّاز القمی، کفایة الأثر فی النصّ علی الأئمة الاثنی عشر، قم، بیدار، ۱۴۰۱ق.
- ذهنی تهرانی، سید محمد جواد، مقتل الحسين از مدینه تا مدینه، تهران، پیام حق، ۱۳۸۷.
- سلیمانی، جواد، نخستین گزارش مستند از نهضت عاشورا، قم، موسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی، چ ۲، ۱۳۸۰.
- الطوسی، محمد بن حسن، الغیبة للحجة، قم، دارالمعارف الإسلامیة، ۱۴۱۱ق.
- عروسی حویزی، عبد علی بن جمعه، تفسیر نور الثقلین، ج ۲، قم، انتشارات اسماعیلیان، چ ۴، ۱۴۱۵ق.
- کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، مترجم محمد باقر کمره‌ای، ج ۸، قم، اسوه، ۱۳۷۵.
- مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، زندگانی حضرت امام حسین، ترجمه بحار الأنوار، محمد جواد نجفی. تهران: اسلامیه، چ ۳، ۱۳۶۴.
- =====
 بحار الأنوار، ج ۴۴، بیروت، دارالاحیاء التراث العربی، چ ۲، ۱۴۰۳ق.
- محمدی اشتهاردی، محمد، غم نامه کربلا، تهران، نشر مطهر، ۱۳۷۷.
- مسعودی، علی بن حسین، اثبات الوصیة، محمد جواد نجفی، تهران، اسلامیه، ۱۳۶۲.
- مطهری، مرتضی، حماسه حسینی، ج ۱، تهران، صدرا، چ ۶۴، ۱۳۸۸.

کربلاء^۱

مصطفی اوز^۲ / ترجمه عبدالله دودانگه^۳

چکیده

کربلای معلی، بعد از نجف اشرف، مهم‌ترین شهر مذهبی عراق است. اهمیت این شهر از آن جهت است که امام حسین (ع) و برخی از اعضای خانواده آن حضرت، در روز دهم ماه محرم (عاشورای) سال ۶۱ هجری، بدست امویان در این مکان به شهادت رسیده‌اند. ریشه واژه «کربلا» احتمالاً به زبان اکدی با تلفظ «کاربالآتو» به معنای کلاه تیزبرمی‌گردد. این واژه در عربی به صورت کوربابل، به معنی اطراف بابل است و ممکن است از واژه کربله که در عربی به معنی «فرورفتن پاها در زمین نرم» است، اقتباس شده باشد. این شهر به جهت وجود مرقد مطهر امام حسین (ع) و یاران باوفایش، سالانه پذیرای صدها هزار زائر شیعی از اقصی نقاط عالم است. نوشتار حاضر، ترجمه فارسی مدخل «کربلا» از دائرة المعارف اسلام به ترکی استانبولی است و به گونه‌ای نگاه رسمی اهل سنت ترکیه را به موضوع امام حسین (ع) و کربلا نشان می‌دهد.

کلید واژه‌ها: امام حسین (ع)، کربلا، جغرافیای کربلا، تاریخ کربلا، عاشورا.

1. Mustafa Öz: "KERBELÂ", *DİA*, c. 25, Ankara, 2002, 271-272.

2. Mustafa Öz.

۳. دکترای تاریخ از دانشگاه معمار سنان، استانبول. abdollahdodangeh@gmail.com

کربلا، نام شهریست که به دلیل وجود مرقد [مطهر] حضرت حسین [ع] از نظر شیعیان، مقدس بشمار می‌آید. از منظر تاریخ اسلام، شهرت کربلا - که در حدود صد کیلومتری جنوب غربی بغداد واقع می‌باشد - بدان جهت است که حضرت حسین [ع] و افراد خانواده ایشان، در روز دهم ماه محرم سال ۶۱ هجری (دهم اکتبر ۶۸۰ م) بدست امویان در این مکان به شهادت رسیده و مقبره ایشان نیز در همین جا می‌باشد. بعد از شهر نجف - که تصور می‌شود حضرت علی [ع] در آنجا مدفون باشد^۱ - کربلا دومین عتبه محسوب می‌شود.

با استناد به برخی از دیدگاه‌ها در خصوص نام کربلا، چنین به نظر می‌رسد که این واژه از زبان اکدی «کاربالآتو» با معنای «کلاه تیز»، از زبان عبری میانه و آرامی باشد، در آنها به صورت «کاربالا» آمده است^۲ و احتمال این نیز وجود دارد که [از واژه عبری «کور بابل» به معنی «اطراف بابل» و همچنین از واژه «کربله» که در عربی به معنی «فرورفتن پاها در زمین نرم» است، اقتباس شده باشد.^۳ البته یقین کامل در این دیدگاه‌ها وجود ندارد.^۴

خالد بن ولید، پس از فتح حیره در سال ۱۲ ق (۶۳۴ م) با لشکرش به کربلا آمده و چند روزی را در اینجا سپری کرده است.^۵ بنا بر روایاتی حضرت علی [ع] و برخی از یارانش در مسیر بازگشت از انبار یا صفین به کوفه در این مکان توقف نموده‌اند. این در حالی بوده است که آنان از فرط تشنگی مضطرب بوده‌اند. که با یافتن چاهی در این محل رفع تشنگی حاصل گردیده است.^۶ این اطلاعات نشان می‌دهد که کربلا در دوران قبل از اسلام به صورت یک ناحیه وجود داشته است.

۱. بر خواننده گرامی پوشیده نماند که عبارات این نوشتار، به قلم یک نویسنده سنی اهل ترکیه و دیدگاه رسمی اهل سنت است و در این نوشتار، صرفاً به جهت حفظ رعایت امانت و اصالت متن و نیز جهت آگاهی از دیدگاه‌های رسمی اهل سنت نسبت به موضوع، عبارات بدون هیچ تغییری، به فارسی ترجمه شده است و جاهایی که ضرورت اقتضا می‌نموده است، عباراتی داخل قلاب [] نهاده شده که از مترجم است (ویراستار).

2. V. Soden, I, 449.

۳. یاقوت، معجم البلدان، ج ۴، ص ۴۴۵.

۴. جهت دیدگاه‌های پیشنهادی دیگر نیز نک.

Anistâs el-Kermelî, s.187; *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World*, I,399.

۵. یاقوت، همان، ج ۴، ص ۴۴۵.

۶. الخطیب، تاریخ بغداد، ج ۱۲، صص ۳۰۵ - ۳۰۶.

پس از آنکه حضرت حسین [ع] و تعداد تقریبی هفتاد تن از یارانش [در کربلا] به شهادت رسیدند،^۱ و سر [مبارک] وی به همراه بازماندگان و اسرای حرمی [= خانواده] دیگر به دمشق انتقال یافت؛ اجساد به جای مانده [در محل مصاف] توسط روستائیان قادریه که به بنی اسد انتساب [و شهرت] داشته‌اند، به خاک سپرده شده‌اند. محل دقیق دفن سر حضرت حسین [ع] پس از تقدیم به خلیفه یزید اول، نامشخص است. در این رابطه روایات مختلفی وجود دارد که احتمالاً [محل دفن سر مبارک] در قبرستان بقیع (در مدینه) است [اینکه محل دفن وی، در عسقلان است یا دمشق یا قاهره و حتی اینکه سر آن حضرت به بدن مبارک ملحق شده باشد میان محققان بحث است و همه این مکان‌ها در منابع و مصادر کهن اشاره شده و محل دفن سر مبارک در یکی از این مکانها،^۲ محتمل است.

محل دفن جسد [مبارک، ولی] بی سر حضرت حسین [ع] در ناحیه «حائر»، در مدت زمان کوتاهی [حائر الحسین عليه السلام] به زیارتگاهی مبدل شده است. [اهل بیت عليهم السلام] و اعضای خانواده‌ی وی که برای مدتی در دمشق تحت نظارت بوده‌اند، پس از آزادی با شرط مراجعت به مدینه، به زیارت این محل آمده‌اند [، اما گویا بنا بر تحقیق برخی محققانی شیعی، چنین امری تحقق نیافته است]. بنا بر روایتی، رهبر اهالی کوفه که علی‌رغم دعوتشان از حضرت حسین [ع] وی را در این راه تنها گذاشته بود، سلیمان بن صُرَد خزاعی بوده است که پس از زیارت این محل که به اتفاق اطرافیان، به خاطر احساس شرمندگی از اینکه امام [ع] [و یارانش را] در برابر امویان بی دفاع و تنها گذاشته است، به مدت یک شبانه روز بر سر قبر [مبارک آن حضرت] بیتوته کرده است.^۳

بر اساس روایاتی از [امام] زین العابدین [ع]، [امام] محمد الباقر [ع] و [امام] جعفر الصادق [ع] در خصوص زیارت مقبره حضرت حسین [ع]، افزون بر مشروعیت و فضیلت بخشیدن به [اصل] موضوع زیارت، باعث افزایش زائران شیعی [کربلای معلی] نیز شده است.

۱. نک. مدخل الحسین (Hüseyn) در همین دائرة المعارف.

۲. نک. اعیان الشیعة، ج ۴، صص ۳۹۰-۳۹۴.

۳. طبری، تاریخ الطبری، ج ۵، صص ۵۸۸-۵۸۹.

[به نظر می‌رسد] حساسیت خاص زیارت تربت حضرت حسین [ع] از سوی شیعیان، به مرور زمان بُعد افراطی [و عاطفی شدید] به خود گرفته است؛ چنانچه علاوه بر [اصلی] قداست بخشی به کربلا، به عنوان منطقه‌ای مقدّس (= دارای حرمت)، زیارت این مکان را برابر با حجّ، قلمداد کرده‌اند.^۱

در اوایل دوره خلافت عباسیان، مقبره حضرت حسین [ع]، [از طرف حکام وقت، به تناوب]، مورد توجه و احترام بوده است. به طوریکه ام موسی بنت منصور، مادر خلیفه مهدی بالله، جهت تأمین هزینه‌های مرقد، یک موقوفه تأسیس نموده است. [اما] علیرغم این تلاش‌ها [ی احترام آمیز]، به جهت دشمنی خلیفه متوکل علی الله، با شیعیان، به دستوری، مقبره [حضرت امام حسین علیه السلام] و بناهای همجوار آن تخریب و به صورت زمین مزرعی درآمد است؛ همچنین علاوه بر آن، بیانییه‌ی شدید علیّه زائرانی که قصد زیارت [بارگاه مقدس حسین علیه السلام] را داشته باشند [نیز اعلان گردیده است].^۲

با همه‌ی این تفاسیر، به نقل از ابن حوقل در سال ۳۳۶ ق/ ۹۷۷ م در همان مکان، مرقدی با بنایی دارای گنبدی بزرگ که هر سوی آن را دروازه‌ای برای ورود گروه‌های زائران احاطه کرده، وجود داشته است؛ که این دلالت بر آن دارد که قوانین منع زیارت وضع شده توسط خلیفه متوکل علی الله، چقدر بی ثبات [و بی نتیجه] بوده است.^۳

دابه بن محمد اسدی که در عین التمر، قبایل مختلفی را تحت فرمان خود داشته است، این مکان (= تربت مبارک) را به همراه دیگر عتبه تخریب و اشیای قیمتی موجود در آنها را به یغما برده است. پس از این واقعه عضدالدوله، از سلاطین آل بویه، بنای تخریب شده را بازسازی نموده است.^۴ بعدها در سال ۴۱۳ ق/ ۱۰۲۲ م، حسن بن فضل رامهرمی، وزیر سلطان الدوله از سلاطین آل بویه، اطراف حرم را با دیواری محصور ساخت.^۵ ملکشاه،

۱. مجلسی، بحار الأنوار، ج ۹۸، صص ۲۸-۴۴ و نیز نک.

Husted, LXXXIII, 3- 4, [1993], s. 275.

۲. تاریخ الطبری، ج ۹، صص ۱۸۵-۱۸۶.

۳. ابن حوقل، صورة الأرض، ص ۲۴۳.

۴. ابن الاثیر، الكامل، ج ۸، ص ۷۰۵.

۵. ابن الجوزی، المنتظم، ج ۸، ص ۱۳.

سلطان سلجوقی نیز این محل و نجف [اشرف] را زیارت نموده است. غازان خان (د. ۷۰۳/ق/۱۳۰۳م)، حاکم ایلخانی پس از زیارت این مکان، مقدار قابل توجهی از هدایا را تقدیم آن نموده است.

با استناد بر روایاتی، جهت تأمین آب کربلا، احداث یک کانال منشعب از رود فرات به این ناحیه که با نام "حسینیه"، نیز شهرت یافته است، توسط غازان خان یا پدرش ارغون خان، تحقیق یافته است. با توجه به توصیف ابن بطوطه - که در سال ۷۲۷/ق/۱۳۲۷م، به آنجا سفر کرده است - انبوهی از نخلستان‌ها و مشهد حسینی در مرکز شهر و نیز مدرسه‌ای بزرگ در اطراف آن وجود داشته است. این مدرسه دارای زاویه‌ای (= زائرسرای = کاروان‌سرای = رباطی) جهت اقامت زائران بوده است؛ وی همچنین رود فرات را منبع تأمین آب این ناحیه، ذکر کرده است.^۱

حمدالله مستوفی که در همان عصر از این شهر بازدید نموده است، محیط آن را با ۲۴۰۰ قدم، محاسبه کرده است.^۲ آن هنگام که تیمور در سال ۷۹۵/ق/۱۳۹۳م، با لشکریانش به بغداد رسید، با احمد جلایر - که به حله گریخته بوده است - در دشت کربلا روبرو می‌شود؛ [اما] در این نبرد بی نتیجه، تیمور و لشکریانش که به کناره رود فرات روانه شده بودند، مشهد [حسینی] را محترم شمرده و به آنجا حمله نکرده‌اند. همچنین هشت سال [۸۰۳/ق/۱۴۰۰م] بعد از این حادثه نیز که [تیمور کورکانی] مجدداً به بغداد لشکرکشی نموده و شهر را به تصرف خود درآورده است، به کربلا آسیبی نرسانده است.

چنانچه می‌دانیم شاه اسماعیل در سال ۹۱۴/ق/۱۵۰۸م، پس از تصرف بغداد به (زیارت) کربلا رفته و دستور تزئین آنجا (= مرقد مطهر) را داده است. وی همچنین دوازده عدد قندیل طلا، بدان اضافه نموده است. به دستور شاه اسماعیل دوم^۳ - که در سال ۹۳۲/ق/۱۵۲۶م به این مکان (مقدس) آمده است - روی قبر [مبارک] شبکه‌ای نقره‌ای نصب گردیده است.

۱. ابن بطوطه، الرحلة، ص ۲۲۱.

۲. مستوفی، نزهة القلوب، ص ۳۲.

۳. بدون تردید برداشت نویسنده اشتباه است، چرا که در ۹۳۲/ق/۱۵۲۶م دوره حکمرانی شاه طهماسب اول (حک. ۹۳۰-۹۸۳/ق/۱۵۲۳-۱۵۷۵م) بوده است و نه شاه اسماعیل دوم صفوی که دوره حکومت وی یکساله و بین سال‌های ۹۸۴-۹۸۵/ق/۱۵۷۵-۱۵۷۷م بوده است (ویراستار).

به دستور سلطان سلیمان (قانونی) که پس از تصرف بغداد [در سال ۹۴۰ق/ ۱۵۳۳م]، کربلا را زیارت نموده، کانال حسینی، لایروبی گردیده و بخش‌هایی که به مرور زمان از شن و ماسه پر شده بوده است، مجدداً به صورت باغچه‌های زیبایی، بازسازی گردیده است. سلطان مراد سوم [حک. ۹۸۲-۱۰۰۴ق/ ۱۵۷۴-۱۵۹۵م] نیز بخش‌هایی از فرسوده شده‌ی حرم [مطهر حسینی علیه السلام] را بازسازی نموده است.

پس از تصرف [مجدد] بغداد به دست ایران در سال ۱۱۵۶ق/ ۱۷۴۳م، نادرشاه کربلا را زیارت نموده است. راضیه سلطان بیگم دخترشاه حسین [صفوی حک. ۱۱۰۵-۱۱۳۵ق/ ۱۶۹۴-۱۷۲۲م] جهت تأمین مخارج آرامگاه [حرم حسینی علیه السلام]، موقوفه‌ای را تأسیس نموده است. آقا محمد خان [حک. ۱۱۹۵-۱۲۱۱ق/ ۱۷۸۲-۱۷۹۷م] نیز، گنبد و کلاهک‌های مناره را با روکش‌های طلا پوشانیده است.

در اوایل ماه آوریل سال ۱۸۰۱/ ۱۲۱۶ق، وهابیان، کربلا را مورد یغما قرار داده و بیش از سه هزار تن از شیعیان را قتل عام کردند. در این میان مرقد حضرت حسین [ع] را نیز تخریب و [جواهرات و] اشیای قیمتی موجود در حرم را به غارت برده‌اند. در اواسط قرن نوزدهم میلادی، مردم دست به یک شورش علیه دولت زده‌اند که در پی آن بخشی از مردم کربلا [در حرم مطهر دخیل بسته و به آن] پناهنده شده‌اند. این شورش در سال ۱۸۴۳م/ ۱۲۵۹ق توسط نجیب پاشاکه والی بغداد بوده، سرکوب شده است.^۱ در طی راه اندازی شبکه تلگراف در دوره عمر پاشا، والی بغداد در سال ۱۸۵۷م/ ۱۲۷۴ق، خط ارتباطی کربلا نیز به این شبکه اتصال یافته است. مدحت پاشا نیز در دوره‌ای که سمت ولایت بغداد را به عهده داشته است، طی فعالیت‌های عمرانی منطقه [کربلا] ضمن بازسازی بخشی از بناهای رسمی منطقه، بخش‌های مرکزی و بازار شهر را توسعه داده است.

در اوایل قرن بیستم میلادی، پس از بغداد، کربلا با جمعیتی بالغ بر پنجاه هزار نفر، دومین شهر مهم عراق به شمار می‌آمده است. درآمد حاصله از زائران، اوقاف مربوط به زیارتگاه‌ها،

۱. برای آگاهی از تفصیل ماجرای قیام مردم کربلا، به مقاله ناصرالدین انصاری با عنوان "سید صالح عرب (د. ۱۳۰۳ق)، رهبر قیام کربلا، در نشریه کتاب شیعه (قم)، س ۳، ش ۱ (بهار-تابستان ۱۳۹۱)، صص ۱۰۲-۱۱۳ مراجعه گردد (ویراستار).

همچنین واقع بودن آن در گذرگاه نجف و مکه [= مسیر جبل]، از جمله عواملی بودند که این شهر را به صورت غنی‌ترین و آبادترین شهر عراق در آورده است. علاوه بر این، گذرگاهی که از سمت شمال حله به راه آهن بغداد - بصره، منتهی است، موجب تسهیل حمل و نقل عمومی، در این مناطق شده است.

امروزه شهر کربلا با همان نام و با وسعت ۵۰۳۴ کیلومتر مربع، با جمعیتی بالغ بر ۴۵۵۸۶۸ (۱۳۶۶/ش/۱۹۸۷م) و به صورت مرکز حفاظت واحدهای اداری [استان بابل] می‌باشد، منطقه‌ای است که در اطراف کربلای قدیمی، با محله‌های جدیدش که بیشتر در نواحی غربی گسترش یافته است، به صورت بخشی مسکونی و مدرن در آمده است.

بخش عمده‌ای از جمعیت کربلارا مهاجران ایرانی، پاکستانی و هندی و همچنین شیعیان عرب تشکیل می‌دهند. اطراف مرقد حضرت حسین [ع] با ایوان‌ها و شبکه‌هایی پوشش داده شده و در میان حیاطی با ابعاد ۱۰۸*۸۲/۵ متر واقع است. در دوسوی آن دو مناره وجود دارد و درب ورودی نفیس آن از سمت قبله می‌باشد و دارای دهلیزی به شکل مستطیل [با سازه‌ها و آرایش طلایی است که به حرم منتهی می‌شود و این دهلیز با راهرویی قوسی شکل، که به جهت طواف زائران ساخته شده، احاطه شده است. در میان این بنا ضریح مشبک و نقره‌ای حضرت حسین [ع] با ارتفاع حدودی دو متر و عرض چهار متر قرار دارد. در بخش پایین ضریح حضرت حسین [ع] نیز مقبره‌ی کوچکتری قرار دارد که متعلق به فرزند شهیدش، علی اکبر [ع] است. سومین مناره نیز در شرق آرامگاه قرار دارد. همچنین در سمت جنوبی حرم، که مجاور حیاط است، مدرسه‌ای بزرگ قرار دارد که دارای مسجدی^۱ است. تقریباً در فاصله‌ی ۶۰۰ متر در سمت شمال شرقی آن، برادر ناتنی حضرت حسین [ع]، مرقد [مطهر حضرت ابوالفضل (ع) - عباس] قرار دارد. در مسیر حرکت به سوی غرب از شهر نیز

۱. در اصطلاح عثمانی و همچنین ترکی مدین وازه مسجد (MESÇİT)، نمازگاه و محل سجده (سجده‌گاه) اصطلاحی است که اصولاً برای مساجد کوچک استفاده می‌شود و جامع (CÂMİ) به عنوان مساجد بزرگتر - که امروزه محل برگزاری نمازهای جماعت، خصوصاً نماز جمعه نیز می‌باشد - استفاده می‌گردد، ولی در زبان فارسی نوین، اصطلاح «مسجد» به عنوان محلی برای برگزاری نماز و عبادت، به صورت مطلق استفاده می‌شود.

بنای خیمه‌گاه که به شکل خیمه ساخته شده و نماد خیمه‌های قافله می‌باشد، جلب توجه می‌کند.

با توجه به قداست مدفون شدن در جوار حرم حضرت حسین [ع] از منظر شیعه و در نتیجه مهاجرت تعداد زیادی از سالخوردگان، افراد بیمار و معلول که برای سپری کردن اوقات پایانی عمر خود، در طول سال‌های متمادی به این حوالی مهاجرت کرده‌اند؛ همچنین انتقال اجساد برخی از افراد از مناطق مختلف به این ناحیه، قبرستانی وسیع بوجود آمده است.

پل امام علی علیه السلام - کربلا

1. A. mlf., "Karbala", *EJ2* (İng.). IV, 637-639.
2. A. mlf., *Tarîh-i Güzîde* تاریخ گزیده (Nevai). s. 264-265.
3. Abdulaziz Sachedina. "Karbala", *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World* (ed. J. L. Esposito). Oxford 1995, II, 398-400.
4. Al 'Amin, *A 'yanî' Şi'a* أعيان الشيعة, I, 613-612, 600-593, IV, 390-394.
5. Anistas eLkermeli. *Lugatü'l 'Arab*, 1927, s. 187.
6. Berque, J. "Hier â Nağaf et Karbalâ", *Arabica*, IX, Leiden 1962, s. 325-342.
7. Ca'fer eLHayyât, *Karbela' fi'l-garbiyye* كربلا في المراجع الغربية (Ca'fer eLHalîlî. *Mevsû'atü'l 'atebati 'Lmukaddese: K1smü Kerbela' içinde*). Beyrut 1407/1987, VIII, 275-280.
8. *Delilü'l Halîc* (Tarih). IV, 1901-1902, 1985-1993, 2005-2006, 2232-2233.
9. E. Honigmann, "Kerbelâ", *IA*, VI, 580-582.
10. Hamid Algar, *Dîn ü Devlet der Iran* (trc. Ebü'l-Kasım Sirri), Tahran 1349 hş. (bk. İndeks).
11. Hatib, *Tarîhü Bagdad* تاریخ بغداد, XII, 305-306.
12. Hibetüddin eş-Şehristani. *Nehdâtü'l Hüseyin* نهضة الحسين, Bağdad 1345 /1962, s. 6.
13. Husted, W. R.. "Karbala· Made Immediate: The Martyr as Model in Imami Shi'ism", *MW*, LXXXIII/3-4 (1993). s. 263-278.
14. İbn Battûta, *er-Rihle* الرحلة, Beyrut, ts. (Daru sadır) s. 221.
15. İbn Havkal, *Şüretü'l-arz* صورة الأرض (nşr. M. J. de Goeje), Leiden 1967, s. 243.
16. İbnü'l Esir, *eLKamil* الكامل, IV, 90, 288; V, 246; VII, 55-56; VIII, 705; IX, 295, 525.
17. İbnü'l Cevzi, *eLMuntazam* المنتظم, VIII, 13.
18. Meclisi. *Bihârü'l-envar* بحار الأنوار, Beyrut 1403/1983, XCVIII, 28-44.
19. Müstevfî, *Nüzhetü'l-kulûb* نزهة القلوب (Strange). s. 32.
20. Said eLUseyli, *Karbela'* كربلا, Beyrut 1406 / 1986.

21. Sayyid Wahid Akhtar. "Karbala', an Enduring Paradigm of Islamic Revivalism", *aL-Tawhid*, XIII/1, Kum 1996, s. 113_125.
22. Seyyid Abdülhüseyin b. Seyyid Ali, *Tarih-i Kerbela'* تاریخ کربلا (tre. Muhammed Sadr-ı Haşimi), Tahran 1337 hş.
23. Seyyid Abdürrezzak ALi Abdülvehhab. *Tarîh-i Kerbela'* تاریخ کربلا, Bağdad 1353, L.III.
24. Taberi. *Tarîh* (Ebü'l-Fazl) تاریخ الطبري, III, 373; V, 153, 389, 392, 393, 470, 588_589; VII, 416; IX, 185 – 186.
25. V. Soden. *AHW*, 1, 449.
26. Yaküt, *Mu'cemü'l-bıldan* معجم البلدان, Beyrut, ts. (Daru sadır). IV, 445.

به‌گزینی از کتاب دعوة الحسینیه

(تقریر منبرهای آیت الله محمد رضا کلباسی

در گزارش و تحلیل رویداد کربلا)

دکتر عبدالجواد فلاطوری^۱

چکیده

آیت الله حاج میرزا رضا کلباسی از علمای پرهیزگار، فقهای نامدار و واعظین برجسته و چهره‌ای شناخته شده در قرن سیزدهم هجری در اصفهان است. آنچه در این مقاله می‌خوانید، گزیده‌ای از کتاب ارزشمند دعوه الحسینیه است که نمونه‌ای درخشان از نگرش تحلیلی به رویداد عاشورا را در حدود هفتاد سال پیش نشان می‌دهد. همین نگرش را در رساله راهنمای دین نیز می‌توان دید که هر دو حاصل تقریر مرحوم پروفیسور عبدالجواد فلاطوری در زمان تحصیل در حوزه علمیه مشهد و پیگیری ایشان برای چاپ و نشر است. شاید بتوان گفت که همین نوع نگرش در مرحوم فلاطوری اثر کرده است، به گونه‌ای که هم ذهن او فعال شده و هم ضرورت دعوت و تبلیغ دین را بیشتر و بهتر از روش سنتی گذشته احساس کرد، و او را برای معرفی نوین اسلام، به دیار فرنگ کشانید.

کلیدواژه‌ها: امام حسین (علیه السلام)، میرزا رضا کلباسی، دعوة الحسینیه، عبدالجواد فلاطوری، کربلا، عاشورا.

۱. مرحوم دکتر فلاطوری، از فیلسوفان و دانشمندان برجسته، بیش از چهل سال مقیم آلمان بود و برای اصلاح کتب درسی و زدودن شبهات غریبان نسبت به دین اسلام، تلاش‌های علمی بسیاری کرد. کتابخانه تخصصی شیعه‌شناسی در دانشگاه کلن - آلمان و آکادمی علوم اسلامی، از یادگارهای این بزرگمرد گمنام است؛ سرانجام این دانشمند پس از عمری خدمت به دین سرانجام در سال ۱۳۷۵ ش درگذشت و در اصفهان به خاک سپرده شد.

اشاره

فقیه بزرگوار و عالم فرهیخته آیت الله حاج میرزا رضا کلباسی از علمای پرهیزگار و فقه‌های نامدار و واعظین برجسته و چهره‌ای شناخته شده در قرن سیزدهم هجری در اصفهان است. وی فرزند مرحوم میرزا عبدالرحیم کلباسی، فرزند حاج میرزا محمد رضا کلباسی، فرزند فقیه برجسته شیعه مرحوم حاج محمد ابراهیم کلباسی است؛ و چنان که گفته‌اند نسبت این خاندان به جناب مالک اشتر نخعی، صحابی حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام منتهی می‌شود.

مرحوم حاج میرزا رضا کلباسی شب جمعه ۲۵ ذی‌قعدة ۱۲۹۵ ق دو ساعت از شب گذشته، و به عنوان سومین فرزند میرزا عبدالرحیم دیده به جهان گشود. وی پس از گذراندن تحصیلات مقدماتی در اصفهان و تلمذ نزد مرحوم ملا حسین نائینی، همراه با پدر بزرگوار خویش رهسپار تهران گردید، و طی یک سال اقامت در آن شهر، شرعیات را نزد میرزای آشتیانی، و عقلیات را در محضر حاج ملا محمد آملی فراگرفت؛ و سپس به زادگاه خویش، یعنی اصفهان مراجعت نموده، و در حدود ۲ سال ملازم مجلس درس مرحوم شیخ احمد حسین آبادی بود و از وی اجازه روایت دریافت نمود. آن گاه در اوآن هیجده سالگی به مجلس درس مرحوم حاج شیخ محمد علی ثقة الاسلام مسجدشاهی درآمد، و تا مدت حیات آن فقیه فاضل همواره به درس وی حاضر می‌گشت؛ و پس از وفات او به مجلس درس برادرش مرحوم آقا نجفی وارد شده و بخشی از فقه و اصول را نزد وی تلمذ نمود.

او در خلال فراگیری فقه و اصول به مجلس درس حکیم بزرگوار و عارف فیاض مرحوم جهانگیر خان قشقایی راه یافته و اسفار ملا صدرا و شواهد الربوبیه و شرح خواجه بر اشارات را نزد وی به اتمام رسانید؛ و نیز شرح قیصری بر فصوص و ریاضیات و بخشی از علوم شرعیه را نزد مدرس جلیل المقدار و عارف وارسته و حکیم الهی مرحوم ملا محمد کاشی تلمذ نمود؛ چنان که در این خلال طب را از میرزا حسن شیرازی آموخت.

وی پس از طی این مراحل در ماه رجب سال ۱۳۲۳ ق به عتبات عالیات مشرف گردیده و پس از طی زمان کوتاه قصد بیت الله الحرام را نمود، و بعد از مراجعت در نجف اشرف رحل اقامت افکند، در حدود دو سال محضر آخوند محمد کاظم خراسانی صاحب کفایه و مرحوم سید محمد کاظم یزدی صاحب عروه و مرحوم شیخ الشریعه اصفهانی را درک نمود و تحصیلات

فقهی و اصولی خویش را تکمیل نمود، و از مرحوم یزدی و مرحوم شریعت اجازه روایت گرفت. جناب کلباسی پس از تکمیل تحصیلات خود در نجف اشرف در سال ۱۳۲۶ ق به اصفهان مراجعت نموده و سال‌ها در این شهر به تدریس و ترویج شریعت مطهره و اقامه جماعت مشغول گردید. وی در مسجد «تکیه» در محله بیدآباد اصفهان اقامه نماز جماعت می‌نمود، و شب‌های جمعه در تخت فولاد در مسجد رکن‌الملک به احیا و قرائت دعای کمیل و مشلول می‌پرداخت.

مجموع اساتید و مشایخ اجازه ایشان به انضمام پدر چهارده نفر و به شرح زیر است:

۱. پدر بزرگوارش میرزا عبدالرحیم کلباسی. (مجیز مرحوم کلباسی برای روایت)
۲. ملا حسین نائینی. وی از علمای اتقیا بود که در مسجد سید اصفهان تدریس می‌نمود. مدفنش در تخت فولاد اصفهان نزدیک بقعه مرحوم آقا محمد بیدآبادی است.
۳. شیخ احمد حسین آبادی (مجیز). شیخ احمد از فقها و علما و اهل زهد و تقوی بود؛ و چنان که گفته‌اند از قدرت حافظه فوق‌العاده‌ای برخوردار بود. وی نزد پدر مرحوم خود و مرحوم میرزا محمد باقر چهارسوقی و میرزا محمد هاشم درس خواند و از هر سه نفر اجازه روایت داشت. در روز چهارشنبه ۲۲ جمادی الاولی ۱۳۵۷ ق وفات نمود و در تخت فولاد اصفهان، در تکیه بروجردی مدفون شد.
۴. میرزا محمد باقر حکیم باشی.
۵. میرزا حسن شیرازی.
۶. میرزا محمد حسن آشتیانی.
۷. شیخ محمد علی ثقه الاسلام مسجدشاهی.
۸. محمد تقی نجفی معروف به آقاجفی.
۹. ملا محمد آملی. مرحوم ملا محمد آملی، فرزند علی بن محمد بن علی، از علما و فقها و اهل حکمت و سیر و سلوک و از شاگردان مرحوم میرزای آشتیانی بود. از وی کتاب‌های اخبار الاسرار در مراحل ابرار، که افاداتی است عرفانی بر حواشی مرحوم سید صادق تهرانی بر فصول شیخ محمد اصفهانی و تلخیص الفرائض، (رساله عملیه) باقی مانده است. وی در غره ماه شعبان سال ۱۳۳۶ ش در تهران وفات نموده و در ابن بابویه مدفون گردید.

۱۰. جهانگیر خان قشقایی.
 ۱۱. ملا محمد کاشی.
 ۱۲. آخوند خراسانی.
 ۱۳. آقا سید محمد کاظم یزدی (مجیز).
 ۱۴. شیخ الشریعه اصفهانی (مجیز).
- از این عالم جلیل القدر تألیفات چندی به جای مانده که از جمله آنها می توان به موارد زیر اشاره کرد:
۱. انیس اللیل در شرح دعای کمیل، که در سال ۱۳۲۰ ق شروع به تألیفات آن نموده و در طی چند سال تنقیح شده و به مرحله چاپ رسید.
 ۲. حاشیه بر فرائد شیخ انصاری. (نا تمام)
 ۳. حاشیه بر کفایه آخوند خراسانی. (نا تمام)
 ۴. حاشیه بر نجات العباد.
 ۵. رساله ای در رضاع.
 ۶. راهنمای دین. در آداب و روش تبلیغ و دعوت دینی. تقریر: دکتر عبدالجواد فلاطوری. متن کامل این رساله یک بار حدود هفتاد سال پیش در مشهد منتشر شده بود. آنگاه با ویرایش در ضمن مجموعه عطار د دانش (جشن نامه مرحوم استاد عزیز الله عطار دی)، در سال ۱۳۹۰ از سوی کتابخانه مجلس در تهران، منتشر شد.
 ۷. مقامات العارفین در عرفان و سلوک.
 ۸. مکیال الیقین فی اصول الدین.
 ۹. نفحات اللیل فی شرح دعاء الکمیل؛ شرحی است مختصر اما عالمانه تر از انیس اللیل که به خامه مؤلف نگاشته شده است.
 ۱۰. دعوه الحسینیه، در اسرار نهضت عاشورا.
 ۱۱. شرحی بر اشعار حافظ.
 ۱۲. هدیه السالکین، در سیر و سلوک.
 ۱۳. ترجمه اهللیجه.
 ۱۴. اشراقات الایام فی افاضات الانام. چاپ مجدد آن توسط بوستان کتاب منتشر شد.

این شرح حال، از مقدمه همان کتاب برگرفته شده است.

۱۵. حاشیه بر منظومه سبزواری.

۱۶. ایقاضات الاصول.

۱۷. شرح منازل السائرین.

۱۸. شرح دعای صباح امیرالمؤمنین.

از جمله شاگردان و مجازین مرحوم کلباسی می توان به افراد ذیل اشاره نمود:

۱. معلم حبیب آبادی.

۲. سید ضیاءالدین اصفهانی.

۳. دکتر عبدالجواد فلاطوری.

۴. سید علی حجت هاشمی.

۵. حاج سید فضل الله ضیاء نور.

۶. سید محمدعلی موحد ابطحی.

۷. سید محمد جواد سبزواری.

۸. حاج میرزا علی آقای شیرازی و افراد بسیاری دیگر.

آنچه در اینجا می خوانید، گزیده ای از کتاب ارزشمند دعوة الحسينیه است که نمونه ای درخشان از نگرش تحلیلی به رویداد عاشورا را - آن هم در حدود هفتاد سال پیش - نشان می دهد. همین نگرش را در رساله راهنمای دین نیز می توان دید که هر دو حاصل تقریر مرحوم دکتر عبدالجواد فلاطوری در زمان تحصیل در حوزه علمیه مشهد و پیگیری ایشان برای چاپ و نشر است. شاید بتوان گفت که همین نوع نگرش در مرحوم فلاطوری اثر کرده است، به گونه ای که هم ذهن او فعال شده و هم ضرورت دعوت و تبلیغ دین را بیشتر و بهتر از روش سنتی گذشته احساس کرد، و او را به دیار فرنگ کشانید.

به هر حال، این نگاه تحلیلی، می تواند این رساله را در شمار آثاری قرار دهد که بررسی وقایع عاشورا - و نه نقل محض رویدادها - را، آن هم با مبانی دینی مورد نظر داشته اند. دست کم به همین لحاظ این نوشته خواندنی است و بهره ها از آن می توان گرفت. مرحوم فلاطوری در پایان کتاب راهنمای دین، نکاتی درد آور و راهکارهایی برای تغییر اخلاقی و اجتماعی جامعه اسلامی به زبانی صادقانه و صمیمانه گفته که به دلیل انتشار در عطار

دانش، تکرار آن را مناسب نمی‌بینیم. البته، متأسفانه، مشکلاتی که فراطوری از آنها شکوه دارد، هنوز کم و بیش مسلمانان بدان گرفتارند. به امید آنکه روز بیداری اخلاقی فرارسد و نهضت تغییر درونی آغاز شود و هر کسی تغییر را از خود آغاز کند؛ یعنی این آیه شریفه را با تمام وجود باور کنیم که خداوند فرمود: «إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ»^۱.

اما در اینجا، نکات دکتر فراطوری به نقل از پایان کتاب دعوة الحسينية نقل می‌شود؛ بدان روی که وظیفه انتقال پیام بر عهده ما است، و «آه صاحب درد را باشد اثر»!

[۱] جغرافی کربلا

قبل از این که وارد جریان روز عاشورا و مصائب وارده آن روز شویم، ناچار باید وضعیت آن سرزمین را روشن کنیم تا خوانندگان را اشکالی پیش نیاید و مطالب بهتر روشن گردد. راجع به جغرافی زمین کربلا اطلاعات و منابع تاریخی در دست نیست و جست‌وجوی گریخته اشاراتی به آن شده است. فقط در زمان حضرت رسول ﷺ بوده که برای اول دفعه، نام کربلا و مصائب آن شنیده شد، و پس از آن هم در زمان علی (ع) به این نام برخورد می‌کنیم.

بنابراین نمی‌توان در این باره، آن طور که شاید و باید، تتبع کامل کرد؛ ولی بنا بر مثل معروف «چون به نهایت چیزی نتوان رسید ترک آنهم نباید کرد»، آن چه دانسته‌ایم باز می‌گوییم؛ چنانکه گفته شد، نام کربلا در زمان پیامبر و علی [صلی الله علیهما و آلهما] آمده، و تفسیر شده است به دو کلمه کرب و بلا.

لفظ کربلا را می‌توان مشتق از «کربابیل» دانست. کور بابل مجموعه‌ای است از دهات که در اطراف و حواشی این زمین پراکنده و آباد بوده است. یکی از آنها نینواس در نزدیکی اراضی سده هندیه. یکی غاضریه است که آن را اراضی حسینی می‌گویند، و یکی دیگر کوبله در جنوب شرقی شهر کربلا واقع بود. یکی دیگر عقربابل است که شاید اصل همین لفظ کربلائی فعلی باشد، و کربلا از آن مأخوذ است، و آن قریه‌ای است در شمال غربی غاضریه که در اتلال او آثار مهمه تاریخی دیده می‌شود. یکی نوایس است که محل معتبر و قبرستان عمومی قبل از اسلام بوده است.

یکی از آنها حیراست که امروز حایرش می خوانند و همانجاست موضع قبر امام حسین علیه السلام تا حدود بقعه یا صحن، محلی که حایر نامیده می شود دارای فرورفتگی در مرکز بوده است، که در اطراف شمال و غرب دارای تلالی بوده است که ابتدای آنها از مناره عبدشروع شده و اتصال می یابد به باب السلام و از آن جا به درزینبیه در مغرب، و از آن جا فرود می آید تا در قبله در جنوب، به طوری که گفته شد.

به خوبی معلوم شد که این تل های متصل به یکدیگر، دایره ای به شکل نون تشکیل می دهد که طرف شرقی آن باز است. و از همان جا است که به زیارت حضرت ابا الفضل علیه السلام اقدام می شود. دلیل بر این مطلب، به طوری که می گویند حفاران در حین کندن دیوارهای اطراف قبر حسین علیه السلام مشاهده می کنند. سختی و صلابت و ارتفاع زمینی او در دو طرف شمال و غرب، و برعکس در قسمت شرقی سستی خاک و پستی آن مشهور است که این خود، بهترین دلیل است بر مطالب گفته شده؛ و ثابت می شود که قرن ها قبل از شهادت حسین علیه السلام وضع این زمین به همین طریق بوده است. و همان هلالی از تپه ها گرد این گودالی که حایر نامیده می شود، کشیده بوده است. و به طوری که بعداً خواهد آمد، در همین زمین گود که محصور به تپه ها است، حسین علیه السلام محاصره و در همین گودال، آخرین نفری بود که شهید گردید.

حال لازم است چند کلمه هم در اطراف فرات مذاکره شود. فرات رودی است بزرگ که از کوه های شمالی که به نام آرات مشهور است، سرچشمه گرفته و از تکریت و موصل گذشته، وارد عراق عرب یا بین النهرین می شود و اراضی و نواحی را مشروب می نماید، تا پشت کوفه. به منظور استفاده از آب این رود، نهلهایی از آن جدا نموده اند که زمین ها را آبیاری نمایند، و این نهلهای به اسامی خاصی نامیده می شود. از آن جمله نزدیک رضوانیه، نهری از فرات منشعب شده و عبور می کند به سوی زمین های هموار و پست شرقی کربلا، و زمین های مجاور ابا الفضل علیه السلام را مشروب ساخته، و پس از عبور از نواحی هندیه به شاخه اصلی می پیوندند، و در شمال قریه ذی الکفل، و این نهلهای، از ابتدا تا انتها نامیده می شود به علقمی؛ و در روایات و اخبار، مقصود از علقمی همین نهلهای است. منظور از فرات، هر جا گفته شود، همین نهلهای است که فرات صغیرش می گویند. اراضی اطراف این نهلهای

می‌گویند. و علت این که واقعه کربلا را طف می‌گویند، و علت این که واقعه کربلا را یوم الطف می‌گویند، به همین جهت است.

[۲] مواعظ حسینی

لازمه پیشوایی و رهبری، رسانیدن احکام و دستورات است به افراد، و آگاهانیدن آنهاست از این دستورات. و پیشوا باید توجه تامه در طرز تبلیغ و چگونگی آن نسبت به هر فردی داشته و متوجه حسن عاقبت آن باشد که نتیجه سوء آن عاید افراد نگردد. از همین لحاظ است که باید گفت: کتاب مقدس و کامل مآقرآن، آنجا که می‌فرماید: ﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ﴾ (مردم را به راه راست با دلیل و برهان و خطابه‌های شیرین و دلپذیر دعوت نما) و جای دیگر که: ﴿وَجِدْ لَهُم بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾^۱ (به بهترین طریق با کسانی که موعظه و برهان در آنها تأثیر ننموده مجادله نما) را دستور می‌دهد، منظورش اتخاذ روش و طریقه‌ای است که دارای نتایج مطلوبه باشد.

امام حسین علیه السلام - که بزرگ‌ترین مظاهر حق و حقیقت و عالی‌ترین نمونه خداشناسی و بالاترین درجه مسلمانی را واجد است، و اصولاً مظهر تام و آینه تمام نمای مصادیق قرآن است - چگونه می‌شود که از دستورات مندرجه آن عدول نماید؟ این امری است غیر ممکن و محال؛ چه یکی از علل پیشرفت و بزرگی هر پیشوا داشتن حسن ظن و خوب دانستن کلیه افراد جامعه است، زیرا چون خود او خیر محض و خوبی به تمام معنی است، نمی‌تواند وجود بد و بدی را تصور نماید و در اندیشه او این معنی راه ندارد. از طرف دیگر، مقدار پیشرفت هر پیشوا و راهنمای حقیقی به سوی حقیقت، بسته به مقدار ایمان و اعتقادی است که خود او نسبت به آن حقیقت دارد. امام حسین علیه السلام حق را مشاهده می‌نماید (یا به عبارت دیگر: حق خود حسین علیه السلام است) و همین توجه کامل به سوی حق و حقیقت و این ایمان قوی، حضرتش را ممتاز و برجسته نموده [است].

آری همین قوه ایمان است که در مقابل شداید و مصایب، حضرتش را برپای می‌دارد. در عین حال، برای رهایی نفوس بشری - هر چند دشمن باشند - ناچار است اقامه دلیل و

۱. نحل/۱۲۵.

۲. همان.

حجت نماید، به امید این که شاید سعادت‌مندی به سوی هدایت گراید.

روی اصل کلی که لازمه مقام پیشوایی است - و آن سعه صدر و عطوفت عمومی نسبت به کلیه افراد است - امام حسین علیه السلام خود را مجبور می‌دید که با دشمنان معامله دوستانه نماید، و آنها را از نتیجه راهی که اختیار نموده‌اند، آگاه سازد و سلامتی دین و دنیای آنها را گوشزدشان ساخته و غوایت و گمراهی پیشوایان آنان، و برتری و اولویت و حق پرستی و حق شناسی خود و یارانش را به آنها بفهماند، و آنها را به طریق حق و راه صواب متوجه سازد؛ چه ممکن بود بر اثر اشتباه کاری و حیل‌های سران بی‌عقیده و فرمانداران بی‌دین، عده‌ای متوجه این نکته نبوده و کورکورانه در این اقدام وارد شده باشند.

امام حسین علیه السلام برای اجرای این نظر و اتمام حجت و رفع تکلیف، و از نقطه نظر خیر محض بودن وجود مقدّسش، و به منظور آشنا ساختن آنها به اقدامی که در نظر داشتند، و اهمیت و عظمت این جنایت در اسلام، و این که این عمل مخالف کلیه شئون اسلام و برخلاف صریح دستورات مذهبی است، و ضمناً برای شناسایی خود و سابقه خدمت در اسلام و بزرگواری پدر و جدّ خود؛ ایراد خطبه‌ای را لازم دانست و اقدام فرمود.

اگر دشمنان امام حسین علیه السلام مردمانی دانشمند و فهمیده بودند، بایستی با مشاهده جمال حسینی علیه السلام و دیدن وضع اردوی آن حضرت و رفتار و گفتارش در تمام مدت تماس با آن جناب، حقانیت و صحت مطالب را گواهی نموده و به خدمتش قیام می‌نمودند. ولی افسوس که این مردم، «عوام کالانعام بل هم اضل» بودند، و جز غنیمت و استفاده جنگی چیز دیگری در نظر نداشتند. و این مطالب عالیه و مبادی کامله، در اندیشه و فکر مردمانی که پستی فکر آنها تا این اندازه بود، ابداً راه نیافته و نمی‌توانستند تا این اندازه آزاده و بزرگ‌منش باشند.

پس برای تصرف در فکر و روح این اشخاص و متوجه ساختن آنان به مطالب خطبه، یک تظاهر حقیقی و معنوی لازم بود که چشم آنان را پر ساخته، و به قباحت و زشتی کاری که در نظر دارند، متوجهشان سازد. هیچ تظاهری از حسین علیه السلام که سر تا پا حقیقت است، شایسته تر از تظاهر خود حقیقت نیست. بدین جهت آن وجود مقدس علیه السلام ملبّس به لباس پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله گردیده و عمامه آن حضرت را بر سر نهاده، بر مرکب سواری آن وجود

مبارک سوار گردید. و با چنین هیئت و وضعیتی - با توجه به این مطلب که حسین (ع) شبه مردم به پیغمبر (ص) بود - در مقابل لشکریان کوفه ظاهر گردید، و انتظار می رفت که مردمان پس از دیدن حسین (ع) با این وضعیت متأثر شده و از کلماتش حداکثر استفاده را بنمایند، و شاید هم چنین بوده و مردم می خواستند استماع نمایند تا پسر پیغمبر (ص) چه می گوید.

ولی چون زعما و سران سپاه که سخنرانی حسین (ع) را - با آن ناطقه و بیانی که از منبع نبوت آبیاری شده و با فصیح ترین منطق، زشتی اعمال آنها را گوشزد عامه می نماید - بر خلاف مصالح خود می دانستند، و نمی خواستند که مقصود حسین (ع) عملی شود؛ به این منظور، عده ای رجاله را وادار به هیاهو و سرو صدا نمودند که مانع از سخنرانی حضرتش گردند و نگذارند بیان حق از زبان و دهان حق پرست حسینی درزی و هیئت پیغمبر شنیده شود.

ولی این معنی در امام حسین (ع) که در ثبات قدم و استقامت اراده سرآمد جهانیان است، تأثیری نکرده و در مقصود غایی و هدف نهایی آن جناب - که هدایت گمراهان و راهنمایی نادانان بود - اثری نبخشیده، و آن کوه و قار دریای حلم با کمال متانت، آن بیچارگان و پیشوایان را به سکوت دعوت فرمود. و چون بر اثر تحریک رؤسا بیشتر به فریاد آمدند، ناچار با این کلمات: «ایها الناس اسمعوا قولی ولا تعجلوا حتی اعظکم» (ای مردم به سخن من گوش فرا داشته تعجیل روا مدارید تا این که آن چه بر من لازم است به شما بگویم) متوجه ساخته و فهمیدند که امام حسین (ع) از آنها چیز زیادی نخواست و منظور بزرگی در نظر ندارد، و به علاوه رغبت زیادی به شنیدن مطالبش پیدا کردند.

بنابراین ساکت شده و گوش فرا داشتند تا حضرتش چه می فرماید. امام حسین (ع) پس از حمد و ثنای الهی و درود بر پیغمبر (ص) شروع به خطبه ای در کمال فصاحت و بلاغت نموده، پس فرمود: «فانسبونی من انا، ثم راجعوا انفسکم». (نسبت من بنگرید، سپس قدری تأمل نموده خود را ملامت کنید و نیک توجه کنید، آیا ریختن خون مثل من بر شما حلال است؟!).

در ضمن خطبه، ناگهان برای این که به عموم بفهماند که شخصاً داعیه ای نداشته و هوای سلطنت و زمامداری در سر ندارد، روی به لشکر نمود و بعضی را مخاطب قرار داده، فرمود: «هان! ای شیث بن ربعی و ای حجار بن ابجر و قیس بن اشعث و یزید بن حارث و عمرو بن حجاج! الم تکتبوا لی ان قد اینعت الثمار و اخضرت الجنان (آیا شما در نامه های

خود به من، ننوشتید که میوه‌های درختان رسیده، باغ‌های ما سبز و خرم گشته، بیا که لشکری انبوه از اطراف برای تو مهیا گشته).

اگر این مردم ماده پرست را پرده غفلت و شهوت بر چشم‌ها نیفتاده بود، و دنیای ابن زیاد و مواعید او و سیم وزر فریبتان نداده بود، با شنیدن بیانات سراپا حقیقت، و دلایل و براهین کامل و کافی حسین علیه السلام، کافی بود که روش خود را تغییر داده و در رفع گناه از خویشتن کوشش نمایند.

ولی افسوس! نه چنان در مادیات و مطامع دنیوی غرق شده بودند که این بیانات و امثال آن، بتواند آنها را از تیر بدبختی و گمراهی نجات دهد. باز افسوس! که تیره‌روزی و بدبختی، نه چنان گریبان‌گیر آنان شده بود که امثال این بیانات آنها را نجات تواند داد. بهترین وصفی که درباره آنها می‌توان گفت، همان فرمایش خود امام حسین علیه السلام است که درباره آنها فرمود: «أَسْتَحُوذُ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ» (شیطان بر آنها چیره شده، قلوب آنها را احاطه نموده)؛ در مقابل دلایل محکم و براهین مسلم آن حضرت چه می‌توانستند گفت؟ و مخصوصاً با خطاب به چند نفر اخیر که به نام و نشان آنها را مخاطب فرمود، چه پاسخی بدهند و به چه عذری متعذر گردند؟

از ناچاری و برای این که پاسخی داده باشند، گفتند: «انا لاندری ما تقول؛ انزل علی حکم بنی عمک، فانهم لن یروک الا ما تحب» (ما نمی‌فهمیم چه می‌گویی؛ به هر حال اینک متابعت عمر سعد کن، تا به آن چه خواهی برسی).

درست توجه کنید که این پاسخ بی‌معنی، در مقابل گفتار سراپا حکمت حسینی چه صورتی دارد و چگونه هواپرستی و بی‌عقیدتی آنها را آشکار می‌سازد، و آیا با این ابراز عقیده و این سنخ افکار و عقاید، جای ابراز حکمت و ارائه مطالب حسینی باقی می‌ماند! روی همین اصل، وجود مقدس حسینی فرمود: «لا والله لا اعطیکم بیدی اعطاء الذلیل ولا افرّ فرار العبید» (نه، به خدا، دست به دست شما نداده و چون بیچارگان هم فرار ننمایم).

آری! همین طور هم بود. حسین علیه السلام که اصل و مبدء شرافت و فضیلت است، نمی‌توانست تن به ننگ بیعت یزید که اساس پستی و دنائت است، در دهد و دامان پاک و بی‌عیب خود و خانواده‌اش را آلوده و چرکین نماید. با همه این احوال، خطابه و گفتار مؤثر حسینی بی‌تأثیر

نبوده، و همان طوری که حدس زده می‌شد، یک عده بی اطلاع از جریان امر در لشکر ابن سعد، پس از آگاهی و فهمیدن موضوع، از در توبه و انابه درآمدند و به اردوی حسینی ملحق [شدند] و کمربه یاری آن بزرگوار بستند، و سعادت ابدی خود را تأمین نمودند.

[۳] یک نمونه اخلاق

یک نکته مسلم فلسفی که مورد قبول است، موضع تظاهر صفات اخلاقی و سجایای باطنی است، به موجب اراده قلبی؛ که تا اراده تعلق به تظاهر صفتی نگیرد، آن صفت بروز و ظهوری ندارد. پاره‌ای موارد استثنایی در مردان بزرگ و سرآمدان بشر مشاهده شده است که بدون دخالت و توجه شخصی، صفات به خودی خود نمایش داده می‌شوند، مثل این که آن صفات، جزو ذات و طبیعت آن شخص محسوب می‌گردد.

این گونه تظاهر صفات، جزا مردان بزرگ و پیشوایان نامی ساخته نیست. و در این مورد است که ناگزیر باید اعتراف کرد که صاحب آن صفت، دارای حدّ اعلای آن صفت است. با مطالعه در حالات و روایات حسین علیه السلام، از ابتدا تا انتها، با استفاده از کلیه مقاتل و تواریخ که به طور خلاصه بیان می‌شود:

۱. ابا و امتناع از بیعت یزید.
۲. هجرت از مدینه.
۳. خروج از مکه به سوی کوفه.
۴. ملاقات و مکالمات با حر.
۵. مکالمات با ابن سعد.
۶. پیشنهادات مربوط به رفع محاصره مبنی بر مراجعت یا عزیمت به یکی از حدود.
۷. نداشتن اضطراب در پیش آمدها.
۸. هراس نداشتن از انبوه لشکر.
۹. عدم انکسار از گذشته شدن اصحاب و اقوام.

که هر کدام از آنها برای مضطرب ساختن بزرگ‌ترین مردان عالم و متوخش نمودن شجاع‌ترین شجاعان کافی است، اینها همه بزرگ دلیلی است بر شجاعت ذاتی و نامداری

طبیعی وجود مقدس حسینی. چه در کلیه این حالات، اراده بر اظهار شجاعت تعلق نداشته و پیش‌آمد طبیعی ایجاب اتخاذ حالات طبیعی را می‌نموده است.

ضمناً مقام شجاعت حسین (علیه السلام) را از این نکته باید پی برد که در کلیه موارد، کمال پرهیز را از آویختن و خون ریختن داشت، و نهایت سعی و جدیت را در حفظ نفوس به کار برده؛ با اتخاذ وسایل و طرق متعدده که به طور اختصار ذکر می‌شود:

۱. منحرف شدن از راه کوفه به پیشنهاد حر.
 ۲. پاسخ به زهیر بن قین در موقع تلاقی حر با سپاهش.
 ۳. تحصن در حائر و نخل‌ها و بلندی‌ها به منظور مصون ماندن اهل بیت از شردشمنان.
 ۴. مطالبه برای اصحاب و اهل بیت با زبان نرم و بیان ساده.
 ۵. ارائه طفل شیرخوار به منظور نشان دادن کمال مظلومیت.
 ۶. ارسال پند و اندرزهای شیوا و مواعظ گرانبها برای ایجاد صلح و رفع خونریزی.
 ۷. ایراد خطب و مواعظ به زبان و بیان شخصی.
 ۸. رفتار و اعمال وجود مقدس حسینی.
- و دلایل دیگری که مجال ذکر آن نیست.

اینها نیز بهترین نمونه و بهترین دلیل است بر این که مقصود آن حضرت فقط دفاع از شخص خود طبق اصول مذهبی بوده، و نظر جنگ و خون‌ریزی نداشته، و جز هدایت و ارشاد و اصلاح و احیای احکام مذهب و اعلائی کلمه حق، هدف و مقصودی نداشته. ولی در مقابل برخورد و رفتار سپاهیان دشمن، جهانیان را متوجه ساخت که [آنان جز] انتقام و اغراض شخصی با شدت هر چه تمام‌تر و با فجیع‌ترین اقسام آن منظوری نداشته و از این عمل، غیر از شفای قلب مجروح خود مقصودی ندارند، همان‌طور که گذشت. و یزید با خواندن بیت معروف: «لست من خندف - الخ...» این نکته را بر عالمیان ثابت کرد.

تا این جا، آن چه از اعمال و رفتار و گفتار حسینی مشاهده می‌شود، شجاعتی بوده و بدون دخالت اراده شخصی، صرفاً از روی طبیعت ابراز شده که هر یک در خور اعجاب و قابل هزاران تحسین و تمجید است و خود خارق عادتی به شمار می‌رود.

وجود مقدس حسینی پس از این که کلیه وسایل دفاعی را به کار برده و از هدایت و ارشاد کردن نادان مایوس گردید، دانست که این عده بی سعادت کمر بر قتل او و یاران و بستگانش بسته‌اند، و مشاهده فرمود شهادت عزیزان و نازپروردگان و یاران گرمی خود را، و جدیت سپاهیان دشمن را در منع آب دید، و فهمید که دشمنان برای هلاک او و زنان و کودکانش تا این حد از پستی و نامردی حاضر گردیده‌اند؛ ناچار شد به جهاد و ابراز شجاعت ارادی بر حسب قوانین اسلام.

امام حسین (ع) پس از شهادت برادر نامدار و علمدار رشید و بزرگوارش، شمشیر را بهترین علاج و تنها راه چاره آن گروه گمراه دانسته، و برای حفظ یک مشت زن و بچه دست به شمشیر برد. و آن وقت دشمنان معنی شجاعت را فهمیدند، و دانستند که مصائب وارده و مشقات حاصله در آن گرمی تأثیری نداشته و از شجاعت و دل‌آوری حضرتش ذره‌ای نکاسته؛ چنان شجاعتی که مادر دهر مانندش را به خاطر نیاورد، چنان دلیر که روزگار پیر نظیرش را ندیده، جز در وجود پدرش علی (ع) .

چه بسا سرداران نامدار که با ضرب تیغش از اسب سرنگون شدند! و چه بسا پیادگان مردافکن که بر خاک هلاکت افتادند! یک تن و سی هزار لشکر (به اقل روایات). تصوّر نمی‌توان کرد. با هیچ یک از موازین عقلی تطبیق نمی‌شود. مردی داغ‌دیده، جوان کشته، برادر کشته، تشنه، گرسنه، تنها، غریب، روحش از گمراهی قوم متألم، از اسارت زنان متأثر، در برابر سی هزار نفر که با تمام قوا در صدد هلاک اویند، چه می‌تواند بکند؟

آری برای یک مرد عادی تصوّر آن مشکل است. ولی امام حسین (ع) عادی نبود. بلکه مظهر حق و آئینه تمام نمای حقیقت بود. حضرتش مصداق شجاعت و اصل دل‌آوری بود. حسین (ع) شیربیشه پردلی و زاده شجاعت بود. شیر را باکی از گروه روباه نیست.

شیر را کی باک از روبه بود؟ این قیاس از فکر کوتاه بود

یک تنه بر آن گروه حمله می‌فرمود و آنها را به هر طرف پراکنده می‌ساخت و آن عده از دم تیغش فرار می‌کردند.

برای شجاعت حضرتش، کافی است این خبر که راوی گفت: «ولم یر مکسوراً»، ابدأً حالت انکسار در قیافه مبارکش راه نیافته، گرچه تمام یار و یاوران به جگر خراش‌ترین حالتی

در جلوی چشمان مبارکش جان سپرده بودند. آن عده بی‌شمار از بیم شمشیرش فرار کرده و برای حفظ جان خود جز فرار راهی نداشتند. بنا به دستور فرماندهان که آنها را تشویق بر مبارزت با یگانه فرد عالم ایجاد و اول مبارز جهان و بزرگ‌ترین مفاخر اسلام و عالی‌ترین نمونه اخلاق و فضایل و بالاترین نشانه شجاعت و قوت قلب می‌نمودند. شجاعان قبایل عرب، پشت بر پشت یکدیگر داده و برای شکستن پشت اسلام دست به کار شدند، ولی از حملات فرزند شجاع و غیور اول مبارز عرب و عجم، زبده اولاد بنی آدم علیه السلام غافل بودند. راوی گفت: دیدم لشکرا، چنان از هم پراکنده و متفرق می‌شوند «کانکشاف المعزی - الخ» (چون شیر خشمناکی که گله گوسفند را مورد حمله قرار دهد) و آنان را پراکنده سازد. و با صدای بلند که نمودار روحیه قوی حضرتش بود، این رجز را می‌فرمود: «انا الحسین ابن علی - الخ» من حسین ام، نور دیده شیربیشه شجاعت علی علیه السلام.

شجاعت حسینی نام نامداران جهان را پست و ناچیز کرد، و نام شجاع را منحصر به وجود مقدسش کرد، و باید چنین هم باشد. در شرایطی که امام حسین علیه السلام در آن شرایط مبارزه می‌فرمود، اگر دقت شود مسلم خواهد گردید که هیچ کس در عالم نتوانسته چنین شجاعتی در چنین موقعیتی از خود نشان دهد. مخالفین و دشمنان تصور می‌کردند علی علیه السلام است که شمشیر می‌زند و رجز می‌خواند. بعضی دیگر با شرایطی که در آن حضرت بود و هر یکی برای از پا در انداختن بزرگ‌ترین شجاعان عالم کافی بود - از قبیل تشنگی، زخم‌داری، بیم اسارت اهل بیت، قتل یاران و فرزندان و امثال اینها - سلحشوری و شجاعت علی علیه السلام را از یاد می‌بردند و با همه این پیشآمدها و مصائب، ذره‌ای سستی و ضعف در آن حضرت نمودار نبود و در به کار بردن شمشیر و انداختن سر و دست و افکندن مرد و مرکب همچنان مشغول بوده. کثرت جراحات و صدمات وارده به هیچ وجه موجب صدور عملی منافی شجاعت و انسانیت نگردید. هی والله معجزة البشر، فانها لاحدی الکبر. به حقیقت حق که این عمل شخص عادی نبود، از آیات بزرگ الهی است که به دست معجز نمای حسینی در عالم جلوه‌گری می‌کند.

بهترین نمونه و دلیل شجاعتش آن که مکرر شنیدند در حین حملاتش که می‌فرمود: «ان كانت الابدان للموت أنشئت فقتل امرء بالسيف في الله افضل» (اینک که آشکارا

شده، این بدن‌های ما بالاخره از چنگال مرگ رهایی ندارند، پس چه سعادت‌ی بهتر از این که انسان خود را فدای حق نموده در راه وی جان بسپارد؟ حال بدین منوال بود تا این که سرها بی‌تن و تن‌ها بی‌سر گردید و تیغ حسین، همچنان در سرافشانی بود و در حضرتش ابداً آثار ناتوانی مشهود نمی‌گردید. دشمنان که تصور می‌کردند حرکت و سرعت و زورآوری در جنگ بالاخره حضرتش را از کار خواهد انداخت، به اشتباه خود پی برده و دانستند فرزند حیدر کزّار علیه السلام با ادامه این وضع مبارزت، یک تنه بنیاد هستی آنان را از بیخ ویران خواهد نمود. ناچار در صدد تدبیری برآمدند و به عادت طبیعی و دائمی خود، از در مکر و حيله داخل شده و در پی محاصره آن جناب شدند.

با حرکتی مزورانه و گریزهایی محیلانه حسین علیه السلام را در دایره تلّ‌های حائر محصور ساخته، به طوری که از یک طرف اتلال و بلندی‌ها، و از چهار طرف دیگر چهار فرقه دشمن، راه آمد و شد را بسته و آن جناب را هدف سهام و طعان خویش نمودند. این چهار فرقه به شرح زیر اطراف حضرتش را گرفته بودند: فرقه اول که از همه به آن حضرت نزدیک‌تر بودند، شمشیرداران بودند. فرقه دوم که پس از فرقه اول صف کشیده بودند، نیزه‌دارها. فرقه سوم که پشت فرقه دوم را داشتند، تیراندازها بودند که بالای بلندی‌های اطراف حائر را گرفته و حضرتش را هدف می‌ساختند. فرقه چهارم که آخرین قسمت سپاهیان دشمن بوده، مسلح به سنگ و حرب بوده و با ضربات پیاپی و افکندن سنگ مجروحش می‌نمودند. این بود آخرین تدبیر و آرایش جنگی دشمنان برای از پا در انداختن مظهر حق و حقیقت.

حسین علیه السلام آن مظهر تامّ حق و حقیقت به تمام معنی تجلّی نمود و آن طور که باید و شاید در تمام مراحل و پیش‌آمدها صفات کامل الهی را جلوه داد، و نمایش یک انسان کامل به تمام معنی را ظاهر ساخت. فقط برای تکمیل و ختم این جلوه و نمایش، یک پرده آخرین باقی بود و آن بروز صفت شجاعت و پس از آن صبر و حلم و سپس تسلیم و رضا بود. قسمت اول آن به طوری که گفته شد به قسمی ظهور کرد که جهانیان تا امروز می‌گویند: شجاعة الحسينية.

قسمت‌های بعدی نیز به ترتیب و طبق جریان آن عملی گردید. پس از محاصره، هر دسته از سپاهیان دشمن، از استعمال سیف و سنان و اسلحه خود حداکثر استفاده را کرده و با وارد ساختن جراحات بزرگ و مهلک، طاقت سواری را از حسین علیه السلام سلب نمودند. حضرتش علاوه

بر دشمنان مرئی و مسلح، با دشمنان نامرئی دیگری سروکار داشت، و هر لحظه که می‌گذشت، تاب سواریش کم‌تر می‌شد، و می‌رفت که از اسب سرنگون شود. ولی اسب که بسیار نجیب و از اسب‌های تربیت شده مخصوص آن حضرت بود، مانع می‌گردید؛ تا در آخر، کثرت جراحات، سستی بسیاری در حسین علیه السلام ایجاد کرده و از اسب بر زمین افتاد.

با افتادن حسین علیه السلام، موجب اسارت آنها نبود، به این خیال که با آخرین ضربت به عائله حسین اثری از آنها باقی نخواهد ماند. این خیال‌ها و تصورات، ناشی از فکر و اندیشه مؤلف نیست، از اعمال و احوال پسر سعد تمام این تصورات به دست می‌آید. چه آن بدبخت بیچاره رانده هر دو سرا، چنان که گفتیم نماز خواند و دفن کرد کشتگان لشکر خود را که به طور تحقیق مستحق آن نبودند. و گذاشت پاره‌های جدا شده و تن‌های عریان و برهنه حامیان حق و داعیان عدل و ناصران اسلام را در میانه آفتاب سوزان و ریگ‌های بیابان و در معرض طیور و درندگان، در صورتی که استحقاق نهایت تجلیل و تقدیس را داشته و سزاوار هر قسم تجهیز و تکفین بودند.

[۴] یک مقایسه: یک موضوع و دو عمل مخالف، یک دستور و دو اندیشه متضاد؟

این جاست که تاب و توان از دل‌های صبوری‌رود و دیده‌ها به جای اشک خون می‌بارد و گریبان طاقت پاره می‌شود. این جاست که نهایت مظلومیت و بزرگواری حسین علیه السلام و اصحابش ظاهر و هویدا می‌گردد و هر شنونده‌ای را از شنیدن این موضوع ناله بر آسمان می‌رسد.

اینک موضوع مورد مقایسه علی علیه السلام - به طوری که نوشته‌اند و مورد اتفاق است - در سه مورد با سه طایفه محاربه فرمود:

۱. با فرقه قاسطان در جمل.

۲. با گروه یاغیان در صفین.

۳. با طایفه مارقان در نهروان.

پس از انجام کار و پایان جنگ برای احکام اسلام و سنن جاریه اسلامی، دستور تجهیز و تکفین مقتولین هر دو طرف را صادر [فرمود] و نهایت مراقبت در اجرای این دستور داشت؛ زیرا امیرالمؤمنین علیه السلام جز برای اسلام و پیشرفت آن کار نمی‌کرد، و مقصودی غیر از مراعات حرمت اسلام و عظمت شهادتین نداشت.

حزب سفیانی در کربلا با حسین (علیه السلام) و اصحابش مبارزه کردند و پس از پایان مبارزت - به طوری که گفته شد - آنها را واگذارند. در تکفین و تغسیل آنها کفایت کردند به ریگ ها و خار و خس بیابان و خاک های گرم و خون هایی که به ناحق از آنها ریختند. و کوچک ترین رعایت قوانین اسلامی یا آداب و شعایر ملی و سنن قومی در باب آنها به عمل نیامد؛ گوئیا این طایفه [اموی] علاوه بر آن که مسلمان نیستند، از حمیت عربی هم بهره نداشته اند، یا اصلاً انسان نبوده و از انسانیت بویی نبرده اند. با مطابقت این دو قسمت و مقایسه آنها، آیا نباید دل ها آتش گیرد، چشم ها خون پالاید و تا جهان باقی است برای قوم پست فطرت دون همت دنیا پرست، سیل لعنت و نفرین فرود آید؟ ولی تصوّرات و خیالات عمر سعد درباره ابدان پاک و اجساد تابناک حسین (علیه السلام) و یارانش درست نیامد؛ و خدا نخواست شهیدانی که با خون خود، اسلام و اسلامیان را زنده و جاوید ساخته و احکام قرآن را تا ابد پایدار نمودند، دستخوش هوا و هوس مشتت شهوتران هوسناک شوند.

به همین جهت عشایر و قبیله بنی اسد را برانگیخت - که در آن سرزمین سکونت داشتند، و موقتاً به واسطه بروز جنگ کناره گرفته بودند - که پس از رفتن لشکریان ابن سعد، به مکان های خود مراجعت نمایند و با دیدن آن اجساد منور و مطهر و مشاهده قساوت و شقاوت سپاهیان ابن زیاد، با کمک و استعانت اهالی نینوا و غاضریات در دفن آنها هم داستان شده، و با این رفتار نجیبانه و بزرگووارانه، نام نیک خود را ذیل صفحات تاریخ ثبت نمایند و لااقل صحنه جانسوز کربلا را با یک عمل نیک و بزرگووارانه بیارینند. چون ابتدای وقایع عاشورا نیک و بزرگووارانه بود (توبه حز)، انجام آن هم نیک و بزرگووارانه بود (دفن شهدا). این طایفه گویا بر آتیه و آینده ای به این روز جانگداز و واقعه طاقت فرسا به خوبی نگران بودند، بویی برده و دانسته بودند که امری به این بزرگی و کاری به این عظمت، مسلماً مخفی و پنهان نمانده، زود است که بر این قبور، با نام و نشان و عمارت ها افزاشته و از اکناف جهان به سوی آنها آیند و استشفاء جویند، و بر منابر و در مجالس و محافل، مدایح و مصائب آنان خوانند، و سلاطین و پادشاهان جهان روی نیاز به درگاه آنان گذارند، و جاذبه حسینی سراسر جهان را فروگیرد؛ از حدود حائر تا در چین و از آسیا به اروپا و از افریقا تا امریکا. این است «إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ»^۱.

۱. حجر/۹؛ آری خداوند متعال همان طوری که خود وعده داده (اگر خدای یاری کنید خدای نیز شما را یاری

درود بی‌پایان بر روان پاک و روان تابناک آن شهیدی باد که جز حق و حقیقت و اعلای کلمه اسلام نظری نداشت، و بریاران و اصحاب بزرگوار و فداکارش که در اطاعت پیشوای خود و تحمّل شداید و مصایب، در تاریخ بی‌نظیرند. این بود سرنوشت بزرگ‌ترین فردی که جهان مانندش را در فداکاری به خاطر نداشته و بزرگوارترین مردی که در احیای مرام مقدس اسلام بالاترین و عالی‌ترین مدارج از خودگذشتگی را پیمود و نظری جز ارشاد و هدایت قوم نداشت. با بزرگی و کرامت زیست، با عزت و شرافت جان فدا کرد، او از حق راضی و حق از او راضی بود. این بود یک دوره زندگی پرافتخار و سعادت‌مندانه یگانه را در مردی که از کودکی تا زمان مرگ، حق جست و حق گفت و به حق پیوست.

این بود پایان کار و سرانجام مردی که صحنه کربلا را بزرگ‌ترین مکتب و بالاترین مدرّس جهانیان قرار داد. صحنه کربلا در حین این که نمایش غم‌انگیز و دردآوری است، ودلی نیست که از شنیدن آن همه فجایع به درد نیاید، و دیده‌ای نیست که به یاد آن روز سرشک نبارد؛ در همان حال مظهر بزرگ‌ترین دستورات اخلاقی و نماینده عالی‌ترین صفات بشریت است. امام حسین علیه السلام و یاوران فداکار و بی‌نظیرش به جهانیان نکاتی را ثابت کردند که لازمه حفظ اجتماعات بشری بوده و به طور خلاصه عبارتند از:

۱. برای احقاق حق باید قیام نمود و در این راه هیچ چیز را مانع ندانست.
۲. حرف حق را باید گفت، گرچه به قیمت جان باشد.
۳. در راه حق ترک مال و جان چیز مهمی نیست.
۴. زیر بار زور و ظلم نباید رفت.
۵. اطاعت از مقررات و قوانین مذهب در هر صورت و برای هر کس لازم است.

[۵] تذکرات مرحوم دکتر فلاتوری

افسوس که حق را باید گفت، اگرچه تلخ به نظر آید. یعنی باید گفت. این نکات

خواهد نمود) یاوران خود را یاری نموده و می‌نماید و پاداش از خودگذشتگان راه حقیقت را بیش از آن که در تصور ما بگنجد (تا به جایی که خود را دیه خون آنها حساب می‌کند) به آنها عنایت خواهد نمود به عکس مخالفین خود را به طوری نابود و مضمحل می‌کند که اثری برای آنها جز لعن و طعن باقی نماند. درد این جا است که این دروس عبرت نه مخالفین را از اعمال زشت و خلاف حقیقت خود پشیمان نموده و نه موافقین را برای اقدام بر... حاضر و آماده می‌سازد، این نیست مگر نتیجه سهل‌انگاری و به نظر خواری نگرستن به مبانی دینی و اصول انسانیت.

ودقایق با این انوار و جلوات، وقتی به حال ما مؤثر خواهد بود که به آنها لباس عمل بیوشانیم؛ وگرنه خوب بود امام حسین علیه السلام با بزرگی و محبوبیت او در نزد آفریدگار، با تمام کمال او در مراتب انسانیت و بالجمله کلیه محسنات و مزایایی را که وجود مقدسش در برداشت، برای خود او نافع بوده، به حال من و شما ابدا نتیجه بخش نبوده و نخواهد بود. بلکه موقعی به حال ما سود دارد و وقتی روح امام حسین علیه السلام در حظیره القدس از ما شاد است و زمانی از شیعیان و پیروان او قلمداد می شویم که تا حدود امکان چون وی قیام [کنیم] و دستورات اسلامی را بدون اندیشه و پاک، و بدون کوچکترین توجهی به خلق و نظریات نابخردانه آنها، با توجه به خدا به مورد اجرا گذارده و به منظور حفظ اسلام و شعائر دینی، خود را برای هرگونه مبارزه ای مهیا ساخته، در هر مرحله استقامت را از دست ندهیم. ولی جای آن است که تأسف و افسوس دست از ما نداشته، قلب ما را برای همیشه در سوزش و التهاب خود گذارد. کجا؟ آن جایی که به واسطه حفظ مقامات شخصی طبق امیال و خواهش های حیوانی به نام اسلام، دستورات اسلام را زیر پا نهاده و از تمسک و تظاهر به آنها خودداری بلکه حیا و شرم می نماییم! حیف و صد حیف از نام شریف اسلام که در این صورت و با این وضعیت که ما به خود بسته و قد رسا و قامت زیبای او را با لطمات اصلاح ناپذیری نارسا و نازیبیا نموده ایم! بلکه حیف از زندگانی و حیاتی که ما از آن بهره برده و از شرافت آن کاسته ایم!

آه! چقدر سزاواریم که لکه ننگینی را که از خود بر چهره حیات زده ایم و جراحات سهمگینی را که بر پیکر اسلام وارد آورده ایم، با اختیار مرگ، پاک و اصلاح نماییم. یعنی ای کاش که مرگ به نام خدمت به عالم انسانیت ما را داوطلبانه پذیرفته، اسم و رسم ما را محو و نابود می ساخت!

برادران عزیز! این گفته ها هیچ تعجب ندارد. تعجب اینجا است که ما مرگ را برای کسی که در مقام عمل به فرمان عقل، ترسان و لرزان؛ و هنگام اجرای او امر خالق از خلق هراسان بوده و سر تسلیم در مقابل اهریمن شهوت و غضب فرو آورده و به نام «همرنگ جماعت شو» فریفته شایعات زهرآلودی گشته که از منابع کثیف، گل آلود، غرض آمیز سرچشمه گرفته، و به خیال خود برای حفظ حیثیات شخصی از گفتن حق و بجا آوردن حق خودداری نموده،

سزاوار و شایسته ندانسته و چنین کسی را مستحق حیات و زندگی بدانیم.

بلی! جای تعجب همین جاست و باید هم باشد، چه اینکه به حق حق که اگر ما اندکی در اعمال - گفتار و کردار و افکار - خود دقیق شده، قوای مرموزی را که در مقابل لشکر عقل قد علم کرده با سربازان سرّی خود ما را غافلگیر نموده و در گوشه و کنار جهان روحانی مشغول تاکتیک جنگی بوده، تحت مراقبت قرار دهیم و دستگاه ضد جاسوسی سلطان عقل را به کار انداخته - یعنی هوی و هوس، خودپرستی و خود دوستی را کنار گذاشته با حقیقت تمام، گرچه مستلزم قضاوت بر ضرر خود باشد، فکر کنیم و دقت به عمل آوریم؛ مسلّم آن وقت است که دست های حيله گران و مکارانی را که حتی وجود آنها را حدس نمی زدیم، فعال مایشاء دیده، تصدیق خواهیم کرد که زندگی بر ما - یعنی یک مشت جماد بی روح - حرام و فقط نیستی به اندام ما زیندگی و برزندگی دارد و بس.

شاید بعضی خود را مخاطب به این خطاب ها ندانسته و یا این گفته ها را صرف قلم فرسایی تصور کنید؛ ولی من برای ایجاد اطمینان همگانی (از خود نویسنده تا یک یک خوانندگان، هر که باشد) با یک محاسبه مختصری مطلب را کاملاً روشن نموده، به گفتار خود خاتمه می دهم.

محاسبه

کاملاً پیش خود مجسم کنید! اگر این ساعتی که الآن در آن هستم، یکی از ساعات روز رستاخیز بوده؛ و مکانی که در آن نشسته ام، پیشگاه عدل الهی باشد؛ و محاکمات پرسش ها به طریقی که ذیلاً نگاشته می شود، شروع شود؛ چه عکس العملی می تواند ظاهر شود؟! یعنی اگر در قبال این اعتذاراتی که ما فعلاً برای نافرمانی ها، سستی ها و واماندگی های خود تراشیده و مستمسک قرار داده ایم، از ما می پرسند:

- مگر شخصیت [شما از] امام حسین ع مهم تر؟

- خون شما از خون آن حضرت رنگین تر؟

- اهل و عیال شما از اهل و عیال وجود مقدسش محترم تر؟

- اطفال و خویشاوندان شما از اطفال و کسان آن مظهر حق عزیزتر؟

- عرض و اموال شما از عرض و اموال آن قافله سالار شهیدان راه حقیقت پربهاتر؟
- و بالجمله محبوبیت شما در نزد خدا و خلق، از محبوبیت آن ذات پاک مگر بیشتر بوده
است که اینقدر سستی روا داشتید؟

آن وقت در جواب این پرسش‌ها چه خواهیم گفت؟ دیگر آنجا به چه عذری معتذر خواهیم
گشت؟ آیا جز شرمندگی، پشیمانی، تقاضای مرگ، کار دیگری از ما ساخته است؟ نه!

ولی افسوس که شرمندگی و خجالت به نفع ماکاری انجام نمی‌دهد و پشیمانی هم
سودی نمی‌بخشد و مرگ نیز در آنجا اجازه جواب دادن به ما را ندارد! پس در مقابل این
بیچارگی، این مذلت، این روسیاهی ما چه باید کرد؟ دست به دامن که باید زد؟ آنجا چاره
جز محکومیت نیست!

اکنون برادران! خوب دقت کنید. گرچه راه چاره جز بعد از آن محاسبه بر ما بسته شده
و می‌شود. ولی بعد از این محاسبه فرضی هنوز راه بر ما مسدود نشده و چاره منحصر در
محکومیت محض نگشته است؛ یعنی می‌توانیم با لحظه‌ای بیداری، کمی به هوش
آمدن، اندکی جنبش، به مضمون «حاسبوا انفسکم قبل ان تحاسبوا» از کوچکترین
اعمال گرفته تا به بالا، همه را با نظر دقیقی کنترل نموده؛ اعتذارها یا بزرگترین موانع
پیشرفت مادی و معنوی خود را - که غالباً با یک لباس شرعی خودنمایی می‌کند - با
بدبینی تمام رسیدگی نموده؛ و در تمام مراحل زندگی، دست توانای همت و مردانگی
را از آستین ظلمانی ضعف و سستی، به منظور عمل به کلیه دستورات اسلامی (ولو به
قیمت جان تمام شود) بیرون آورده و مطمئن باشیم که با تأیید خداوند متعال، در هر
مرحله پیروزی نصیب و بهره ما خواهد شد. والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته^۱.

۱. چیزی که بیش از همه ما را مسرور می‌کند، انتقاد و خرده‌گیری‌های شماست؛ چه این که بدین وسیله، علاوه بر
این که میزان دقت شما به دست می‌آید، ما نیز به خطاها و اشتباهات خود پی برده، راه تکاملی را که در پیش
داریم با سرعت بیشتری طی خواهیم کرد و به خصوص در جلد دوم همین کتاب - که در اطراف وقایع از روز
عاشورا به بعد نگاشته شده، آنها را برطرف نموده و خدمت خود را بهتر انجام خواهیم داد. بنا بر این انتقادات
با دلیل و مدرک شما را کتباً یا شفاهاً با چهره باز پذیرفته، به میزان انتقاد از شما تشکر می‌نماییم، ش حکیمی
و جواد فلاطوری.

چند نکته از هزاران

مهدی سلیمانی آشتیانی^۱

چکیده

مرحوم حاج شیخ عباس قمی رحمته الله صاحب مفاتیح الجنان این کتاب را برای اعمال، ادعیه و زیارات تألیف و تدوین نموده است که دارای شهرت کم نظیری است. اما مؤلف این گنجینه، مجموعه ارزشمند دیگری را نیز به سامان رسانده که بیشتر اختصاص به زیارات دارد و می‌توان گفت کتاب مزار اوست، ولی اقبال و جایگاه مفاتیح الجنان را نیافته است. این اثر هدیة الزائرین و بهجه الناظرین نام دارد و مؤلف تلاش کرده صحیح‌ترین آداب، ادعیه و زیارات را نقل نماید و از ذکر مطالب بی‌اساس پرهیز نموده است. او در این کتاب زیارات را بر اساس مناطق زیارتی تنظیم کرده، به صورتی که زائر می‌تواند به ترتیب سفرهای زیارتی خود و در راه‌ها و اطراف اماکن زیارتی، با همان تنظیم کتاب پیش رود. همچنین موقعیت اماکن زیارتی را در روزگار خود گزارش کرده است که اطلاعات بسیار ارزشمندی به حساب می‌آید. در این مقاله به نکاتی در زیارت سید الشهداء علیه السلام، برگرفته از هدیة الزائرین و بهجه الناظرین اشاره شده است.

کلیدواژه‌ها: حاج شیخ عباس قمی، زیارات، هدیة الزائرین و بهجه الناظرین، امام حسین علیه السلام.

درآمد

در میان آثار پرشمار محدث عالی مقام و دانشمند پیکار با اخلاص مرحوم حاج شیخ عباس قمی رحمته الله (۱۲۹۴-۱۳۵۹ ق) یکی مفاتیح الجنان است که برای اعمال، ادعیه و زیارات تألیف و تدوین شده است و دارای شهرت کم نظیری است. اما مؤلف این گنجینه گران بها، مجموعه ارزشمند دیگری را نیز به سامان رسانده که بیشتر اختصاص به زیارات دارد و می توان گفت کتاب مزار اوست، ولی اقبال و جایگاه مفاتیح الجنان را نیافته است. این اثر گرامی هدیه الزائرین و بهجه الناظرین نام دارد و علامه آقا بزرگ تهرانی از آن چنین یاد کرده است: هو کتاب وجیز جامع لما یحتاج الیه من الاعمال بقدر ما یسهل لنوع الناس العمل به^۱. علامه سید محسن امین نیز در اعیان الشیعه و ضمن کتاب های چاپ شده محدث قمی، از این کتاب نام برده است.^۲

خصوصیات کتاب

مؤلف تلاش کرده صحیح ترین آداب، ادعیه و زیارات را نقل نماید و از ذکر مطالب بی اساس پرهیز نموده است. او زیارات را بر اساس مناطق زیارتی تنظیم کرده، به صورتی که زائر می تواند به ترتیب سفرهای زیارتی خود و در راه ها و اطراف اماکن زیارتی، با همان تنظیم کتاب پیش رود. همچنین موقعیت اماکن زیارتی را در روزگار خود گزارش کرده است که اطلاعات بسیار ارزشمندی به حساب می آید. مؤلف اگر چه ده باب از کتاب را اختصاص به زیارات داده است، ولی در چهار باب آخر به اعمال، ادعیه و آداب روز، ماه، سال و هفته که لازم است مؤمنین به جای آورند، پرداخته است.

عناوین ابواب

- این کتاب شریف در یک مقدمه و چهارده باب تدوین شده است که فهرست آن چنین است:
- مقدمه: در بیان مختصری از آداب سفر است.
- باب اول: در ذکر آداب زیارت و دخول در مشاهده مشرفه و اذن دخول در همه حرم های شریفه.
- باب دوم: در بیان مختصری از فضیلت و کیفیت زیارت امام موسی کاظم علیه السلام و امام

۱. آقا بزرگ تهرانی، الذریعة، ج ۲۵، ص ۲۰۹.

۲. الأملین، اعیان الشیعة، ج ۷، ص ۴۲۵.

- محمّد تقی علیه السلام و مختصری از تکلیف زائرین در بلد شریف آن دو امام (یعنی کاظمین).
- باب سیم: در بیان فضیلت و کیفیت زیارت ائمه «سَرْمَن رَأَى» و تکلیف زوّار در آن جا.
- باب چهارم: در زیارات مطلقه و مختصّه سیدالشهدا علیهم السلام و سایر چیزهایی که متعلّق است به این باب.
- باب پنجم: در بیان زیارت امیرالمؤمنین - صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ - و اعمال مسجد کوفه و زیارت جناب مسلم و هانی و عمل مسجد سهله و مسجد زید و صعصعه و ذکر مجملی از تکالیف زوّار در آن بلد شریف.
- باب ششم: در بیان فضیلت و کیفیت زیارت حضرت رسول صلی الله علیه و آله و فاطمه زهرا علیها السلام و ائمه بقیع صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ در مدینه طیبه و ذکر مختصری از تکالیف حجاج در آن بلد شریف و مختصری از تکالیف آنها در مکه معظمه، زادهای الله شرفاً.
- باب هفتم: در بیان فضیلت و کیفیت زیارت حضرت ثامن الائمه علیه السلام، امام الأنس و الجنّ، حضرت علی بن موسی الرضا علیه السلام است.
- باب هشتم: در زیارات جامعه و ذکر بعضی از ادعیه که در هر یک از مشاهد شریفه بعد از زیارت خوانده می شود و زیارات معصومین علیهم السلام در بلاد بعیده و ذکر وداعی که هر یک از ائمه علیهم السلام به آن وداع می شوند.
- باب نهم: در بیان کیفیت صلوات فرستادن بر ائمه علیهم السلام و نماز هدیه به روح ایشان نمودن و کیفیت استغاثه و توسّل به آنها و نوشتن عرایض به خدمت ایشان.
- باب دهم: در بیان زیارت انبیا علیهم السلام و زیارت امام زاده گانِ عالی مقام و زیارت قبور مؤمنین و اصحاب ائمه و علمای عظام و بیان زیارت به نیابت و آداب ملاقات زائرین است.
- باب یازدهم: در ذکر مختصری از اعمال شهور سنه و بیان ایام متبرکه.
- باب دوازدهم: در بیان اعمالی که در هر ماه باید به جا آورد و عمل عید نوروز است.
- باب سیزدهم: در اعمال پنجشنبه و جمعه و مختصری از اعمال سایر ایام هفته.
- باب چهاردهم: در بیان مختصری از اعمال شب و روز است.

انگیزه تألیف

هدیه الزائرین در اجابت تقاضای «یکی از مؤمنین و دوست داران خاندان عصمت مشهدی عباسعلی خیام تبریزی» نگارش شده است. خیام تبریزی از «سید العلماء و الفضلاء آقا سید محمد آقا خامنه‌ای - مقیم نجف - خواسته است تا کسی را که در این فن خبیر و بصیر باشد پیدا کند و امر را به او ارجاع دهند» و مرحوم خامنه‌ای نیز آقای حاج شیخ عباس را معرفی نموده است.

چنانچه از خاتمه کتاب برمی آید آقای سید محسن آقا - نواده محدث نوری - حاج شیخ عباس را در جمع آوری این کتاب مساعدت نموده است. باز از خاتمه برمی آید که محدث قمی از کتابخانه محدث نوری که حتما از کتب ادعیه، مزار و احادیث غنی بوده است، در تألیف کتاب بهره زیاد برده است.

تاریخ تألیف

حاج شیخ عباس در انتهای کتاب تاریخ فراغت از تألیف را، روز پنجشنبه سوم ربیع المولود سال ۱۳۲۲ ق در کربلا یادداشت نموده است. با این وصف ایشان هدیه الزائرین را در سن ۲۶ سالگی و ۲۴ سال قبل از تألیف مفاتیح الجنان تدوین کرده است.

چاپ‌های سنگی هدیه الزائرین

فهرست چاپ‌های سنگی از کتاب هدیه الزائرین به این قرار است:

۱. تهران، ۱۳۲۴ ق، ۵۵۹ ص.

کتاب نسخه چاپی کتاب، احمد بن محمد الجلال الحسنی تبریزی در ۱۳۲۴ ق است. متن کتاب را بعد از کتابت، چنانچه در خاتمه آمده است «جناب مستطاب عمدة العماء و ملاذ الأتقیا فخر الافاضل و کنز الفضائل، آقای شریعتمدار، آقا میرزا ابراهیم آقا» تصحیح نموده است.

۲. تبریز، مطبعه علمیه، ۱۳۴۳ ق، خشتی، ۵۵۹ ص + ۹ ص (غلط‌نامه)

برای چاپ دوم هم، توسط آقا میرزا ابوالقاسم کرکری تصحیح شده است که به صورت غلط‌نامه در انتهای چاپ دوم اضافه شده است.^۱

۱. مشار، فهرست کتاب‌های فارسی چاپی، ج ۲، ص ۳۳۹۲.

تصحیح و تحقیق

۱. تصحیح: مرحوم حجه الاسلام سید محمد تقی کشفی، تنظیم و ویرایش: داود رضایی، تهران: دهقان، اول، ۱۳۷۹.
۲. قم: مؤسسه جهانی سبطین، اول، ۱۳۸۳.

نکاتی در زیارت سید الشهداء برگرفته از هدیه الزائرین

هدیه الزائرین اگر چه برای استفاده عموم تألیف شده و یک اثر تخصصی به حساب نمی‌آید، ولی دارای نکات جالب توجه است. مواردی از این گونه نکات را در مورد کربلا و زیارت حضرت سید الشهداء علیه السلام گزینش کرده‌ایم. در این مختصر خلاصه مطلب را ذکر می‌کنیم و بیشتر آنها را به همان قلم مؤلف و بدون پردازش و دست کاری تقدیم حضور می‌نماییم؛ امید است مفید واقع شود.

۱. لزوم اعتماد و رجوع به کتب معتبر: محدث قمی تذکر داده‌اند که باید به کتب قدیم از علمای بزرگ مراجعه نمود و از مراجعه به کتاب‌ها و مجموعه‌هایی که برخی جمع و چاپ کرده‌اند اجتناب کرد. ایشان تذکر داده‌اند که از فیوضات زیارات مأثور و معتبر محروم نشوید.
۲. طواف ضریح مطهر: در این بحث علامه مجلسی و شیخ شهید مطالبی فرموده‌اند و برخی رد کرده‌اند و محدث قمی فرموده ترک طواف در کربلا و نجف مهم است.

۳. بلند نکردن صدا در وقت زیارت: از آداب زیارت است و مستند آن عموماً اختلافی ذکر و آیه شریفه «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ» و غیر این دلایل است. و فرق در این عدم بلندی صدا بین اذان و عبادات و غیر آنها نیست. چرا که مثلاً اگر گفتند اذان را بلند بگویید مربوط به سر مأذنه‌ها و مناره‌ها و بام مساجد است که مزاحمی برای آن نیست. و از این جا معلوم می‌شود قباحت و شناخت آن چه متعارف و مرسوم شده در حرم مطهر علوی و بقعه منوره حسینی که در اوقات نماز، خصوص در صبح و شام، جماعت بسیاری که گاه شود عدد ایشان زیاد باشد از عدد گوش کنندگان، به غایت بلندی آواز، برخیزند اذان گویند و دعا کنند و صداها در هم پیچد و فقرات اذان در یکدیگر مخلوط

شود، عبادان محلّ را از زائرین و نمازگذاران و متضرّعین و گریه کنندگان از کار خود بازدارند و داخل در زمره صّادین عن سبیل الله شوند.

۴. به صورت قهقری بیرون آمدن: این ادب نیز در حرم ائمه (علیهم السلام) علاوه بر این که موافق تعظیم است در چند روایت نیز وارد شده است.

۵. اذن دخول: مؤلف گاهی فرموده است در فلان زیارت اذن دخول ذکر نکرده اند، پس بخوان همان اذن دخول مطلق را که گفتیم. اما به زعم راقم سطور اگر اذن دخول ذکر نکرده اند، شاید لازم نبوده است، دیگریک اذن مطلق برای همه ممکن است مناسب نباشد. اما ممکن است گفته شود به جهت عموم آیه ﴿إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ﴾ اذن در هر صورت لازم است.

۶. وجوب زیارت حضرت سید الشهداء (علیه السلام): مجلسی فرموده اینکه در عمر هر کس یک بار واجب باشد به مقتضای سند روایات، نهایت قوت را دارد.

۷. عملی با صد مسند معتبر: در بیشتر از صد روایت از ائمه رسیده که زیارت سید الشهداء (علیه السلام) باعث آمرزش گناهان گذشته و آینده می شود.

۸. سبب اختلاف در روایات برای ذکر ثواب زیارات: ممکن است سبب این اختلاف، در اختلاف اشخاص و تفاوت طرق و حالات و مراتب اخلاص و نیت ها باشد.

۹. اصح زیارات امام حسین (علیه السلام): این زیارت تنها زیارتی است که مشایخ ثلاثه ذکر کرده اند، زیارتی است که با «السلام علیک یا حجة الله و ابن حجته» شروع می شود و شیخ صدوق در فقیه فرموده این زیارت اصح زیارات است.^۲

۱۰. جعل زیارات: محدث نوری و همچنین محدث قمی در مفاتیح و همچنین در هدیة الزائرین با عبارات تند و شدید از جا علین زیارت نامه های مختلف مانند زیارت مفجعه حضرت زینب کبری (علیه السلام) و دعای «إلهی بأخص صفاتک...» انتقاد می کند. انتقاد محدث قمی از اضافه کردن برخی عوام فقراتی را به زیارات سید الشهداء (علیه السلام) با این تعابیر: «السّلام علی أیّیّکم و علی أسودکم و علی من کان فی الحائر منکم و علی من لم یکن فی الحائر

۱. احزاب/ ۵۴.

۲. الصدوق، کتاب من لایحضره الفقیه، ج ۳، ص ۵۹۸، ح ۳۱۹۹.

مَعَكُمْ، خُصُوصًا سَيِّدِي وَمَوْلَايَ أَبَا الْفَضْلِ الْعَبَّاسِ بْنِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَقَاسِمَ بْنَ الْحَسَنِ وَ مُسْلِمَ بْنَ عَقِيلٍ وَهَانِيَّ بْنَ عُرْوَةَ وَحَبِيبَ بْنَ مَظَاهِرٍ وَالْحَزْرَ الشَّهِيدَ الرَّيَّاحِيَّ، وَالسَّلَامَ عَلَيْكُمْ يَا سَادَاتِي وَمَوَالِيَّ جَمِيعًا وَرَحْمَةً اللَّهُ وَبَرَكَاتُهُ».

ایشان فرموده علاوه بر غیر ماثور بودن این زیارت خود ساخته، این عبارات شامل چندین دروغ مشخص هم هست.

۱۱. محل دفن شهدای کربلا: محدث قمی فرموده است عوام فکرمی کنند قبور شهدا پایین پای حضرت علی بن الحسین علیه السلام و در محلی است که تابلوی اسامی شهدا در آن جا نصب شده و زیارت شهدا را آن جا می خوانند، در حالی که این خطای محض است و قبور شهدا پایین پای حضرت سید الشهداء علیه السلام است.

۱۲. مرقد حرّین یزید: ایشان فرموده اند: مستند محکمی برای مزار و مرقد جناب حرّین یزید ریاحی پیدا نکردیم.

۱۳. مقام امام صادق علیه السلام در کربلا: برای این مقام که کنار شریعه فرات در کربلا است نیز چیزی نیافتیم، الا این که علامه مجلسی در تحفه فرمود از شریعه امام صادق علیه السلام در کنار فرات غسل کند.

۱۴. غفلت از ادعیه ماثور: گلابیه و انتقاد از این که دعای مروی از امام صادق علیه السلام با آغاز «اللَّهُمَّ لَا بَدَّ مِنْ أَمْرِكَ» که از برترین ادعیه بعد از زیارات است، از آن غفلت می شود و دعای آن عارف سنی «إلهي بأخص صفاتك...» رواج پیدا می کند.

۱۵. اهتمام به وداع ماثور: فرموده اند: مخفی نماند که در غالب زیارات مطلقه و مخصوصه ماثوره، وداعی رسیده که ظاهراً مخصوص به همان زیارت باشد که متضمّن وداع است مگر آن که برای زیارت جامعه کبیره معروفه، وداعی است که متضمّن است مضامین غالب زیارات وداع را با زیادتی و ظاهر کلمات علمای این فنّ آن است که این وداع مخصوص به آن جامعه نیست که اگر زائر زیارت جامعه را نخواند نتواند به قصد ورود آن را بخواند، بلکه به آن، هر امامی را که خواهد وداع کند، چه جامعه را خوانده یا نخوانده باشد. و شاهد بر این مدعا چند چیز است: یکی آن که شیخ محمد بن

المشهدی آن را درباب وداع مزار کبیر نقل کرده با آن که زیارت جامعه را در آن جا ذکر نموده. دَوْم آن که سید ابن طاوس این وداع را بعد از زیارت جامعه معروفه به ائمه المؤمنین بعد از نقل آن دعایی که عقب زیارات ائمه خوانده می شود نقل نموده، با آن که آن زیارت جامعه را اصلاً در کتاب خود ایراد نفرموده و عبارت سید را ما در اواخر فصل دَوْم همین باب نقل نمودیم. سَوْم آن که شیخ شهید نیز با آن که آن زیارت جامعه را در مزار خود نقل نموده، وداع آن را از برای زیارت وداع نقل کرده. چهارم آن که شیخ ما علامه نوری رحمته الله نیز متابعت ایشان نموده و وداع مذکور را در مقام وداع ائمه علیهم السلام در تحیه نقل نموده است.

۱۶. حال وداع کننده: فرموده اند: بدان که سوز قلب زائر در وقت وداع و شدت تلخ کامیش در مقام فرقت و مهاجرت از آن روضه مقدسه، به اندازه شوق و انبساط و فرح و نشاط او است، در اوّل ورود و درجات آن مختلف است به حسب درجات معرفت و محبت که به آن ذوات مقدسه و ارواح طیبه دارد، اگر صادق است در آن دعوی. و پست ترین مرتبه آن آن است که به راستی وجود مقدس امام نزد او محبوبتر باشد از اهل و مال و اولاد و آن چه که به آنها دل بسته و علاقه پیدا کرده. پس اگر در وقت وداع، حالش چنان است که می خواهد از عزیزترین خلق و محبوبترین ایشان در نزد او مفارقت کند و از او جدا شود، پس ناچار دلش بریان و اشکش ریزان و پایش لرزان خواهد بود، پس خدای را بر این نعمت عظمی شکر کند و اگر نه، در دعوی خویش کاذب و رجایش خائب.

۱۷. دو شرط برای قصد زیارت امام زادگان علیهم السلام: امامزاده ای که انسان به اطمینان خاطر محض درک فیوضات و کشف کربات با سفر بندد و شدت رحال کند به سمت قبر شریفش باید دو مطلب را اوّل درست کرده، آنگاه قصد مقصد کند:

اوّل: جلالت قدر و عظمت شأن صاحب آن مرقد، علاوه بر شرافت نسب و علاقه بنوّت، به حسب آن چه از کتب احادیث و انساب و تواریخ معلوم می شود.

دَوْم: معلوم بودن قبر آن سید جلیل و صحت نسبت آن قبر به آن جناب.

و جمع بین این دو بسیار کم است؛ چه بسیاری از قبوری که نسبت می دهند به آن

بزرگواران، نه حال صاحبانش معلوم و نه مدفون بودن او در آن جا و جمله‌ای هم دفنشان در جایی معلوم ولی حالشان مجهول است و پاره‌ای جلالت قدر آن امام زاده معین است، ولکن مرقد شریفش مشتبه.

۱۸. فضیلت روضه ائمه علیهم‌السلام: در این مورد شیخ خضر شلال در مزار فرموده از وجوه عقل و نقل فمیده می‌شود، روضه پیامبر و علی و ائمه علیهم‌السلام از مسجد الحرام افضل است.

۱۹. فلسفه زیارت امام حسین علیه‌السلام در حرم حضرت امیر علیه‌السلام: فرموده‌اند: زیارت حضرت امام حسین علیه‌السلام که در حرم امیرالمؤمنین علیه‌السلام مستحب و در اخبار عدیده امر به آن شده است، و این نه از جهت فضایل زیارت آن حضرت است که احصا نتوان کرد؛ چه آن فضایل به هر درجه برسد، باز به فضل زیارت پدر بزرگوارش نرسد و با این حال زیارت پدرش امیرالمؤمنین علیه‌السلام در حرم آن حضرت و سایر حرم‌ها مخصوصا مستحب نیست و ابدا در اخبار اشاره به آن نفرمودند. و هکذا زیارت رسول الله صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم در سایر حرم‌ها، بلکه زیارت خود حضرت ابی عبدالله علیه‌السلام در غیر حرم امیرالمؤمنین علیه‌السلام، پس باید این مطلب به ملاحظه امر دیگری باشد غیر از بزرگی فضیلت زیارتشان و این امر نیست مگر رعایت قبر سر مبارک آن حضرت، که حسب اخبار سابقه و غیرها در بالای سر قبر امیرالمؤمنین علیه‌السلام دفن شده و در قدیم الایام اثر قبر نیز ظاهر بوده و به همین ملاحظه، جمعی از علما و اتقیا و صلحا از آن طرف عبور نکنند و به مقتضای احتیاط گذشتن از آن جا را شایسته ندانند، بلکه بعضی از ایشان در صحن، از طرف بالا سر هم نگذرند و بعضی اگر عبور کنند پا را برهنه نمایند و از این جهت است که در اخبار عدیده، محلّ زیارت آن حضرت را در این حرم شریف در بالای سر مقرر فرمودند، حتی آن که از مواضع مخصوصه زیارت عاشورا همین محلّ شریف است.

۲۰. فلسفه برتری زیارت امام رضا علیه‌السلام: محدث قمی ذیل مقایسه زیارت امام رضا علیه‌السلام بعد از نقل روایاتی که می‌رساند زیارت امام رضا علیه‌السلام افضل است چرا که امام حسین علیه‌السلام را همه زیارت می‌کنند ولی امام رضا علیه‌السلام را فقط خواص از شیعه، آورده است که علامه مجلس علیه‌السلام در ذیل این حدیث فرموده گویا مراد این باشد که چون فضیلت زیارت امام حسین علیه‌السلام مشهور گردیده است، اکثر شیعه به زیارت حضرت رغبت می‌کنند و فضیلت زیارت امام رضا علیه‌السلام را کمتر شنیده‌اند و کمتر رغبت می‌کنند، پس این

حکم مخصوص آن زمان خواهد بود و بنابراین در هر عصری هر امام را کمتر زیارت کنند زیارت او افضل خواهد بود. و ممکن است که مراد این باشد که امام حسین (ع) را شیعه و سنی زیارت می‌کنند و آن حضرت را به غیر از شیعه زیارت نمی‌کنند، یا آن که هر که زیارت آن حضرت می‌کند به اعتقاد به امامت آن حضرت مخصوصاً شیعه‌اند - یعنی اثنا عشری - زیرا که هر که اعتقاد به امامت آن حضرت دارد، به همه ائمه (ع) اعتقاد دارد، به خلاف حضرت امام حسین (ع) که همه فرقه شیعه اعتقاد به امامت آن حضرت دارند.

۲۱. برخی آداب زیارت امام حسین (ع): فرموده‌اند: بوی خوش استعمال کردن در هر زیارتی خوب است مگر زیارت سید الشهداء (ع) و فعل جابر بن عبدالله انصاری موجب رجحان نمی‌شود. همچنین طعام لذیذ در سفر سید الشهداء (ع) با خود نبرد.

۲۲. روح تمام آداب: فرموده‌اند: سزاوار است در وقت خواندن اذن دخول تدبیر در محبت و لطف و مکرمتی که به شیعیان و زائران خود دارند. و تأمل در خرابی‌های حال خود و خلاف‌ها که به آن بزرگواران کرده و فرموده‌های بی حدّ که از ایشان نشنیده و آزارها و اذیت‌ها که از او به ایشان یا به خاصان و دوستانشان رسانده که برگشت آن به آزردن ایشان است و اگر به راستی در خود نگردد، قدم‌هایش از رفتن بازافتد و قلبش هراسان و چشمش گریان شود. و روح تمام آداب، بلکه زیارت، در همین است که اگر این نعمت روزی شد، بسیاری از آداب قهرا و ندانسته به عمل آید.

۲۳. علامت فهمیدن اذن دخول: آورده‌اند که شیخ شهید در دروس فرموده بعد از ذکر این ادب: اگر در قلب خود خشوع و رقتی دید، داخل شود، و الا در صدد تحصیل زمانی برآید که در قلب خود رقتی یابد؛ چه غرض اهمّ، حضور قلب است به جهت تلقی رحمت که از پروردگار فرود می‌آید؛ یعنی قلب قاسی غافلِ ساهی قابل نیست برای نزول رحمت خاصّه در آن، پس زیارتش جسدی شود بی روح و لفظی شود بی معنی، مالی رفته و بدنی خسته برایش بماند.

۲۴. بوسیدن عتبه: محدث قمی نوشته است یکی از آداب زیارت بوسیدن، عتبه علیّه

وآستانه مبارکه است، چنانچه علامه مجلسی رحمته الله علیه صریح بدان نموده و فرموده: بعضی در استحبابش تأمل دارند و شیخ شهید فرموده که: مَطَّلَعُ نَشْدَمُ دَرِیَابَ بُوَسَیْدِنِ عَتَبَهَ بَرْنَصِّیْ که اعتماد بر آن داشته باشیم، ولیکن فرقه امامیه برآنند که خوب است.

۲۵. **مقام رأس الحسین علیه السلام در مسجد حنانه:** در ذکر مسجد حنانه در نجف اشرف فرموده است: مکان قرار دادن سرمبارک حضرت سید الشهداء علیه السلام در راه کوفه بوده است و بنا بر احتمال برخی علما محل دفن سریا برخی اجزای سرمبارک است که جرأت بر ذکر آن نیست و ابن مشهدی در مزار فرموده: «فقد جاء في الأثر أنَّ رأسَ الحُسَینِ علیه السلام هناک». که علامه مجلسی احتمال داده این عبارت «وضع هناک» باشد.

- الأمين، محسن، اعيان الشيعة، ج ٧، بيروت، دارالتعارف، ١٤٠٣ق.
- الصدوق، محمد بن علي بن بابويه القمي، كتاب من لا يحضره الفقيه، ج ٣، قم، جماعة المدرسين في الحوزة العلمية، ١٤٠٤ق.
- طهراني، آقا بزرك، الذريعة إلى تصانيف الشيعة، ج ٢٥، تهران، كتابخانه اسلامية، ١٣٩٨ق.
- مشار، خانبايا، فهرست كتاب های فارسی چاپی، ج ٢، تهران، چاپخانه ارزنگ، ١٣٥١ش.

نسیم هدایت گزارشی از هدایتِ اهل دل به برکتِ شعائرِ حسینی علیهم السلام

ترجمه و تلخیص: عبدالحسین طالعی^۱

چکیده

در دنیا کم نبوده اند کسانی که با شنیدن و خواندن ماجراهایی که در صحرای کربلا بر امام حسین علیه السلام و خاندانشان رفت، راه هدایت را یافته و به دین اسلام گرویده اند. در کتاب *نفحات الهدایة: مستبصرون ببرکة الامام الحسین علیه السلام* مجموعه ای از سخنان کسانی که به برکت حضرت سیدالشهدا علیه السلام راه هدایت یافته اند، آمده است. در میان ۳۵ فرد مستبصر که در این کتاب، گزارش تحول فکری آنها را می خوانیم، سوابق مختلف فکری می بینیم، از گرایش های غیر شیعی تا مسیحی و هندو. در این نوشتار گزارشی از هدایتِ اهل دل به برکت شعائرِ حسینی بر اساس کتاب *نفحات الهدایة*، تألیف یاسر الصالحی آمده است.

کلیدواژه ها: امام حسین علیه السلام، *نفحات الهدایة*، اسلام، کربلا، مستبصرین، یاسر الصالحی.

اشاره

شعائر حسینی در طول تاریخ، هر جا که برپا شده، برکات فراوان در پی داشته است. گویی چشمه‌ی جوشانی است که از دل تولی و تبری می جوشد. فریاد زدن در برابرستم ستمگران همواره خاستگاه خیر و نعمت معنوی برای فریادگران بوده و هست.

کتاب *نفحات الهدایة: مستبصرون ببركة الامام الحسين (ع)* (کربلا، العتبة الحسينية، ۱۴۳۳ق) گوشه‌ای از این برکات را گزارش کرده است. این کتاب، مجموعه‌ای از کلمات کسان است که به برکت حضرت سیدالشهدا (ع) راه هدایت یافته‌اند. شنیدن گزارش این سفر معنوی از زبان مسافران، لطف دیگر دارد، که: عندلیب آشفته ترمی خواند این زیبا سرود ...

ترجمه و تلخیص این کتاب در سفر سال ۱۳۹۱ کربلا از همان خاک پاک آغاز شد و زمانی کوتاه به انجام رسید. البته نشر آن تا امروز به تأخیر افتاد، به جز اشاره‌ای به آن، که در ضمن نکته‌ها و یادداشت‌های امامت در فصلنامه‌ی امامت پژوهی، شماره ۱۰، تابستان ۱۳۹۲ درج شد.

در میان ۳۵ فرد مستبصر که در این کتاب، گزارش تحول فکری آنها را می خوانیم، سوابق مختلف فکری می بینیم، از گرایش‌های غیر شیعی تا مسیحی و هندو. یقیناً نه این کتاب، پایان کلام در این باب است و نه این گزارش؛ بلکه هدف توجه دادن علاقمندان است به منبعی سرشار برای بازیابی روش‌های ترویج و تبیین فرهنگ حسینی به ویژه فرهنگ آسمانی امامت، بازنگری در آنها، توجه مجدد به سرمایه‌ی معنوی سنگین و ارزشمندی که در اختیار داریم و از آن غافلیم ...؛ بر این اساس مروری سریع و فشرده بر سخنان این افراد می افکنیم.

توضیح اینکه هرگفتار، با مشخصات فردی افراد هدایت شده آغاز می شود: نام، ملیت، سال تولد (میلادی / قمری)، مذهب پیشین، سال تحول فکری و محل آن؛ «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ»^۱.

(۱)

ابراهیم وتری - ساحل عاج، ۱۹۸۰م، مالکی - تحول: ۱۹۹۳م، ساحل عاج.

در طول دوره‌ی دانش آموزی نام شیعه را می شنیدم. یک روز درس دوره اموی داشتیم. بحث به مسائل مختلف از جمله کربلا کشید. استاد در مورد عاشورا و جنایات یزید سخن گفت. کارهای اموی‌ها را خوش نداشتم. به خودم گفتم: شیعه کیست که استاد از آنها یاد کرد و گفت که یزید آنها را نابود کرده است؟ شیعه چه ربطی به حسین دارد؟ از استاد پرسیدم. گفت:

۱. اعراف/۴۳.

گروهی گمراه و منحرف و خرافی و بدون دلیل که آنها را از نوع نمازشان می شناسی. در عین حال، شخصی شیعه را به من معرفی کرد. نزد اورفتم. او سخن را از رویدادهای رحلت پیامبر ﷺ آغاز کرد تا زمان یزید. با توضیحات او به این نتیجه رسیدم که چنین کسی نمی تواند جانشین پیامبر باشد. پس از آن، مطالعه برخی کتاب ها از جمله آثار تیجانی عقیده ام را تغییر داد.

(۲)

ابوحسن تونسلی - تونس، ۱۳۸۸ ق = ۱۹۶۹ م، سنی - تحول: ۱۴۰۷ ق = ۱۹۸۷ م، تونس. مشکل اصلی اهل تسنن این است که به بهانه قبول اکثر صحابه، عملکرد خلفا را عین اسلام می دانند. لذا به خود اجازه نمی دهد که به آنها اشکال بگیرند. در حالی که استناد به کارهای صحابه درست نیست. ما در گذشته عاشورا را عید می گرفتیم، اما با دیدن شبکه های ماهواره ای شیعی در ایام محرم واقعیت عاشورا را فهمیدیم و نقش منفی بنی امیه را شناختیم.

(۳)

ابوحیدر کیسی - ذی قار، عراق، ۱۹۵۸ م، حنفی - تحول: ۱۹۸۶ م. از کودکی اهل بیت را دوست داشتم در مجالس حسینی شرکت می کردم. علاقه من به اهل بیت به آنجا رسیده بود که در اقامه نماز نام علی بن ابی طالب را می بردم، گرچه حنفی بودم. از انتقاداتی که هم مذهبانم در مورد کارهایم می کردند، وحشتی نداشتم. بر مظلومیت شهدای کربلا می گریستم و این گریه را مخالف صبر نمی دانستم. دیدم که فاجعه کربلا وجه تراژدی دارد که با تمام وجود در برابر آن تسلیم شده ام. بعد از مطالعه دیدم که گریه پیامبر ﷺ بر امام حسین علیه السلام اعلام عدم مشروعیت دشمنان اوست. شناخت اهداف سید الشهداء سبب تحول فکری من شد.

(۴)

احمد حسین یعقوب - کفرخل، اردن، ۱۹۳۹ م، شافعی - تحول من از خواندن کتاب ابناء الرسول فی کربلاء نوشته خالد محمد خالد آغاز می شود. گرچه مؤلف آن گاهی برای توجیه امویان تلاش هایی دارد، ولی ماجرای کربلا را توضیح می دهد. سفری به بیروت داشتم برای ارائه یک پژوهش به دانشگاه لبنان؛ و در آنجا کتاب الشیعة بین الحقائق والاهوام نوشته سید محسن امین و کتاب المراجعات شرف الدین را خواندم که نظر مرا در تاریخ متحول کرد. با خود گفتم: حال که رفتار این ظالمان با خاندان پیامبر چنین بوده با مردم عادی چه رفتاری دارند؟ دیدم که حکومت های قرن های گذشته تمام راه های بیداری

فکری مردم را بسته اند و شکل دیگری از اهل بیت نشان داده اند. حتی پیامبر نیز از این هجمه تبلیغی منفی در امان نمانده است.

در بررسی خود دیدم که فرعون راه خود را بهترین می دانست «وَيَذْهَبَا بِطَرِيقَتِكُمُ الْمُثُلَىٰ»^۱ و می ترسد که موسی عليه السلام دین مردم را تغییر دهد! «أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ»^۲ و نگران فساد انگیزی موسی است! «يُظْهِرُ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ»^۳. با این همه چگونه محبت گوساله در دلها نهادینه می شود «وَأُشْرِبُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ»^۴ چون اکثریت را دلیل حقانیت می دانستند.

این تأملات برای من که درس حقوق خوانده ام، منشأ تحول شد و پس از تحول فکری چندین کتاب نوشتم؛ از جمله: النظام السياسي في الاسلام، نظرية عدالة الصحابة، كربلاء الثورة والمأساة.

در کتاب اخیر، ریشه ها و انگیزه های حرکت سید الشهداء عليه السلام از مدینه به سوی کوفه روشن شده است.

(۵)

احمد راسم النفیس / تولد ۱۳۷۲ م / منصوره (مصر)

جدم از علمای الازهر بود. در وسط کتاب ها دیده گشودم. پیوسته کتاب می خواندم، از هر نوع کتاب ها را متصل می خواندم مگر کتاب ابناء الرسول فی كربلاء نوشته خالد محمد خالد را، که هر وقت می خواندم به گریه می افتادم و تأثر مانع مطالعه ام می شد. در زمان دانشجویی در برابر جنبش های کمونیستی تحریکات اسلامی راه انداختیم. پیروزی انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۹۷۹ م بر من اثر گذاشت. در برابر سخنانی که مطرح می شد، گوش به حرف افراد غیر منصف ندادم.

در سال های ۱۹۸۲ م تا ۱۹۸۵ م تلاش های جدی در جریان بود که تشیع را اسلام ایرانی نشان دهد. در تابستان ۱۹۸۴ م ضمن سفری خانوادگی به کتابخانه ای رفتم و کتاب لماذا اخترت مذهب اهل البیت نوشته محمد امین انطاکی را دیدم. از تحول فکری او تعجب کردم. سال بعد در همان محل، کتاب خلفاء الرسول الاثنی عشر را دیدم و خواندم.

۱. طه / ۶۳.

۲. غافر / ۲۶.

۳. همان.

۴. بقره / ۹۳.

بعداً در نمایشگاه کتابی در دانشکده پزشکی دانشگاه منصوره، کتاب الامام جعفر الصادق نوشته عبدالحلیم الجندی را دیدم، که نویسنده‌ای سنی است و قبل از انقلاب اسلامی ایران نوشته است. با خواندن این کتاب، از کتمان حقایق که بعضی به کار می‌برند، تأسف خوردم. دیدم که تمام منابع کتاب جندی از آثار سنی است. با خود گفتم: شاید این سخنان را نویسندگان شیعه به دانشمندان سنی نسبت می‌دهند. لذا تمام استنادها را به دقت بررسی کردم و درست یافتم. مدتی به تحقیق ادامه دادم. در این زمان به رساله دکترای مشغول شدم که در سال ۱۹۸۶م پایان یافت. در خلال مطالعات پزشکی گاهی برای استراحت به کتاب‌های مربوط به اهل بیت پناه می‌بردم. چون خبر مطالعاتم پخش شده بود، گروهی تمام تلاش خود را به کار گرفتند که نگذارند دکترایم بگیرم. از ۱۹۸۷م تا ۱۹۹۲م موانع مختلف در این راه تراشیدند تا مانع تحول فکری من شوند. اما به لطف و هدایت الهی راه تحول را در پیش گرفتم و به آیین تشیع در آمدم.

از جمله آثاری که در این زمینه نوشته‌ام، کتاب‌های الطریق الی مذهب اهل البیت و علی خطی الحسین است.

(۶)

ادریس الحسینی / مولای ادریس / مغرب / ۱۹۶۷م

پدرم در وزارت کشاورزی شاغل بود. به خاطر شغل او، در شهرهای مختلف مغرب اقامت داشتیم. این کار سبب نوعی آزاداندیشی بود که در خانه‌ی ما همین روحیه حاکم بود.

در ضمن مطالعاتم به این نکته رسیدم که دین پیوندی استوار با تاریخ دارد. لذا به مطالعات تاریخی روی آوردم. البته در این راه، موانعی وجود داشت. نخستین مانع، این نگرش بود که بررسی مسائل قدیم تاریخی فتنه می‌انگیزد و تزلزل در عقیده پدید می‌آورد. دیدم که در نظر اینان جستجوی حقیقت، فتنه‌انگیزی نام دارد؛ گویی خداوند، پیچیدگی در بیان مسائل را دوست می‌دارد و روشن شدن مطالب را ناخوش می‌دارد.

مانع دوم قداست بعضی از شخصیت‌ها بود که مانع تحقیق صحیح تاریخی می‌شود. لذا تشیع مرا به یاد تفکر بودایی و سیک می‌انداخت. در این حال دو کتاب به دستم رسید که درباره سیره امام امیرالمؤمنین و رویداد کربلا بود. برای نخستین بار کتاب‌هایی می‌دیدم که فرهنگ و ادبیات جدیدی در اینگونه مسائل بر آنها حاکم بود، و با تمام آثاری که پیش از آن دیده بودم تفاوت داشت.

سنگینی جستجوی حقایق برایم سبک تر بود تا سنگینی سؤال از آنها که کتمان می کنند. لذا می کوشیدم که خود را به کتمان بزنم. در خلال مطالعات جدید به این پرسش درونی رسیدم: چرا اینان حقایق را به مردم نمی گویند؟ چرا عمداً ما را در این فرهنگ سخیف نگاه می دارند؟ هر بار که چنین پرسیدم، شیطانی از درون به من گفت: از این سؤال درگذر! تو داناتری یا این همه جمعیت میلیاردری مسلمان ها که پیش از تو بوده اند؟ البته می دانستم که دست کم برای بخش مهمی از آن جمعیت میلیاردری حتی سؤال در آن موارد پیش نیامده است.

یک سؤال اساسی برایم مظلومیت اهل بیت به ویژه امام حسین علیه السلام بود. تشنه ی تحلیل صحیح در این مورد بودم. به راستی چگونه گذشتگان ما - که آنها را «سلف صالح» می دانستیم - به خود اجازه دادند که بدین شیوه اهل بیت را بکشند؟

دوستانم به دلیل این تحقیقات، از من روی گردانند، ولی من نخواستم در معرض نیرنگ تبلیغاتی یا خواب مصنوعی قرار گیرم. با خود گفتم: می روم تا به هر نتیجه ای که باید، برسم.

جنگ میان عقل و نفس برپا شد. نفس، آرامش می خواست و عقل، پاسخ به پرسش ها. بر سر دوراهی بودم: یا طریق موروثی در پیش گیرم یا به نور عقل بیندیشم. سرانجام تشیع خود را در مغرب اعلام کردم و به سوریه رفتم تا در حوزه علمیه درس بخوانم.

از جمله آثاری که در این زمینه نوشتم: *لقد شیعنی الحسین علیه السلام، الخلافة المغتصبة، هكذا عرفت الشيعة، محنة التراث الآخر، الجابري واللامعقول الشيعي، مع ابن تيمية في ردوده على المنطقيين.*

(۷)

ام عبدالرحمان الجزائرية / الجزائر / ۱۹۶۰م / مالکی

همسرم در مسائل دینی کار کرده بود. ولی من که به تدریس فیزیک مشغول بودم، نه به مسائل دینی توجه داشتم و نه با او در مورد تغییر مذهبش سخن می گفتم تا وقتی که همسرم به ایران رفت. قرار شد من و فرزندانم با او ملحق شویم. در سال ۱۴۱۴ به سوریه رفتیم و در آنجا به او پیوستیم. او در دمشق ما را به زیارت حضرت زینب علیها السلام برد. همسرم به من گفت: در اینجا نماز بخوان. نماز زیارت نامه خواندم. به رویدادهایی که برای حضرت زینب و دختران پیامبر پیش آمده فکر می کردم:

آیا به راستی با نوادگان پیامبر چنین رفتار کردند؟ چرا ما این مسائل را در دروس تاریخ و

تربیت اسلامی تحلیل نمی‌کنیم؟ چرا کاری نمی‌کنیم که هر مسلمانی این مسائل را بداند؟ آیا کتمان این مطالب از روی تعمد بوده؟

در این حال، فطرت سرکوب شده بیدار می‌شد و محبت قلبی نسبت به اهل بیت، به جنبش درمی‌آمد. و این نقطه آغاز تحول خود و خانواده‌ام شد. به ایران که رسیدم، مطالعه و بررسی در کتاب‌های تاریخ و سیره را شروع کردم.

توجه به چند نکته در این مراحل مهم بود:

(۱) شیعه مذهبی عقل محور است. تمام ادیان آسمانی برای به‌سازی حیات انسان آمده‌اند. اگر دین تحریف شود، ما را به هدف نمی‌رساند. تشیع، از پیامبر به مردم رسیده و واسطه‌ی این کار، گروهی بودند برگزیده‌ی خدای تعالی، از اهل بیت نبوت، با ویژگی عصمت، که سبب حفظ دین از تحریف می‌شود. بدین روی احکام دین با عقل مخالفت ندارد.

(۲) انسان در مراحل مختلف به دعا نیاز دارد، ولی راه آن را نمی‌داند مگر اینکه از اهل بیت بیاموزد که رشته‌ای کشیده بین آسمان و زمین است.

(۳) در مورد امام موعود - که همگان ضرورت وجود او را پذیرفته‌اند - شیعه به وجودش با تبیین تفصیلی ویژگی‌های او عقیده دارد. لذا همواره در انتظار او به سر می‌برد و این انتظار در رفتار او اثر می‌گذارد.

(۴) وجود مرجعیت و تقلید در احکام دین بر اساس فقه شیعه امتیاز دیگر آن است.

(۵) هیچ مذهبی به اندازه مذهب اهل بیت، مردم را به علم آموزی تشویق نمی‌کند.

(۸)

باسم ترکی فهداوی / ۱۹۶۵م / انبار (عراق) / حنفی

در خلال گفتگوهای با شیعیان و خواندن کتاب‌هایی مانند المراجعات، ثم اهدیت، معرفة الامامة، لماذا اخترت مذهب الشيعة و رجوع به آثار سنی دیدم استناد منابع شیعی به آنها درست است. و همین سبب هدایت من شد.

(۹)

بنیان فارمر / امریکا / مسیحی / زاده امریکا و فعلاً در سن ۶۰ سالگی امام جماعت درلس آنجلس

در آغاز اسلام آوردن دیدم که میان مسلمانان اختلاف‌های عقیدتی هست. یکی از

شیعیان کتابی از امیر علی به زبان انگلیسی در مورد امام حسین علیه السلام و رویداد کربلا به من داد. آن قصه‌ی حزن آور را خواندم و بر آن گریستم. اصل آن قابل قبول نبود نسبت به هیچ کسی به ویژه نسبت به فرزند پیغمبر خاتم. از خود پرسیدم: چرا با او چنین رفتار کردند؟ آیا ذره‌ای انسانیت نداشتند؟

بعد از تأمل در رویداد عاشورا چند کتاب دیگر از شیعه خصوصاً نهج البلاغه را خواندم. در ۳۲ سالگی اعلام اسلام و در ۳۴ سالگی اعلام تشیع کردم. و نام خود را به عبدالکریم تغییر دادم.

(۱۰)

گونتر هرمان / آلمان / مسیحی

اهتمام من به امور دینی از آنجا شروع شد که احساس کردم اندیشه‌ی مادی به انسان سعادت نمی‌دهد. ملاقات با یک عالم شیعی اهمیت دین را در سازندگی درونی و اخلاقی انسان به من نشان داد. در خلال مطالعات اسلامی با ظلم‌هایی که بر اهل بیت پیامبر رفت، آشنا شدم. نقش منفی بنی امیه و بنی عباس را در تحریف دین و دور ساختن مردم از اسلام واقعی باز شناختم. و پس از اعلام تشیع نام خود را به حسین تغییر دادم.

(۱۱)

حافظ سیف‌الله حفیظ‌الله / لُدھیانہ (پنجاب) / ۱۹۲۵م / دیوبندی - تحول: ۱۹۵۲م، پاکستان

پس از طی دروس ابتدایی به پاکستان رفتم. دروس دینی را خواندم و در شهر نوشهر ورکان امام جماعت شدم. پدرم از فرقه‌ی دیوبندی بود که سخت با تشیع دشمنی می‌کنند. در هند با عاشورا آشنا شدم. امام حسین علیه السلام را دوست داشتم ولی به دلیل دشمنی با شیعه خودم در مراسم عاشورا شرکت نمی‌کردم و از شرکت سنی‌ها در این مراسم ناراحت بودم. اما جای اقامه‌ی مجالس در ذکر فضائل اهل بیت را در برنامه‌های اهل سنت خالی می‌دیدم.

لذا در مسجدی که نماز جماعت می‌خواندم، قرار گذاشتم که ذکر مصائب امام حسین علیه السلام کنم؛ و حتی در خطبه‌های جمعه درباره‌ی فضائل اهل بیت سخن می‌گفتم. این کار مرا به مطالعه‌ی بیشتر درباره‌ی اهل بیت کشانید. آنان مرا به تشیع متهم کردند، با اینکه من فقط

احادیث کتاب‌های تسنن درباره فضائل اهل بیت را می‌خواندم، برای اینکه سنی‌ها در مجالس شیعه حاضر نشوند!

در سال ۱۹۴۹م قرار شد در شهر نوشهره ورکان امامت جماعت مسجد را عهده‌دار شوم. این مسجد از مراکز وهابیان است و آنها سوابق مرا می‌دانستند. با من برخوردهایی کردند و گفتگوها بیشتر پیرامون کربلا شکل گرفت. بحث‌ها به اینجا می‌رسید که کربلا یکی از نتایج سقیفه است. پس از این بحث‌ها به شهر سردکوها در پاکستان رفتم تا در مورد القاب امیرالمؤمنین علیه السلام سخنرانی کنم؛ تمام منابع سنی را همراه داشتم. از آن سخنرانی به عاشورا پیوند زدم. سرانجام در سال ۱۹۵۲م در مسجد نوشهره ورکان تشیع خود را اعلام کردم.

(۱۲)

حسن بن شعیب / فرداکرتا (اندونزی) / شافعی

(۱۳)

حسن عبدالقادر / آدیس آبابا (اتیوپی) / شافعی - تحول: ۱۹۹۷م

چند حلقه نوار صوتی از خطبای منبر حسینی به دستم رسید و برایم پرسش‌هایی پدید آورد. این سؤال‌ها به مطالعه‌ی کتاب‌هایی برای دفاع از عقاید اهل سنت منجر شد، ولی کار به لطف خدا به نتیجه دیگر کشید که در سال ۱۹۹۷م تشیع خود را اعلام کردم.

(۱۴)

حیة یاسین / تونس / ۱۳۸۰م / سنی - تحول: ۱۴۱۹م لبنان

من دختری تونسی هستم که از دین فقط ظواهری می‌دانستم تا این که در سال ۱۴۱۷م با مردی شیعه لبنانی ازدواج کردم. در زمان سفر لبنان به سوریه رفتم، و با همسرم به مزار حضرت زینب رفتم، نه به قصد ثواب، بلکه برای اطلاع یافتن. در مسجد اموی رأس الحسین را دیدم. ابتدا با دیدن زنانی که می‌گریستند آنها را مسخره کردم، ولی برای کنجکاوی بیشتر بدان سوی رفتم و دلم شکست و رقت قلب مرا گرفت و...

این حالت سرآغاز مطالعاتی در مورد عاشورا و اهل بیت بود که به تحول فکری من انجامید.

(۱۵)

رامی عبدالغنی یوزبکی / موصل (عراق) / ۱۹۵۹م / حنفی - تحول: ۱۹۸۷م ایران

در خانواده‌ای حنفی برآمدم. لیسانس ادبیات را در موصل گرفتم. در سال ۱۹۷۹م که به

حج مشرف شدم ضمن سفر حج توفقی در کربلا داشتم. برای نخستین بار حرم مطهر حسینی را می دیدم. با دیدن صحنه های زائران تکان خوردم. زیارت نامه را خواندم تا جمله «السلام علیک یا ثارالله».

با خود گفتم: صاحب این قبه کیست که لقب ثارالله دارد؟ معلومات من در مورد تشیع منحصر به گفتگوهای همشهریان ما با شیعه ها بود. در همان سفر حج سؤال هایی در مورد مذهب جعفری از یک عالم سنی در مکه پرسیدم. او به جای جواب دادن مرا از نزدیک شدن به آنها و گفتگو با آنها بازداشت؛ اما فطرت مرا به این بحث و جستجو وامی داشت. دیدم که استدلال های شیعه مبتنی بر احساس و عاطفه و تقلید نیست بلکه دلائل استوار دارند. با یکی از بستگان که شیعه بود، بیشتر مذاکره شد و همدیگر را به مطالعه بیشتر و آشنایی عمیق تر واداشتیم تا سال ۱۹۸۷م که شیعه شدم.

(۱۶)

سکینه / فرانسوی / مسیحی کاتولیک

پرسش های فراوان در مورد دینی داشتم که بی جواب می ماند و در کتابخانه ها در پی پاسخ آن بودم. یکی از همکلاس های سودانی در دانشگاه کتابی به زبان فرانسوی در مورد کربلا به من داد. آنجا فهمیدم که امام حسین علیه السلام عظمت داشته و ایثار بزرگی کرده است. حادثه کربلا زلزله ای در درونم انداخت. اسلام آوردم و نام خود را به یاد دختر آن حضرت به سکینه تغییر دادم و به حجاب روی آوردم. خانواده بر من سخت گرفتند و از خانه بیرونم راندند. اما من به حکم اسلام - که صلح است - به آنها سر می زدم. لذا دوباره مرا به خانه برگرداندند. اینک خدا را بر نعمت اسلام و امامت حمد می گویم.

(۱۷)

صائب عبدالحمید / ۱۹۵۶م / عانة، عراق / حنفی

با لیسانس فیزیک در دبیرستان ها درس می دادم. عاشورای سال ۱۴۰۲م بود که مقتل امام حسین علیه السلام را با صدای حزین شیخ عبدالزهراکعبی شنیدم. با اعضایی که می لرزید، گفتم: لبیک یا سیدی! یابن رسول الله! پس از آن به مطالعه و بررسی و تفکر روی آوردم، تعصب را کنار گذاشتم و به حق روی آوردم.

بعضی از آثاری که نوشتم: منهج فی الانتماء المذهبی، ابن تیمیة: حیاة و عقائده، تاریخ

السنة النبوية، الوهابية في صورتها الحقيقية، خلافة الرسول بين الشورى والنص، معجم مورخى الشيعة حتى نهاية القرن السابع.

(۱۸)

صادق حسین نقوی - مظفرآباد، کشمیر، ۱۹۶۹م - تحول: ۱۹۹۰م

در دیار ما دشمنی با معاویه و یزید و بنی امیه رواج داشت، و این در میان سنی‌ها مانند شیعیان رایج بود. تا آنجا که ما فرقی بین خودمان و شیعه قائل نبودیم. روزی در ضمن گفت‌وگو دو نفر شیعه به من گفت: تو چگونه سید هاشمی هستی ولی سنی هستی؟ من تعجب کردم و گفتم: شیعه‌ام. گفتند: پس چرا در عبادت مانند شیعه عمل نمی‌کنی؟ با تعجب گفتم: مگر عبادت شیعه چگونه است؟ برایم در مورد شیعه و دشواری‌های آنها سخن گفتند که بر شگفتی من افزود.

از آنها کتاب‌هایی در این مورد خواستم که به من دادند. پس از آن در مراسم عاشورا با علاقه و دقت بیشتر شرکت کردم و منابعی مربوط به عاشورا خواندم. سؤال مهم من این بود که چرا امام حسین علیه السلام خانواده‌اش را با خود به کربلا برد؟ پس از مطالعات به این جمله از ابوالفرج اصفهانی رسیدم که در کتاب الاغانی، ج ۵، ص ۸۲ می‌گوید: «بعد خروج الحسین علیه السلام امر عمرو بن سعید بن العاص صاحب شرطه علی المدینة ان یهدم دوربني هاشم وبلغ منهم کل مبلغ».

از اینجا شرایط دشوار زمان امام حسین علیه السلام را فهمیدم که مانند جدش پیامبر بود که وارد مدینه نشد مگر پس از ورود فوالم که همراه با حضرت علی علیه السلام به مدینه رفتند.

سؤالی برایم پیش آمد که: پس مهاجران و انصار کجا بودند که مانع از جنایت بنی امیه شوند؟ به این پاسخ رسیدم که: آنان همانجا بودند که در روز سقیفه و زمان هجوم به بیت وحی بودند! کسانی که از دختر و داماد پیامبر دفاع نکردند، از نوادگان پیامبر نیز دفاع نکردند!

در بعضی از کتاب‌ها این نکته را دیده بودم که: قاتلان امام حسین علیه السلام شیعیان کوفه بودند که دعوتش کردند و تنه‌ایش گذاشتند. پس از مطالعات به سستی این مدعا پی بردم؛ چرا که کوفه در خلال آن سال‌ها خالی از شیعیان شده بود.

ابن ابی الحدید در ضمن گزارشی مفصل، وضع شیعیان در کوفه را بازمی‌گوید. بر اساس این گزارش، یک فرد شیعه در مورد عقیده‌اش حتی از خادم خود در امان نبود و عقیده‌اش را از او کتمان می‌کرد. پس از شهادت امام حسن مجتبی علیه السلام این فشار و گرفتاری شدت گرفت، تا آنجا

که معاویه به کارگزاران خود نوشت: «بینید که اگر کسی علی و خاندانش را دوست دارد، نام او را از دفتر بیت المال محو کنید و به او پول ندهید» و در دستور دیگر نوشت: «هرکس به این محبت متهم بود به محض اتهام، خانه اش را ویران کنید»^۱.

امام محمد باقر علیه السلام می فرماید: «فقتلت شیعتنا بكلّ بلدة وقطعت الايدي والأرجل علی الظنّة وكلّ من يذكر بحبنا والانقطاع الينا سجن او نهب ماله او هدّمت داره. ثم لم يزل البلاء يشتدّ ويزداد الی زمان عبیدالله بن زیاد قاتل الحسین علیه السلام». پیروان ما را در هر دیار کشتند، دست ها و پاها را به گمان محبت اهل بیت بریدند، هرکس به عنوان محبت ما یاد شد، زندانی شد یا اموالش به غارت رفت یا خانه اش را ویران کردند. این گرفتاری پیوسته شدت می گرفت تا زمان عبیدالله بن زیاد قاتل امام حسین علیه السلام.^۲

با این سیاست، کوفه تقریباً از شیعه خالی شد. در زمان زیاد بن ابیه پنجاه هزار تن از آنان به خراسان تبعید شدند.

گروهی که با امام حسین علیه السلام می جنگیدند، تأکید کردند که عثمانی هستند. سید الشهداء علیه السلام از آنان پرسید: «ویلکم! أتطلبوني بدم احد منکم قتلته، او بمال استملکته، او بقصاص من جراحات استهلکته؟» وای بر شما! آیا با من می جنگید در برابر خون کسی از شما که ریخته ام یا مالی که ناروا برده ام یا قصاص در برابر ضربه ای که منجر به مرگ کسی شده باشد؟^۳

آنان در جواب گفتند: «نقتلک بغضا لأبيک». چگونه می توان چنین کسانی را شیعه دانست؟

البته شاید بعضی از اینان در جنگ صفین در رکاب امیر المؤمنین علیه السلام بودند، مانند: شمر بن ذی الجوشن، شیبث بن ربعی، قیس بن اشعث و... ولی کیست که نداند تسلیم شدن در برابر نیرنگ عمرو عاص و تحمیل شکست ظاهری به امام علیه السلام کار همین گروه بیخبر از خدا بود.

به هر حال این گونه مباحث و حقایق دیگر مرا به قبول مذهب اهل بیت علیهم السلام کشانید.

۱. ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، ج ۱۱، صص ۴۳-۴۶.

۲. همان، ج ۱۱، صص ۴۳-۴۴.

۳. قندوزی، ینابیع الموده، ج ۳، صص ۶۴ و ۶۵.

۴. تستری، ملحقات احقاق الحق، ج ۱۱، ص ۶۴۷.

عامر سلورشید - بعیشقه، موصل، ۱۹۶۷م، یزیدی -

من ابتدا یزیدی بودم. آنان فرقه‌ای منحرف هستند که عقیده دارند شیطان پیغمبری بوده که خداوند به تمام جهان فرستاده، ولی مسلمانان او را پیروی نمی‌کنند بلکه لعن می‌کنند، و به این دلیل مسلمانان را منحرف می‌دانند. مؤسس این فرقه فردی از دودمان یزید اموی است. آنان عبادتی شبیه به حج دارند، ولی گرد مزاری منسوب به بلال حبشی، که در کنار آن آبی شبیه زمزم وجود دارد. به عقیده‌ی آنان مسلمانان آیه الکرسی و عید اضحی را از آنان دزدیده‌اند. سرپرستی این فرقه در بیت الامیر است که نسب آنها به عدی بن مسافر اموی صوفی می‌رسد و امروز نیز فردی از اینان متولی یزیدیان است. آنان با سیاست کتمان مطلق پیش می‌روند و اجازه‌ی درس خواندن را به افراد خود نمی‌دهند.

من ده سال داشتم که دیدم مادرم بر خلاف روش یزیدیان، روزه می‌گیرد. علت از او پرسیدم. گفت که مشکل مهمی برایم پیش آمد، و من برای حل آن به ملک طاووس (نام شیطان در عقیده‌ی یزیدیه) متوسل شدم که نتیجه نگرفتم. آنگاه به عیسی بن مریم پیامبر مسیحیان توسل جستیم که از آن هم نتیجه نگرفتم. سپس تصمیم گرفتم به پیامبر مسلمانان توسل جویم و برای این کار، روزه‌ی ماه رمضان مسلمانان را نذر کردم. مشکلم حل شد و پس از آن هر سال ماه رمضان روزه می‌گیرم.

باید دانست که درباره‌ی این فرقه به دلیل کتمان شدید، هیچ چیزی در اختیار نیست، نه تاریخ، نه عقاید، نه هویت روشن، فرهنگ و تمدن خاص، آثار مکتوب موجود. با وجود این، به واسطه‌ی برادرزاده‌ی یکی از مشایخ یزیدیه یادداشت‌هایی در این مورد در اختیارم قرار گرفت.

در همین زمان یکی از این گروه مسلمان شد، که جزئیات تحول خود را برایم توضیح داد. من تحت تأثیر او قرار گرفتم و مدتی در تحیر بودم. سپس از بزرگان فرقه‌مان در مورد کتمان یاد شده پرسیدم. اما پس از پیگیری من، از کتابی یاد کردند به نام رش یعنی کتاب سیاه که فقط هفت برگ داشت.

پیگیری‌ها ادامه یافت و من به این نتیجه رسیدم که این دروغ‌ها را بیت الامیر ساخته‌اند تا هاله‌ای از تقدس دور خود پدید آورند. سپس با مسلمانان ارتباط یافتم و کتاب‌های اسلامی از آنها گرفتم و خواندم. از قضایای زندگی حضرت محمد ﷺ اثر پذیرفتم، ولی دوست مسلمان من سنی بود و مرا از گفت‌وگو با شیعه‌ها باز می‌داشت، تا آنجا که من برای تحقیق درباره‌ی شیعه برانگیخته شدم.

در این میان به کتابی در باب مقتل امام حسین علیه السلام رسیدم. از خواندن آن متأثر شدم و از خود پرسیدم که اگر چنین است پس چرا اهل سنت یزید را محترم می‌دانند؟

همین مقدمات به شناخت صحیح از تاریخ اسلام منجر شد و به تشیع من انجامید. قبول تشیع سبب گرفتاری‌هایی برای من شد؛ از جمله: بازداشت ۷ اوت ۱۹۸۵ م به مدت ۱۴ روز، اخراج از کار در ۱۴ ژانویه ۱۹۸۶ م، بازداشت مجدد در ۲۱ اوت تا ۱۹ سپتامبر ۱۹۸۶ م، بازگشت به کار و بازداشت مجدد در سال ۱۹۹۱ م و ۱۹۹۴ م، و اخراج نهایی از کار در ۱۹۹۲ م.

باید بگویم که سه عامل سبب جذب من به تشیع شد:

الف. ارتباط با مراجع و علما برای حل مشکل و پاسخ گرفتن در مسائل دینی.

ب. کثرت مدارس و مراکز و مجالس دینی برای مباحث علمی و فرهنگی آزادانه.

ج. مجالس حسینی که یک مدرسه‌ی تبلیغی سالانه است.

پس از تحول دینی چند کتاب و مقاله نوشتم، از جمله: *من الظلمات الى النور* (بیروت: مؤسسه الفرات)، *التوحيد عند اهل البيت، النبوة عند اهل البيت، حب اهل البيت ولاية الله تعالى، الدعاء والعبادة عند اهل البيت*.

(۲۰)

عبدالعزیز حنفی / متولد ۱۳۱۹ ق = ۱۹۰۲ م / حنفی / سیالکوت (پاکستان)

نزدیک محل ما در محلی به نام «خانپور سیدان» مجالس محرم برپا می‌شد، و عمویم مرا از حضور در آنها باز می‌داشت و می‌گفت که دیدن آن مواكب سبب بطلان عقد ازدواج می‌شود!

در سال ۱۳۴۵ ق برای ادامه تحصیل به مدرسه‌ای در شهر قصور رفتم. در آنجا دو دوست یافتم، یکی شیعه و دیگری سنی. در بحث‌های آنها حضور یافتم و دو کتاب خواندم: کتاب *اربع مقالات* بخصوص بحث‌هایی در مورد معانی کلمات: الله، النبی، الامام، الخلفاء، الحكومة. نیز کتاب *تاریخ بنی امیه*، متن درسی دانشگاهی که در آن میان، نهی عمر بن عبدالعزیز از سب امام علی علیه السلام برایم جالب بود. پس از آن کتاب‌های دیگر خواندم، حق برابرم روشن شد و پذیرفتم.

(۲۱)

غلام ربانی میرزا / متولد ۱۳۳۹ ق = ۱۹۲۱ م / راولپندی (پاکستان) / تحول: ۱۳۵۹ ق = ۱۹۴۱ م. در خاندان مغول کشمیر رشد یافتم، سپس در رشته حقوق درس خواندم و به وکالت رسیدم. از مجالس حسینی آغاز کردم تا به حقیقت رسیدم.

(۲۲)

غوث بخش کھوکھر / تولد ۱۳۵۸ ق = ۱۹۴۰ م / جاہ حسین والہ (پاکستان) / حنفی

علاقہ ام بہ علم آموزی مرا بہ مطالعہ کشاند و کتاب تعلیم الاسلام نوشتہ مفتی کفایۃ اللہ را خواندم کہ کتابی آموزشی در سطح مدارس ابتدایی است. دیدم کہ شرح حال امام علی را بسیار خلاصہ تر از سہ خلیفہ آورده است. با خود گفتم: مگر این خلیفہ ی چہارم نیست؟ بگذریم از آنہمہ فضائل فراوان. مدتی بعد شخصی شیعہ را دیدم و ضمن گفت و گو بہ او گفتم کہ یزید را در ردیف امامان خود می دانم. او مطالبی در مورد جنایات یزید و رویداد عاشورا بہ من تذکر داد کہ مرا بیدار کرد.

مطالعاتم را ادامہ دادم. دیدم کہ دانشوران آنها در جہت ابرکردن حقیقت و کتمان فضائل اہل بیت می کوشند. در سال ۱۳۷۶ ق بہ تشیع در آمدم و نام غلامعلی را برای خود برگزیدم.

(۲۳)

فرید الھیول / تولد ۱۳۹۲ ق = ۱۹۷۳ م / بنتا (الجزائر) / مالکی.

در فضای مذهب مالکی بزرگ شدم. سفری برای تجارت بہ لبنان رفتم کہ سرنوشت مرا تغییر داد. در سوریه با یکی از علمای دینی شیعہ بہ نام سید احمد علوی ملاقات کردم کہ احادیث اہل بیت را برایم خواند. بہ ادامہ شنیدن آنها علاقہ نشان دادم. سید احمد مرا برای این کار بہ قم فرستاد. در قم با طلاب الجزائری آشنا شدم و مطالعاتی در باب حقانیت اہل بیت را آغاز کردم. از جملہ مسائل مہم من، سجدہ بر تربت حسینی بود کہ کتاب السجدہ علی التربة الحسينية نوشته شیخ باقر شریف القرشی را خواندم و شدت التزام شیعہ بہ سنت نبوی را از آنجا شناختم. پس از آن مسائل دیگر را پی گرفتم تا بہ تشیع من انجامید.

(۲۴)

فضل احمد شاہ / تولد ۱۳۴۰ ق = ۱۹۲۲ م / بیتالہ (پاکستان) / سنی / تحول ۱۹۵۳ م

چنان از شیعہ ناخوشنود بودم کہ شرکت در مجالس حسینی را گناہ بزرگی می دانستم، زیرا شیعہ را از اساس باطل می دانستم. تقدیر چنین بود کہ در حین کار تجاری با شخصی خوش اخلاق آشنا شدم کہ از مصاحبت اولدت می بردم. او راہ ہدایت را نشانم داد. پس از آن کتاب هایی خواندم و ہدایت شدم. بہ جہت محبت پنج تن محل سکونت خود را حسنین آباد نامیدم، با وجود مخالفت جمعی با آن.

(۲۵)

کلیم الله محمد نواز/ تولد ۱۳۷۹ق=۱۹۶۰م/ مظفرکار(پاکستان)/ سنی / تحوّل ۱۴۲۲م
رویداد عاشورا اثر شگفتی بر من نهاده بود. فداکاری آن جناب در پیچه‌هایی بر من گشود.
با مطالعه تاریخ ریشه‌های جنایات یزید را یافتم که به فتنه‌های صدر اسلام - بعد از رحلت
پیامبر - بر می‌گشت. با حضور در مجالس حسینی با اشخاص فرهنگی آشنا شدم و گفت‌وگو
می‌کردم. اما موانعی در راه تحوّل فکری من بود، موانع درونی و موانع اجتماعی. بالاخره در محرم
۱۴۲۲ق تشیع خود را اعلام کردم. پس از مدتی تبیین مطالب برای خانواده و دیگران همسرو
پنج فرزندم نیز مستبصر شدند. بر مطالعه کتب حدیثی به ویژه نهج البلاغه متمرکز شدم.
من آرزو دارم که همه مسلمانان برای یاد گرفتن عمیق دین خود صرف وقت کنند و در اصول
عقاید مقلد محض نباشند تا دیگران آنها را به ضلالت نکشانند.

(۲۶)

محمد حمید نامس حسینی / تولد ۱۹۶۷م / تلّ الذیبه (حسکه - سوریه)
در سال ۱۹۹۵م فوق لیسانس علوم تربیتی از دانشگاه دمشق گرفتم. زبان عربی را در
دبیرستان‌های استان حسکه درس می‌دادم. در زمان فراغت کتاب‌های عقائدی را می‌خواندم.
در زمان دانشجویی شال سبزیک خانم دانشجو نظرم را جلب کرد. علت آن شال سبزر را از
او پرسیدم. در جواب من گفت: توسنی هستی یا شیعه؟ از آنجا نسبت به کلمه شیعه حساس
شدم و درصدد شناخت اختلافات فریقین برآمدم. سپس به جوانی کردی الاصل به نام محمد نور
رمضان یوسف برخوردی که به من پیشنهاد داد به رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران برویم.
در آنجا آثاری به ما دادند، از جمله کتاب هدهی الوهابیة نوشته شیخ محمد جواد مغنیه. نیز
آثاری که نشان می‌داد خط عاشورا خط عدم پذیرش ستم است که در دیدگاه شیعی جایگاه دارد.
روزی با حسین شیخلی - سیدی از خاندان طفیحی در منطقه جزیره - مسافرت رفتم.
همسفر مشترک ما محمد معصوم بیجو، نام و نشان ما را پرسید. من خودم و حسین شیخلی را
معرفی کردم. بیجو گفت: شما سادات و اشراف درباره مذهب جدتان امام جعفر صادق (علیه السلام)
چه می‌دانید؟ گفتم: هرگز نام او را نشنیده‌ام. اظهار شگفتی کرد و کتاب المراجعات نوشته سید
شرف الدین را به من داد. در آن کتاب به حدیث ثقلین رسیدم با لفظ کتاب الله و عترتی. من از
آغاز رشد خود یاد دارم که آن را به لفظ کتاب الله و سنّة نبیه شنیده بودم. سپس به جست‌وجو
پرداختم و حدیث عترتی اهل بیتی را در صحیح مسلم یافتم. سپس به کتاب رساله الثقلین

نوشته مصطفی خمیس رسیدم که ثابت می‌کند لفظ کتاب‌الله و سنتی پایه‌ای ندارد و ضعیف است. این‌گونه گفت و گوها مرا به تشیع کشانید.

کتاب‌هایی که در من خیلی اثر گذاشت، چنین بود:

۱. الرد علی البوطی فی کتابه عائشة / هشام آل قطیط

۲ و ۳. المراجعات، النص والاجتهاد / سید عبدالحسین شرف‌الدین

۴. النصائح الكافية لمن يتولى معاوية / محمد بن عقيل علوی

۵. معالم المدرستين / سید مرتضی عسکری

۶. الغدير / عبدالحسین امینی

۷. خمسون ومائة صحابي مختلق / سید مرتضی عسکری.

(۲۷)

محمد سالم / تولد ۱۹۵۹م / تل ورد (سوریه)

حساسیت من نسبت به رویداد کربلا از مطالعه کتاب قاده کربلاء نوشته جرجی زیدان آغاز شد. این واقعیات در من اثر گذاشت: مظلومیت اهل بیت علیهم‌السلام، فریب دادن رسانه‌ای مردم نسبت به آن بزرگواران، کتمان یا تحریف حقایق درباره‌ی آنان.

این کتمان‌ها و تحریف‌ها از ترس روبرویی مردم با حقیقت است، البته به بهانه‌ی تجدید فتنه‌انگیزی میان مردم. ولی سرانجام، آشنایی با حقایق کربلا مرا به مذهب اهل بیت کشانید.

(۲۸)

محمد سلیم عرفه / تولد ۱۹۶۵م / دمشق (سوریه) / حنفی

از کودکی در مساجد رفت و آمد داشتم و درس فقه را همراه با پژوهش در مسائل اختلافی عقائدی پی می‌گرفتم، با آنکه درس مهندسی برق خوانده بودم. در کنار کار در دفتر املاک دایی‌ام با بعضی از شیعیانی که به زیارت حضرت زینب علیها‌السلام می‌آمدند، ملاقات می‌کردم. یکی از آنها گفت که برای درس خواندن در حوزه به دمشق آمده است. من که این کلمه را تا آن روز نشنیده بودم، درباره‌ی آن پرسیدم. برایم توضیح داد و پرسید: درباره‌ی شیعه چه می‌دانی؟

من مطالبی را که در بدگویی شیعه شنیده بودم، نادیده گرفتم و گفتم: می‌دانم که آنها علی و خاندانش را مقدس می‌دانند و از صحابه برتر می‌شمارند. اونکاتی از مسائل مورد اختلاف برایم بازگفت که همه برایم تازگی داشت. لذا خواندن کتاب المراجعات را به من توصیه کرد. هر چه در کتاب‌فروشی‌های دمشق گشتم، آن را نیافتم.

در همین زمان، برادر من کتاب المائۃ الاوائل من النساء را به من داد که خطبه‌ی حضرت زینب را دربرداشت، خطبه‌ای در برابر طاغوت‌های شام خوانده بود. من در مورد این رویداد چیزی نشنیده بودم، با آنکه در مساجد حضور زیادی داشتم. بعد از این خطبه به پی‌جویی عاشورا پرداختم و هنگامی که مطالبی در مورد آن در تاریخ طبری خواندم، شگفت زده شدم. امام حسین، سرور جوانان اهل بهشت است و دشمنش طاغوت اموی! که چنان ظالمانه به حضرتش و خاندان او ستم کرد.

باری، یک روز پس از بازگشت از نماز جمعه کتابی در دست یکی از دوستانم دیدم. گفتم: چیست؟ با اکراه گفت: کتابی از شیعه! گرفتم و دیدم که المراجعات است. بسیار خوشنود شدم و گرفتم. او گفت که کتاب را به دست آورده، ولی استادش او را خواندنش باز داشته است. گفت که کتاب، امانی است. لذا در آخرین ساعات شب آن را خواندم، و شگفت زده شدم، از آنهمه احادیث سنی که سید شرف‌الدین به آنها استناد کرده است. با خود گفتم که در آثار سنی جستجو می‌کنم و اگر این احادیث را در منابع یاد شده یافتیم، در اندیشه‌های خود بازنگری می‌کنم.

اندک اندک کتاب المراجعات و کتاب ثم اهدتیت را به دوستانم می‌دادم، و اساتید من که می‌دیدند خود را از زندان فکری رهانیده‌ام، مرا گمراه خواندند و آنان را از معاشرت با من باز داشتند. یکی از مشایخ سنی در خطبه جمعه‌اش گفت: یک فرد زندیق کتاب‌هایی در سبب صحابه توزیع می‌کند، آنها را نخوانید و بجای آنها کتاب العواصم من القواصم را بخوانید! جالب اینکه این کتاب، سرشار از بدگویی صحابه است و در پایان به قتل شیعه و تمام مخالفان عامه فتوا داده است! کتاب را خواندم و حواشی بر آن نگاشتم و نزد شیخ رفتم تا با او گفتگو کنم. شیخ پس از گفتگویی من گفت: این کتاب را نخوانده‌ام! گفتم: مشکل همین است که کتاب نخوانده را به مردم معرفی می‌کنی، با اینکه صحابه مثل ابوذر و عمار را فریب خوردگان از ابن سبأ یهودی می‌داند و گروهی از مسلمانان را که اهل شهادتین و نماز و روزه‌اند، کافر می‌خواند!

از شیخ خواستم که کتاب التشیع نوشته سید عبدالله غریفی را بخواند. ضمناً شماره تلفن دادم که در صورت بروز مشکل با من تماس بگیرد. هفته بعد گفت که فرصت خواندن نیافته، و این بهانه چند هفته‌ی متوالی تکرار شد. فقط از دوستانم شنیدم که او ادعایش را در مورد گمراهی من تکرار می‌کند و دیدم که کسانی بدون دلیل کلامش را می‌پذیرند!

اکنون زمانی است که اندیشه‌ها را آزاد کنیم و تاریخ کتمان شده را بازشناسیم و من خدا را شاکرم بر نعمت هدایت که نصیبم ساخت.

محمد شحاده تعمیری / ۱۹۶۳م / بیت لحم (فلسطین) / سنی

از ۱۶ سالگی در جنبش فلسطینی الفتح عضویت داشتم و در دهه ۸۰ بازداشت شدم و به ۲۵ سال حبس محکوم شدم. در عملیات تبادل اسرا به سال ۱۹۸۵م از طرف صهیونیست ها آزاد شدم. پس از آن از جنبش الفتح جدا شدم و بارها به اتهام عضویت در جنبش جهاد اسلامی دستگیر شدم. صهیونیست ها در سال ۱۹۹۲م مرا به مدت یک سال در منطقه مرج الزهور تبعید کردند. در این مدت به مطالعه درباره انقلاب اسلامی ایران پرداختم و رمز پیروزی آن را در عقیده تشیع یافتیم. دیدم که تشیع مذهبی مظلوم است که به کمک حزب الله لبنان با آن آشنا شده ام.

البته پیش از آن از تشیع و اهل بیت فقط اندکی درباره امام علی خلیفه چهارم و حسنین، کودکان محبوب پیامبر و فاطمه دختر حضرتش می دانستم. اما احساس پیوند شدیدی با اهل بیت داشتم به دلیل مظلومیتی که از آنها می شناختم. به دلیل جهل نسبت به تشیع، در مذهب سنت باقی مانده بودم و امیدوارم آخرین کسی نباشم که می گوید: ثم اهتدیت.

به هر حال پس از سال ۱۹۹۲م کتاب های زیادی در مورد دو مذهب خواندم و کتاب های مذهب شیعه را نزدیک تر به عقل یافتیم. مثلاً: الشیعة فی التاریخ، الشیعة والحاکمون، الامام الصادق والمذاهب الاربعة، الکافی، کتابهای صالح الوردانی، کتابهای تیجانی، نهج الشهادة، الامام الحسین علیه السلام و.... ده ها کتاب سنی که در جهت شناخت حقیقت به من کمک کرد.

البته نشریه المجلة - چاپ لندن که از طرف سعودی حمایت می شود - کوشید تا این تحول فکری را سیاسی نشان دهد. آنها می کوشند که امت را از اینگونه تغییرات بر حذر بدارند.

من به صراحت می گویم که تحول من به تشیع، عقیدتی است نه سیاسی. البته به عنوان یک مسلمان، به پیروزی های حزب الله افتخار می کنم، ولی این عامل نبود که مرا به تشیع کشانید. بلکه قبول تشیع نتیجه مطالعات و تأملات چندین ساله ای است که مختصراً گفتم. البته برایم مشکلاتی ایجاد کردند، از جمله اینکه در بعضی از مجالس مقاومت درباره ای امام حسین علیه السلام سخن گفتم؛ آنگاه یکی از مسئولان حماس مقاله ای منتشر کرد تحت عنوان «هل بدأ الجهاد الاسلامی بنشر المذهب الشیعی فی فلسطین؟»

به هر حال از آزادگان جهان می خواهیم که به حرکت امام حسین علیه السلام درست بنگرند. من نیز

با نشر اندیشه‌ی شیعی در فلسطین امیدوارم که زمینه‌ی ظهور مهدی آل محمد علیهم‌السلام فراهم شود.

(۳۰)

محمد عبدالقادر الکاف / تولد ۱۳۹۲ق = ۱۹۷۱م / اندونزی / شافعی / تحول: ۱۴۱۳ق = ۱۹۹۳م.
شعائر حسینی که در دیار ما برپا می‌شد، احساس شیعی در دلم برانگیخت. و ادله شیعی
اقناع عقلی به من داد.

آشنایی با شیعه را مدیون کتاب‌هایی هستم که به زبان اندونزیایی در باب تشیع منتشر شد.
پس از تشیع، پدر و مادرم از من شگفت زده شدند و گفتند: چگونه مذهبی سرشاز از خرافات
را پذیرفتی؟ من کوشیدم به آنها توضیح دادم که میان فرد شیعه و مذهب تشیع تفاوت‌هایی
وجود دارد. پس کارهای خلاف یک شیعه را نباید به حساب تشیع نوشت. امیر المؤمنین علیه‌السلام
فرمود: «الحق لا يعرف بالرجال، اعرف الحق تعرف اهله»^۱

وقتی در سال ۱۴۱۳ق نخستین نماز را طبق فقه شیعه خواندم، احساس کردم که نمازی
مطابق با حکم الهی می‌خوانم.

(۳۱)

معروف عبدالحمید / مسیحی / دمشق

روزی تنها نشسته بودم. رادیوی کوچکی در دست داشتم و در پی رادیوی قاهره می‌گشتم که
به برنامه‌ای عجیب رسیدم که مطالب عجیبی می‌گفت درباره امام حسین علیه‌السلام و رویدادهای
کربلا. شاید در ماه محرم بود. بسیار متأثر شدم و بسیار گریستم. دیدم که رادیو تهران است. مدتی
بعد به تهران رفتم و بیشتر مطلب یافتم. بعدها شنیدم که صاحب آن صدا شیخ دکتر احمد
وائلی است.

همان برنامه بابی از مطالعه و تفکر بر رویم گشود که به تشیع من منتهی شد.

(۳۲)

ناتالیا / تولد ۱۹۷۲م / استرالیا / مسیحی

در یک خانواده مسیحی مارونی در استرالیا زاده شدم. از طریق اینترنت با اسلام آشنا شدم.
و باب گفتگو با پیروان مذهب اهل بیت به رویم باز شد. جایگاه والای زن و حقوق استوار او در
تشیع برایم روشن شد. دیدم که اسلام به جریان‌های جاهلی ضد زن پایان داده است. دیدم که

۱. طبرسی، مجمع البیان، ج ۴، ص ۱۴۶.

اسلام زن را به عنوان کالای محض نمی‌نگرد. اسلام اجازه نمی‌دهد که آزادی زن پس از ازدواج تمام شود. همین‌گونه نقش مهمی در تربیت نسل‌ها دارد.

یکی از اموری که احساسات مرا برانگیخت، رویداد کربلا است که در آن زنان نقش اساسی داشتند. خواندن کتاب‌هایی در اینترنت در این مورد، سبب تحول فکری من شد و به مذهب تشیع درآمدم.

(۳۳)

نوئل ماهونی / انگلیس / مسیحی / تحول ۱۴۲۰ق=۲۰۰۰م

در محیطی مسیحی زاده شدم و رشد یافتم و دیدم که انسان فقط برای عیش و نوش آفریده نشده است. روزی در یک مجلس حسینی در بریتانیا شرکت کردم. از رویدادهای کربلا سخت متأثر شدم و آثار اجتماعی آن را دیدم. فداکاری برای دستیابی به هدف عالی اسلامی را یافتم و نور هدایت در دلم تابید و نام خود را به حمزه تغییر دادم. پس از اعلام اسلام و تشیع در سال ۱۴۲۰ق در دانشگاه لندن که علوم سیاسی درس می‌دادم مردم را به تشیع فراخواندم.

(۳۴)

وارتان کرباسی / تولد: وانتبلیو (حومه پاریس) / مسیحی

در سال ۱۹۵۱م پس از گذراندن دروس مقدماتی به انگلیس رفتم و چهار سال در آنجا ماندم تا مهندسی برق و مخابرات را به پایان برسانم. در سال ۱۹۵۶م برای کار در فرودگاه مهرآباد به تهران رفتم. یک سال در بخش فنی فرودگاه و سه سال به عنوان مترجم در بنگاه‌های تجاری شاغل بودم. در این مدت به مطالعه درباره اسلام به ویژه تشیع اشتغال داشتم. ضمناً گرفتار بیماری شدم که همزمان با ماه محرم شدت گرفته بود. در نزدیکی محل اقامتم خانه‌ی بزرگی بود که مجلس حسینی برپا می‌شد. یک شب چای آوردند و گفتند: چای امام حسین بنوشید! نوشیدم و در همان حال برقی در دلم تابید و گفتم: خدایا! به حق امام حسین، معجزه‌ای به من بنمایان تا از این بیماری رها شوم. روز بعد شفا گرفتم.

مطالعات پیشین به ضمیمه‌ی این معجزه که عیناً دیدم، سبب تشیع من شد. و نام حسین اثنا عشری را برای خود برگزیدم.

(۳۵)

هاریداس / هند / هندو

سال‌ها در بازار دهلی حجره‌ی پارچه فروشی داشتم. با تمام همسایگان - اعم از مسلمان و غیر

مسلمان - ارتباط داشتم. دیدم که بعضی از آنها در بعضی روزها تعطیل می شود. سبب پرسیدم. گفتند که آنها شیعه اند و روز عاشورا تعطیل می کنند چون کار در این روز را شوم می دانند. روزی یکی از تاجران شیعه گفت: می توانیم غذای متبرک امام حسین (ع) را برایت بفرستیم. پذیرفتم. و این کار چند سال تکرار شد. در عاشورای سال ۱۹۹۷م که غذای متبرک فرستادند، دیدند که مغازه تعطیل است. این تعطیل چند روز طول کشید. جاوید - همکار شیعه‌ی من - دید که گرفتار بیماری مغزی شده‌ام. این بیماری تا اربعین طول کشید. جاوید شب اربعین تماس تلفنی گرفت که من فردا نیز غذای متبرک حسینی می فرستم. اما من گفتم: نیازی نیست، من خودم فردا به حسینیه می آیم. گفت: نیازی نیست که خود را به زحمت بیندازی. گفتم: همسرمانندگی را به عهده می گیرد. جاوید پذیرفت و نشانی حسینیه را به من داد.

روز بعد وقتی به سوی حسینیه رفتم، دسته‌های عزاداری را برای نخستین بار می دیدم. به خودم گفتم: کیست این شخصیتی که پس از هزار سال بدین گونه برای او مجلس می گیرند؟! این صحنه در من بسیار اثر گذاشت. سپس به اعجازی که بیان آن تفصیلی دارد، شفا گرفتم. نزد پزشک رفتم. پس از رادیوگرافی هیچ اثری از غده‌های مغزی نیافت. من نیز که مطالعاتی را به این مورد داشتم، اسلام را پذیرفتم و نام غلامحسین بر خود نهادم.

منابع

- ابن ابی الحدید المعتزلی، شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید، ج ۱۱، بیروت، دارالاحیاء، بی تاریخ.
- التستری، قاضی نورالله، ملحقات احقاق الحق، با تعلیقات آیت الله العظمی مرعشی (ره)، ج ۱۱، قم، مکتبه آیه الله العظمی المرعشی النجفی (ره)، ۱۴۰۸-۱۴۱۰ ق.
- الصالحی، یاسر، نفحات الهدایة: مستبصرون ببركة الإمام الحسين (ع)، کربلا، العتبة الحسينية المقدسة، ۱۳۹۱ ق.
- الطبرسی، فضل بن الحسن، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، ج ۴، تهران، مکتبه اسلامیة، ۱۳۷۹ ق.
- القندوزی، سلیمان، بنایع المودة، ج ۳، بیروت، مؤسسة الاعلمی، بی تاریخ.

زندگی نامه استاد سید سلمان هادی آل طعمه

علی اکبر صفری^۱

چکیده

سید سلمان هادی آل طعمه از شخصیت‌های فرهنگی و ادبی معاصر کشور عراق است که نامش با فرهنگ و تاریخ شهر کربلا گره خورده است. از سال ۱۳۷۳ ق که نخستین مجموعه‌ی شعرا و به چاپ رسید، تاکنون بیش از شصت سال است که در حال پژوهش و نگارش درباره‌ی کربلاست. دست‌آورد یک عمر پژوهش او در حقیقت دائرةالمعارفی است که در آن تاریخ حرم حضرت اباعبدالله الحسین علیه السلام و ابوالفضل العباس علیه السلام، شخصیت‌ها، صنایع، ادبیات، هنر و جغرافیای کربلا آمده است. در این مقاله ابتدای به زندگی نامه استاد پرداخته شده است و در انتها آثاری که از سوی وی تألیف شده (چاپ شده و چاپ نشده)، معرفی شده است.

کلیدواژه‌ها: امام حسین علیه السلام، سید سلمان آل طعمه، کربلا، شخصیت‌های معاصر عراق.

۱. پژوهشگر متون کهن در قم. safari331@yahoo.com

مقدمه

استاد سید سلمان آل طعمه از شخصیت‌های فرهنگی و ادبی معاصر کشور عراق است. نام ایشان با فرهنگ و تاریخ شهر کربلا گره خورده است. از سال ۱۳۷۳ ق که نخستین مجموعه‌ی شعرا و به چاپ رسید تاکنون ایشان بیش از شصت سال است که در حال پژوهش و نگارش درباره‌ی کربلاست. دست‌آورد یک عمر پژوهش او در حقیقت دائرةالمعارفی است که در آن تاریخ حرم حضرت اباعبدالله الحسین علیه السلام و ابوالفضل العباس علیه السلام، شخصیت‌ها، صنایع، ادبیات، هنر و جغرافیای کربلا آمده است.

استاد آل طعمه در سیزدهم ذی‌قعدة ۱۳۵۳ ق / ۱۹۳۵ م در خانواده‌ی سادات مشهور به «آل طعمه» که از شجره سادات «آل فائز» هستند در کربلا به دنیا آمد. این خاندان اصیل از سال سوم هجری در کربلا سکونت داشته‌اند و به عنوان قدیمی‌ترین خاندان در کربلا نقابت سادات و تولیت حرم حضرت سید الشهداء علیه السلام و حرم حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام و برخی مناصب حکومتی عراق را به عهده داشته‌اند.

پدربزرگوارشان سید هادی آل طعمه خود شاعر و ادیب بود و به فارسی و عربی شعر می‌سرود. مجموعه‌ای از دست‌نویس اشعار ایشان در کتابخانه استاد آل طعمه به یادگار مانده که شامل قصایدی در مدح و مرثیه اهل بیت علیهم السلام بویژه حضرت اباعبدالله الحسین علیه السلام و ابوالفضل العباس علیه السلام و مصائب کربلاست. اثر دیگر مرحوم هادی آل طعمه منتخب الدعوات که با تقریظ علامه شیخ آقابزرگ تهرانی در ۱۴۲۶ ق در بیروت (انتشارات دارالأولیاء) به چاپ رسیده است.

باید دانست که تبار ایشان بدین شرح است: «السید سلمان بن السید هادی بن السید محمد مهدی بن السید سلیمان بن السید مصطفی بن اسید احمد بن اسید یحیی آل طعمه من آل الفائز الموسوی الحائری».

استاد آل طعمه پس از تحصیلات اولیه در سال ۱۹۵۹ م از دارالمعلمین در کربلا، به پایان رساند و به تدریس در مدارس کربلا روی آورد. در سال ۱۹۶۷ م در دانشکده علوم تربیتی دانشگاه بغداد وارد شد و در سال ۱۹۷۰ م موفق به دریافت لیسانس در این رشته شد و پس از آن در مقطع متوسطه در مدارس کربلا به تدریس پرداخت.

ایشان در سال ۱۹۸۵ م پس از سال‌ها تدریس در مدارس کربلا بازنشسته گردید و به ادامه تحصیلات پرداخت. ایشان در سال ۲۰۱۰ م از دانشگاه اسلامی بیروت رشته علوم اسلامی را دریافت کرد. عنوان پایان‌نامه کارشناسی ارشد وی درباره‌ی شخصیت ابن عربی و تفسیری است. وی اکنون در حال ارائه رساله دکتری خود با عنوان «حوزة الكربلاء العلمیة» به دانشگاه علوم اسلامی بیروت است. یادآوری می‌شود ایشان موفق به دریافت دکتری افتخاری از دانشگاه اسلامی بیروت برای تألیف تراث کربلاء و تاریخ المرقد الحسین علیه السلام و العباس علیه السلام شده است.

این شاعر و ادیب پژوهشگر همزمان به علوم رسمی در حوزه علمیه کربلا پرداخت؛ از جمله اساتید ایشان می‌توان به شیخ حسن حائری در علم قرائت و شیخ عبدالحسن بیضانی در علم نحو و سید عبدالحسین کلید دار در تاریخ اسلام نام برد.

پدر بزرگوارشان از کودکی ایشان را به حفظ شاهکارهای ادبیات عرب مانند میمیه فرزوق و تائیه‌ی دعبل خزاعی و عینیه‌ی سید حمیری و... تشویق می‌کرد و از خردسالی فرزندش را با قرائت قرآن و دعا و زیارت و سرودن شعر و مرثیه برای اهل بیت علیهم السلام پرورش داد. ایشان با شرکت در انجمن‌ها و مراسم‌های شعری در کربلا و همنشینی با اساتید بنامی چون سید صالح کلید دار و سید مرتضی و هاب، سید مرتضی قزوینی، سید صدرالدین حکیم شهرستانی... در سرودن اشعار مهارت یافت.

یکی از ویژگی‌های شخصیت استاد آل طعمه ارتباط فرهنگی با چهره‌های ادبیات عرب است. وی با مشاهیر فرهنگ و ادبیات عراق مانند نازک الملائکه، سید جواد شبر، شیخ محمد علی یعقوبی، سید هادی فیاض، شیخ علی خاقانی، شیخ جعفر خلیلی ارتباط ادبی داشته است. نامه‌ها، تصاویر و اسنادی از بزرگان علمی و فرهنگی عراق، ایران، لبنان و... در آرشیو خصوصی استاد نگهداری می‌شود که از ارزشمندترین منابع بشمار می‌رود.

استاد سید سلمان آل طعمه از شخصیت‌های بزرگ جهان اسلام مانند آیت الله سید محمد مهدی موسوی خوانساری (صاحب احسن الودیعه)، آیت الله مرعشی نجفی، شیخ فرج آل عمران قطیفی، سید عبدالحسین شرف الدین، شیخ آقا بزرگ تهرانی و... اجازه روایت دریافت نموده است، شمار مشایخ ایشان از صد افزون است. ایشان به تعدادی از طلاب و دانش پژوهان علوم حدیث اجازه نقل روایت داده است.

کتابخانه شخصی ایشان شامل ده هزار جلد کتاب که بیشتر آنها ویژه حضرت امام حسین علیه السلام و موضوعات وابسته است، از منابع مهم پژوهشی در این باره است. این منابع سال‌ها از عراق، ایران و لبنان دیگر کشورها فراهم آمده و استاد با بزرگواری در اختیار پژوهشگران و علاقه‌مندان قرار می‌دهد. این کتابخانه در منزل ایشان در شهر کربلاست.

ایشان سال‌هاست به تحقیق و پژوهش در تاریخ کربلا اشتغال دارد و اکنون تمام آثار و تألیفات خود را در این موضوع با عنوان موسوعة کربلا المقدسة آماده چاپ می‌نماید. این دایره‌المعارف در بیش از سی جلد فراهم آمده شامل همه موضوعات تحقیق درباره کربلا و تاریخ و فرهنگ آن است.

آثار چاپ شده:

- ۱- الأمل الضائع (بغداد ۱۹۵۴م)
- ۲- شاعرات العراق المعاصرات (ط ۱، النجف ۱۹۵۵م، ط ۲، دمشق ۱۹۹۵م)
- ۳- دیوان حسین الکربلائی، جمع و تعلیق (کربلاء ۱۹۶۰م)
- ۴- أبوالمحاسن الشاعر الوطني الخالد (کربلاء ۱۹۶۲م)
- ۵- الأشواق الحائرة (بغداد ۱۹۶۲م)
- ۶- تراث کربلاء (ط ۱، النجف ۱۹۶۴م، ط ۲، بیروت ۱۹۸۳م)
- ۷- دیوان أبي الحب (تحقیق) (النجف ۱۹۶۶م)
- ۸- شعراء کربلاء، الجزء الأول (النجف ۱۹۶۷م)، الجزء الثاني، النجف ۱۹۶۸م)، الجزء الثالث، النجف ۱۹۶۹م)
- ۹- ومضات من تاریخ کربلاء (النجف ۱۹۶۷م)
- ۱۰- مخطوطات کربلاء، الجزء الاول (النجف ۱۹۷۳م)
- ۱۱- دلیل کتاب کربلاء (ط ۱ کربلاء ۱۹۷۵م، ط ۲ کربلاء ۲۰۰۴م)
- ۱۲- خزائن کتب کربلاء الحاضرة (النجف ۱۹۷۷م)
- ۱۳- من أعلام الفكر العربي (ط ۱، القاهرة ۱۹۷۹م، ط ۲، بیروت ۱۹۹۹م)
- ۱۴- من أجلها (بغداد ۱۹۸۰م)
- ۱۵- رياض الذكريات (بغداد ۱۹۸۴م)
- ۱۶- المخطوطات العربية في خزائن کربلاء (الکویت ۱۹۸۴م)

- ۱۷- أحمد الصافي شاعر العصر (بغداد ۱۹۸۵م)
- ۱۸- مخطوطات كربلاء (الجزء الثاني): خزنة السيد محمد باقر الحجة الطباطبائي،
(الكويت ۱۹۸۵م)
- ۱۹- أعلام الشعراء العباسيين (بيروت ۱۹۸۶م)
- ۲۰- كربلاء في الذاكرة (بغداد ۱۹۸۸م)
- ۲۱- حسين الكربلائي (بغداد ۱۹۹۲م)
- ۲۲- دراسات في الشعر العراقي الحديث (بيروت ۱۹۹۳م)
- ۲۳- خواطر إسلامية (بيروت ۱۹۹۳م)
- ۲۴- أم البنين (طاطهران ۱۹۹۶م، ط ۲ بيروت ۲۰۰۸م)
- ۲۵- تاريخ مرقد الحسين والعباس عليه السلام (بيروت ۱۹۹۷م)
- ۲۶- عشائر كربلاء وأسرها (بيروت ۱۹۹۷م)
- ۲۷- معجم خطباء كربلاء (بيروت ۱۹۹۸م)
- ۲۸- غزليات الشعراء العرب (بيروت ۱۹۹۸م)
- ۲۹- معجم رجال الفكر والأدب في كربلاء (بيروت ۱۹۹۹م)
- ۳۰- كربلاء في ثورة العشرين (بيروت ۲۰۰۰م)
- ۳۱- ديوان الحاج جواد بدقت (تحقيق) (بيروت ۱۹۹۹م)
- ۳۲- ديوان السيد مرتضي الوهاب (جمع وتحقيق) (بيروت ۱۹۹۹م)
- ۳۳- الحسين في الشعر الكربلائي (بيروت ۲۰۰۱م)
- ۳۴- ديوان عباس أبو الطوس (جمع وتحقيق) (بيروت ۲۰۰۱م)
- ۳۵- ديوان المدح والثناء (بيروت ۲۰۰۱م)
- ۳۶- دليل كربلاء المقدسة (بيروت ۲۰۰۱م)
- ۳۷- تشريح بدن الانسان (تحقيق) (بيروت ۲۰۰۲م)
- ۳۸- الكرامات المنظورة (بيروت ۲۰۰۱م)
- ۳۹- فاطمة الزهراء أم السبطين (طهران ۱۹۹۶م)
- ۴۰- رواد الشعر الحرفي العراق (بيروت ۲۰۰۳م)
- ۴۱- الموروثات والشعائر في كربلاء (بيروت ۲۰۰۳م)
- ۴۲- بين الظلال (شعر) (بيروت ۲۰۰۳م)
- ۴۳- العشق والحربة (شعر حر) (كربلاء ۲۰۰۳م)

- ٤٤- صحافة كربلاء (ط١، دمشق ٢٠٠٥م، ط٢، كربلاء ٢٠٠٦م)
- ٤٥- حكايات من كربلاء (بيروت ٢٠٠٧م)
- ٤٦- أعلام من بلادي (دمشق ٢٠٠٥م)
- ٤٧- الشعراء الشعبيون في كربلاء (ج١، دمشق ٢٠٠٥م)
- ٤٨- أعلام النساء في كربلاء (دمشق ٢٠٠٥م)،
- ٤٩- مشاهداتي في لندن (بيروت ٢٠٠٦م)
- ٥٠- المزارات المقدسة في كربلاء (بيروت ٢٠٠٨م)
- ٥١- مشاهير المدفونين في كربلاء (بيروت ٢٠٠٨م)
- ٥٢- نزهة الاخوان في وقعة بلد المقتول العطشان (لمؤلف مجهول)، تحقيق (الحلة ٢٠٠٩م)
- ٥٣- معجم الأكلات والحلويات في كربلاء (دمشق ٢٠٠٩م)
- ٥٤- القراء والمقرئون في كربلاء (النجف ٢٠١٠م)
- ٥٥- المربي السيد حسن موسي (الحلة ٢٠١١م)
- ٥٦- المعالم الأثرية والسياحية في كربلاء (طهران ٢٠١١م)
- ٥٧- تاريخ غرفة تجارة كربلاء (النجف ٢٠١١م)
- ٥٨- الأسر العلمية في كربلاء- آل الشيرازي (النجف ٢٠١٢م)
- ٥٩- الانتفاضة الشعبانية في كربلاء (طهران ٢٠١٢م)
- ٦٠- آل الشهرستاني (بيروت ٢٠١٢م)
- ٦١- مخطوطات كربلاء الجزء الرابع (طهران ٢٠١٣م)
- ٦٢- السيد شهاب الدين المرعشي مثال وآثار (بيروت ٢٠١٤م)
- ٦٣- مسلم ابن عقيل (بيروت ٢٠١٤م)

آثار چاپ نشده:

- ١- آل القزويني
- ٢- أعلام عراقيين عرفتهم
- ٣- أنساب السادة في العراق
- ٤- تاريخ التعليم في المدارس الدينية والرسمية
- ٥- تاريخ صحافة كربلاء
- ٦- تاريخ المساجد في الكربلاء
- ٧- التراث الشعبي لمدينة الكربلاء
- ٨- الحوماني حياته وشعره
- ٩- خطط كربلاء
- ١٠- الخط والخطاطون في كربلاء
- ١١- رجال من كربلاء (في جزئين)

- ۱۲- رحلات إلى إيران
 ۱۳- رحلات ومقابلات
 ۱۴- الشعراء الجدد في كربلاء
 ۱۵- الشهادات العلمية عن علماء الإمامية
 ۱۶- صور اجتماعيه من كربلاء
 ۱۷- على هامش الكتب
 ۱۸- العمارة والآثار الاسلامية في كربلاء
 ۱۹- كربلاء في مراجع العربية والمعربة
 ۲۰- كربلاء قديماً وحديثاً
 ۲۱- محطات في ذاكرة النسيان
 ۲۲- المخطوط من آثار الكربلايين
 ۲۳- المطبوع من آثار الكربلايين
 ۲۴- معجم المطبوعات الكربلائية
 ۲۵- ملامح الشعر الأندلسي

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الحمد لله والصلاة والسلام على سيد الأنام محمد وعلى آله الطيبين الطاهرين
 الى يوم لقاء الله
 وبعد فقد استجازني الحق الثبت الأديب الفاضل علي أكبر صغري
 مؤلف كتاب شفا ختامه افاض برك الطهراني وغير ذلك من المؤلفات
 القيمة والمفالات الممتعة فأجزته ۳۱ توفيقه أن يروي عني ما صحت لي
 روايته عن ائمتنا الكرام ومشايع العظام كالشيخ افاض برك الطهراني
 والسيد شهاب الدين المعصي والسيد محمد سعيد الكيم والسيد محمد مهدي السوي
 الاطفي وغيرهم من الجلائفة العظام من اجازوني بطرقهم المختلفة المتصلة
 الى اهل البيت عليهم السلام واوصيه بمراعاة الاحتياط في النقل والتثبت
 من الرواية فانها سبيل الدراية عن طريق متصل الى الله سبحانه وتعالى
 وارجو من فضيلته ان لا ينساني من الدعاء وهو حبي ونعم الوكيل
 كتبه بيده الدائرة العبد المذنب السيد سلمان بنجل الخفورة السيد هادي
 بن السيد محمد مهدي بن السيد سليمان الطحمة الموسوي الحائري يوم الاربعاء
 المصادف ۲۳ شوال الكرام سنة ۱۴۳۳ هـ هاجرها ألف سلام
 وثية في طرفة كربلاء المقدسة صانها الله من طوارق الحدائق

- الأعلمي، الشيخ محمد حسين سليمان، دائرة المعارف، قم، ۱۳۷۹ق، ج ۱۹، ص ۲۱۳.
- الأمين العاملي، السيد حسن، دائرة المعارف الإسلامية الشيعية، بيروت، دارالتعارف للمطبوعات، چاپ ششم، ۱۴۲۲ق (۲۰۰۱)، ج ۲.
- الباطنين، عبدالعزيز، معجم الباطنين، الكويت، ۱۹۹۵، ج ۲، ص ۴۹۸.
- التحافي، عبد الحميد، آل طعمة في التاريخ، بغداد، چاپ اول، ۱۹۶۸، ص ۱۸ (بيروت، چاپ دوم، ۱۹۹۹، ص ۲۵).
- الجبوري، كامل سلمان، معجم الشعراء من العصر الجاهلي حتي سنة ۲۰۰۰م، بيروت، ۱۴۲۴ق (۲۰۰۳)، ج ۲، صص ۳۴۳-۳۴۴.
- الحائري، الشيخ أحمد محمد رضا، من اعلام كربلاء، كربلاء، ۱۴۲۴ق (۲۰۰۳)، ص ۶۲ (كربلاء، ۲۰۱۳، چاپ دوم، صص ۹۴-۹۵).
- الريس، سعدون، الأدباء العراقيون المعاصرون وإنتاجهم، بغداد، ۱۹۶۵، ص ۴۲.
- السيد حسن، السيد داخل، معجم الخطباء، بيروت، دارالصفوة، ۱۴۱۹ق (۱۹۶۹)، ج ۶، ص ۲۴.
- الشاهرودي، نور الدين، السائرون علي درب الحسين عليه السلام، طهران، ۲۰۰۱، ص ۲۷۰.
- الشاهرودي، نورالدين، النخبة من أدباء كربلاء، طهران، ۱۴۲۶ق (۲۰۰۵)، ص ۶۲.
- ال عمران القطيفي، الشيخ فرج، الأزهار الأرجية، النجف، ۱۹۷۴، ج ۱۳، ص ۱۷.
- عواد، كوركيس، معجم المؤلفين العراقيين، بغداد، ۱۹۶۹.
- الغراوي، عبد الرحيم الشيخ محمد، معجم شعراء الشيعة (المستدرک)، لبنان، مؤسسة الكاتب، بی تا، ص ۲۶۳.
- الفتلاوي، كاظم عبود، المنتخب من اعلام الفكر والأدب، بيروت، ۱۹۹۹، ص ۱۶۶.
- الغزويني، إبراهيم شمس الدين، البيوتات العلوية في كربلاء، كربلاء، ۱۳۸۲ق (۱۹۶۳)، ج ۱، ص ۴۰.
- الكرباسي، الشيخ محمد صادق، دائرة المعارف الحسينية (معجم الشعراء)، لندن، ۱۴۱۹ق (۱۹۹۹ق)، ج ۱، ص ۱۱۱.
- الكرباسي، موسي، البيوتات الأدبية في كربلاء، كربلاء، ۱۹۶۸، ص ۲۷۱.
- گروه مؤلفان، موسوعة مولفی الامامية، قم، مجمع الفكر الاسلامی، ۱۴۳۵ق، ج ۱۷، صص ۳۴۰-۳۴۲.
- الكرباسي، الشيخ محمد صادق، دائرة المعارف الحسينية (تاريخ المرقد)، لندن، ۱۴۱۹ق (۱۹۹۸)، ج ۱.
- مجلة الموسم، ع ۱۳، مج ۴ (۱۴۱۲ق / ۱۹۹۲)، ص ۳۵۹.
- المرزوك، صباح نوري، مجلة المورد البغدادية، إحياء التراث الشعري في العراق، ۱۹۷۵.
- مشار، خانبا، فهرست كتاب های چاپی عربي، طهران، ۱۳۸۵ق، صص ۶۰، ۹۲، ۵۳۳، ۸۱۳.
- المطبعي، حميد، موسوعة اعلام العراق في القرن العشرين، بغداد، ۱۹۹۰م، ج ۱، صص ۸۸-۸۹.
- الموسوي الكاظمي، السيد محمد مهدي، أحسن الوديعه، النجف، چاپ دوم، ۱۹۶۸، ص ۲۹۵.

نسخه‌شناسی «مختارنامه» در گنجینه خطی کتابخانه مجلس با تأکید بر مختارنامه ابن حسام واعظ هروی

الهام بادینلو

چکیده

روضه المجاهدین به نظم یا مختارنامه به نثر اثر عطاء الله بن حسام واعظ هروی از واعظان شیعی در قرن دهم هجری است که مثنوی منثوری را در شرح ماجراهای قیام مختارین ابی عبیده ثقفی را در عصر صفوی به نگارش درآورد. آنطور که در فهرست وارده دست‌نوشته‌های ایران (دنا) آمده است، از مختارنامه تاکنون نسخه خطی فراوانی در کتابخانه‌های مختلف شناسایی و معرفی شده است که در این میان پنج عنوان مربوط به نسخه‌های خطی موجود در گنجینه کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی است. در این نوشتار کلیه نسخه‌هایی که با عنوان‌های مختارنامه و روضه المجاهدین نوشته واعظ هروی در گنجینه نسخ خطی کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی موجود است، معرفی می‌شود.

کلیدواژه‌ها: روضه المجاهدین، مختارنامه، عطاء الله بن حسام واعظ هروی، قیام مختار ثقفی، امام حسین (ع).

اشاره

روضه المجاهدین به نظم یا مختارنامه به نثر اثر عطاءالله بن حسام واعظ هروی از واعظان شیعی در قرن دهم هجری است که مثنوی منشوری را در شرح ماجراهای قیام مختار بن ابی عبیده ثقفی به نگارش درآورد. او در سال ۹۸۱ ق این مثنوی را با عنوان روضه المجاهدین به نثر درآورد، که اینک بخشی از میراث ادبیات عامیانه فارسی به شمار می‌رود. روضه المجاهدین در عصر صفوی به نگارش درآمده است که در آن روزگار به علت اینکه اکثریت سنی مذهب ایران از آن پس به تشیع روی آوردند، فرهنگ عامیانه نیز دچار دگرگونی‌هایی شد. آنچنان که آژند نوشته است:^۱ صوفیان پیکره‌هایی را نظیر پیکره‌ی علی علیه السلام تصویر کرده‌اند و به او تعظیم می‌کنند. در میدان شماری از شعبده‌بازان ایرانی روی قالی می‌نشینند و آن‌ها مقواهای درازی را با تصویر پیکره‌ها در دست دارند و با یک چوبدستی به هریک از پیکره‌ها اشاره می‌کنند و داستان‌هایی را درباره‌ی هریک از آنها باز می‌گویند.

عطاءالله بن حسام واعظ هروی؛ نویسنده و سراینده مختارنامه

نویسنده مختارنامه حافظ عطاءالله بن حسام واعظ هروی، زنده در سال ۹۸۱ ق، شاعر ایرانی است که درباره وی آگاهی‌های چندانی در دست نیست. آقا بزرگ تهرانی در الذریعه حدس زده که وی شاید از خاندان ابن حسام سراینده خاوران‌نامه باشد: «وهو المولی عطاءالله ابن حسام الواعظ. له منظومه «مختارنامه» فی وقایع مختار الثقفی واخذه بشار الحسین ع. ولعله من اولاد ناظم «خاورنامه» المذكور فی (ص ۱۹-۲۰) و طبع منشور هذا الكتاب باسم «روضه المجاهدین»».^۲

در تاریخ نظم و نثر در ایران و زبان فارسی آمده است: «از وعاظ شیعه ساکن هرات بوده و مؤلف کتابیست به نام روضه المجاهدین یا مختارنامه در شرح انتقام‌هایی که مختار بن ابی عبیده ثقفی از قاتلان حسین بن علی گرفته است و در ۹۸۱ ق در هرات تألیف کرده و این کتاب وقتی بسیار رایج بوده است».^۳

۱. آژند، نمایش در دوره صفوی، ص ۳۷.

۲. آقا بزرگ تهرانی، الذریعه الی تصانیف الشیعه، ج ۹، ص ۷۲۸.

۳. نفیسی، تاریخ نظم و نثر در ایران و زبان فارسی تا پایان قرن دهم، ج ۱، ص ۳۹۶.

نسخه‌شناسی روضه المجاهدین و مختارنامه

واعظ هروی مختارنامه را ابتدا به نظم و سپس آن را به نثر، تحت عنوان روضه المجاهدین سروده است. روضه المجاهدین کتابی به نثر فارسی در تاریخ جنگ‌های مسلم بن عقیل (د. ۶۰ق) و مختار ثقفی (د. ۶۷ق) از عطاءالله بن حسام واعظ هروی (ز. ۹۸۱ق) در یک مقدمه، بیست و یک باب و یک خاتمه تدوین یافته و به تهماسب یکم صفوی (۹۳۰-۹۸۴ق) اتحاف شده است. چنانچه در دانشنامه ادب فارسی آمده است: بیشتر مطالب روضه المجاهدین که به نثری ساده و روان نوشته شده درباره جنبش مختار است، چنانکه گاه از آن به نام مختارنامه نیز یاد رفته است.^۱

همچنین در الذریعه شیخ آقا بزرگ تهرانی ذیل روضه المجاهدین آمده است: «منثور «مختارنامه» مأخوذ من منظومه و منتخب منه مع زیادات، مرتباً علی عشرين باب و خاتمه. طبع ایران. للمولی عطاءالله بن حسام الواعظ الهروی. الفه للسلطان محمد شاه و لعله من بیت ابن حسام الشاعر، من اسماعیلیه قهستان».^۲

ذیل مثنوی مختارنامه نیز آمده است: «لِعطاء الهروی، عطاءالله بن حسام الواعظ المذكور فی (۷۲۸: ۹) وهوفی وقایع المختار الثقفی وأخذہ بثار الشهداء، وطبع منثوره باسم «روضه المجاهدین». یوجد بتبریز (الملیه: ۲۵۳۳) بخط زین العابدین بن محمد قاسم الارودیادی ع ۱۲۶۱/۱، كما فی «نسخه‌های خطی ۴: ۳۱۲».^۳

در کتاب ادبیات فارسی بر مبنای تألیف استوری ذیل روضه المجاهدین آمده است: «یا «مختارنامه» درگزارش جنگ‌هایی که پس از شهادت حضرت حسین رخ داده است، به ویژه جنبش مختار».^۴

آنطور که در فهرست‌واره دست‌نوشته‌های ایران (دنا) آمده است، از مختارنامه تاکنون نسخ خطی فراوانی در کتابخانه‌های مختلف شناسایی و معرفی شده است.^۵ اما در این

۱. انوشه، دانشنامه ادب فارسی: ادب فارسی در افغانستان، ص ۷۰۱.

۲. آقا بزرگ طهرانی، همان، ج ۱۱، ص ۳۰۳.

۳. آقا بزرگ طهرانی، همان، ج ۱۹، ص ۲۸۸.

۴. استوری، ادبیات فارسی بر مبنای تألیف استوری، ج ۲، ص ۹۱۷.

۵. درایتی، فهرست‌واره دست‌نوشته‌های ایران (دنا)، ج ۹، صص ۲۰۹-۲۱۳.

میان پنج عنوان مربوط به نسخه‌های خطی موجود در گنجینه کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی است.

در اینجا کلیه نسخه‌هایی که با عنوان‌های مختارنامه و روضه المجاهدین نوشته و اعطای هر وی در گنجینه نسخ خطی کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی موجود است، معرفی می‌شود:

۱. نسخه‌ای به شماره ۱/۱۴۵۷۰ با عنوان مختارنامه، که در قرن ۱۳ کتابت شده است و ترجمه ترکی مختارنامه است؛ خط آن نیز نستعلیق است. این نسخه در صفحه ۷۳۷ فهرست مختصر مجلس معرفی شده است.

۲. نسخه شماره ۸۲۶۱، با عنوان روضه المجاهدین = مختارنامه منشور که تاریخ کتابت آن احتمالاً در قرن ۱۳ بوده است. این نسخه در جلد ۲/۲۷ فهرست نسخه‌های خطی این کتابخانه، معرفی شده است.

آغاز: بسملة الحمد لله رب العالمین اما بعد حمد و سپاس قادر مختار و پس از تشهید... انجام افتاده: ... هیچکس از آنها نپرسید که از کجا می‌رسید ما.

نوع خط آن تحریری است، عناوین و نشانی‌ها شنگرف، دارای چند مجلس نقاشی با آب و رنگ بوده و جلد آن نیز تیماج قهوه‌ای می‌باشد. این نسخه داستان مختار ثقفی است، در بیست باب و نثر منظوم مختارنامه.

شایان ذکر است این نسخه در سال ۱۳۷۵ به تصحیح و مقدمه یوسف صبح روان منتشر شده است.^۱

۳. مختارنامه به شماره ۶۳۶ و کتابت حسین بن قادر نجف آبادی اصفهانی در سال ۱۲۶۴ قمری. این نسخه خطی به خط نسخ بوده و دارای پنجاه و چهار مجلس تصویر است. همچنین جلد آن روغنی زمینه مشکی و عطف و گرد تیماج مشکی است. این نسخه در جلد ۱/۲ فهرست نسخه‌های خطی این کتابخانه، معرفی شده است.

۴. نسخه خطی به شماره ۷۰۱ ک، از مجموعه هدایی استاد محمد علی کریم زاده

۱. کلیات کتاب روضه المجاهدین معروف به مختارنامه: شامل بهترین روایات و اخبار جنگ‌های مختار علیه‌الرحمه با قتل حضرت سید الشهداء علیه‌السلام. تالیف عطاء ابن حسام الواعظ؛ تصحیح و مقدمه یوسف صبح روان. تهران: مطبوعاتی حسینی، ۱۳۷۵.

تبریزی که در قرن ۱۳ کتابت شده است. این نسخه در جلد ۳/۴۰ فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مجلس، معرفی شده است.

آغاز افتاده: ... برپا می‌کنی و مرا لابد است که ترا بکشم و انشاء الله در روز جمعه در جامع اعظم می‌خواهم خطبه بخوانم...

انجام افتاده: پاسبان اسبان بودند ایشان را کشتند و اسبان را برداشته آوردند تا به نزد عبدالله کامل رسیدند و او که خر...

نوع خط آن نستعلیق بوده و جلد آن چرم مشکی است. این نسخه رساله نسبتاً مفصلی است در شرح حالات خروج مختار ثقفی و انتقام از دشمنان اهل بیت علیهم السلام در چند فصل در ضمن آن به چندین کتاب از جمله مقاتل الطالبین ابوالفرج اصفهانی، لوامع الانوار، جلاء العیون مجلسی، فتوحات القدس، تاریخ نگارستان و غیره اشاره شده است.

۵. روضه المجاهدین (مختارنامه) به شماره ۱۵۴۱۹ به کتابت میرزا هادی طباطبائی زواره ای در قرن ۱۳، که در جلد ۴۳ فهرست کتابخانه مجلس معرفی شده است.

آغاز افتاده: .. از منبر پائین آمده و شمشیر بر میان بست و تیغ قهر بر کشیده و ملازمان ابو عبیده را تهدید کشش و کوشش می‌نمود...

انجام افتاده: .. و احسرتا که دیده حسرت پر آب شد / در ماتم حسین علی دل کباب شد...
نوع خط آن نستعلیق نیکو است و جلد آن نفیس روغنی تمام تزئینی با گل و بوته الوان، لبه‌ها و عطف آن نیز چرم قهوه‌ای است. کتاب با نثری ساده و عامیانه نوشته شده و در میان جملات آن به تناسب از اشعار رزمی فردوسی و دیگران شاعران بهره برده است. مؤلف این کتاب را برای سلطان محمد شاه تألیف کرده و در ذریعه ۱۱/۳۰۳ ش ۱۸۰۴ معرفی شده و سال ۱۳۰۳ در ایران به چاپ رسیده است.

مختارنامه‌های دیگر

در پایان برای اطلاع خوانندگان، دیگر مختارنامه‌های موجود در کتابخانه مجلس را ذکر می‌نماییم:

۱. مختارنامه به شماره ۱۷۰۸۴ به زبان ترکی که در قرن ۱۳ کتابت شده است. این نسخه در جلد ۱/۴۷ فهرست نسخه‌های خطی این کتابخانه، معرفی شده است.

آغاز: بسمله. امام بحق ناطق جعفر الصادق عليه السلام مختارون حقنده بیورولار رحم الله علی مختار... .

انجام: با احتشامه کمین دعوا یلویر ایلکه کجه دولدی تسون بر بریندن اتیرلدی. نوع خط آن تحریری و جلد آن چرم مشکی است.

۲. مختارنامه ابی مخنف ازدی به شماره بازیابی ۱۳۸۸۰ و به کتابت ملا جبار ولد ابراهیم ساکن الغری که در سال ۱۲۵۹ قمری کتابت شده است. این نسخه به خط نسخ بوده و در جلد ۳۷ فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مجلس معرفی شده است.

۳. وفاء الثار = مختارنامه به شماره ۱۷۴۱۵ که به زبان عربی بوده و توسط میرزا طاهر بن علی نقی سالیانی در سال ۱۲۶۳ قمری کتابت شده است. این نسخه در جلد ۴۸ فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مجلس معرفی شده است.

آغاز: بسمله. روی عن شاکرین غنیمه بن ابی الفضل بن عبد الجبار... . انجام: ولکن ثاره لاینقضی ابدالی یوم القیمه. وهذا ما انتهى الینا من الاخبار والآثار و الاحادیث المشهوره فی وفاء الثار والحمد لله العزیز الغفار وهو لقاطبه بنی امیه القهار. نوع خط آن نسخ است و جلد آن مقوایی با عطف پارچه‌ای است. این نسخه کتابی است در تاریخ نهضت مختار در خون خواهی حضرت سید الشهداء عليه السلام، که از ابو مخنف نقل می‌کند.

۴. مختارنامه به شماره ۲۹۷۹ به کتابت آقا بگ بن ملا جلال که در قرن ۱۳ قمری کتابت شده است و در جلد ۵ فهرست کتابخانه مجلس معرفی شده است.

آغاز: بسمله، الحمد لله رب العالمین ومن الله العلی الاعلی وآل اطهار و عترت اخیار و او قد ابرار باداره الشمس حول الفلک الدوار اما بعد بر ضمایر صارفه ارباب فطنت و خواطر زاکیه اصحاب خبرت مخفی و مختفی نماند که دوستی اهل بیت حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و آله یکی از ارکان ایمان بلکه عین ایمانست چنانکه نص صریح الیوم اکملت لکم دینکم الیه جهت اثبات این مدعا برهان ساطع و حدیث صحیح مثل اهل بیته کسفینه نوح حجتی قاطعست خصوصا محبت امیرالمومنین علی عليه السلام....

انجام: ... شهادت مختار در روز جمعه بود بعد از... هفتاد سه از هجرت نبوی ﷺ و بعد از مختار پسرش ثابت... پدر نمود و مصافهای عظیم میان او و دشمنانش واقع شد و داد این... اشرار نابکار گرفت و در ثابت نامه تفصیل آن مذکورست الحمدلله... الصلوه والسلام و علی عبده امام الانام و علی الائمه المعصومین... تمت الكتاب بعون الملك الوهاب فی تاریخ خمس من شهر الصفر المظفر سنه مائه واحدی و عشرين والف كتبه العبد الفقير الحقير المحتاج الى رحمه الله الملك المتعال آقا بك بن ملا جلال بجهت حاج الحرمین الشریفین حاجی محمد تقی حفظه الله تعالی برسم یادگاری قلمی شد.

نوع خط این نسخه نستعلیق متوسط است که با جلد تیماج ساغری مشکی با ترنج و نیم ترنج و عطف مشکی تزئین شده است. کتابی است مشتمل بر نظم و نثر و حکایات در شرح حال مختار ثقفی.

- آژند، یعقوب، نمایش در دوره صفوی. تهران: فرهنگستان هنر، ۱۳۸۵.
- آقا بزرگ طهرانی، محمد محسن، الذریعه الی تصانیف الشیعه. قم: اسماعیلیان، ۱۳۶۶.
- استوری، چارلز امبروز، ادبیات فارسی بر مبنای تألیف استوری. ترجمه یو. ا. برگل، تحریر احمد منزوی، تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی، ۱۳۶۳-
- انوشه، حسن، دانشنامه ادب فارسی: ادب فارسی در افغانستان. تهران: مؤسسه فرهنگی و انتشارات دانشنامه، ۱۳۷۵-
- درایتی، مصطفی، فهرست‌واره دست‌نوشت‌های ایران (دنا). تهران: کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۹.
- نفیسی، سعید، تاریخ نظم و نشر در ایران و زبان فارسی تا پایان قرن دهم. تهران: فروغی، ۱۳۶۳.

فهرستواره کتب خطی و چاپ سنگی مرتبط با امام حسین علیه السلام در کتابخانه دانشگاه شهید مطهری (سپهسالار)

سارا انیسی^۱

چکیده

کتابخانه مرکزی دانشگاه شهید مطهری (سپهسالار) به جهت دارا بودن چهار هزار و دویست نسخه خطی و حدود چهار هزار جلد کتاب چاپ سنگی و سربی از جایگاه ویژه‌ای در عرصه علم و فرهنگ کشور برخوردار است. معاونت پژوهشی این دانشگاه با شناسایی مجموعه‌ی آثار مرتبط با حضرت سیدالشهداء علیه السلام اطلاعات کلیدی در زمینه‌ی عنوان، مؤلف، سال تألیف، زبان، کاتب، سال کتابت، تعداد صفحات و شماره‌ی ثبت در حوزه‌ی نسخ خطی و اطلاعاتی چون عنوان، مؤلف، کاتب، نشر را به ترتیب الفبایی عناوین نسخه‌ها در حوزه‌ی چاپ سنگی را ارائه نموده است. این مقاله در دو بخش نسخ خطی و چاپ‌های سنگی فهرستی از آثار مرتبط با حضرت امام حسین علیه السلام موجود در گنجینه کتابخانه دانشگاه شهید مطهری (سپهسالار) را در بر می‌گیرد.

کلیدواژه‌ها: کتابخانه شهید مطهری، کتب چاپ سنگی، نسخ خطی، امام حسین علیه السلام.

۱. پژوهشگر کتابخانه دانشگاه شهید مطهری (سپهسالار) در تهران.

اشاره

کتابخانه مرکزی دانشگاه شهید مطهری (سپهسالار) به جهت دارا بودن چهار هزار و دو بیست نسخه خطی و حدود چهار هزار جلد کتاب چاپ سنگی و سربی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. قدیمی‌ترین نسخه خطی این کتابخانه، نسخه‌ای از قرآن کریم است که در قرن سوم از هجرت، نگارش یافته است و قدیمی‌ترین نسخه چاپ سربی قرآن هم در زمان فتحعلی شاه منتشر شده است.

معاونت پژوهشی دانشگاه شهید مطهری با شناسایی مجموعه‌ی آثار مرتبط با وجود مبارک سید الشهداء علیه السلام اطلاعات کلیدی در زمینه‌ی عنوان، مؤلف، سال تألیف، زبان، کاتب، سال کتابت، تعداد صفحات و شماره‌ی ثبت در حوزه‌ی نسخ خطی و اطلاعاتی چون عنوان، مؤلف، کاتب، نشر را به ترتیب الفبایی عناوین نسخه‌ها در حوزه‌ی چاپ سنگی را ارائه نموده است. امید است اطلاعات جمع‌آوری شده در ایجاد انگیزه‌ی لازم برای انجام پژوهش‌های بنیادی در زمینه‌ی احیای میراث پیشینیان و ائمه‌ی اطهار علیهم السلام مؤثر افتد.

الف) نسخ خطی

- ◊ روضة الشهداء، کاشفی، حسین بن علی، -۹۱۰ق، فارسی، -، -، ۳۲۱گ، شماره ۴۲۴.
- ◊ روضة الشهداء، کاشفی، حسین بن علی، -۹۱۰ق، فارسی، حسین، ۱۰۹۴، ۴۱۵گ، شماره ۵۳۹۶.
- ◊ منتخب روضة الشهداء، حسین بن علی، -۹۱۰ق، فارسی، -، -، ۲۱گ، شماره ۵۳۹۳.
- ◊ ریاض الشهادة فی مصائب السادة، قزوینی، محمد حسن بن محمد معصوم - ۱۲۴۰ق، فارسی، عبدالغفار بن ملا محمد شیرازی، ۱۲۲۸، ۲۵۴گ، شماره ۸۱۵۴.
- ◊ محرق القلوب، النراقی، مهدی بن ابی ذر، ۱۲۰۹ق، فارسی، -، -، ۱۲۰۲، ۱۶۵گ، شماره ۵۵۴۴.
- ◊ محرق القلوب، النراقی، مهدی بن ابی ذر، ۱۲۰۹ق، فارسی، سید آقا الطهرانی، شماره‌های ۱۲۳۴، ۱۸۷گ، ۵۵۴۵.

- ◊ محرق القلوب، النراقی، مهدی بن ابی ذر، ۱۲۰۹ق، فارسی، -، -، ۲۱۳گ، شماره ۵۵۴۶.
- ◊ مرشد الواعظین، استرآبادی، محمدرضا بن محمد صادق، ۱۲۵۰ق، فارسی، -، -، شماره ۱۲۴۴، ۱۹۹گ، شماره ۴۳۸.
- ◊ مفتاح البكاء فی مصیبة خامس آل عباء، محمد البرغانی القزوینی، محمد صالح بن الأغا، ۱۲۷۰ق، عربی، محمد، ۱۲۸۰، ۳۶۹گ، شماره ۵۵۶۴.
- ◊ نوحه الاحزان و ملیحه الاشجان، الدهخار قانی، یوسف بن آقا بیک، ۱۰۶۲، فارسی، میرزا محمد بن علی جان بیک النوری، ۱۲۳۹، ۲۸۱گ، شماره ۵۶۰۰.
- ◊ نورالعین فی ذکر مشهد الحسین، اسفراینی، ابواسحاق، -، عربی، محمد باقر گلپایگانی، ۱۲۹۶، ۷۸گ، شماره ۴۵۱.
- ◊ نورالعیون، شریف رضوی قمی، محمد باقر بن محمد تقی، ۱۱۶۹، فارسی، حسن بن مسلم موسوی، ۱۲۵۴، ۲۲۵گ، شماره ۵۶۰۷.

ب) کتب چاپ سنگی

- ◊ افضل المجالس، طارمی، جواد، نشر: به سعی و اهتمام حبیب اله کتاب فروش زنجانی و محمد کاظم تبریزی ۱۳۱۶ق. (تبریز: کارخانه استاد مشهدی عبدالله).
- ◊ ابصار العین فی انصار الحسین علیه وعلیهم السلام، سماوی، محمد ۱۸۷۶-۱۹۵۰ / ناشر: حاج شیخ محمد صادق و اخیه الشیخ محمد ابراهیم به اذن مؤلف.
- ◊ [اکسیر العبادات فی اسرار الشهادات - برگزیده. فارسی] محل نشر: [تهران] چاپخانه کربلایی محمد حسین.
- ◊ اکسیر العبادات فی اسرار الشهادات، دربندی، آقا بن عابد، - ۱۲۸۵ق به خط محمد علی التبریزی، محل نشر: تبریز: دارالطباعة دارالسلطنة تبریز ۱۲۷۹ق.
- ◊ اکسیر العبادات فی اسرار الشهادات، دربندی، آقا بن عابد، - ۱۲۸۵ق، به خط: حسین بن محمد الحسینی خوانساری، محل نشر: طهران، دارالطباعة استاد میرزا امان الله [بن] محمد تقی، ۱۳۱۹ق.
- ◊ اکسیر العبادات فی اسرار الشهادات، دربندی، آقا بن عابد، - ۱۲۸۵ق، محل نشر: تبریز: کارخانه کربلایی عبدالحسین، ۱۲۸۴ق.

- ◊ انوار السعادة فی ترجمه اسرار الشهادة، دربندی، آقا بن عابد، - ۱۲۸۵ق، ترجمه: محمد حسین بن علی اکبر [شریعتمدار تبریزی] محل نشر: [تبریز: بی نا]، ۱۳۱۲ق.
- ◊ بحر المصائب ذکر الغرائب، تبریزی، جعفر بن سلطان احمد، به خط: محمد هاشم، محل نشر: [تبریز] کارخانه عبدالحسین.
- ◊ ترجمه اللهوف علی قتلی الطفوف، ابن طاووس، علی بن موسی ۵۸۹-۶۶۴ق. ترجمه: محمد طاهر بن محمد باقر موسوی دزفولی، ۱۳۲۱ق، به خط: زین العابدین خوانساری قمی، محل نشر [تهران: بی نام]، ۱۳۲۱ق.
- ◊ تجلی حقیقت در اسرار کربلا، تابنده، سلطانحسین ۱۲۹۳-۱۳۷۱، تاریخ تألیف ۱۳۵۳ق-۱۳۱۳. محل نشر: (تهران، چاپخانه دانش)، چاپ سری.
- ◊ جواهر الکلام فی سوانح الایام، آل طه (اشرف الواعظین)، حسن ۱۲۷۸-۱۲۴۰، به خط: طاهر بن عبدالرحمن خوشنویس، محل نشر: (تهران: چاپخانه علمی بدستیاری محمد حسن علمی).
- ◊ حقایق المصیبه، خورموجی، محمد جعفر بن محمد علی، - ۱۳۰۱ق، مصحح، ابوالحسن خان مشیرالملک شیرازی، محل نشر: بمبئی: به سعی واهتمام حاج صاحب تاجر بهبهانی ۱۲۹۲ق.
- ◊ ریاض الاحزان و حدائق الاشجان، شعبان کردی قزوینی، محمد بن محمد حسن، نشر: به سعی واهتمام آقا میرزا صدرالدین بن علامه قزوینی ۱۳۰۵ق.
- ◊ ریاض القدس و حدائق الانس، شعبان کردی قزوینی، محمد بن محمد حسن، نشر: به همت میرزا علی اصغر خان، ۱۳۱۴ق.
- ◊ سر الأسرار فی مصیبة ابي الأئمة الأطهار (ع)، کرمانشاهی، عبدالرحیم بن عبدالرحمن، به خط: محمد حسین بن محمد شفیع، نشر: ۱۳۱۹ق، [تهران] به مباشرت شیخ هادی بن عبدالرحیم کرمانشاهی.
- ◊ سرور المؤمنین، نجفی کاظمی، محمد علی بن موسی النجفی الاسدی، به خط: محمد تقی ابن ابوطالب الکاظمی، نشر: ۱۲۸۴ق، بسعی واهتمام حاجی شیخ عبدالوهاب بن محمد مومن و حاج زین العابدین.

- ◊ شعشعة الحسينى [تذكرة المصائب]، يزدى، محمدجواد، به خط: محمد جواد اليزدى المشهدى الشيبانى، نشر: ايران، ۱۳۲۱ق.
- ◊ عالم الخيام، جراشى، اسدالله بن عليرضا، قرن ۱۳ ق، به خط: محمدحسن بن محمدعلى گلپايگانى، محل نشر: طهران، كارخانه الله قلى خان، ۱۲۸۹ق.
- ◊ فرهنگ خداپرستى، محرم يزدى، عبد الوهاب بن محمدعلى، -۱۲۷۷ق، محل نشر: [بى جا، بى نا] ۱۲۸۱ق.
- ◊ الفوادح الحسينية والقوادح البينية، ال عصفور، حسين بن محمد، نشر: ميرزا محمد شيرازى ملك الكتاب، ۱۳۱۲ق، (بمبئى، مطبع گلزار حسينى)
- ◊ فيض الدموع، بدايع نگار محمد ابراهيم بن محمد مهدى ۱۲۴۱-۱۲۹۹ق، به خط: ابن محمد قلى محمد التبريزى الخيابانى، نشر: تبريز مطبه استاد مشهدى اسد آقا، ۱۳۲۲ق، ناشر: فتوح الملك تبريزى، ۱۳۲۲ق.
- ◊ لولوء الغالية فى اسرار الشهادة، قائنى، ابوطالب بن ابوتراب، ۱۲۳۰-۱۲۹۳ق، محل نشر: مشهد [بى نا]، ۱۳۱۸ق.
- ◊ لواعج الاشجان فى فضل الامام ابى عبدالله الحسين، امين، محسن ۱۸۶۵-۱۹۵۲ محل نشر: صيدا، مطبعه العرفان.
- ◊ ماتمكده، خراسانى، محمد بن على اكبر، به خط: محمد حسن بن محمدعلى گلپايگانى، محل نشر: طهران: به سعى واهتمام حاج ملا محمدامين طهرانى، ۱۲۸۴ق.
- ◊ مشكوة الادب ناصرى [ناصرالتواريخ]، سپهر، عباسقلى، ۱۲۶۸-۱۳۴۲ق، محل نشر: به نفقه وجيهه الله اميرخان سردار، ۱۳۱۳ق، تهران: كارخانه ميرزا حبيب الله.
- ◊ مشكوة الادب ناصرى، سپهر، عباسقلى، ۱۲۶۸-۱۳۴۲ق، محل نشر: [طهران]: به حسن اهتمام وجيهه الله اميرخان وزير سردار جنگ.
- ◊ مفتاح البكاء [مقتل ابى مخنف، برگزيده، فارسى]، موسوى دزفولى، محمدطاهر بن محمدباقر، قرن ۱۴، محل نشر: ايران [بى نا] ۱۳۲۲ق.
- ◊ مفتاح الجئة للتاريخة، مقدس زنجانى، محمد بن محمد، نشر: ۱۳۰۶ق، [تهران].

- ◊ مخزن البكاء فی مصیبة سید الشهداء، برغانی، محمد صالح بن محمد، ۱۲۷۱-ق، بہ خط: محمد بن طہ خوانساری، محل نشر: [تہران]: کربلائی (محمد قلی) ۱۲۸۵.
- ◊ مخزن البكاء فی مصیبت سید الشهداء، برغانی، محمد صالح بن محمد، ۱۲۷۱-ق، نشر: بی تا.
- ◊ مخزن البكاء فی مصیبت سید الشهداء، برغانی، محمد صالح بن محمد، ۱۲۷۱-ق، محل نشر: [تہران: بی نا]، بی تا.
- ◊ مہیج الاحزان وموقد النیران فی قلوب اهل الایمان (مقتل ابی مخنف مقتل الحسین (ع))، یزدی، حسن بن محمد علی، قرن ۱۳ق، بہ خط: علی بن محمد علی خوانساری، محل نشر [ایران] ۱۲۷۷ق.
- ◊ مفاتیح الكنوز فی المراثی واسرار الشهادة [کنوز السعادة فی رموز الشهادة] نظام العلماء، محمد رفیع بن علی اصغر، ۱۲۵۰-۱۳۲۶ق، بہ خط محمد علی بن میرزا ۱۲۹۸ق، محمد شفیع خوشنویس تبریزی، محل نشر: (تبریز: کارخانہ کربلائی اسد آقا).
- ◊ وسائل المحبین فی خصایص الحسین [الخصایص الحسینیہ، فارسی]، شوشتری، جعفر بن حسین، ۱۲۳۰-۱۳۰۳ق، کاتب: علی بن محمد حسن تبریزی، محل نشر: [تہران] بر حسب فرمایش میرزا حسین خان سرتیپ اول قورخانہ.
- ◊ وقایع الایام، تبریزی خیابانی، علی، ۱۲۴۴-۱۳۲۶ق، بہ خط: ابن محمد بن عبدالصمد بن محمد تبریزی، محل نشر: تبریز، بہ مباشرت تبریزی خیابانی واهتمام مشہدی اسماعیل بن اسد آقا ۱۳۲۵-۱۳۵۱ق.
- ◊ وقایع الایام، تبریزی خیابانی، علی، ۱۲۴۴-۱۳۲۶ق، بہ خط: محمد بن علی طباطبائی، محل نشر: نجف، محمد صادق کتبی و بہ مباشرت آقا محمد رضا غروی، ۱۳۵۳ق (نجف: مطبعہ مرتضویہ).
- ◊ وقایع الایام، تبریزی خیابانی، علی، ۱۲۴۴-۱۳۲۶ق، بہ خط: علی اصغر بن عبدالصمد تبریزی، محل نشر: تبریز، حاج آقا تاجر کتابفروش و اسماعیل بن مشہدی اسد آقا. ۱۳۴۰ق (تبریز: مطبعہ علمیه).
- ◊ وقایع الایام، تبریزی خیابانی، علی، ۱۲۴۴-۱۳۲۶ق، بہ خط: طاہر بن عبدالرحمن، نشر: بہ سعی واهتمام مشہدی اسماعیل بن مشہدی آسا [بی جا] مطبعہ علمیه ۱۳۵۱.

تازه های کتاب شناسی و مقاله شناسی درباره امام حسین علیه السلام

سید محمد موسوی^۱

چکیده

در این نوشتار با مراجعه به برخی وبگاه‌ها، تازه‌های آثار منتشر شده درباره امام حسین علیه السلام استخراج شده است. حوزه میدانی جست و جوها بر پایه کلیدواژه‌های مرتبط با شخصیت اباعبدالله الحسین علیه السلام استخراج شده است. ۲۲۲ عنوان کتاب در این کتابشناسی توصیف شده است که از این میان کتابشناسی ۱۰۰ عنوان گزینش شده به صورت «توصیفی» گزارش گردیده است و در ادامه ۱۲۲ عنوان به صورت «اجمالی» اشاره شده است. این کتابشناسی به ترتیب سال انتشار از قدیم به جدید (از مهر سال ۱۳۹۳ تا اردیبهشت ۱۳۹۴) تنظیم شده است و در ادامه همچنین گزارشی اجمالی از تعدادی از مقاله‌های منتشر شده درباره حضرت امام حسین علیه السلام و اهل بیت آن حضرت علیهم السلام از مهر ماه ۹۳ تا اردیبهشت ۹۴، ارائه گردیده است.

کلیدواژه‌ها: امام حسین علیه السلام، کتاب شناسی، عاشورا، کربلا، مقالات حسینی.

مقدمه

این کتابشناسی حاصل مراجعه به وبگاه‌های خانه کتاب، پایگاه اطلاع رسانی سراسری اسلامی (پارسا)، سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران و چند وبسایت دیگر است. حوزه میدانی جست وجوها برپایه کلیدواژه‌های: امام حسین علیه السلام، حسین بن علی علیه السلام، حضرت سیدالشهداء علیه السلام، کربلا، عاشورا، محرم، شهید، مظلوم، حضرت ابوالفضل علیه السلام، حضرت زینب علیه السلام، حضرت علی اکبر علیه السلام، هیئت، نوحه و مرثی، مداحی، الحسین، الامام الحسین علیه السلام، الامام حسین بن علی علیه السلام، حسین الشهید علیه السلام و الحسینیه استخراج شده است. حاصل این گلگشت، دستیابی به ۲۲۲ عنوان کتاب بود که از این میان کتابشناسی ۱۰۰ عنوان گزینش شده به صورت «توصیفی» گزارش گردیده است و در ادامه ۱۲۲ عنوان به صورت «اجمالی» اشاره شده است. انتشار تازه‌های حسینی برای کودکان و نوجوانان و سهمیم کردن آنان از این گلستان، در این بازه‌ی زمانی کوتاه نیز درخور تحسین است.

در این کتابشناسی پس از شناسایی کتب چاپ اولی، به گزینش و گلچین کردن آنها - بر اساس منشوراتی که محققین و پژوهشگران کمتر بدان توجه داشته‌اند - پرداخته شده که با هدف جذب حداکثری خواننده و خواندنی تر شدن توصیف آثار، به اختصار جامع و مانعی دست یافتیم. باید افزود که این کتابشناسی به ترتیب سال انتشار از قدیم به جدید (از مهر سال ۱۳۹۳ تا اردیبهشت ۱۳۹۴) تنظیم شده است تا راهنمایی برای مطالعات حسینی و عاشورایی و تهیه آثار جدید برای دانش افزایی در این حوزه بوده باشد.

باید افزود، در پایان این نوشتار، گزارشی کوتاه از اندی مقالات منتشر شده درباره حضرت امام حسین علیه السلام نیز، به اجمال، آمده است.

الف) کتابشناسی توصیفی کتب چاپی حسینی علیه السلام

تنهای تنها: تحلیلی جامع از زیارت عاشورا

محمد طاهریان / نشر مؤسسه فرهنگی هنری و انتشاراتی ضریح آفتاب / ۱۲۰ ص / رقعی / شومیز / ۹۴/۰۱/۲۶ / مشهد / ۱۰۰۰ عدد / ۴,۰۰۰ تومان.

گزارش: در کتاب حاضر، نویسنده بیان می‌دارد که پیرامون سندیت و راستی سندی زیارت عاشورا سخن بسیار رفته است و در این نوشتار نیز تلاش برای اثبات این امر نیست چراکه این مهم مورد توجه دیگر بزرگان و علمای دین بوده است و تنها برای آشنایی ذهن و قرارگیری در هویت کلام تنها به نقل چند سند بسنده شده و در ادامه به خود زیارت عاشورا پرداخته شده است.

تطور عاشورا نگاری در منابع اهل سنت، از آغاز تا پایان عصر سبط بن جوزی

نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها/ ویراستار: غلامحسین جوادیپور/ دفتر نشر معارف / ۱۹۲ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۱۲/۱۳ / قم / ۱۰۰۰ عدد / ۷,۰۰۰ تومان.

گزارش: در این نوشتار تلاش شده است تطور عاشورا نگاری در هجده منبع از منابع تاریخی اهل سنت و گرایش‌های مختلف مورخان سنی مذهب و ساختار و سبک نگارش آنان در این زمینه، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و مؤلفه‌های مختلف موجود در تاریخ ارائه شده از آنان در زمینه واقعه عاشورا برجسته شود. نگارنده به همین منظور به مطالعه کیفیت عاشورا نگاری در منابع تاریخی اهل سنت از ابتدای قرن دوم هجری تا پایان قرن هفتم هجری پرداخته و مستندات تاریخی مورخان اهل سنت را در مورد ثبت کیفیت این واقعه، مورد بررسی قرار داده است.

درس‌نامه تاریخ عاشورا: پژوهشی در تاریخ قیام، و وقایع خروج از مدینه تا کربلا

گروهی از نویسندگان / نشر قدیم الاحسان / ۳۵۴ ص / وزیری / شومیز / ۹۳/۱۰/۱۵ / تهران / ۳۰۰۰ / ۱۴,۰۰۰ تومان.

گزارش: مطالب اثر با محوریت وقایع پیش از عاشورا و موضوعاتی پیرامون فعالیت‌های امام حسین علیه السلام در مکه و مدینه، خطبه‌ها و نامه نگاری‌های امام در منزل‌گاه‌های مسیر کربلا، خطبه‌های امام هنگام ورود به کربلا، خطبه‌ها و فعالیت‌های سیدالشهداء علیه السلام در شب و صبح عاشورا، مجاهدت‌های امام و یاران در روز عاشورا و ذکر بخشی از جنایات امویان در روز عاشورا تدوین شده است.

بچه‌های عاشورا: تعزیه - نمایش برای نوجوانان

منوچهر اکبرلو/ ویراستار: رضا کریمی / تصویرگر: هدی عظیمی / نشر صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران (سروش) / ۴۰ ص / وزیری / شومیز / ۹۳/۱۰/۱۵ / تهران / ۱۰۰۰ عدد / ۴,۵۰۰ تومان.
گزارش: کتاب مصور حاضر، نمایشنامه‌ای است که با زبانی ساده و روان برای کودکان و نوجوانان نگاشته شده است. در این کتاب، کودکان طی نمایش ماجرای طنز کودکانه با جذابیت‌های هنر جدی قدیمی و مردمی تعزیه خوانی آشنا می‌شوند.

عجایب عاشورا: نگرشی نو در مورد نهضت مقدس عاشورا

سید محمد نجفی یزدی / نشر نصایح / ۲۰۰ ص / وزیری / شومیز / ۹۳/۱۰/۱۷ / قم / ۲۰۰۰ عدد / ۹,۰۰۰ تومان.

گزارش: ذکر حکایاتی در مورد شگفتی‌های مربوط به فرهنگ عاشورا و مقام و منزلت امام حسین (علیه السلام) و زیارت و سوگواری برای آن امام است. در ابتدای این اثر بر ضرورت اطلاع‌رسانی صحیح در مورد عاشورا و عجایب مربوط به آن تأکید صورت گرفته و پس از آن داستان‌هایی در مورد ابعاد مختلف واقعه کربلا ذکر شده است.

نقش سقیفه در حادثه عاشورا و پیامدهای آن

سید محمد علوی / نشر نغمات / ۷۲۸ ص / وزیری / سلفون / ۱۶ / ۱۰ / ۹۳ / قم / ۱۴۰۰
عدد / ۲۵,۰۰۰ تومان.

گزارش: تحقیقی تاریخی در زمینه رابطه وقوع حادثه عاشورا با حوادث بعد از رحلت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) حادثه‌ی سقیفه است. نویسنده بر این باور است از زمان تشکیل سقیفه به بعد سیر ولایت ستیزی و کنار گذاشتن اهل بیت رسول خدا (صلی الله علیه و آله) از صحنه‌های سیاسی و اجتماعی آغاز شد و در دوران حکومت بنی‌امیه به اوج خود رسیده و آثار عدم حضور فیزیکی امامان شیعه در جامعه اسلامی تبیین شده است. نویسنده در همین زمینه به مطالعه حوادث مهم دوران صدر اسلام تا زمان واقعه عاشورا پرداخته و وقایع مربوط به شهر کوفه و بعد از آن شکل‌گیری واقعه کربلا و تقابل کوفیان با خاندان اهل بیت (علیهم السلام) در قالب این واقعه را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده است.

عاشورا: گفتارهایی از رهبر معظم انقلاب حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (دامت برکاته)

به‌اهتمام محمد علی صمدی / نشریای زهرا (علیها السلام) / ۳۲ ص / جیبی / شومیز / ۱۶ / ۱۰ / ۹۳ / تهران / ۵۰۰۰ عدد / ۶۰۰ تومان.

گزارش: کتاب حاضر، یکی از کتاب‌های مجموعه «گفتارهایی از رهبر معظم انقلاب» است. این کتاب شامل ۱۴ گفتار از رهبر فرزانه در باب حماسه عاشورای حسینی و تأثیرات آن در تاریخ اسلام است. در بخشی از کتاب می‌خوانیم: «در روز عاشورا کسی نفهمید چه اتفاق افتاد. عظمت آن حادثه، عظمت جهاد جگرگوشه پیغمبر [صلی الله علیه و آله] و یاران و نزدیکانش و همچنین عظمت فاجعه کشته شدن فرزندان و نور دیدگان پیغمبر بر کسی روشن نبود. اکثر کسانی که آنجا بودند هم نفهمیدند. آن‌هایی که در جبهه دشمن بودند، آن‌قدر مست و آن‌قدر غافل و آن‌قدر از خود بیگانه بودند که نفهمیدند چه اتفاقی افتاد».

عاشورا یعنی تحریف غدیر

علیرضا چلوویان / ویراستار: مصطفی گرمارودی / نشر میراث ماندگار / ۳۰ ص / رقعی / شومیز / ۱۷ / ۱۰ / ۹۳ / قم / ۵,۵۰۰ تومان.

گزارش: در این اثر نخست به تبیین ابعاد مهمّ واقعه غدیر خم و پس از آن به ریشه‌یابی واقعه کربلا پرداخته شده و علت اصلی وقوع این واقعه دلخراش، انحراف جریان غدیر و یا به عبارت دیگر انحراف مقوله امامت و ولایت عنوان شده است. نویسنده در همین زمینه به تبیین معنای ولی و ولایت پرداخته و فاصله گرفتن مسلمانان از امام و ولی خدا را عامل بسیاری از گرفتاری‌ها برای جهان اسلام عنوان کرده است. وی مخالفت با غدیر و وزیر بار ولایت امیرالمؤمنین علی علیه السلام رفتن را عامل شهادت امام حسین علیه السلام و تراژدی کربلا ارزیابی کرده و ابعدی از شایستگی‌های متعدد آن امام را برای احراز مسند امامت و خلافت بعد از رحلت رسول خدا صلی الله علیه و آله را برشمرده است.

طرحی نو در دانشنامه شعر عاشورایی: از آغاز تا انقلاب اسلامی

مرضیه محمدزاده / ویراستار: محمد تحریرچی / نشر سازمان چاپ و انتشارات، سازمان اوقاف و امور خیریه / ۷۷۶ ص / وزیری / گالینگور / ۲۹ / ۱۰ / ۹۳ / تهران / ۵۰۰ عدد.

گزارش: کتاب حاضر، جلد اول از مجموعه‌ایست که به شعر عاشورایی می‌پردازد. مرثیه‌سرایی در عصر اول، مرثیه‌سرایی در عصر دوم، مرثیه‌سرایی در دوره بازگشت، مرثیه‌سرایی در دوره مشروطه و مرثیه‌سرایی در دوره معاصر است. مؤلف بیان می‌دارد که شعر حسینی یکی از عاطفی‌ترین، تأثیرگذارترین و صادق‌ترین اشعار در ادب عربی محسوب می‌گردد. شدت فاجعه عاشورا، فشار و بی‌عدالتی حاکمان، سوز و شور دینی، بی‌نظیری حماسه حسینی و ترغیب ائمه اهل بیت علیهم السلام از عوامل مؤثر نشاط و شکوفایی این ادب به شمار می‌رود.

اولین روزشمار جامع تاریخ عاشورا

هیئت تحریریه انجمن کادح / زیر نظر: صادق آئینه‌وند و مهدی مؤمنی / ویراستار: محمد دانشگر و پرویندخت اوحدی حائری / نشر ندای کادح / ۲۶۲ ص / وزیری / شومیز / ۰۶ / ۱۱ / ۹۳ / تهران / ۲۰۰۰ عدد / ۱۲,۰۰۰ تومان.

گزارش: بی‌تردید یکی از مهم‌ترین حوادث تاریخ اسلام، که در نمایاندن طریقت محمدی صلی الله علیه و آله نقش بی‌نظیری ایفا کرده، نهضت بی‌بدیل عاشوراست. در این اثر تلاش شده تا با توجه به اهمیت موضوع نهضت کربلا و قیام امام سوم شیعیان، امام حسین علیه السلام، به بررسی وقایع نهضت عاشورا به شیوه روزشمار پرداخته شود. در این اثر هرگونه تحلیل و شرح حوادث خودداری شده و صرفاً به نقل حوادث اکتفا شده است.

دین‌شناسی عاشورایی

سید محمد بنی هاشمی / نشر مرکز فرهنگی انتشاراتی منیر / ۳۵۰ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۰۹/۲۴ / تهران / ۱۵۰۰ عدد / ۱۸,۰۰۰ تومان.

گزارش: کتاب حاضر دربردارنده متن پیاده شده سخنرانی‌های دکتر سید محمد بنی هاشمی است که در یازده شب از محرم الحرام سال ۱۴۳۲ قمری ایراد کرده‌اند. موضوع این سخنرانی‌ها «تفقه دردین» بوده است. معنای عام تفقه به عنوان یک واجب دینی بر همه، محور اصلی این سخنرانی‌ها بوده است.

نقد عاشورایی: اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان تهران، معاونت فرهنگی، مطبوعاتی و اطلاع‌رسانی

زهره مهدوی / مقدمه: محمد صادق افراسیابی / نشر افق دور / ۱۴۴ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۰۹/۲۴ / تهران / ۱۰۰۰ عدد / ۱۰,۰۰۰ تومان.

گزارش: کتاب حاضر، به بیان نقد و بررسی چند کتاب عاشورایی می‌پردازد. نقد و بررسی کتاب دانشنامه‌ی امام حسین علیه السلام بر پایه قرآن، حدیث و تاریخ، نقد و بررسی کتاب چهل طوفان، نقد و بررسی منظومه ضربان ذات، نقد و بررسی عاشورای پژوهی در آثار «علامه محمدرضا حکیمی»، برنامه‌های جنبی و پوشش خبری برخی از بخش‌های این کتاب هستند. مؤلف در این کتاب بیان می‌دارد که نقد کتاب، توصیف، تحلیل انتقادی و ارزیابی کیفیت و مفهوم و اهمیت و تأثیرگذاری یک کتاب است نه بازگویی آن.

مجالس لیالی عاشوراء: للخطیب الحسینی السید محمد الصافی (دام توفیقه)

گردآورنده: احمد کعبی / نشر العطار / ۳۱۲ ص / وزیری / شومیز / ۹۳/۰۹/۲۵ / قم / ۲۰۰۰ عدد.

گزارش: کتاب حاضر به بیان ابعاد مختلف اعتقادی، اخلاقی، اجتماعی و تربیتی واقعه عاشورا پرداخته است. در این نوشتار سعی شده از منظرهای گوناگون عقلی و فطری به حادثه کربلا نگرسته شود و درس‌ها و عبرت‌های مهم قابل استخراج از این واقعه بیان گردد. وی به آثار گریه بر سیدالشهداء علیه السلام اشاره نموده و عناصر بالقوه عاطفی، اخلاقی، تربیتی و اعتقادی موجود در عاشورا را بررسی نموده است. وی در ادامه به آثار مهم قیام حسینی در حیات و تربیت انسان‌ها اشاره نموده و از منظری قرآنی، روایی و تاریخی، به تبیین ابعاد معنوی، اجتماعی و اخلاقی این حادثه مهم پرداخته است.

عاشورا

شهریار خان محمدی / نشر موعود اسلام / ۱۲۸ ص / رفعی / شومیز / ۲۶ / ۰۹ / ۹۳ / قم / ۱۵۰۰ عدد / ۵,۰۰۰ تومان.

گزارش: در این اثر سعی شده است ضمن بیان کلیاتی از اهمیت عاشورا و ماه محرم در فرهنگ شیعه، به تبیین مسئولیت‌های شیعیان در این زمینه پرداخته شده و چشم‌انداز حادثه کربلا و منتهی شدن آن به ظهور امام مهدی علیه السلام، مورد تجزیه و تحلیل اجمالی قرار گیرد.

راز بازگشت جاهلیت در عصر عاشورا

جواد سلیمانی امیری / نشر دفتر نشر معارف (وابسته به نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها) / ۷۲ ص / پالتویی / شومیز / ۲۹ / ۰۹ / ۹۳ / قم / ۳۰۰۰ عدد / ۳,۰۰۰ تومان.

گزارش: در این کتاب ابتدا به توصیف برخی از عادات مردم زمان جاهلیت اشاره شده و عقاید و اندیشه‌های آنان مورد نقد و ارزیابی قرار گرفته است. آنگاه به اوضاع سیاسی، اجتماعی، دینی و فرهنگی دوران امامت امام حسین علیه السلام اشاره نموده و ظرفیت‌ها و زمینه‌های بازگشت مردم آن زمان به عادات دوران جاهلیت، مورد تجزیه و تحلیل تاریخی قرار گرفته است. نویسنده در همین زمینه به گرایش مردم آن زمان به دنیا طلبی، اشرافیت، عدالت‌گریزی، تساهل و تسامح نسبت به اجرای ارزش‌های اسلامی و احکام شرعی، نفوذ ناهلان به مناصب مهم حکومتی و گسترش دیدگاه مبتنی بر زمینی دانستن امر امامت و خلافت اشاره نموده و این قبیل از امور را علل شکل‌گیری واقعه کربلا عنوان نموده است.

زینب کبری علیه السلام پیام‌آور عاشورا

اسماعیل منصوری لاریجانی / نشر شرکت چاپ و نشر بین‌الملل / ۱۵۶ ص / رفعی / شومیز / ۰۸ / ۱۰ / ۹۳ / تهران / ۳۰۰۰ عدد / ۴,۹۰۰ تومان.

گزارش: در این نوشتار تلاش شده تا چهره‌ی واقعی حضرت زینب کبری علیه السلام شناسانده شود. این اثر در دوران هشت سال دفاع مقدس نگارش یافته و در بردارنده گوشه‌هایی از زندگی پر حماسه پیام‌آور عاشورا است. مطالب اثر در چهار فصل تدوین شده که فصل نخست به شرح زندگانی فردی زینب کبری علیه السلام اختصاص دارد و در فصل دوم، حیات سیاسی ایشان تبیین شده است. تشریح قیام کربلا و نقش حضرت زینب علیه السلام در این قیام و پیامدهای آن، از دیگر مباحث مندرج در این اثر است.

طرحی نو در دانشنامه شعر عاشورایی: از انقلاب اسلامی تاکنون

مرضیه محمدزاده / ویراستار: محمد تحریرچی / نشر سازمان چاپ و انتشارات، سازمان اوقاف و امور خیریه / ۱۰۷۲ ص / وزیری / گالینگور / ۹۳/۱۱/۰۴ / تهران / ۵۰۰ عدد.
گزارش: اثر حاضر جلد دوم از مجموعه «طرحی نو در دانشنامه عاشورایی» است که دربرگیرنده بخش دوم شاعران معاصر، یعنی مراثی عاشورایی در عصر انقلاب است.

حضرت زینب علیها السلام

سید محمد تقی مدرسی / مترجم: محمد صادق شریعت / نشر یاسین نور / ۷۴ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۱۲/۰۹ / ری / ۱۰۰۰ عدد / ۳,۰۰۰ تومان.
گزارش: کتاب حاضر، جلد دوم از مجموعه «نمونه‌های ایثار» است که به شرح سرگذشت حضرت زینب کبری علیها السلام با بیانی شیوا و روایتی داستانی می‌پردازد. خطابه‌های حضرت زینب کبری علیها السلام، زینب درستیز با طغیان یزید، حضرت زینب علیها السلام در کوفه و صفات آن بانوی بزرگوار برخی از موضوعات مورد بیان در این کتاب هستند.

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام

سید محمد تقی مدرسی / مترجم: کورش علیانی / نشر یاسین نور / ۵۲ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۱۲/۰۹ / ری / ۱۰۰۰ عدد / ۳,۰۰۰ تومان.
گزارش: کتاب حاضر، جلد پنجم از سلسله کتاب‌های «نمونه‌های ایثار» است که به شرح زندگانی حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام با بیانی شیوا و روایتی داستانی می‌پردازد. مؤلف در این کتاب بیان می‌دارد که حضرت ابوالفضل علیه السلام یکی از افرادی است که از آن به عنوان نمونه ایثار و تعهد یاد می‌شود، زیرا ایثارگری و تعهد آن حضرت در روز تاسوعا و عاشورا نسبت به برادر بزرگوارش امام حسین علیه السلام و خاندان نبوت انجام داد، در تاریخ ثبت و منحصربه‌فرد است.

خورشید علقمه

علی اکبر عربی قریه علی / ویراستار: محمد رضا کلانتری سرچشمه / نشر اندیشمندان یزد / ۱۶۰ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۰۱/۱۷ / یزد / ۲۵۰۰ عدد / ۷,۰۰۰ تومان.
گزارش: موضوع کتاب حاضر، شرح زندگی پرچم‌دار کربلا، حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام است. مطالب اثر در شش فصل تنظیم شده است. نگارنده پس از معرفی اجداد، پدر و مادر گرامی حضرت عباس علیه السلام، به شرح چگونگی ولادت، دوران کودکی، نوجوانی و جوانی حضرت

پرداخته و سپس، القاب و کنیه‌های ایشان را نام برده است. در ادامه، فضایل و کرامات آن حضرت را برشمرده و مطالبی پیرامون نبرد عاشورایی علمدار کربلا بیان کرده است.

عباس علیه السلام قلب تپنده کربلا

حسن نجفی زاده ثانی / نشر اصیل / ۲۶۳ / رقعی / شومیز / ۹۲/۰۹/۲۵ / مشهد / ۸۸ / عدد / ۳,۰۰۰ تومان.

گزارش: کتاب حاضر، به سرگذشت حضرت عباس بن علی علیه السلام می‌پردازد. نسب پدر و مادر، ازدواج امیرالمؤمنین علیه السلام با ام‌البنین علیه السلام، دوران نوجوانی و جوانی حضرت عباس علیه السلام، عباس در خدمت برادر ارشد امام حسن علیه السلام، شب عاشورا و عباس و شهادت ایشان و شهادت امام حسین علیه السلام از مطالبی است که در بیان زندگانی ایشان آمده است.

حضرت علی اکبر علیه السلام

سید محمد تقی مدرسی / مترجم: محمد شوشتری زاده / نشر یاسین نور / ۵۴ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۱۲/۲۶ / ری / ۱۰۰۰ عدد / ۳,۰۰۰ تومان.

گزارش: نگارنده در کتاب حاضر، به بیان زندگینامه حضرت علی اکبر علیه السلام، به صورت داستان‌های کوتاه با زبانی ساده و روان می‌پردازد. در بخشی از کتاب می‌خوانیم: «کاروان، مسیر طولانی بین مکه و کوفه را، به سوی پیشامدهایی که در انتظارشان می‌رفت، به سرعت می‌پیمود. مرگ «معاویه»، جانشینی «یزید» و اضطراب امت اسلام از تحویل خلافت به خلیفه‌ای ستمگر و پست، همه و همه تحولاتی بودند که رسول اکرم صلی الله علیه و آله مردم را از آن‌ها بیم داده بود...».

حزن المؤمنین

محمد علی بن موسی نجفی کاظمی / به اهتمام: مسعود سعادت / نشر آئل / ۷۲۴ ص / وزیری / شومیز / ۹۳/۱۲/۱۶ / تهران / ۵۰۰ عدد / ۳۸,۰۰۰ تومان.

گزارش: کتاب حاضر، مجموعه‌ای از مدایح، مراثی و شعرهای مذهبی در مصائب آل طه علیهم السلام است که توسط یکی از علمای قرن سیزدهم ه.ق نگاشته شده است. این کتاب یکی از آثار مهم و مفصل در زمینه بخشی از تاریخ اسلام و شیعه و به خصوص واقعه جانسوز کربلا به شمار می‌رود. این کتاب مشتمل بر هشت فصل و یک خاتمه است و نویسندگان در هر فصل مجالسی ترتیب داده است. هر مجلس، خطبه و قصیده‌ای به فارسی و عربی دارد.

ارزیابی انقلاب امام حسین (علیه السلام)

محمد مهدی شمس الدین / مترجم: مهدی پیشوایی / نشر بهار دل ها / ۲۳۲ ص / وزیری / سلفون / ۹۴/۰۱/۳۱ / قم / ۱۰۰۰ عدد / ۱۰,۰۰۰ تومان.

گزارش: در این اثر نویسنده معتقد است که شواهد متعددی نشان می‌دهد که انقلاب امام حسین (علیه السلام) پیامد حوادثی بود که پس از رحلت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) تکوین یافت و منجر به انحراف جامعه اسلامی و مسأله حکومت اسلامی از محور اصلی خود گردید و با روی کار آمدن عثمان بن عفان، اصول مربوط به عدالت اجتماعی زیر پا گذاشته شده و به وضعیت بحرانی زمان حکومت امویان به ویژه در دوران حکومت یزید بن معاویه کشیده شد. وی به تخریب افکار عمومی نسبت به اهل بیت (علیهم السلام) توسط امویان نیز اشاره نموده و ظهور فرقه‌های مختلف انحرافی مانند مرجئه و خوارج که همسویا حکومت امویان حرکت می‌کردند و در جامعه فرهنگ سازی می‌نمودند را از دیگر عوامل شکل‌گیری واقعه عاشورا عنوان کرده است.

الهه‌ی صبر (حضرت زینب (علیه السلام))

سید حسین محمد علیزاده / نشر مرسل / ۱۷۶ ص / وزیری / شومیز / ۹۳/۱۰/۲۲ / کاشان / ۱۰۰۰ عدد / ۸,۰۰۰ تومان.

گزارش: در ابتدای این اثر به بیان جریان ولادت آن بانو و توصیف دوران کودکی ایشان پرداخته شده و پس از آن ازدواج وی با عبدالله بن جعفر و برخی از وقایع مهم زندگی ایشان تا قبل از واقعه عاشورا، بیان شده است. در ادامه به بحث در مورد عوامل تأثیرگذار بر شخصیت زینب و نقش امیرالمؤمنین و فاطمه زهرا (صلوات الله علیهما) در تکوین شخصیت و تربیت معنوی ایشان، مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. در بخش دیگری از کتاب نویسنده به بیان ابعاد از صبر و شکیبایی آن حضرت، جنبه‌هایی از عبودیت، علم، زهد و پارسایی، اخلاق، عبادت، عفت، ولایت‌مداری، عصمت، صداقت، فداکاری، مجاهدت، شجاعت، دارا بودن مقام رضا و تسلیم، فصاحت و بلاغت در کلام، روایت کردن حدیث و ابعاد حماسی و عاطفی این بانوی بزرگ پرداخته و اهمیت حضور ایشان در حادثه کربلا در جریان کاروان اسیری خاندان امام حسین (علیه السلام) را بررسی نموده است.

بانوی قهرمان کربلا حضرت زینب (علیه السلام)

طاهر خوش / تصویرگر: زهره طباطبایی / نشر شوق / ۱۲ ص / خشتی / شومیز / ۹۳/۱۲/۰۲ / تهران / ۵۰۰۰ عدد / ۱,۵۰۰ تومان.

گزارش: کتاب مصور حاضر، اولین جلد از مجموعه «زنان کربلا» و داستانی مذهبی است که با زبانی ساده و روان در مورد حضرت زینب علیها السلام، برای گروه سنی (ب) و (ج) نگاشته شده است. در داستان می‌خوانیم: «ماه رجب بود. مردم مثل سال‌های قبل در مراسم معنوی اعتکاف شرکت می‌کردند. شب پانزدهم، شب رحلت حضرت زینب علیها السلام بود. یکی از سخنرانان مجلس روبه حاضران، درباره فضایل بانوی قهرمان کربلا و از صبوری و رشادت این بانوی بزرگوار سخن می‌گفت.»

لیبک یا حسین: گفتارهای عاشورایی سید حسن نصرالله

گردآورنده: سید حسین مرکبی / مقدمه: محمدرضا زائری / ویراستار: راضیه حقیقت / نشر خیمه / ۳۲۴ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۰۹/۱۵ / قم / ۱۰۰۰ عدد / ۱۴،۰۰۰ تومان.

گزارش: این کتاب شامل ۱۵ سخنرانی سید حسن نصرالله - دبیرکل حزب الله لبنان - در مناسبت‌های مرتبط با واقعه عاشورا در سال‌های ۱۴۳۲ تا ۱۴۳۵ قمری است. نام این مجموعه از قطعه‌ای تاریخی در سخنرانی راهپیمایی کفن پوشان اخذ شده است. فرازی به یادماندنی، که در آن سید حسن نصرالله به تشریح معنای لیبک یا حسین می‌پردازد. در این کتاب بیان می‌شود که در میان گفتارهای حسینی سید حسن نصرالله، از همه مشهورتر و حماسی‌تر سخنرانی او در راهپیمایی کفن پوشان «مسیره الاکفان» است که به عبارت «لیبک یا حسین» شناخته می‌شود و همه او را در حالی که خود نیز کفن پوشیده بود و با حالتی حماسی و به یادماندنی شعار «لیبک یا حسین» را معنا می‌کرد به خاطر دارند. آشکار است که حس و حال بی‌نظیر و تکرارناشدنی آن سخنرانی و فضای روانی و احساسی آن محیط را در قالب عبارات و کلمات نمی‌توان بیان کرد.

همواره حسین (مجموعه رباعی عاشورایی)

گردآورنده: سید محمد جواد شرافت / نشر کتاب فردا / ۱۲۲ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۰۹/۰۳ / قم / ۱۱۰۰ عدد / ۵،۰۰۰ تومان.

گزارش: گزیده‌ای از رباعیات عاشورایی است که در دوازده فصل سروده شده است. این کتاب، اولین اثر از مجموعه‌ای با نام «قاف» است. زبان فاخر و باشکوه در مرثیه، سلامت محتوا، درآمیختگی مرثیه با لایه‌های حماسی و اندیشه‌ای و تداوم جریان عاشورا، از جمله معیارهایی هستند که تلاش شده در تولید این مجموعه مورد توجه واقع شود. انتخاب قالب رباعی از سوی گردآورنده‌ی این مجموعه علاوه بر توجه به اهمیت شعر کوتاه در دنیای امروز، به دلیل کاربرد این

قلب برای ذاکرین اهل بیت علیهم السلام بوده است. در این مجموعه نام برخی از بزرگان شعرانقلاب در کنار اساتید شعرآیینی روزگار ما و نیز شاعران جوان انقلاب اسلامی دیده می شود.

جرعه ای از سبوی عاشورا (بازشناسی شخصیت جناب علی اکبر و ابوالفضل علیهم السلام)

نوشین رستمی فر/ نشر سفیر اردهال / ۱۶۶ ص / رفعی / شومیز / ۹۳/۰۹/۰۲ / تهران / ۵۵۰ / عدد / ۷,۰۰۰ تومان.

گزارش: کتاب حاضر، سلسله گفتارهایی در باب معرفت ائمه علیهم السلام و به ویژه شخصیت های انسان ساز کربلاست که در شانزده مجلس ایراد شده است. رابطه حرم رضوی و کربلا، فضیلت های کربلا، معرفت امام رضا علیه السلام، شخصیت حضرت علی اکبر علیه السلام، ویژگی های شخصیت علی اکبر علیه السلام، مقام عصمت حضرت علی اکبر علیه السلام، آفرینش رسول خدا صلی الله علیه و آله، سیمای رسول خدا صلی الله علیه و آله، شباهت های حضرت علی اکبر علیه السلام و پیامبر صلی الله علیه و آله، امام حسین علیه السلام و نفس مطمئنه، منزلت حضرت ابوالفضل علیه السلام، حضرت عباس عموی ائمه علیهم السلام، امام حسین علیه السلام محبوب مخلوقات خدا، عنوان های برخی از بخش های مهم این کتاب هستند.

زندگی حسینی (مجموعه یادداشت های عاشورایی)

محمدرضا زائری / نشر دفتر نشر معارف / ۱۴۴ ص / پالتویی / شومیز / ۹۳/۰۹/۰۲ / تهران / ۱۲۰۰۰ عدد / ۵,۰۰۰ تومان.

گزارش: در این نوشتار سعی شده راهکارهای وارد کردن فرهنگ عاشورا در زندگی و نیز عبرت گرفتن و درس گرفتن از این فرهنگ غنی انسانی و دینی، بررسی شود. نویسنده عاشورا را مهمترین دلیل برای ضرورت غیبت و ظهور امام مهدی علیه السلام عنوان کرده و لزوم اطاعت از رهبر دینی را از بایسته های عاشورا و کربلا عنوان کرده است. وی به بایسته های انتظار نیز اشاره نموده و برخی از اعمال و افکار ما مانند ناسزاگویی به صحابه و همسران پیامبران اسلام صلی الله علیه و آله را متناسب با فرهنگ عاشورا و مهدویت ندانسته و بر لزوم اصلاح آن ها تأکید ورزیده است.

ضیافت بلا: مقامات سلوکی در زیارت عاشورا

سید محمد مهدی میرباقری / به اهتمام: حسن نوروزی و محمد حسین طاهری و احمد عابدی / نشر تمدن نوین / ۲۰۸ ص / پالتویی / شومیز / ۹۳/۰۹/۰۱ / تهران / ۱۱۰۰ عدد / ۷,۵۰۰ تومان.

گزارش: در ابتدای این نوشتار تعریفی از معنای متعارف و رایج از سیر و سلوک ارایه شده و پس از آن برخی از مراحل سیر و سلوک معنوی با استناد به حادثه عاشورا و فرهنگ و آموزه های مربوط به آن و نیز با استناد به متن زیارت عاشورا، تبیین شده است. نویسنده در این زمینه به اموری

مانند: عزم و تصمیم، انتخاب معبود، محاسبه، توبه و رجوع الی الله، اعتدال در همه امور زندگی اعم از مادی و معنوی، ذکر حضرت حق و تأمل در آیات آفاقی و انفسی به عنوان مهمترین مراحل سیر و سلوک سخن به میان آورده و نقش بلا و مصیبت را نیز در این زمینه بررسی کرده است. آنگاه وی به تفسیر زیارت عاشورا پرداخته و تفسیر سلام‌ها و لعن‌های مندرج در این زیارت را بیان نموده است. نویسنده در همین زمینه به ارتباط بین ظهور با عاشورا اشاره نموده و خون‌خواهی از امام حسین علیه السلام را با تقاضای ظهور و نیز رجعت پیوند داده است.

در مکتب عاشورا

محمد مهدی آصفی / مترجم: عبدالله امینی پور / نشر مؤسسه بوستان کتاب / ۳۳۶ ص /
وزیری / شومیز / ۹۳/۰۸/۲۵ / قم / ۵۰۰۰ عدد / ۱۲,۰۰۰ تومان.

گزارش: در نوشتار حاضر سعی شده است ابتدا به توصیف اوضاع سیاسی و اجتماعی دوران حکومت امویان پرداخته شده و سیاست دین‌ستیزی آنان مورد شرح و بررسی قرار گرفته و پس از آن علل رویارویی امام حسین با حکومت بنی‌امیه و اهداف قیام آن امام، مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. نویسنده در همین زمینه به پیامدهای خلافت حاکمان اموی و ضدیت آشکار و پنهان آنان با اهل بیت علیهم السلام اشاره نموده و عوامل و زمینه‌های شکل‌گیری قیام عاشورا را از منظری تاریخی شرح داده است. آنگاه به دستاوردهای مهم قیام عاشورا از لحاظ اعتقادی، سیاسی، اجتماعی، تربیتی، اخلاقی و نیز رشد دادن همه جانبه مسلمین و جهان اسلام اشاره نموده و با استناد به متن زیارت عاشورا و زیارت وارث، به گوشه‌هایی از این نتایج پرداخته است. نویسنده عاشورا را آینه تاریخ معرفی کرده و ترسیم جایگاه بلند شهادت و انتقام‌خواهی، جدایی حق از باطل، تبیین حقیقت دوستی و دشمنی، زنده نگه داشتن شعائر الهی و ظهور برخی دیگر از آموزه‌های عرفانی در صحنه عمل را از مهمترین پیام‌ها و دستاوردهای عاشورا عنوان کرده است.

عاشوراشناسی: پژوهشی درباره هدف امام حسین علیه السلام

محمد اسفندیاری / نشر نی / ۳۵۲ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۰۸/۱۹ / تهران / ۱۰۰۰ عدد /
۲۰,۰۰۰ تومان.

گزارش: کتاب حاضر عهده‌دار هدف‌شناسی از قیام امام حسین علیه السلام است و در پی پاسخ بدین پرسش که هدف آن حضرت در هجرت از مدینه به مکه، و از آنجا به کوفه چه بود: پرهیز از بیعت، یا تشکیل حکومت، یا استقبال از شهادت، و یا اموری دیگر؟ بر پایه این پژوهش،

هفت نظریه درباره هدف آن حضرت وجود دارد: امتناع از بیعت (دفاع)، حکومت، شهادت عرفانی، شهادت تکلیفی، شهادت فدیة ای، شهادت سیاسی و تشکیل حکومت. پاره اول کتاب در پی تبیین و سنجش این نظریات و تحریر محلّ نزاع است. در پاره دوم، نویسنده عهده‌دار اثبات این موضوع شده است که رفتن امام حسین علیه السلام به طرف کوفه، اگرچه به قصد تشکیل حکومت، انتخابی درست بود. پاره سوم کتاب به دیدگاه اعلام شیعه درباره هدف امام حسین علیه السلام، که تأیید نظر مختار نویسنده است، اختصاص دارد.

اولین روزشمار جامع تاریخ عاشورا

هیئت تحریریه انجمن کادح / زیر نظر: صادق آئینه‌وند و مهدی مؤمنی / ویراستار: محمد دانشگر و پرویندخت اوحدی حائری / نشرندای کادح / ۳۷۶ ص / وزیری / شومیز / ۹۳/۰۷/۳۰ / تهران / ۲۰۰۰ عدد / ۱۷,۰۰۰ تومان.

گزارش: این اثر دومین جلد از کتاب «اولین روزشمار جامع تاریخ عاشورا» است که در دو فصل تنظیم شده است. در جلد اول، فاصله زمانی ۱۵ رجب تا ۹ ذی‌الحجه سال ۶۰ هجری قمری مورد بررسی قرار گرفت و رویدادهای مربوط به این بازه زمانی به صورت روزشمار در دو فصل عرضه شد. در این جلد، ادامه وقایع را تا عصر روز تا سوعای سال ۶۱ هجری قمری مورد بررسی قرار می‌دهد و به همان روش، خواننده را با وقایع گوناگون این مقطع زمانی آشنا می‌کند. فصل سوم این اثر به وقایع مربوط به مسیر امام حسین بن علی علیه السلام از مکه تا کربلا اختصاص دارد و فصل چهارم آن به بررسی حوادث، پس از رسیدن امام به کربلا تا عصر روز تا سوعا می‌پردازد.

آداب و اخلاق و علوم مداحی

گردآورنده: روح‌الله بیطرفان / نشر نوید ظهور / ۲۲۰ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۱۰/۲۷ / قم / ۵۰۰ عدد / ۷,۰۰۰ تومان.

گزارش: تبیین بایسته‌های علمی و اخلاقی و مداحی و سرودن شعر و مرثیه برای اهل بیت علیهم السلام است. در این نوشتار سعی شده است برخی از اموری که از لحاظ علمی، تاریخی، اخلاقی و اجتماعی در مداحی رعایت شوند، مورد بحث و بررسی قرار گرفته و ضرورت منطبق بودن مفاد مداحی و اشعار مذهبی با وقایع تاریخ اسلام و نیز مبانی اصلی دینی، مورد تأکید قرار گیرد. نویسنده بر این باور است که در مداحی باید دیدگاه‌های مراجع تقلید، مورد احترام قرار گرفته و مفاد مداحی‌ها از دروغ و غلو و مطالب غیر منطقی و غیر مستند به دور باشد. وی از این منظر

مداحی را امری بسیار مشکل و دارای مسئولیت فراوان دینی ارزیابی کرده و آداب مداحی و شیوه‌های صحیح آن را آموزش داده و روش‌های جذاب آن را تبیین نموده است. وی همچنین به فضیلت مجالس سوگواری امام حسین علیه السلام اشاره نموده و با توجه به اهمیت و حساسیت موضوع، لزوم مراقبت صحیح از فرهنگ غنی عاشورا و پاسداری از آن را با تصحیح روش‌های مداحی و روضه‌خوانی، مورد تأکید قرار داده است.

قافله سالار عشق: مجموعه‌ای از جدیدترین نوحه‌های ماه محرم همراه با نوار سبک نوحه‌ها

گردآورنده: روح‌الله بیطرفان / نشر نوید ظهور / ۲۰۸ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۱۰/۲۷ / قم / ۵۰۰ عدد / ۶,۵۰۰ تومان.

گزارش: مجموعه اشعاری در قالب نوحه و مرثیه متناسب با حال و هوای محرم، مدح و رثای امام حسین علیه السلام و توصیف واقعه عاشورا و کربلا است. در این نوشتار با هدف تجلیل از مقام و منزلت امام حسین علیه السلام و تقویت فرهنگ عاشورا، اشعاری در مورد حماسه کربلا و ابعاد دینی، عرفانی، عاطفی، تاریخی، اخلاقی و اعتقادی مربوط به آن سروده شده است. در این اشعار به مسایلی مانند: مناجات امام حسین علیه السلام در شب عاشورا، جانفشانی مسلم بن عقیل، ارتباط عاشورا با مهدویت، نماز عاشقانه امام حسن علیه السلام، تفسیر عرفانی ماجرای کربلا، توصیف لحظه ورود امام حسین علیه السلام و کاروانش به کربلا، توصیف لحظه وداع ایشان با اهل حرم، رشادت‌های حضرات عباس، علی اکبر و قاسم بن الحسن، صبر و بردباری زینب کبری علیه السلام، توصیف وقایع روز عاشورا و وقایع بعد از آن اشاره شده و تصویری از شهادت یاران آن امام و هجران خانواده ایشان ارائه شده است.

مقتل‌شناسی و مرثیه‌سرایی

روح‌الله بیطرفان / نشر نوید ظهور / ۲۳۲ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۱۰/۲۴ / قم / ۵۰۰ عدد / ۷,۲۰۰ تومان.

گزارش: بیان برخی از مهارت‌ها و فنون مربوط به روضه‌خوانی، مقتل‌خوانی و مرثیه‌سرایی است. در این نوشتار ابتدا به بیان مفهوم مقتل در لغت و اصطلاح پرداخته شده و پس از آن تاریخچه‌ای از مقتل‌شناسی و مقتل‌خوانی در قرون دوم تا هفتم هجری ارائه شده است. آنگاه به معرفی برخی از مقتل‌های نگاشته شده در این فاصله زمانی و نیز بعد از آن تا قرن حاضر پرداخته شده و ویژگی‌های هر یک از این مقتل‌ها بیان شده است. نویسنده با توجه به مفاد کتاب‌های مشهور و معتبر نگاشته شده در مورد عاشورا و مقتل امام حسین علیه السلام و شهدای کربلا،

به برخی از مهارت‌های لازم در زمینه روضه خوانی، مداحی، مقتل خوانی و مرثیه سرایی اشاره نموده و روش‌های صحیح آن‌ها و نیز برخی از آفات و آسیب‌های مربوط به آن‌ها را بیان نموده است. وی به کیفیت شناخت روضه‌های صحیح از باطل و نیز سبک‌های ایجاد شور در سینه زنی و مداحی نیز اشاراتی نموده و برخی از نکات لازم را به مداحان و روضه‌خوانان گوشزد نموده است.

تکنیک‌های مداحی

گردآورنده: روح‌الله بیطرفان / نشر نوید ظهور / ۴۷۲ ص / رقیعی / شومیز / ۲۷ / ۱۰ / ۹۳ / قم / ۵۰۰ عدد.

گزارش: بیان برخی از روش‌های صحیح بکارگیری صوت و صدا در مداحی و خواندن نوحه‌ها و مرثیه‌ها است. در این اثر شیوه صداسازی در مداحی و تقویت حنجره و صوت هنگام خواندن نوحه‌ها و مرثیه‌ها، آموزش داده شده و برخی از آسیب‌های مربوط به آن، بیان شده است. در ابتدای کتاب نویسنده تعریفی از صوت و پارامترهای آن ارائه نموده و نحوه تولید صدا و حالت‌های دهان و لب و نیز تنظیم نفس برای تولید صوت را بیان کرده است. آنگاه عملکرد حنجره به عنوان منبع صوتی را مورد بررسی قرار داده و توصیفی از اندام‌های صوتی، پرده‌های تولید صدا، بهداشت مربوط به اندام‌ها، راهکارهای تسلط بر حجم صدا مدیریت کردن آن ارائه نموده است. در ادامه وی به راه‌های کاهش کمرویی و تقویت اعتماد به نفس در مداحی اشاره نموده و فنون و روش‌های یادگیری در مداحی و مدیریت کردن مجالس جشن و عزای مذهبی توسط مداحان را نیز آموزش داده است. وی همچنین به تبیین راهکارهای تقویت حافظه برای حفظ کردن اشعار و مطالب مورد نیاز در مداحی اشاره نموده و نکاتی را در این زمینه بیان کرده است.

خورشید در آینه‌ی شانزدهم: مجموعه آثار برگزیده‌ی شانزدهمین همایش سراسری آفرینش‌های عاشورایی

گردآورنده: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان استان کرمان / نشر فرارنگ / ۱۳۸ ص / خشتی / شومیز / ۱۶ / ۰۷ / ۹۳ / کرمان / ۱۰۰۰ عدد / ۳,۰۰۰ تومان.

گزارش: کتاب حاضر، مجموعه‌ای از داستان‌ها، شعرها و قصه‌گویی‌ها به زبان فارسی و انگلیسی است که در شانزدهمین همایش سراسری آفرینش‌های عاشورایی برگزیده شده‌اند. این همایش با محور «شگفتی‌های عاشورا» بهانه‌ای است تا پروانه وارگرد

وجود نازنین خورشیدی برگردیم که هر سال درآینه‌ای به تماشایش نشسته‌ایم و حیران درگستره زیبایی‌اش مانده‌ایم. عاشورا در قالب هر هنری که نام ببریم به زیباترین شکل ممکن می‌گنجد و منعکس می‌شود. دربخشی ازداستان «آفتاب و مهتاب» می‌خوانیم: «هنوز خورشید طلوع نکرده بود که مولایم علی درزد و به آرامی در را باز کرد. سلام کردم با لبخند به چشم‌هایم نگاه کرد و گفت: قبل از طلوع خورشید ماه خواهد تابید و باکوله‌ای از نان و خرما از خانه بیرون رفت.»

خون خدا: ترجمه‌ی نمایشنامه‌ی الحسین علیه السلام شهیدا

عبدالرحمن شرقاوی / مترجم: حجت‌الله فسنقری / نشر دفتر نشر معارف (وابسته به نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها) / ۱۶۸ ص / رقعی / شومیز / ۹۴/۰۱/۳۰ / تهران / ۱۰۰۰ عدد / ۶,۷۰۰ تومان.

گزارش: توصیفی از واقعه عاشورا در قالب یک نمایشنامه است که از زبان عربی به فارسی ترجمه شده. در این نوشتار از منظری هنری و ادبی به واقعه کربلا نگرین شده و در چارچوب یک نمایشنامه به نام «الحسین علیه السلام شهیدا» به انعکاس برخی از زوایای اخلاقی، عاطفی و حماسی این حادثه پرداخته شده است. نویسنده در قالب شش صحنه به توصیف ماجرای عاشورا پرداخته و اوضاع زنان، کودکان و رنج‌ها و مصائب خانواده امام حسین علیه السلام را به تصویر کشیده است. نویسنده این واقعه را حقیقت زندگی انسان‌ها دانسته و اهداف، انگیزه‌ها، پیام‌ها، عبرت‌ها و نکات مهم اخلاقی و اعتقادی مندرج در آن را برای افشارمختلف مردم قابل استفاده دانسته و معتقد است که شخصیت‌های حاضر در این واقعه در طول تاریخ به صورت مستمر وجود داشته و خواهند داشت. وی در چارچوب مکالمات شخصیت‌های مختلف در نمایشنامه مذکور، به تبیین ابعاد و شخصیت و شهادت امام حسین علیه السلام پرداخته است.

محسن کربلا: محسن بن الحسین علیه السلام

طاهر خوش / ویراستار: محمد باقر انصاری / تصویرگر: زهره طباطبایی / نشر شوق / ۱۲ ص / خشتی / شومیز / ۹۳/۱۲/۲۵ / ساری / ۵۰۰۰ عدد / ۱,۵۰۰ تومان.

گزارش: کتاب مصور حاضر، سیزدهمین جلد از مجموعه «کربلا، کودکان و نوجوانان» و داستانی مذهبی است که با زبانی ساده و روان برای گروه سنی (ب) نگاشته شده است.

فرمانروای عشق: زندگینامه امام حسین علیه السلام

علی ذوالفقاری / نشر آوای سوزنا / ۲۱۴ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۱۲/۲۳ / تهران / ۵۰۰ عدد / ۱۰,۰۰۰ تومان.

گزارش: کتاب حاضر، بررسی و پژوهشی در باب زندگی و سرگذشت امام حسین علیه السلام است که با زبانی ساده و روان و ادبیاتی ویژه نوجوانان و دانش آموزان نگاشته شده است. در این کتاب سعی شده که تمام اتفاقات زندگی و جزئیات با استناد به روایات معتبر و کتاب های آسمانی ارائه شود. در بخشی از کتاب می خوانیم: «وی آن نهال پاک است از حضرت فاطمه الزهرا علیها السلام که خداوند او را به فضل خویش طاهر گردانید و او را قرارداد تا از ضلالت؛ هدایت کند و از تفرقه، به جمع باز آورد. او فاطمه زهراست که اخگری از روح پدر و فیضی از نور او دارد و شعاع هایی از هدایتش که وی محل عنایت و توجه او بود».

توجیه المسائل کربلا: توجیه ها و بهانه هایی برای با حسین علیه السلام نبودن

سید علی اصغر علوی / نشر بسیج دانشگاه امام صادق علیه السلام / ۱۶۴ ص / رقی / شومیز / ۹۳/۱۲/۰۶ / تهران / ۳۰۰۰ عدد / ۷,۰۰۰ تومان.

گزارش: در کتاب حاضر، ابتدا مؤلف معنی و مفهوم توجیه را بررسی می کند؛ در ادامه به انواع و اقسام توجیه می پردازد. سپس مهم ترین مطالب این کتاب، یعنی توجیحات کسانی که امام حسین علیه السلام را یاری نکردند، مد نظر قرار می گیرد. توجیحات در سه دسته بررسی می شوند: توجیحات کسانی که با امام همراه نشدند، توجیحات کسانی که امام را ترک کردند و توجیحات کسانی که مقابل امام ایستادند. واکاوی مفهوم توجیه، توجیه در آئینه آیات، طیف شناسی توجیه، بهانه نابودی اسلام، توجیحات فرهنگی، توجیحات نظامی، توجیه در جنگ خندق و بهانه حج برخی از موضوعات مورد بررسی در این کتاب هستند.

حسین علیه السلام امام عشق

محمد مهدی عباسی / نشر نار / ۲۱۸ ص / جیبی / شومیز / ۹۳/۱۲/۰۵ / تهران / ۵۰۰۰ عدد / ۱۱,۵۰۰ تومان.

گزارش: کتاب حاضر، به بیان سرگذشت و فضایل امام حسین علیه السلام و واقعه کربلا می پردازد. در بخشی از کتاب می خوانیم: «امام صادق علیه السلام فرمودند: وقتی امام حسین علیه السلام متولد شد، خداوند جبرئیل را دستور داد تا با هزار فرشته از جانب خداوند به پیامبر صلی الله علیه و آله تبریک بگوید. جبرئیل در میان راه به جزیره ای رسید که فرشته ای به نام «فطرس» به خاطر سستی که در انجام دستور الهی کرده بود، بالش شکسته و مانده بود. او هفت صد سال بود که خدا را آنجا عبادت می کرد، «فطرس» به جبرئیل گفت: به کجا می روی؟ گفت: خداوند بر محمد نعمت عطا فرموده من مأمورم که از جانب خدا و خودم به او تهنیت بگویم و...».

امام حسین علیه السلام

مهدی وحیدی صدرو محمد رضا زاده جویباری / گرافیس: محمد جعفر حسن زاده / تصویرگر: احسان سلیمانی / نشر نشر / ۱۶ ص / خشتی / شومیز / ۹۳ / ۱۲ / ۰۵ / قم / ۱۰۰۰ عدد / ۲,۵۰۰ تومان.

گزارش: داستان کوتاهی از زندگی امام حسین علیه السلام صورت مصور و برای رده سنی کودکان است. در این اثر با هدف آشنایی کودکان با زندگی و سیره معصومین علیهم السلام، به بحث در مورد بخش‌هایی از زندگی و فضایل امام حسین علیه السلام پرداخته شده و به صورت اجمالی ابعاد از زندگی و سیره آن امام و نیز حوادث مهم دوران حیات ایشان از ابتدای ولادت تا زمان شهادت، به تصویر کشیده شده است. نویسنده در همین راستا ابتدا به جریان ولادت امام حسین علیه السلام و معجزات مربوط به آن اشاره نموده و پس از آن ادوار مختلف زندگی آن امام را در دوران حیات امیرالمؤمنین علیه السلام، دوران امامت امام حسن مجتبی علیه السلام، دوران حکومت معاویه بن ابی سفیان و بالاخره دوران حکومت یزید بن معاویه و عدم بیعت آن امام با یزید، مورد مطالعه قرار داده است. وی همچنین به چگونگی شکل‌گیری واقعه عاشورا و شهادت امام حسین علیه السلام و یاران آن امام اشاره نموده و توصیفی از ماجرای کربلا با زبانی کودکانه مطرح کرده است.

کُنْ حُسَيْنِيًّا

سید علی موسوی / نشر عاشورا / ۵۶ ص / رقعی / شومیز / ۹۳ / ۱۱ / ۲۹ / قم .
گزارش: بررسی اهمیت حفظ فرهنگ و شعائر عاشورا و بایسته‌های حسینی بودن در رفتار و گفتار و اعتقادات است. در این نوشتار بر لزوم تمسک به آموزه‌های حسینی به ویژه تعالیم مربوط به عاشورا، تأکید صورت گرفته و استحباب شدید گریستن بر امام حسین علیه السلام، عزاداری برای آن امام، زیارت قبر شریف ایشان، سرودن شعر برای آن امام، مداحی و تبعیت از آن امام در قول و عمل، بیان شده است. نویسنده هرگونه زنده کردن یاد و نام و نهضت امام حسین علیه السلام را از بایسته‌های حسینی شدن عنوان کرده و آثار دنیوی و اخروی گریستن بر امام حسین علیه السلام، عزاداری و سوگواری برای آن امام و زیارت قبر شریف ایشان را از منظری روایی بررسی نموده است. وی ارتباط داشتن با امام حسین علیه السلام را از لحاظ قلبی و احترام و محبت به آن امام را از وظایف همه شیعیان بر شمرده و لزوم حفظ شعائر حسینی را نیز مورد تأکید قرار داده است.

عروس کربلا فاطمه بنت الحسین علیه السلام

طاهر خوش / ویراستار: محمد باقر انصاری / تصویرگر: طیبه توسلی / نشر شوق / ۱۲ ص /

خشتی / شومیز / ۹۳/۱۲/۰۲ / ساری / ۵۰۰۰ / ۱,۵۰۰ تومان .

گزارش: کتاب مصور حاضر، دومین جلد از مجموعه «زنان کربلا» و داستانی است از وقایع کربلا که با زبانی ساده و روان برای گروه سنی (ب) و (ج) نگاشته شده است.

اشک های رقیه علیها السلام: در دفاع از دردانه امام حسین حضرت رقیه علیها السلام

سید جلال حسینی / مترجم: حسین خسروی / نشر طوبای محبت / ۱۱۲ ص / رقی / شومیز / ۹۳/۱۰/۱۳ / قم / ۱۰۰۰ عدد / ۴,۰۰۰ تومان .

گزارش: دفاع از شخصیت رقیه دختر امام حسین علیها السلام و رفع شک و تردید در وجود چنین شخصیتی در کربلا و با همین نام به عنوان دختر آن امام است. در این اثر سعی شده است با استناد به روایات و نیز شواهد و مستندات تاریخی، وجود شخصی به نام رقیه بنت الحسین علیها السلام اثبات شده و دیدگاه‌های مبتنی بر شک و تردید در مورد نام ایشان و نیز وجود خارجی داشتن وی، مورد نقد و ارزیابی قرار گیرد. نویسنده در همین زمینه به گوشه‌هایی از تاریخ اسلام و نیز اشعار شاعران و اقوال مورخان و نویسندگان قرن دوم هجری اشاره نموده و ذکر نام رقیه در اسناد تاریخی و منابع مکتوب آن دوران به عنوان دختر خردسال امام حسین و حضور وی در ماجرای عاشورا، مورد بحث و بررسی تاریخی قرار داده است. وی تشکیک‌کنندگان در این موضوع را مورد ملامت و سرزنش قرار داده و نمونه‌هایی از روایات تاریخی را که اثبات‌کننده وجود چنین شخصیتی است، ارایه نموده و جایگاه رقیه را نزد اهل بیت امام حسین، ترسیم کرده است.

زیارة الإمام الحسین علیها السلام

بحث استدلالی فی روایات الوجوب

رافد تمیمی / نشر العطار / ۱۹۸ ص / وزیری / سلفون / ۹۳/۱۱/۱۲ / قم / ۱۰۰۰ عدد.

گزارش: تحقیقی روایی در مورد احادیث مربوط به استحباب یا وجوب زیارت امام حسین علیها السلام است. در نوشتار حاضر ضمن بیان معنای لغوی و اصطلاحی زیارت، به تبیین اهمیت و جایگاه آن در آموزه‌های اسلامی و شیعی پرداخته شده و آثار تربیتی، اعتقادی، اخلاقی، دینی، سیاسی، اجتماعی، دنیوی و اخروی زیارت معصومین علیهم السلام به ویژه زیارت امام حسین علیها السلام، بیان شده است. در ادامه نویسنده انواع زیارت‌های مربوط به امام حسین علیها السلام را معرفی نموده و پس از آن به بررسی سندی و دلالتی روایاتی که در آن‌ها تصریح به وجوب زیارت امام حسین علیها السلام شده است، پرداخته و برخی از شبهات وارد شده در این زمینه را مطرح و پاسخ داده است. وی این قبیل از روایات را متواتر خوانده و کیفیت و آداب زیارت امام حسین علیها السلام را

بیان نموده و دلایل قائلین به وجوب زیارت آن امام را تقویت نموده و دیدگاه اشکال‌کنندگان به این قول را مورد نقد و ارزیابی قرار داده است.

امام حسین علیه السلام: از نگاه اندیشمندان معاصر اهل سنت (با آثاری از نبوی جبرسراج، عبدالله علایلی، شیخ عبدالحمیدکشک، صلاح عزام، ابراهیم عیسی، شیخ احمد بدرالدین)
 مترجم: حسن خامه یار/ نشر عاشورا/ ۴۲۰ ص/ وزیری/ سلفون/ ۹۳/۱۱/۲۸
 / قم/ ۲۰۰۰ عدد/ ۱۰،۰۰۰ تومان.

گزارش: مجموعه مقالاتی در مورد فضایل امام حسین علیه السلام و ابعاد مختلف واقعه عاشورا از نگاه اندیشمندان معاصر اهل سنت است. در این مقالات به مسایلی همچون فضایل و مناقب حسنین علیهما السلام از منظر علمای اهل سنت، آشنایی با ابعاد مختلف شخصیت امام حسین علیه السلام و قیام آن امام، بررسی جنبه‌های حماسی واقعه عاشورا، داستان کیفیت شهادت امام حسین علیه السلام و یاران آن امام و قیام مختار ثقفی در خونخواهی از آن امام، درس‌ها و عبرت‌های واقعه عاشورا و مکتب امام حسین علیه السلام، نشانه‌ها و امتیازات نهضت حسینی، مقام اخروی امام حسین علیه السلام و برکات قیام آن امام پرداخته شده است. هدف از گردآوری این و مقالات و ترجمه آن‌ها به زبان فارسی، انعکاس ارادت و محبت به اهل بیت علیهم السلام از جانب عالمان سنی و بیان دستاوردهای قیام کربلا از دیدگاه آنان عنوان شده است.

المخیم الحسینی: تاریخ و جغرافیه مخیم و رحل الامام الحسین علیه السلام فی کربلا المقدسة

سید حسین موسوی/ نشر عاشورا/ ۶۸ ص/ رفعی/ شومیز/ ۹۳/۱۱/۲۸/ قم/ ۱۰۰۰ عدد.
 گزارش: پژوهشی تاریخی در مورد محل جغرافیایی احداث خیمه‌های امام حسین علیه السلام در واقعه عاشورا است. در این نوشتار برخی از تحقیقات تاریخی صورت گرفته در زمینه محل احداث خیمات حسینی و نیز محل دقیق توقف کاروان امام حسین در سرزمین کربلا، ارایه شده و دیدگاه‌های برخی از مورخان و جغرافی‌دانان در این زمینه منعکس شده است. نویسنده سعی نموده است با استناد به شواهد و قراین تاریخی و روایی، محل برپا کردن خیمات ابا عبدالله الحسین علیه السلام و خانواده ایشان را مورد تجزیه و تحلیل تاریخی و جغرافیایی قرار داده و نظر برخی از مقتل‌نویسان شیعه و اهل سنت را در این زمینه جویا شده و به جهت اهمیت مکان مربوط به حائر حسینی به جهت استشفاء به تربت حسینی، تحقیقات انجام شده در این زمینه را به دقت، مورد ارزیابی قرار داده است.

حماسه‌ی سرخ: هبوط، حیات، هجرت و شهادت حسین بن علی علیه السلام

حسن علی پوروحید / نشر دفتر نشر معارف / ۳۹۲ ص / رفعی / شومیز / ۲۵ / ۱۱ / ۹۳ / قم /
۱۵۰۰ عدد / ۱۴,۰۰۰ تومان .

گزارش: تحلیلی از زندگانی و علل قیام امام حسین علیه السلام و نیز کیفیت شهادت آن امام در روز عاشورا و برکات این نهضت خونین است. در این نوشتار نخست مروری کوتاه بر دوران مختلف زندگانی امام حسین علیه السلام از زمان کودکی تا زمان شهادت صورت گرفته و پس از آن، به بیان فضایل آن امام و ویژگی‌های منحصر به فرد ایشان پرداخته شده است. نویسنده به توصیف عرفانی حرکت امام حسین علیه السلام از مدینه به سمت مکه و از آن جا به هدف رفتن به سوی کوفه و متوقف شدن ایشان در سرزمین کربلا پرداخته و اهداف عالی و انسانی این هجرت نورانی را بررسی نموده است. وی در ادامه به حوادث کوفه و مقدمات شکل‌گیری واقعه عاشورا اشاره نموده و جنبه‌های عرفانی، اخلاقی و تربیتی حرکت امام حسین علیه السلام و عبرت‌های مربوط به نهضت کربلا را بیان کرده است. وی همچنین به حرکت شایسته زینب کبری علیه السلام در جریان اسارت اشاره نموده و جنبه‌های عرفانی حرکت حضرت زینب علیه السلام را بررسی نموده است.

مقتل الحسین علیه السلام: نخستین مقتل مکتوب امام حسین علیه السلام

لوط بن یحیی ابومخنف / مقدمه: سید محمد مهدی جعفری / مترجم: حجت‌الله جودکی /
نشر خیمه / ۴۴۲ ص / وزیری / شومیز / ۱۳ / ۱۱ / ۹۳ / قم / ۱۰۰۰ عدد / ۱۶,۰۰۰ تومان .

گزارش: ابومخنف لوط بن یحیی ازدی غامدی، یکی از نامدارترین نویسندگان واقعه عاشورا است. او از شیعیان امامی کوفه، تاریخ‌دان و سیره‌نویس پرکار بوده است. *مقتل الحسین*؟، از جمله مشهورترین منابع تاریخ عاشورا به حساب می‌آید. اصل این کتاب درگذر زمان از بین رفته است. آنچه از این مقتل قابل دسترسی است، روایت‌هایی است که ابو جعفر محمد بن جریر طبری در کتاب *تاریخ الرسل والملوک* نقل کرده است. در کتاب حاضر به روشی نقادانه و علمی به استخراج روایات تاریخ طبری همت گماشته شده و این روایات به ترتیب حوادث تاریخی مدون شده است.

التوحید فی المشهد الحسینی وانعکاسه علی خارطة مسؤولیات العصر الراهن

رافد زبیدی / نشر باقیات / ۴۸۰ / وزیری / گالینگور / ۱۱ / ۱۱ / ۹۳ / قم / ۱۰۰۰ عدد .

گزارش: شرح و بررسی مسایل عقیدتی و فقهی مربوط به نهضت امام حسین علیه السلام است. در این نوشتار سعی بر آن است برخی از شبهات کلامی مربوط به قیام عاشورا، مطرح شده و با

استناد به ادله عقلی و نقلی به پاسخ این شبهات پرداخته شده و مبانی فکری و عقیدتی قیام آن امام، مورد بحث و بررسی قرارگیرد. در همین راستا نویسنده ابتدا به تبیین مسأله قضا و قدر الهی و ارتباط آن با قیام امام حسین علیه السلام پرداخته و انطباق آن با نهضت آن امام را اثبات نموده است. آن‌گاه به مسأله بداء اشاره نموده و ضمن تبیین مبانی فکری و کلامی مربوط به آن، رابطه بین قیام امام حسین علیه السلام با مسأله بداء و جبر و اختیار را بیان نموده و نمونه‌هایی از آن‌ها را از منظر قرآن کریم بررسی نموده است. وی قیام آن امام را منطبق با همه مبانی عقیدتی شیعه دانسته و جنبه‌هایی از شجاعت، تدبیر، عقلانیت، بصیرت و حرکت سنجیده و منطقی امام حسین علیه السلام را بیان نموده است. وی در همین راستا به شرایط وقوع بداء از منظر قرآنی اشاره نموده و ابعاد نظامی، فرهنگی، سیاسی و اجتماعی وقوع نهضت عاشورا را از دیدگاه روایات بررسی نموده و وظایف هر انسان آگاه و مسؤول را در قبال انحرافات فکری و اجتماعی جامعه خویش، ارزیابی نموده و حرکت امام حسین علیه السلام را نیز تلاش برای جلوگیری از انحرافات فکری و اعتقادی جامعه اسلامی عنوان کرده است.

مجموعه مقالات فلسفه‌ی قیام امام حسین علیه السلام (به زبان اندونزیایی)

جمعی از مؤلفان / نشر مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفی صلی الله علیه و آله / ۳۹۲ ص / رقعی /

شومیز / ۹۳ / ۱۱ / ۰۱ / قم / ۳۰۰ عدد / ۱۹,۵۰۰ تومان.

گزارش: مجموعه مقالاتی در مورد ابعاد مختلف قیام عاشورا است. در این مقالات به تبیین زوایای مختلف این واقعه پرداخته شده و در قالب فصولی به بررسی پیام‌های آن پرداخته شده است. فصل اول با عنوان «تفسیر به رأی و نقد اخبار عاشورا در مکاتب تاریخ‌نگاری شام و عراق»، به بحث و بررسی روایات فراوان (چه از امامیه و چه از اهل سنت) در مورد مذمت تفسیر به رأی می‌باشد که این مذمت گاهی تا سرحد کفر نیز پیش رفته است. در این مقاله سعی شده است که نمونه‌هایی از این نوع اخبار را که در مقاتل مطرح شده، به نقد و بررسی آنها پرداخته شود. بی‌شک شناخت کامل این روش نقد، می‌تواند خود راهی باشد برای شناسایی صحت و وسقم بسیاری از اخبار در رابطه با حماسه عاشورا باشد. فصل دوم با عنوان «کژی‌ها و کاستی‌های مراسم عزاداری و ذکر مصائب عاشورای حسینی، رویکردی راهبردی»، به فراخور ظرفیت و فضای بحث، نگاهی گذرا دارد به یکی از مهم‌ترین جنبه‌های قیام حسینی که عبارت است از «آسیب‌شناسی عزاداری امام حسین علیه السلام». در این مقاله با رویکرد آینده‌نگرانه و با دسته‌بندی مؤلفه‌ها و آسیب‌ها مشکلات و آسیب‌های انواع عزاداری بررسی شده است.

فصل سوم با عنوان «روش‌های شناخت آسیب‌ها و خرافات در گزارش‌های نهضت عاشورا»، درصدد ارائه‌ی روش‌هایی است که بتوان اخبار این حماسه‌ی جاودان را آسیب‌شناسی کرد و از این رهگذر در حدّ میسور چهره‌ی تابناک آن را هویدا ساخت. این روش‌ها بر نمونه‌هایی از اخبار پیاده‌سازی شده است. فصل چهارم با عنوان «آسیب‌شناسی گفتمان عزاداری و روایت‌گری حماسه عظیم عاشورا»، درصدد است که با بیان ماهیت کلی مسائل پیرامون عاشورا، به نوعی نگاه آسیب‌شناسانه در مورد یکی از عرصه‌های آن که اکنون جزء این واقعه محسوب می‌شود، بپردازد. به اعتقاد مؤلفین، تحلیلی که امروزه از مساله کربلا و حماسه عظیم ابا عبدالله الحسین علیه السلام ارائه می‌گردد، ناشی از نوع روایت و گفتمانی است که توسط مدّاحان و خطیبان این حماسه در سطح جامعه بسط و گسترش یافته است. فصل پنجم با عنوان «آسیب‌شناسی گویندگی و مدّاحی»، بر آن است تا با واکاوی آسیب‌های فرهنگ عاشورا در عرصه خطابه و مدّاحی، به ارائه راهکار برای آسیب‌زدایی در این حوزه بپردازد. برای تحقق این مهم، ضمن بازنگری جایگاه و پایگاه مجالس حسینی از نگاه امامان علیهم السلام به نقش تاریخی محافل سوگواری در بیداری اجتماعی و مذهبی و سیاسی جامعه شیعه در طول تاریخ حیات خود، اشارتی شده و بر پایه همین اهمیت و حساسیت، نقش و توطئه استعمار برای انحراف جریان فرهنگ ساز عاشورا مورد تأمل و مطالعه قرار گرفته است؛ در ادامه مقاله رسالت عالمان دینی به عنوان «العالم بزمانه» در عرصه «آسیب‌شناسی» و به عنوان «طیب دواربطه» در عرصه «آسیب‌زدایی» به تفصیل مورد بحث قرار گرفته است. در محور آسیب‌شناسی در یک نگاه کلان به آسیب‌های «شکلی و محتوایی» پرداخته شده که این آسیب‌ها شامل هر دو حوزه گویندگی و مدّاحی خواهد بود. فصل ششم با عنوان «آسیب‌شناسی تربیتی عزاداری‌های امروزی»، به دنبال روشن کردن آسیب‌هایی است که با آثار نامطلوب تربیتی خود، مراسم عزاداری و سوگواری حسینی را از حرکت در مسیر اهداف و غایات مطلوب آن باز می‌دارد و وجهه تربیتی و انسان‌ساز این‌گونه محافل را کمرنگ می‌سازد. فصل هفتم با عنوان «دیدگاه‌های امام خمینی در مورد آسیب‌های موجود در مراسم فعلی عزاداری»، می‌باشد. در این مقاله ابتدا به اختصار قیام امام حسین علیه السلام و عواملی را که مؤرخان به عنوان علل و اسباب آن دانسته‌اند، گزارش شده و بعد از آن دیدگاه امام خمینی رهبر کبیر انقلاب اسلامی ایران را در باب قیام امام حسین علیه السلام و چگونگی پشتوانه قرار گرفتن آن برای انقلاب اسلامی و آسیب‌شناسی معمار کبیر انقلاب اسلامی ایران در خصوص عزاداری‌های مردم ایران را تبیین شده و در آخر به تحلیل دیدگاه‌های رهبرانقلاب پرداخته شده است. فصل هشتم با عنوان «تنزّل غایت عزاداری به

شور و احساس»، ابتدا وضع مطلوب عزاداری را ترسیم و غایت آن را متناسب با فلسفه قیام عاشورا یادآور شده و سپس جایگاه شور و احساس را در ارتباط با آن را مورد بحث قرار می‌دهد.

سیدالشهداء علیه السلام: زندگانی حضرت امام حسین علیه السلام

به اهتمام: سعید ایران پرست / نشر کتابخانه دانش / ۴۱۶ ص / رفعی / شومیز / ۹۳/۱۱/۰۵ / تهران / ۱۰۰۰ عدد / ۲۱,۰۰۰ تومان.

گزارش: کتاب منتهی الآمال، اثر محدث نامی، حاج شیخ عباس قمی است که درباره زندگانی پیامبرگرمی اسلام و خاندان بزرگوار آن حضرت علیه السلام به نگارش درآمده و یکی از بهترین و مستندترین کتاب‌ها در این موضوع است. محدث قمی در این کتاب از معتبرترین منابع روایات و گزارش‌های تاریخی، حدیثی، رجالی، تفسیری، تراجم، انساب و... استفاده کرده و گلچینی از روایات، کتب سیره و... را درباره چهارده معصوم علیهم السلام گردآوری کرده است. وی برای استواری متن، از سروده‌های شاعران و دستاوردهای علمای لغت، صرف و نحو و دانشمندان علم نسب و جغرافی دانان نیز بهره برده است. کتاب حاضر، برگرفته از این اثر شریف است و به بخش زندگی امام حسین علیه السلام اختصاص دارد.

امام حسین علیه السلام از مدینه تا کربلا

حسین حسین پور و شهروز ذوالفقاری / نشر میکائیل / ۷۲ ص / پالتویی / شومیز / ۹۳/۱۰/۲۴ / تهران / ۱۰۰ عدد / ۲,۰۰۰ تومان.

گزارش: ابعاد مختلف حادثه جانگداز و درعین حال افتخارآفرین عاشورا از جهات گوناگونی بارها مورد بررسی قرار گرفته است و همچنان نیز باید محور مطالعات و بررسی‌ها باشد؛ چراکه سالار و سرور شهیدان، امام و پیشوای همه اعصار و آزادگان جهان است. در مجموعه حاضر تلاش شده تا به اختصار و با ترسیم هجرت تاریخی امام حسین علیه السلام، ظهور و بروز جلوه‌های ولایی آن امام در این هجرت بیان شود.

عزای حسینی: اهمیت و فضیلت عزاداری سیدالشهداء علیه السلام

مهدی صدری / نشر طوبای محبت / ۴۰ ص / رفعی / شومیز / ۹۳/۱۰/۱۳ / قم / ۱۰۰۰ عدد. گزارش: بررسی ابعادی از فضایل و آثار مختلف عزاداری و سوگواری برای امام حسین علیه السلام است. در این نوشتار با توجه به ابعاد وسیع واقعه عاشورا، از منظری خاص به این واقعه و اهمیت آن پرداخته شده و روایات مربوط به گریه کردن، سوگواری و اقامه عزا برای سیدالشهداء علیه السلام، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. نویسندگان در همین زمینه به توصیه‌های مکرر معصومین علیهم السلام در

زمینه روضه خوانی، سرودن شعر برای امام حسین علیه السلام، گریستن، اقامه مصیبت آن امام، اظهار همدردی با فاطمه زهرا علیها السلام در این زمینه، بی تابی و جزع کردن در شهادت امام حسین علیه السلام و بیان پاداش این عزاداری ها در روز قیامت اشاره نموده و بشارت های وارد شده از سوی ایشان برای شیعیان و محبان امام حسین علیه السلام را ذکر نموده است. نویسنده به تواتر احادیث وارد شده در این موضوع نیز اشاره نموده و اعتبار این روایات را اثبات کرده و حکمت های گریه و عزاداری برای امام حسین علیه السلام را از منظری روایی بررسی کرده است.

زندگانی سیدالشهداء حضرت حسین بن علی علیه السلام

سید محمد تقی مدرسی / نشر یاسین نور / ۷۲ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۱۲/۰۹ / ری / ۱۰۰۰ عدد / ۳,۰۰۰ تومان.

گزارش: کتاب حاضر، جلد پنجم از سلسله چهارده جلدی تحت عنوان «قدوه واسوه» است که به شرح زندگانی امام حسین علیه السلام با بیانی شیوا و روایتی داستانی می پردازد. در بخشی از کتاب می خوانیم: «در سوم شعبان نوری پاک و درخشان، منزلگاه رسالت را در خود فروبرد. مولودی پا به عرصه وجود گذاشت که در واقع خداوند او را برگزید تا تداوم بخش رسالت و مقتدای امت باشد و انسان ها را از تاریکی های جهل و بندگی برهاند. بی گمان دچار شگفتی خواهیم شد، هنگامی که می بینیم منزلگاه رسالت با شادی و افتخار به استقبال این مولود می شتابد. خانه کوچک و ساده ای که در بلندای آن پیامبر، جدی مهربان و پدري پر محبت جای دارد».

حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام

سید محمد تقی مدرسی / مترجم: کورش علیانی / نشر یاسین نور / ۵۲ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۱۲/۰۹ / ری / ۱۰۰۰ عدد / ۳,۰۰۰ تومان.

گزارش: کتاب حاضر، جلد پنجم از سلسله کتاب های «نمونه های ایثار» است که به شرح زندگانی حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام با بیانی شیوا و روایتی داستانی می پردازد. مؤلف در این کتاب بیان می دارد که حضرت ابوالفضل علیه السلام یکی از افرادی است که از آن به عنوان نمونه ایثار و تعهد یاد می شود، زیرا ایثارگری و تعهد آن حضرت در روز تاسوعا و عاشورا نسبت به برادر بزرگوارش امام حسین علیه السلام و خاندان نبوت انجام داد، در تاریخ ثبت و منحصر به فرد است. یکی از القاب حضرت ابوالفضل «باب الحوائج» است و بدین لحاظ مسلمانان به ویژه شیعیان به این باورند که با توسل به حضرت عباس علیه السلام، بسیاری از مشکلاتشان با خواست و حکمت خداوند متعال حل و رفع خواهد شد.

۱۰۰ پرسش در محضر امام حسین علیه السلام: به همراه کلیه مدایح و مراثی آقایی عبدالله الحسین علیه السلام
علیرضا زکی زاده رنایی / نشر پیوند با امام / ۲۲۴ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۱۲/۱۹ / مشهد / ۱۰۰۰ عدد / ۸,۰۰۰ تومان .

گزارش: کتاب حاضر، یکی از کتاب‌های مجموعه در «محضر اهل بیت علیهم السلام» است که مشتمل بر مجموعه‌ای از سؤال و پرسش‌های اصحاب و یاران ائمه از امام خود و پاسخ ائمه به سؤالات و همچنین مدایح و مراثی درسوگ ائمه علیهم السلام است. این کتاب نیز همچون کتب دیگر این مجموعه دربرگیرنده مباحثی اعتقادی، تفسیری، فقهی و کلامی، در قالب ۱۰۰ پرسش از امام حسین علیه السلام است که اصحاب و افرادی گوناگون، در قالب نامه یا به صورت حضور از امام پرسیده‌اند و امام پاسخ آن‌ها را بیان فرموده‌اند. مزیت این نوشتار، فصل‌بندی دقیق مباحث و نیز اعراب‌گذاری تمام سخنان امام است.

حضرت رقیه علیها السلام در آینه شعر فارسی

گردآورنده: محمد خرم فر / نشر طوبای محبت / ۳۵۲ / وزیری / سلفون / ۹۳/۱۱/۰۶ / قم / ۱۰۰۰ عدد / ۱۶,۰۰۰ تومان .

گزارش: مجموعه اشعاری در مدح و رثای رقیه دختر امام حسین علیه السلام است. در این نوشتار اشعاری در قالب غزل، مسمط، ترکیب بند، دوبیتی، چهارپاره، رباعی و قصیده از شاعران فارسی سرا در وصف رقیه دختر کوچک امام حسین و رنج‌های ایشان در طول واقعه عاشورا و پس از آن سروده شده است. در این اشعار به آه و فغان یتیمان امام حسین، مصایب زینب کبری علیها السلام در مدبریت کردن اطفال آن امام در طول دوران اسارت، جنبه‌هایی از مظلومیت اهل بیت امام حسین علیه السلام در جریان واقعه عاشورا، اهمیت سوگواری برای امام حسین علیه السلام و خاندان ایشان در ماجرای کربلا، ظلم و ستم‌های روا داشته شده بر فرزندان آن امام در طول جریان اسارت، غم‌ها و غصه‌های رقیه در خرابه شام، زبان حال رقیه از مصیبت از دست دادن پدر، گفتگوهای وی با زینب کبری علیها السلام و برخی دیگر از مصایب مربوط به اسرای کربلا اشاره شده است.

روایتی داستانی از تاریخ خلفا و مقتل امام حسین علیه السلام از نسخه‌ای کتابت شده در چین (قرن

دهم هجری؟)

به اهتمام: محمد باقر وثوقی و رسول جعفریان / نشر علم / ۳۶۲ ص / وزیری / گالینگور / ۹۳/۱۰/۰۸ / تهران / ۱۱۰۰ عدد / ۲۹,۵۰۰ تومان .

گزارش: کتاب حاضر بر اساس نسخه‌ای کتابت شده در چین در قرن دهم هجری تدوین

شده است. این کتاب مجموعه‌ای تاریخی و روایی شامل دوبخش است. بخش نخست به ولادت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و رویدادهای تاریخ صدر اسلام و خلفای اولیه اختصاص دارد و بخش دوم با عنوان «مقتل»، درباره حماسه کربلا و رویدادهای برگرفته از آن در دوره قیام‌های پس از حادثه کربلا، با تأکید بر موقعیت خاندان بنی هاشم و زندگانی امام حسین علیه السلام است.

شورحسینی: در میراث مکتوب شیخ صدوق (قدس سره)

علی لباف / نشر مرکز فرهنگی انتشاراتی منیر / ۲۰ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۰۹/۲۴ / تهران / ۲۰۰۰ عدد / ۴,۰۰۰ تومان.

گزارش: کتاب حاضر، یکی از سوگواری‌های مکتوب در باب امام حسین علیه السلام از «شیخ صدوق» است. در بخشی از کتاب می‌خوانیم: «امام رضا علیه السلام می‌فرماید: محرم، ماهی است که در دوران جاهلی، مردم، جنگ را در آن، تحریم می‌کردند. اما ریختن خون ما را در آن، روا شمردند و حرمت ما را شکستند و فرزندان و زنان ما را به اسارت بردند و در خیمه و خرگاه ما، آتش برافروختند و هر چه داشتیم، به غارت بردند و حرمت پیامبر خدا را در حق ما رعایت نکردند. آن روز اشکمان را جاری ساخت و از سرزمین اندوه و گرفتاری، اندوه و گرفتاری برایمان ارمغان آورد.»

اخلاق عملی امام حسین علیه السلام

سید علی اکبر حسینی نیشابوری / نشر دارالمبلغین / ۱۴۴ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۰۸/۱۰ / قم / ۱۰۰۰ عدد / ۴,۰۰۰ تومان.

گزارش: در این نوشتار به معرفی و توصیف الگوهای رفتاری امام حسین علیه السلام در زمینه‌های مختلف اخلاقی اعم از اخلاق فردی و اخلاق اجتماعی پرداخته شده است. نویسنده امام حسین علیه السلام را اسوه و الگویی کامل در همه کمالات انسانی از لحاظ عملی معرفی نموده و نمونه‌هایی از رفتارهای عملی ایشان در زمینه‌های مختلف را نقل نموده است. وی نخست به نسبت بین ایمان و اسلام پرداخته و نشانه‌های ایمان کامل را بیان نموده است. آنگاه به سیره عملی امام حسین علیه السلام در زمینه نام‌گذاری فرزندان، ادب و احترام به برادر بزرگتر، قدردانی و قدرشناسی از زحمات دیگران، حسن خلق، تقوا، کسب روزی حلال، سخاوت، دوری از بخل، انفاق در راه خدا، خدمت‌رسانی به مردم، سلام کردن، امر به معروف و نهی از منکر، تواضع، تکبر نکردن نسبت به دیگران، عدم دل‌بستگی به دنیا، قناعت، عزت‌مندی، همسایه‌داری، عبادت، حفظ آبروی دیگران، معاداندیشی، احترام به والدین و برخی دیگر از سجایای اخلاقی آن امام

اشاره نموده و داستان‌هایی در این زمینه نقل نموده و سخنانی از ایشان در این موضوعات مورد شرح و بررسی اجمالی قرار داده است.

سبک زندگی امام حسین علیه السلام و پاسخ به سؤالات و شبهات شبکه‌های ماهواره‌ای: دفتر دوم
 مجتبی صبور / نشر پیروز / ۲۸۰ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۰۸/۰۶ / تهران / ۲۰۰۰ عدد / ۱۰,۰۰۰ تومان.

گزارش: گزارشی از سیره و رفتار امام حسین علیه السلام در زندگی فردی، خانواده، جامعه و سیاست و مبارزه با استناد به کتب حدیثی و مقاتل در طی سه فصل است. در فصل نخست زیر عنوان سبک زندگی فردی، به خدامحوری، تکلیف‌مداری و صبر و تسلیم امام حسین علیه السلام اشاره شده و سبک تربیتی حضرت و سبک ارتباطی ایشان در خانواده و نیز سیره حضرت در دعا و عبادت و انس با قرآن معرفی گردیده است. در فصل دوم گزارشی مختصر از اخلاق اجتماعی و سیره سیاسی حضرت معرفی گردیده است. از نظر نویسنده، تواضع، ایثار، احسان، جوانمردی و شجاعت از نشانه‌های سبک زندگی اجتماعی حضرت و مبارزه با طاغوت و استعمار، ولایت‌مداری، بصیرت، مدیریت جامعه، عدالت‌خواهی و امر به معروف و نهی از منکر از ویژگی‌های سبک زندگی سیاسی ایشان است. در فصل سوم به مجموعه‌ای از پرسش‌ها و شبهات که در ماهواره‌های ضد شیعی و منابع وهابیت درباره قیام امام حسین علیه السلام و علم حضرت به شهادت و زیارت و عزاداری و لعن دشمنان ایشان رواج دارد، پاسخ داده شده است.

محبوب دلها (شرح زیارت مطلقه امام حسین علیه السلام)

رضاقلی داودی / نشر نصایح / ۵۶۰ ص / وزیری / سلفون / ۹۳/۰۹/۱۰ / قم / ۱۰۰۰ عدد / ۲۳,۰۰۰ تومان.

گزارش: شرح مفاد زیارت عاشورا و مسایل تاریخی، اخلاقی و اعتقادی مندرج در این زیارت است. در این نوشتار با رویکردی قرآنی، روایی و تاریخی به شرح متن زیارت عاشورا پرداخته و برخی از فضایل امام حسین علیه السلام و ابعاد گوناگون واقعه کربلا، مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. در ابتدای این اثر به بررسی مشروعیت زیارت و ادله آن پرداخته شده و برخی از شبهات مربوط به آن پاسخ داده شده است. آنگاه به توصیف مقام و منزلت امام حسین علیه السلام و عظمت واقعه عاشورا پرداخته شده و ابعادی از این واقعه که در متن زیارت عاشورا به آن‌ها اشاره شده است، مورد شرح و بررسی قرار گرفته است. نویسنده در همین زمینه به تفسیر سلام‌ها و لعن‌های متعدد مندرج در زیارت عاشورا پرداخته و از منظری قرآنی و کلامی به تحلیل سلام و لعن و

فلسفه آن‌ها پرداخته است. وی همچنین به توصیف برخی از صفات امام حسین علیه السلام مانند وترالموتور بودن ایشان، نمایی از شجاعت و وفاداری به نمایش گذاشته شده در کربلا، توصیف برخی از جنایات دشمنان امام حسین علیه السلام در کربلا، مقایسه امام حسین با انبیای بزرگ الهی مانند نوح، سلیمان، ابراهیم، عیسی، موسی، آدم، یحیی و برخی از ابعاد دیگر شخصیت و عملکرد آن امام و یاران ایشان پرداخته و با استناد به آیات، روایات و برخی از داستان‌های زندگانی معصومین علیهم السلام و سیره عملی آنان به شرح مفاد اخلاقی و اعتقادی زیارت عاشورا پرداخته است.

عزاداری و مراغه: شیوه‌های عزاداری، هیأت حسینی و جمعی از شعرای مرثیه‌سرای مراغه
مهدی پولادی / نشر آل علی علیه السلام / ۲۴۰ ص / وزیری / شومیز / ۹۳/۰۹/۰۱ / قم / ۱۰۰۰ عدد / ۱۴,۰۰۰ تومان.

گزارش: پژوهشی در زمینه روش‌های مختلف عزاداری حسینی در شهرستان مراغه و آداب و رسوم مربوط به آن است. در ابتدای این اثر تاریخچه‌ای از عزاداری برای امام حسین علیه السلام حتی توسط انبیای گذشته ذکر شده و سابقه عزاداری برای آن امام در تاریخ اسلام، بیان شده است. آنگاه ثواب عظیم مترتب بر عزاداری حسینی و گریه بر سیدالشهداء علیه السلام و نیز زیارت ایشان از منظری روایی بررسی شده و سرانجام شیوه‌های عزاداری در مراغه مانند: سیاه‌پوشی، طشت‌گذاری، سینه‌زنی، زنجیرزنی، علم‌بندی، روضه‌خوانی، مداحی و مرثیه‌سرایی، لطمه زدن به بدن، شمع‌گذاری، آتش زدن خیمه‌ها و سایر آداب و رسوم مردم این شهر توصیف شده است. نویسنده در همین زمینه به ویژگی‌های مجالس حسینی و نیز هیئت‌های عزاداری در مراغه اشاره نموده و برخی از هیئت‌های این شهرستان و مراسم خاص آن‌ها در این زمینه را معرفی نموده است.

ثارالله: خون حسین علیه السلام در رگ‌های اسلام
حسین عندلیب همدانی / نشر شفق / ۴۲۸ / وزیری / شومیز / ۹۳/۰۸/۱۷ / قم / ۱۰۰۰ عدد / ۱۵,۰۰۰ تومان.

گزارش: مروری بر شخصیت امام حسین علیه السلام و بررسی مقتل‌های نگاشته شده در این زمینه است. در این اثر نخست به تبیین ابعادی از زندگانی و شخصیت امام حسین علیه السلام پرداخته شده و اموری که باعث ایجاد واقعه عاشورا شده بود، را از لحاظ تاریخی و روایی مورد تجزیه و

تحلیل قرار گرفته است. نگارنده به بیان روایاتی نبوی در مورد پیش‌گویی در مورد خبر شهادت امام حسین علیه السلام در کربلا و کیفیت آن اشاره نموده و احادیثی در مورد شجاعت آن امام، کرامات، عزم، عبادت، علم، حلم، سخاوت، درک عمیق دین خدا، عزت مندی، شهادت طلبی، عشق به خداوند متعال و راز و نیاز با او نقل نموده و ایشان را معیاری برای شناسایی مومن از غیر مومن، شناخت فطرت انسان‌های سالم به وسیله محبت آنان نسبت به امام حسین و اشک ریختن برای آن امام معرفی نموده و برخی دیگر از ویژگی‌های منحصر به فرد آن امام را بررسی نموده است. در بخش دیگری از کتاب به تجزیه و تحلیل مقتل‌های موجود پرداخته و گزیده‌ای از مقتل امام حسین علیه السلام و یاران شهید ایشان مانند مسلم بن عقیل علیه السلام و مصایب ایشان و اهل بیت آن امام در روز عاشورا و پس از آن را نقل نموده است.

به سوی کربلا

مصطفی رضایی / ویراستار: سیده زیتون هاشمی / نشر بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الکریم / ۴۸ ص / پالتویی / شومیز / ۹۳/۱۰/۲۹ / قم / ۱۰۰۰ عدد / ۱,۵۰۰ تومان.

گزارش: مجموعه داستان‌هایی کوتاه با موضوع قیام کربلا و شخصیت ولایی امام حسین علیه السلام و نیز مسایل تاریخی و اعتقادی مربوط به آن است. در این داستان‌ها نخست به علل وقوع حادثه عاشورا و نقش بنی‌امیه و بنی‌مروان در شکل‌گیری آن پرداخته شده و پس از آن آثار و برکات این نهضت خونین و تاریخی بیان شده است. نویسنده در خلال بیان این داستان‌ها به بخش‌هایی از سخنان امام حسین علیه السلام و دشمنان آن امام در ضمن شکل‌گیری ماجرای کربلا اشاره نموده و اهداف و عبرت‌های مربوط به آن را بیان کرده است. وی پیام اصلی واقعه عاشورا را احیای فریضه امر به معروف و نهی از منکر و کنار نیامدن با دستگاه ظلم عنوان نموده و وظایف امروز شیعیان را در این زمینه بیان کرده است.

سفرنامه‌ی کاشان تا کربلا با ققنوس‌ها

احمد رضایی / نشر مرسل / ۲۳۲ / رقعی / شومیز / ۹۳/۱۰/۲۲ / کاشان / ۱۰۰۰ عدد / ۱۲,۰۰۰ تومان.

گزارش: توصیفی از شهر کربلا و عتبات عالیات در عراق در قالب یک سفرنامه است. در این نوشتار ابتدا به عشق و علاقه خاص مردم ایران به امام حسین علیه السلام و زیارت کربلا به ویژه مردم کاشان اشاره شده و پس از آن برخی از مشاهدات و وقایع مربوط به سفر کربلای یکی از کاروان‌های حسینی از شهرستان کاشان، توصیف شده است. در این سفرنامه ابتدا به معرفی گروه داعش و افکار و

اعمال ننگین ضد شیعی و ضد اهل بیته آنان پرداخته شده و پس از آن به توصیف شهرهای کربلا، کاظمین، نجف و سامراء و اماکن زیارتی مربوط به هر یک از این شهرها پرداخته شده است. در ادامه نویسنده لذت زیارت امام حسین، ابوالفضل العباس، امیرالمؤمنین، امام جواد، امام موسی کاظم، امام هادی و امام حسن عسکری صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ اجمعین را وصف نموده و بارگاه نورانی امامان معصوم علیهم السلام در شهرهای مختلف عراق را توصیف نموده است. وی همچنین گزارشی از زیارت برخی از امام زادگان و اماکن مهم مذهبی در نجف و عراق ارائه نموده است.

پیاده تا بهشت...: خاطرات پیاده روی از نجف تا کربلا، اربعین سال ۱۳۹۰، از نجف تا کربلا، اربعین سال ۱۳۹۱...

سید حمید مسعودنیا / نشر باقیات / ۱۷۶ ص / رقعی / شومیز / ۱۸ / ۰۹ / ۹۳ / قم / ۱۰۰۰ عدد / ۸,۰۰۰ تومان.

گزارش: مجموعه خاطراتی از پیاده روی کاروان های حسینی از نجف تا کربلا است. در نوشتار حاضر چندین سفرنامه از سفر زیارت امام حسین علیه السلام در اربعین آن امام از سال های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۲ درج شده و شرح این سفر بیان شده است. نویسنده سفر کربلا را با هیچ سفری حتی سفر خانه خدا قابل قیاس ندانسته و رنج سفر زیارت اربعین امام حسین علیه السلام را رنجی لذت بخش توصیف کرده است. وی در قالب سه سفرنامه، از مشاهدات خویش در زیارت اربعین در سه سال متوالی به کربلا با پای پیاده سخن گفته و شنیده ها و دیده های خویش از اعتقادات مردم و راهپیمایان که در این سفر با او آمده بودند را منعکس نموده است. وی برنامه ها و حوادث این سه سفر را بیان کرده و میزان عشق و علاقه مردم شیعه به اهل بیت علیهم السلام به ویژه امام حسین را با توجه به حالات زائران آن امام و بازگویی عقاید آنان، بیان کرده است.

نوای دل: (آه و ناله ی شعبانیه در مرثی آل رسول صلوات الله علیهم و مواعظ و مناجات برگرفته از یادداشت های مرحوم حجة الاسلام حاج کربلایی شیخ شعبان افتاده)

داود صمدی آملی / نشر روح و ریحان / ۲۸۶ ص / جیبی / سلفون / ۰۶ / ۱۰ / ۹۳ / قم / ۱۰۰۰ عدد / ۸,۰۰۰ تومان.

گزارش: مجموعه اشعاری در مدح و رثای پیامبر اسلام و اهل بیت صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ اجمعین ایشان است. در ابتدای این اثر به صورت اجمالی به معرفی شخصیت علمی و دینی نویسنده (شاعر) پرداخته و پس از آن اشعار و مرثی سروده شده توسط او در زمینه مدح و رثای معصومین علیهم السلام به ویژه امام حسین و واقعه عاشورا و شهدای کربلا، درج شده است. در این اشعار به بیان زبان

حال و مصایب فاطمه زهرا، حسین بن علی، علی اکبر، قاسم بن الحسن، مسلم بن عقیل و فرزندان وی، ابالفضل العباس، زینب کبری، امام سجاد، امام حسن مجتبی صلوات الله علیهم أجمعین، اربعین حسینی، مصایب کاروان اسرای حسینی و برخی دیگر از مصایب مربوط به واقعه کربلا پرداخته شده است. نگارنده همچنین به برخی دیگر از امامان شیعه و فضایل و مصایب آنان اشاره نموده و اشعاری در مدح و رثای آنان سروده است.

تاریخ اسلام از سقیفه تا کربلا

مهدی پیشوایی / بازنویسی: سید سعید روحانی / ویراستار: امیر عباس رجبی / نشر معارف / ۵۰۴ / وزیری / شومیز / ۹۳/۱۰/۱۵ / تهران / ۲۰۰۰ / عدد / ۱۷,۵۰۰ تومان.

گزارش: پژوهشی در زمینه مسایل تاریخی شکل گرفته از زمان تشکیل سقیفه بنی ساعده تا شکل گیری واقعه کربلا است. در این نوشتار تحلیلی از دو مقوله خلافت و ولایت در زمینه مسایل مربوط به حکومت اسلامی از بعد از رحلت رسول خدا صلی الله علیه و آله ارائه شده و وجوه تمایز این دو تفکر و تأثیر آن در شکل گیری نهاد قدرت از دیدگاه شیعه و اهل سنت، مورد تجزیه و تحلیل تاریخی قرار گرفته است. نویسنده در همین زمینه به اختلاف نظریین مسلمانان در زمینه چگونگی نصب یا انتخاب حاکم و نیز مردمی بودن یا الهی بودن حکومت از دیدگاه آنان اشاره نموده و ویژگی های حکومت در دین اسلام در دوران خلافت خلفای سه گانه، دوران حکومت امیرالمؤمنین علیه السلام، دوران امامت امام حسن مجتبی علیه السلام، دوران امامت امام حسین علیه السلام و حوادث مهم دوران هریک از آنان را مورد بحث و بررسی تاریخی قرار داده است. نویسنده همچنین به برخی از مهمترین فعالیت ها و تحولات صورت گرفته توسط خلفا و امامان شیعه اشاره نموده و تفاوت نوع نگاه به حکومت و رهبری را از این دو منظر بررسی نموده است.

کتاب جامع زنجیر زنی در رثای چهارده معصوم علیهم السلام و شهدای کربلا

سیدروح الله موسوی صانعی / نشر مشهور / ۱۱۲ ص / جیبی / شومیز / ۹۳/۰۸/۱۸ / قم / ۱۰۰۰ عدد / ۶,۰۰۰ تومان.

گزارش: مجموعه اشعاری در مدح و رثای چهارده معصوم علیهم السلام و شهدای کربلا است. در این اشعار ابتدا ابعادی از مناقب و مصایب پیامبر اسلام، فاطمه زهرا و امامان معصوم صلوات الله علیهم منعکس شده و پس از آن به توصیف ماجرای کربلا و شهادت امام حسین علیه السلام و یاران شهید ایشان پرداخته شده است. در این اشعار به رشادت های شهدای کربلا همچون: عباس بن علی، علی اکبر علیه السلام، شهدای غیر بنی هاشم، عطش کودکان و زنان، مصایب زینب کبری علیه السلام و فرزندان امام

حسین ورنج‌هایی که آنان در طول جریان اسارت دیده‌اند و برخی دیگر از حوادث مربوط به شب و روز عاشورا اشاره شده و ابعادی از مظلومیت و حقانیت امام حسین علیه السلام منعکس شده است.

زیبایی‌های کربلا

عباسعلی جهان مهین / نشر آل علی علیه السلام / ۹۶ ص / رفعی / شومیز / ۲۸ / ۰۸ / ۹۳ / قم / ۲۰۰۰ عدد / ۳,۰۰۰ تومان.

گزارش: بیان برخی از اسرار و ویژگی‌های خاص واقعه عاشورا، از منظر روایات و حوادث رخداد نموده در کربلا است. در این نوشتار با استناد به سخنان امام حسین علیه السلام، زینب کبری علیه السلام و عملکرد زیبای برخی از شهدای کربلا، ابعادی از زیبایی معنوی این واقعه، به تصویر کشیده شده و لطائفی از آن بیان شده است. نویسنده با الهام گرفتن از این سخن زینب کبری که فرمود: ما در کربلا به جز زیبایی چیزی ندیدیم، به جنبه‌هایی از تسلیم بودن امام حسین علیه السلام و سایر شهدای کربلا در برابر خواست خدا، عاقبت‌اندیشی آنان، شایسته بودن رفتارها و گفتارهای آنان، موضع آنان در قبال با دشمن خویش در کربلا، متوجه بودن آنان به خدا و ارزش‌های معنوی، اخلاص و ایثار آنان، عشق و وفاداری آنان نسبت به ولایت امام معصوم علیه السلام، استقبال آنان از بلا و مصیبت، تحمل و صبر آنان بر مصایب و تماشای عوالم ملکوتی توسط این شهیدان اشاره نموده و این امور را از زیبایی‌های واقعه عاشورا خوانده است.

مختارنامه با شرح مختصری از واقعه کربلا

مریم تنباکو / نشر ملورین / ۴۱۶ ص / رفعی / شومیز / ۲۷ / ۱۱ / ۹۳ / قم / ۱۰۰۰ عدد / ۹,۰۰۰ تومان.

گزارش: بیان برخی از وقایع زمینه‌ساز حادثه کربلا و نیز تبیین برخی از حوادث بعد واقعه عاشورا و شهادت امام حسین علیه السلام است. در ابتدای این اثر برخی از وقایعی که منجر به بروز حادثه عاشورا و قیام امام حسین شد، مورد شرح و بررسی اجمالی قرار گرفته و پس از آن توصیفی اجمالی از این حادثه بزرگ و شهادت امام حسین علیه السلام و اصحاب و همراهان ان امام و نیز اسارت خاندان ایشان ارایه شده است. آن‌گاه نویسنده به تبیین برخی از ماجراهای بعد از عاشورا از جمله وقوع برخی از قیام‌ها با هدف خونخواهی از امام حسین علیه السلام و شهدای کربلا مانند قیام توابین، واقعه حرّه و قیام ابو عبیده مختار ثقفی و گرفتن انتقام از قاتلام امام حسین پرداخته و زوایای مختلف این قیام را بازگو نموده است. وی در این زمینه به اقدامات مختار ثقفی در هم پیمان شدن با عبدالله بن زبیر و اختلاف و نیز جنگ آنان با هم اشاره نموده و سرانجام کار او را پس از انتقام‌گیری از شهدای کربلا را شرح داده است.

باکاروان کربلا: از مدینه تا مدینه

شهناز پاسبان / ویراستار: غلامرضا تاتاری / نشر قلم آذین رضا / ۲۰۸ / رقعی / شومیز / ۹۳/۱۱/۱۸ / مشهد / ۳۰۰۰ عدد / ۵,۵۰۰ تومان.

گزارش: کتاب حاضر، به بیان وقایع اتفاق افتاده برای کاروان امام حسین (ع) از زمان حرکت از مدینه تا بازگشت اهل بیت اسیر به مدینه می‌پردازد. نامه‌های بزرگان کوفه به امام حسین (ع) و طلبیدن او به کوفه، حادثه‌ای در مسیر راه بازگشت «مسلم» نزد امام، پاسخ امام به «مسلم» و فرمان برداری «مسلم» به سوی کوفه، سرنوشت مندرین بن جارود، تلاش‌های «هانی» و «مسلم» برای کشتن ابن زیاد، چگونگی پاشیدگی طرفداران «مسلم»، پاسخ امان‌نامه شمر، اعتراض شمر و گفتگوی او با «ابن زیاد»، نبرد و شهادت «عبدالله بن مسلم»، شهادت نوادگان «عقیل» برخی از وقایع مورد بیان در این کتاب هستند.

سرهای سرافراز (سندشناسی روایات و تاریخ سرهای شهدای کربلا)

سید حسن سجادی دره صوفی / نشر ذوی القربی / ۷۷۴ ص / وزیری / سلفون / ۹۳/۱۱/۱۱ / قم / ۱۰۰۰ عدد / ۳۵,۰۰۰ تومان.

گزارش: تحقیقی در زمینه در مورد اسناد تاریخی مربوط به واقعه کربلا و سرنوشت سرهای بریده شده شهدای کربلا است. در این اثر به مطالعه گزارش‌های مختلف تاریخی از کتب متعدد نگاشته شده مقاتل و اقسام روایات تاریخی مربوط به سرهای بریده شده شهدای کربلا سندشناسی روایات مربوط به آن‌ها پرداخته شده و اختلاف نقل‌های موجود در این زمینه از لحاظ تاریخی بررسی شده است. نویسنده ضمن انعکاس دیدگاه‌های مختلف علمای شیعه معاصر در این زمینه به جریان ورود اسرای کربلا به شهر کوفه و گرداندن آن‌ها در این شهر اشاره نموده و نقل قول‌های مختلف در مورد قرآن خواندن سر بریده امام حسین (ع) را بررسی کرده است. وی به سرگذشت سرهای مبارک شهدای کربلا در منازل مختلف اسیری در کوفه و شام نیز اشاره نموده و محل دفن شدن سر مبارک امام حسین و سایر شهدا را ذکر نموده است. وی دیدگاه مورخان اهل سنت را نیز در این زمینه منعکس نموده و اشعاری در مدح و ثنای امام حسین (ع) و یاران شهید ایشان با محوریت بریده شدن سرهای آنان از شاعران مختلف در آن زمان و زمان معاصر، گردآوری نموده است.

راز ماندگاری عاشورا

سید مجتبی حسینی / نشر دفتر نشر فرهنگ اسلامی / ۴۸ ص / جیبی / شومیز /

گزارش: کتاب حاضر، حاصل سه شب سخنرانی «مهندس سید مجتبی حسینی» است که در سال گذشته به مناسبت اربعین حسینی در دفتر نشر فرهنگ اسلامی برگزار شده است. در بخشی از کتاب می‌خوانیم: «در طی تاریخ هدایت آسمانی، پیامبران متعددی آمده‌اند و مسئولیت‌های را هم متقبل شده‌اند و همیشه هم بحث و نزاع بین جبهه حق و باطل بوده است. در این بحث، از موضوع مبارزات و درگیری‌های پیامبران قبل از اسلام می‌گذریم ولی در مورد پیامبر خودمان می‌دانیم که جنگ‌های زمان ایشان بسیار جدی بوده است. اولین جنگ، جنگ بدر بود و مبارزات بین حق و باطل ادامه داشت...».

تغییرات مناسک عزاداری محرم: انسان‌شناسی مناسک عزاداری محرم

جبار رحمانی / نشر تیسرا / ۲۹۶ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۰۱/۳۱ / تهران / ۱۲۰۰ عدد / ۱۸,۵۰۰ تومان.

گزارش: در کتاب حاضر نویسنده به تاریخ‌گفتمان کربلا و حیات فرهنگی و اجتماعی برآمده از آن می‌پردازد. وی بیان می‌دارد که نوشتن درباره کربلا و عاشورا کار ساده‌ای نیست. دستگاه امام حسین علیه السلام، دستگاه بی‌حدومرزی است که بخش مهمی از جهان قدسی شیعیان را به خود اختصاص داده است. برای شیعیان، کربلا و عاشورا بیانگر جریان حقیقتی مقدس در زندگی تاریخی و اجتماعی شیعه است. گفتمان کربلا رکن اصلی زندگی سیاسی و اجتماعی عامه مؤمنان شیعه را شکل داده است و یکی از ارکان اصلی ایمان شیعی است.

ارمغان محرم و صفر

احمد دهقان / نشر عالمه / ۴۴۸ / وزیری / شومیز / ۹۳/۱۱/۲۹ / قم / ۱۴,۰۰۰ تومان.

گزارش: مجموعه مطالبی در مورد امام حسین علیه السلام و مقام و منزلت والای معنوی آن امام و نیز ابعاد مختلف واقعه عاشورا است. در این نوشتار ابتدا به بیان گوشه‌هایی از زندگانی امام حسین علیه السلام از زمان ولادت تا زمان شهادت پرداخته شده و از منظری قرآنی به تبیین مقام و منزلت ایشان و جایگاه رفیع آن امام نزد خداوند متعال پرداخته شده است. نویسنده سپس به بیان مقام معنوی امام حسین از منظر روایات پرداخته و فضیلت زیارت قبر آن امام و نیز فضیلت تربت ایشان را بررسی نموده است. وی در ادامه به بیان فضیلت سوگواری، گریستن و عزاداری حسینی و ثواب بالای آن از دیدگاه احادیث معصومین علیهم السلام پرداخته و به برخی از شبهات مطرح شده در این زمینه پاسخ داده است. بیان احکام شرعی مربوط به عزاداری

حسینی، توصیف مقام معنوی یاران شهید آن امام، مذمت و لعن دشمنان و قاتلان امام حسین، بیان احادیثی متنوع در موضوع عاشورا و امام حسین علیه السلام و نیز دگربرخی از مصایب و روضه‌های مربوط به آن امام واقعه عاشورا، از دیگر مندرجات این نوشتار است.

محرم تا محرم تا ظهور

سلیمان بامری / نشر عصرهایی / ۳۸۴ ص / وزیری / شومیز / ۲۸/۱۰/۹۳ / قم / ۱۰۰۰ عدد / ۲۰,۰۰۰ تومان.

گزارش: بیان ابعاد مهم واقعه عاشورا و قیام امام حسین علیه السلام است. در این نوشتار سعی شده است از زوایای مختلف به حادثه کربلا نگریسته شده و اهمیت و آثار روضه‌خوانی، عزاداری، زیارت، مرثیه‌خوانی و تعظیم شعائر حسینی به شکل‌های مختلف بیان شده است. نویسنده به اهداف عزاداری، گریستن و زیارت سیدالشهداء علیه السلام اشاره نموده و این قبیل از امور را زنده‌کننده نام و یاد عاشورا و تقویت فرهنگ کربلا عنوان کرده است. وی همچنین به علل و انگیزه‌های قیام امام حسین علیه السلام اشاره نموده و برخی از شبهات مربوط به این نهضت خونین مانند انداختن خویش در هلاکت در حال اختیار را پاسخ گفته و عواملی که منجر به وقوع این حادثه شده است، از لحاظ سیاسی، اجتماعی و فرهنگی، مورد مطالعه و بررسی قرار داده است. نویسنده در ادامه به تبیین برخی از پیام‌های نهضت عاشورا اشاره کرده و با توجه به سخنان، خطبه‌ها و عملکرد امام حسین و ایران شهید ایشان در این واقعه، به تحلیل زوایای مختلف آن پرداخته و اهمیت نماز، صبر، تحمل مصایب، اطاعت از امام و محبت او، رعایت عفاف و حجاب، بصیرت سیاسی و اخلاص را با توجه به مفاد این واقعه بررسی نموده است.

تقویم شیعه در محرم و صفر

گردآورنده: محمد مؤمنی و فرزانه معزی / نشر راهیان سبز / ۷۶ ص / رفعی / شومیز / ۹۳/۰۹/۱۲ / مشهد / ۱۰۰۰ عدد / ۷,۰۰۰ تومان.

گزارش: کتاب حاضر، به بیان وقایع مهم در تمام روزهای مهم و دارای اتفاق محرم و صفر پرداخته است. در این کتاب تمام وقایع و اهداف امام حسین علیه السلام از اول ماه محرم تهیه و تألیف شد و حوادثی که بعد از روز عاشورا برای اسرا پیش آمد هم مورد اشاره قرار گرفته است. در بخشی از کتاب می‌خوانیم: «امام باقر علیه السلام می‌فرماید: چهار ماه که خدا آن‌ها را حرام و محترم شمرده و دین محکم الهی هستند، چهار امام‌اند که نام آن‌ها علی است، علی امیرالمؤمنین، پدرم علی بن

الحسین، علی بن موسی و علی بن محمد. اقرار به این امامان دین محکم است. به امامت همه آن‌ها معتقد باشید تا هدایت یابید».

گنجینه محرم و صفر

محمد رحمتی شهرضا/ نشر جوانان موفق / ۴۰۰ ص / رقی / شومیز / ۹۳/۱۰/۰۹ / قم / ۲۰۰۰ عدد / ۱۰،۵۰۰ تومان.

گزارش: مجموعه‌ای از اشعار و مطالب متناسب با کربلا، عاشورا، امام حسین علیه السلام و ماه محرم و صفر است. در این نوشتار سعی شده است از منظرهای گوناگون به واقعه عاشورا نگریسته شده و زوایای مختلف این حادثه عظیم و نیز شخصیت‌های مهم مربوط به آن در قالب نظم و نثر معرفی شوند. در همین راستا نگارنده ابتدا به توصیف شخصیت افرادی همچون: مسلم بن عقیل، رقیه بنت الحسین علیهما السلام، حُزین یزید ریاحی، فرزندان امام حسن علیهما السلام، علی اصغر، علی اکبر، ابوالفضل العباس، زینب کبری و امام سجاد صلوات الله علیهم اجمعین پرداخته و اشعاری در وصف آنان نقل نموده است. پس از آن معارفی از کربلا و عاشورا به ویژه خطبه‌های امام حسین علیه السلام در روز و شب عاشورا بیان نموده است. وی در همین زمینه به برخی از ابعاد اخلاقی، عرفانی، عبادی، فقهی، سیاسی، اجتماعی، عاطفی و حماسی واقعه عاشورا اشاره نموده و اشعاری در این زمینه سروده است. وی همچنین به برخی از پرسش‌های رایج در مورد نهضت کربلا پاسخ گفته است.

عزاداری رمز محبت

مهدی صدری / نشر دلیل ما / ۴۸۰ ص / رقی / گالینگور / ۹۳/۰۹/۱۰ / قم / ۷۰۰ عدد. گزارش: کتاب حاضر در دو جلد تنظیم شده است. در جلد اول روایات فضیلت گریه و عزاداری گردآوری و ترجمه شده است. گریه و عزاداری فرشتگان، انبیا و اولیای الهی بر سیدالشهدا، روایات و عزاداری‌های اهل تسنن برای امام، نکته‌ها و آمارهایی درباره گریه و عزاداری موضوعات مورد اشاره در جلد اول هستند. جلد دوم سعی در پاسخ به شبهات و پرسش‌هایی دارد که در مورد شبهات مخالفان عزاداری، جوانب گوناگون عزاداری است. مؤلف بیان می‌دارد که انسان با فطرت پاکش نسبت به ممنوعش احساس همدردی می‌کند و از مصیبت و رنج او ناراحت می‌شود. این احساس شریف انسانی نسبت به سرگذشت پردرد و بلای پیشوایان دینی البته بیشتر است.

سیمای جهان افروز: حماسه نامه‌ی حضرت سیدالشهداء علیه السلام

سید محسن طیب نیا / نشر رسالت / ۳۸۲ ص / وزیری / سلفون / ۲۴ / ۰۸ / ۹۳ / قم / ۱۵۰۰
عدد / ۱۶,۰۰۰ تومان.

گزارش: معرفی ابعاد و پیام‌های مهم نهضت امام حسین علیه السلام و آثار و برکات قیام آن امام است. در این اثر تحقیقی در مورد ابعاد مختلف حماسه عاشورا از منظری قرآنی و روایی ارایه شده و مسایلی مانند: عزاداری برای امام حسین علیه السلام، زیارت قبر آن امام، فضیلت گریستن در مصایب ایشان و نیز عظمت این واقعه مهم مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. نگارنده پس از مطالعه زوایای مختلف قیام امام حسین علیه السلام سه پیام مهم از این قیام استخراج نموده است که شامل بالا رفتن معرفت بر اثر گریه بر آن امام، توقف نمودن در واقعه عاشورا و ادامه دادن مسیر هدایت آن و سبقت گرفتن بر جهانیان در راه رشد و معنویت با استفاده از فرهنگ غنی عاشورا است. وی در بخش دیگری از کتاب به تصویرپردازی چهره نورانی امام حسین علیه السلام با استناد به وقایع مختلف رخداد نموده در کربلا پرداخته و ابعادی از اخلاص، معنویت، مصایب و ارایه مسایل مختلف اخلاقی و تربیتی در طول ماجرای کربلا توسط آن امام را به تصویر کشیده است. وی حماسه امام حسین علیه السلام را حماسه‌ای جاوید و ساری و جاری در عالم هستی دانسته و آن را احیاءکننده اسلام راستین عنوان نموده است. بررسی تحلیلی برخی از قیام‌های شیعی صورت گرفته بعد از عاشورا، آثار گریه بر آن امام و اهمیت زنده نگه داشتن نام و قیام ایشان از دیگر محورهای مهم مطرح شده در این کتاب است.

الردّ علی المتعصب العنید: المانع من ذمّ یزید

عبدالرحمن بن علی ابن جوزی / محقق: محمد کاظم محمودی / نشر مجمع احیاء الثقافة
الاسلامیة / ۱۴۴ ص / وزیری / شومیز / ۲۸ / ۱۱ / ۹۳ / قم / ۵۰۰ عدد / ۵,۰۰۰ تومان.

گزارش: نقد و ارزیابی دیدگاه‌های برخی از علمای اهل سنت مبنی بر عدم جواز لعن یا مذمت یزید بن معاویه در به شهادت رساندن امام حسین علیه السلام و شهدای کربلا است. در این کتاب که توسط یک عالم سنی به نام ابن جوزی نگاشته شده است، اعتراض وی نسبت به برخی دیگر از عالمان سنی که لعن یزید بن معاویه را به جهت جنایت وی در کربلا جایز نمی‌دانند، منعکس شده و ادله قرآنی و روایی جواز لعن وی و نیز دیدگاه برخی از عالمان اهل سنت در این زمینه ارایه شده است. نویسنده قول به سکوت در مورد لعن یزید بن معاویه را پذیرفته ولی قول به عدم جواز به طور مطلق را نمی‌پذیرد و گناه وی در به قتل رساندن نوه رسول خدا صلی الله علیه و آله را که

از نظری از صحابه پیامبر اسلام ﷺ نیز محسوب می‌شد، گناهی نابخشودنی عنوان کرده و دلایل خویش در این زمینه را نیز ارایه می‌دهد.

درسنامه تاریخ عزاداری

جواد محمدزمانی / نشر قدیم الاحسان / ۳۲۲ ص / وزیری / گالینگور / ۹۳/۱۰/۱۵
/ تهران / ۳۰۰۰ عدد / ۱۳,۰۰۰ تومان.

گزارش: آیین‌های سوگواری و مرثیه‌سرایی برای حضرت سیدالشهداء ﷺ و دیگر ائمه معصومین ﷺ در فرهنگ دینی و اجتماعی ما جایگاه ویژه‌ای دارند. بازکاوی عناصر مهم در آیین‌های سوگواری و سیرتحقق و تطور آن موضوع بسیار مهم و ارزشمندی است. در این درس‌نامه تلاش شده تا بر اساس روایات و نقل‌های تاریخی، عزاداری سیدالشهداء ﷺ از آغاز خلقت مورد بررسی قرارگیرد و سیرتاریخی عزاداری در اعصار گوناگون تا زمان حاضر بیان شود.

زنی به نام زینب ﷺ

کمال سید / مترجم: فاطمه کوه میشی / نشر ضریح آفتاب / ۹۶ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۱۱/۰۷ / مشهد / ۱۰۰۰ عدد / ۴,۵۰۰ تومان.

گزارش: کتاب حاضر ترجمه کتاب امرأه اسمها زینب است که اطلاعات مختصری از جایگاه والای حضرت زینب ﷺ و موضع‌گیری ایشان در اجرای تکلیف ارائه می‌دهد. مؤلف تلاش کرده تا مطالب را در قالبی متنوع به نگارش درآورد، به طوری که رسالت حضرت زینب ﷺ در حادثه کربلا و وقایع پس از آن را به شیوه داستانی و ادبی بیان کرده است. این اثر شامل هفده فصل است که نقش آن حضرت را در حفظ اسلام به گونه‌ای بیان کرده که برای عموم آموزنده باشد.

جزئیاتی ندیدم: شرحی بر کلام حضرت زینب ﷺ

علی اکبر رنجبران تهرانی / نشر زمزم اندیشه / ۱۵۰ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۱۰/۰۷
/ تهران / ۵۰۰۰ عدد / ۷۰۰۰ تومان.

گزارش: کتاب حاضر، روزنه‌ای از نظرگاه عرفانی و توحیدی بر کلام حضرت زینب ﷺ است. مؤلف بیان می‌دارد که حماسه زینب کبری ﷺ مکمل حماسه عاشورا است؛ بلکه به یک معنا حماسه‌ای که بی‌بی زینب کبری ﷺ به وجود آورد، احیاکننده و نگه‌دارنده حماسه عاشورا شد. این انسان با عظمت، این بانوی بزرگ اسلام بلکه بشریت، توانست در مقابل کوه سنگین مصائب، قامت خود را استوار و پرافراشته نگه دارد. حس زیبادوستی، تعریف زیبایی، اقسام

زیبایی، تناسب زیبایی با جسم و روح، زیبایی هنر تغییر، زیبایی‌های کربلا، زیبایی جمال امام، زیبایی فضیلت‌های ماندگار، زیبایی‌های توحیدی برخی از موضوعات مطرح شده در این کتاب هستند.

سفرنامه عتبات و جبهه: سفرنامه و مطالب ارزنده و انقلابی و توسل به چهارده معصوم پاک علیهم السلام
بانضمام دعای توسل و زیارت‌نامه‌ی حضرت زینب و رقیه خاتون علیهم السلام ...

قاسمعلی یعقوبی / نشر مطبوعات دینی / ۴۹۶ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۰۹/۰۳ / قم / ۱۰۰۰ عدد / ۱۲,۰۰۰ تومان.

گزارش: بیان مطالبی در مورد امام حسین علیه السلام و واقعه عاشورا است. در این اثر به زبان نظم و نثر به توصیف حالات و فضایل امام حسین علیه السلام پرداخته شده و توصیفی از مصایب آن امام و خاندان ایشان ارایه شده است. نویسنده به زوایایی از فرهنگ عاشورا مانند: گریستن، عزاداری، اقامه مصیبت، زیارت، لعن بردشمنان و قاتلان امام حسین علیه السلام، توسل به آن امام و برخی دیگر از امور متناسب با آن اشاره نموده و برخی از ابعاد اخلاقی و اعتقادی واقعه کربلا را بررسی نموده است. وی در همین زمینه به داستان‌هایی از زندگانی انبیای الهی، سیره معصومین علیهم السلام، عبرت‌های تاریخی از زندگانی اقوام گذشته و آیات و روایات در موضوع کربلا و مباحث مرتبط با آن اشاره نموده و همه انسان‌های بیدار جهان را دعوت کرده است که از کربلا و عاشورا درس بگیرند و در راه اقامه عدالت و دفع ظلم تلاش نمایند. وی در قالب یک سفرنامه به توصیف کربلا و عتبات عالیات پرداخته و ارتباطی بین واقعه عاشورا و جهاد رزمندگان ایرانی در طول هشت سال جنگ ایجاد نموده و روحیه شهادت‌طلبی بسیجیان را ریشه در فرهنگ جهاد و شهادت و درس بزرگ امام حسین علیه السلام در کربلا عنوان کرده است.

عقیله بنی‌هاشم زینب علیها السلام: تحلیلی از شخصیت والای زینب کبری علیها السلام

علی کریمی جهرمی / نشر مؤسسه بوستان کتاب / ۱۵۶ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۰۸/۰۵ / قم / ۱۱۵۰ عدد / ۷,۵۰۰ تومان.

گزارش: شناختی مختصر از زندگی، نسب، فرزندان و مقامات و کرامات حضرت زینب علیها السلام به زبانی روشن و روان برای استفاده عموم است. نویسنده در مقدمه اشاره نموده چون که حضرت زینب بهترین الگوی مبارزه با ستم و خودکامگی ابرقدرت‌هاست، از دیرباز، یادداشت‌هایی از منابع تاریخی راجع به حضرت زینب علیها السلام می‌نوشته و خطبه‌های آتشین او در حادثه کربلا را بررسی می‌کرده و سپس آنها را با ترتیب و انسجام در قالب کتابی با عنوان دومین رهبرانقلاب

کربلا زینب علیها السلام درآورده است اما این اثر به چاپ نرسید و اکنون با تجدید نظر و افزودن مطالب دیگر، در قالب اثر حاضر منتشر می‌گردد. منابع کتاب که گاه در پانویشت صفحات ثبت شده بیشتر از کتب مقتل و منابع حدیثی و مجالس دینی شیعه و گاه از کتاب‌هایی مانند نهج البلاغه و بحار الانوار است. نویسنده ضمن بررسی دوران کودکی و محیط تربیتی حضرت زینب، شخصیت بزرگ او را شکل گرفته در آن محیط و تلاش پدر و مادر معصومش برای بار آوردن دختری با فضائل و مقامات عالی می‌داند و سپس با اشاره به ازدواج و همسر داری حضرت زینب علیها السلام، از نقش اساسی او در جامعه آن روز و در حادثه کربلا یاد می‌کند و با بررسی عباراتی از خطبه‌های حضرت، روحیه ظلم‌ستیزی و مبارزه علیه طاغوت و بی‌داد امویان را نشانه عظمت و بزرگی حضرت می‌داند. افزون بر این از مراتب بندگی، مدیریت، و شجاعت حضرت نام برده و با نقل مصایب ایشان، نکاتی در توسل و ضرورت الگو قرار دادن حضرت سخن رفته است.

باب الحوائج: حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام

علی حسن زاده / مترجم: محمد مهدی رضایی / نشر راه سبز / ۵۶ ص / جیبی / شومیز / ۱۱/۹۳ / قم / ۳۰۰۰ عدد / ۱،۵۰۰ تومان.

گزارش: بیان برخی از مناقب، مقامات معنوی، شجره‌نامه و زیارت‌نامه ابوالفضل العباس علیه السلام است. در ابتدای این اثر به بیان متن و ترجمه زیارت‌نامه منسوب به ابوالفضل العباس علیه السلام پرداخته شده و پس از آن شناسنامه ایشان، معرفی نسب و خاندان او، القاب و کنیه‌های ایشان و بخش‌هایی از زندگانی وی بیان شده است. نویسنده در ادامه به ابعادی از بصیرت، صفات اخلاقی، علم، شجاعت، وفاداری، ولایت محوری و مقامات معنوی ابوالفضل العباس علیه السلام اشاره نموده و اشعاری از زبان مادرش ام‌البنین علیها السلام در وصف او سروده است. آن‌گاه نویسنده به حضور پررنگ ابوالفضل العباس در ماجرای کربلا اشاره نموده و رجزهای او در روز عاشورا را ذکر کرده و اهمیت و ثواب زیارت ایشان را بیان نموده است. معرفی فرزندان، برادران، خواهران، نسب پدری و مادری، عموها و برخی از خصلت‌های ویژه ابوالفضل العباس علیه السلام، از دیگر محورهای مهم بحث در این نوشتار است.

قصه‌های کوتاه از زندگی چهارده معصوم علیهم السلام به همراه قصه‌های زندگی حضرت ابوالفضل

العباس علیه السلام

عباس رضوانی / تصویرگر: فریبا بروفرو و فروغ بیژن و مقداد صندید / نشر کتاب تارا / ۳۲۸ ص / رقعی / شومیز / ۲۹/۰۹/۹۳ / شهری / ۱۰۰۰ عدد / ۲۲،۰۰۰ تومان.

گزارش: کتاب حاضر جلد دوم از مجموعه دو جلدی قصه‌های کوتاه از زندگی چهارده معصوم علیهم السلام است که برای گروه سنی (ج) تدوین شده است. در این جلد قصه‌هایی از زندگی امام جعفر صادق، امام موسی کاظم، امام رضا، امام جواد، امام هادی، امام حسن عسکری و امام زمان و حضرت ابوالفضل صلوات الله علیهم اجمعین درج شده است. این مجموعه با هدف آشنایی کودکان با سیره و روش زندگی بزرگان دین و الگوگرفتن از خصال نیک ایشان تدوین شده است.

قصه‌ی زندگی حضرت ابوالفضل العباس علیه السلام

عباس رضوانی / تصویرگر: مقداد صندید / نشر کتاب تارا / ۴۰ / رفعی / شومیز / ۰۴ / ۰۹ / ۹۳ / شهری / ۱۰۰۰ / عدد / ۳,۵۰۰ تومان.

گزارش: کتاب حاضر، مجموعه‌ای از داستان‌های کوتاه فارسی از سرگذشت حضرت علیه السلام است که با زبانی ساده و روان برای گروه سنی (ج) نگاشته شده است. «همراه فرشته‌ها»، «هدیه»، «نوجوان نقاب‌دار»، «شکوه پیروزی»، «اوج وفاداری»، «وقت نماز» و «وعده آب» عنوان‌های داستان‌های این کتاب هستند. در داستان «نوجوان نقاب‌دار» می‌خوانیم: «امام علی علیه السلام با گروهی از یارانش به منطقه صفین رسید و به سپاهیان دیگر پیوست. این سپاه را مالک اشتر فرماندهی می‌کرد و زودتر از امام در صفین حاضر شده بودند. در طرف دیگر، سوار نظام و پیاده نظام دشمن به حال آماده‌باش صف‌آرایی کرده بودند. آن‌ها به دستور معاویه رود فرات را در محاصره داشتند تا سپاهیان امام از آب استفاده نکنند.»

ابوالفضل العباس علیه السلام

قاسم رجبیان / نشر عصررهای / ۳۲۰ ص / وزیری / سلفون / ۱۱ / ۰۸ / ۹۳ / قم / ۱۰۰۰ / عدد / ۱۶,۰۰۰ تومان.

گزارش: بیان ابعادی از زندگانی، شخصیت، فضایل و عملکرد ابوالفضل العباس علیه السلام و حالات ایشان در جریان واقعه کربلا است. در این نوشتار نیز برخی دیگر از فضایل و کرامات ابوالفضل العباس نقل شده و عنایات ایشان به شیعیان، اهل سنت و نیز مسیحیان و صاحبان سایر ادیان توصیف شده است. در همین راستا نگارنده یکصد و سی کرامت از کرامات ابوالفضل العباس را در زمینه‌های مختلف اعم از شفای بیماران لاعلاج، حل مشکلات و گرفتاری‌های مردم و... نقل کرده و شرح مختصری بر متن زیارت‌نامه ابوالفضل العباس علیه السلام ازبیه آورده است. وی در ادامه به بیان برخی از ویژگی‌های منحصر به فرد ابوالفضل العباس مانند:

محبت و ولایت بالای اوبه امامانی که آنان را درک کرده بود، پرداخته و مقام والای ابوالفضل العباس را در روز قیامت در قالب نقل چندین روایت، بیان کرده است. توصیف بارگاه ابوالفضل العباس علیه السلام و تاریخچه ساخت و تجدید بنای آن و مشاهد و مقام‌های مربوط به ایشان در شهر کربلا، از دیگر مسایل مطرح شده در این نوشتار است.

مجموعه مقالات اولین همایش بین‌المللی میراث مشترک ایران و عراق: بررسی و شناخت

ساختار ضریح با تأکید بر تاریخ و چگونگی ساخت ضریح کنونی حضرت عباس علیه السلام

تهیه و تنظیم: دبیرخانه اولین همایش بین‌المللی میراث مشترک ایران و عراق / نشر مؤسسه آل الرسول علیهم السلام لإحياء التراث، مجمع الذخائر الإسلامية / ۳۴ ص / رقیعی / شومیز / ۹۳/۰۱/۲۴ / قم.

گزارش: پژوهشی در زمینه ابعاد هنر شیعیان در زمینه ساخت ضریح برای قبور امامان شیعه و امام زادگان و معرفی و توصیف ضریح ساخته شده برای ابوالفضل العباس علیه السلام است. در این نوشتار که از سری مقالات ارایه شده در نخستین همایش مشترک ایران و عراق است، به تبیین نمونه‌هایی از هنر ضریح‌سازی به صورت مشبک و فلزی از قرون میانه اسلامی تا عصر کنونی پرداخته شده و برخی از شاهکارهای هنری انجام شده در طول این دوره به صورت اجمالی معرفی شده است. نویسنده در همین زمینه به طراحی، خوشنویسی، فنون قلمزنی، میناکاری فلز و نیز برخی از هنرهای چوبی در هنر ضریح‌سازی اشاره نموده و ابعاد هنری بکار گرفته شده در ساخت ضریح کنونی ابوالفضل العباس علیه السلام را به عنوان نمونه توصیف و معرفی نموده و نقش هنرمندان ایرانی را در این زمینه برجسته ساخته است.

**

(ب) کتابشناسی اجمالی کتب چاپی حسینی علیه السلام

نود و سه: گزیده غزل‌های عاشورایی شاعران معاصر

نشر آرام دل / ۲۶۴ ص / پالتویی / شومیز / ۹۳/۱۲/۱۷ / تهران / ۲۰۰۰ عدد / ۱۰,۰۰۰ تومان.

کتاب خاک شهیدان عشق: مجموعه نوحه و مرثیه عاشورایی

شاعر: جعفر رسول زاده / نشر آرام دل / ۵۶ ص / پالتویی / شومیز / ۹۳/۱۲/۱۷ / تهران /

۲۰۰۰ عدد / ۲,۰۰۰ تومان.

سلام بر عاشورا؛ در مصائب و مناقب اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام

علی هاشمی اقدم / نشر پیری / ۳۷۲ ص / جیبی / گالینگور / ۹۳/۱۲/۱۷ / تهران / ۱۰۰۰ عدد / ترکی / ۲,۰۰۰ تومان.

وادی ایمن: در شرح زیارت عاشورا

نشر دارالتفسیر / ۳۶۶ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۰۲/۲۰ / قم / ۱۰۰۰ عدد / ۱۲,۰۰۰ تومان.

رمز بقاء عاشورا

نشر راه نیکان / ۱۵۶ / رقعی / شومیز / ۹۴/۰۲/۱۴ / تهران / ۲۰۰۰ عدد / ۱۴,۰۰۰ تومان.

بوستان اشک (زیارت عاشورا به همراه ترجمه منظوم)

نشر مرسل / ۵۲ ص / جیبی / شومیز / ۹۴/۰۲/۰۱ / کاشان / ۳۰۰۰ عدد / ۱,۵۰۰ تومان.

تمنای نثار در بیان فضائل زیارت عاشورا

به اهتمام: عباس خواجه پیری / نشر آثار سبز / ۸۶ ص / جیبی / شومیز / ۹۳/۱۲/۰۶ / تهران / ۱۰۰۰ عدد.

غنچه آب می‌خواهد: مجموعه شعر و نوحه در مدح امام حسین علیه السلام و یاران باوفایش

شاعر: مهدی همدانی مقدم / نشر مگستان / ۹۶ ص / رقعی / شومیز / ۹۴/۰۱/۱۹ / تهران / ۵۰۰ عدد / ۶,۰۰۰ تومان.

کتاب باکوثر عاشورا: مجموعه‌ای از سخنرانی‌های دکتر محمدرضا سنگری در زمینه‌ی واقعه‌ی

عاشورا و واقعه‌ی کربلا

به اهتمام: محمدصادق آهنگران / نشر یازدها / ۲۹۶ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۱۰/۲۱ / تهران / ۱۰۰۰ عدد / ۹,۰۰۰ تومان.

عباس علیه السلام علمدار عاشورا

مریم محمدزاده هروی / نشر آینور / ۱۳۲ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۱۱/۰۸ / تهران / ۱۰۰۰ عدد / ۸,۰۰۰ تومان.

۷۲ یار عاشورایی: فراخوان شعر و ترانه عاشورایی

به اهتمام: انتشارات آرنا / نشر آرنا / ۱۴۶ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۱۱/۰۵ / تهران / ۱۰۰۰ عدد / ۵,۰۰۰ تومان.

زینب علیها السلام سخنگوی عاشورا

تدوین: مریم محمدزاده هروی / نشر آینور / ۱۷۶ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۱۱/۰۸ / تهران / ۱۱۰۰ عدد / ۱۰,۰۰۰ تومان.

زیارت عاشورا براساس چهار روایت شامل زیارت عاشورای معروف و غیر معروف امام حسین علیه السلام
و زیارت امام علی علیه السلام ...

مترجم: مهدی طرازنده / نشر مهدی طرازنده / ۲۱۶ ص / وزیری / شومیز / ۹۳/۱۱/۱۳ / تهران / ۳۰۰۰ عدد.

گل خروش عاشورا: مجموعه نوحه‌های دو ماه محرم و صفر

گردآورنده: محسن حافظی کاشانی / نشر قلم و اندیشه / ۲۹۶ ص / جیبی / شومیز / ۹۳/۱۲/۰۶ / تهران / ۱۰۰۰ عدد / ۸,۰۰۰ تومان.

مقتل الحسین علیه السلام: یاران با وفا جان نثاران سیدالشهداء علیه السلام

نشر جوانان موفق / ۴۵۶ ص / رقعی / شومیز / ۹۴/۰۲/۱۵ / قم / ۳۰۰۰ عدد / ۱۳,۰۰۰ تومان.

مقتل الحسین علیه السلام: گل‌های پرپر شده بوستان هاشمی علیه السلام

نشر جوانان موفق / ۳۸۴ ص / رقعی / شومیز / ۹۴/۰۲/۱۵ / قم / ۳۰۰۰ عدد / ۱۱,۰۰۰ تومان.

مقتل الحسین علیه السلام: سیدالشهداء و ولادت تا شهادت

نشر جوانان موفق / ۵۱۲ ص / رقعی / شومیز / ۹۴/۰۲/۱۵ / قم / ۳۰۰۰ عدد / ۱۴,۰۰۰ تومان.

ناله فرات: مرثیه‌ها و نوحه‌های عاشورایی

حبیب الله موحد / نشر آرام دل / ۱۰۴ ص / پالتویی / شومیز / ۹۳/۱۲/۱۵ / تهران / ۲۰۰۰ عدد / ۴,۰۰۰ تومان.

زیارت عاشورا و دعای بعد از زیارت: به همراه بررسی سند، متن و نسخه‌های زیارت (گزیده‌ای از

کتاب «میزان تشیع» اثر آیت الله عنده لیب همدانی)

گردآورنده: محمد عنده لیب / نشر حوزه علمیه اصفهان، مرکز مدیریت / ۴۸ ص / پالتویی / شومیز / ۹۳/۱۰/۰۱ / اصفهان / ۲۰۰۰ عدد / ۳,۰۰۰ تومان.

شرح موضوعی زیارت عاشورا: توضیح واژه‌های کلیدی ویژه سخنرانی‌های محرم و صفر طلاب و مبلغین
روح الله بیدرام / نشر مرکز مدیریت حوزه علمیه اصفهان / ۳۹۴ ص / وزیری / گالینگور /

۹۳/۱۰/۰۱ / اصفهان / ۱۰۰۰ عدد / ۱۴,۵۰۰ تومان.

شرح و ترجمه منتخبی از اشعار عاشورایی عبدالمنعم فرطوسی

مهمان آقایی / نشر ملت / ۱۲۴ ص / رحلی / شومیز / ۹۳/۰۹/۲۹ / ورامین / ۵۰۰ عدد / ۱۶,۰۰۰ تومان.

زندگانی حضرت زینب و امّ کلثوم علیهما السلام:

از ولادت تا وفات

نشر دیانت / ۹۶ ص / رفعی / شومیز / ۹۴/۰۲/۲۱ / مشهد / ۳۰۰۰ عدد / ۴,۰۰۰ تومان.

زال مودت: صلی الله علیه و آله یا حسین بن علی الشهید

نشر فرهیزش / ۵۴ ص / پالتویی / شومیز / ۹۴/۰۲/۱۹ / تهران / ۱۰۰۰ عدد / ۳,۵۰۰ تومان.

زندگانی حضرت عباس علیه السلام: از ولادت تا شهادت

نشر دیانت / ۹۶ ص / رفعی / شومیز / ۹۴/۰۲/۲۱ / مشهد / ۳۰۰۰ عدد / ۴,۰۰۰ تومان.

شعراء اهل البيت علیهم السلام فی مدینه عبّادان

سید مجتبی محفوظی / نشر راحیل / ۳۱۴ ص / وزیری / گالینگور / ۹۳/۱۲/۱۹ / ساری / ۱۰۰۰ عدد.

چاپ چهاردهم (شعر مذهبی)

احسان خلیلی / نشر جمهوری / ۱۱۶ / رفعی / شومیز / ۹۳/۱۲/۰۲ / تهران / ۱۱۰۰ عدد / ۸,۰۰۰ تومان.

از آب گذشته

شاعر: وحید قاسمی / نشر جمهوری / ۹۲ ص / رفعی / شومیز / ۹۳/۱۱/۲۹ / تهران / ۱۱۰۰ عدد / ۶,۰۰۰ تومان.

قاصدک پیرهن مشکی خود را بردار

نشر جمهوری / ۷۲ ص / رفعی / شومیز / ۹۴/۰۲/۱۶ / تهران / ۱۱۰۰ عدد / ۶,۰۰۰ تومان.

انوار کبری (شرح زیارت عاشورا)

علی کلایری / نشر حبله رود / ۲۸۸ ص / رفعی / شومیز / ۹۳/۰۹/۱۰ / سمنان / ۱۰۰۰ عدد / ۸,۵۰۰ تومان.

فضائل زیارت عاشورا با ضمیمه متن کامل زیارت عاشورا و آثار قیام و حرکت حضرت

سیدالشهداء علیه السلام

گردآورنده: عزیز شهزادی واحد/ نشر عروج اندیشه / ۷۲ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۰۹/۱۲ / مشهد / ۱۰۰۰ عدد / ۴,۰۰۰ تومان.

تلاوت عاشورا

شاعر: تیمور نوری مقدم / نشر پیری / ۳۴۶ ص / پالتویی / شومیز / ۹۳/۰۹/۰۹ / تهران / ۱۰۰۰ عدد / ترکی / ۱۲,۰۰۰ تومان.

مقامات حسینی: دیوان منشی بمرودی؛ قدیمی ترین منظومه حماسی عاشورایی در ادب فارسی
شاعر: محمداکبر بمرودی / مصحح: الیاس رستم پور / نشر اکبرزاده / ۳۰۶ ص / وزیری / شومیز / ۹۳/۰۹/۰۳ / قاین / ۱۰۰۰ عدد / ۱۰,۰۰۰ تومان.

کتاب عاشورا: در مصائب و مناقب اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام

شاعر: غلامرضا هادی اردبیلی / نشر فائزون / ۵۰۰ ص / جیبی / گالینگور / ۹۳/۰۹/۰۴ / تهران / فارسی - ترکی / ۳۰۰۰ عدد.

قائلی قیام (عاشورایی شعرلر)

شاعر: صالح عاصم اردبیلی / نشر محقق اردبیلی / ۲۳۲ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۰۹/۰۱ / اردبیل / ۱۰۰۰ عدد / ترکی / ۱۰,۰۰۰ تومان.

حماسه جاوید عاشورا: حق جویان حسینی (۷۲ تن و یک تن) در ساحل خونین فرات
شاعر: اسماعیل حکیم الهی / نشر رهنمای اندیشمند / ۳۲ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۰۸/۲۸ / تهران / ۵۰۰ عدد / ۵,۰۰۰ تومان.

سری خونین در آغوش خدا بود: دوبیتی های عاشورایی (۹۲ - ۹۳)

محمدرضا مهدیزاده / نشر هزاره ققنوس / ۱۱۲ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۰۸/۲۵ / تهران / ۱۱۰۰ عدد.

مجموعه اشعار مذهبی دومین کنگره شعر عاشورایی: «شورگر بلا»

کانون مداحان و شعرای آئینی استان زنجان / نشر فائزون / ۲۱۲ ص / پالتویی / شومیز / ۹۳/۰۸/۲۵ / تهران / ۱۰۰۰ عدد / ترکی - فارسی.

فانوس‌های اشک: مجموعه نوحه‌های فارسی (عاشورایی)

گردآورنده: حسین فتحی / نشر مؤسسه هنر و ادبیات هلال، شرکت چاپ و نشرین الملل / ۲۵۶ ص / جیبی / شومیز / ۹۳/۰۸/۲۰ / تهران / ۱۳۰۰۰ عدد / ۷,۵۰۰ تومان.

خزان و غربت و باران: مجموعه اشعار عاشورایی

شاعر: طاهره ناصحی / نشر گلبانگ شرق / ۱۰۴ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۰۸/۲۱ / دامغان / ۱۰۰۰ عدد / ۵,۰۰۰ تومان.

منشور عاشورا: مدایح و مراثی اهل بیت کرام (ع)

به‌اهتمام: سیدعلی اکبر صدرالدینی / نشر منشور / ۷۴۶ ص / جیبی / گالینگور / ۹۳/۰۸/۱۸ / تبریز / ترکی / ۱۰۰۰ عدد.

فرهنگ خداپرستی: منظومه عاشورایی در ذکر شهادت حضرت سیدالشهداء (ع) و یاران آن

حضرت موسوم به لسان الحق

شاعر: محرم زارچی / مصحح: سیدمحمدباقر کمال الدینی / نشر کمال / ۱۳۶ ص / وزیری / شومیز / ۹۳/۰۸/۱۴ / یزد / ۱۰۰۰ عدد.

دموع و دماء ۴: مجموعه نوحه‌های عاشورایی

گردآورنده: مرتضی حیدری آل‌کثیر / تهیه و تنظیم: حسین فتحی / نشر مؤسسه هنر و ادبیات هلال، شرکت چاپ و نشرین الملل / ۲۰۸ ص / جیبی / شومیز / ۹۳/۰۸/۰۵ / تهران / ۱۰۰۰ عدد / عربی - فارسی / ۹,۵۰۰ تومان.

از آسمان تا آسمان: ۱۱۰ نکته از زیارت عاشورا

مهدی نیلی پور و محسن آدم‌زاده / ویراستار: حمیدرضا حبیبی / نشر مرغ سلیمان / ۱۶۸ ص / پالتویی / شومیز / ۹۳/۰۷/۲۹ / اصفهان / ۱۰۰۰۰ عدد / ۳,۵۰۰ تومان.

سندس سبز: ترجمه منظوم زیارتنامه امام حسین (ع) در روز عرفه

شاعر: مریم پارساخو / نشر مریم پارساخو / ۶۴ ص / رقعی / شومیز / ۹۴/۰۱/۲۹ / تهران / ۱۰۰۰ عدد / ۴,۰۰۰ تومان.

رقیه بنت الحسین (ع): پاسخی به تأملات و سؤالات

نجم‌الدین طبسی / تهیه و تنظیم: عباس جهانشاهی / نشر دلیل ما / ۱۲۸ ص / رقعی / شومیز / ۹۴/۰۱/۲۳ / قم / ۱۰۰۰ عدد / ۵,۰۰۰ تومان.

اربعین حدیث حسین علیه السلام

حبیب الله خواص / ویراستار: حسین دارابی و میکائیل بهاری / نشر طلوعه ظهور / ۲۱۶
ص / رقعی / شومیز / ۹۴/۰۱/۱۹ / تهران / ۱۰۰۰ عدد.

امام حسین علیه السلام (انقلابی و حرکت آفرین)

مهرداد عزیزآبادی / نشر مهرداد عزیزآبادی / ۱۱۲ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۱۲/۲۶ / شیراز /
۱۰۰۰ عدد / ۲,۴۰۰ تومان.

آخرین سفیر: سفیران امام حسین علیه السلام [مسلم بن عقیل علیه السلام]

سید حبیب میرحسینی / ویراستار: ناهید بیگم میرحسینی / نشر مرز پرگهر / ۱۲۸ ص /
رقعی / شومیز / ۹۳/۱۲/۱۹ / مشهد / ۱۰۰۰ عدد / ۶,۰۰۰ تومان.

معماری اسلامی (آرامگاه، حسینیه، مصلی)

حمیده سیوندی نسب قرائی / نشر سفیر رشد / ۲۷۶ ص / وزیری / شومیز / ۹۳/۱۲/۱۶ /
تهران / ۵۰۰ عدد / ۱۷,۰۰۰ تومان.

امام حسین علیه السلام

مسعود ساعدی نیا / نشر سفیر رشد / ۵۵۶ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۱۲/۱۳ / تهران / ۵۰۰۰
عدد / ۳,۰۰۰ تومان.

حسین جان چهارده معصوم علیه السلام

تهیه و تنظیم: رمضانعلی حاجی قربانی / نشر آوای علم / ۱۷۶ ص / جیبی / شومیز /
۹۳/۱۲/۰۵ / تهران / ۲۰۰۰ عدد / ۵,۰۰۰ تومان.

چهل حدیث از مکتب حسینی علیه السلام

کامبیز خطیب شهیدی / ویراستار: نسرین ذبیح غلامی / نشر کانون علوم خطیب / ۶۲
ص / جیبی / شومیز / ۹۳/۱۲/۰۵ / تهران / ۵۰۰۰ عدد / ۳,۵۰۰ تومان.

صداهای ماندگار حسینی اردبیل

محمد اصغری کلاسر / نشر مکارمی / ۲۷۲ ص / وزیری / شومیز / ۹۳/۱۲/۰۲ / اردبیل /
۲۰۰۰ عدد / ۳۰,۰۰۰ تومان.

۲۲۶

نبض بغض: ترجمه‌ی زیارت اربعین به شعر

شاعر: مریم پارساخو / نشر مریم پارساخو / ۶۴ ص / رقعی / شومیز / ۲۹/۰۱/۹۴ / تهران / ۱۰۰۰ / عدد / ۴,۰۰۰ تومان.

پاداش زیارت امام حسین علیه السلام

گردآورنده: عباس محمدقلیان و امیرمحمد داودی پور / نشر امام رئوف، نگار / ۳۲ ص / بیاضی / شومیز / ۰۴/۰۹/۹۳ / تهران / ۱۰۰۰ عدد.

نامت، وثیقه‌ی پیمان‌هاست (گزیده‌ی شعرهای آیینی)

علی دانشور / نشر آوای سورنا / ۱۵۴ ص / جیبی / شومیز / ۱۵/۰۱/۹۴ / تهران / ۵۰۰ عدد / ۵,۵۰۰ تومان.

مجلس شهادت مسلم بن عقیل علیه السلام (نخستین نسخه تلفیقی و اصلاح شده)

گردآورنده: داود فتحعلی بیگی / نشر شرکت چاپ و نشرین الملل / ۱۲۰ ص / رقعی / شومیز / ۲۵/۰۹/۹۳ / تهران / ۳۰۰۰ عدد / ۱۲,۰۰۰ تومان.

إلى الحبيب: سرمشق‌هایی برای حبیب شدن

سیدعلی اصغر علوی و محمد عبدالحسین زاده / نشر بسیج دانشگاه امام صادق علیه السلام / ۱۷۲ ص / رقعی / شومیز / ۱۱/۱۲/۹۳ / تهران / ۳۰۰۰ عدد / ۷,۰۰۰ تومان.

انوار عشق: شامل کتاب انوار حسینی (گفتار ادبی و مذهبی مشتمل بر منقبت و مراثی ائمه‌ی

اطهار علیهم السلام) و گلزار حسینی (نوحه‌های سینه زنی)

گردآورنده: سیمین روشندل / شاعر: محمد حسین روشندل / نشر سامان دانش / ۲۲۶ ص / رقعی / گالینگور / ۲۹/۱۱/۹۳ / تهران / ۲۰۰۰ عدد / ۱۵,۰۰۰ تومان.

قطره‌ای از دریا

عزت کنجدی (تابنده سبزواری) / ویراستار: عصمت مرزبان / نشر زلال اندیشه / ۲۵۶ ص / رقعی / شومیز / ۱۹/۱۲/۹۳ / مشهد / ۱۰۰۰ عدد / ۹,۰۰۰ تومان.

الحسین علیه السلام والحسینیون فی کلام الرضا علیه السلام

گردآورنده: امیرمحمد داودی پور / مقدمه: محمدتقی اختیاری / نشر امام رئوف / ۴۸ ص / بیاضی / شومیز / ۰۴/۰۹/۹۳ / تهران / ۱۰۰۰ عدد / عربی.

امام حسین علیه السلام و سوگواران از زبان امام رئوف علیه السلام

گردآورنده: امیرمحمد داودی پور/ مقدمه: محمدتقی اختیاری / نشر امام رئوف، نگار/ ۴۸
ص / بیاضی / شومیز/ ۹۳/۰۹/۰۴ / تهران / ۱۰۰۰ عدد/ عربی - فارسی / ۶,۰۰۰ تومان.

حسین علیه السلام آرام دل

جعفر بن حسین شوشتری / مترجم: محمد حسین شهرستانی / نشر استوار/ ۴۳۶ ص /
وزیری / گالینگور/ ۹۳/۰۸/۲۴ / مشهد/ ۳۰۰۰ عدد.

کودکان حسینی

گردآورنده: انجمن بیان ایران / نشر مهرداد/ ۳۴ ص / وزیری / شومیز/ ۹۳/۱۱/۱۹ / تهران/
۱۰۰۰ عدد/ ۵,۰۰۰ تومان.

أجوبة الشبهات حول شعائر الحسيني

علی حمود عناد عبادی / نشر مشعر/ ۲۰۰ ص / رقی / شومیز/ ۹۳/۱۱/۱۴ / تهران/ ۱۰۰۰
عدد/ ۳,۶۰۰ تومان.

امام حسین بن علی (سید الشهداء) علیه السلام

فاطمه بختیاری وزهرا یعقوبی / تصویرگر: فرشته منعمی / نشر براق/ ۱۲ ص / خشتی/
شومیز/ ۹۳/۱۱/۱۳ / قم/ ۵۰۰۰ عدد/ ۲,۰۰۰ تومان.

عزت حسینی

به اهتمام: یدالله علوی راد/ نشر کاتبان/ ۱۹۲ ص / رقی / شومیز/ ۹۳/۱۱/۰۷ / مشهد/
۳۰۰۰ عدد/ ۸,۰۰۰ تومان.

زیارات کامل امام حسین علیه السلام: شامل زیارت ناحیه مقدسه و همه ادعیه و زیارات منتسب به امام

حسین علیه اسلام به انضمام دیدگاه اندیشمندان بزرگ جهان در مورد امام حسین علیه السلام

گردآورنده: محمدرضا ناظر/ نشر قلم اعظم/ ۲۴۲ / جیبی / شومیز/ ۹۳/۱۰/۲۷ / خرم آباد/
۱۰۰۰ عدد/ عربی - فارسی / ۱۰,۰۰۰ تومان.

الشعائر الحسينية: فقه العتبات والزيارة: تقريراً لأبحاث المحقق الفقيه آية الله الشيخ محمد السند

رياض موسى وعباس اللامي و ابراهيم بغدادی / نشر کوخ/ ۷۸۴ ص / وزیری / گالینگور/
۹۳/۱۰/۲۷ / تهران/ ۲۰۰۰ عدد.

۲۲۸

وای تشنگی: براساس داستانی از زندگی امام حسین علیه السلام (به زبان اسپانیایی)

سید مهدی شجاعی / مترجم: زهره ربانی / مصحح: ناصر حسنی / تصویرگر: سعید صفارنژاد / نشر الهام شرق / ۲۴ ص / خشتی / شومیز / ۳۰ / ۱۰ / ۹۳ / قم / ۳۰۰۰ عدد.

قطره‌ای از کوثر حسینی

شیرالله صفی‌لو / ویراستار: زهرا شاهی / نشر دانش زنجان / ۱۶۰ ص / رقعی / شومیز / ۲۸ / ۱۰ / ۹۳ / زنجان / ۱۰۰۰ عدد / ۵,۰۰۰ تومان.

امام مهدی و منتظران از زبان امام حسن و امام حسین علیهما السلام

به اتمام: امیرمحمد داودی پور / مقدمه: محمدتقی اختیاری / نشر یاس نگار / ۱۶ ص / رحلی / شومیز / ۲۳ / ۱۰ / ۹۳ / تهران / ۱۰۰۰ عدد / ۶,۰۰۰ تومان.

رازهای کربلا

غلام زین العابدین / نشر پیوند با امام / ۲۰۰ ص / رقعی / شومیز / ۱۹ / ۱۲ / ۹۳ / مشهد / ۲۰۰۰ عدد / ۷,۰۰۰ تومان.

چهل منزل با حسین علیه السلام

علی اکبر رنجبران تهرانی / زیر نظر رسول جعفریان / نشر زمزم اندیشه / ۲۸۴ ص / وزیری / شومیز / ۰۷ / ۱۰ / ۹۳ / تهران / ۵۰۰۰ عدد / فارسی - عربی / ۱۵,۰۰۰ تومان.

کلیدهای نجات: دعاهای امام حسن مجتبی، امام حسین، امام سجاد علیهم السلام

علی محمد بروجردی / نشر قرآن صاعد / ۸۴ ص / پالتویی / شومیز / ۱۴ / ۰۸ / ۹۳ / قم / ۱۰۰۰ عدد / عربی - فارسی.

حدّات الحسین: همنشینان اخروی امام حسین علیه السلام: شرحی بر حدیثی از امام صادق علیه السلام

مهدی اصلانی / زیر نظر: احمد پورسراجیان / نشر پیام رهیابان / ۱۰۴ ص / رقعی / شومیز / ۱۱ / ۰۸ / ۹۳ / تهران / ۲۰۰۰ عدد / ۴,۵۰۰ تومان.

تشنه‌ترین پدر دنیا: امام حسین علیه السلام

شاعر: علی عباسی / تصویرگر: زلفا مقدم / نشر منتظران ظهور / ۱۲ ص / خشتی / شومیز / ۰۴ / ۰۸ / ۹۳ / مشهد / ۳۰۰۰ عدد / ۸۰۰ تومان.

چهل حدیث زیارت امام حسین علیه السلام

سید محمد صادق فاطمی / نشر حسین فهمیده / ۹۴ ص / خشتی / شومیز / ۹۳/۰۸/۰۴ / اصفهان / ۲۰۰۰ عدد / ۲,۰۰۰ تومان.

صفات افعالی خدا در رابطه با امام حسین علیه السلام

عبدالله فرهادی / نشر نسیم کوثر / ۱۵۲ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۰۷/۲۸ / قم / ۱۰۰۰ عدد / ۵,۵۰۰ تومان.

کیمیای اشک: اسرار اشک و عزاداری امام حسین علیه السلام، آثار دنیوی و اخروی زیارت امام حسین علیه السلام، ...

حمزه کریم خانی / نشر عطریاس / ۲۰۰ عدد / رقعی / شومیز / ۹۳/۰۷/۲۶ / قم / ۳۰۰۰ / ۶,۰۰۰ تومان.

اندیشه‌های ناب: فضائل و قیام امام حسین علیه السلام

حسین مظاهری / نشر موسسه فرهنگی مطالعاتی الزهراء علیه السلام / ۱۹۲ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۰۷/۲۶ / اصفهان / ۲۰۰۰ عدد / ۶,۰۰۰ تومان.

منزلت امام حسین علیه السلام: همراه با نکته و پیام‌های اخلاقی، اعتقادی، سیاسی و اجتماعی از زندگی سیدالشهداء علیه السلام

اسدالله محمدی نیا / نشر سبط اکبر علیه السلام / ۱۸۸ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۰۷/۱۲ / قم / ۳۰۰۰ عدد / ۵,۵۰۰ تومان.

یا حسین تا عرش: شرح رابطه سلوکی با اباعبدالله الحسین علیه السلام: بیان اسرار گریه، زیارت، تربت و لعنت بر قاتلان آن حضرت

محمد باقر عامری نیا / نشر محتشم / ۲۳۲ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۰۷/۱۲ / کاشان / ۱۰۰۰ عدد.

کتابک شهادت: ۲۵۳ معمای کربلا و قیام امام حسین علیه السلام ویژه کودک، نوجوان و جوان

به اهتمام: محمد حسین قاسمی / نشر کتابک / ۳۴ ص / پالتویی / شومیز / ۹۳/۰۹/۱۵ / قم / ۵۰۰۰ عدد.

گفتمان عاشورایی

آیت الله لطف الله صافی گلپایگانی / نشر دفتر تنظیم و نشر آثار حضرت آیه الله العظمی صافی

گلپایگانی / ۱۳۶ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۰۳/۲۶ / قم / ۳۰۰۰ عدد / ۳,۵۰۰ تومان.

قیام امام حسین (ع) در پرتو نص و سند

عبدالهادی فضلی / مترجم: اسماء خواجه زاده / نشر دفتر نشر معارف / ۶۰ ص / پالتویی / شومیز / ۹۳/۰۷/۰۸ / قم / ۲۰۰۰ عدد / ۲,۵۰۰ تومان.

نوائج نجوم السماء فی مصائب عاشوراء: دراسة تحليلية على بعض حسينيات العلامة الربيعي وشرحها لغويا ومعنويًا ونحويًا وبلاغيًا وتاريخيًا وعقائديًا...

سمیرپوریان پور / نشر طوبای محبت / ۳۲۰ ص / وزیری / سلفون / ۹۳/۰۷/۰۶ / قم / ۱۰۰۰ عدد / ۲۰,۰۰۰ تومان.

امام حسین (ع) و مجالس عزاداری

کریم بهشتی سیتی / نشر گل‌های بهشت / ۱۰۴ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۰۷/۰۱ / قم / ۲۰۰۰ عدد / ۴,۰۰۰ تومان.

تجلی عرفان در کربلا

طاهره السادات زرگرمرادی / نشر شهید علم / ۱۹۲ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۱۲/۲۴ / یزد / ۱۰۰۰ عدد / ۸,۰۰۰ تومان.

نور عرشیان: چهل نور از انوار دربار حضرت سیدالشهداء (ع) از مدینه تا کربلا

سید محمد جعفر روضاتی / نشر رایحه عترة / ۱۱۲ ص / وزیری / شومیز / ۹۳/۱۲/۲۶ / تهران / ۱۰۰۰۰ عدد / ۵,۰۰۰ تومان.

جلوه‌هایی از عرفان حقیقی در کربلا

گردآورنده: مجتبی شاطرزاده یزدی / نشر بارش / ۶۴ ص / بیاضی / شومیز / ۹۳/۱۲/۱۹ / مشهد / ۵۰۰۰ عدد / ۶۰۰ تومان.

شمیم عشق: سردرود شهر عاشقان حسینی

مقصود سامع سردرودی / نشر اختر / ۱۴۴ ص / وزیری / شومیز / ۹۳/۰۹/۰۵ / تبریز / ۱۰۰۰ عدد / ۱۰,۰۰۰ تومان.

یا حسین کربلا

گردآورنده: علی اسماعیلی / گرافیک: مصطفی باجلاتی / نشر کاتبان / ۳۳۴ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۰۹/۰۱ / مشهد / ۲۰۰۰ عدد / ۹,۹۸۰ تومان.

چند پیام از امام حسین علیه السلام

مجتبی شاطرزاده یزدی / نشر بارش / ۶۴ ص / بیاضی / شومیز / ۹۳/۰۹/۱۲ / مشهد / ۵۰۰۰
عدد / ۶۰۰ تومان.

سروش عشق: نوحه های زنجیرزنی و سینه زنی و مداحی همراه با سفرنامه کربلا

شاعر: احد ده بزرگی / نشر نوید شیراز / ۲۴۴ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۰۹/۱۰ / شیراز / ۱۱۰۰
عدد / ۹,۵۰۰ تومان.

سلطان کربلا: مراسم عزاداری در دزفول

نصراله نجاتعلی / ویراستار: نیایش نجاتعلی / نشر اهورا قلم / ۷۲ ص / رقعی / شومیز /
۹۳/۱۰/۰۱ / دزفول / ۱۰۰۰ عدد / ۳,۵۰۰ تومان.

فرات تشنگان کربلا

گردآورنده: فاطمه رضایی / نشر مهر طاهر / ۶۴ ص / بیاضی / شومیز / ۹۳/۰۸/۰۴ / مشهد /
۱۰۰۰ عدد / عربی - فارسی / ۲,۰۰۰ تومان.

کربلا زمزمه سی ۳

گردآورنده: حسین فتحی / تهیه و تنظیم: مهدی حیدری / نشر مؤسسه هنر و ادبیات هلال،
شرکت چاپ و نشر بین الملل / ۲۴۰ ص / جیبی / شومیز / ۹۳/۰۸/۰۵ / تهران / ۵۰۰۰ عدد /
۸,۵۰۰ تومان.

تکیه خیابان فرات

گردآورنده: سید محمد سادات اخوی / نشر سازمان تبلیغات اسلامی، شرکت چاپ و نشر
بین الملل / ۱۹۲ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۱۰/۲۴ / تهران / ۱۲۰۰ عدد / ۱۰,۰۰۰ تومان.

گنجینه الاسرار: گنجینه اسرار جان

گردآورنده: سید محمد سادات اخوی / شاعر: نورالله بن عبدالله عمان سامانی / نشر سازمان
تبلیغات اسلامی، شرکت چاپ و نشر بین الملل / ۳۳۲ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۰۹/۰۲ /
تهران / ۳۰۰۰ عدد / ۱۲,۰۰۰ تومان.

نوحه بوریا

نشر آرام دل / ۱۰۸ ص / پالتویی / شومیز / ۹۳/۱۲/۱۷ / تهران / ۲۰۰۰ عدد / ۴,۰۰۰ تومان.

واقعۀ حره: تاریخ اسلام مین کربلاکی المناک حادثی کی بعد، دلخراش واقعہ

محمدعلی چنارانلی / تدوین: احمد ترابی / مترجم / سیدمجاهد حسین عالی نقوی /
 مصحح: حیدررضا ضابط / نشر بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی / ۱۳۶ ص /
 رقعی / شومیز / ۹۳/۱۱/۱۸ / مشهد / ۱۰۰۰ عدد / اردو / ۵,۳۰۰ تومان.

ره توشه مبلغان (۲): ویژه محرم و صفر

عباس علی ولی نژاد / تدوین: حسین غفاری ساروی / نشر شوق / ۴۶۲ ص / وزیری /
 گالینگور / ۹۳/۱۲/۲۳ / ساری / ۱۵۰۰ عدد / ۲۴,۰۰۰ تومان.

اشک‌های محرم [شعر مذهبی واقعۀ کربلا]

گردآورنده: سیدمهدی بامشکی / نشر عروج اندیشه / ۲۵۶ ص / بیاضی / شومیز /
 ۹۳/۰۹/۱۲ / مشهد / ۲۰۰۰ عدد / ۶,۰۰۰ تومان.

نوای غم: نوحه‌های سینه‌زنی محرم و صفر

شاعر: سیدرضا یعقوبیان / نشر عروج اندیشه / ۱۲۸ ص / جیبی / شومیز / ۹۳/۰۹/۱۲ /
 مشهد / ۲۰۰۰ عدد / ۳,۵۰۰ تومان.

هیئت‌های مذهبی و انقلاب اسلامی [آداب و رسوم - تکیه‌ها و حسینیه‌ها - برنامه‌های فرهنگی]

زاهد غفاری هسجین وهانیه خدادادی / نشر مرکز اسناد انقلاب اسلامی، موسسه فرهنگی
 هنری و انتشارات / ۲۶۴ ص / وزیری / شومیز / ۹۳/۱۲/۲۵ / تهران / ۱۰۰۰ عدد / ۸,۵۰۰
 تومان.

گلچین نوحه‌ها: در عزای شهدای کربلا (ع)

گردآورنده: موسی محمدی لعلی / نشر صاحب الامر عَلَيْهِ السَّلَامُ وَآلِهِ وَارْحَمَهُمُ اللَّهُ / ۳۵۲ ص / جیبی / شومیز /
 ۹۳/۰۷/۱۵ / قم / ۱۲۰۰ عدد.

قصه‌ی کربلا [شعر کودکان و نوجوانان - حضرت زینب (ع)]

شاعر: جعفر ریوندی / تصویرگر: طاهره رضایی / نشر کمال اندیشه / ۱۲ ص / خشتی /
 شومیز / ۹۳/۰۷/۰۷ / تهران / ۵۰۰۰ عدد / ۲,۵۰۰ تومان.

مَحْرَمِيَّت: مَحْرَمِيَّت لازمه‌ی مَحْرَمِيَّت شدن

محمود ریاضت / نشر فیض کاشانی / ۲۱۶ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۰۷/۰۹ / تهران / ۱۰۰۰
 عدد / ۱۳,۰۰۰ تومان.

عزاداری درآینه استدلال: استدلال‌گرایی و شبهه‌زدایی عزاداری از منظر فقه شیعی و سنی
سیدمحمدهادی حجازی / نشر طویای محبت / ۳۶۴ ص / وزیری / شومیز / ۹۳/۰۷/۲۹ / ۵۰۰ عدد / قم

گلچین روضه‌های سیدالشهداء علیه السلام: برگرفته از اشعار، روضه‌ها و نوحه‌های مراجع، علما و شعرا
حضرات آیات: شیخ علی صافی گلپایگانی، شیخ لطف‌الله صافی گلپایگانی، ...
تهیه و تنظیم: سیدعلی اکبر حسینی نیشابوری / نشر دارالمبلغین / ۲۲۶ ص / جیبی /
شومیز / ۹۳/۰۸/۱۹ / ۱۰۰۰ عدد / ۴,۰۰۰ تومان / قم

زینب علیها السلام سخنگوی عاشورا
تدوین: مریم محمدزاده هروی / نشر آینور / ۱۷۶ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۱۱/۰۸ / تهران /
۱۱۰۰ عدد / ۱۰,۰۰۰ تومان

زینب؛ فریاد فرمند
انتوان بارزا / مترجم: غلامحسین انصاری / نشر شرکت چاپ و نشر بین الملل / ۴۴۶ ص /
رقعی / گالینگور / ۹۳/۱۲/۲۵ / تهران / ۳۰۰۰ عدد / ۱۶,۰۰۰ تومان

زبور اشک: سالار زینب: گزیده روضه‌های مرحوم سیدمحمدعلی نجفی یزدی (ره)
گردآورنده: مهدی مؤمنی / شاعر: سیدعلی نجفی یزدی / مقدمه: رضا حاجی ابراهیم / نشر
ندای کادح / ۲۴۲ ص / رقعی / شومیز / ۹۳/۱۱/۰۸ / تهران / ۱۰۰۰ عدد / ۱۰,۰۰۰ تومان

خطبه‌های آسمانی شامل: خطبه غدیر، خطبه فدکیه، خطبه حضرت ابوالفضل علیه السلام بر بام کعبه،
خطبه حضرت زینب علیها السلام در مجلس یزید و زیارت ناحیه مقدسه
مترجم: واحد تحقیقاتی صائب / نشر پارسیا / ۹۰ ص / جیبی / شومیز / ۹۳/۱۰/۱۶ / تهران /
۵۰۰۰ عدد

حضرت زینب علیها السلام
تدوین: واحد پژوهش انتشارات مسجد مقدس جمکران / تصویرگر: ملیحه احمدی / نشر
مسجد مقدس جمکران / ۲۴ ص / وزیری / شومیز / ۹۳/۰۸/۱۹ / قم / ۵۰۰۰ عدد / ۲۵۰۰ تومان

حضرت زینب علیها السلام [شعر کودکان و نوجوانان]
شاعر: جعفر ریوندی / تصویرگر: طاهره رضایی / نشر کمال اندیشه / ۱۲ ص / خشتی /
شومیز / ۹۳/۰۷/۰۷ / تهران / ۵۰۰۰ عدد / ۲,۵۰۰ تومان

زندگانی حضرت عباس (ع): از ولادت تا شهادت

نشر دیانت / ۹۶ ص / رقعی / شومیز / ۲۱ / ۰۲ / ۹۴ / مشهد / ۳۰۰۰ عدد / ۴۰۰۰ تومان.

عباس شاهکار بصیرت

حمیدرضا صفاکیش / نشر مهاجر / ۲۴۲ ص / رقعی / شومیز / ۲۴ / ۱۰ / ۹۳ / تهران / ۱۱۰۰ عدد / ۹,۰۰۰ تومان.

محرم به وقت کودکی

گردآورنده: انجمن بیان ایران / نشر مهرداد / ۳۲ ص / وزیری / شومیز / ۱۹ / ۱۱ / ۹۳ / تهران / ۱۵۰۰ عدد.

**

ج) فهرستواره مقالات حسینی (ع) (از مهر ۱۳۹۳ تا اردیبهشت ۱۳۹۴)

انصاری، نرگس، «نمود تمایزات منطقه ای در محتوا و زبان شعر عاشورایی معاصر نقد و تحلیل شعر عراق، مصر، لبنان»، نقد ادب معاصر عربی، س ۴، ش ۷ (پاییز و زمستان ۱۳۹۳).

ایشانی، طاهره و معصومه نعمتی قزوینی، «تحلیل خطبه حضرت زینب (ع) در کوفه بر اساس نظریه کنش گفتار سرل»، سفینه، س ۱۲، ش ۴۵ (زمستان ۱۳۹۳).

جعفریان، رسول، «حج نامه یک شاعر سنی ماوراءالنهری که حجش را با کربلا تمام کرد»، میقات حج، ش ۹۰ (زمستان ۱۳۹۳).

حاجیان، خدیجه، «نقدی بر مقاله مقایسه تطبیقی شیوه روایت گری ادبی روضه المجاهدین و پیرنگِ نمایشی سریال مختارنامه»، نقد ادبی، ش ۹ (بهار و تابستان ۱۳۹۴).

خانی، محمدحسین و محمد یکه فلاح، «اثر بخشی حضور در مراسم دهه اول محرم بر سطح دینداری عزاداران»، روان شناسی و دین، ش ۲۸ (زمستان ۱۳۹۳).

رضایی قلعه، مریم و مریم رضانی، «تاثیر آیین محرم بر کالبد شهرستی در دوره معاصر (مورد مطالعه: شهر آران و بیدگل)»، پژوهش‌های منظر شهر، ش ۲ (پاییز و زمستان ۱۳۹۳).

سیفی، طیبه و نرگس انصاری، «حضرت زینب (ع) در آینه‌ی شعر عاشورایی معاصر فارسی و عربی» (به عربی)، مجله الجمعية العلمية الايرانية للغة العربية وآدابها، ش ۳۱ (۱۳۹۳).

- صادق نیا، مهرباب و محمدعلی ربانی، «تحلیل کارکردی سوگواری های محرم در ایران پس از انقلاب» شیعه پژوهی، س ۱، ش ۱ (زمستان ۱۳۹۳).
- طاهری کل کشوندی، مسلم و محمدرضا بارانی، «ارزیابی ماهیت سیاسی - فکری جنبش شهید فخر در مقایسه با قیام کربلا»، شیعه شناسی، س ۱۲، ش ۴۶ (تابستان ۱۳۹۳).
- عیوضی (عماد)، حیدر، «امام حسین علیه السلام در گفت و گوی اسلام و مسیحیت: اصفهان عصر قاجار»، بساتین، س ۱، ش ۱ (بهار - تابستان ۱۳۹۳).
- فرزند وحی، جمال و مجتبی زینی وند، «بررسی و واکاوی اولین زیارت مطلقه امام حسین علیه السلام»، سفینه، س ۱۱، ش ۴۴ (پاییز ۱۳۹۳).
- قورتولوش، رضا و مصطفی اوزون، «کربلا در ادبیات و نگارش های عربی، پارسی و ترکی»، ترجمه عبدالله دودانگه، بساتین، س ۱، ش ۱ (بهار - تابستان ۱۳۹۳).
- کوتیاس، خوزه ف.، «توطئه های سیاسی - جاسوسی و یک متن شیعی در دست مورسکوها»، ترجمه مریم متقی، بساتین، س ۱، ش ۱ (بهار - تابستان ۱۳۹۳).

گزیده‌ای از پایان نامه‌های مرتبط با امام حسین سطح کارشناسی ارشد دانشگاه‌های ایران

فاطمه یزدان پناه / راضیه سلیمانی^۲

چکیده

گزیده‌ای شامل ۲۲۱ پایان نامه در سطح کارشناسی ارشد دانشگاه‌های کشور است که با محوریت حضرت امام حسین علیه السلام، کربلا، نهضت عاشورا، و شخصیت‌های وابسته به آن امام همام علیه السلام از جنبه‌های مختلف اخلاقی، سیاسی، علمی، ادبی و مانند آن مورد بررسی قرار گرفته است که درخور توجه و بررسی است. در این نوشتار نام دانشجو، عنوان موضوع، نام استادان راهنما و مشاور، نام دانشگاه و شهر و سال دفاع قید گردیده است؛ در ادامه چکیده‌ای از مباحث مطرح شده در پایان نامه نیز جهت اطلاع خوانندگان درج گردیده است. بدون تردید پایان نامه‌های نگارش یافته درباره شخصیت امام حسین علیه السلام، اعم از داخل و خارج کشور، خیلی فراتر از این تعداد پایان نامه‌هاست که به امید الهی، به تدریج در شماره‌های آینده این نشریه معرفی خواهند گردید.

کلید واژه:

امام حسین علیه السلام، عاشورا، کربلا، پایان نامه‌ها، کارشناسی ارشد.

۱. کارشناس علم اطلاعات و دانش‌شناسی. phdyazdanpanah@gmail.com

۲. کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی. raz.soleimani@gmail.com

۱. ابراهیمی فروتقه، علیرضا. «اصول اخلاقی نهضت عاشورا». استاد راهنما: سید یدالله یزدان پناه، استاد مشاور: محمد مهدی مهندسی. قم، دانشگاه معارف اسلامی، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۹.

چکیده: اخلاق نقش بسیار اساسی در سعادت انسان در دنیا و آخرت و نیز شکل‌گیری شخصیت فردی و اجتماعی او دارد. همچنین اخلاق ارتباط مستقیمی با روح انسان دارد و بدون توجه به روح اخلاق معنا پیدا نمی‌کند. بنابراین شناخت روح و درک اهمیت آن تأثیر بسزائی در رابطه با اصول اخلاقی دارد که یک انسان باید آنها را کسب نماید. در این پایان نامه ضمن بررسی زوایای مختلف روح - تا حدی که به این پایان نامه مرتبط می‌شود - و ارتباط آن با اخلاق، به اهمیت تربیت روح و کسب اصول اخلاقی توسط آن پرداخته شده است. اصول اخلاقی که در این پایان نامه مورد بررسی قرار گرفته اصول اخلاقی بسیار مهمی بوده که در نهضت عاشورا بروز و ظهور کرده است و با عینیت دادن آنها در قالب افراد حماسه ساز این نهضت عظیم، این اصول به صورت کاربردی مورد بحث قرار گرفته است تا راهنمایی برای استفاده‌ی افراد در جهت تربیت روح قرار گیرد.

۲. ابراهیمی، رقیه. «سکینه بنت الحسین (علیها السلام) در ادبیات عرب». استاد راهنما: علی اوسط ابراهیمی، استاد مشاور: محمد صالح شریف عسگری. تهران، دانشگاه تربیت معلم، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۱.

چکیده: درباره زندگی و شرح حال حضرت سکینه (علیها السلام) دختر امام حسین (علیها السلام) روایت‌ها و گزارش‌هایی ثبت شده که در برخی از آنها احتمال تهمت و افترا می‌رود. این روایت‌ها شامل زندگی خصوصی و ازدواج، نقد اشعار شاعران، قدرت نقادی و داوری، حمایت از موسیقی و مغنیان و... می‌شود. در قرن اخیر رویکردهای متفاوتی نسبت به آن به وجود آمد. برخی همه یا بیشتر این اخبار را درست انگاشته و در کتاب‌هایی چون تاریخ ادب و نقد عربی، تاریخ موسیقی و حقوق زنان به آن استناد کردند. برخی دیگر اما، همه یا بیشتر این اخبار را کذب و نادرست و از ساخته‌های راویان دانسته‌اند که به دلایل مختلف به این کار پرداخته‌اند.

۳. ابوالفضل، عاطفه. «بررسی و شناخت تعزیه و تعزیه خوانی در روستای نسلج شهرستان کاشان». استاد راهنما: میراسکندری، استاد مشاور: سپهر. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، رشته روانشناسی و علوم اجتماعی، ۱۳۹۰.

۴. ادبی فیروزجایی، فرشته. «بررسی روش تفسیری امام حسین (علیها السلام)». استاد راهنما: محمد علی

اسدی نسب. تهران، دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۰.

چکیده: تاکنون گرچه قدم های ارزشمندی در راستای میراث گران قدر امام حسین علیه السلام در عرصه های مختلف از جمله تفسیر آن حضرت برداشته شده اما به نظر می رسد حق مطلب انجام نگرفته و آنچه که شایسته آن حضرت باشد در عرصه قرآن پژوهی صورت نپذیرفته است. هدفی که از این پایان نامه دنبال می شود، بیان این نکته است که روش تفسیری امام حسین علیه السلام روشی جامع محسوب می شود و آن حضرت از مناهج مختلف تفسیری چون شیوه عقلی، قرآن به قرآن و... بهره جسته است. مجموعه ای که ملاحظه می شود سیری گام به گام در راستای همین هدف بوده است. در فصل اول این مجموعه تفسیر در عصر امام حسین علیه السلام مورد بررسی قرار گرفته است، در فصل دوم مروری به آراء تفسیری آن حضرت و دسته بندی روایات آن حضرت آمده است. فصل سوم به مبانی تفسیری می پردازد و در فصل چهارم روش ها و سبک های تفسیری مورد مطالعه قرار گرفته است. در پایان این مجموعه به بازتاب روش تفسیری امام حسین علیه السلام در تفاسیر معاصر پرداخته ایم و در نهایت نگارنده با استعانت از شواهد روایی و نیز برگرفته هایی از اندیشه مفسران مختلف به این نتیجه رسیده است که روش تفسیری امام حسین علیه السلام منحصر در روش خاصی نیست.

۵. اربابی، حمیدرضا. «سیره اهل بیت در عزاداری و استمرار آن تا عهد آل بویه». استاد راهنما:

هادی عالم زاده. دانشگاه تهران، رشته الهیات، کارشناسی ارشد، ۱۳۷۶.

چکیده: عزاداری به معنی انجام رفتارهای خاصی در سوگ افراد است. بررسی سیره اهل بیت در این زمینه ضروری است و این نوشته بر مبنای تحلیل رفتارها و سخنان اهل بیت تنظیم شده است. رفتار اعراب جاهلی در عزاداری از قبیل اعلام مرگ همراه با برزبان آوردن نام و شرح اوصاف متوفی، گریستن، شیون، جزع و فزع و نوحه گری به صورت کاملاً رسمی رایج بوده است. اجیر کردن زنان نوحه گر و مبالغه در برشمردن مناقب متوفی نیز انجام می شده است. رفتارهای رایج در سوگواری شامل خبر مرگ، اندوه، گریستن، دعا، استرجاع، طلب آمرزش، بیان خوبی های متوفی، شیون و بی تابی، سیلی به چهره زدن، گریبان دریدن، موی تراشیدن، خاکسترو خاک بر سر ریختن، تسلیت گفتن، دشنام و شکوه از روزگار، نوحه گری مصنوعی و مرثیه سرائی، به ترتیب بیان شده، گزارش های تاریخی و شواهد حدیثی مربوط متوفی و بیان خوبی های او در سیره اهل البیت به صورت طبیعی و غیر رسمی وجود داشته و بقیه رفتارها نهی شده است. این نهی، گاه صریح و گاه تلویحی بوده است. در مورد رفتارهای

رایج در عزاداری بعد از دوره غیبت، ونحوه عزاداری برای علما و بزرگان دین هیچ‌گونه مراسم خاصی مرسوم نبوده است. اما در آیین‌های عزاداری در دوره آل بویه ماتم و سوگواری عاشورا شامل گریه‌ی رسمی، حرکت دسته جمعی، نوحه‌گری و مرثیه سرائی، به فرمان معزالدوله، در عاشورای هر سال رسماً انجام می‌شده است.

۶. ارسلان، مریم. «بررسی ساختاری ده ترکیب بند عاشورایی». استاد راهنما: محبوبه مباشری،

استاد مشاور: حسین فقیهی. دانشگاه الزهراء، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

چکیده: موضوع پژوهش در این پایان‌نامه نقد و بررسی ساختاری ترکیب بندهای عاشورایی ۱۰ شاعر (محتشم کاشانی، فدایی مازندرانی، وحشی بافقی، ملا عبدالرزاق لاهیجی، سروش اصفهانی، وصال شیرازی، وقار شیرازی، صباحی بیدگلی، حزین لاهیجی و عاشق اصفهانی) است. در این پایان‌نامه ساختار ظاهر، زبان شناسی، لغوی، بلاغی، دستوری و محتوایی ترکیب بندهای مذکور مورد بررسی قرار گرفته است.

۷. اسدی، ابوالحسن. «بررسی علل چگونگی قیام‌های دوره امام سجاد علیه السلام و موضع‌گیری آن

حضرت در برابر آن‌ها». استاد راهنما: فواد پورآرین، استاد مشاور: صالح پرگاری. تهران، دانشگاه تربیت معلم، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

چکیده: در عصر امامت امام سجاد علیه السلام چهار قیام مهم در دو منطقه حجاز و عراق رخ داد. این قیام‌ها به طور مستقیم و غیرمستقیم تحت تأثیر قیام امام حسین علیه السلام قرار داشتند. قیام حره در سال ۶۳ هجری اولین واکنش جهان اسلام نسبت به شهادت حسین بن علی علیه السلام بود. در این قیام مردم مدینه از بیعت با یزید سرباز زدند و امویان را از شهر اخراج کردند. یزید، مسلم بن عقبه مری را در رأس سپاهی به مدینه فرستاد و مسلم در واقعه معروف به واقعه‌ی حره بر مردم مدینه پیروز شد و از باقی مردم به عنوان بردگان یزید بیعت گرفت. دومین قیام توسط توایین کوفه شکل گرفت؛ این گروه از بی وفایی و پیمان شکنی خویش توبه کردند و در اندیشه قصاص قاتلان امام حسین علیه السلام برآمدند. آنان در ربیع الآخر سال ۶۵ هجری با مرگ یزید و سستی امور حکومت اموی به رهبری سلیمان بن صرد خزاعی، قیام خود را آشکار کردند و با گروه کثیری از سپاهیان اموی در منطقه عین الورد درگیر شدند و در این جنگ تعداد زیادی از آنان به همراه سلیمان بن صرد به شهادت رسیدند. پس از شکست توایین، مختار بن ابی عبید ثقفی با کسب حمایت محمد بن حنیفه و دیگر شیعیان، جنبشی دیگر را برای قصاص قاتلین حسین علیه السلام بر ضد امویان سامان داد. وی پس از تصرف کوفه و تثبیت نسبی قدرتش، به قصاص قاتلان امام حسین علیه السلام پرداخت. به همین

- علت اشراف قبایل کوفی، امویان و مصعب بن زبیر در صدد جنگ با او برآمدند و در دو نبرد مدار و حروء بر مختار و همراهانش غلبه یافتند و با قتل مختار برکوفه مسلط شدند. آخرین قیام مورد بررسی قیام عبدالله بن زبیر می باشد. عبدالله بن زبیر با بهره گیری از شرایط زمانی به وجود آمده پس از فاجعه کربلا و حمله و هتک حرمت به مکه و مدینه، دعوی خلافت کرد و در فاصله سال های ۶۳ تا ۷۳ هجری به عنوان خلیفه بر بخش های وسیعی از جهان اسلام حکم راند؛ به طوری که در این زمان دو خلیفه زبیری و اموی یکی در حجاز و دیگری در شام حکومت می کردند. سرانجام این قیام با اقدامات گروه های مخالف این خاندان و اشتباهات تاکتیکی و سیاسی ایشان و شرایط زمانی خاص این دوره به شکست عبدالله بن زبیر از حجاج بن یوسف ثقفی انجامید و حجاز تحت حاکمیت بنی امیه درآمد.
۸. اسکندرلی، سکینه. «بررسی و تحلیل آثار تربیتی قیام عاشورا». استاد راهنما: معصومه صمدی. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.
۹. اسلامی کتابچی، فاطمه. «نقد و بررسی پوستره های مذهبی در پنج سال اخیر ایران (از سال ۱۳۸۱)». استاد راهنما: عفت السادات افضل طوسی، استاد مشاور: محبوبه مداری محدث. دانشگاه الزهرا، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۷.
- چکیده: عنوان پژوهش حاضر «نقد و بررسی پوستره های مذهبی در پنج سال اخیر ایران از سال ۱۳۸۱» می باشد. این پژوهش شامل پنج بخش می باشد که ضمن توجه به نقد هنری و حقیقت و حکمت هنر اسلامی و گذری بر تاریخچه پوستر با قواعد و قوانین خلق یک پوستر و همچنین توجه به فرهنگ و فلسفه عاشورا، به نقد و بررسی دو دوره از سوگواره پوستره های عاشورایی و مجموع آثار هنرمندان و بویژه آثار برگزیده این سوگواره ها، بیشتر مدنظر و بررسی قرار خواهد گرفت. مهمی که از این پژوهش نتیجه می شود محور و اساس پوستره های مذهبی - عاشورایی بیان خود هنرمند و نگرش داوران نگرشی شخصی و فرمالیستی به اثر می باشد، و فرهنگ و فلسفه عاشورا در خلق و حتی در داوران سوگواره های عاشورایی کمتر دخالت دارد.
۱۰. اسماعیل نژاد تیمورآبادی، محرم. «رثاء امام حسین (ع) در دیوان شریف رضی». دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۳.
۱۱. اصائلو، سمیه. «شرح و ترجمه تخمیس ترکیب بند علامه سید مهدی بحر العلوم با نگاهی بر محتشم کاشانی». استاد راهنما: عبدالعلی آل بویه لنگرودی. قزوین، دانشگاه بین المللی امام خمینی (ره)، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۱.

چکیده: این پژوهش پس از بررسی و شرح و ترجمه این اثر ارزشمند، به مقایسه‌ی محتوایی و زیباشناختی دواثر فارسی و عربی در حوزه عاشورا پرداخته و اشتراکات و تمایزات آن دورا در این سه حوزه تبیین کرده است.

۱۲. اصغری، یعقوب. «مقایسه مصائب امام حسین (ع) و مصائب عیسی مسیح (ع)». استاد راهنما: محسن احتشامی، استاد مشاور: احمدرضا غایی. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

چکیده: هدف از این پژوهش مقایسه مصائب امام حسین (ع) و مصائب حضرت عیسی مسیح (ع) است. دودین بزرگ الهی یعنی اسلام و مسیحیت به دلیل انتسابشان به حضرت ابراهیم (ع) ادیان ابراهیمی خوانده می‌شوند که با هم گفتمان و همزیستی مشترکی دارند که باید این گفتمان مشترک را از طریق رهبران بزرگوار دین اسلام حضرت اباعبدالله حسین (ع) و دین مسیحیت حضرت عیسی مسیح (ع) بررسی نمود. این دو بزرگوار امام حسین (ع) و عیسی مسیح (ع) اشتراکاتی همانند: الف- هر دو هدایتگر جامعه‌اند؛ ب- هر دو معصوم از گناه و خطا بودند و افتراقاتی مانند: الف- قوم امام حسین (ع) او را به شهادت رساندند اما به اعتقاد مسیحیت قوم یهود حضرت عیسی مسیح (ع) را به صلیب کشیدند. ب- اهل بیت امام حسین (ع) به اسارت و آزار و شکنجه دیدند اما عیسی مسیح (ع) اهل بیته نداشت.

۱۳. اصغری، منیژه. بررسی آسیب‌های اجتماعی و امنیتی قمه زنی در عاشورا. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اراک، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۱.

۱۴. امامی میبدی، سید ناصر. «تعزیه در میبد». استاد راهنما: محمدرضا خاکی. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۰.

۱۵. امجدیان، حسن. «مشروعیت دولت در فقه سیاسی شیعه با تأکید بر واقعه کربلا». استاد راهنما: فرید محسنی. دانشگاه امام صادق (ع)، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۱.

چکیده: نگرش فقهی و حقوقی به قیام امام حسین (ع) و ارزیابی مشروعیت آن بسترهایی را برای تحلیل این واقعه در عرصه حقوق اساسی فراهم می‌آورد. در حقیقت قائل شدن به قیام عاشورا مبتنی بر موازین فقهی و حقوقی زمینه‌ساز الگوپذیری از آن را در همیشه تاریخ بوجود می‌آورد.

۱۶. اندیشه، هاشم. «مبانی قرآنی و روایی زیارت عاشورا». استاد راهنما: ولی‌الله نقی پورفر، استاد مشاور: ابراهیمی راد. دانشگاه اصول الدین، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۹.

چکیده: پژوهش پیش رو، تحقیق درباره «مبانی قرآنی و روایی زیارت عاشورا» می باشد که سعی شده تعدادی از عناوین و موضوعات مطرح شده در زیارت عاشورا از منظر آیات و روایات مورد تحقیق و بررسی قرار گیرند. این پایان نامه دارای شش فصل است که فصل اول آن به کلیات پرداخته است. فصل دوم: شامل مبانی بحث می شود که دارای چهار بخش به نام های: بخش اول: زندگی نامه امام حسین علیه السلام، بخش دوم: توصیف تربت کربلا در روایات، بخش سوم: ثواب زیارت امام حسین علیه السلام و پاداش گریه بر امام حسین علیه السلام و اجر زائران و بخش چهارم: زیارت عاشورا در کهن ترین کتب و بررسی سند زیارت عاشورا و کیفیت خواندن زیارت عاشورا و فضیلت خواندن زیارت عاشورا و اعتراض شیخ بهایی به فضایل زیارت عاشورا می باشد. فصل سوم: عنوان زیارت عاشورا و ترجمه آن و قطعه بندی آن است. فصل چهارم: عنوان سلام و صلوات و رحمت و مغفرت و قدم صدق در آیات و روایات می باشد. فصل پنجم: عنوانش حمد و شکر و شفاعت و مقام محمود و شهادت و تولی در آیات و روایات می باشد که دارای شش بخش با عنوان های: بخش اول: حمد، بخش دوم: شکر، بخش سوم: شفاعت، بخش ششم: مقام محمود، بخش پنجم: شهادت، بخش ششم: تولی، می باشد. فصل ششم: عنوانش لعن و تبری در آیات و روایات که شامل دو بخش می شود: بخش اول: لعن و بخش دوم: تبری و بالاخره نتیجه گیری و درانتها از منابع یاد شده است.

۱۷. انصاری حقیقی، محمد حسین. «عاشورا در آینه فقه و حقوق اسلامی». استاد راهنما: محمد موسوی بجنوردی، استاد مشاور: صادق موسوی. تهران، دانشگاه تربیت معلم، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۷.

چکیده: حرکت بی مانند امام حسین علیه السلام در طول تاریخ از دیدگاه های گوناگون مورد پژوهش قرار داشته است. نگاه فقهی به این قضیه دارای آثاری ژرف در فقه اسلامی به معنای عام و فقه شیعی به نحو خاص و موجب پیشرفت علم فقه و استخراج قواعد مهم و کاربردی در فقه و حقوق اسلامی می باشد. در خصوص این حرکت و اهداف آن نظریه های گوناگونی ارائه شده است که گاه متناقض با یکدیگر است و یا متناقض می نماید. فروع بسیاری در فقه به عاشورا مربوط می شود که می شود آن ها را به چند دسته تقسیم نمود، اما آنچه در این پژوهش مورد تحقیق قرار گرفته است، بعضی از عناوینی است که بر خود قیام صدق می کند یا ادعا شده است که صدق می کند. در این نوشتار ابتدا مبادی تصویری و تصدیقی هر مبحث و سپس انطباق آن بر جریان عاشورا مورد بررسی قرار می گیرد.

۱۸. انصاری، علی شیر. «ابعاد تربیتی واقعه عاشورا». استاد راهنما: محمدرضا قائمی مقدم، استاد مشاور: محمدرضا هدایت پناه. دانشگاه جامعه المصطفی، رشته اخلاق و تربیت، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۴.

چکیده: قیام عاشورا یکی از مهم‌ترین پدیده‌های تاریخ اسلام و تاریخ بشر به حساب می‌آید و همان‌طور که از بعد تاریخی از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است از بعد تربیتی نیز اهمیت بسزایی دارد. این پایان‌نامه در شش فصل تدوین یافته است: فصل اول به بیان کلیات تحقیق پرداخته است. فصل دوم جامعه اسلامی در عصر امام حسین علیه السلام را از لحاظ دینی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی مورد بررسی قرار داده است. در فصل سوم به برخی از خصوصیات اخلاقی و تربیتی امام حسین علیه السلام اشاره شده است. در فصل چهارم، مهم‌ترین اهداف قیام عاشورا (امر به معروف و نهی از منکر، احیای سنت و سیره پیامبر و بنیاد حکومت اسلامی) مورد بررسی قرار گرفته است. فصل پنجم به اصول تربیتی واقعه عاشورا (اصلاح اجتماعی، بیداری، حق محوری، عزت و سربلندی) پرداخته و برای هر کدام جمله‌ای از سخنان نورانی آن حضرت بیان شده است. در فصل ششم به بررسی مهم‌ترین روش‌های تربیتی حضرت پرداخته و برای تأیید آنها مصداق‌هایی از گفتار و عمل آن حضرت بیان شده است؛ از جمله روش تربیتی محبت.

۱۹. انصاری، ملاک. «طرح ساماندهی حرمین الشریفین شهر کربلاء». استاد راهنما: احمد خوشنویس، استاد مشاور: بهناز امین‌زاده. دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، رشته معماری، کارشناسی ارشد، ۱۳۷۹.

چکیده: این پژوهش شامل موارد ذیل است: چارچوب روش‌شناسی، بررسی ویژگی‌های تاریخی، بررسی ویژگی‌های محیطی، بررسی ویژگی‌های اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی، کالبدی، سطح مداخله، الگوی برنامه‌ریزی و طراحی مرکزیت قدیم، تدوین نظام طرح و ارائه طرح.

۲۰. ایمانی، محبوبه. «وجوه بلاغت و مضامین عرفانی دعای عرفه». استاد راهنما: محمد شیخ، استاد مشاور: مریم شعبانزاده. دانشگاه سیستان و بلوچستان، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

چکیده: دعای عرفه، دعایی است که در صحرای عرفات بر زبان امام حسین علیه السلام جاری گشت. امام علیه السلام در این دعا مضامین بلند عرفانی را به منظوری بیان خواسته خویش از خداوند، با الفاظ فصیح و بلیغ درمی‌آمیزد. دعای عرفه میدان وسیعی از بلاغت را در بر گرفته است. بلاغت علم سخنوری و سخن‌پردازی می‌باشد و به معانی، بیان و بدیع

تقسیم می‌گردد که این علوم به طور چشمگیری در دعا دیده می‌شود؛ همچنین این دعا نمونه‌های اعلای عرفان اسلامی به شمار می‌رود و بستر مضامین عرفانی از جمله توکل، رضا، رجا و... گشته است و بیانگر این مسأله می‌باشد که امام حسین علیه السلام عارف واقعی بود که دعای عرفه برزانش جاری گشت. در این پژوهش سعی شده است به روش توصیفی-تحلیلی، ضمن بیان کلی مفهوم و معنای دعا به بررسی وجوه بلاغی و مضامین عرفانی دعای عرفه پرداخته شود.

۲۱. آزادیان، سهیلا. مبانی، «مؤلفه‌ها و عوامل موثر در احیای نهضت امام حسین علیه السلام از منظر قرآن و حدیث». استاد راهنما: محمدرضا حسینی نیا، استاد مشاور: مهدی اکبرنژاد. دانشگاه ایلام، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

چکیده: ارزش‌ها و فضیلت‌های هر مکتب، مذهب و هر اندیشه‌ای، در گذر زمان گرد فراموشی می‌گیرند یا از مسیر اصلی خویش منحرف و دچار ضرب‌های بنیانی می‌شوند. برای جبران چنین آفت بزرگی، باید شخصیت‌های مؤثر جامعه به احیا و بازسازی آن اصول و ارزش‌های فراموش شده بپردازند. موضوع احیای در قرآن کریم به عنوان یکی از اهداف عمده پیامبران در دیدن روح حیات به جامعه معرفی شده است: «اَسْتَجِیْبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا یَحْیِیْكُمْ» «دعوت خدا و پیامبر را اجابت کنید هنگامیکه شما را به سوی چیزی می‌خواند که شما را حیات میبخشد؛ در شناسایی این جنبش‌های بیدارگرانه به یک سری مبانی، مؤلفه‌ها و عواملی که در این حرکت‌ها تأثیرگذار می‌باشند پی می‌بریم. در میان حرکت‌های احیایگرانه، نهضت امام حسین علیه السلام به دلیل ریشه‌دار بودن مبانی و مؤلفه‌های آن در دین، تأثیری به مراتب افزون‌تر در جوامع دینی دارد. که این مبانی و مؤلفه‌ها، ظرفیت تأثیرگذاری در زمان‌ها و مکان‌های دیگر را دارند. زیرا در صورت بروز خطر در دین، انحراف و انحطاط جامعه‌ی اسلامی، هر مجاهد فی سبیل‌الله که بخواهد آن فساد را ریشه‌کن سازد، با اتکا و عمل به این مبانی و مؤلفه‌ها و شناسایی آفات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی آن، می‌تواند به تجدید بنای نظام و حفظ ارزش‌ها و آرمان‌های آن بپردازد. لذا با توجه به ضرورت این مسأله، تحقیق حاضر بر آن است به معناشناسی واژه‌ی مبانی، مؤلفه، احیایگری و نهضت بپردازد و مبانی نظری نهضت بیدارگرانه امام حسین علیه السلام را در لابه لای آیات قرآن و سخنان امام حسین علیه السلام به دست آورد.

۲۲. آسایش، سید محمد. «طراحی الگویی برای تداوم خانه‌های امام حسینی در یزد». استاد راهنما: محمدرضا اولیاء. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تفت، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۳.

چکیده: اقامه مجلس عزاداری و اشاعه، ترویج و حفظ فرهنگ عاشورا در قالب سوگواری‌ها، نوحه خوانی‌ها، مرثیه سرایی‌ها، روضه خوانی و شبیه گردانی‌ها در حسینیه‌ها، تکایا، مساجد و منازل با عشق و ارادت به اهل بیت مطهر پیامبر مکرم اسلام صلی الله علیه و آله و سلم در گذر زمان تا کنون افتخار مردمان دارالعباده یزد است و همین عشق و دلداری به اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام است که باعث می‌شود هر ساله عزاداری‌ها باشکوه و عظمت بیشتری برگزار شود. این پژوهش قطره کوچکی است از دریای اخلاص باورها و ارزش‌های مردم مومن یزد در قالب شناخت و معرفی خانه‌های امام حسینی یزد که واقفان، بانیان و متولیان این بیوت شریف، معنای عمیق درالعبادگی را در میراث معنوی درالعباده یزد از خویش بر جای گذاشته‌اند. از آنجایی که بعضی از مردم یزد خانه‌های خود را در اختیار برگزاری مراسم عزاداری قرار می‌دهند بر آن شدیم تا با انجام این پژوهش هر چند مختصر و ناقص راه حلی را برای تداوم این خانه‌های امام حسینی در یزد ارائه دهیم. در این راه ابتدا با تاریخچه مختصر هجرت و شهادت عظیم و تاریخ ساز حضرت سیدالشهداء علیه السلام آشنا می‌شویم، سپس نگاهی می‌اندازیم به سیر تاریخی سوگواری برای سرور و سالار شهیدان از ابتدا تا کنون و آئین‌ها و شیوه‌های عزاداری حسینی در یزد. در ادامه به معرفی اماکن مقدس و کانون‌های عزاداری و بیان ویژگی‌های بافت تاریخی یزد که خانه‌های امام حسینی را همچون نگینی درخشان در دل خود جای داده است پرداخته، و با شناسایی خانه‌های امام حسینی در یزد و معرفی آنها به تحلیل و بررسی این خانه‌ها پرداخته و به شناسایی ظرفیت‌هایی می‌پردازیم که یک خانه نیاز دارد تا بتواند به یک خانه امام حسینی تبدیل شود. در نهایت با انتخاب بستری مناسب به طراحی الگویی برای یک خانه امام حسینی می‌رسیم.

۲۳. آشوری، محمد مهدی. «چگونگی شکل‌گیری سنت‌های عاشورا از آغاز تا دوره صفویه». استاد راهنما: ابوالقاسم پیاده کوهسار، استاد مشاور: محمد نبی سلیم. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شاهرود، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

چکیده: در این پژوهش به بررسی چگونگی شکل‌گیری سنت‌های عاشورا از آغاز تا ابتدای دوره صفویه پرداخته شده است. این پژوهش به روش اسنادی، توصیفی و مطالعات کتابخانه‌ای بررسی و فیش برداری از منابع مرتبط با موضوع و سپس تحلیل، تجزیه و سرانجام نتیجه‌گیری از یافته‌ها اجرا شده است که از منابع کتابخانه‌های سطح شهرستان شاهرود،

دانشگاه، آستان قدس رضوی، موسسات صافات و نور و وسایط‌های اینترنتی در امر پژوهش استفاده‌گردیده است که حاصل آن، دستیابی به نتایج ارزنده‌ای همچون، عزاداری خاندان پیامبر اسلام (ص) و طرفداران اهل بیت (ع) پس از واقعه عاشورا به تدریج صورت ثابت و فراگیر یافته و روند شکل‌گیری سنت‌های عاشورایی در هر دوره‌ای متفاوت بوده که در دوره امویان بویژه عباسیان در خفا صورت می‌گرفت و برای جلوگیری از این سنت‌ها، به اذیت و آزار زوار، تخریب قبر امام حسین (ع) می‌پرداختند. و بالعکس در دوران آل بویه شاهد آشکار شدن سوگواری‌ها به طور رسمی و تحول عظیمی در شکل‌گیری این سنت‌ها در اجتماع بوده‌ایم و در عصر سلسله‌های ترک تبار (غزنویان، سلجوقیان، خوارزمشاهیان، مغولان و تیموریان) در اکثریت این دوره‌ها عزاداری‌ها در خفا و کم و بیش آشکارا صورت می‌گرفته است. در مجموع بعد از دوره‌ی حکومت آل بویه، اکثریت عزاداری‌ها در خانه‌ها برگزار می‌گردید، تا این‌که در دولت صفوی، قضیه‌ی سنت‌های عاشورایی ظهور بیشتری یافت.

۲۴. آقای نیارکی، سید محمد باقر. «کوفه پس از عاشورای سال ۶۱ تا آغاز خلافت عباسیان (با تکیه بر اوضاع اجتماعی و فرهنگی)». استاد راهنما: حجت‌الله ایزدی، استاد مشاور: مصطفی مجد. تهران، دانشگاه پیام نور، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۹.

چکیده: کوفه شهری است با فرازونشیب‌های فراوان و مردم این شهر به علت تغییر موضع‌های آنی به بی‌وفایی مشهور شدند. پس از واقعه عاشورا مردم که دچار احساس خسران شده بودند باز احساساتی شده و دست به قیام زدند اما در تمام مراحل با توجه به ویژگی‌هایی که ریشه در بافت ناهمگون و فرهنگ غیر یکدست آنها داشت، نتوانستند حرکت مؤثری انجام دهند. این پژوهش سعی در بازشناسی شرایط فرهنگی و اجتماعی این شهر دارد.

۲۵. آقای، ابوالفضل. «بررسی نقوش و خط‌نگاره‌های مربوط به مراسم عزاداری امام حسین (ع) در اصفهان عصر حاضر». استاد راهنما: محسن مراثی، استاد مشاور: مرتضی اسدی. دانشگاه شاهد، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

چکیده: قیام امام حسین (ع) در جان فرهنگ، هنر و زیست مردم ایران نشست؛ به گونه‌ای که کمتر کسی را می‌توان دید که از این خرمن طلایی، بی‌بهره باشد. از جمله مواردی که در مراسم عزاداری و سوگواری آن حضرت در شهرهای مختلف از جمله اصفهان استفاده می‌شود، کتیبه‌ها و بیرق‌های عزاداری برخاسته از فهم شیعی است. این کتیبه‌ها و بیرق‌ها از نقوش مختلف سنتی تا نشانه‌های جدید و خطوط متنوعی چون کوفی، ثلث، نسخ،

نستعلیق، رایانه‌ای و دست آزاد پرشده‌اند که با ترکیب بندی خاصی، نماینگر هویت و کارکرد آیینی و اجتماعی این مراسم است. در کنار منابع کتابخانه‌ای در این تحقیق سعی شده تا با بررسی نمونه‌هایی از این کتیبه‌ها و بیرق‌ها که به صورت میدانی عکاسی شده و آنالیز تجسمی به وجوه بصری و نقاشانه آن‌ها نگاه شود و جایگاه این هنر مردمی که مورد غفلت قرار گرفته شده است، یادآوری گردد. تحقیق حاضر به صورت کیفی و تحلیل محتوایی انجام شده است. در این تحقیق، به توازن و تعادل در همه کارها و کارکردگرایی آنها مانند دیگر هنرهای ایرانی اسلامی به چشم می‌خورد.

۲۶. آقای افشار، مرضیه. «بررسی شاخص‌های سیره سیاسی و تربیتی حضرت زینب علیها السلام». دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بافت، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۱.

۲۷. آهنگر، مختار. «بررسی، تحقیق و ترجمه خطبه‌های امام حسین علیه السلام از مدینه تا کربلا». استاد راهنما: سیمین ولوی، استاد مشاور: زهرا خسروی. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، رشته ادبیات و علوم انسانی، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۲.

چکیده: هدف از این پژوهش آشنایی با قیام و حرکت تاریخی امام حسین علیه السلام و ترجمه و شرح و خطبه‌های این امام همام از مدینه تا کربلا می‌باشد. این پژوهش با روش استفاده از منابع و ماخذ قدیمی و جدید و تطبیق و مقایسه بین این دو سری منابع صورت گرفته است. نتیجه کلی: نتیجه‌گیری می‌کنم که اساساً امام حسین علیه السلام در بیشتر خطبه‌ها، دعوت به تقوای الهی، امر به معروف و نهی از منکر، عدم پذیرش ستم، مبارزه با آن و به شهادت رسیدن خود و یارانش را در کربلا مطرح نموده و فضائل اخلاقی خاندان اهل بیت علیهم السلام و رذایل اخلاقی بنی امیه را نیز بیان کرده است

۲۸. بابایی، علی. «بررسی نقاشی‌های عاشورایی در ایران (عنوان پروژه عملی: عاشورا)». استاد راهنما: مهدی محمدیان، استاد مشاور: علی اصغر شیرازی. دانشگاه شاهد، رشته نقاشی، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۶.

چکیده: قیام عاشورای حسینی در ۱۴۰۰ سال پیش در همه ابعاد زندگی بشر تأثیرگذار می‌باشد و در این میان هنرنیز در شاخه‌های مختلفش از این تأثیرپذیری بی‌نصیب نبود. شاید در ابتدا این تأثیرات بسیار ساده و در حد یک شمایل بوده است که در دوره آل بویه به دلیل حمایت حکومت وقت به آن توجه شد. اما گذشت زمان باعث رشد و شکوفایی این هنر دینی گردید. اگرچه حکومت‌های مخالف با نهضت امام حسین علیه السلام بودند ولی ابا

عبدالله (ع) در دل مردم ایران جای داشت و البته هنرمندان نیز مستثنی از این مردم نبودند. از دوره صفویه به بعد عاشورا در میان هنرمندان جایگاه ویژه‌ای بازمی‌کند که اوج شکوفایی آن را در میان نقاشان قهوه خانه‌ای می‌توان مشاهده کرد. بعد از انقلاب اسلامی هم فضای مناسبی برای خلق آثاری با موضوع عاشورا در میان هنرمندان ایجاد شد و البته گستره هنر عاشورایی در ایران بیشترین جلوه را دارد، چراکه قیام امام حسین (ع) یک قیام و نهضت جهانی است.

۲۹. باقراف، سیاست. «مبانی قرآنی قیام امام حسین (ع)». استاد راهنما: محمدرضا جباری، استاد مشاور: عزت‌الله مولایی‌نیا. دانشگاه جامعه المصطفی، مرکز جهانی علوم اسلامی، مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی، رشته علوم قرآن و حدیث، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۵. چکیده: موضوع این تحقیق بررسی مبانی قرآنی جهاد و قیام امام حسین (ع) و پاسخ به شبهات مطرح شده در این زمینه است. در این رساله ابتدا مفهوم جهاد اسلامی تعریف و تبیین می‌شود و توصیفی اجمالی از شخصیت امام حسین (ع) ارائه می‌گردد. آنگاه مبانی قیام امام حسین (ع) از منظر قرآن و سنت بررسی می‌گردد. نگارنده امام حسین (ع) را مفسر واقعی قرآن دانسته و نقاط مشترک بین آن حضرت و قرآن را بیان می‌نماید. در ادامه سیره سیاسی و اخلاقی امام حسین (ع) و انطباق کامل آن با قرآن را تحلیل نموده و اصول قرآنی حاکم بر نهضت حسینی را بررسی می‌کند. وی در پایان به پنج شبهه در مورد کیفیت و علت قیام امام حسین (ع) از جمله قبیله‌ای دانستن این قیام و مصداق القای نفس دانستن آن را پاسخ می‌دهد.

۳۰. باهری، فروزان. «بررسی تطبیقی مضامین عاشورایی در شعر شاعران دوره بازگشت و انقلاب اسلامی». استاد راهنما: ناصر نیکوبخت، استاد مشاور: محمدرضا سنگری. دانشگاه تربیت مدرس، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

چکیده: یکی از جریان‌های مهم و پربسامد نوع غنایی شعر فارسی، شعر عاشورایی است که در دیوان شاعران شیعی از آغاز بروز حادثه حماسی عاشورا و شهادت حضرت اباعبدالله الحسین (ع) و یارانش تاکنون به منصفی ظهور رسیده است. با توجه به مقتضیات زمانی و حوادث سیاسی و اجتماعی هر عصر، شعر عاشورایی هم از نظر فرم و قالب و هم از نظر موضوع و محتوا، تطور و دگرگونی‌هایی داشته است. دوره‌ی بازگشت ادبی و عصر انقلاب اسلامی، دودوره‌ی متفاوت تاریخ ادب فارسی است که با توجه به مقتضیات سیاسی و اجتماعی هر دوره، شاعران شیعی در خصوص باز نمود واقعه‌ی عاشورا عکس العمل

ویژه‌ای داشته‌اند. نتیجه‌ی بررسی‌های صورت پذیرفته در شعر سه شاعر دوره‌ی بازگشت (صبحی بیدگلی، وصال شیرازی، سروش اصفهانی) و سه شاعر عصر انقلاب اسلامی (موسوی گرمارودی، علی معلم، سید حسن حسینی) نشان می‌دهد که شعر عاشورایی دوره‌ی بازگشت بیشتر حول محور سوگ و بزرگداشت تعزیت و لعن و نفرین بردشمنان آل‌البیت منحصر شده است؛ اما در مقابل، در شعر عصر انقلاب، به ابعاد دیگر از جمله حماسه، عرفان، ایثار، شهادت، ظلم ستیزی، پاسداشت آزاد منشی، مرگ سرخ، زیستن با عزت، فداکاری و... تأکید می‌شود. به علاوه قالب‌های شعری این دوره نیز متنوع تراز قالب‌های عصر بازگشت است.

۳۱. بدیعیان گورتی، راضیه. «بررسی ابعاد تربیتی واقعه عاشورا». استاد راهنما: محمد جواد لیاقتدار. دانشگاه اصفهان، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۸.

چکیده: واقعه عاشورا یکی از اثرگذارترین وقایع تاریخ اسلام است که منشاء تربیتی داشته بر مبنای اصول و مبانی تربیت اسلامی شکل گرفته است؛ با این وجود در طی اعصار گذشته توجه به بعد حماسی و عاطفی آن مانع از پرداختن به بعد تربیتی آن گشته است. پژوهش حاضر ضمن بررسی سیره امام حسین علیه السلام رهبر این نهضت تربیتی اهداف، مبانی و اصول تربیتی سیره امام حسین علیه السلام در جریان واقعه عاشورا را مورد بررسی قرار داده است.

۳۲. «بررسی و تحلیل آموزه‌های اخلاقی تربیتی و عرفانی دعای عرفه امام حسین علیه السلام». استاد راهنما: علی حاجی خانی، استاد مشاور: کاووس روحی برندق. دانشگاه تربیت مدرس، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

چکیده: انواع رفتاری‌هایی که امروزه بشریت با آن مواجه است، همگی ناشی از غفلت از تربیت و اخلاق و عرفان است. اصلاح و تهذیب نفس گام مهمی در تربیت و سازندگی روحیه اخلاقی و عرفانی انسان است. از مهم‌ترین راه‌هایی که در زمینه تهذیب و اصلاح نفس هر انسان مومن و موحدی کمک می‌کند دعاهایی است که از معصومین علیهم السلام رسیده که سرشار از معارف توحیدی و تعالیم الهی هستند؛ از جمله این دعاها، دعای عرفه امام حسین علیه السلام است. جاری شدن دعای عرفه از زبان امام حسین علیه السلام شاگرد ممتاز مکتب وحی از یکسو و عظمت معنایی دعای عرفه از سوی دیگر به این دعا اهمیتی خاص بخشیده است؛ چراکه این دعا مطالب تربیتی، اخلاقی و عرفانی عمیقی در مبحث خداشناسی در بر دارد. در تحقیق حاضر تلاش شده است با روش توصیفی تحلیلی و بهره‌گیری از آیات نورانی قرآن کریم و روایات معصومین علیهم السلام و تفاسیر، مهم‌ترین

مضامین دعای عرفه امام حسین علیه السلام در ابعاد اخلاقی، تربیتی و عرفانی مورد بررسی قرار گیرد. اصلی ترین آموزه های اخلاقی دعای عرفه امام حسین علیه السلام لزوم شکر و سپاسگزاری از خداوند و تجدید عهد و پیمان با خدا، اعتراف و اقرار به ناتوانی در شمارش نعمت های خداست. و محوری ترین مبنای تربیتی مستفاد از دعای عرفه عبارت اند از: خداگرایی و کمال جویی انسان و مهم ترین اصول تربیتی مستفاد از دعای عرفه اصل تدریج و تداوم در انجام عملیات تربیتی، و عمده ترین روش های تربیتی، روش یادآوری نعمت ها، روش احسان در برابر اسائه و روش الگوگیری از داستان سرایی قرآن کریم است و بارزترین آموزه های عرفانی دعای عرفه نیز عبارت اند از امکان قرب و وصال حضرت حق و راه های رسیدن به قرب است.

۳۳. برغمندی، اصغر. «اهل بیت علیهم السلام در شعر مهیارالدیلمی». استاد راهنما: باقر قربانی زرین، استاد مشاور: محمود شکیب. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، رشته زبان و ادبیات عرب، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۰.

چکیده: هدف پژوهش معرفی یکی از شاعران دوره عباسی و بررسی شعر اهل بیت علیهم السلام در دیوان مهیارالدیلمی می باشد. روش پژوهش کتابخانه ای و با استفاده از منابع و ماخذ است. با بررسی قصائد شیعی معیارالدیلمی به این نتیجه رسیدیم که او یکی از شعرای قوی و پرگویی عصر عباسی بوده است و با ضمیر صاف و استعداد قوی که داشته به مساسل مهم شیعه از جمله خلافت علی علیه السلام و واقعه کربلا... پرداخته و آنرا به تصویر کشیده است.

۳۴. بلتستانی، محمدرضا. «عقیله بنی هاشم زینب علیها السلام: تالیف آیت الله علی کریمی جهرمی (ترجمه به زبان اردو)». استاد راهنما: کلب صادق اسدی، استاد مشاور: کمیل اصغر زیدی. دانشگاه جامعه المصطفی العالمیه، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۴.

چکیده: در مقدمه مؤلف درباره علت تألیف این کتاب و علاقه شدید خود نسبت به آن معظمه پرداخته اند. اما مؤلف در این بخش عناوین سی گانه کتاب را که ما درشش ابواب مختلف تقسیم و ترتیب آن را نیز جابجا کردیم در باب اول درباره عناوینی مانند اسم و حسب و نسبت حضرت زینب علیها السلام ترتیب و لقب آن بانوبه بحث پرداخته ایم. در باب دوم راجع به ازدواج فرزندان آن حضرت بحث کرده اند. در باب سوم درباره عناوینی مثل زینب علیها السلام تشنه علم مقام علمی حضرت زینب علیها السلام کلمات حضرت زینب علیها السلام و فصاحت و بلاغت حضرت زینب علیها السلام... به بحث و بررسی پرداخته اند. در باب چهارم درباره عناوینی مانند همراهی حضرت زینب علیها السلام با امام حسین علیه السلام عواطف حضرت زینب علیها السلام با امام

حسین علیه السلام مدیریت و اشراف کامل زینب علیها السلام و جلالت فوق العاده زینب علیها السلام... به بحث پرداخته‌اند. در باب پنجم راجع به مقام بندگی حضرت زینب علیها السلام... مورد بحث و گفتگو قرار داده‌اند. در باب ششم در مورد نام زینب علیها السلام در آسمان‌ها، حضرت زینب علیها السلام از نظر صاحب نظران، یک سوال راجع به حضرت زینب علیها السلام... به تحلیل پرداخته‌اند. به خاطر اهمیت خطبه‌های آن حضرت در کوفه و شام و... ما این خاتمه را اضافه کردیم. چرا که مؤلف متن کامل آنها را در کتاب نیآورده بود و در پایان خاتمه، منابع و مآخذ را قرار دادیم. مخفی نماند علاوه بر این تجدد و نوگرایی که ما در فصل بندی و اضافات انجام دادیم راجع به پاورقی‌ها به اصل کتاب مراجعه شده و عین عبارت آن را بیان نکرده‌ایم و در بعضی موارد مطالب مهمی که مؤلف اجمالاً اشاره کرده بود به خاطر اهمیت موضوع ما آنرا در پاورقی آورده‌ایم، مثل نامه حضرت عبدالله بن جعفر علیه السلام به امام حسین علیه السلام و متن خطبات کوفه و شام.

۳۵. البوهالاه، حسین نعمه ابراهیم. «رجال فی واقعه الطف أنصار الامام الحسین علیه السلام من غیر الهاشمیین». استاد راهنما: محمد الدشتی، استاد مشاور: حسین مرادی نسب. دانشگاه جامعه المصطفی العالمیه، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۳.

چکیده: این نوشتار به معرفی اقوام، قبایل و شخصیت‌های (غیرخاندان اهل بیت) اختصاص دارد و در پنج باب سامان یافته است. نویسنده در باب اول ضمن معرفی انصار امام حسین علیه السلام از اهل کوفه به وصف قبیله سجننا، بنی اسد، آل همدان، اوس و خزرج، بنی تمیم، بنی تغلب، ازدیان، بنی کلاب، حنفیان، جهنیین، غفاریان و شیبانیین و... می‌پردازد. سپس نامه‌نگاری‌های افرادی از قبایل مذکور در دعوت و یاری کردن سید الشهداء (مانند نامه حبیب بن مظاهر و همسرش، شرح علاقه، شجاعت و غیرت او به امام حسین علیه السلام)، کمک رسانی بنی اسد و بعضی افراد قبیله بنی اسد همچون: مسلم بن عوسجه و محبت وی به اباعبدالله الحسین علیه السلام و گروهی از مردان بنی اسد مانند عمر (ع) بن خالد الاسد صیداوی، انس بن الحارث الکاهلی و الموقع بن ثمامه الأسدی) را وصف کرده است. در باب دوم نویسنده برخی رجال بصره را که در کربلا به مدد امام حسین علیه السلام آمده بودند معرفی می‌کند. باب سوم به وصف گروهی از بردگان از یاران امام حسین علیه السلام در کربلا و شهیدان روز عاشورا همچون: جون بن حوی و نحوه شهادت وی و ده تن دیگر از این افراد اختصاص دارد. در باب چهارم نویسنده به معرفی شهیدان نهضت حسینی قبل از واقعه کربلا می‌پردازد و کیفیت شهادت هانی بن عروه، مسلم بن عقیل، قیس بن

مسئهر صیداوی اسدی، عبدالله بن یقطر، عبدالاعلی بن یزید الکلبی، عماره بن صلخب ازدی، عباس بن جعدہ الجدلی، عبیدالله بن عمرو الکندی و عبیدالله بن الحارث بن نوفل همدانی را بیان می‌کند. در باب پنجم به معرفی برخی انصار سرور و سالار شهیدان امام حسین علیه السلام در کربلا از زنان، شجاعت‌ها و نقش آنان در حادثه عاشورا اختصاص دارد.

۳۶. بهرامی، رحمان. «نمادشناسی تصویری عاشورا». استاد راهنما: ابوتراب احمدپناه، استاد مشاور: محمد خزایی. دانشگاه تربیت مدرس، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۴.

چکیده: عاشورا بزرگترین نماد در فرهنگ شیعه است. شناسایی و آرایه دلایل حرکت و نماد زیبایی عاشورا رسالتی برگردن تمامی هنرمندان متعهد است؛ در بین نمادها می‌توان به نشانه‌های تصویری اشاره کرد. در این رساله تلاش بر آن بوده است تا پاسخ سوالات زیر آرایه گردد. ۱- چگونه و در چه زمانی علامت‌ها و نمادها شکل گرفته‌اند؟ ۲- قدرت انتقال مفاهیم کربلا در نمادها چگونه است؟ ۳- تأثیرات عاشورا در هنر ایران تا چه حدودی بوده است؟ ۴- چگونه می‌توان با زبان امروز و نمادهای گذشته عاشورا را معرفی نمود؟ در فصل اول تعریف و تاریخ سمبل و نماد و نیز سختی کوتاه در مورد نمادهای مذهبی و نظریات اهل سخن آورده شده است. در فصل دوم دلایل تاریخی قیام عاشورا و کارکردها و نیز تأثیرات عاشورا در هنر و فرهنگ ایرانیان آمده است. در فصل سوم تعریف علامت‌ها شناسایی و ریشه‌یابی و نیز معرفی علم‌ها، پرچم‌ها و اشیاء چوبی ویژه عاشورا آورده شده است. در فصل چهارم، تعزیه، زنگ و کاربرد آنها و نیز دلایل بکارگیری پرهای رنگین و علت و ابزار سیاه پوش نمودن هیأت‌ها و اماکن مذهبی در عاشورا بیان شده است. در فصل پنجم به بررسی نمادهای عاشورا و دسته‌بندی آنها پرداخته شده است. در فصل ششم به معرفی عاشورا با استفاده از نمادهای قدیم در گرافیک معاصر و نیز تأثیر آن در گرافیک و آثار گرافیکی در زمینه عاشورا پرداخته شده است.

۳۷. بیت الهی، فاضله. «سیمای امام حسین علیه السلام در شعر شاعران اهل سنت». استاد راهنما: حجت‌الله فسقری، استاد مشاور: مهدی نوری. سبزوار، دانشگاه تربیت معلم، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

چکیده: امام حسین علیه السلام شخصیتی والا در بین برگزیدگان الهی و اسوه‌ای بی‌نظیر در طول تاریخ بشریت است؛ به طوری که پیروان ادیان و مذاهب گوناگون، مجذوب شخصیت عزتمند و آزادی‌خواه ایشان شده‌اند. بسیاری از ادیبان، ذکر فضایل و سخن از قیام و نهضت ایشان را درونمایه‌ی نوشته‌های خود نموده‌اند. در زبان عربی، از همان آغاز، پس از

حادثه‌ی کربلا، چکامه‌ها و مرثیه‌های سوزناک در ترسیم نهضت کربلا، سروده شد، شاعران اهل سنت نیز از این امر مستثنی نبوده و هر کدام به قدر توان و درک خویش صادقانه ارادت و محبت خود را ابراز داشته‌اند و در ابعاد مختلف از شخصیت، پایداری، حق طلبی، مصیبات امام و خانواده‌ی ایشان سخن گفته‌اند.

۳۸. پرنوش، اشرف. «عاشوراء فی الشعر العراقی المعاصر (عبدالمنعم الفرطوسی، محمد مهدی الجواهری نمودجا)». استاد راهنما: سودابه مظفری، استاد مشاور: حسین ابویسانی. تهران، دانشگاه تربیت معلم، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

چکیده: واقعه‌ی عاشوراء و شهادت امام حسین علیه السلام از جمله بزرگترین حوادث در تاریخ اسلام بعد از واقعه‌ی غدیر شمرده می‌شود که در آن روز بهترین و عزیزترین خاندان رسول الله صلی الله علیه وآله و سلم در صحرای کربلاء به شهادت رسیدند. این واقعه‌ی انسانی در روحیه‌ی شاعران بسیار تأثیرگذار بوده چنانکه شاعران در طول تاریخ به سرودن شعر درباره آن همت گماشتند. دوتن از شاعران نامی معاصر عراق شمرده می‌شوند که اشعار محمد مهدی جواهری و عبدالمنعم فرطوسی زیبا و تأثیرگذاری در رثای امام حسین علیه السلام سروده‌اند. با بیان واقعه عاشوراء و شهادت امام حسین علیه السلام در اشعار خود کوشیدند که فریاد آزادی جواهری و فرطوسی آن حضرت، مبارزه با ظلم و ستم زمانه، تسلیم نشدن در برابر خواسته‌های حاکمان، دفاع از دین و عدالت، و در پایان از خودگذشتگی و فداکاری امام علیه السلام در راه حفظ ارزش‌های اسلام را به زیبایی هر چه تمام‌تر به تصویر بکشند. در این پایان نامه بر آنیم اشعار این دو شاعر معاصر عراق را که در رثای سرور و سالار شهیدان، امام حسین علیه السلام و حادثه‌ی خونین عاشوراء سروده‌اند و نتایج را که امام از قیام و فداکاری خود در نظر داشت، مورد بررسی و تحلیل قرار دهیم.

۳۹. پورشهری، علی. «نقد، تحلیل و بررسی شعر عاشورایی از انقلاب ۵۷ تا کنون». استاد راهنما: احمد خواجه ایم، استاد مشاور: عباس محمدیان. سبزوار، دانشگاه تربیت معلم، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۶.

چکیده: بی شک شعر از عوامل اصلی ماندگاری شعور است و هر احساسی که در قالب شعر ریخته شود، در گذر از سده‌ها و قرون که طبیعی‌ترین رهاوردش غفلت است، از فراموشی در امان می‌ماند. عاشورا عظمتی است که قرن‌ها و پیام‌های سترگی در آن نهفته است و امام حسین علیه السلام پرچم دار انقلابی بزرگی که از ابعاد گسترده و تعلیمی زیادی برخوردار می‌باشد. عاشورا درس چگونه زیستن و حسین علیه السلام، نمونه‌ای بزرگ، از انسانی خدایی،

معصومی متعهد و مبارزی، حماسی است که پس از گذشت سالیان متمادی، هنوز در رأس تمام توجهات و پژوهش هاست. شعر در کنار عواملی دیگر چونان ائمه (ع)، عرفا و... از مواردی بوده که باعث ماندگاری واقعه‌ی بزرگ و حماسی عاشورا شده است. اگر چه شاعران عرب زبان، در روی آوردن به ادبیات منظوم عاشورایی، از شاعران فارسی زبان پیش قدم تر بوده‌اند، از نظر کمیت و کیفیت، شاعران فارسی زبان، چیزی کم تر از شاعران عرب در این مورد ندارند. از اواسط قرن چهارم هجری است که شعر عاشورایی در زبان فارسی، با ظهور کسایب مروزی، تجلی می‌یابد و مکاتبی در این زمینه، در شعر فارسی پایه گذاری می‌شود. کسایب با ظهورش، مکتب بکاء و سوک رثایی را پایه‌گذاری می‌کند و ناصر خسرو، با انتقادهای گزنده‌ی خویش، از بنیان گذاران مکتب انقلاب و سوک انتقادی است. با ظهور سنایی و ورود عرفان به غزل و شعر فارسی، مکتب برداشت‌های عرفانی یا سوک عرفانی مطرح می‌شود که مولوی را می‌توان، از نخستین شاعران این مکتب به حساب آورد. اینها مکاتبی هستند که تا قبل از انقلاب سال ۵۷ نمود بسیاری دارد و از میان همه، مکتب بکاء، همواره در سراسر غم سروده‌های عاشورایی قابل ملاحظه است. با انقلاب اسلامی در سال ۵۷، تحولی در غم سرایی به وجود می‌آید و شاعران با آگاهی بیشتری سراغ این نوع می‌روند. همین امر باعث شد، مکاتبی چون: مکتب افتخار یا سوک حماسی که در دوره‌ی قبل از آن، به ندرت و در اشعار معدودی مشاهده می‌شد، رشد و تجلی نیرومندی پیدا کند؛ به ویژه این که شاعران این دوره، به خاطر پیوندی که با انقلاب و هشت سال دفاع مقدس دارد و بسیاری از موارد را از نزدیک تجربه و حس می‌کند، سعی در ارتباط قیام و انقلاب فرزندان سرزمینش با واقعه‌ی کربلا و عاشورای حسینی دارد. لذا جنبه‌ی حماسی غم سروده‌ها، از ویژگی‌های اختصاصی این دوره است. تعمق شاعران غم سرای این دوره، با روشنگری‌های بزرگ مردانی چون آیت‌الله مطهری، دکتر شریعتی و بسیاری دیگر، در جوانب مختلف واقعه‌ی عاشورا بیشتر می‌شود و مکتبی به نام مکتب اندیشه یا سوک متفکرانه که خاص دوران پس از انقلاب است پایه‌گذاری می‌شود. روی هم رفته، در زبان فارسی، هر چه شعر عاشورایی به جلوتر گام برمی‌دارد، استواری، پیام رسانی و ناب بودن خود را به دست می‌آورد و در این دوره است که - جز در مواردی معدود - از تحریفات وارده در شعر عاشورایی، چندان خبری نیست. مواردی که در گذشته‌ی شعر عاشورایی، همواره، مایه‌ی افت غم سروده‌ها بوده است. با این وجود هنوز شعر عاشورایی، افق‌های ناگشوده‌ی فراوانی دارد که امید است، شاعران انقلابی و متعهد امروز، با تعمق و تفکر ارزنده‌ی خویش، بتوانند تحولی

خجسته در این مورد به وجود آورند. کاری که شعرایی چون سید علی موسوی گرماردی، سید حسن حسینی، قیصر امین پور، سید جلال موسوی، حسین منزوی و بسیاری دیگر در این مورد انجام دادند.

۴۰. پورمراد، ابوالفضل. «بررسی سوگ سروده‌های امام حسین علیه السلام در دیوان سید حیدر حلی؛ دیدگاه و زبان شعری». استاد راهنما: سید عدنان اشکوری، استاد مشاور: سودابه مظفری. تهران، دانشگاه تربیت معلم، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۱.

چکیده: این پژوهش با هدف ترویج ادب عاشورا، به بررسی دیدگاه‌ها و زبان شعری شاعر عراقی در نیمه‌های قرن ۱۹ میلادی، سید حیدر بن سلیمان حلی (۱۳۰۴هـ) در ۲۲ سوگ سروده‌ی حسینی وی، بدین ترتیب پرداخته است؛ این پژوهش از یک پیشگفتار و دو بخش تشکیل شده؛ پیشگفتار شامل مفاهیم کلی پیرامون ادبیات، مرثیه و مرثیه‌های حسینی است. بخش اول، در سه فصل، به بررسی محیط، زندگی و دیدگاه‌های شاعر پرداخته و بخش دوم، با چهار فصل، به زبان شعری وی، اعم از واژگان، جملات، تصاویر و موسیقی، در قصاید، اختصاص یافته و با تحلیل و توصیف ۱۰۳۲ بیت، نتایج زیر را، از دیدگاه و زبان شعری شاعر، بدست داده است؛ شاعر با ترسیم شهدا، اسرا و بازماندگان کربلا، زندگی واقعی را، زندگی، در زیر پرچم هیئات منالذله تعریف کرده و مرگ با عزت را به‌ از زندگی با ذلت می‌داند. واژگان برگرفته از میراث غنی ادب عربی و شریعت اسلام، در سه موج معنایی حماسی، حزن انگیز، و محیطی با ابزار ترادف، تشخیص و نماد سازی، حوزه‌ی معنایی سوگ سروده‌ها را شکل داده است.

۴۱. پوروهاب، محمد مهدی. جایگاه واقعه عاشورا در فقه امامیه. استاد راهنما: حسینعلی سعدی. دانشگاه امام صادق علیه السلام، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۰. چکیده: یکی از ابعاد جریان عاشورا که کمتر به آن پرداخته شده است، بررسی این واقعه‌ی عظیم به عنوان بخشی از سیره‌ی عملی امام حسین علیه السلام است. می‌دانیم که سیره‌ی معصوم علیه السلام حجت شرعی و یکی از منابع مهم استنباط احکام فقهی است، لکن تنها تعداد معدودی از فقها به قیام امام حسین علیه السلام متعرض شده و آن را مورد بحث و احیاناً استناد فقهی قرار داده‌اند. نوشتار حاضر در صدد تبیین و تحلیل ریشه‌ها و عوامل عدم استناد فقها به جریان عاشورا است. یکی از دلایل این عدم استناد، که توسط برخی مطرح شده، ادعای «عدم انطباق با موازین فقهی» است. در این راستا ابتدا مواردی که نسبت به قیام امام علیه السلام مورد اشکال فقهی قرار

گرفته، مطرح شده و سپس با ادله‌ی فقهی ثابت شده که این عدم انطباق، در مورد قیام امام علیه السلام وارد نیست. در ادامه، «تکلیف شخصی بودن»، به عنوان دلیل دیگری بر عدم استناد مطرح شده و مورد تحلیل فقهی قرار گرفته و این دلیل نیز رد شده است. در پایان پس از رد دلایل عدم استناد، فقه عاشورایی امام خمینی علیه السلام به عنوان نمونه‌ی بارزی از امکان استناد فقهی به این واقعه‌ی عظیم و الگوپذیری از آن در فقه سیاسی خویش، به ویژه در خلق انقلاب اسلامی ایران، مورد بحث قرار گرفته و امکان استناد فقهی به واقعه‌ی عاشورا اثبات شده است.

۴۲. پیری، نوید. «ترجمه و شرح گزیده‌ی اشعار در مدح و رثای امام حسین علیه السلام». استاد راهنما: محمد دزفولی، استاد مشاور: ابوالحسن امین مقدسی. دانشگاه تهران، رشته زبان و ادبیات عرب، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۸.

چکیده: امام حسین علیه السلام فراتر از مذهب شیعه بلکه فراتر از اسلام حتی فراتر از دین، در جای جای جهان رمزیستادگی و آزادگی، عزت نفس و ظلم ستیزی شده است. ادبیات و به ویژه شعر بهترین صحنه برای نمایش این عزت و آزادگی بوده و هست. در جهان اسلام شاعران شیعه و سنی هر کدام به نحوی با تأثیرپذیری از واقعه عاشورا به بیان موضع خود در قبال این حادثه و شخصیت‌های آن پرداخته، و احساس خود را در حد توان و طبع شعری خویش با لحنی سرشار از حزن و اندوه و یا خشم و نفرت بیان کرده‌اند. اشعار آنها غالباً حاکی از امید به پیروزی نهایی مبارزات صادقانه علیه ستم و ریشه کن شدن نهایی آن در سایه ایمان و اعتقاد راستین است. در تمامی دوره‌های ادبی زبان عربی اشعار حسینی بر فراز دو غرض مدح و رثا می‌درخشد، این دسته اشعار با وجود نوساناتی که داشته هیچگاه از فروغ آن نکاسته است. رمز این جاودانگی را باید در اتصال حادثه عاشورا به منبعی جویا شد که تغییر و نیستی در آن راهی ندارد.

۴۳. تابع منش، محمد حسین. «تأثیر فرهنگ و نهضت شهدای کربلا بر شعر عربی در عصر عباسی». دانشگاه آزاد اسلامی، واحد گرمسار، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۷.

۴۴. تاجور، زهرا. «زیبا شناسی روضه ی خلد». دانشگاه آزاد اسلامی، واحد زاهدان، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۷.

۴۵. ترابی ورنوسفاد رانی، عبدالعلی. «کارکرد سیاسی، اجتماعی و فرهنگی عزاداری در دوره ی پهلوی اول». استاد راهنما: اصغر منتظر القائم. دانشگاه اصفهان، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

چکیده: از آغاز ورود تشیع به ایران در قرن نخستین هجری در قم فرهنگ و شعایر شیعی به آرامی در ایران نفوذ کرد تا اینکه در زمان صفویه و با رسمیت مذهب تشیع، فرهنگ و مؤلفه‌های فرهنگی و شعایر شیعی، در تار و پود جامعه ایرانی ورود کرده و در گذر زمان بر عمق و گستره و شکوفایی آن افزوده گشت. در این عصر علمای شیعه موفق به تمدن سازی شدند و راهبردهای فرهنگی گسترده‌ای برای مهندسی فرهنگی جامعه ایرانی طراحی و اجرا کردند. در این فرایند، مکتب حسینی و مؤلفه‌های قیام سیدالشهدا علیه السلام که خود شالوده‌ای از عناصر اصلی سیاسی، اجتماعی و فرهنگی مذهب تشیع و دین اسلام است و دارای ماهیت فکری، عقیدتی و عاطفی شگرف و پیوستگی عمیق با جان و فکر جامعه شیعی می‌باشد، تأثیری نمایان‌تر، عمیق‌تر و گسترده‌تر می‌یافت. فرهنگ حسینی که همان فرهنگ دین مداری و سریان اندیشه‌های اسلامی در رگ‌های جامعه اسلامی و شیعی و فرهنگ ظلم ستیزی و عدالت گستری، ذلت ناپذیری، آزادی خواهی عملی، فکری و معنوی و کرامت انسانی است، با فعالیت حکیمانانه ائمه اطهار علیهم السلام در بستر سوگواری و عزاداری در مصایب و قیام حسینی پایدار مانده و نسل به نسل در فکر و روح و جان جامعه شیعی منتقل گشت. از این منظر عزاداری حسینی در دوره‌های مختلف تاریخی کارکردهای گوناگونی می‌یافت. یکی از دوره‌های مهم تاریخی ایران در دوران معاصر دوره حکومت رضاشاه پهلوی است. در این بازه تاریخی ویژگی‌های گوناگونی از جمله استبداد شدید، تسلط یک جانبه و کامل استعماری انگلیس بر ایران، مدرنیزاسیون، سکولاریسم، غرب زدگی و هجوم به اصول و شعایر اسلامی و شیعی قابل شمارش است. در این میان محافل عزاداری حسینی به سبب ماهیت خویش که قبلاً به آن اشاره کردیم، مأمنی برای تقابل با این سیاست‌ها قرار می‌گرفت که البته در هر مورد شدت یا ضعفی داشت. از همین منظر در این پایان نامه تلاش بر آن بوده است که با تکیه بر اسناد، منابع اصلی و منابع تحقیقاتی، کارکردهای سیاسی، اجتماعی و فرهنگی که محافل عزاداری حسینی در این دوره تاریخی در قبال ویژگی‌های گوناگون سیاسی، اجتماعی و فرهنگی می‌یافت، بررسی گردد.

۴۶. تقریبان، نفیسه. «بررسی و تحلیل صور خیال در شعر عاشورایی معاصر». استاد راهنما: رضا روحانی، استاد مشاور: سید محمد راستگوفر. دانشگاه کاشان، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

چکیده: قیام عاشورا، قیامی بی‌بدیل و شگرف در طول تاریخ بشریت است. رخدادی که به طور ویژه پس از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران با توجه به تغییرات سیاسی و اجتماعی و فرهنگی مربوط به آن، مورد توجه ویژه شاعران، بویژه شاعران مذهبی واقع شد، چنان که

ایشان توانستند با نگاهی تازه به واقعه‌ی عاشورا، شعر عاشورایی را در ابعاد مختلف قالبی و موضوعی و زیبایی‌شناسیک پرورش دهند.

۴۷. تقوی ریزوانی، محمدباقر. «بررسی رویکردهای شاعران انقلاب اسلامی به واقعه عاشورا». استاد راهنما: عبدالرحیم حقدادی، استاد مشاور: مرادعلی واعظی. دانشگاه بیرجند، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۰.

چکیده: واقعه عاشورا، از آغاز زبان و ادبیات فارسی در شعر بیشتر شاعران ایران زمین، تجلی داشته است. این واقعه سترگ چنان‌که بیشتر محققان اذعان دارند، حادثه‌ای دارای ابعاد مختلف و چند وجهی به شمار می‌آید و شاعران فارسی زبان با رویکردهای متفاوتی به این واقعه عظیم نگریسته‌اند. در این بین، ابعاد تراژیک و عرفانی بیشترین بازتاب را در سیر شعر عاشورایی داشته‌اند و ابعاد حماسی و پیام‌های عاشورا کمتر مورد توجه قرار گرفته است. اما بعد از انقلاب اسلامی ایران، تفاوت عمده‌ای در نگرش شاعران بزرگ کشور به واقعه عاشورا ایجاد می‌شود. تقریباً همه ابعاد و رویکردهای واقعه عاشورا در شعر عاشورایی انقلاب تجلی می‌یابند. رویکرد حماسی که حلقه مفقوده در طول تاریخ شعر عاشورایی ادبیات فارسی به شمار می‌رفت، در این دوره دوباره احیا می‌شود. ابعاد تراژدی این حادثه عظیم، با قرار گرفتن در کنار ابعاد دیگر این واقعه، از آن رکود و ایستایی که گرفتار آن شده بود، رهایی می‌یابد و به جایگاه واقعی خود دست می‌یابد. عرفان و حماسه نیز بعد از فرسنگ‌ها فاصله به هم می‌پیوندند و بالاخره پیام‌های عاشورا نیز در شعر عاشورایی انقلاب، در کانون توجه شاعران قرار می‌گیرد. ولایت مداری، نگاه تحلیلی به واقعه عاشورا، پیوند عرفان و حماسه، پیروزی خون بر شمشیر و استمرار عاشورا از ویژگی‌های مهم شعر عاشورایی انقلاب اسلامی است، که از آغاز شعر عاشورایی تا قبل از دوران انقلاب اسلامی، این خصیصه‌های مهم و حیاتی کمتر منعکس شده‌اند و این مسأله خود، گواه اهمیت و غنای شعر عاشورایی انقلاب اسلامی می‌باشد.

۴۸. توکلی ثانی، مریم. «ترجمه کتاب «الحسین فائراً شهیداً» اثر عبدالرحمن الشرفاوی». استاد راهنما: حجت‌اله فسقری، استاد مشاور: حسین میرزایی نیا. سبزوار، دانشگاه تربیت معلم، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۰.

چکیده: پایان نامه پیش‌رو به ترجمه نمایشنامه منظوم «الحسین فائراً شهیداً» اثر عبدالرحمن الشرفاوی، نویسنده وادیب مصری مشهور می‌پردازد. این نمایشنامه در قالبی تاریخی به حادثه عاشورا، حوادث قبل از آن و برخی پیامدهای پس از آن پرداخته است. نمایشنامه

در حقیقت از دو قسمت مجزا تشکیل شده است. قسمت اول «الحسین ثائراً» در سیزده پرده تنظیم شده و به حوادث پس از مرگ معاویه و حرکت امام حسین علیه السلام از مکه به سمت کربلا اختصاص یافته است. قسمت دوم درشش پرده به حوادث روز عاشورا، حرکت اسرا، حوادث کاخ یزید و تصویر خیالی وضعیت یزید و قاتلان امام در سال‌های پس از واقعه عاشورا می‌پردازد. مجموعاً این نمایشنامه در چهارصد و چهل و هفت صفحه نگاشته شده است. شرفاوی در این اثر، حوادث را از میراث تاریخی دینی برگرفته و از سبکی بین قصیده و قصه برای ترسیم حادثه استفاده نموده تا تأثیر آن را در جان مخاطب بیفزاید.

۴۹. توکلی صابر، مسعود. «بررسی و تحلیل مهاجرت امام حسین علیه السلام از مدینه تا کربلا بر اساس دیدگاه جامعه‌شناختی - تفسیری هربرت بلومر». استاد راهنما: حسین ابوالحسن تنهایی، استاد مشاور: محمد ثقفی. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، رشته علوم اجتماعی و روانشناسی، کارشناسی ارشد. ۱۳۸۳.

چکیده: این تحقیق تلاش داشته تا بدور از پیش داوری و با مراجعه به واقعیت، مهاجرت امام حسین علیه السلام را از مدینه تا کربلا در قالب تخیل، جامعه‌شناختی، تفسیرگرایانه هربرت بلومر بررسی و تحلیل نماید در پویش زمانی پژوهش، به آرا و نظریات اندیشمندانی مراجعه شد که در برگینده‌ی تمامی و یا حداقل مهم‌ترین و مطرح‌ترین دیدگاه‌ها در ارتباط با حرکت امام باشند و در انتخاب از میان متاخرین و متقدمین به آثار اندیشمندان معاصر مراجعه شد تا علاوه بر استفاده از دیدگاه‌های گذشتگان، استفاده از ادبیات قابل فهم برای مخاطب امروز نیز محقق گردد. بیان مطهری در ارتباط با سیر تکاملی اندیشه، در این انتخاب نقش اساسی داشت. به طور کلی پژوهش به صورت طولی، موردی و ژرفانگرانه (درونی) و توصیف مبتنی بر تحلیل صورت گرفته است و فنون اسنادی و کتابخانه‌ای به عنوان فن تحقیق مورد استفاده قرار گرفته‌اند. دیدگاه‌های متفاوت نسبت به حرکت امام در طول یکدیگر قرار دارند و تنها سطح نگرش و پیش فرض‌ها است که تفاوت‌ها را بوجود آورده است و در تمامی مراحل مهاجرت امام بعنوان یک انسان نمادی، کنش داشته است....

۵۰. توکلی مقدم، حسین. «پژوهشی در قلمرو مراسم آیینی محرم و نقش تعزیه در شهرستان آران». استاد راهنما: جابر عناصری، استاد مشاور: محمد مددپور. دانشگاه شاهد، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۲.

چکیده: تعزیه به عنوان یک عامل ارتباط جمعی یا نمادها و نشانه‌های کرداری و گفتاری به منزله یک نمایش آیینی و مذهبی و ملی و بومی در ایران شکل گرفت که به عنوان پلی

میان اساطیر و عرفان ایرانی و مراسم مذهبی اسلامی به شمار رفته و از پدیده‌های دینی ملی ایرانیان است. دینی از آن روکه ریشه در حماسه خونبار کربلا و شهادت سالار شهیدان امام حسین (ع) و یارانش داشته و ملی از آن روکه با دیگر پدیده‌ها و اشکال فرهنگی دیرینه در ایران زمین آمیخته و تا به امروز کم و بیش در مناطق گوناگون ایران برگزار می‌شود. مردم آران نیز با طلوع خورشید اسلام در ایران از جمله مردمانی بودند که به اسلام گرویده و از همان قرون اولیه اسلامی به خاندان رسالت و امامت عشق ورزیده و چون روح اسلام واقعی را نزد آنان یافتند از آنها نیز پیروی نمودند. ابراز علاقه و ارادت‌های خالصانه اهالی این منطقه در ایام محرم و برگزاری مراسم عزاداری و تغزیه خوانی و سنج زنی از نشانه‌های بارز و آشکار گرایش به اسلام محمدی و تشیع علوی و مذهب جعفری بوده است. در آران که معرفی چند تغزیه‌اش پیش چشم است بطور دقیق معلوم نیست که از چه زمانی شبیه خوانی آغاز شده اما آنچه مسلم است برگزاری مراسم ارجمند عزاداری حسین بن علی (ع) در این منطقه از زمان‌های بسیار دور رواج داشته و در حدود یک قرن و نیم پیش به اوج خود رسیده و در حال حاضر نیز چندین گروه تغزیه خوانی موجود بوده که مراسم تغزیه خوانی را برگزار می‌نمایند. یکی از ویژگی‌های به خصوص آن به صورت سیار و دوره بودن آن است که در تکایای سطح شهر به اجرای مجالس و دستگاه تغزیه می‌پردازند و دیگر اینکه متن تغزیه آن از زبان شعری این منطقه نسبت به واقعه کربلا نگاشته شده و گویای فرهنگ بومی منطقه آران می‌باشد.

۵۱. تولائی فرشچی، محمدرضا. «بررسی زمینه‌های قیام امام حسین (ع) و تأثیر آن در فرهنگ و تمدن اسلامی». استاد راهنما: عباسعلی تفضلی، استاد مشاور: مهدی جلیلی. دانشگاه تهران، رشته تاریخ و تمدن ملل اسلامی، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۴.

چکیده: پژوهش شامل موارد ذیل است: تحولات فرهنگ و تمدن اسلامی تا قیام امام حسین (ع)، فرهنگ و تمدن اسلام در زمان پیامبر (ص)، اوضاع مسلمین پس از رحلت پیامبر (ص)، بررسی فرهنگ و تمدن مسلمین پس از فتح ایران، اوضاع مسلمین مقارن استقرار حاکمیت اسلامی در کوفه، بررسی جامعه مسلمین تا زمان دعوت کوفیان از امام حسین (ع)، قیام فرهنگی - جهانی امام حسین (ع)، آغاز قیام و تصمیم به هجرت، گسترش قیام و ادامه هجرت، بررسی فرهنگ و تمدن مسلمین پس از قیام امام حسین (ع)، عاشورا نقطه عطف در مسیر فرهنگ و تمدن مسلمین.

۵۲. ثقیان خو، آمنه. «بررسی ساختاری و محتوایی داستان‌های عاشورایی کودک و نوجوان گروه

سنی ب وج دردهه [سال‌ها] ی ۷۰-۹۰». استاد راهنما: زرین تارج واردی، استاد مشاور: غلامرضا کافی. دانشگاه شیراز، بنیاد ایران شناسی، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

چکیده: کودکان هر جامعه سرمایه‌های ارزشمندی هستند که باوروری مذهبی آن‌ها در بزرگسالی، ریشه در سال‌های کودکی‌شان دارد. ادبیات دینی کودک نقش موثری در شکل‌گیری باورها و اعتقادات کودکان ایفا می‌کند. پژوهش حاضر در بررسی ساختاری و محتوایی کتب برگزیده عاشورایی کودک و نوجوان در فاصله سال‌های ۹۰-۷۰ تدوین شده است. هدف این پژوهش، نشان دادن آسیب‌های ساختاری، محتوایی و تصویری کتب عاشورایی است که برای گروه سنی ب وج پدید آمده‌اند.

۵۳. جعفرنیا، صغری سادات. «جلوه‌های حماسی و عرفانی عاشورا در شعر دفاع مقدس (سال‌های ۱۳۵۹ تا ۱۳۶۷)». استاد راهنما: نجمه نظری، استاد مشاور: مهدی شریفیان. همدان، دانشگاه بوعلی سینا، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۹.

چکیده: مجموعه سروده‌هایی که به دوران هشت ساله جنگ تحمیلی و ارزش‌های دفاع مقدس پرداخته‌اند، شعر جنگ یا شعر دفاع مقدس نام می‌گیرند. «شعر جنگ» ویژگی‌های مخصوص به خود را دارد که یکی از آن‌ها حضور فرهنگ عاشورا در ابعاد گوناگون است. در این تحقیق، از میان چهار رکن اصلی قیام عاشورا- سوگ، پیام، عرفان و حماسه- به دو مسئله حماسه و عرفان در شعر دفاع مقدس پرداخته شده است. از جلوه‌های حماسی عاشورا که در شعر دفاع مقدس بازتاب یافته است، می‌توان به سازش ناپذیری امام حسین علیه السلام در برابر ظالمان، نپذیرفتن ننگ و ذلت، ترجیح مرگ با عزت بر زندگی با ذلت و استقبال از شهادت در راه خدا اشاره کرد. در شعر این دوره، به دیگر حماسه‌سازان قیام عاشورا از جمله ابوالفضل العباس علیه السلام، قاسم ابن الحسن علیه السلام، مسلم ابن عوسجه، حبیب ابن مظاهر، حر بن یزید و بزرگ بانوی عاشورا- حضرت زینب علیه السلام- اشاره شده و گفتار و رفتار حماسی آنان به صورت مستقیم و غیر مستقیم در سروده‌های شاعران دفاع مقدس بازتاب یافته است.

۵۴. جلالوند، عبدالحسین. «تجلی آموزه‌های قرآن در سیره امام حسین علیه السلام با تأکید بر واقعه عاشورا». استاد راهنما: سید محمد حسین میرصادقی، استاد مشاور: منصور پهلوان. قزوین، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ه)، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۹.

چکیده: عنوان این رساله پرداختن به یکی از تأثیرگذارترین موضوعات زندگی فردی و اجتماعی جامعه اسلامی با محوریت قرآن کریم می‌باشد که دارای نقش بسیار ارزنده و

اساسی بوده که به جرات می توان از آن به عنوان جزء لاینفک ولایت‌خیر این جوامع نام برد و این مسئله در طول تاریخ اسلام همواره به بهترین شکل ممکن مطرح بوده و اساس حیات دین مبین اسلام بر پایه آن استوار و باقی مانده است. تجلی آموزه های قرآن در سیره امام حسین (ع) با تأکید بر واقعه عاشورا یکی از موضوعاتی است که اساساً ارتباط قرآن کریم و امام (ع) را به عنوان اصلی ترین محور مورد بحث قرار داده و واقعه ی عاشورا را بعنوان مصداق اتم بسیاری از این آیات می داند. در این تحقیق در حد توان به آیاتی که به نوعی به امام حسین (ع) و سیره ایشان و همچنین به حیات طیبه و سیمای مومنین نازل گردیده اشاره نموده و مصداق عینی و عملی آن ها را یاری کنندگان امام (ع) در کربلا معرفی نماید. مجموعه این رساله با نُه فصل ضمن بررسی موارد مذکور سعی دارد که به زوایای دیگری از واقعه ی عاشورا پرداخته و ضمن برشمردن سیره امام حسین (ع) آنها را منطبق با قرآن کریم ارزیابی نماید. در نخستین فصل به بررسی کلیات و مفاهیم اشاره نموده و در دیگر فصول به ترتیب ضمن تشریح ویژگی های قرآن کریم و اهل بیت (ع) اشاره و ضرورت اطاعت از آنها به خصوصیات و نشانه های امام و امامت پرداخته و معلمین واقعی قرآن کریم را معرفی می نماید و در فصل های بعدی ضمن اشاره به آیات مرتبط با امام حسین (ع) به سیره ایشان پرداخته و همچنین به بررسی علل خروج امام (ع) از مدینه و در دیگر فصول ضمن اشاره به آیاتی از سیمای مؤمنین در قرآن، مصداق این آیات را یاران و اصحاب امام (ع) معرفی و در پایان راز جاودانگی و ماندگاری عاشورا را نتیجه گیری می نماید.

۵۵. الجیاد، علی. «فلسفه الاصلاح الاجتماعی فی نهضة الامام الحسین (ع)». استاد راهنما: نوری الساعدی، استاد مشاور: شاکر الساعدی. دانشگاه صنعتی امیرکبیر (پلی تکنیک تهران)، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۶.

چکیده: نویسنده در این پژوهش، ابعاد سیاسی و اجتماعی نهضت امام حسین (ع) در فروپاشی حکومت بنی امیه و اصلاحاتی که آن حضرت با شهادت خویش در جامعه آن روز و پس از آن ایجاد نمود؛ و نیز ابعاد مختلف سیاسی، اجتماعی نهضت حسینی را در پنج فصل بررسی کرده و به برخی از شبهه ها در این زمینه پاسخ گفته است. وی در مقدمه به تبیین معنای ثوره (انقلاب)، اصلاح و اصلاح حسینی و نیز به معرفی اجمالی شخصیت امام حسین (ع) پرداخته است. فصل اول به معرفی دولت امویان و ویژگی های حکومت آنان از منظر سیاسی و اجتماعی اختصاص یافته و مفاصل این حکومت و علت موضع گیری جهادی امام حسین (ع) در قبال این حکومت بررسی شده است. فصل دوم

به بیان مشروعیت انقلاب و نهضت حسینی پرداخته و تشکیل انقلاب حسینی از سوی امام معصوم (علیه السلام) به منظور جلوگیری از انحراف حکومت و اجتماع را از مهم ترین ویژگی های نهضت حسینی قلمداد نموده و ماهیت و حقیقت نهضت امام حسین (علیه السلام) را بررسی کرده است. آثار و نتایج انقلاب حسینی بر حیات سیاسی و اجتماعی امت اسلام، بررسی پیامدهای این انقلاب بزرگ، از جمله قیام مختار ثقفی، قیام اهل مدینه، قیام تواین و سایر قیام های شیعی که به سقوط امویان منجر شده بود از موضوعات فصل سوم پژوهش را تشکیل می دهد. در فصل چهارم از منظری اخلاقی و تربیتی به قیام امام حسین (علیه السلام) نگریسته شده و در فصل پنجم نیز برخی از شبهه های فکری در زمینه این قیام مطرح و به آن ها پاسخ داده شده است. نویسنده از جمله اهداف والای امام حسین (علیه السلام) را در قیام خود، «دفاع» عنوان نموده و ادعاهای برخی از مستشرقین را مبنی بر این که انگیزه امام حسین (علیه السلام) از قیام خویش به دست گرفتن خلافت و حکومت بوده است؛ نقد می کند.

۵۶. حاجی محمدی فریمانی، مهدی. «بررسی نمادهای تصویری عاشورا در نقاشی ایران. پروژه علمی: حماسه عاشورا». استاد راهنما: محمد کاظم حسونند، استاد مشاور: مصطفی مختاباد. کارشناسی ارشد، ۱۳۸۰.

چکیده: عاشورا تابلوی تمام نمای عاشقی و آزادگی است که سازندگان آن، مقرب ترین انسان ها نزد پروردگارشان بوده اند. انسان هایی که بواسطه این قرب، باب الحوائج حاجتمندان و غیاث المستغیثین دادخواهان شدند. علائم و نمادهای منتسب به عاشورا چگونه و از چه زمانی شکل پذیرفت؟ آیا این نمادها توانایی انتقال مفاهیم آن واقعه را به مخاطبین خود دارد؟ محتوا و مضمون عاشورا از چه دوره ای وارد نقاشی ایران گردید؟

۵۷. حاجی وند، زهرا. «تصحیح و تحقیق قصص انبیا از روی نسخه خطی جامع القصص واعظ کاشانی (۱۰۷۷ق) از مولود خاتم تا امام حسین (علیه السلام)». استاد راهنما: علی محمد پشت دار. تهران، دانشگاه پیام نور، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۸.

چکیده: کتاب جامع القصص تحریر و تألیف ابوالحسن واعظ از جمله آثار خطی عهد صفوی است که به سال «۱۰۷۷ ه. ق» به رشته تحریر درآمده است، این اثر در حجم ۲۹۸ برگ است که در حدود ۵۰ برگ از آغاز و حدود ۵۰ برگ از انجام آن افتاده است. از آنجاکه مؤلف و مصنف شیعه بوده پس از آن که حال انبیا از حضرت یوسف (علیه السلام) را تا خاتم پیامبران حضرت رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) یاد کرده به بیان زندگانی حضرت علی (علیه السلام) و حضرت فاطمه (علیه السلام) و امام حسن (علیه السلام) و امام حسین (علیه السلام) نیز پرداخته است. نثر کتاب ساده

و در برخی موارد قدری به کهنگی گرایش دارد. در مجموع این اثر از آثار منشور مذهبی عصر صفویه است که تاکنون ناشناخته مانده است.

۵۸. حجتی، زهرا. «بررسی تحلیلی خطبه های پیام آور کربلا (عقیله بنی هاشم زینب (ع))». استاد راهنما: صادق آئینه وند، استاد مشاور: جعفر شانظری. دانشگاه قم، رشته الهیات و معارف اسلامی، کارشناسی ارشد، ۱۳۷۹.

چکیده: این رساله در شش فصل تنظیم شده است؛ فصل اول شامل نکاتی درباره تحقیق و زندگانی حضرت زینب (ع) است. فصل دوم اسناد خطبه های حضرت زینب و بررسی از نظر رجالی و روایی است. فصل سوم خطبه های حضرت زینب و اختلاف نسخ را آورده است. فصل چهارم به بررسی و تحلیل خطبه کوفه می پردازد. فصل پنجم به تحلیل خطبه شام می پردازد. عنوان فصل ششم تحلیل از احتجاج به ابن زیاد نام دارد.

۵۹. حدادیان نیننی، علی اصغر. «بررسی تفسیری و تأویلی آیات نازل در شأن سیدالشهدا (ع)». استاد راهنما: امیر توحیدی، استاد مشاور: احمد رضا غایی. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۹.

چکیده: این رساله که در سه فصل به منظور خدمت به قرآن و عترت پیامبر (ص) و شناخت هر چه بیشتر سیدالشهدا (ع) فراهم آمده است. این تحقیق با استفاده از روش تحقیق کیفی انجام شده است و ابزار گردآوری اطلاعات، به صورت کتابخانه ای است. در این تحقیق سعی شده است ضمن ارائه کلیات به عنوان مبانی، با فرض وجود آیاتی که در شأن سیدالشهدا (ع) نازل شده اند، طی بررسی بیش از ۱۲۰ آیه از قرآن کریم در کتب روایی و تفسیری به عناوینی از قبیل نور، آفرینش، جلوه هایی از امام حسین (ع) و همچنین عنوان های امام حسین (ع)، انبیاء الهی، فرشتگان، رجعت، شیعیان، اصحاب، دشمنان و کشتندگان پرداخته است. در فصل پایانی ثابت خواهد شد که ارتباط قرآن و سیدالشهدا (ع) متقابل و ناگسستنی بوده و ایشان منبع فضائل قرآنی است چنان که دشمنان او نماد ردائل مذکور در قرآن هستند. همچنین ثابت خواهد شد که توسل به سیدالشهدا (ع) پشتوانه قرآنی دارد.

۶۰. حسن زاده نوکاشتی، فاطمه. «بررسی تطبیقی واقعه عاشورا در آثار طبری، مسعودی، یعقوبی». دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شهرری، رشته الهیات، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۱.

۶۱. حسن نتاج، رضا. «نگاهی قرآنی به نهضت عاشورا». استاد راهنما: ولی الله نقی پورفر، استاد مشاور: مهدی رستم نژاد. قم، دانشگاه علوم و حدیث، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

چکیده: این نوشتار مقدمتاً به دو نکته نقش اهل بیت در قرآن و شخصیت قرآنی امام حسین (علیه السلام) پرداخته و سپس با دورویکرد کلی نگر و جزئی نگر عاشورا را در خلال آیات کریمه قرآن می‌جوید. در نگاه کلی با استعانت از آیاتی که جریان قیام حضرت موسی را بیان می‌کند پی‌جویی نهضت عاشوراست، و در نگاه جزئی به مباحثی چون مبانی قرآنی نهضت عاشورا و اهداف قرآنی نهضت می‌پردازد و در نهایت پی‌جویی جریان سنت‌های الهی در عاشوراست.

۶۲. حسین پور، بهروز. «پاسخگویی به شبهات محتوایی زیارت عاشورا با تکیه بر قرآن و سنت». استاد راهنما: محمد احسانی فر، استاد مشاور: ناصر رفیعی. قم، دانشگاه علوم و حدیث، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۰.

چکیده: پس از گذشت قرن‌ها از صدور زیارت عاشورا - که از جایگاه اهمیت ویژه‌ای نزد معصومان (علیهم السلام) و شیعیان برخوردار بوده و آثار و برکات فراوانی برای آن ذکر شده است - شبهات و ابهاماتی از سوی برخی به انگیزه‌های مختلف در باب این زیارت مطرح شده است. در این پژوهش پس از بررسی مضامین و محتوای فرازهای مختلف زیارت عاشورا و عرضه آن بر قرآن و سنت اثبات می‌شود که فرازهای زیارت عاشورا از انسجامی محتوایی، ادبی و منطقی برخوردار است به گونه‌ای که مضامین آن دارای هماهنگی و هم‌پوشانی کاملی است و مطابق با آموزه‌های کتاب و سنت می‌باشد. در بخش پایانی، شبهات محتوایی زیارت عاشورا بررسی شده و با تکیه بر قرآن و سنت به آن‌ها پاسخ داده می‌شود.

۶۳. حسین زاده، علی. «ترجمه بخش دوم رمان «انا الحسین بن علی» اثر معروف عبدالمجید». استاد راهنما: حجت‌الله فسقوری، استاد مشاور: حسین شمس‌آبادی. کارشناسی ارشد، ۱۳۹۳.

چکیده: حادثه کربلا از مهم‌ترین حوادث تاریخ اسلام، بلکه تاریخ بشریت است. بنابراین کتاب‌های زیادی در این زمینه برای سیراب کردن تشنگان معارف حسینی و رهروان مکتب عاشورا نگاشته شده است که بیشتر آنها به صورت خلاصه به اصل واقعه عاشورا پرداخته‌اند اما رمان «انا الحسین بن علی» اثر معروف عبدالمجید، نویسنده توانمند مصری و محب اهل بیت، حوادث کربلا را با تمام جزئیاتش در قالب نمایشنامه در برمی‌گیرد. امید است ترجمه این اثر ارزنده که منور به نور پرفروغ سیدالشهداء (علیه السلام) و متبرک بنام مبارک آن حضرت است، مقبول و مرضی ذات اقدس الهی و نیز حضرت مهدی (علیه السلام) قرار گیرد و جویندگان طریقت و حقیقت را توشه‌ای گرانقدر باشد.

۶۴. حسینی دامسکی، فرشته. «بررسی مبانی قرآنی و روایی زیارت عاشورا». استاد راهنما: محسن احتشامی نیا، استاد مشاور: فاطمه هاشمی. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، رشته ادبیات و علوم انسانی، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۶.

چکیده: پژوهش حاضر با روش توصیفی، تحلیلی (کتابخانه ای) مشتمل بر هفت فصل و هر فصل مشتمل بر بخش هایی تدوین گردیده است. پس از بررسی واژه های کلیدی «زیارت، سلام، لعن، تولی و تبری، رزیه، قدم صدق، شفاعت و رجعت» که از مضامین مهم حدیث قدسی زیارت عرشی عاشورا می باشد آنهم بر اساس آیات و روایات، این تحقیق و پژوهش به انجام رسید. نتیجه آنکه با وجود نظرات متفاوتی که پیرامون زیارت وجود دارد، اما همه فرق اسلامی متفق هستند که زیارت امری مفید است و این در اثر شناخت هاست که برای انسان حاصل می شود.

۶۵. حسینی، سید فرید. «ریشه یابی رجزخوانی و بحر طویل در تعزیه». استاد راهنما: محمدرضا خاکی، استاد مشاور: احمد جولایی. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، رشته ادبیات نمایشی، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۹.

۶۶. حسینی، سیده طیبه. «بایدها و نبایدها در اشاعه فرهنگ عاشورا». استاد راهنما: پروین بهارزاده، استاد مشاور: فاطمه علائی رحمانی. دانشگاه الزهراء، رشته الهیات و معارف اسلامی، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۰.

چکیده: جریان عاشورا رفته رفته به فرهنگی تبدیل گشته است که شیعیان و نظر انسان های آزاده به آن اقتدا می کنند این فرهنگ در طول تاریخ در طی جریاناتی غباری از تحریف و اشاعاتی ناصحیح آن را فرا گرفته که از تأثیرات ارزشی آن فرو کاسته است. این پژوهش در نظر دارد علل و عوامل این آسیب ها را شناسایی کند و در نهایت راهکارهایی سازنده ارائه دهند.

۶۷. حسینی مقدم، سید محمد. «مناقب و مرثی شعر علوی در دوره صفوی». دانشگاه آزاد اسلامی، واحد سبزوار، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۰.

۶۸. حکیم الهی، خسرو. «ترجمه قسمتی از کتاب اعیان الشیعه». استاد راهنما: سید احمد فاطمی احمد آبادی، مشهد، دانشگاه فردوسی، کارشناسی ارشد، ۱۳۵۱.

چکیده: رساله حاضر ترجمه قسمتی از کتاب اعیان الشیعه، تألیف سید محسن امین عاملی معروف به سید محسن جبل عاملی است. اعیان الشیعه از سری کتاب های سرگذشتنامه شیعه است که مؤلف به ترجمه جلد چهارم آن که سرگذشتنامه امام

حسین علیه السلام است می‌پردازد. رساله ابتدا ساختمان قبر امام حسین علیه السلام و سپس تاریخچه این بنای مبارک را از اولین بنا تا کنون با همه فرازونشیب‌هایی که به خود دیده، شرح می‌دهد. بعد از آن شرح حال امام حسین علیه السلام را با زگومی‌کند که عبارتند از: تاریخ تولد، وفات، مدت عمر، محل دفن آن حضرت، پادشاهان زمان، مدت خلافت ایشان، مادر، کنیه، لقب و نقش خادم حضرت، خدمتکار و شاعر ایشان، تعداد فرزندان، اخلاق و رفتار و دلایل امامت ایشان، بزرگواری‌ها و برتری‌ها، اخبار و احوال ایشان، شرح حادثه کربلا و نقل بعضی از احادیث که از جانب این امام رسیده و از ایشان روایت شده است.

۶۹. حیدری، اصغر. «عزاداری در دوره صفویه در آئینه سفرنامه‌ها و نقد آنها». استاد راهنما: منصور ثروت. پژوهشگاه بنیاد ایران‌شناسی، رشته ایران‌شناسی، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۵. چکیده: برگزاری آشکار عزاداری امام حسین علیه السلام به دلیل تأثیر عمیق در میان مسلمانان و تقویت و ترویج مذهب تشیع، به دستور حکام غیر شیعه همواره منع می‌شد. با رسمیت یافتن مذهب تشیع در ایران توسط شاه اسماعیل صفوی، عزاداری ماه محرم از نهانگاه‌ها به سطح جامعه بازگشت. هجوم خطرناک دولت‌های سنی مذهب عثمانی و ازبک به ایران و قتل و غارت‌های آنان سبب شد تا صفویان با گسترش جلوه‌های عزاداری ماه محرم، غیرت و تعصب مذهبی (تشیعی) مردم را جهت دفاع از کشور و مذهب شیعه افزایش دهند. ستیز با ظالم و دفاع از مذهب تشیع از پیام‌های اصلی قیام عاشورا بوده است. شکست‌های پیاپی اروپائیان از عثمانی‌ها آنان را واداشت سفرایی را جهت اتحاد با ایران به دربار صفوی بفرستند. این سفر در سفرنامه‌های خویش زوایای زندگی اجتماعی و مذهبی مردم ایران از جمله نحوه عزاداری ماه محرم را ثبت کردند. طبق گزارش‌های آنها جلوه‌های عزاداری امام حسین علیه السلام عبارت بودند از: هیت‌های مذهبی، سینه‌زنی، زنجیرزنی، قمه‌زنی، تعزیه‌خوانی، شمائل‌گردانی و...

۷۰. خالو محمدی فیروزآبادی، هدایت. «بررسی و تحلیل سیره عبادی و اخلاقی امام حسین علیه السلام». استاد راهنما: دکتر ولی‌الله نقی پورفر. دانشکده اصول الدین، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۸. چکیده: این پژوهش تحلیل قرآنی است بر سیره عبادی-اخلاقی امام حسین علیه السلام که کوشیده است سیره عبادی و اخلاقی امام علیه السلام را در دو بخش جداگانه مورد بررسی قرار داده و با مراجعه به قرآن کریم و یافتن آیه مربوط به آن سیره و با استفاده از تفاسیر

معتبر به تحلیل آن سیره پردازد و بدین ترتیب مستند قرآنی برای آن سیره ارائه دهد.
 ۷۱. خدادای لری، بتول. «فلسفه تربیتی امام حسین علیه السلام». استاد راهنما: عباسعلی رستمی نسب، استاد مشاور: سید حمیدرضا علوی. کرمان، دانشگاه شهید باهنر، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۱.

چکیده: تعلیم و تربیت، از دیرسال تاریخ موضوع بسیار مهمی برای انسان ها تلقی می شود. تحقیق و بررسی در زندگی عملی و در سخنان و احادیثی که از بزرگان دین به دست ما رسیده راه را برای حرکت در مسیر تعالی و کمال هموار می کند. در این تحقیق محقق با مطالعه و تحقیق در زندگی امام سوم شعیان، امام حسین علیه السلام، که به فرموده پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله و سلم، کشتی نجات و چراغ هدایت است، راهکارهایی عملی برای تربیت در مدارس و دانشگاه ها به دست آورده. البته این خود مستلزم مطالعه در زمینه هایی است که فصول این تحقیق را شامل می شوند، این فصول عبارتند از هستی شناسی آن امام همام و نوع نگاه ایشان به دنیا و همچنین مبحث خداشناسی آن حضرت... (ایشان دنیا را دارای خالق و آفریدگاری داند و معتقد است دنیا بر حسب حادثه به وجود نیامده است.) بررسی دیدگاه ایشان در مورد انسان. امام حسین علیه السلام راه رسیدن به خدا شناسی را شناخت خود و انسان را زیر مجموعه هستی می داند؛ آن بزرگوار معتقد است که انسان برای رقم زدن سرنوشت خود موجودی مختار و مسئول است. در ادامه به بررسی این موضوع از دیدگاه امام حسین علیه السلام پرداخته شده و آمده است که شناخت برای انسان امکان پذیر است. موضوع دیگری که در این تحقیق به آن پرداخته شده است ارزش شناسی است، توجه به این مبحث که از نگاه امام سوم شعیان چه چیزی ارزش است و انسان به خاطر چه چیزهایی باید از همه ی داشته های خود بگذرد.

۷۲. خشنود، براتعلی. «بررسی عقلانی فرهنگ عاشورا». دانشگاه آزاد اسلامی، واحد سبزوار، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۲.

۷۳. خنیفیری، نجات. «بررسی الگوهای عزاداری ماه محرم با تکیه بر مراسم منطقه شوش دانیال». استاد راهنما: فریبا میراسکندری، استاد مشاور: محمدصادق فرید. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، رشته مردم شناسی و علوم اجتماعی، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۹.

۷۴. دادرس، منیر. «عاشورا در شعر متعهد عباسی». استاد راهنما: عنایت الله فتحی

نژاد، استاد مشاور: محمدحسن تبرائیان. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۰.

چکیده: عصر عباسی اول به علت شکوفایی فرهنگ و تمدن به عصر طلایی مرسوم شده است ولی با اندکی ژرف نگری درمی یابیم این ائمه اطهار علیهم السلام بودند که مردم را ارشاد نمودند و بویژه در آغاز این دوره درگیری اموی ها با عباسی ها به امام صادق علیه السلام فرصت داد تا فرهنگ فخیم تشیع را بارور نموده و شاعران شیعی با شعر خود در خدمت این فرهنگ بودند.

۷۵. ذوالفقاری، محسن. «تحلیل و بررسی سندی و دلالی وصیت نامه امام حسین علیه السلام به محمد بن حنفیه». استاد راهنما: مهدی بیات مختاری، استاد مشاور: حسین خاکپور. دانشگاه سیستان و بلوچستان، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

چکیده: حرکت نهضت حسینی، بی شک موجب جاودانگی و پویایی دوباره اسلام بوده و هست. و اهداف والای حسین بن علی علیه السلام یعنی اصلاح امور امت اسلامی، و عمل به سنت نبوی و سیره علوی که مبتنی بر فریضه ارزشمند امر به معروف و نهی از منکر است، فریضه ای که، درس والگو و دستوری ماندگار برای نه فقط مسلمانان، بلکه همه بشریت است زیرا رمز جامعه ای پویا و مبتنی بر ارزش های انسانی و الهی بدون توجه به این اصل امکان پذیر نیست. با توجه به اینکه عنوان رساله یعنی تحلیل و بررسی سندی و دلالی وصیت نامه امام حسین علیه السلام به برادرش محمد بن حنفیه انتخاب گردیده است، در فصول آغازین ابتدا به تشریح و بیان اهمیت موضوع و اینکه لازم است چنین وصیت نامه مهمی را به لحاظ سندی نیز مورد توجه قرار دهیم و همچنین بازشناسی شخصیت محمد بن حنفیه پرداخته شده، و در فصول سوم و چهارم به موضوع و هدف مهم این رساله که بررسی سندی و همچنین تحلیل دلایل صدور و محتوای این وصیت نامه مورد توجه و پژوهش قرار گرفته است. و در نهایت با توجه به بررسی منابع تاریخی و همچنین اظهار نظرهای اندیشمندان معاصر اسلامی، به این نتیجه می رسیم که این وصیت نامه دارای اعتبار است و از طرفی محتوای آن منطبق بر آیات و روایات می باشد.

۷۶. رحیمی ثابت، محمد علی. «سیره اهل بیت علیهم السلام در زمینه ماندگاری و انتقال پیام عاشورا». استاد راهنما: محسن الویری، استاد مشاور: کریم خان محمدی. دانشگاه باقرالعلوم علیه السلام، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۸.

چکیده: در این پژوهش به سیره اهل بیت علیهم السلام در زمینه ماندگاری و انتقال پیام عاشورا پرداخته می شود با این سوال که سیره اهل بیت علیهم السلام در زمینه ماندگاری و انتقال پیام عاشورا چگونه بود و از چه روش هایی در این زمینه استفاده می کردند؟ و در جواب سعی شده است که این مطلب با کمک شاخه ای از علوم اجتماعی یعنی دانش ارتباطات و با استفاده از مدل ارتباطی هایدر معروف به مثلث هایدر به دست بیاید. هایدر معتقد است که گونه مطلوب هنجارآوری توسط یک نوآور یا پیام فرست زمانی است که اضلاع سه گانه مثلث فرضی (یعنی پیام فرست، پیام و مخاطب) مثبت باشد و بدترین حالت زمانی است که منفی باشد. و ما در این پایان نامه فرض را بر این گرفته ایم که ارتباط میان پیام فرست و پیام، و پیام فرست و مخاطبان مثبت می باشد یعنی اهل بیت علیهم السلام خود در درجه اول نسبت به پیام عاشورا عامل بودند و همچنین ائمه اطهار علیهم السلام مورد اعتماد و وثوق مخاطبان خویش بودند به عنوان اینکه افرادی عالم و از فرزندان رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم می باشند و تمرکز ما بر روی سیره اهل بیت صلی الله علیه و آله وسلم و روش هایی که آنها در زمینه انتقال پیام عاشورا به مخاطبین انجام داده اند می باشد یعنی رابطه بین پیام و مخاطبین را می خواهیم مورد بررسی قرار بدهیم. هایدر می گوید: زمانی رابطه میان پیام و مخاطبان مثبت می باشد که پیام مطابق با نیازهای اساسی مخاطبان باشد لذا در این پژوهش این فرضیه مطرح شد که چون اهل بیت علیهم السلام از روش هایی استفاده می کردند که مطابق با نیازهای اساسی مخاطبان بوده است به همین دلیل در ماندگاری و انتقال پیام عاشورا موفق عمل کردند در نتیجه پی بردن به چگونگی انجام این کار و شناخت روش هایی که اهل بیت علیهم السلام برای رسیدن به این هدف بهره برده اند از اهمیت بسیار زیادی برخوردار می شود به همین لحاظ این پژوهش در قالب پنج فصل: ۱. علم ارتباطات و الگوی ارتباطی هایدر ۲. بحثی پیرامون سیره ۳. پیام عاشورا از منظر امام حسین علیه السلام ۴. روش های انتقال پیام عاشورا در سیره اهل بیت علیهم السلام ۵. چگونگی و امکان الگوبرداری از سیره اهل بیت علیهم السلام در زمینه قیام عاشورا، مطرح گردید تا ما نیز با تاسی به سیره ایشان و الگوبرداری از آن و رسیدن به روشی نظام مند برای وصول به هدف ماندگاری و انتقال پیام عاشورا به منظور صیانت از آن و انتقال به آیندگان موفق عمل نماییم.

راهنما: کاووس رضایی، استاد مشاور: سید مهدی خیراندیش. فارس، دانشگاه پیام نور، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

چکیده: بعد از عنصر تخیل، موسیقی شعریش از هر عنصر دیگری با آن مانوس و همراه می شود و می تواند در جهت القای مضامین و احساسات شاعرانه نقش زیادی را ایفا کند. بنابراین اگر شاعر بتواند تناسب موجود بین موسیقی و مضمون شعرش را در حد اعتدال نگه دارد، در حقیقت اثری قابل قبول ارائه کرده است. شعر عاشورایی بنابر ذات شعری خویش از انواع موسیقی (۱- موسیقی کناری، ۲- موسیقی بیرونی، ۳- موسیقی درونی و ۴- موسیقی معنوی) برخوردار است. پژوهش حاضر، با روش توصیفی-تحلیلی به بررسی موسیقی اشعار عاشورایی از زمان مشروطه تا امروز با هدف شناخت زیبایی های خاص انواع موسیقی و تأثیر آنها بر شعر عاشورایی و مخاطبان آن پرداخته است. بنابراین تمام ابعاد مختلف موسیقی در سطوح مختلف (موسیقی شعری، آوایی و سازی) بررسی و تحلیل شده است. نتایج به دست آمده نشان می دهد که شاعران و مداحان در اشعار عاشورایی از تمام سطوح موسیقی بهره گرفته اند و تنوع موسیقی در این زمینه عامل مهمی در القای موضوع عاشورا و احساسات مذهبی این دسته از شاعران و مداحان به خوانندگان و مخاطبان است؛ لذا اشعارشان موسیقی خاص شعری را دارا می باشد.

۷۸. رحیمی، علی. «مطالعه نمادهای تصویری دینی - عاشورایی در تصویرسازی کودکان دبستانی شهر رفسنجان». استاد راهنما: خشایار قاضی زاده، استاد مشاور: مهدی پوررضاییان. دانشگاه شاهد، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۹.

چکیده: واقعه عاشورا بعنوان عظیم ترین واقعه حدوث یافته در تاریخ و بویژه تاریخ اسلام همواره مورد توجه ارادتمندان خاندان رسول گرامی اسلام ﷺ و بویژه شیعیان بوده است. در این راستا کودکان نیز به لحاظ طبع لطیف و احساساتی پاک در مواجهه با این واقعه بنحوی شگفت واکنش نشان می دهند که هنر آنها با این موضوع می تواند تجلی بی پرده و راستینی در بروز و ظهور این احساسات باشد. پژوهش حاضر طی چهار فصل در جهت تبیین و تفکیک نمادهای راه یافته به هنر کودکان با این موضوع و تطبیق این نمادها با تفاسیر کارشناسان و نیز مقایسه آنها با جلوه های هنر دینی - عاشورایی تدوین شده و شامل مباحثی در زمینه تبیین نمادهای بصری و بیانی و ویژگی آنها و نیز چگونگی راه یابی این نمادها به هنر کودک و هنر عاشورا می باشد. در ادامه نیز به بررسی، تجزیه و تحلیل منتخبی

از آثار کودکان و نمادهای بکاررفته در آنها پرداخته و نتیجه حاصله طی جداول و مباحثی مجزا و مشروح ارائه شده است.

۷۹. رحیمی، محمود. «تعلیم و تربیت در نهضت حسینی علیه السلام». استاد راهنما: محمدحسن آموزگار، استاد مشاور: علی قائمی. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، رشته تاریخ و فلسفه تعلیم و تربیت، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۳.

چکیده: هدف از این پژوهش بررسی نظرات و دیدگاه حضرت سیدالشهدا علیه السلام در باب تعلیم و تربیت و شناسایی هر چه بیشتر ماهیت قیام امام حسین علیه السلام و معرفی الگوی وارسته و شایسته در امر تعلیم و تربیت به نسل نوپای جامعه می باشد. روش پژوهش در این تحقیق روش کتابخانه ای و توصیفی بوده است و سعی شده است که با مراجعه به کتب و منابع اصیل اسلامی مطالعه لازم صورت گرفته و نتایج به صورت توصیف ارائه گردد. در کل پژوهش این نکات به دست می آید که چهارده معصوم علیهم السلام نوری هستند جهت هدایت بشر به قله سعادت و در این راه از هیچ کوششی دریغ نکرده اند حتی در میادین جنگ، و حتی در سخت ترین شرایط اقدام به هدایت افراد به سمت حق نموده اند، وجود نازنین حضرت سیدالشهدا علیه السلام سراسر زندگی شان از تولد تا شهادت و تا قیام و قیامت حاوی نکات ارزنده تعلیم و تربیت است و راهگشای رهروانش خواهد بود.

۸۰. رستم پور، الیاس. «تصحیح مقامات الحسینی و تحقیق درباره شاعر و منظومه شعری او».

استاد راهنما: عبدالله رادمرد. دانشگاه فردوسی، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۱.

چکیده: منظومه شعری مقامات حسینی یکی از قدیمی ترین منظومه های حماسی در مورد قیام عاشورا در ادب فارسی است که مرحوم میرزا محمد اکبر منشی بمرودی قاینی (۱۱۸۰-۱۰۷۸) دبیر دربار نادرشاه افشار، آن را در سال ۱۱۷۰ هجری قمری سروده است. این منظومه حدود ۴۳۰۰ بیت دارد که وزن و قالب شاهنامه فردوسی را دارد. امتیاز این منظومه نسبت به آثار مشابه خود در آن است که برخلاف آن ها نوعی حماسه بوده و لحنی کاملاً حماسی دارد و در هیچ جای آن نشان از تأسف و غم و اندوه نسبت به حادثه کربلا و شهادت امام علیه السلام و یاران ایشان وجود ندارد. در صورتی که آثار منظوم و منشور درباره ی قیام عاشورا عموماً نوعی مرثیه درباره ی مظلومیت و شهادت امام حسین علیه السلام هستند. این منظومه حماسی نسخ خطی فراوانی دارد که در کتابخانه ها و موزه های مختلف نگه داری می شود. کتب تاریخ محلی اغلب از روی هم به اختصار شاعر را معرفی و نامی از منظومه اش برده اند.

۸۱. رستم زاده، مینا. «تاثیرپذیری شعرای فارسی زبان از واقعه‌ی عاشورا». دانشگاه آزاد اسلامی، واحد سبزوار، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۷.

۸۲. رستمی، علی امین. «فرهنگ و معنویت در سیره نظامی معصومین علیهم‌السلام تا عصر امام حسین علیه‌السلام». استاد راهنما: محمدرضا جباری، موسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۴.

چکیده: از مسائل مهم در سیره معصومین علیهم‌السلام اقدامات فرهنگی و معنوی آنان در نبردهاست از آنجاکه هدایت مردم، دفع ظلم و اجرای عدالت از مهم‌ترین اهداف نبردهای معصومین است تا زمانی که رسیدن به این اهداف از راه‌های دیگر ممکن بود با دشمن نمی‌جنگیدند و اگر راهی غیر از نبرد نبود، قبل از شروع آن دشمن را به هدایت الهی دعوت می‌کردند و برای رسیدن به این هدف تلاش می‌کردند تا زمینه گفتگو با آن‌ها را فراهم کنند کلام و پیام الهی را به آنان برسانند و به نصیحت آنان پردازند. گاهی برای اصلاح دیدگاه‌های گذشته، تفاوت جهاد در اسلام با جنگ‌های جاهلی را برای نیروهای خود و لشکر دشمن تبیین می‌کردند. اگر از این مرحله نتیجه لازم حاصل نمی‌شد و کار به درگیری نظامی می‌کشید با اقدامات فرهنگی مناسب تلاش می‌کردند تا نیروهای اسلام با بالاترین روحیه حماسی و جهادی وارد کارزار شوند و با عشق به شهادت جز به رضای الهی و لقاء حضرت حق فکر نکنند. بیان معارف دینی و معرفی مفاخر دینی از مسائلی است که معصومین علیهم‌السلام حتی در میدان کارزار نیز از آن غافل نبودند. ذکر بعضی از احکام و مقررات دینی و تأکید بر سنت نبوی در امور نظامی و معرفی مقام و موقعیت معصومین علیهم‌السلام از این نمونه‌هاست. در اقدامات فرهنگی علاوه بر فرهنگ سازی مسائل دینی، جبران ضعف‌های فرهنگی خودی‌ها و مقابله با فتنه‌های فرهنگی دشمن از مسائل مهم سیره نظامی معصومین است. که از جمله آن می‌توان مقابله با افراط و تفریط‌ها، خرافات جاهلی، بدزبانی و دشنام به لشکریان دشمن و خنثی نمودن اقدامات تفرقه افکنانه منافقین و پاسخ به شبهات اعتقادی دشمنان را نام برد. از آنجاکه نائل شدن به (احدی الحسنین) از شعارهای اساسی نبردهای معصومین علیهم‌السلام بوده است لذا توجه به معنویت در پیکارهای آنان جایگاه ویژه‌ای دارد. اخلاص در عمل و اینکه هر اقدامی فقط باید برای خدا باشد مورد اهتمام ویژه آن انوار طیبه بوده و به دیگران نیز تعلیم می‌دادند که این گونه باشند. توجه به قرآن مجید و معارف بلند آن در تربیت نیروهای اسلام و برای اتمام حجت با دشمن را در سیره‌ی معصومین علیهم‌السلام فراوان می‌توان یافت. بهره‌گیری از نماز و ارتباط معنوی با ذات باری تعالی در

قالب دعا و نیایش بر اساس تعالیم معصومین علیهم السلام قوت بخش سربازان اسلام بوده و از آن ها انسان های پولادینی می ساخت که با نیرو و امکانات جنگی اندک دشمنان را به زانو در می آوردند و در مصائب و مشکلات نیز مهم ترین پناهگاه مؤمنان مجاهد محسوب می شد. بعد از امام نبرد نیز جبهه شکر به درگاه احدیت ساییده و مردم را به سوی قدرت لایزال الهی راهنمایی می کردند.

۸۴. رسولی ابراهیمی فرد، سمیه. «مطالعه ای ساختار تصویرسازی وقایع صدر اسلام از غدیر تا عاشورا در کتاب های کودک و نوجوان، دهه های ۶۰ و ۷۰». استاد راهنما: پرویز اقبالی، خشایار قاضی زاده. دانشگاه شاهد، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

چکیده: یکی از رویکردهای تصویرگری ادبیات کودک و نوجوان، توجه به تصویرگری دینی است. پس از انقلاب اسلامی و احیای باورهای مذهبی در جامعه، گرایش به انتشار متون مذهبی، ادبیات کودک و نوجوان را نیز تحت الشعاع قرار داد. در تدوین این کتاب ها معمولاً بیش از آنکه به تصویر کتاب اهمیت داده شود، ارائه ی سریع پیام و طرح موضوعات دینی مورد توجه بوده است. این پژوهش با هدف مطالعه و تدوین ویژگی های تصویرسازی کتاب های دینی- مذهبی دهه های ۶۰ و ۷۰ انجام شده و روش تحقیق حاضر توصیفی- تحلیلی بوده است. برای بررسی فرضیات مطرح شده در رساله به تجزیه و تحلیل ۲۰ نمونه از آثار کودک و نوجوان، با مضمون دینی پرداخته و نتایج حاصل طی جداولی ارائه شده است. مهم ترین نتایج حاصل از این پژوهش عبارتند از: در تصویرگری کتاب های کودک و نوجوان دهه های ۶۰ و ۷۰ با مضمون غدیر تا عاشورا، شیوه ی واقع گرایی حضور بیشتری داشته و محتوا و مضمون داستان، بر تکنیک و ساختار آثار تأثیر گذار بوده و همچنین ساختار طراحی انسان بیش از سایر عوامل مرتبط با موضوع در مصورسازی این آثار تأثیر داشته است.

۸۵. رضایی منش، مریم. «بررسی مقایسه ای آیین ها و مراسم شیعی در زمان عضدالدوله بویه و شاه عباس صفوی». استاد راهنما: شهلا بختیاری، استاد مشاور: زهت احمدی. دانشگاه الزهرا، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۹.

چکیده: این رساله به بررسی مراسم و آیین های شیعی در دوره آل بویه و عضدالدوله می پردازد؛ این مراسم شامل عاشورا، زیارت، غدیر و انتظار می باشد که در این دودوره مطرح شده مورد بررسی قرار می گیرد. مطالعات حاکی از این است که در دوره آل بویه با توجه به اقلیت شیعیان در مقابل اکثریت اهل تسنن و همچنین وجود خلفای عباسی، برگزاری

مراسم به صورت محدود و مختصر بوده است. در مورد برگزاری مراسم در دوره صفوی نیز با توجه به رسمیت تشیع در این دوره و رقابت با عثمانیان سنی مذهب، برگزاری مراسم رنگ سیاسی می‌گیرد و احتمالاً از آن به عنوان ابزار واهرمی در خور توجه برای این رقابت استفاده می‌شد، به گونه‌ای که مراسم در چنین فضایی به صورت پررنگ تر و وسیع تر نمایان گردید و با تغییرات و تحولات مختلفی همراه بود.

۸۶. رضایی، محمدرضا. «رویکرد به رخداد عاشورا در دوره آل بویه». استاد راهنما: حسن حضرتی، استاد مشاور: سید حسین فلاح زاده. دانشگاه باقرالعلوم علیه السلام، کارشنای ارشد، ۱۳۸۸.

چکیده: این نوشتار در پاسخ به این سؤال که رویکرد به رخداد عاشورا در دوره آل بویه چه بوده است؟ چرا؟ این فرضیه را مطرح می‌کند که آل بویه در رویکرد به رخداد عاشورا نه به شیوه تاریخی که منتج به الگوگیری از آن شود بلکه به شیوه کلامی به آن توجه نمودند که نگاه خاصی به مقولات فراتاریخی و غیرقابل الگوگیری داشت. برای اثبات این فرضیه ابتدا نگاهی به شرایط سیاسی اجتماعی حاکم بر عصر آل بویه و سیاست مذهبی حاکمان آل بویه می‌اندازیم. چرا که رویکرد به این واقعه مهم، مانند هر تحول دیگری از شرایط سیاسی - اجتماعی جامعه یا نحوه نگرش حاکمان به مسائل تأثیر و تأثر می‌پذیرد. شرایط بوجود آمده در این دوره برای شیعیان در ابراز علنی عقائد و باورهای دینی خود حائز اهمیت است. در ادامه به رویکردهایی که در دوره آل بویه به رخداد عاشورا در حوزه نظر و عمل وجود داشته است پرداخته شده و به نقش مورخان و ارباب مقاتل و شعر شعرا و مرثیه سرایان حسینی که در این دوره ی حکومتی از نمود و ویژگی خاصی برخوردار است در تبیین این واقعه عظیم، اشاره شده است. به رویکرد و اقدامات عملی هیأت حاکمه در توجه دادن اذهان به این فرایند و نحوه تعامل آنها با اکثریت اهل سنت جامعه در پرتو آن نیز اشاره شده است. در پایان با تأکید بر این مسئله که آل بویه سیاست تسامح و تساهل را در همه امور به ویژه امور مذهبی دنبال می‌کردند و هر چند که در برپایی مراسم سوگواری شهدای کربلا همت گماردند و در احیاء و رونق مراسم و توجه دادن به مشاهد مشرفه شیعه خصوصاً کربلای معلی تلاش زیادی از خود نشان دادند، اما به دلیل وجود اختلافات مذهبی در جامعه و سپاه تحت امر آنان و حاکمیت و خلافت اهل سنت که در بین مسلمانان مشروعیت داشت و ریشه دار بود در صورت داشتن رویکردی تاریخی به رخداد عاشورا باعث تحریک جامعه بر علیه حاکمیت خودشان می‌شد چرا که قیام علیه ظلم و بی عدالتی و بر علیه

خلافت غیرحق در درون حادثه عاشورا نهفته است. لذا سعی شده است که در معرفی این قیام جنبه های کلامی و ماورائی بیشتر مورد توجه قرار گیرد. رویکردهای کلامی بیشتر در میان مورخین و علماء شیعه که علم و عصمت امام را مدنظر قرار می دهند وجود دارد؛ چراکه در قرن ۴ و ۵ هجری کلام شیعه رشد و گسترش چشمگیری داشته است و رویکرد ماورائی بیشتر در میان علماء و مقتل نویسان اهل سنت از جایگاه ویژه ای برخوردار است.

۸۷. رضایی پویا، بنت الهدی. «بررسی تطبیقی سیره سیاسی حضرت فاطمه علیها السلام و حضرت زینب علیها السلام». دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بافت، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۱.

۸۸. رضایی، منصور. «بررسی سیر تحول شعر عاشورایی از آغاز تا امروز». استاد راهنما: مسیح بهرامیان، استاد مشاور: محمد امیری. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد نجف آباد، رشته زبان و ادبیات فارسی، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۸.

چکیده: در این تحقیق سعی بر آن است که با توجه به سه دوره مشخص (فصل)، به بررسی سیر تحول شعر عاشورایی از آغاز تا امروز پرداخته شود. برای این کار تنها به بررسی شعر بعضی از شاعران مطرح هر دوره و یا شاعرانی که در زمینه ی شعر عاشورایی نام و اثری دارند توجه شده است. در ابتدای هر بخش مختصری از اوضاع سیاسی، اجتماعی و وضع دینی دوره ی مورد بحث ارائه شده و سپس به معرفی بعضی از شاعران آن دوره با ذکر مختصری از شرح زندگانی آنان پرداخته شده و بعد از آن نمونه ای از اشعار و آثار آن شاعران ذکر گردیده است. آنگاه در پایان هر بخش به بررسی و تجزیه و تحلیل آثار و اشعار مربوط به همان بخش پرداخته شده و در پایان نتیجه گیری کلی و عمومی تحقیق همراه با ذکر پیشنهادهایی ارائه گردیده است.

۸۹. رضایی، هوشنگ. «تأثیر مورفولوژی اراضی ایران بر آوا و مرثیه های سوگداشت امام حسین علیه السلام». استاد راهنما: محمد حسین رامشت. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد نجف آباد، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۰.

۹۰. رضوانطلب پشتیری، اردشیر. «بررسی مبانی و آموزه های اخلاقی و تربیتی واقعه عاشورا». استاد راهنما: احمد رضا غایی. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

چکیده: قیام عاشورا یکی از مهم ترین پدیده های جاودان و همیشه زنده تاریخ اسلام و بشریت است و همچنانکه از بعد تاریخی حائز اهمیت است؛ از بعد تربیتی و اخلاقی نیز شایان توجه و دقت بسیاری است. و هدف از این پژوهش محبت و علاقه درونی محقق به

اهل بیت عَلَیْهِمُ السَّلَام علی الخصوص امام حسین علیه السلام و بدست آوردن شناخت دقیق و صحیح از اهداف، دیدگاه‌ها و نقطه نظرات اخلاقی و تربیتی قیام حماسی اش می باشد و در نهایت معرفی این اهداف به نسل امروز و فردای جامعه اسلامی به جهت تربیت و رسیدن به کمال. زیرا که تربیت انسان از مهم ترین مباحث علوم انسانی است و یکی از اهداف اصلی رسالت انبیاء هم تربیت و تزکیه بوده و امامت که دنباله روی نبوت است نیز همان راه پیامبران را در پیش گرفته است. همچنانکه امام حسین علیه السلام و قیامش همان اهداف پیامبرگامی اسلام را پیش گرفت، و این تبعیت از پیامبر اکرم در رفتار آن حضرت در قیام عاشورا بروز و ظهور دارد؛ مانند اهمیت نماز که در روز عاشورا آنرا در عمل اثبات نمود، در حالیکه در محاصره دشمن بود نماز را بجماعت بجا آورد. و یا سرباز زدن از بیعت با یزید نمونه بارز دیگری از تربیت و اخلاق در واقعه عاشورا است که امام هم در سخن و هم در عمل به آن تأکید داشت و شجاعانه تا پای جان بر سر عقیده اش ایستاد و لحظه ای هم تردید نکرد. بنابراین برای بهره بردن از قیام عاشورا در زمینه تربیت و اخلاق باید ابتدا شخصیت نازنین امام حسین علیه السلام را شناخت، سپس به اهداف، مبانی و آموزه های تربیتی قیام پی برده تا بتوانیم در زندگی فردی و اجتماعی از آن بهره گرفته و در رفتار، کردار و اعمالمان نمود و ظهور بیشتری یابد.

۹۱. رضوی، سید روح الله. «جلوه های عشق به خدا در قیام عاشورا». استاد راهنما: رضا حبیبی، استاد مشاور: مسعود آذربایجانی. جامعه المصطفی، رشته اخلاق و تربیت، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۴.

چکیده: در این پژوهش «جلوه ها و نمادهای عشق به خداوند در قیام عاشورا» در پنج فصل مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است: در فصل اول به طرح مسئله، ضرورت، سؤال ها، اهداف، پیشینه و روش تحقیق پرداخته شده است. فصل دوم در دو بخش به بیان مفاهیم، نسبت سنجی و تطبیق آن ها پرداخته است. فصل سوم نیز در دو بخش، موضوعاتی از قبیل: انواع عشق، نتیجه گیری، درجات و مراتب عشق، محبت و مودت، وجوه و آثار مشترک و متفاوت انواع عشق، اساس و ماهیت عشق و جایگاه عشق در قرآن و روایات معصومین علیهم السلام را مورد بررسی قرار داده است. در فصل چهارم علائم و جلوه های عشق به خداوند در لسان برخی بزرگان، اخبار، روایات، مناجات و دعاها مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. فصل پنجم به مصادیق جلوه های عشق به خدا در قیام عاشورا اختصاص دارد.

۹۲. رضویان، کریستوفر پویا، «لعن یزید بن معاویه، بررسی نظرات ابن جوزی». استاد راهنما: مجید معارف، استاد مشاور: منصور پهلوان. دانشگاه تهران، رشته الهیات و معارف اسلامی، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۸.

چکیده: برای دانشمندان اهل سنت تحلیل واقعه عاشورا برای مقابله با افکار شیعیان امری ضروری بوده است، زیرا این واقعه به شیعیان هویت می بخشد و مراسمی که برای عاشورا برگزار می کردند، فرصتی دوباره برای ترویج اندیشه شیعی به آنان می داد. برای این امر برخی این واقعه را چنان تحلیل و بررسی کردند که نقش یزید را در این حادثه هر چه کم رنگ تر سازند، و نشان دهند که عاشورا به اشتباه رخ داده و یزید در آن مقصر نیست. برای همین، لعن او را جایز نمی دانستند. مهم ترین نمایندگان دودیدگاه در بین عالمان حنبلی مذهب بغداد «ابن جوزی» و «عبد المغیث» بودند. ابن جوزی که در عصر خود رهبری حنبله را در دست داشت به شدت از جواز لعن بر یزید دفاع می کرد و از هم مذهبان خود دل‌تنگ بود که چرا مذهب احمد بن حنبل را با دفاع از یزید آلوده کرده اند. در مقابل عبدالمغیب کتابی در دفاع از یزید تالیف کرده و سعی می کرد هم مذهبان خود را قانع کند که این مسلک واقعی احمد بن حنبل است. ابن جوزی کتاب ارزشمند الرد علی المتعصب العنید المانع من ذم یزید را در رد همین کتاب تألیف کرده است. این مقال در صدد است با بررسی بخشی از جریانات فرهنگی و اجتماعی آن عصر روشن سازد که چرا موضوع لعن یزید در آن هنگام اهمیت یافته و چرا ابن جوزی به تالیف کتاب خویش دست یازیده است. همچنین، در صدد است مبانی، مصادر، و روش های بحث و استدلال را نزد ابن جوزی بررسی کند و ارزش کتاب او را در موضوع لعن یزید در مجامع علمی و فرهنگی توضیح دهد.

۹۳. روستایی، حسین. «کربلاء فی ملحمة عید الغدیر لبولس سلامة». استاد راهنما: محمد صالح شریف عسگری. تهران، دانشگاه تربیت معلم، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۰. چکیده: هدف این پایان نامه بررسی بخش پایانی حماسه «عید الغدیر» است که به بیان وقایع عاشورا اختصاص یافته است؛ و با پژوهشی پیرامون حماسه و نمونه های آن در ادبیات جهانی آغاز شده همچنانکه به محرومیت ادبیات عربی نسبت به آن اشاره می شود و به بررسی اقوال مختلف ناقدان در این رابطه می پردازد؛ ناقدانی که در میدان رقابت ادبی با غرب، با دیدن فقر حماسه در ادبیات عرب، عده ای به شعر جنگ و نبرد خود بالیدند و عده ای در پی یافتن نشانه های حماسه به جستجو در میراث شعری و مشخصاً معلقات روی آوردند، در حالیکه گروهی با پذیرفتن اصل فقدان حماسه در ادبیات عربی

آن را به عنوان عیب نمی‌پذیرند و معتقدند ادب هرامتی ویژگی خودش را دارد، اما امری که این توجیه را ناپذیرفتنی می‌نماید، قبول دگرگونی ناگهانی در ادبیات یک ملت است که ویژگی‌های مخصوص به خود را دارد اما شعرای آن پس از آشنایی با نمونه‌های غربی حماسه با میل وافربه سرودن حماسه، روی آوردند. از میان این حماسه‌های نوظهور «عید الغدیر» سروده بولس مسیحی است، حماسه‌ای که از دید ناقدان در سطح حماسه‌های ممتاز غرب قرار دارد. در ادامه به شرح حال سراینده این حماسه و بررسی آثاری که در زمینه نشرو و نظم به جای نهاده، پرداخته می‌شود و سپس به شخصیت شاعر که او را به سمت این حماسه اسلامی سوق داده اشاره می‌گردد بویژه که شیفته اهل بیت علیهم‌السلام شده و این شیفتگی را در آثارش و از جمله حماسه «عید الغدیر» بروز داده است؛ پس شاعر را تاب روایت بی روح تاریخ نبوده بلکه از احساسات خود نسبت به واقعه کربلاء، سخن به میان آورده و با تصویر آفرینی‌های گوناگون صحنه‌های آن را به نمایش در آورده است، تصویر آفرینی‌ای که در پایان بحث بدان اشاره شده است.

۹۴. زارع زاده، فهیمه. «تعامل و همکاری مشترک میان مخاطبان و آفرینندگان نخل ماتم». استاد راهنما: زهرا رهبرنیا. دانشگاه الزهرا، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۸.

چکیده: درک رابطه میان هنرمند (شناسا یا گمنام) و مخاطب (مردم) برای بررسی اثر هنری در بسترتائین اهمیت بنیادی دارد. چرا که در همین مناسبات میان هنر و زندگی اجتماعی است که یک روند کمابیش موفقیت آمیز صورت می‌گیرد؛ از یک طرف: روند فعالیت ذهنی منطبق بر تجربه اجتماعی، یعنی مفهوم کامل خلاقیت فردی خالق اثر در لحظه ابداع زیبایی شناختی است؛ که وی پیام یا مفهومی را با رمزی مشترک و آشنا، در کالبدی قرار داده، در یک بستر مناسب در معرض مواجهه با مخاطب می‌گذارد. از طرف دیگر چنانچه مراحل شکل‌گیری اثر و به نمایش گذاشتن آن در آئین از غنای کافی برخوردار باشند، رمزگشایی توسط مخاطب صورت می‌گیرد. او با استفاده از رمزهای غیر کلامی نوع دریافت خود را به هنرمند منتقل می‌کند و هنرمند با توجه به عکس العمل مخاطب، ایده‌ها و تخیلات خود را در رابطه با اثر، تزئین آن و نوع برپایی آئین اصلاح می‌کند. لذا بازخورد مثبتی، سازنده روند این فرآیند ارتباطی است و هنرمند و مخاطب با یکدیگر، گفتگو و تعاملی متقابل دارند. اثری که در این پژوهش مورد بررسی قرار می‌گیرد، «نخل ماتم» است که در روز عاشورا در بسترتائین نخل‌گردانی به نمایش گذاشته می‌شود. فرض حاکم، بر این اصل استوار است که خالق نخل ماتم و مخاطبانش، با یکدیگر همکاری

داشته و در تعاملات و تأثیر و تأثراتی مشترک، در شکل گیری، تزئین و به نمایش گذاشتن اثر در آئین نخلگردانی نقش برابری داشته اند.

۹۵. زینی وندیان، ظاهر. «سیمای واقعه کربلا در دیوان الشیخ محسن ابوالحب». استاد راهنما: مهدی ناصری. دانشگاه قم، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۰.

چکیده: مجموعه حاضر، بیشتر به قیام امام حسین علیه السلام، از مبداء تا مقصد توجه داشته و بر آن است تا شناخت بیشتری از حادثه کربلا، تحلیل و تأثیرش را خصوصاً در شعر ابوالحب منعکس نماید. لذا با توجه به بازتاب واقعه کربلا در شعر شعرای کربلا و عاشورا بودن شناساندن اشعار عاشورایی و شعرای دینی و حسینی در ادب شیعه در حد یک ضرورت و تکلیف است که منشأ آن الگوپذیری از قیام کربلا و دستاوردهای بزرگ آن می باشد، دست آوردهایی که همه نشان و نمادی از شهادت و اسارت آن واقعه عظیم را در خود دارد، زیرا از هر زاویه ای که به واقعه کربلا و ابعاد زمانی، مکانی، شخصیت ها و... بنگریم بیشتر و بهتر میزان بازتاب این واقعه را در ادبیات تمام ملت ها و فرهنگ ها بویژه ادبیات شیعه می بینیم تا جایی که می توان اظهار داشت واقعه عاشورا گویا آئینه تمام نمای مظاهر شیعه و دین اسلام است. و نیز این بازتاب را هر چه واضح تر و شفاف تر در پژوهش پیرامون شعرو شعرای عاشورایی به خصوص در شعر آقای ابوالحب (د. ۱۳۰۵) - از شعرای شیعی معاصر - می یابیم و لذا این شاعر جایگاهی ممتاز در میان شعرای عاشورایی دارد و الحق که وی یکی از مفسرین شعر عاشورا در ارائه مظلومیت آل رسول الله صلی الله علیه و آله در قیام کربلا است و سزاوار توجه و شناسایی بیشتر می باشد.

۹۶. سازمند، محبوبه. «بررسی مناقب و مراثی ۱۴ معصوم در دیوان فواد کرمانی». دانشگاه آزاد اسلامی، واحد کرمان، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۱.

۹۷. سخی رضایی، غلام. «تبیین و تحقیق دیدگاه های شهید مطهری (ره) درباره قیام امام حسین علیه السلام». استاد راهنما: عزت الله مولایی نیا، استاد مشاور: غلامحسین محرمی. دانشگاه جامعه المصطفی العالمیه، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۵.

چکیده: رساله حاضر نظرات و دیدگاه های شهید مطهری را درباره قیام اباعبدالله الحسین علیه السلام مورد نقد و بررسی قرار داده است، که در یک مقدمه و پنج فصل سامان یافته و در پایان هر فصل به نتایج مهم آن اشاره گردیده است. فصل اول، دربرگیرنده کلیات و چارچوب نظری تحقیق است. فصل دوم، شناخت مختصر از زندگانی اباعبدالله الحسین علیه السلام و فضایل آن بزرگوار از دیدگاه شهید مطهری است. فصل سوم، علل قیام امام

حسین علیه السلام از دیدگاه شهید مطهری است، این فصل شامل مسئله بیعت، دعوت و امر به معروف و نهی از منکر است به نص قطعی تاریخ. فصل چهارم، اهداف قیام امام حسین علیه السلام از دیدگاه شهید مطهری است و فصل پنجم، دستاوردهای قیام امام حسین علیه السلام از دیدگاه شهید مطهری می باشد و در پایان، خاتمه و جمع بندی نهایی تحقیق نیز مورد توجه واقع شده است.

۹۸. سعیدی، محمد حسن. «مردم شناسی مراسم آیینی: مراسم نخل گردانی روز عاشورا در روستای دهمل». دانشگاه تهران، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

۹۹. سلمان، صدیقه. «تصویر، بیان، عاشورا». استاد راهنما: علیرضا نوروزی طلب. دانشگاه تهران، رشته هنرهای زیبا، کارشناسی ارشد، ۱۳۷۵.

چکیده: مباحث مطرح شده در این رساله به شرح ذیل است: ضرورت تفسیر در هنر، نگرشی بر نگارگری پس از عصر صفوی، تصور ذهنی از متن، شرحی بر واقعه کربلا، تبدیل تصور به تصویر، درآمدی بر دو ترکیب بند دررثای عاشورا، تصویرهای جاودان در دو ترکیب بند در مورد حادثه عاشورا، مروری بر ترکیب بندی از وصال شیرازی، تحلیلی از منظومه محتشم کاشانی، دررثای سالار شهیدان حسین بن علی علیه السلام، نقاشی قهوه خانه، ترکیب بند مصور.

۱۰۰. سمایی، محمد علی. «ترجمه کتاب اللهوف علی قتلی الطفوف؛ بزبان اردو؛ تألیف سید ابن طاووس». استاد راهنما: محمد علی رضائی، استاد مشاور: کمیل اصغر زیدی. دانشگاه جامعه المصطفی العامیه، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۴.

چکیده: این رساله ترجمه کتاب اللهوف علی قتلی الطفوف سید ابن طاووس (ره) است که مؤلف محترم کتاب آن را به سه بخش تقسیم کرده اند: بخش اول: زندگانی امام حسین علیه السلام، از ولادت تا عاشورا. این بخش شامل حوادثی است که از ولادت تا روز عاشورا به وقوع پیوسته. بخش دوم: شامل حوادث روز عاشورا و جانبازی یاران و اصحاب امام حسین علیه السلام و بخش سوم شامل حوادثی است که پس از شهادت امام به وقوع می پیوندد، از خروج سرها از کربلا و اسارت بانوان حرم تا ورود اهل البیت به مدینه و لباس مصیبت در عزای کربلایان؛ به زبان اردو.

۱۰۱. سواد کوهی، فتانه. «رثاء اهل بیت علیهم السلام در ایران به عربی سده های چهارم و پنجم هجری». استاد راهنما: ابراهیم دیباجی. دانشگاه تهران، رشته ادبیات و علوم انسانی، کارشناسی ارشد، ۱۳۷۵.

چکیده: این رساله با عنوان رثاء اهل بیت در ایران قصد آن داشت که به بررسی فن شعری رثاء در ایران در سده های چهارم و پنجم هجری بپردازد. قرونیکه از لحاظ انتشار علوم مختلف یکی از برجسته ترین سده های تمدن اسلامی و ایرانی به حساب می آید. رثاء اهل بیت در این قرون از مفاهیم جدیدی برخوردار بوده و شعرای متعهد شیعی در رثاء خود با بررسی واقعه کربلا و ماجرای سقیفه و روز غدیر با بیانی زیبا با ارتباط این امور به هم پرداخته اند. در حقیقت رثاء اهل بیت از ماتم سرایی صرف خارج گشته و به بیان واقعیاتی پرداخته که مربوط به کل امت اسلامی است. سرودن شعر در مدح و رثاء اهل بیت عملی دینی است با انگیزه دینی و عاطفی و هدف آن بزرگداشت شعائر دین است. چرا که ائمه نه برای مجد شخصی بلکه برای خدمت به عموم مسلمین بر اساس هدایت الهی قیام کرده اند. لذا جاودان ساختن اعمال ائمه، عملی از اعمال تقوا است و شعر شاعر شیعی اثری است که انگیزه آن احساس و عاطفه عمیق شاعر نسبت به اهل بیت است یا به گونه ای دیگر انگیزه آن دین است و بیانگر نوعی حب اعتقادی است نه حزبی و طائفه ای چرا که ائمه برای نجات انسانیت قیام کردند و انسانیت مسئله ای طائفه ای و قومی نیست.

۱۰۲. سوکی، معصومه. «ارزش های ادبی پیروان محتشم کاشانی و درون مایه های این قبیل اشعار». استاد راهنما: جلیل تجلیل، استاد مشاور: علی اصغر حلبی. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، رشته زبان و ادبیات فارسی، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۳.

چکیده: هدف پژوهش یافتن و شناساندن شاعرانی مشهور و گمنام است که در مورد واقعه عاشورا شعر سروده اند و معرفی شعر آنان، تصحیح نسخه های خطی در جهت پیشبرد زبان و ادب فارسی و زنده کردن این قبیل آثار و تثبیت فرهنگ عاشورا است. روش پژوهش مراجعه به کتابخانه های معتبر و تهیه کپی نسخه های خطی و تصحیح این نسخه ها با روابط و معیارهای زبان معیار حاضر و جمع آوری ترکیب بندهای شاعران از دیوان های آنان، فیش برداری و جمع آوری و تنظیم فیش ها است. طرح پژوهش شناساندن انگیزه و هدف اصلی امام در قیام عاشورا و تأثیر این واقعه بر هرانسان آزادی خواهی در فرهنگ و ادب ایران است.

۱۰۳. سیاوشی، سمیه. «بازتاب قیام کربلا در تاریخ نگاری شام و عراق». استاد راهنما: علی ناظمیان فرد. مشهد، دانشگاه فردوسی، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

چکیده: در سال شصت هجری با روی کار آمدن یزید، جامع اسلامی دچار دگرگونی هایی در ارزش ها و سنت نبوی شد. همین امر سبب گردید تا امام حسین علیه السلام با هدف امر به معروف

و نهی از منکر و احیای سیرجدشان، پیامبر ﷺ، علیه حاکم جور زمانه قیام کند. واقع کربلا به طرق مختلف در کتاب‌های مورخان شامی و عراقی بازتاب یافته است. مورخان هر یک از این مکاتب بر اساس عقاید سیاسی و مذهبی خویش، و سلاطین و سیاست حکومت وقت، گزارش‌هایی از این واقعه را نقل کرده‌اند. در این پژوهش برآنیم تا بازتاب قیام کربلا در تاریخ نگاری شام و عراق را به روش توصیفی - تحلیلی بررسی کنیم و نشان دهیم که مورخان این دو مکتب چگونه این حادثه را بازتاب داده‌اند.

۱۰۴. شاهی زاده، رامین. «مطالعه انسان شناختی مراسم عاشورا در شهرستان اردبیل». استاد راهنما: احمد محمدپور، استاد مشاور: اسماعیل بلالی. همدان، دانشگاه بوعلی سینا، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۹.

چکیده: آیین‌های سوگواری عاشورا در شهرستان اردبیل تنها یک پدیده ساده مذهبی نیست، بلکه چنان کیفیتی را داراست که خصائص یک نمود زنده و فعال فرهنگی و اجتماعی را آشکار می‌سازد. هدف این تحقیق درک و توصیف دقیق و ضخیم مراسم عاشورا در جامعه اردبیل به عنوان یک میراث فرهنگی در زمان کنونی و تحلیل کارکردهای اجتماعی این مراسم در جامعه مورد بررسی است. یافته‌های تحقیق در دو دسته کلی «کیفیت و ترتیبات برگزاری مراسم عاشورا» و «علائم و نشانه‌ها در مراسم عاشورا» موضوع بندی شده است. نتیجه کلی آن است که افراد با شرکت در مراسم عاشورا، هویت جمعی و تشخیص اجتماعی می‌یابند و فردیت آن‌ها در خدمت «وجدان جمعی» قرار می‌گیرد. علائم و نمادهای به کار رفته در مراسم عزاداری که مأخوذ از نظام فرهنگی جامعه مورد بررسی است به نوبه خود تعلق عزاداران به یک جمع مشخص را نشان می‌دهند.

۱۰۵. شرفپور (احدی)، رضاعلی. «عناصر و مؤلفه‌های کلامی نهضت عاشورا». استاد راهنما: محمد مهدی احمدی اصفهانی، استاد مشاور: سعید ضیایی فر. دانشگاه جامعه المصطفی العالمیه، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۳.

چکیده: پژوهش حاضر بر اساس این سوال اصلی طرح گردیده است که آیا عناصر و مؤلفه‌های مورد بحث در نهضت عاشورا، از نگاه کلامی می‌توانند توجیه کننده ضرورت نهضت، مشروعیت و مفید بودن آن باشند یا نه؟ این پایان نامه در قالب چهار فصل بیان شده، در فصل اول تحت عنوان کلیات به بررسی بیان ضرورت پیشینه تحقیق و مبادی تصویری موضوع پرداخته شده، در فصل دوم این مطلب مد نظر بوده، که قیام کربلا چه اهدافی را تعقیب می‌کرده و برای رسیدن به آنها چه استراتژی و رویش را به کار گرفته

است؟ سوال مذکور با توجه به عنصر موقعیت شناسی و سیره عملی و کلامی امام در جریان نهضت جواب داده شده است. در فصل سوم آگاهی امام به شهادت اثبات گردیده و به شبهات مطرح در این مورد جواب گفته شده است. و در فصل چهارم علل استمرار عزاداری های حسینی و فلسفه و حکمت آن مورد توجه بوده و بلاخره به نتیجه گیری از کل رساله می‌رسیم.

۱۰۶. شریف رازی، نفیسه. «مبانی عرفانی دعای عرفه امام حسین علیه السلام». استاد راهنما: غلامحسین ابراهیمی دینانی، استاد مشاور: مصطفی محقق داماد. دانشگاه قم، رشته الهیات و معارف اسلامی، کارشناسی ارشد، ۱۳۷۸.

چکیده: این رساله در دو بخش تنظیم شده است. در این فصل ابتدا اشاره‌ای به دشواری تعریف عرفان شده و در انتها تعریف عرفان آمده است. در ادامه این فصل این مباحث آورده شده است: اصالت عرفان اسلامی، صحیفه سجاده، سند دعای عرفه. بخش دوم شامل مبانی عرفانی دعای عرفه است تحت عنوان نهادهای عرفانی دعا. مطالب این بخش عبارتند از: اسماء حسنی و صفات علیای حق تعالی، تنزیه حق تعالی، اشتیاق و حب خدا، اقرار و شهادت به ربوبیت، شکر، توبه

۱۰۷. شریفی مرجقلی، رسول. «انعکاس فرهنگ عاشورا در شعر فارسی (از صفویه تا امروز)». استاد راهنما: جلیل تجلیل، استاد مشاور: محمد علی سجادی. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، رشته ادبیات و علوم انسانی، کارشناسی ارشد، ۱۳۷۵.

۱۰۸. شفیعی حسن آبادی، محمدرضا. «سیمای ابوالفضل العباس علیه السلام در شعر مشاهیر معاصر عراق». استاد راهنما: حجت الله فسنگری، استاد مشاور: سید مهدی نوری. سبزوار، دانشگاه تربیت معلم، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۱.

چکیده: بسیاری از شاعران عراقی دوستدار اهل بیت در رثای شهدای واقعه عاشورا و تمجید از دلاوری های آنان شعر سروده و در آن میان شاعرانی همچون سید جعفر حلی، عبدالمنعم فرطوسی و... در اشعاری زیبا به تبیین نقش ابوالفضل ال عباس علیه السلام در حادثه عاشورا پرداخته‌اند. این شاعران در ترسیم شخصیت آن حضرت غالباً به حماسه او در واقعه عاشورا توجه داشته‌اند، و به توصیف ایشان از لحظه نبرد با امویان، ورود به شریعه فرات و برداشتن آب برای تشنگان حرم حسینی تالحنه شهادت و حاضر شدن امام حسین علیه السلام بر بالین ایشان پرداخته‌اند و بیشتر بر صفات برجسته ایشان چون شجاعت،

وفاداری و ایثار تاکید نموده‌اند و در این میان برخی القاب و صفات آن حضرت را نیز ذکر کرده‌اند. ائمه معصومین علیهم‌السلام در زیارت آن حضرت از ایشان با عناوین مجاهد، بصیر، فداکار، عبد صالح یاد می‌کنند و به القاب تابناکی چون قمر بنی هاشم، باب الحوایج، علمدار، ساقی، سپهسالار دست می‌یابد که غالب آن مرهون نقش آفرینی آن حضرت در واقعه عاشورا است.

۱۰۹. شکرانی، زهره السادات. «شرح حال و گزیده‌ای از اشعار شریف رضی (ره)». استاد راهنما:

میرلوحی، سید علی، دانشگاه اصفهان، کارشناسی ارشد ۱۳۷۲.
چکیده: این رساله که شامل سه فصل می‌باشد؛ فصل اول آن در مورد زندگانی شریف رضی و فصل دوم در مقام علمی و ادبی شریف رضی می‌باشد. این شخصیت بزرگ که نهج البلاغه را گردآوری نمود اگر چه اسمش برای بسیاری از مردم ما آشنا می‌باشد لکن چهره علمی و ادبی او در واقع ناشناخته مانده است. در این رساله این شخصیت بیشتر از جنبه ادبی معرفی گردیده زیرا که موضوع کار رساله معرفی یک شخصیت ادبی و بررسی اشعار او می‌باشد. بیشتر نقادان ادب او را سرآمد شعرای قریش می‌دانند. فصل سوم این رساله که شامل چهار قصیده از قصائد شریف رضی است مجموعاً ۲۱۰ بیت شعر است که قصیده اول در اظهار محبت به اهل بیت علیهم‌السلام و افتخار در انتساب به آنهاست و سه قصیده دیگر در ثناء امام حسین علیه‌السلام می‌باشد. و این موضوع به خاطر این انتخاب شده که مرثیه امام حسین علیه‌السلام باید همیشه زنده بماند و از خاطره‌ها فراموش نگردد.

۱۱۰. شهبازی، اصغر. «حماسه حسینی در شعر معاصر عراق و ایران». استاد راهنما: جعفر دلشاد،

استاد مشاور: نصرالله شاملی. دانشگاه اصفهان، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۰.
چکیده: حماسه حسینی، حماسه‌ای جاویدان و بی‌همتاست که آثار آن در دنیا انتشار یافته و به عرصه‌گاه تحلیل و نکته‌سنجی‌ها مبدل شده است. این واقعه از هنگام ظهورش تا عصر کنونی تأثیری شگرف در حفظ و پیش‌برد تعالیم دینی داشته است. این حماسه از نگاه صاحب ذوقان ادبیات عربی و فارسی به دور نبوده تا جایی که گستردگی این سروده‌ها، شاخه‌ای مستقل به عنوان شعر عاشورایی یا شعر حسینی ایجاد کرده است. پژوهش حاضر تلاش دارد با نگاه تطبیقی به شعر عاشورایی محمد مهدی جوهری، جواد جمیل از ادبیات عربی، و محمد حسین شهریار و سید حسن حسینی از ادبیات فارسی، بازتاب حماسه‌ی عاشورا را در شعر آن‌ها شناخته و به تفاوت‌ها و اشتراکات موجود میان آن‌ها دست یابد.

۱۱۱. شهنسوازی، رقیه. «تجلی واقعه‌ی عاشورا در شعر شیعه». استاد راهنما: خلیفه شوشتری، استاد مشاور: خضری. دانشگاه شهید بهشتی، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۷.
۱۱۲. شهنسوازی، علی رضا. «تحلیل و بررسی احتجاج‌های امام حسین (ع) و اصحاب (با تأکید بر مقطع تاریخی قیام حضرت از مدینه تا بازگشت اسرا و اهل بیت (ع) به مدینه)». استاد راهنما: کاووس روحی بزندق، استاد مشاور: نصرت نیل ساز. دانشگاه تربیت مدرس، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۱.
- چکیده: امام حسین (ع) از آغاز قیام خویش در مدینه که با بیعت نکردن با یزید بن معاویه شروع شد تا لحظه‌ی شهادت، سعی داشتند تا با ادله‌ی مستحکم، حقانیت خود و بطلان یزید را آشکار سازند.
۱۱۳. شیخ زاده، قاسم علی. «رابطه علم غیب امام حسین (ع) و حادثه عاشورا». استاد راهنما: مصطفی آزادیان، استاد مشاور: محمد جعفری. دانشگاه صنعتی امیرکبیر (پلی تکنیک تهران)، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۵.
- چکیده: در رساله به دلائل عقلی و نقلی مخالفان و موافقان علم غیب معصومین (ع)، گستره علوم معصومین، علوم مخصوص خداوند، دلائل مخالفین علم امام حسین (ع) به حادثه عاشورا پرداخته شده است.
۱۱۴. شیخی، محمدرضا. «بررسی جایگاه عاشورا در ادبیات منظوم انقلاب سیاسی». استاد راهنما: محمدرضا سنگری، استاد مشاور: مرتضی بدخشان. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، رشته زبان و ادبیات فارسی، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۴.
- چکیده: در این پژوهش به شعر عاشورایی انقلاب اسلامی از جهات مختلف پرداخته شده است. نخست بررسی سیر مرتبه در ادبیات فارسی و بررسی ادبیات انقلاب اسلامی و شعر عاشورایی انقلاب پرداخته شده است. بررسی ویژگی‌های فکری، ادبی و زبانی شعر عاشورایی، مهم‌ترین اصل در این پژوهش است. حاصل این پژوهش روشن ساخته است که اشعار عاشورایی انقلاب از نظر لفظ ساده و روانند اما از نظر محتوا، با صلابت ژرف و تأثیر گذار؛ همانند سروده‌های نصرالله مردانی، محمود شاهرخی و علی معلم این اشعار حاوی چهار بعد سوگ، حماسه بیان عرفان هستند. اشعار عاشورایی از اشعار سست و مبتذل و مبرا است و چهره‌های درخشانی در عرصه‌ی شعر عاشورایی در عصر انقلاب پدید آمده‌اند.
۱۱۵. شیرزادیان کبریا، دلور. «ترجمه قسمتی از کتاب اعیان الشیعه سید محسن عاملی».

استاد راهنما: سید احمد فاطمی احمد آبادی. مشهد، دانشگاه فردوسی، کارشناسی ارشد، ۱۳۵۱.

چکیده: عنوان رساله حاضر ترجمه قسمتی از کتاب *اعیان الشیعه* سید محسن عاملی است. کتاب *اعیان الشیعه* سرگذشتنامه‌های شیعه را بیان می‌کند. و این رساله به بیان سرگذشتنامه امام حسین (ع) می‌پردازد. دارای مطالب متقن علمی و براهین محکم عقلی می‌باشد و به طور لطیفی به بیان کیفیت جنگ کربلا پرداخته است. بیان مؤلف از توصیف واقعه کربلا از روز سوم محرم شروع می‌شود تا روز دهم یعنی عاشورا ادامه می‌یابد. سپس در پایان اسامی افراد بنی هاشم را که به یاری امام حسین (ع) قیام نموده و با ایشان کشته شده‌اند را در چند دسته می‌آورد. ابتدا اسامی اولاد امیرالمؤمنین علی (ع) شامل ۱۰ نفر، بعد اولاد امام حسن (ع) شامل ۴ نفر، اولاد امام حسین (ع) شامل ۳ نفر، اولاد عبدالله بن جعفر شامل ۳ نفر، اولاد عقیل ابن ابیطالب ۱۰ نفر، بعد فهرست شهدای کربلا، انصار امام حسین (ع) غیر از بنی هاشم به ترتیب حروف الفبا به تعداد ۳۲ نفر، و بعد از آن فهرست شهدای کربلا غیر از بنی هاشم را که ۶۹ نفرند بیان می‌کند. به این ترتیب مؤلف توانسته است با ترجمه سرگذشتنامه امام حسین (ع) جزئیات کاملی از روند حادثه کربلا ارائه دهد.

۱۱۶. شیریک، مرتضی. «ریخت‌شناسی تعزیه». استاد راهنما: محمدرضا خاکی، استاد مشاور: امیریان. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، کارشناسی ارشد، ۱۳۷۹.

چکیده: اهداف پژوهش تشکیل ظاهری و اجزای تشکیل دهنده تعزیه، گام به گام رفتن به مسیر حرکت، رشد و تحول مضامین تعزیه و توقف آنها، تفکیک ویژگی‌های ساختاری تعزیه و چه نیازی به جمع‌آوری، تصحیح و نگه‌داری نسخ‌های تعزیه داریم است. روش اصلی کتابخانه‌ای، انتخاب، استخراج مطالب مرتبط از پایان نامه‌ها و کتب‌ها، دیدن اجراهای تعزیه در محله‌های خاص و دیدن فیلم‌های تعزیه و مرتبط با آن، به عبارت بهتر، جمع‌آوری اطلاعات از طریق مشاهده مطالعه است. ضرورت مرکزیت قرار گرفتن دانشگاه - دانشکده‌های - مرتبط برای پژوهش‌های تعزیه، تأمین بودجه کافی و کادر علمی و مجرب دانشگاهی و تجربی در خصوص پژوهش‌های همه‌جانبه تعزیه، ایجاد و انتخاب واحدهای تخصصی بیشتر و حتی گرایش تخصصی در خصوص آشنایی، روخوانی، تصحیح و آموختن فنون نوشتن نسخ‌های تعزیه و ایجاد انگیزه در نویسندگان هنرهای نمایشی، برای خلق و تولید نسخ‌های جدید تعزیه است.

۱۱۷. شیرکش، میثم. «بررسی اثرات قیام امام حسین علیه السلام در فقه سیاسی شیعه». استاد راهنما: محسن جابری عربلو. دانشگاه تهران، رشته الهیات، کارشناسی ارشد، ۱۳۷۷.

چکیده: هدف نویسنده بررسی برخی از ابعاد نهضت امام حسین علیه السلام در فقه سیاسی شیعه و گشودن راهی برای علاقه‌مندان به مباحث اجتماعی و فقهی بوده است. وی با بهره‌گیری از منابع فقهی، تاریخی و تفسیری و با استناد به نظر فقها، به دستاوردهای این نهضت عظیم در فقه سیاسی پرداخته و مسئله قیام امام حسین علیه السلام را در فقه مورد بررسی قرار داده است. برخی از عناوین مورد بحث چنین است: تعریف فقه سیاسی و برخی از مصادیق آن؛ اوضاع معاصر قیام امام حسین علیه السلام؛ علل قیام امام حسین علیه السلام از دیدگاه امام خمینی (ره)؛ فقه عاشورایی امام خمینی (ره)؛ ادله مشروعیت قیام علیه حاکمان ستمگر؛ علل پرهیز امام حسین علیه السلام از تقیه؛ تقیه در احکام؛ مهاده (متارکه جنگ)؛ هدنه در متون فقهی؛ استناد شیخ حسن نجفی (صاحب جواهر) به نهضت امام حسین علیه السلام در زمینه ثبات.

۱۱۸. صالحی اصل، لطیف. «احکام فقهی عاشورا و حضرت سیدالشهدا علیه السلام». استاد راهنما: محمدعلی قربانی، استاد مشاور: آیت‌الله زین العابدین قربانی. دانشگاه آزاد اسلامی. واحد لاهیجان، رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۶.

۱۱۹. صالحی، لیلا. «ترجمه و شرح مرثیه‌های ابن خلفه». استاد راهنما: علی صابری، استاد مشاور: محمود خرسندی. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، رشته ادبیات و علوم انسانی، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۳.

چکیده: بررسی حیات محمد بن اسماعیل مشهور به ابن خلفه و ترجمه و شرح مرثیه‌های سروده شده او در مورد امام حسین علیه السلام است. روش پژوهش روش کتابخانه‌ای، فیش برداری و سپس تحقیق و بررسی است. نتیجه کلی ابن خلفه بدون خواندن کتاب و اطلاع از قواعد صرف و نحو عربی و استفاده از محضر استادان، با کمک ذوق و سلیقه خود از ادیبان بارز عصر خود بود.

۱۲۰. صفریان دارانی، مهین. «مقارنه اشعار الشریفین الرثائیة». استاد راهنما: علیرضا باقر، استاد مشاور: باقر قربانی زرین. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، رشته زبان و ادبیات فارسی، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۱.

چکیده: هدف از این پژوهش بررسی روایات و طبع شعری شریف مرتضی و شریف رضی و استخراج موضوعات موجود در قصائدی که در رثای جدشان امام حسین علیه السلام سروده‌اند،

می باشد. روش پژوهش کتابخانه‌ای است و متن تحقیق شامل، بررسی اوضاع سیاسی و... زندگی‌نامه و قصائد سروده شده در رثای امام حسین (ع) می باشد. نتیجه کلی از پژوهش بیانگر این نکته است که شریف مرتضی و شریف رضی با به تصویر کشیدن اوج مصیبت کربلاء چهره‌ی کریمه بنی امیه را نمایان می سازند، و در کنار مدح اهل بیت (ع) و امام حسین (ع) به ذم بنی امیه می پردازند.

۱۲۱. صفری، بیژن. «بررسی رابطه قشریندی اجتماعی با شرکت در جلسات هیئت‌های عزاداری مذهبی در شهر زنجان در سال» ۱۳۷۹. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد رودهن، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۱.

۱۲۲. صمدزاده، الناز. «بررسی عاشورا سروده‌های دوره صفویه وقاجاریه». استاد راهنما: کرمعلی قدمیاری. دانشگاه ارومیه، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

چکیده: یکی از گونه‌های ادبیات، ادبیات عاشورایی است که در طی ۱۴ قرن گذشته در میان توده‌های مردم از اهمیت و جایگاه ویژه‌ای برخوردار بوده است. خاستگاه این نوع ادبی، مردم است. اولین حکومتی که به شکل جدی و حتی گسترده به واقعه عاشورا پرداخت، حکومت صفویان بود زیرا به خاطر رسمی اعلام شدن مذهب شیعه و تشویق شعرا به سرودن اشعاری در مدح و منقبت اهل بیت، ادبیات عاشورایی بویژه شعر آن گسترش خاصی پیدا کرد. از میان شاعران دوره صفویه، به ترتیب تاریخی به افرادی چون اهلی شیرازی، محتشم کاشانی، وحشی بافقی، فیاض لاهیجی، شفایی اصفهانی، حزین لاهیجی، عاشق اصفهانی می توان اشاره کرد. شاید چنین برداشت شود که اعلام مذهب تشیع به عنوان مذهب رسمی و توجه پادشاهان صفوی به ادبیات مذهبی و دینی، عصر صفویه را به دوران شکوفایی ادبیات عاشورا بدل کرده است اما در اصل چنین نیست. بلکه دوران طلایی اشعار عاشورایی و ادبیات طف دوره قاجار است. به دلیل فراوانی شعرای عاشورا پرداز و تنوع اشعار عاشورایی در دوره قاجار، به شاعران شاخصی چون: ملا احمد نراقی، فتحعلی شاه قاجار، وصال شیرازی، یغمای جندقی، صباحی بیدگلی و... می توان اشاره نمود. روش تحقیق این پایان نامه، توصیفی و تحلیلی است و نگارنده بر آن است که پس از بررسی عاشورا سروده‌های شاعران شاخص دوره صفویه وقاجاریه از نظر وزن و قالب و مضامین و نکات بلاغی، مقایسه‌ای نیز بین اشعار عاشورایی دو دوره یاد شده انجام دهد.

۱۲۳. صنعتی، حسین. «ترجمه قسمتی از کتاب صواعق المحرقة و فیات الاعیان». استاد راهنما: محمود مهدوی دامغانی. مشهد، دانشگاه فردوسی، کارشناسی ارشد، ۱۳۴۸.

چکیده: رساله حاضر ترجمه قسمتی از کتاب الصواعق المحرقة فی الرد علی اهل البدع و الزندقه (چاپ مصر) است که در آن به شرح حال ائمه اطهار پرداخته شده است. در این راستا برای بیان حالات و قسمتی از فضایل حضرت امیرالمومنین علی علیه السلام و دو فرزند ایشان امام حسن و امام حسین علیه السلام از کتاب صواعق المحرقة و شرح حال بقیه معصومین علیهم السلام را از کتاب و فیات الاعیان ترجمه نموده اند. این پژوهش به نوعی به بیان تاریخی می پردازد که بدون نام ائمه معنا و موضوعیتی ندارد و با ورق زدن اوراق تاریخ در شرح هر کدام از ائمه معصومین علیهم السلام به معرفی تربیت یافتگان مکتب ربوبی جهت معرفی سیره و زندگی آن ها به عنوان تعلیمات عالیه اخلاقی می پردازد. این رساله به خواننده امکان برداشت و استفاده مشروع جهت تأمین کلیه نیازهای فردی و اجتماعی را داده است. در بیان این تاریخ مؤلف از آثار دومیورخ بزرگ سنی مذهب به نام های ابن حجر میثمی و ابن خلکان (م. ۵۶۱. ق) استفاده برده است.

۱۲۴. ضیایی فرد، محمود. «بررسی نهضت مختار». استاد راهنما: اللهیار خلعتبری. دانشگاه شهید بهشتی، کارشناسی ارشد، ۱۳۷۳.

چکیده: اصولاً نهضت های مردمی دشمنان زیادی دارند، هر گروه و دسته ای که منافعیشان در خطر می افتد حتی الامکان سعی در نابودی آن قیام ها دارند، مختار نیز یک نهضت مردمی به راه انداختن وی با یک فرد و گروه درگیر نبود و با یک جریان منحرف تاریخی می جنگید و این جریان همان خط مخالف اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله بود. مختار از وقتی که خود را شناخته بود، طرفداری از اهل بیت را آغاز کرده بود، چون خاندان او بویژه عمویش سعد بن مسعود ثقفی که مختار تحت سرپرستی او بزرگ شده بود از طرفداران اهل بیت بودند. زندگی مختار تا قبل از مبارزات سیاسی او در زمان امام حسین علیه السلام که سبب شد ابن زیاد او را زندانی کند، خیلی روشن نیست ولی اجمالاً می شود گفت او با اهل بیت در تماس بوده است. ولی از این به بعد شرح زندگی او کاملاً بطور مشخص و روشن در منابع تاریخی آمده است، مختار از موقعی که مبارزات سیاسی خود را آغاز کرد بارها به زندان افتاده و بعد از آزادی مبارزه خود را بنحوی دیگر دنبال می کرد و آخر الامر توانست تحت نام خونخواهی امام حسین علیه السلام و با اجازه محمد حنفیه حکومتی کوتاه مدت در کوفه تشکیل دهد، محمد حنفیه مختار بن ابی عبید ثقفی را پس از کشته شدن حسین بن علی بر عراقین حکومت

داد و او را به خونخواهی وی و کینه توزی از دشمنان و جستن و کشتن کشندگان آن حضرت امر فرمود. مختار در دوران کوتاه حکومتش قاتلین امام حسین علیه السلام را سرکوب کرده و کشتار عظیمی از آنان به عمل می آورد و در اداره حکومتش برخلاف پیشینیان، به حضرت علی علیه السلام تاسی کرده و حاکمیت غیر عادلانه اشراف عرب بر ملت های غیر عرب را درهم شکست، او در سیاست خود عرب را بر عجم، ترجیح نداد و مسلمین را به یک چشم نگریست، روش سیاسی او اجرای عدالت وی در زمان حکومتش، بر اساس خط مشی حکومت عادلانه امیرالمؤمنان بود. به نظر ما مختار هدفش خونخواهی اهل بیت و بویژه امام حسین علیه السلام بود، وی بارها به این مطلب تاکید کرده بود و چنانچه در خطبه ای که بعد از فتح کوفه ایراد نمود به این مطلب اشاره می کند. ولی آخر الامر به سبب اینکه اشراف کوفه با او مخالف بودند و عده زیادی از آنان به ابن زبیر در بصره پیوسته بودند با کمک مصعب بن زبیر به کوفه حمله کرده و مختار را شکست داده و به قتل می رسانند. پیرامون مختار و نهضت وی همانطوری که در متن رساله اشاره شده است صحبت های زیادی وجود دارد ولی با بررسی که روی منابع مختلف انجام دادیم به این نتیجه رسیدیم که خیلی از این شایعات از جمله ادعای پیامبری، کذاب بودن صحیح نبوده و ارتباطی نیز بین وی و مذهب کیسانیه وجود ندارد که ما در بحث کیسانیه رساله به طور مفصل راجع به آن بحث کرده ایم. وی از نظر مذهب نیز عقیده ای صحیح و مطابق مذهب امامی داشته است. وی با قیام خود توانست خدمت بزرگی به اهل بیت نموده و دل آن خاندان را شاد نماید.

۱۲۵. طاهری فر، زهت. «نقد و بررسی واقعه عاشورا در شعر انقلاب اسلامی ایران». استاد راهنما:

سکینه رسمی، استاد مشاور: میرجلیل اکرمی. دانشگاه تبریز، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۵.

۱۲۶. طباطبائی رنجبر، صغری. «تحقیق پیرامون خطبه های حضرت زینب علیه السلام در کوفه و شام».

استاد راهنما: محمود شکیب. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، رشته ادبیات عرب، کارشناسی ارشد، ۱۳۶۹.

۱۲۷. «عاشوراء فی الشعرالعراقی المعاصر(عبدالمنعم الفرطوسی، محمد مهدی الجواهری

نموذجاً)». استاد راهنما: سودابه مظفری، استاد مشاور: حسین ابویسانی. تهران، دانشگاه تربیت معلم، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

چکیده: واقعه ای عاشوراء و شهادت امام حسین علیه السلام از جمله بزرگترین حوادث در تاریخ اسلام بعد از واقعه ای غدیر شمرده می شود که در آن روز بهترین و عزیزترین خاندان رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم در صحرای کربلاء به شهادت رسیدند. این واقعه ای انسانی

در روحیه‌ی شاعران بسیار تأثیرگذار بوده چنانکه شاعران در طول تاریخ به سرودن شعر درباره آن همت گماشتند. دوتن از شاعران نامی معاصر عراق شمرده می‌شوند که اشعار محمد مهدی جواهری و عبدالمنعم فرطوسی زیبا و تأثیرگذاری در ثرای امام حسین علیه السلام سروده‌اند. با بیان واقعه عاشوراء و شهادت امام حسین علیه السلام در اشعار خود کوشیدند که فریاد آزادی جواهری و فرطوسی آن حضرت، مبارزه با ظلم و ستم زمانه، تسلیم نشدن در برابر خواسته‌های حاکمان، دفاع از دین و عدالت، و در پایان از خودگذشتگی و فداکاری امام علیه السلام در راه حفظ ارزش‌های اسلام را به زیبایی هر چه تمام‌تر به تصویر بکشند. در این پایان نامه برآنیم اشعار این دو شاعر معاصر عراق را که در ثرای سرور و سالار شهیدان، امام حسین علیه السلام و حادثه‌ی خونین عاشوراء سروده‌اند و نتایجی را که امام از قیام و فداکاری خود در نظر داشت، مورد بررسی و تحلیل قرار دهیم.

۱۲۸. عباسی، کاوه. «ترجمه و تحلیل کتاب حدیقه السعدای فضولی از ترکی به فارسی و توضیح نکات ادبی و عرفانی آن». استاد راهنما: احمد فرش‌بافیان صاف، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تبریز، رشته ادبیات، کارشناسی ارشد، ۱۳۷۷.

چکیده: حدیقه السعدا اثر منشور و منظوم ملا محمد فضولی عارف و شاعر قرن دهم، کتابی است به زبان ترکی که در مقدمه آن نویسنده ضرورت نوشتن مقتلی که در بیان حالات سید الشهداء و یارانش در واقعه کربلا بوده را یادآور شده می‌گوید: چون مقتل‌های موجود درباره واقعه کربلا به زبان‌های فارسی و عربی است و طایفه ترکان نمی‌توانند از آن بهره ببرند، لذا اکابر و یاران از من درخواست کردند که مقتلی به زبان ترکی و در مورد واقعه کربلا بنویسم که عوام و خواص از آن استفاده کنند. من هم بدون توجه به کمی بضاعت و با توکل به خدای، به این کار شروع کردم و در نگارش این مجموعه کتاب روضه الشهداءی مولانا حسین واعظی را مأخذ قرار داده و با مطالعه مقاتل دیگر اقوام به نوشتن کردم. در مورد این کتاب می‌توان گفت که کتاب حدیقه السعدای فضولی ترجمه‌ای آزاد از کتاب روضه الشهداءی مولانا حسین واعظی می‌باشد که فضولی با ذهن نافذ و دقیق خود آن را بسط و گسترش داده و مطالب و روایات زیبا را که در کتاب روضه الشهداء نیامده، بر حدیقه السعدا افزوده و بر شیرینی آن اضافه کرده است. این پایان نامه ترجمه فارسی کتاب حدیقه السعدا و توضیح نکات عرفانی و ادبی آن می‌باشد که ترجمه‌ای آزاد بوده و سعی شده است تا حد امکان رعایت امانت شده و حتی از نظر نثر مسجع که یکی از خصوصیات بارز حدیقه السعدا می‌باشد نیز مراعات شود و با ترجمه آن اهمیت نثر و نظم فضولی که متأسفانه تا به

حال مورد بی مهری قرار گرفته و کمتر به شخصیت و آثار وی پرداخته شده است، آشکار و مشخص گردد.

۱۲۹. عباسی، سعیده. «نقش حضرت زینب علیها السلام در حماسه عاشورا و ادبیات فارسی». استاد راهنما: حسین بهزادی اندوهجردی، استاد مشاور: جلیل تجلیل. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، کارشناسی ارشد، ۱۳۷۸.

۱۳۰. عرب، حبیبه. «ترجمه و تحقیق کتاب الحسین و القرآن». استاد راهنما: منصور پهلوان آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، رشته علوم قرآن و حدیث، کارشناسی ارشد، ۱۳۷۸.
چکیده: این پایان نامه در ترجمه و تحقیق کتاب الحسین و القرآن نوشته ی محمد جواد مغنیه است. این اثر کوششی است در این زمینه که امام حسین علیه السلام با روح بلند و کردار پسندیده اش مفاهیم قرآن را معنا کرده است. مغنیه در این کتاب با شیوه ی وحدت گرایانه کوشیده است با استدلالی جاذب و شیرین به بیان پیوند امام حسین با قرآن، با تکیه بر اخبار و روایات منقول از شیعه و سنی پردازد. مباحث عمده ی این پایان نامه به این شرح است: اساس اختلاف بین شیعه و سنی، شهادت به ایمان و یقین، فرمان برداری از خدا انگیزی مقاومت و مسالمت اهل بیت علیهم السلام، حرم امام حسین علیه السلام آمال هدایت و تذکار جهانیان، قهرمان تاریخ همواره با ضعف و ناامیدان، شمه ای از کتاب رابطه ی تصوّف و تشیع، کربلا و فلسطین و جنوب لبنان، یاران امام حسین علیه السلام، پرتوی از نور امام حسین علیه السلام، سرهای مطهر شهدا، نبوت و امامت، قاتلین امام حسین علیه السلام، شهید فرزند شهید، ...

۱۳۱. عرفانی، سمیه. «تصحیح، آوانگاری، گزارش روایی و شرح دشواری های منظومه ضریزنامه». استاد راهنما: خلیل بیگزاده. دانشگاه ایلام، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۱.

چکیده: ملانور علی ورمزیاری، منظومه دینی و حماسی ضریزنامه را به گویش کردی گورانی سروده است. این منظومه که از آثار دینی و تاریخی ادب محلی کردی به شمار می رود حادثه مهم و عظیم عاشورا را از آغاز تا انجام و نیز قیام ضریز را به زبانی حماسی در قالب مثنوی به نظم کشیده است. موضوع این رساله تصحیح انتقادی این داستان بر اساس نسخه های موجود است که در یک مقدمه و پنج فصل تدوین شده است.

۱۳۲. عروزی، زهره. «حماسه ی عاشورای حسینی در شعر شاعران معاصر (شهریار، علی معلم، قیصر امین پور، علی موسوی گرمارودی، محمد جواد غفورزاده (شفق) و سید حسن حسینی)». استاد راهنما: محمد علوی مقدم، استاد مشاور: محمد حسین خسروان. دانشگاه آزاد

اسلامی، واحد مشهد، رشته زبان و ادبیات فارسی، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۶.

چکیده: هدف پژوهش حاضر دست‌یابی به نوآوری‌ها، موضوعات جدید، نمادهای مشهور، غرض غالب، خصایص بارز شعر حسینی و شناخت نقاط ضعف و قوت شعر معاصر حسینی است و علاوه بر آن نقد و مقایسه‌ای آثار حسینی را مدنظر قرار داده است. با به عرصه آمدن شعر آزاد، حماسه و نمایشنامه منظوم در ادب معاصر و استقبال شاعران حسینی از این فنون، این شعر از سبک قدیم فاصله گرفته و در فنون جدید به زیبایی خودنمایی کرده است. نتیجه اینکه شعر آزاد توانسته است جنبه‌های نمادین حادثه را تصویر و با زبان کنایه و خطاب غیرمستقیم پیام حادثه را در عمق جان مخاطب فرو ریزد و نمایشنامه منظوم، روح حماسی و درس‌های سیاسی، اجتماعی، حادثه را در میان عامه مردم ملموس و محسوس ساخته است. پایگاه مردمی این اشعار و استقبال مجالس حسینی از شعر موجب قوت، قدرت نفوذ در تأثیرگذاری عاطفی آن گردیده است. به شعر حسینی شاعران بسیار با مذاهب، ادیان، اعتقادات، انگیزه‌ها و سبک‌های گوناگون و از مناطق جغرافیایی مختلف پرداخته‌اند نقطه مشترک در همه آنها، شیفتگی و عشق به حماسه کربلا و حماسه‌سازان آن است و امام باقیام نشان می‌دهد که مراحل بالتر حیات انسانی، ایثار، عزت، محبت، و رسیدن به مقام ولایت است. شعر عاشورایی دوره انقلاب با طلوع انقلاب اسلامی شروع شد.

۱۳۳. عزیزمحمدی، معصومه. «تأثیر صنایع ادبی و بلاغی بر کارکردهای نمایشی مجلس تعزیه عاشورا بر اساس نسخه میرانجم عراقی». استاد راهنما: امیرکاووس بالازاده، استاد مشاور: رحمت امینی. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۹.

چکیده: در این پایان‌نامه نسخه‌ی عاشورا سروده‌ی میرانجم عراقی از نظر صنایع ادبی و بلاغی مورد بررسی قرار گرفته و نگارنده به تأثیر و یا عدم تأثیر این صنایع برجسته‌شده شش عنصر مورد نظر ارسطو در تراژدی توجه نموده و نهایتاً این تأثیر را اثبات می‌نماید.

۱۳۴. عسگری زاده، ناصر. «فخل در ادبیات و آداب و رسوم مردم هرمزگان». استاد راهنما: مصطفی صدیقی، استاد مشاور: اسداله نوروزی. دانشگاه هرمزگان، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۱.

چکیده: فرهنگ و ادبیات عامه، گستره‌ای وسیع از آداب، آیین‌ها و... است که عناصر مختلفی در پیوند با آن قرار دارند، خرما یکی از محصولات بسیار مهم مناطق گرمسیری، میوه‌ی طبیعی، پرارزش و نخل درختی مقاوم در مقابل نامالیمات طبیعت می‌باشد. از تقدس

و پیوند معنوی بسیار بالایی نزد مردمان هرمزگان برخوردار است. نخل و خرما در بسیاری از آداب و رسوم مردم هرمزگان تنیده شده است و با زندگی و باورهای آنها پیوندی عمیق دارد. در این نوشتار پیشینه نخل و اجزای آن، صنایع دستی، فواید، خواص دارویی و ارزش غذایی خرما، باورها، لایه‌ها، بازی‌های مرتبط با نخل جستجو و تدوین یافته است، نخل در مراسم مختلف مانند تولد، مرگ، عروسی، عزاداری‌ها در عاشورا و در اعیادی چون نوروز، سیزده بدر به شکل آیین‌ها همراه با شعر، ترانه و مثل... است، و آن را همچون انسان موجودی زنده و دارای احساس می‌دانند و برای آن مانند یک انسان ارزش فراوان قائل هستند.

۱۳۵. عسگری، احمد. «بررسی علل جامعه‌شناختی و روانشناختی مواضع شیعیان و رهبران آنها در مقابل حکومت اموی پس از فاجعه کربلا». استاد راهنما: محمد حسین فرجی‌های قزوینی، استاد مشاور: ولی‌الله بزرگ‌کلیشمی. دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

چکیده: شهادت امام حسین علیه السلام و حوادث سیاسی و اجتماعی پس از آن تا پایان حکومت اموی برای جامعه شیعه از اهمیت قابل توجهی برخوردار است. در چنین شرایطی است که رهبران شیعه تحت تأثیر عوامل گوناگون به اتخاذ مواضع متفاوتی در مقابل جامعه و حکومت دست زدند. از این رو با توجه به اینکه در مورد مواضع شیعیان، کمتر به علل جامعه‌شناختی و روان‌شناختی پرداخته شده است، پژوهش حاضر تمرکز خویش را به این بُعد از مواضع شیعیان، پس از کربلا، تا پایان حکومت اموی، معطوف می‌نماید.

۱۳۶. عسگری، فاطمه. «تبیین ساختاری اعلان‌های عاشورایی (سه نمایشگاه سوگواره اعلان‌های عاشورایی بین سال‌های ۱۳۸۴ الی ۱۳۸۷)». استاد راهنما: سید نظام‌الدین امامی‌فر، استاد مشاور: عبدالرضا چاری. دانشگاه شاهد، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۹.

چکیده: اعلان می‌تواند در بزرگداشت ایام مذهبی از جمله سوگواره عاشورایی نقش مهمی را بر عهده بگیرد. بر همین مبنا می‌توان در این تحقیق به خصوصیات خاص اعلان‌های مذهبی توجه کرد و بر اساس آن به مسئله ساختار اعلان‌های عاشورایی به خصوص در سه دوره سوگواره‌های عاشورایی بین سال‌های ۱۳۸۴ الی ۱۳۸۷ پرداخت. در این تحقیق از روش توصیفی تحلیلی به صورت تصویرخوانی آثار و فیش برداری کتابخانه‌ای استفاده شده است. همچنین با روش تجزیه و تحلیل کیفی، اطلاعات لازم به وسیله ابزارهایی همچون رایانه، دوربین دیجیتال و اسکنر مورد بررسی قرار گرفته است. بر اساس نتایج حاصله از این تحقیق می‌توان گفت، اعلان‌های عاشورایی غالباً بر اساس برخی ساختارهای هنرهای

تصویری از جمله نقاشی قهوه خانه ای به صورت ساختار ایستا، متمرکز و متباین مطرح شده اند. در واقع برخی ساختارهای اعلان های عاشورایی به لحاظ فرم و رنگ با بعضی ویژگی های هنرهای تصویری گذشته ارتباط ویژه ای دارد. اما به طور کلی طراحان اعلان می توانند با بهره گیری از هنرهای تصویری و آیینی و نیز بررسی نمادهای ساختار فرم و رنگ به نتایج مطلوبی برسند تا آنها را در خلق آثار فخریاری رسانند.

۱۳۷. علایی، لیلیا. «رثاء امام حسین علیه السلام در شعر شیخ کاظم ازری». استاد راهنما: رضا رضایی، وصال میمنندی. دانشگاه سیستان و بلوچستان، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲. چکیده: رثا به عنوان یکی از قدیمی ترین اغراض شعر از دیرباز در بین سرایندگان شعر عربی رواج داشته و شاعران هریک از ادوار ادبیات عربی به مرثیه سرایی درباره خویشان، دوستان، صاحبان مناصب و بزرگان اقدام نموده اند. سوگواره های نخستین اغلب از عاطفه ای صادقانه برخوردار بوده و چنین اشعاری کمتر وسیله تکسب شاعران قرار می گرفت. پس از تشکیل حکومت اسلامی در جزیره العرب و حوادث در رخدادهای پس از آن، رثا همراه با دیگر اغراض شعری حیات خود را با محتوایی جدید ادامه داد و دربره هایی از تاریخ که حوادث خون بار منجر به قتل فردی یا مرگ گروهی می شد. این فن، وظیفه خود را در بیان احساسات شاعران به خوبی ایفا می کرده است.

۱۳۸. علوی زاده، سید محسن. «اقوال، سخنان برگزیده کلمات قصار و اشعار حضرت سید الشهداء امام حسین بن علی علیه السلام». استاد راهنما: سید امیر محمود انوار. دانشگاه تهران، کارشناسی ارشد، ۱۳۷۵.

چکیده: مطالب این رساله به پنج بخش تقسیم شده است: ۱. نگاهی کوتاه بر زندگی امام حسین علیه السلام. ۲. سخنان برگزیده امام حسین علیه السلام. ۳. کلمات قصار امام حسین علیه السلام. ۴. اشعار امام حسین علیه السلام. ۵. سخنان امام باقر علیه السلام با قوم کافر.

۱۳۹. علوی، سید علوی. «جلوه های اخلاقی امام حسین علیه السلام». استاد راهنما: احمد عابدی ارانی، استاد مشاور: رضا علی کرمی. دانشگاه جامعه المصطفی، رشته اخلاق و تربیت، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۵.

چکیده: این تحقیق، جلوه های اخلاقی امام حسین علیه السلام را مورد بررسی قرار داده است. قیام عاشورا یکی از مهم ترین پدیده های تاریخ اسلام و تاریخ بشر به شمار می رود و از بُعد اخلاقی نیز اهمیت به سزایی دارد؛ زیرا اخلاق، رکنی از ارکان زندگی دینی و انسانی است. در این

تحقیق، نخست به تبیین و ضرورت موضوع، سؤال‌ها، اهداف، روش و پیشینه تحقیق و سپس به بررسی معنای لغوی و اصطلاحی واژه‌های کلیدی موضوع پرداخته شده است. جلوه‌های اخلاق فردی در قیام اباعبدالله الحسین علیه السلام، مصادیق رفتاری و گفتاری حضرت در قیام عاشورا و همچنین نمونه‌هایی از اخلاق اجتماعی آن حضرت از موضوعات دیگری است که به آن پرداخته شده است.

۱۴۰. علویان، حنان. «بررسی متن و سند مقتل ابومخنف». استاد راهنما: قاسم بستانی، استاد مشاور: یوسف محفوظی. اهواز، دانشگاه شهید چمران، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۰. چکیده: ابومخنف یکی از تاریخ‌شناسان مهم قرن اول هجری است. مقتل نگاشته شده توسط ایشان یکی از مهم‌ترین آثار در این زمینه می‌باشد. در این پایان‌نامه به بررسی سند ابومخنف در یک فصل پرداخته شده سپس برای نشان دادن اهمیت این اثر نزد متقدمین به مقایسه این اثر با سایر آثار مهم پرداختیم که در نهایت صحت انتساب این اثر به ابومخنف و اهمیت آن آشکار شد.

۱۴۱. علی قنبری، عباس. «امام حسین علیه السلام اور عاشورا؛ مؤلف: محمد صحتی سردرودی». استاد راهنما: کلب صادق خان اسدی، استاد راهنما: محمد رضانی. دانشگاه جامعه المصطفی العالمیه، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۴.

چکیده: گردش تاریخ وضع عمومی، تعلیمات و پرورش روحی شیعه را به مجالس و محافل عزاداری امام حسین علیه السلام کشانیده است. تعلیمات عمومی مذهب شیعه همان مطالبی است که در این محافل به عنوان روضه خوانی و سخنرانی دینی و سینه زنی به مردم تعلیم می‌شود و عموم مردم رغبتی وافره به حضور در این محافل دارند و این هم خود از کرامات حضرت ابی‌عبدالله الحسین علیه السلام محسوب است که جهان شیعه را شیفته و دل‌باخته خود کرده است. این محافل اساس پرورش روحی جامعه شیعه می‌باشد و لازم است مطالبی که تحویل مردم می‌دهند معتبر باشد. ترجمه این کتاب به زبان اردو دارای احادیث و اخبار ماثوری است که معصوم علیه السلام نقل گردیده است.

۱۴۲. علی، قنبر. «تأثیر نهضت امام حسین علیه السلام بر حرکت‌های اصلاحی از سال ۶۱ تا پایان قرن دوم هجری قمری». استاد راهنما: غلامرضا بهروز لک، استاد مشاور: حسین عبدالمحمدی. کارشناسی ارشد، ۱۳۸۵.

چکیده: این رساله در صدد است با بررسی مهم‌ترین جنبش‌های ایجاد شده در جهان اسلام در دوره تاریخی پس از واقعه کربلا تا پایان قرن دوم هجری تأثیرات و نقش‌الگویی قیام امام

حسین (ع) را در آنها بررسی نماید از این رو سوال اصلی تحقیق عبارتست از اینکه مهم‌ترین تأثیرات نهضت امام حسین (ع) بر حرکت‌های اصلاحی از سال ۶۱ تا پایان قرن دوم چه بوده است. فرضیه ارایه شده چنین است غالب حرکت‌های اصلاحی از سال ۶۱ هـ ق تا پایان قرن دوم هجری در مقابله با ظلم حاکمان و احیای سنت نبوی از نهضت کربلا و قیام شهادت امام حسین (ع) الگو و الهام گرفته‌اند. بدون تردید قیام کربلا مهم‌ترین قیام اصلاحی در تاریخ است که تأثیرات مهمی را در عرصه‌های دینی، فرهنگی، سیاسی و اجتماعی داشته است. نخستین تأثیرات قیام کربلا را می‌توان در دهه‌های پس از واقعه کربلا در جنبش‌هایی چون توابین و مختار و زید شهید و شهید فخر و غیره مشاهده کرد. اصلاح اسلامی تغییری است در جهت کمال و رشد انسان و هدایت به سوی مسیری که انسان را به هدف نهایی خلقت می‌رساند. مهم‌ترین نهضت‌های اصلاحی پس از حادثه کربلا تا پایان قرن دوم هجری عبارتند از قیام توابین قیام مختار و قیام زید بن علی و قیام حسین بن علی و قیام شهید فخر. همه این حرکت‌ها همانند سیدالشهداء (ع) جهت احیای اسلام اصیل و سنت نبوی مبارزه با ظلم و فساد دستگاه حکومت امر به معروف و نهی از منکر و اصلاح جامعه با الگوگیری از قیام امام حسین (ع) قیام کردند و همان اهداف آن حضرت را دنبال کردند.

۱۴۳. علی پور، فرحناز. «تجلی عاشورا در هنر ایران (بررسی نمادهای عاشورایی)». استاد راهنما: امیر اشرف آریان پور، استاد مشاور: غلام علی حاتم. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۵.

چکیده: هدف پژوهش این تحقیق زمینه‌ساز بهره‌گیری هنرمندان و فرهیختگان می‌باشد که بخواهند در هنرهای معاصر پیوندی بین هنرهای عاشورایی در گذشته و اکنون برقرار کنند. روش پژوهش در آن استفاده از کتابخانه، سایتهای اینترنتی، پایان نامه‌ها، مجلات، مشاهده و مصاحبه می‌باشد. شکل‌گیری نمادها و سمبل‌ها عاشورا در هنرهای ایران از جمله نقاشی، نمایش (تعییه)، موسیقی و دیگر هنرهای دستی از زمان معزالدوله دیلمی بود؛ این نمادها هر کدام دارای یک مفهوم خاص هستند. دلیل اصلی استفاده از این نمادها پیام‌رسانی آنهاست.

۱۴۴. عنافچه، سعدون. «رثای امام حسین (ع) نزد شعرای عرب زبان خوزستان». استاد راهنما: قیس آل قیس. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۱.

چکیده: الحدیث عن صله هذا الاقليم بامتنا الاسلامیه فی ایران المجیده من البدییات التی لیست بحاجه الی برهان ولكن علی الرغم من هذه الصله الوثیقه کان حاضاً ضئلاً

من الدراسات الأكاديمية المنظمة في الميدان الثقافي والأدب العربي، فحسب بحوثي في هذا المجال عثرت على رسالتين لمرحلة الدكتوراه مطبوعتين، أحدهما للسيدة الدكتورة انسيه خزعلي تحت عنوان «امام حسين عليه السلام در شعر معاصر عربي» (الامام الحسين عليه السلام في الشعر العربي المعاصر)، والآخرى للسيدة الدكتورة نرگس انصاری تحت عنوان «عاشورا در آيينه ی شعر معاصر فارسی و عربي (عاشورا في مرآة الشعر المعاصر الفارسي والعربي) باللغة الفارسيه ولكن مع جودتهما لم تنال هاتان الرسالتان البحث عن الشعر العربي الايرانى للشعراء الخوزيين الذى هو جزء من تراث أمتنا الاسلاميه في ايران، التى تُعتبر أم القرى لشيعه أهل البيت عليهم السلام، ولعلّ السبب عدم عثورهما على هذا التراث العظيم وهناك أيضاً البعض من طلاب الادب العربي من حاول على دراسته أو كتابه بحوث حول آثار بعض الشعراء كرساله السيد مالك كعب عمير في مرحله الماجستير من جامعه الشهيد چمران في الاهواز، تحت عنوان «دراسة الشعر العربي الفصيح في خوزستان»، ورسالتين لمرحلة الماجستير أيضاً، أحدهما حول شخصيه الشيخ عبدالعظيم الربيعي والآخرى للسيدة مائده على پور حول شخصيه السيد محمد على العُرفي، ولكن لم تفي هذا المحاولات الجاده المشكوره، ورأينا أن تستمر المحاولات ووددت ان افتح الطريق بقدر الامكان للباحثين، فهذه محاوله متواضعه من من أحب ان يساهم في هذه الاعمال الثقافيه و اشغفه حب الادب بعد ما قضى جُلّ عمره فحسبه الله ونعم الوكيل، فبحثت عن شعراء خوزستان في القرن الرابع عشر الذى حدثت فيه ثورتنا الاسلاميه التى كانت زلزلاً عنيفاً في كيان الطواغيت في جميع العالم، وهذه الثوره حسب ما قال قائده العظيم (ره) من ثمار ذكرا بآء و بطوله ثم استشهد أبى عبدالله الحسين عليه السلام واصحابه، في شهرى محرم و صفر، و من أجل تمسك الامه بهذا الحبل المتين والحدو بحدوه، حيث انتصر الدم على السيف.

۱۴۵. غياثى كفرودى، على. سيماى حضرت ابوالفضل عليه السلام در شعر مقاومت. استاد راهنما: محمدرضا يوسفى. دانشگاه قم، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

چکیده: حضرت ابوالفضل عليه السلام در واقعه عاشورا نقش برجسته‌ای داشته‌اند و با عنایت به این موضوع، اشعار مرتبط با آن حضرت در سروده‌های دفاع مقدس دارای جایگاه خاصی است. شاعران مقاومت با بهره بردن از صفات و ویژگی‌های والای آن حضرت، اقدام به مضمون سازی کرده مضمون‌های جدیدی مانند نام مناطق عملیاتی و صورخیال بدیعی ساخته‌اند. موضوع این پژوهش، جایگاه حضرت عباس عليه السلام بین رزمندگان و بازتاب آن در شعر مقاومت است که با بررسی اشعار کنگره‌های دفاع مقدس و مجموعه‌های شعری

استانی، انجام شده است. این پژوهش از نوع کتابخانه‌ای و اسنادی است و در سه فصل اصلی به بررسی این بازتاب در صفات و جلوه‌ها و مضامین نو و صورخیال با نام حضرت ابوالفضل العباس (ع) در موضوعات پرداخته است. بررسی‌ها نشان می‌دهد نام عباس و ابوالفضل در شعر مقاومت بیشترین بازتاب را داشته است و از میان مضامین جدید دشت عباس بیشترین مضمون سازی را به خود اختصاص داده است در حالی که نام تیپ‌ها، لشکرها و گردان‌ها مضمون جدیدی وجود نداشت. همچنین در شعر مقاومت، سرایندگان با بهره‌گیری از دو جلوه خاص ایشان یعنی دست‌ها و سقایی بیشترین تصاویر را ساخته‌اند.

۱۴۶. فرامرزی، سامیه. «بررسی تأثیر مناسک مذهبی شیعه (عاشورا) در پیش‌گیری از انحرافات اجتماعی (اعتیاد) در شهرستان مشکین شهر». استاد راهنما: سید علی هاشمیان فر، استاد مشاور: حبیب رضا ارزانی. دانشگاه اصفهان، رشته شیعه‌شناسی، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۱.

چکیده: داشتن اعتقادات مذهبی نقش مهمی در کاهش مصرف مواد مخدر دارد. افرادی که اصول مذهبی را پذیرفته‌اند و نسبت به آن‌ها احساس تعهد می‌کنند، کمتر از افرادی که این اصول را نپذیرفته‌اند به اعتیاد روی می‌آورند. هدف پژوهش حاضر بررسی تأثیر مناسک مذهبی عاشورا در پیش‌گیری از انحراف اجتماعی اعتیاد است. بر اساس یافته‌های تحقیق، نهادینه کردن فرهنگ عاشورا نقش مهمی در کاهش مصرف مواد مخدر می‌تواند داشته باشد.

۱۴۷. فروتن، صدیقه. «بررسی مضامین شعری دیوان ملحمه الحسین (ع) «جورج شگور»». استاد راهنما: محمدرضا شیرخانی، استاد مشاور: مینا پیرزاد نیا. دانشگاه ایلام، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

چکیده: نهضت عاشوراء، واقعه‌ای جاوید و ماندگار است و گذرایام و سال‌ها و سده‌ها گرد و غبار کهنگی بر آن نمی‌افشاند. این نهضت عظیم، تا ابد زنده است و متعلق به یک قشر و دوره خاصی نیست بلکه همه انسان‌ها و همه زمان‌ها به آن نیازمندند. یکی از عوامل جاودانه شدن این واقعه ورود آن به حوزه ادبیات است. در زمینه قیام عاشوراء در آثار ادبای مسلمان و غیرمسلمان در عرصه شعر و نثر، آثاری به وضوح، مشهود است. از جمله این افراد، می‌توان به بعضی از شعرای مسیحی دوره معاصر اشاره کرد که به نقل حوادث عاشوراء و پیامدهای آن به زیباترین نحو، در قالب شعر نو و کلاسیک پرداخته‌اند. یکی از این شاعران، شاعر برجسته لبنانی، «جورج شگور» است، که دیوان «ملحمه الحسین» او از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در این پژوهش

به این نتیجه دست یافتیم که عنصر تشویق و ترغیب به امر مقاومت و شهادت، در این ملحمه نمایان است و «ملحمه الحسین» جورج شکور، تمام عناصر یک قصیده شعری زیبا را داراست؛ عناصری مانند: وزن شعری، قافیه، رعایت حرف رؤی، آراسته شدن قصیده، به صنایع بیانی و بدیعی زیبا. در این پایان نامه برآنیم که به بررسی مضامین شعری و عاشورایی این دیوان و زیبایی های آن پردازیم.

۱۴۸. فقیهی، علی. بررسی محتوایی شعر عاشورایی از آغاز تا عصر حاضر. استاد راهنما: رضا رضایی، استاد مشاور: محمدمیر مشهدی. دانشگاه سیستان و بلوچستان، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

چکیده: غالباً انسان با مذهب پیوندی، جاودانه دارد و واحدی وجود دارد که باید با حادثه‌ی عاشورا پیوندی عاطفی برقرار شود، به همین علت یکی از وجوه شاعران در برخورد با قیام کربلا توجه به سوگمندی آن است. البته در ابتدا سوگ وجه غالب شعر عاشورایی است اما در دوره‌های بعد وجه حماسی غالب می‌شود. با فراهم ساختن زمینه شکل‌گیری شعر عاشورایی که هم ویژگی‌های سنتی رثا را در خود دارد و هم نوآوری‌های شورآفرین در آن به چشم می‌خورد، سرچشمه همیشه جوشان در قلمرو ابداعات شاعرانه با جریان‌های فکری، ادبی و دینی در دوره‌های گوناگون گردیده است. سپس با ارائه اغراض شعری و مضامین و پیامدهای ارزشی و ادبی، برای مخاطب روشن می‌کند که شعر عاشورایی برخلاف شیوه‌های رایج شعری ادبیات عرب، عملکردی ابزاری می‌یابد و در خدمت اهداف، مضامین و باورهای دینی قرار می‌گیرد. و سرانجام با بررسی تصویرپردازی هنری به عنوان یکی از مباحث اساسی زیبا شناسی کلام و کاربرد بیشتر رنگ آمیزی در تشبیهات و جان بخشی به استعارات برای انگیزش بهتر عواطف و احساسات و قرار گرفتن تشبیهات تمثیلی برگرفته از آیات قرآنی و معارف دینی، در بافت و ساختار هنرمندانه برای اثبات حقانیت و ولایت و انعکاس فضایل اهل بیت رجزها و سروده‌های مشهور و بلند عاشورایی مانند: هاشمیت کمیت اسدی، تاییه دعبل خزاعی و دیوان سید حیدر حلّی و دیگر شاعران معاصر، مصادیق بارز و شواهد صادق این رویکرد از سوی شاعران متعهد شیعی و حتی سنی و غیر مسلمان به شمار می‌آید.

۱۴۹. فلک الدین، شهاب. «بررسی و تحلیل شعر حسینی در مرثیة سید حیدر حلّی». دانشگاه آزاد اسلامی، واحد کرمانشاه، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۰.

چکیده: بیشترین سخن حیدر حلّی شاعر اهل بیت و مرثیه سرای عراقی را رثا تشکیل

می دهد. شاعر از دریچه قیام عاشورا به افق های دور نگر بسته و انتظار ثمرچینی افزودن آن را در مسیر تاریخ دارد. یکی از علت های مهم رویکرد شاعران معاصر از جمله سید حیدر به این پدیده استعمار غرب و تلاش او برای تسلط بر منابع مالی و معنوی سرزمین های اسلامی است. در نتیجه شاعر برای بازگشت به هویت خویش و ایستادگی در برابر ظلم از امام حسین و انقلاب بزرگ او مدد می جوید. در این رساله سعی بر آن است به بررسی شخصیت حیدر حلی و اوضاع اجتماعی زمان او و نیز بررسی اشعار رثای موجود در دیوان او پرداخته شود.

۱۵۰. فیاضی، سلمانعلی. «سیر تاریخی زیارت امام حسین (ع) تا پایان عصر عباسی، اقبال مسلمانان و واکنش حکومت ها». استاد راهنما: محمدرضا بارانی، استاد مشاور: غلامحسین محرمی. دانشگاه جامعه المصطفی العالمیه، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۵.

چکیده: رساله حاضر در یک مقدمه، چهار فصل و نتیجه گیری کلی از مباحث تهیه و تنظیم گردیده است. مقدمه حاوی مطالبی چون: بیان موضوع، سوال های اصلی و فرعی، پیشینه تاریخی موضوع، اشاره ای به تحقیقات انجام شده در این زمینه ضرورت و اهداف تحقیق و نیز توضیح کلمات و واژه های کلیدی در ارتباط با موضوع می باشد. زیارت ائمه اطهار، خصوصاً امام حسین (ع)، یکی از آموزنده ترین و سازنده ترین مکاتب است، زیرا امام حسین (ع)، از افرادی است که در تمام ابعاد کمال وجودی انسان، الگو و نمونه است. حضور در حرم مطهر آن حضرت و زیارتش، نوعی تجدید عهد و پیمان با اوست. ائمه معصومین (ع) پس از امام حسین (ع) در هر فرصتی دستور زیارت قبر آن حضرت را داده اند. در این پژوهش، روند تاریخی زیارت امام حسین (ع) تا پایان عصر عباسی، با هدف بازشناسی سیره پیشوایان در قبال آن حضرت، و بازشناسی جایگاه و منزلت زیارت مورد بررسی قرار گرفته است. عالمان شیعه و اهل سنت، بر اساس آیات قرآن و روایات، بر زیارت پیامبران و صالحان تأکید کرده اند، و با فضیلت ترین زیارات را زیارت امام حسین (ع) دانسته اند. بررسی تاریخی نشان می دهد که زیارت قبر آن حضرت، با انتشار خبر شهادت ایشان، آغاز گشت و عبیدالله بن حرّ جعفی و جابر انصاری اولین زائران قبر آن حضرت بودند. نقش تبلیغی و توصیه های ائمه اطهار، با وجود کار شکنی های امویان و عباسیان، در افزایش تعداد زائران و توجه آنان به مزار امام حسین (ع) موثر بود. در دوره های اول و دوم عباسیان، سیر تاریخی زیارت امام حسین (ع) فراز و فرود فراوانی داشت. در اوائل حکومت عباسیان، زائران آزادانه به زیارت قبر آن حضرت می رفتند، ولی با تثبیت حاکمیت و قدرت عباسیان، زیارت کربلا با موانع فراوانی مواجه شد؛ حتی چندین بار قبر امام حسین (ع)

مورد هجوم قرار گرفته و ویران گردید. ولی در عصر سوم و چهارم عباسی، با قدرت گرفتن حکومت های شیعی مانند آل بویه، و نیز تشویق بزرگان و علمای دین مانند سید مرتضی، زیارت بارگاه حسینی رونق یافت و زائران از هر سوبه کربلا مشرف می شدند. حاکمان آل بویه به تعمیر و توسعه حرم حسینی پرداختند و سفر شیعیان را به کربلا تسهیل نمودند؛ گرچه وجود اختلافات فرقه ای، در کاهش تعداد زائران در برخی از سال های این دوره نیز موثر بود.

۱۵۱. قادری، مریم. «بررسی تطبیقی سیره تربیتی و سیاسی حضرت زینب علیها السلام و حضرت معصومه علیها السلام». دانشگاه آزاد اسلامی، واحد بافت، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

۱۵۲. قاسمی، صفدر. «امام حسین علیه السلام و حادثه ی کربلا از دیدگاه اهل سنت». دانشگاه آزاد اسلامی، واحد فسا، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۷.

۱۵۳. قبادی، علیرضا. «بررسی کارکردهای اجتماعی مراسم دینی با تاکید بر مراسم عاشورا». استاد راهنما: غلامرضا جمشیدیها. دانشگاه تهران، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۱.

چکیده: مراسم عاشورای حسینی یکی از عناصر خرده نظام دینی است که برگزاری آن در فرهنگ کشور ما قدمتی بیش از ۱۰۷۰ سال دارد. بررسی کارکردهای اجتماعی این مراسم در شرایط کنونی هدف پژوهش حاضر است. تبیین تئوریک سؤال پژوهش از نظریه های مکتب کارکردگرایی و از نظریات پارسونز و دورکیم استفاده شده است. فرضیه این تحقیق بررسی رابطه بین میزان شرکت با شاخص هایی مانند میزان حضور، کیفیت حضور و متغیر کمک (کمک کردن و نکردن) و پیامدهای مراسم عاشورا (متغیر وابسته) می باشد. در آزمون این فرضیات آمارهای سامرز و تست من ویتنی استفاده شده است. نتیجه به دست آمده نشان می دهد علی رغم اینکه مراسم عاشورا کارکردهای اجتماعی مورد پژوهش در این تحقیق که عبارتند از: انسجام اجتماعی، پیوند بین نسلی، الگوپذیری، کنترل اجتماعی و تجدید حیات اجتماعی (تفریح اجتماعی) را دارا می باشد، ولی این متغیرها از میزان شرکت در مراسم با شاخصهای فوق تبعیت نمی کنند. بنابراین فرضیات این تحقیق اثبات نشده است.

۱۵۴. قدرت زاده، آیت اله. «رثای امام حسین علیه السلام در شعر شعرای عصر عباسی اول». استاد راهنما: محمود شکیب، استاد مشاور: فیروز حریریچی. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، رشته ادبیات و علوم انسانی، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۲.

چکیده: هدف پژوهش بررسی رثای امام حسین علیه السلام در شعرای عصر عباسی اول از قبیل

جعفر بن عفان، سیف بن عمره، السید الحمیری، منصور النمری، دعبل الخزاعی... می باشد. روش پژوهش مبتنی بر شناسایی و گردآوری منابع و مآخذ مربوطه و فیش برداری و تعیین محورهای اصلی تحقیق و دسته بندی فیش ها بر آن اساس و فصل بندی مطالب و با استفاده از کتاب های موجود در دانشگاه های تهران و تهران مرکزی و نرم افزارهای موجود صورت گرفته است. با بررسی اشعار شعرای مرثیه گوی امام حسین (ع) در عصر عباسی اول تمامی آنان عالی ترین نوع توسل و تقرب به درگاه حق عزوجل ذکر مصائب و گریستن بر مظلومیت های حضرت سیدالشهداء (ع) می دانند و منصب جلیل رثاء و ذکر مصائب حضرت (ع) را مقامی بس بلند و مرتبه ای بس رفیع می دانند.

۱۵۵. قربان فاطمی، محمد. «بررسی احکام و مبانی فقهی حسینییه ها و موسسات دینی». دانشگاه آزاد اسلامی، واحد سبزوار، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۱.

۱۵۶. قربانعلی پور، وحید. «بررسی کفایت تبیینی نظریات امیل دورکیم و پیترال برگردر مورد رفتارهای مذهبی، به خصوص مراسم عاشورای شهر رشت در محرم سال ۱۳۸۳». استاد راهنما: محمد مهدی رحمتی، استاد مشاور: حسن چاوشیان. دانشگاه گیلان، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۵.

۱۵۷. قربانی حسناوردی، محسن. «مقایسه تصویرآفرینی در اشعار عاشورایی شریف رضی و محتشم کاشانی». استاد راهنما: سید محمد رضی مصطفوی نیا، استاد مشاور: مصطفی شیروی خوزانی. دانشگاه قم، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

چکیده: مسئله عاشورا مهم ترین حماسه تاریخ بشر است که همگان را تحت تأثیر قرار داده است. پرداختن به حوادث و اتفاقات رخ داده شده در روز عاشورا و در کربلا دستمایه بسیاری از شاعران شیعی گشته و اشعار و قصاید فراوانی در مورد آن سروده شده است. این رساله سعی بر آن دارد تا در ابتدا تعریفی از تصویرآفرینی ارائه دهد و سپس به ذکر نمونه هایی از تصویرآفرینی های شریف رضی و محتشم کاشانی بپردازد. سپس با مقایسه مضامینی که در اشعار این دو شاعر به چشم می خورد، یعنی مقایسه برخی از استعاره ها، تشبیه ها و مجاز و کنایه، جنبه خیال پردازی را در هر دو شاعر بررسی نماید.

۱۵۸. کاهیرده، نسیم. «بررسی تحول نقش واعظ و مداح در اجرای مناسک عاشورا». استاد راهنما: مهری بهار، استاد مشاور: ابراهیم فیاض. تهران، دانشگاه پیام نور، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۸.

چکیده: آنچه که در ادامه می آید پژوهشی جامعه شناختی است که پژوهشی کیفی است و در آن با استفاده از مطالعه موردی، به بررسی نقش وعاظ و مداحان در اجرای مناسک

عزاداری عاشورا در دزفول پرداخته شده است، در این راستا و در آغاز کار مطالعه کلی در مورد تمامی هیئت‌های عزاداری فعال در میدان تحقیق صورت پذیرفت، که در نتیجه آن و با استفاده از دو شاخص ۱- زمان برگزاری مراسم و ۲- تنوع کارکرد و با توجه به شرایط اجتماعی و فرهنگی شهرستان دزفول و پایداری ساخت‌های سنتی خاص آن و بالطبع پذیرفتن تغییر و تحولات متفاوت از شهرهای بزرگ مثل تهران دو نوع هیئت عزاداری؛ سنتی (۹۰ تا) و فرهنگی (۱۰ تا) تشخیص داده شد و برای انتخاب حجم نمونه از هر تیپ، سه هیئت به عنوان نمونه انتخاب شد و با استفاده از تکنیک‌هایی مانند؛ مصاحبه عمیق و مشاهده مشارکتی و همچنین بررسی تصاویر و عکس‌های آرشیوی این گونه هیئت‌ها، ویژگی‌های مختلف آنها با توجه به نقش و اعط و مداح مورد تدقیق قرار گرفت.

۱۵۹. کربلایی، امیر. «نهضت عاشورا با تاکید بر حقوق مخاصمات مسلحانه و حقوق

بشردوستانه». استاد راهنما: علیرضا حجت زاده، استاد مشاور: حسین شریفی طرازکوهی.

تهران، دانشگاه پیام نور، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۱.

چکیده: نهضت عاشورا در زمره‌ی مخاصمات و فی الواقع غزوات صدر اسلام است که خصوصیات منحصر به فرد آن سبب تمایز آن با سایر جنگ‌های تاریخ بشری شده است که همه ساله در سال روز این واقعه، صدها میلیون مسلمان و غیرمسلمان با یادآوری و شبیه سازی این حادثه‌ی عظیم به عزاداری و سوگواری می پردازند و این مراسم، عظیم‌ترین تظاهرات بین‌المللی بدون فراخوان و اعلام حمایت و هم‌بستگی تاریخ بشری است که در تقویم سیاسی-مذهبی جهان ثبت شده است. در این تحقیق سعی شده، ابتدا واژه‌ها و مفاهیم بنیادین از قبیل، جنگ و صلح، حقوق جنگ، حقوق بشردوستانه و... که نقش مهمی در فهم و درک موضوع مورد بحث دارند، مطرح و مورد بررسی قرار گیرند و ضمن بیان اصول و قواعد حقوق بشردوستانه و سیرت‌دوین و توسعه آن، این اصول در حقوق بین‌الملل اسلام مورد بحث قرار گرفته و کاربرد آن‌ها در جنگ‌های صدر اسلام بررسی گردد. سپس با تحلیل سیاسی و تاریخی نهضت عاشورا و تأثیر قیام امام حسین علیه السلام بر اندیشه‌ی متفکران جهان و نهضت‌های آینده ضمن تشریح اصول و قواعد بشردوستانه‌ی بین‌المللی و حقوق بین‌الملل اسلام، عدم رعایت و نقض این اصول در نهضت عاشورا تشریح می‌گردد. نقض حقوق بشردوستانه در خلال یکی از مهم‌ترین جنگ‌ها و مخاصمات مسلحانه‌ی تاریخ بشری و از نوع اسلامی و مقایسه‌ی آن با سایر مخاصمات از این دست، ضرورتی بس انکارناپذیر در حقوق بین‌الملل اسلامی می‌باشد.

۱۶۰. کرمی، اکرم. «بررسی جنبه های عرفانی ادبیات عاشورایی». استاد راهنما: رادفر، استاد مشاور: زهرا پارساپور. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۸.

چکیده: در این رساله جایگاه عرفان در ادبیات عاشورایی، آشنایی شاعران با موضوع عرفان در ادبیات عاشورایی و جایگاه امام حسین علیه السلام، در اشعار و کتاب های عرفانی، مورد تحلیل و بررسی قرار می گیرد.

۱۶۱. کریمی، اکبر. «عاشورا در شعر دفاع مقدس». استاد راهنما: احمد امیری خراسانی، استاد مشاور: بهجت السادات حجازی. دانشگاه شهید باهنر کرمان، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۰.

چکیده: بررسی عاشورا و پیوند آن با دفاع مقدس، علاوه بر نشان دادن لحظات معنوی و عاشورایی جبهه ها و رزمندگان، پژوهشگران و ادیبان را در درک بهتر ادبیات عاشورایی دفاع مقدس و رسالت آثار ادبی کمک می کند. شعر عاشورایی که نقطه ی آغازش به قبل از عاشورا برمی گردد، پس از گذراندن سال ها فراز و فرود به نحو زیبایی در هشت سال جنگ تحمیلی به ادبیات دفاع مقدس پیوند می خورد و منشأ تحوّل بزرگ و رستاخیزی ادبی در ادبیات عاشورایی این مرز و بوم می شود. نکته ی قابل توجه در این اثر این است که با گذشت بیش از دو دهه از پایان جنگ تحمیلی، هنوز پژوهشی درخور، در حوزه ی عاشورا در شعر دفاع مقدس در حدّ و اندازه ی یک پایان نامه، صورت نگرفته است و شاید این کار اولین در نوع خود باشد.

۱۶۲. کمالی، اصغر. «آسیب شناسی عزاداری امام حسین علیه السلام». استاد راهنما: ناصر رفیعی محمدی. قم، دانشگاه اصول الدین، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۶.

چکیده: این رساله از چهار فصل تشکیل شده است: فصل اول به کلیات اختصاص دارد، تاریخچه عزاداری، فلسفه اقامه عزا، و نیز آثار و فواید برپایی مجالس عزای حسینی و سیره معصومین علیهم السلام در عزای سید الشهداء مباحث این فصل می باشد. فصل دوم از آسیب های شکلی بحث شده است؛ آسیب هایی مانند موسیقی و غنا در عزاداری، اعمال خرافی، وهن واجبات و ارزش ها، مجالس عزا وسیله کسب مال دنیا و اصالت مداحی مورد نقد و بررسی قرار گرفته، در فصل سوم به مهم ترین آسیب های محتوایی پرداخته شده است. از جمله: تحریفات اعم از لفظی و معنوی و عوامل تحریف ساز و خطرات تحریف و نیز بحثی راجع به مذمت دروغ و روضه های دروغی، راه یابی خواب و مکاشفه به مجالس عزاداری، غلو و به کار بردن تعابیر سخیف. در فصل چهارم راهکارهای آسیب زدایی از نهضت عاشورا بررسی شده است، که آسیب زدایی وظیفه ای همگانی دانسته شده و در صورتی که مراجع

دینی، مبلغین، شعرا و مادحین، مسئولین هیأت و عموم مردم عزادار به وظیفه خود عمل نمایند، ما شاهد مجالسی مبرا از لوث این آفات خواهیم بود. در ادامه راه کارهایی جهت آسیب زدایی از نهضت عاشورا رایج داده شده است که برخی از آنها عبارتند از: پرداختن به جنبه های اصلی قیام عاشورا، بیان مطالب به صورت مستند و متقن، ساماندهی درست مبلغین و مداحان، احیای سنت مقتل خوانی، رواج سبک های سنتی و اصیل. و آگاهی دادن به مردم از طریق بیانیه و دستگاه های ارتباط جمعی.

۱۶۳. کوپایی راد، محمدباقر. «بنیاد پژوهشی، فرهنگی عاشورا». استاد راهنما: محمدرضا اولیاء، کاظم ماندگاری. دانشگاه یزد، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۲.

چکیده: محله قلعه امروزه یکی از قدیمی ترین و غنی ترین فضاهای شهری با بنیان ویژه فرهنگی دزفول است. امروزه این محله نیاز به امکانات خاصی از قبیل کتابخانه، واحدهای تجاری و فضاهای معماری دارد تا همچون گذشته مبلغ فرهنگ اسلامی و عاشورایی باشد. لذا این مجموعه با رویکرد کشف، احیا و تبیین و ترویج مفاهیم متعالی دینی و فرهنگ دینی و مصادیق محقق آن به ویژه عاشورا به عنوان بارزترین مصداق جهاد فی سبیل الله و دفاع مقدس به عنوان جهاد دفاعی در راستای نهضت مقدس عاشورا تعریف و طراحی و طراحی نماییم.

۱۶۴. کوچکی، مسعوده. «ترجمه و شرح ادبی-مراثی امام حسین (ع) در کتاب (بلون الغار- بلون الغدیر) نوشته معروف عبدالمجید». استاد راهنما: سیمین ولوی. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۱.

چکیده: قیام امام حسین از دیرباز مورد توجه اندیشمندان و ادبا می باشد، که از آن برای بیان دردها و رنج های خود بهره می گیرند. قیام عاشورا همواره راهگشا و هدایتگر آزادگان و حق طلبان بوده و خواهد بود و امروزه نیز با گذشت هزاران سال هنوز سرمشق و الگوی انسانهای راستین می باشد و با توجه به بروز ظلم و ستم ها که دولت ها بر ملت ها روا می دارند، ملت ها نیز به دنبال راهی برای فرار از یوغ استعمار می باشند. در این میان شعر و ادب راهی است که شعرا و ادبا با استفاده از آن به بیان عواطف و احساسات خود و ملت ها می پردازند. از جمله این شعرا معروف عبدالمجید استاد دانشگاه و نویسنده مصری می باشد که با توجه به اوضاع مصر به بیان عواطف و عقاید خود از راه شعر پرداخته است و آثار بسیاری در زمینه اهل بیت دارد که کتاب بلون الغار... بلون الغدیر یکی از آنها می باشد. این پژوهش

سعی دارد به معرفی شاعر و ترجمه مرثی اودرباب امام حسین در این کتاب بپردازد. یکی از قصاید به صورت نظم می باشد و دیگری به صورت شعر آزاد سروده شده است. هر دو اثر با ذکر مدایح امام حسین آغاز شده است و در ادامه به بیان شرایط روزگار حضرت و سپس مقایسه آن با عصر حاضر به شیوه ای رمزگونه پرداخته شده است. در ترجمه اشعار سعی شده است که فقط به ترجمه اکتفا نشود و موارد بلاغی و نحوی و تاریخی آن نیز ذکر شده است.

۱۶۵. کیانی، کیانوش. «**تصحیح انتقادی نسخه خطی کحال العیون**». استاد راهنما: محمدرضا نصیری، استاد مشاور: داریوش رحمانیان. تهران، دانشگاه پیام نور، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲. **چکیده:** بعد از وفات پیامبر و ماجرای سقیفه بنی ساعده و انتخاب ابوبکر به عنوان جانشین آن حضرت، جامعه اسلامی دچار دوگانگی شد که در این میان عده ای بر جانشینی علی تاکید داشتند. وفات ابوبکر و انتخاب عمر از طرف خلیفه اول و نیز گسترش فتوحات اسلامی در این دوره جامعه اسلامی را وارد مرحله ای کرد که اعراب قبل از آن به این مساله برخورد نکرده بودند. در دوران عثمان نشانه های نارضایتی از وضع موجود که بنی امیه مصدر امور قرار داده شده بود باعث شورش علیه عثمان شد که به قتل خلیفه سوم انجامید. انتخاب علی از سوی مردم که عدالت را در همه امور در نظر داشت، موجب جنگ های داخلی در جامعه اسلامی شد که علی بیشترین وقت خود را صرف مبارزه با سه گروه ناکثین، قاسطین، مارقین نمود. که در نهایت باعث شهادت علی به دست گروه خوارج شد. امام حسن به دلیل سستی اراده مردم مجبور به مصالحه با معاویه شد. از این زمان به بعد سادگی خلافت جای خود را به سلطنت معاویه داد. با مرگ معاویه و به قدرت رسیدن یزید که در دوران کوتاه خلافت خود مرتکب جنایات هایی شد که در تاریخ اسلامی سابقه نداشته بود شهادت امام حسین علیه السلام یکی از این جنایات ها بود. مردم کوفه به دلیل کوتاهی در یاری رساندن به امام حسین با سلیمان بن صرد همدانی در ماجرای قیام توابعین شرکت کردند که این قیام در عین الوردیه به شکست انجامید. قیام مختار که در سال ۶۶ ه. ق که در کوفه با هدف از بین بردن قاتلان امام حسین شروع شد و توانست تعدادی از کسانی را که در شهادت امام حسین نقش داشتند به قتل برساند از دیگر قیام های بود که به خون خواهی امام حسین شکل گرفت. موضوع نسخه خطی کحال العیون که با روش کتابخانه تصحیح شده است عبارت است از: آغاز و انجام قیام مختار.

۱۶۶. کیمیایی، علی اکبر. «**ترجمه قسمتی از کتاب اعیان الشیعه**». استاد راهنما: سید احمد فاطمی احمد آبادی. مشهد، دانشگاه فردوسی، کارشناسی ارشد، ۱۳۵۱.

چکیده: تحقیق حاضر ترجمه قسمتی از کتاب اعیان الشیعه می باشد که یک تحقیق کتابخانه ای است. مترجم این کتاب در ابتدا به احوالات امام حسین (ع) پرداخته است و آنگاه ولادت و ایام رضاع و شیر خواری آن حضرت را توضیح داده است. نقش انگشت آن حضرت در کتاب الفصول المهمه و کتاب رافی و همچنین از امام صادق (ع) نقل شده است در این تحقیق آمده است. در ترجمه این کتاب شدت علاقه پیغمبر به آن حضرت را بیان می کند. میزان عبادت و شدت خوف آن حضرت را توضیح می دهد. کرم و سخاوت امام حسین (ع) را توصیف می کند. رأفت و احسان آن بزرگوار را به فقرا و مساکین بیان می کند. مترجم خصوصیات بارز امام حسین (ع) را از جمله تواضع، حلم، فصاحت و بلاغت و زیر بار ظلم نرفتن و شجاعت را بیان می کند. در ادامه به واقعه کربلا و روز عاشورا، مقتل امام حسین (ع) و همچنین عذر آوردن کسانی که حضرت را یاری نکرده اند اشاره می کند. برخی از اخبار پیامبر اکرم (ص) و امام علی (ع) درباره شهادت امام حسین (ع) نوشته شده است.

۱۶۷. گرامی، زینب. «صور خیال در اشعار عاشورایی چهار شاعران معاصر شیراز (۱). احد ده بزرگی، ۲. مرحوم محمد خلیل جمالی «مذنب»، ۳. محمد مرادی، ۴. خانم افروز عسکری». استاد راهنما: هادی حیدرنیا. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد یزد، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

چکیده: یکی از غنی ترین و ارزشمندترین انواع اشعار فارسی، شعر عاشورایی با موضوع حماسه عظیم عاشورا است که در زبان فارسی جزء ادبیات آیینی قرار می گیرد. شعر و ادب آیینی به لحاظ محتوایی از چنان گستره دامنه داری برخوردار است که کمترین منشور و یا منظومی را می توان در عرصه زبان فارسی نشان داد که از نظر موضوعی در حیطه پهناور ادبیات آیینی قرار نداشته باشد. ریش اصلی این پژوهش آن است که در صور خیال اشعار عاشورایی توجه به هریک از این شاعران به کدام آرایه بلاغی بیشتر است و کاربرد آرایه ها در شعر آیینی چه تفاوتی با سایر انواع اشعار دارد. هدف اصلی و اساسی ارزیابی انواع صور خیال در آثار منظوم و منشور اشعار عاشورایی این چهار شاعر معاصر شیراز است.

۱۶۸. گرگین، جمال. «مبانی قرآنی زیارت امام حسین (ع) در روز عاشورا». دانشگاه آزاد اسلامی، واحد فسا، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۹.

۱۶۹. لطف الهی، اسلام. «بررسی مقررات حقوق بشر دوستانه در حادثه کربلا». استاد راهنما: اصغر پورشمس، استاد مشاور: محسن شکرچی زاده. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد نجف آباد، رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

۱۷۰. لطیف زاده، مروارید. «بررسی نقش در علم های مراسم عاشورا در ایران». استاد راهنما:

کامران افشار مهاجر. تهران، دانشگاه هنر، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۰.

چکیده: مراسم ماه محرم که هر ساله در ایران برگزار می گردد، دارای سابقه ای طولانی در تاریخ این سرزمین می باشد که با گذشت زمان جای خود را به مراسم عزاداری عاشورا داده است. این مراسم آیینی همواره از انواع مختلف هنری برای بیان نمادین پیام مستتر در خود سود برده و در این میان علم نیز با شکلی سَر و گونه و در کلیت نمادی از پیکر شهید، یکی از گونه های مهم هنری موجود در این زمینه می باشد. پژوهش حاضر به منظور بررسی نقوش تصویری و همچنین ویژگی های بصری به کار رفته در علم های مراسم عاشورا در ایران انجام یافته و علم های چهار دوره تاریخی صفوی، قاجار، پهلوی و معاصر را مورد مطالعه قرار داده است.

۱۷۱. اللهیاری، مریم. «طرح مرمت و احیای حسینیه مجتهد اردبیل و ساماندهی بافت اطراف

آن». استاد راهنما: فرهاد تهرانی، استاد مشاور: اسکندر مختاری طالقانی. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی. کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

چکیده: معماری کهن ایران حاصل تجربیات پیشینیانمان است که سالیان بسیاری را برای هم خوانی معماری و شهرسازی متناسب با اقلیم خاص منطقه، فرهنگ و مذهب این سرزمین صرف کرده و به صورت بناها و بافت های تاریخی به دست ما سپرده اند. یکی از این بناهای ارزشمند، حسینیه ی مجتهد اردبیل، از مهم ترین و بزرگ ترین حسینیه های اردبیل از نظر معماری و همچنین قدمت تاریخی می باشد. این بنا در محله ی قدیمی طوی اردبیل واقع است و در سال ۱۳۷۶ به عنوان یکی از آثار ملی اردبیل به ثبت رسید ولی متأسفانه به دلیل عدم توجه کافی روبه زوال و فرسودگی است. بنابراین در این تحقیق در پی شناسایی پتانسیل های بنا و بافت اطراف آن بوده و آسیب های بنا را شناسائی کرده و با ارائه طرح مرمت، آن را از مرگ تدریجی نجات دهیم. نتایج این تحقیق نشان داد که ویژگی های اعتقادی، سنن، آداب و رسوم و شیوه زندگی در شهری چون اردبیل فضا های شهری خاصی را بوجود آورده است که از آن میان می توان به گونه های متنوع کوچک ها و گذرها و میادین، حسینیه، تکیه و مسجد اشاره کرد. در چنین شهری که فرهنگ و آداب رسوم مردم آن با عاشورا و واقعه کربلا پیوند خورده، نگه داشتن حسینیه مجتهد و تبدیل آن به کاربری متناسب با فرهنگ تعزیه و عزاداری می تواند بیش از پیش در زنده نگه داشتن این فرهنگ در شهر اردبیل موثر افتد. بنابراین می توانیم از آن به عنوان نمایشگاهی برای معرفی فرهنگ عاشورا و فلسفه قیام سیدالشهدا در جهت تحقق این امر، استفاده نماییم.

در این میان می‌توان از زمین‌های بایر و مخروبه داخل بافت کهن برای احداث کاربری‌های فرهنگی استفاده کرده و به بافت رونق و زندگی بخشید و از قابلیت‌های فرهنگ بومی و سنن مردم در بافت کهن استفاده کرد.

۱۷۲. مالکی، فاطمه. «مقایسه شیوه کاربرد تلمیح در اشعار عاشورایی پنج شاعر معاصر (سعید بیابانکی، سید حسن حسینی، علیرضا قزوه، علی معلم دامغانی، علی موسوی گرمارودی)». استاد راهنما: محمد مجوزی، استاد مشاور: حیدرعلی دهمرده. دانشگاه زابل، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

چکیده: تأثیر شگفت‌ناک حادثه عاشورا در طول تاریخ در قالب آثار متعدد ادبی و هنری از جمله شعر معاصر بازتاب فراوانی داشته است. تلمیح از جمله شگردهایی است که به بازتاب این واقعه مهم در آثار شاعران کمک بسیاری نموده است. این ترفند بدیعی به عنوان عنصری خیال‌انگیز و تصویرساز، ابزاری موثر و مهم در هنر شاعری محسوب می‌شود. در تحقیق حاضر به روش توصیفی-تحلیلی به بررسی شیوه کاربرد تلمیح در اشعار عاشورایی پنج شاعر معاصر: علی موسوی گرمارودی، علی معلم دامغانی، سید حسن حسینی، علیرضا قزوه و سعید بیابانکی پرداخته می‌شود.

۱۷۳. متشکرآرانی، وحید. علل عدم شرکت جریان‌های شاخص در واقعه طف (به غیر از جریان هاشمی). استاد راهنما: محمدرضا بارانی، استاد مشاور: حسین حسینیان مقدم. کارشناسی ارشد، ۱۳۹۱.

چکیده: امام حسین علیه السلام به دنبال تهدید یزید و احیای مکتب اصیل اسلامی قیام کرد اما با کارشکنی‌های فراوان از ادامه راه بازماند. گرچه مورد حمایت جریان‌های شاخص قرار نگرفت؛ جریان‌های شاخص به دلیل اصول و عقاید متفاوت و گاه متضاد، در واقعه کربلا از یاری امام حسین علیه السلام سرباز زدند؛ حال این تغایر ممکن بود به واسطه ی عوامل سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، نظامی و از همه مهمتر عوامل فکری فرهنگی عقیدتی بروز کرده باشد. ساختار بحث بر دو محور معرفی و علل عدم شرکت جریان‌های شاخص در واقعه کربلا پایه ریزی شده است؛ نخست در محور اول، برخی از خواص و جریان‌های شاخص به میزان تأثیری که در واقعه کربلا می‌توانستند داشته باشند به جریان‌های سیاسی اجتماعی و فرهنگی تقسیم و معرفی شده‌اند. در مرحله بعد وارد محور اصلی بحث تحقیق شده و دلایل سیاسی اجتماعی، اقتصادی، نظامی، فرهنگی و اعتقادی زیادی مورد بررسی قرار می‌گیرند؛

تا علل عدم حضور گروه‌ها و جریان‌های شاخص، در این واقعه سرنوشت‌ساز مشخص شود. مهم‌ترین دلایل مطرح شده، برگشت به جاهلیت و آموزه‌های آن، سیاست‌های انحرافی و اشتباهات برخی از خلفا، سیاست‌ها و اقدامات فریبکارانه جریان معاند اموی با اصل اسلام، انحرافات سران (رهبران) و نخبگان جریان‌های شاخص، اهرم‌های فشار تهدید، تطمیع، شکنجه، قتل، تبعید، ترس، ازسوی جریان حاکم (اموی) بر جریان‌های شاخص، تخریب فکر و عقیده و فرهنگ اصیل اسلامی، نقش منفی جریان‌های انحرافی و دلایلی دیگری باشد، که در این پژوهش مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته‌اند.

۱۷۴. محسنیان، طاهره. «بررسی شیوه‌های عزاداری از منظر فقه اسلامی». دانشگاه آزاد اسلامی، واحد سبزوار، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۱.

۱۷۵. محمدزاده، زینب. «بررسی نماد و نشانه در فرهنگ عاشورا». استاد راهنما: سید حسن صدرالدین حاج سید جوادی. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۳.

چکیده: در این رساله توضیحی در مورد نماد و تمثیل‌شناسی و بعد اشاره مختصری به تاریخ عاشورا و پس از آن نمادهای عاشورایی را مورد تحقیق و بررسی قرار می‌دهیم. در ادامه این رساله به بیان آداب و رسوم و نمادها و سنن عاشورایی به ترتیب زیر پرداخته شده است. موضوعاتی از قبیل: عزاداری و روضه خوانی، نوحه سرایی، مرثیه خوانی، علم و علمات، کتل و بیرق، توغ، نخل و جریده، پرده خوانی، نمایاندن آب فرات و نهر علقمه، ضریح شش گوشه، مراسم شمع زنی و شام غریبان، تعزیه، تکیه و حسینیه، چاووش خوانی، گهواره، مشک و ذوالجناح، سفره انداختن، سینه زنی، زنجیر زنی و قمه زنی، واعظ و مداح یا ذاکر اهل بیت، علمداری و سقایی، گل بر سر مالیدن، کاه بر سر ریختن، کتلی شدن کودکان به یاد حضرت علی اصغر و دوری گزیدن از کارهای مباحی نظیر: ازدواج و جشن عروسی، آرایش کردن، دوخت و دوز، پوشیدن لباس‌های نو و روشن، جاروب کردن، خانه تکانی و...

۱۷۶. محمدامین، مقتدا. «اثر بخشی و آگویی حماسه سازان ۱۰ تا ۲۰ سال حادثه کربلا بر جرأت و روزی دانش آموزان پسر سال اول دبیرستانی شهر اهواز». دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم تحقیقات خوزستان، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

۱۷۷. محمدزاده گله خانه، علی. «بررسی تطبیقی رویه‌های سیاسی امام حسن و امام حسین علیه السلام». استاد راهنما: عباسعلی رهبر، استاد مشاور: اکبر اشرفی. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

چکیده: تحقیق پیرامون زندگی امامان معصوم بخصوص سیره سیاسی آنان مهم می باشد. یکی از موضوعات شایان پژوهش در این زمینه بررسی صلح امام حسن (ع) با معاویه و قیام امام حسین (ع) بر علیه یزید است. امامت و رهبری از مهم ترین اصول اسلام و عامل بقای دین است، بنابراین رویه های سیاسی امام حسن (ع) و امام حسین (ع) بر اساس مقتضیات زمان و مکان با عقلانیت سیاسی و در نظر گرفتن مصلحت با هدف حفظ دین بوده است.

۱۷۸. محمدعلی زاده، سیمین. «بررسی بعد عرفانی حماسه سازان واقعه کربلا در دو کتاب زبده الاسرار صفی علی شاه و گنجینه اسرار عمان سامانی». دانشگاه آزاد اسلامی، واحد کرمان، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۰.

۱۷۹. محمدی نژاد پاشاکی، احمد. «بررسی ساختار بلاغی نامه های امام حسن (ع) و امام حسین (ع)». استاد راهنما: سید محمد رضی مصطفوی نیا. دانشگاه قم، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

چکیده: بی تردید رسائل یک سبک نوشتاری-ارتباطی هستند که در گستره فرهنگ و ادبیات ملت ها جایگاه ویژه ای دارند. این آثار علاوه بر جنبه های اجتماعی و تاریخی که می توان برای آن ها متصور شد از جنبه های ادبی و زبان شناسی عصر خود برخوردارند. عصر اموی، عصر شکوفایی ترسل در ادب عربی است. نامه های امام حسن (ع) و امام حسین (ع) آمیخته ای از صنایع بلاغی، تصویرپردازی ها و بینامتنیت های قرآنی می باشند. امام حسن (ع) ۱۴ نامه دارد که از بین آن ها، ۱ نامه در زمان حیات امام علی (ع) و ۶ نامه بعد از شهادت پدر تا صلح و ۵ نامه بعد از صلح تا شهادت نگاشته شده است. امام حسین (ع) ۱۸ نامه دارد که از بین آن ها، ۶ نامه در زمان حیات امام حسن (ع) و معاویه، و ۱۲ نامه در زمان یزید نگاشته شده است. این جستار بر آن است نامه های امامین (ع) را بعد از ذکر و ترجمه، از لحاظ ساختار بلاغی و بسامدهای سبکی و زبانی مورد تحلیل قرار بدهد.

۱۸۰. محی، فرزانه. «الهام گیری سیدالشهداء از قرآن کریم در نهضت عاشورا». استاد راهنما: محمدتقی دیاری. دانشگاه قم، رشته علوم قرآن و حدیث، کارشناسی ارشد، ۱۳۷۸.

چکیده: این پایان نامه در چهار فصل تنظیم و تدوین شده است: فصل اول، فضیلت قرآن؛ فصل دوم، فضیلت امام حسین (ع) در قرآن کریم؛ فصل سوم، نهضت حسینی؛ فصل چهارم، استشهادات قرآنی امام حسین (ع). در این فصل که بخش اصلی پایان نامه را تشکیل می دهد، آیات مندرج در سخنان امام حسین (ع) استخراج و شرح شده است.

۱۸۱. مرادی، حمیدرضا. «بررسی الگوهای (شیوه‌های) روایت و تصویرگری در هنر و ادبیات ایران از واقعه عاشورا برای برنامه‌سازی تلویزیونی». استاد راهنما: احمد ضابطی جهرمی. دانشکده صدا و سیما، جمهوری اسلامی ایران، رشته تولید سیما، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۶.

۱۸۲. مرادی، هاشم. «مطالعه تغییرات مناسک عزاداری محرم شهرستان طبس، در سه دهه گذشته (۱۳۹۰، ۱۳۶۰)». استاد راهنما: سید حسین سراج زاده، استاد مشاور: سارا شریعتی مزینانی. تهران، دانشگاه تربیت معلم، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

چکیده: مهم‌ترین رویداد دینی شیعیان در ایران مراسم عزاداری ماه محرم می‌باشد که با توجه به شرایط مکانی و ویژگی‌های فرهنگی هر منطقه به صورت خاصی برگزار می‌گردد. البته این مراسم دارای مشترکاتی در بین تمام نقاط برگزارکننده این مراسم می‌باشد. شهرستان طبس در استان خراسان جنوبی نیز هر ساله این مراسم را با شکوهی خاص برپا کرده و شاهد تغییرات گوناگونی در آن هستیم که هر ساله با توجه به عوامل گوناگونی در آن رخ می‌دهد. این مطالعه با روش مردم‌نگاری به این تغییرات طی سه دهه گذشته پرداخته است و همچنین کارکردها و آسیب‌های این نوع مراسم در شهر طبس را بررسی کرده است. در این مطالعه از روش‌های مصاحبه، مشاهده و مطالعه اسنادی برای جمع‌آوری داده‌ها استفاده شده است.

۱۸۳. مرتضوی نسب. محمد. «بررسی و تحلیل نوحه‌ها و اشعار عاشورایی در منطقه سیستان». استاد راهنما: عبدالله واثق عباسی، استاد مشاور: محمد امیر مشهدی. دانشگاه سیستان و بلوچستان، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۳.

چکیده: شعر عاشورایی بخش بزرگی از ادبیات و فرهنگ ما مسلمانان را تشکیل می‌دهد. هر چند حادثه‌ی عاشورا در زمان و مکان خاصی اتفاق افتاده است. این حادثه‌ی غمبار، در گذر زمان به عنوان بخشی از فرهنگ جامعه‌ی اسلامی درآمده است. واقعه‌ی عاشورا چنان عواطف و احساسات مسلمانان، مخصوصاً شیعیان را تحت تأثیر قرار داده، که در طول تاریخ آثار متنوع و متعدّد هنری از خود به یادگار گذاشته‌اند. در منطقه‌ی سیستان این حادثه، جان‌های مشتاق و آزادی‌خواه شاعران خوش ذوق و خوش قریحه را متأثر ساخته، به همین سبب در قالب سوگنامه‌هایی در رثای سرور و سالار شهیدان و یاران فداکارش نوحه سردادند. در این نوشتار، پژوهنده، نوحه‌ها و اشعار عاشورایی منطقه سیستان را به شیوه‌ی تحلیلی مورد بررسی قرار داده است و تلاش شده که شعر عاشورایی این منطقه هم از لحاظ مضامین و محتوی و هم از جهت وزن و قافیه مورد بررسی قرار گیرد. این اشعار هر

چند از نظر قالب به صورت مستزاد و یا نوعی ترجیع بند و ترکیب بند است، از لحاظ وزن بیشتر در بحر طویل سروده شده است.

۱۸۴. مشهور، افهام. «بررسی نمادهای عاشورا و بکارگیری آن‌ها در طراحی و ساخت آثار سرامیکی معاصر». استاد راهنما: امید قجریان، جابر عناصری. اصفهان، دانشگاه هنر، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۱.

چکیده: عقاید دینی و مذهبی همواره نقش مهمی در زندگی انسان ایفا می‌کند و بسیاری از آداب و رسوم و آثار هنری و کاربردی در رابطه با آن‌ها شکل می‌گیرند که در نتیجه بار معنایی و مفهومی نهفته در طراحی، فرم و یا تزئینات آن‌ها جنبه‌ای نمادین یا رمزی یا تمثیلی به خود می‌گیرند. این‌گونه آثار که بخش مهمی از فرهنگ و تاریخ هر کشور را تشکیل می‌دهند در ایران اسلامی با مفاهیم و آموزه‌های اسلام پیوند خورده که نمونه‌های بسیار با ارزش آن را می‌توان در شاخه‌های مختلف هنری مشاهده کرد، که در این میان واقعه عاشورا سهم قابل توجهی از این هنرها را به خود اختصاص داده است. این پژوهش نیز با هدف بازخوانی بخشی از هنرهای عاشورایی، به روش تحلیلی، علم‌های عزاداری محرم را مورد ارزیابی قرار داده و با بررسی جنبه‌های رمزی در علامت‌های عزاداری به عنوان یک شیء مقدس و نیز مطالعه روند تاریخی کاربرد علم به عنوان نماد قوم و قبیله تا ورود آن به مراسم عزاداری و سوگواری، کلیاتی را در رابطه با اهمیت کاربرد علم و نقش آن در زندگی اجتماعی، با هدف آشنایی عمیق‌تر با مفاهیم نهفته در علامت‌ها ارائه داده است، و پس از آن با تحلیل شکل و ساختار علامت‌ها و عناصر به کار رفته در آن‌ها از دوره صفویه تا دوره معاصر علاوه بر بیان مفاهیم نهفته در ساختار علامت‌ها با ارائه جدول، نوع و میزان کاربرد هر عنصر را در طراحی و ساخت علامت‌ها طبقه بندی کرده و در نهایت با بهره‌گیری از نتایج بخش نظری، آثاری متناسب با نیاز جامعه‌ی معاصر با تکیه بر سنت، طراحی و ارائه شده است.

۱۸۵. مصلحی، علیرضا. «عاشورا از منظر جرم‌شناسی». استاد راهنما: کیومرث کلاتتری، استاد مشاور: ابوالحسن شاکری. دانشگاه مازندران، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۱.

چکیده: پایان نامه حاضر جهت بررسی جرم‌شناسانه جنایت عاشورای سال ۶۱ هجری گرد آمده است. ابتدا عوامل مؤثر در ارتکاب این جنایت از دیدگاه جرم‌شناسی نظری پرداخته شده، با روشن شدن این عوامل، موضوع معهود از منظر جرم‌شناسی کاربردی به چالش کشیده شده است.

۱۸۶. معمارزاده، پیمان. «بررسی شخصیت و تجزیه و تحلیل دیوان شعر ضیایی دزفولی». استاد

راهنما: مرتضی بدخشانی، استاد مشاور: علی محمدگیتی فروز، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد دزفول، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۱.

چکیده: مرحوم حاج ملامحمد رشید متخلص به "ضیایی" فرزند مرحوم حاجی بابا از افراد خاندان های بنام وارجمند است که در سال ۱۲۴۷ هجری قمری در دزفول پا به عرصه وجود گذاشته، تحصیلات اولیه خود را در دزفول به پایان رسانید و همچنین در این شهر از محضر مرحوم حجه الاسلام آقای آقاسید حسین بزرگ فرزند مرحوم آقا سید عبدالکریم موسوی (از سادات محترم گوشه) استفاده نمودند، پس از آن در نجف اشرف از محضر آیت الله حاج شیخ مرتضی انصاری دزفولی برخوردار گشتند و با درگذشت آن جناب به سامری تشریف بردند و در خدمت آیت الله میرزا محمد حسن شیرازی به تکمیل علوم پرداختند و از هر دو نفر اجازه اجتهاد داشته اند پس به نجف بازگشتند، مدتی از محضر مرحوم آقاسید مرتضی کشمیری برخوردار گشتند، پس از آن به دزفول مراجعت نمودند و حوزه درسی داشتند، متأسفانه با همه اطلاعاتی که در علوم دینی و فلسفه و تاریخ و ادبیات تازی و فارسی داشته اند، تنها قسمتی از دیوانشان یعنی بخش "زهراییه" بجای مانده که با همه اندکی، طبعی غرا و معلوماتی جامع است. در شعر بر پیشینیانی همچون سعدی و حافظ و جمال الدین عبدالرزاق بود، و این اثر یکبار در سال ۱۳۳۳ قمری در بمبئی و بار دیگر در سال ۱۳۲۳ خورشیدی در تهران به نام کلیات دیوان ضیایی به چاپ رسیده است. ایشان به سال ۱۳۳۳ قمری در سن ۸۶ سالگی بعد از یک عمر تلاش و محاهدت بدرود حیات گفتند. مجموعه زهراییه ضیایی اگرچه در باب مدیحه و مرثیه است، اما با اصولی نو و طرح های شعری جدید نسبت به مرثیه سرایی در آن زمان به وجود آمده که این نوع طرز بیان مرثیه در نوع خود بی نظیر است و در زمان زندگی ضیایی مطمئناً سبکی بسیار نو و تازه بوده است. در این رساله کوشیده شده تا اشعار ضیایی را که به چهار ساخت تقسیم می شوند و عبارتند از: ۱- موعظه، حکمت و نصیحت، ۲- اعتراض، دردمندی، ۳- سوگ و مرثیه و ۴- مرثی مستقل؛ مورد نقد و تحلیل قرار داده و این اشعار را از لحاظ ساختار مرثیه و مدیحه سرایی و بررسی آرایه های ادبی تجزیه و تحلیل کند و از آن جهت که کربلا مدار اندیشه و چکامه این شاعر عارف و فقیه زاهد همت است، اشعارش را از نقطه نظر داستانی و روایی و تطبیق با مقاتل عاشورایی نیز مورد بررسی قرار داده شده است.

۱۸۷. مقبلی هنزا، صدیقه. «سیمای امام حسین علیه السلام در مرثیه های شیخ عبدالمنعم الفرطوسی». استاد راهنما: رضا رضایی، وصال میمندی. دانشگاه سیستان و بلوچستان، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

چکیده: شیخ عبدالمنعم الفرطوسی مشهور به شاعر اهل بیت (ع) در سال ۱۳۳۵ ق در نجف اشرف به دنیا آمد، فقه و اصول را در محضر «سید محمد باقر احسایی» آموخت و از درس «آیت الله خوئی» نیز بهره مند شد. او در سال ۱۴۰۴ هجری وفات یافت و در جوار حرم امیرالمؤمنین (ع) دفن شد. وی در میان شاعران قرن بیستم بردوش خود مسئولیت سنگین دفاع از اهل بیت (ع) و به کارگیری شعر و ادب در خدمت دین اسلام و بیان ارزش‌ها و رموزش را احساس می‌کرد و یکی از شاعران شیعی قرن چهاردهم هجری است که در اغراض مختلف مدح، رثا، غزل و وصف شعر سروده، از مهم‌ترین آثار شاعر دیوان بزرگ اوست، اما آنچه که بیش از همه باعث شهرت وی شده: کتاب زیبای وی بنام ملحمه اهل البیت در ۸ جزء می‌باشد و ابیاتش از ۴۰ هزار بیت متجاوز است، که شاعر تصویر پیامبر (ص) و اهل بیت (ع) را به صورت جزئی و با استناد به قرآن کریم و احادیث وارده به نظم درآورده است. شاعر قسمتی از این اثر زیبای خود را که حدود ۴ هزار بیت می‌باشد، به زندگی امام حسین (ع) اختصاص داده و با بصیرت و نگرشی عمیق به زندگی و سیره آن حضرت می‌نگرد.

۱۸۸. مقدس، محمد کاظم. «شرح و تحلیل رجزهای اصحاب ابا عبد... الحسین (ع) در واقعه عاشورا». استاد راهنما: حامد صدقی، استاد مشاور: فیروز حریرچی. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، رشته ادبیات و علوم انسانی، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۱.

چکیده: طرح نکات آموزنده و محتوای عمیق و عرفانی رجزهای امام حسین (ع) و صحابه و معرفی الگوهای عملی اسلام ناب محمدی (ص) که کمتر از آنها سخن گفته شده است می‌باشد. شناسایی و گردآوری منابع و ماخذ مربوطه، فیش برداری و تعیین محوری اصلی تحقیق و دسته بندی فیشها بر آن اساس و فصل بندی مطالب بوده است. همانگونه که تصور می‌شد متاسفانه تاکنون تحقیق جداگانه‌ای پیرامون رجزهای امام حسین (ع) و یاران با وفایش تدوین نشده بود، در حالیکه پس از اتمام گردآوری اطلاعات و تدوین طرح، دریایی از کرامات، معارف، فتوت‌ها و عرفان نظری و علمی و به ویژه هدف اصلی واقعه خونبار کربلا مشخص شد.

۱۸۹. مکرم سایل، محمد جواد. «تبیین الگوی تربیت عرفانی از منظر امام حسین (ع) با تاکید بر دعای عرفه». استاد راهنما: سعید بهشتی. دانشگاه علامه طباطبائی، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۰.

چکیده: با حمد و سپاس خدای خالق و مربی، در این تحقیق با اعتقاد به نقش معرفت در کیفیت و کمال عبادت، و فضیلت «معرفه الله»، به عنوان «اعلی‌المعارف»، در مسیر

عبودیت سبحان، به تحقیق در حوزه‌ی تربیت عرفانی، پرداخته شده است. تربیت، با الهام از قرآن در فلسفه‌ی خلقت، همانا آئین بندگی تعریف می‌شود، و کمال بندگی، بر اساس سخن حضرت امام حسین علیه السلام، با تعبیر "إِنَّ اللَّهَ جَلَّ ذِكْرُهُ مَا خَلَقَ الْعِبَادَ إِلَّا لِيَعْرِفُوهُ"، معرفه‌الله، عنوان گردیده است. بنابراین، با تبیین جایگاه تربیت عرفانی، برای یافتن پاسخ سوال اصلی تحقیق، پنج سوال فرعی مبنی بر "تعریف تربیت عرفانی، غایت، اصول، مراحل و روش‌های آن" مورد بررسی قرار گرفته است.

۱۹۰. ملکوتی‌زاده، سعید. «تحلیل و بررسی رباعی‌ها و دوبیتی‌های عاشورایی بعد از انقلاب اسلامی ایران». استاد راهنما: مهدی کدخدای طراچی، استاد مشاور: محمدرضا سنگری. دانشگاه پیام نور، مرکز اهواز، رشته زبان و ادبیات فارسی، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۰.

۱۹۱. منتظری زیوه، بلال. «تجلی قرآن در ارزش‌های حاکم بر قیام عاشورا». استاد راهنما: حسین علوی مهر، استاد مشاور: محمد ابراهیمی راد. دانشکده اصول الدین، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۹.

چکیده: موضوع پژوهش در این تحقیق تجلی قرآن در ارزش‌های حاکم بر قیام عاشورا است. هدف در این پژوهش، اثبات رابطه تنگاتنگ بین قرآن و اهل بیت علیهم السلام و لزوماً پرتوافکنی قرآن در ارزش‌های انسانی و اخلاقی حاکم بر قیام عاشورا است که به همراه تفسیر و تحلیل آنها عرضه شده است. قلمرو تحقیق در این پژوهش از نظر زمانی دوران حیات امام حسین علیه السلام می‌باشد و از نظر مکانی از بدو حرکت سیدالشهداء و یاران با وفایش از مدینه تا رسیدن به کربلا را شامل می‌شود. منابع مورد استفاده در این پژوهش شامل قرآن، منابع اولیه و ثانویه روایی و برخی منابع تاریخی و همچنین کتب تفسیری فریقین و مصادر لغوی است.

۱۹۲. موسوی تبار، سید غلامرضا. «بررسی آیین‌های شیعی در عصر صفویه». استاد راهنما: حسین ایزدی، استاد مشاور: علیرضا کریمی. دانشگاه باقرالعلوم علیه السلام، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۹.

چکیده: از مهم‌ترین سلسله‌های تاریخ ایران، صفویه می‌باشند. یکی از کارهای مهم آن‌ها فعالیت در زمینه آیین‌های اجتماعی به ویژه برگزاری مراسمات ویژه تشیع و آیین‌های عزاداری می‌باشد. آن‌ها با کوشش در گسترش آیین‌ها توانستند آیین‌های عزاداری در زمینه مناسبت‌های ماتم و سوگواری مخصوصاً عزاداری در عاشورا را نهادینه کنند. در این پایان نامه به انواع مراسمات آیینی و نحوه برگزاری آنها در صفویه پرداخته شده است.

۱۹۳. موسوی، محبوبه. «ویژگی‌های سلوک راه حسینی از منظر قرآن و روایات». استاد راهنما:

سیده فاطمه هاشمی، استاد مشاور: سید محمد رضوی. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۰.

چکیده: پژوهش حاضر در چهار فصل و با نگاهی ژرف به سالکان راه حسینی تنظیم شده که روندی جدید از ویژگی‌های راه حسینی را به رشته تحریر درآورده است. در این مختصر کوشیده شده که ابتدا با ارزشگذاری همه موجودات عالم هستی برای وجود مقدس سیدالشهدا به نتیجه‌ای ارزشمند برسیم که: با عزاداری برای سیدالشهدا و جان سپردن در راه ایشان و یاران باوفایشان، صاحب کمالات و درجاتی خواهیم شد که ما را در مسیر قدم صدق ثابت قدم نگاه خواهد داشت. بعد از گذشتن از مسیر بکاء حسینی و برکات لطم بر خود در عزای حسینی، به صفات برجسته یاران سیدالشهدا با توجه به آیات و روایات پرداختیم که ما حاصل آن فوز عظیمی برای هرکسی که مسیر ایشان، بصیرت و... تولی و تبری را طی کند، خواهد بود. بعد از این وصف وارد معرکه رجعت حسینی شدیم که پس از پرداختن به کیفیت آن و با مقایسه راه حسینی با راه مهدوی دریافتیم که منتظر ظهور باید تربیت یافته عاشورا باشد. و اما در نهایت این رساله ما را به این نتیجه می‌رساند که مومن کمال خود را در مسیر حسینی با اشک و انابه و دعا و تلاش برای متصف شدن به خُلق حسینی و در انتظار رجعت بودن، حاصل می‌نماید.

۱۹۴. موسوی، مریم سادات. «فاجعه کربلا در وجدان جهانی معاصر». سبزوار، دانشگاه تربیت معلم، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

چکیده: در گذر تاریخ، همواره نبردهایی با اشکال مختلف، بین دنیوی خیر و شر، حق و باطل، عدالت و بیداد رخ داده است که تا به امروز هم به وقوع می‌پیوندد، اما، عالی‌ترین و والاترین قیام‌های نیروی حق که با هدف گسترش عدالت، آزادی، ایمان، بیداد ستیزی و احیای ارزش‌های والای اخلاقی شکل گرفت، نبرد خونین فاجعه‌ی کربلا می‌باشد. این قیام که با رهبری حسین علیه السلام، سلاله‌ی پاک محمدی، آیینی تمام‌نمای اوصاف الهی و وارث رسولان و اولیای اولوالعزم علیه نیروی ظالم و باطل اموی شکل گرفت، و با شهادت مظلومانه و درعین حال پیروزمندانه‌ی معنوی ایشان و یاران مخلص و اسارت‌خاندان نبوتش به پایان رسید. این قیام تأثیر شگرفی در دل‌های بسیاری از مردم از جمله نویسندگان، شاعران و روشنفکران در دوره‌های مختلف تاریخ گذاشت. از این رو، در دوره‌ی معاصر افزون بر نویسندگان و شاعران مسلمان، تنی چند از ادبا و اندیشمندان مسیحی نیز کتاب‌های ارزنده‌ای پیرامون نهضت امام حسین علیه السلام و آثار و پیامدهای آن، به رشته‌ی

تحریر درآورده اند و گاه در این آثار با احساس و عاطفه و جان و دل خود به اظهار ارادت و ابراز عشق و محبت به شهدای کربلا پرداخته اند. یکی از این نویسندگان برجسته استاد «راجی انور هیفا» می باشد که در کتاب فاجعه کربلاء فی الضمیر العالمی الحدیث به تحلیل قیام امام حسین علیه السلام پرداخته است. پایان نامه ی حاضر ترجمه ی قسمت اول از جلد دوم این کتاب ارزشمند می باشد.

۱۹۵. موسوی، سید احمد. «آسیب شناسی عزاداری از منظر آموزه های دینی». دانشگاه آزاد اسلامی، واحد ساری، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۰.

۱۹۶. مهدوی دامغانی، زهرا. «جایگاه اباعبدالله الحسین علیه السلام در حدیث شیعه». استاد راهنما: محسن احتشامی نیا، استاد مشاور: مجید معارف. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، رشته ادبیات و علوم انسانی، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۵.

چکیده: هدف پژوهش بررسی جایگاه اباعبدالله الحسین علیه السلام در حدیث شیعه و بررسی موقعیت زمانی امام و جمع آوری سخنان، خطبه ها، نامه ها و احادیث امام حسین است. روش پژوهش به صورت کتابخانه ای تهیه و تدوین شده است. نتایج نشان می دهد که امام حسین علیه السلام با وجود اینکه در دوران بنی امیه و خلفان شدید ایشان و همزمانی با منع نگارش حدیث بوده اند، با این حال حداکثر استفاده را از موقعیت کرده و در مواقع مختلف به تربیت و پرورش و راهنمایی مردمان پرداخته و از ایشان خطبه ها، نامه ها، احتجاجات و سخنانی رسیده که زینت بخش مجامع ما شیعیان می باشد.

۱۹۷. مهدوی، محمد امین. «ارتباط متقابل قیام امام حسین علیه السلام و قیام امام زمان علیه السلام از نظر آیات و روایات». استاد راهنما: احمد رضا غایی، استاد مشاور: سید محمد رضوی. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، رشته علوم قرآن و حدیث، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۰.

۱۹۸. میر حسینی، محمود. «جایگاه مشارکت سیاسی زن در نظام سیاسی اسلام با تأکید بر عملکرد سیاسی حضرت زینب علیه السلام پس از عاشورا». استاد راهنما: حبیب الله ابوالحسن شیرازی، استاد مشاور: علی اکبر امینی. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، رشته علوم سیاسی، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۶.

چکیده: این پژوهش در ۶ فصل، روند مشارکت سیاسی زن مسلمان را بررسی می نماید. در فصل اول: به طرح مسئله، اهمیت موضوع، انگیزه، پیشینه و سابقه، اهداف، سوال، فرضیه و... در فصل دوم: مفهوم و تعاریف مشارکت سیاسی از دیدگاه های مختلف،

از دیدگاه غربی تا دیدگاه اسلامی و از دیدگاه سکولار تا دیدگاه دین مدارانه. در فصل سوم: به بررسی حقوق سیاسی و اجتماعی زنان در مکاتب مختلف با نگاه تطبیقی به فمینیسم می‌پردازد. در فصل چهارم: جایگاه زن در اسلام. در فصل پنجم: جایگاه شخصیتی و عملی حضرت زینب علیها السلام نقش ایشان در واقعه کربلا و پس از آن همچنین خطبه‌های حضرت و وجوه مشارکت سیاسی حضرت زینب علیها السلام و... در فصل ششم: نتیجه به شرح زیر می‌باشد: (۱) اسلام نه تنها مشارکت سیاسی زنان را مورد قبول قرار داده است، بلکه آن را به شرط رعایت تمامی اصول و موازین تشویق نیز می‌نماید. (۲) نقش و جایگاه زن در دین مبین اسلام نسبت به تمامی ادیان و فرهنگ‌های گذشته در مقام رفیع‌تری قرار دارد. (۳) فمینیسم به عنوان مکتبی که دفاع از حقوق زنان را تبلیغ می‌نماید دچار افراط و تفریط عمیقی گشته است. (۴) حضرت زینب علیها السلام کامل‌ترین الگوی یک زن مسلمان برای شرکت در فرآیندهای سیاسی جامعه بوده است و ایشان تمامی وجوه یک کنشگر کامل سیاسی را در عین حفظ اصول و موازین اسلامی دارا می‌باشند.

۱۹۹. میر، محمد علی. «پژوهشی درباره همسران و فرزندان امام حسین علیه السلام». استاد راهنما: علی بیات، استاد مشاور: احمد بادکوبه هزاوه. دانشگاه تهران، رشته تاریخ و تمدن ملل اسلامی، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۴.

چکیده: رساله حاضر تحقیقی است درباره همسران و فرزندان امام حسین علیه السلام که مشتمل بر دو فصل است: فصل اول، همسران امام علیه السلام و فصل دوم فرزندان. نگارنده کوشیده است تا در حد امکان و توان خود شرح حال آنها را بر اساس منابع و مأخذ به دست دهد. اساس پژوهش در این نوشتار روش تاریخی بوده است. یعنی اطلاعات موجود در منابع درباره هریک از همسران و فرزندان استقصاء شده و پس از آن تلاش بعمل آمده تا بین اطلاعات گردآوری شده ارتباط و پیوند منطقی برقرار شود.

۲۰۰. میر جلیلی، حمید. «جلوه‌های ادبی هشت شاعر عاشورایی معاصر یزد». استاد راهنما: هادی حیدری نیا. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد یزد، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۲.

چکیده: یزد از دیرباز مهد ادیبان و سخنوران برجسته و مشهوری بوده که هر کدام به نوعی به سرودن اشعار شعرو پر محتوا پرداخته‌اند. شاعران یزد نیز آثار ارزشمندی در زمینه شعر ولایی و بخصوص شعر عاشورایی از خود برجای نهاده‌اند. شعر امروز نیز از تأثیر حادثه بزرگ و حماسی عاشورا بر کنار نمانده است. در میان شاعران این استان کمتر شاعری را می‌توان سراغ گرفت که سرایش سوگ سروده‌ای را در انبان تجربه شعری خویش نداشته

باشد. با توجه به بافت مذهبی و ریشه‌های محبت به اهل بیت که در رگ و خون مردم این سرزمین دوانده شده مرثیه اهل بیت علیهم السلام جایگاه والایی در بین شاعران یزد داشته است. شعر عاشورایی استان نسبت به گذشته هم از نظر کیفیت قابل اعتناست و هم فرم، زبان، تصویر، احساس، مضمون و معنا، افق‌های تازه‌تری را به تماشا نشسته است. در دوره معاصر نیز بسیاری از شاعران این دیار در مرثیه سرایی طبع آزمایی نموده‌اند و مرثیه‌های سوزناک خود را بویژه با موضوع رثای اهل بیت علیهم السلام ارائه کرده‌اند. در این پژوهش ضمن معرفی مرثیه سرایان معاصر یزد به شرح و تحلیل اشعار آنان پرداخته شده و ویژگی‌های ادبی (صور خیال، آرایه‌های لفظی، معنوی چشم‌گیر) مورد کنکاش قرار می‌گیرد.

۲۰۱. میرشاهی، سینا، «مقتل نگاری شیعیان و نقش آن در حفظ هویت تشیع (از آغاز تا مقتل نگاری تا ابتدای قرن دهم)». استاد راهنما: حسین پورا احمدی، استاد مشاور: ابوالقاسم فروزانی، شکرالله خاکرند. دانشگاه شیراز، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۱.

چکیده: مقتل نگاری شیعیان و نقش آن در حفظ هویت تشیع در ایران (از آغاز تا ابتدای قرن دهم) مقتل نگاری حوزه‌ای از تاریخ نگاری اسلامی است که از همان ابتدا مورد توجه شیعیان قرار گرفت. پس از شهادت مظلومانه امام حسین علیه السلام و یاران وفادارش در واقعه کربلا با تأکید و تشویق امامان معصوم علیهم السلام برای ماندگاری این حادثه مقتل نگاری گسترش و تحول یافت. وجود مقاتل مظلومیت علویان و شیعیان را همیشه زنده نگه می‌داشت و از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌کرد. در واقع مقتل نگاری شیعیان نماد و مظهر مظلومیت شیعیان بوده است. مقتل نگاری به عنوان یکی از شاخه‌های دانش تاریخ به ریشه مظلومیت و چگونگی این مظلومیت می‌پرداخت؛ مقتل نگاری از این حیث نقش مهمی در حفظ هویت تشیع در میان شیعیان خصوصاً ایرانیان داشته است. مقتل نگاری شیعیان در قرن دوم آغاز شد و در قرون سوم و چهارم به اوج خود رسید و تا قرن هفتم به همان شیوه ابتدایی ادامه یافت، اما از قرن هفتم به بعد از شیوه اصیل خود دور شد. مقتل نگاری با گسترش تشیع در ایران بیشتر مورد توجه قرار گرفت و شیعیان با برگزاری مراسم عزاداری این مقاتل را در مجالس خصوصی و پنهانی و بعدها در مجالس علنی و عمومی می‌خواندند و از جمله عوامل مهم در حفظ و تداوم هویت تشیع در ایران بوده است.

۲۰۲. میرحسینی، سید محمد رضا. «کاربست تخیل و توهم در تعزیه». دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۴.

۲۰۳. نادری گرگری، شهریانو. «دیدگاه معاصرین اهل سنت درباره رخداد عاشورا». استاد راهنما: عبدالمجید ناصری داوودی، استاد مشاور: سید حسین فلاح زاده. دانشگاه باقرالعلوم علیه السلام، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۹.

چکیده: شهادت مظلومانه امام حسین علیه السلام نه تنها برای شیعیان بلکه برای همه جهانیان از هر فرقه و مذهبی دردناک بود و واکنش های گوناگونی را در میان حادثه نگاران و تاریخ پژوهان به دنبال داشت. در این رساله به دنبال بررسی دیدگاه ها و آرائی اهل سنت درباره قیام امام حسین علیه السلام هستیم.

۲۰۴. نامدار، رمضان. «مطالعه تحلیلی قابلیت های کاربردی نقاشی های عاشورایی تکیه معاون الملک در تصویرسازی». استاد راهنما: خشایار قاضی زاده، استاد مشاور: پرویز اقبالی. دانشگاه شاهد، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۰.

چکیده: تحلیل شیوه های تصویرسازانه ی آثار کاشیکاری تکیه معاون الملک از مهم ترین مطالبی است که در این رساله به قلم درآمده است. در این آثار شیوه ای شاخص و پربار برای تصویر نمودن ماجراهای مرتبط با واقعه عاشورا به کار رفته است که به لحاظ تکنیکی و نیز نوع نگاه معنوی بسیار مهم و قابل توجه است. همچنین با توجه به حاصل بررسی های به عمل آمده در خصوص سبک نگاره های تکیه این مساله مورد بررسی قرار گرفته است که چگونه می توان از تکنیک و سبک آثار این تکیه در تصویرسازی امروز استفاده نمود که در این راستا به چگونگی برقراری ارتباط میان این آثار و مخاطب و نیز نیازهای مخاطب و فضای هنری امروز پرداخته ایم.

۲۰۵. نائینی زاده لباف، اصغر. «عزاداری و تعزیه در قم». استاد راهنما: جابر عناصری. دانشگاه تهران، رشته هنرهای زیبا، کارشناسی ارشد، ۱۳۷۲.

چکیده: پژوهش حاضر در شانزده فصل تهیه و تنظیم شده است که به ترتیب عبارتند از: ۱- تعزیه نمایش بومی و مذهبی ایران ۲- اجرای تعزیه در ایران ۳- فتوای علماء در مورد اجرای تعزیه ۴- تاریخ قم ۵- پیشینه عزاداری در قم ۶- عزاداری و سایر حرکات وابسته ۷- کیفیت مجالس و عظ ۸- وسائلی که در دسته جات مورد استفاده دارند. ۹- تعزیه در قم ۱۰- تکایا ۱۱- پیشکسوتان تعزیه در قم ۱۲- شاعران مرثیه گوی قم ۱۳- بررسی جنبه های اجزائی تعزیه در قم ۱۴- بررسی جنبه های نمایشی و تمرین در تعزیه ۱۵- حضور در جلسات هیات های تعزیه ۱۶- نسخه های زمینه قم در قلمرو شبیه خوانی.

۲۰۶. نجفی چالشتری، سمیه. «بررسی فقهی نهضت عاشورا». استاد راهنما: علی اصغر موسوی رکنی، استاد مشاور: محمد جواد وزیری فرد. دانشگاه قم، رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۷.

چکیده: این پژوهش با عنوان بررسی فقهی نهضت عاشورا موارد و مسائل فقهی موجود در نهضت مقدس اباعبدالله الحسین علیه السلام و اهمیت آن را با تکیه بر منابع فقه امامیه ضمن استناد به اندکی از ماخذ اهل سنت با هدف اثبات عقلی و شرعی بودن نهضت و پاسخگویی به برخی از شبهات از جمله ملازمه داشتن آگاهی امام حسین علیه السلام از شهادت خود بر خودکشی، جاری نبودن شرایط امر به معروف و نهی از منکر در این جریان و یا تهمت ارتداد به حضرت علیه السلام به دلیل ناتمام گزاردن مناسک حج و دلایل دیگر مورد توجه قرار داده است. با توجه به جنبه های مختلف این اقدام و تعاریف گوناگون موجود، حرکت اباعبدالله علیه السلام هم تحت عنوان جهاد (جهاد دفاعی و جهاد داخلی با بغات) و هم تحت عنوان دفاع قرار می گیرد، لکن شامل جهاد ابتدایی (با کفار مهاجم) نمی شود. جهاد زنان و قوانین مختلف فقهی و شرعی جنگ مانند در امان بودن افراد ضعیف و غیر نظامی، حرمت جنگ در ماه حرام و یا در حرم امن الهی - که از سوی طرف مقابل سپاه حق نقض گردیدند هم لحاظ گشته است. به دلیل اهمیت و وظیفه خطیر امر به معروف و نهی از منکر و محوریت آن در قیام حضرت علیه السلام با توجه به وصیت تاریخی ایشان به محمد حنفیه فصلی به این عنوان اختصاص داده شده و ضمن بررسی ابعاد آن (شرایط و مراتب) با نهضت عاشورا مورد تطبیق قرار گرفته است. در بحثی کوتاه به مسأله وصیت در فقه و تطبیق آن با وصایای امام حسین علیه السلام پرداخته شده است. مورد بعد، تعریف ارتداد و موارد آن و پاسخ به شبهه مذکور در بالا می باشد. بحث توبه نوع توبه حر، توبه دیگر افراد و مقبول بودن یا نبودن آن نیز در یک بررسی اجمالی ذکر گردیده است. بالاخره اینکه بزرگداشت عاشورا به اشکال مختلف و مشروع آن امری واجب و مؤکد و برای جاویدان ماندن و تحکیم ارزشهای دینی ضروری می باشد.

۲۰۷. نصیری مقدم، الهام. «بررسی و تحلیل امام حسین علیه السلام در دیوان شریف رضی». استاد راهنما: محمد علی سلمانی مروست، استاد مشاور: وصال میمنندی. دانشگاه یزد، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۹.

چکیده: رثای یکی از انواع ادبی است که شاعران در ادبیات عرب به آن توجه کرده اند و آن چند قسم است که از آن جمله رثای خویشان، رثای رسمی و رثای علویان است. شاعر

در رثای خویشان به مرثیه نزدیکانش روی می آورد و در میانه سخن گفتن از آن، شدت اندوه خود را بدون تکلف آشکار می کند. در رثای خلفا شاعر رثا را وسیله ای برای محقق شدن اهداف و نیازهای دنیوی قرار می دهد و به دست آوردن مال را مقدمه اهدافی قرار می دهد که سعی در محقق کردن آن دارد. در رثای علویان شاعر قساوت حاکمان اموی و عباسی را بیان می کند و رثایش را همراه با اندوه و شورش بر ضد حاکمانی می کند که با اهل بیت جنگیدند، آنها را کشتند و حرمت آنان و نزدیکیشان را با پیامبر در نظر نگرفتند. شریف رضی یکی از شاعرانی است که به رثای علویان و به ویژه امام حسین علیه السلام توجه کرده است. وی در مرثیه هایش رفتار امویان، چگونگی کشته شدن امام حسین علیه السلام، حالت اسیران، ویژگی های امام حسین علیه السلام، ریشه های حادثه ی کربلا و... را به تصویر کشیده است همچنین با استفاده از آرایه های بلاغی وقایع را به صورت موثری توصیف کرده و مضامینی که در این خصوص ارائه می کند با مضامین کتاب های معتبر تاریخی سازگاری دارد. در این پژوهش پس از بیان زندگی شاعر، انواع ادبی وی و انواع رثا در نزد شاعران به بررسی مضامین رثای امام حسین علیه السلام و چگونگی استفاده شاعر از تاریخ کربلا در سرودن این مرثی پرداخته می شود سپس برخی از آرایه های ادبی این شاعر بیان می شود.

۲۰۸. نصیری، حسین. «شرح اصطلاحات عرفانی دعای عرفه امام حسین علیه السلام». دانشگاه آزاد اسلامی، واحد سبزوار، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۸.

۲۰۹. نورائی، محسن. «تجلی کلام الهی در حماسه حسینی». استاد راهنما: محمد علی مهدوی راد. دانشگاه علوم اسلامی رضوی، رشته علوم قرآنی و حدیث، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۴.

چکیده: تبیین برخی زوایای بُعد قرآنی حماسه حسینی در واقعه عاشورا است. رساله حاضر در دو بخش تنظیم شده است. در بخش اول، تجلی قرآن در سخنان نقش آفرینان کربلا مطرح می گردد و از جری و تطبیق، اثر پذیری واژگانی از قرآن، تفسیر قرآن در حماسه حسینی، و حضور نمادین قرآن در حماسه حسینی بحث می شود. در بخش دوم، تجلی قرآن در رفتار نقش آفرینان کربلا ارائه می گردد و در این راستا، ذکر و یاد خدا در اردوگاه حسینی، و امر به معروف و نهی از منکر بررسی می شود. نویسنده معتقد است علت ماندگاری حماسه حسینی در پیوند این نهضت با قرآن کریم نهفته است و عوامل دیگر هر یک به گونه ای به این عنصر اساسی باز می گردد. حضور و نقش آفرینی کلام الهی در متن این حادثه از یک سو و جاودانگی قرآن کریم از سوی دیگر، گواه درستی این سخن است.

۲۱۰. نیک نژاد، ثریا. «البیان فی موسوعه کلمات الامام الحسین علیه السلام». استاد راهنما: ملیحه سادات فردانی، استاد مشاور: سیمین ولوی. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، رشته زبان و ادبیات عرب، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۳.

چکیده: هدف پژوهش آشنایی با سخنان امام حسین علیه السلام است. روش پژوهش کتابخانه‌ای است. نتیجه‌گیری اینکه امام حسین علیه السلام سخنوری ماهر بوده که سخنانش همیشه سرشار از فنون و صنایع ادبی بوده است.

۲۱۱. نیکو، رضا. «مطالعه تطبیقی چهره امام حسین علیه السلام و حضرت عیسی علیه السلام در شعر فارسی». استاد راهنما: حسن اکبری بیرق. دانشگاه سمنان، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۱. چکیده: این پایان نامه، با هدف مطالعه تطبیقی چهره امام حسین علیه السلام و حضرت عیسی علیه السلام در شعر فارسی تدوین یافته است. فصل اول: «کلیات»، فصل دوم: «مبانی نظری»، فصل سوم: بخش اول: «عیسی بن مریم علیه السلام، از حقیقت تا اسطوره»، بخش دوم: «حسین بن علی علیه السلام، از واقعیت تا آرمان»، فصل چهارم: «مطالعه تطبیقی چهره امام حسین علیه السلام و حضرت عیسی علیه السلام در شعر فارسی»، و فصل پنجم: «نتیجه» را شامل می‌شود. در نهایت این نتیجه به دست آمده که برداشت‌های مسیحیان از حضرت عیسی علیه السلام در نوع نگاه شاعران به امام سوم شیعیان مؤثر بوده است.

۲۱۲. وحیدی، علیرضا. «نای حقیقت در نزار عشق (بررسی و تحلیل مفهوم «نی» در شعر مولوی و اشعار حماسی عاشورایی معاصر)». استاد راهنما: محمدرضا شادمنا من. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد خلخال، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۳.

چکیده: از نظر مولانا، خداوند خیر محض است که با اولین تجلی‌اش هر چه را آفرید، عاشق خود نمود. خدا از نیستان عدم نایی برید و نامش را انسان گذاشت. مولوی، خدامحور است و انسان را عالم کبیر و مجموعه‌ی هستی را عالم صغیر می‌داند. امام حسین علیه السلام مصداق بارز انسان کامل و حقیقت محمدی است و در ابجد، حرف «سین» و «ئی» هم نماد انسان کاملند. موسیقی سنتی، اساسی‌ترین رکن کیمیاست. مولانا دارای اندیشه و دانش موسیقایی است و ۲۸ بارنی را موضوع تمثیل قرار داده که پیام آن، رهایی از خود است. وی بانی که از جهت خوش نوایی، زردی رخسار، درون تهی، حالات و ظواهر و دوری از اصل شبیه انسان است، شروع به سخن نموده و سلطان ولد با رباب. غرض نی و رباب، عاشقانند. مولانا نی را اسرار حضرت رسول صلی الله علیه و آله و علی علیه السلام می‌داند. این سازها و سرودها، واسطه‌ی درک عشقند. «نی‌نامه»، تحمیدیه‌ی عاشقانه و متعالی‌ترین شعر فلسفی است؛

و مثنوی، دگان عشق و حماسه‌ای روحانی است که با حرف «ب» شروع شده که سخن گفتن مورد توجه وی بوده است و تمامت آن بر محور عشق می‌گردد. عاشورا احسن القصص تاریخ اسلام؛ کربلا «مصارع العشاق» و قهرمان هنرمند عاشورا، پله‌ای از نردبان هستی است که در این سلوک، احساس و ادراک و احساس زیبایی را به منصفی ظهور رسانید. روح دین و واقعه‌ی کربلا «محبت و مودت و ولایت» است و بدون آن، اسکلتی بی‌جان از دین می‌ماند. مولانا، سیدالشهدا (ع) را روح سلطانی، پاک روح، گوشواره‌ی عرش و جان مقدس می‌داند: «قدر عشق گوش، عشق گوشوار». و یزید را سیاه‌ترین و زشت‌ترین فرد می‌داند. در باور مولوی، امام (ع)، حقیقت ناب و مجسمی است که تمام هستی اش را در راه معشوق نثار می‌کند. در ادبیات عاشورایی نسبت به نی و نینوا و بوریای بی‌ریا، تعبیر عاطفی و عرفانی فراوانی ساخته‌اند. قداست محتوایی نی تا آن جا پیش می‌رود که در اندیشه‌ی شاعرانه به صورت بوریا و حصیری درمی‌آید و لیاقت در برگرفتن تن پاک ابا عبدالله (ع) را پیدا می‌کند. امام عاشقانه و آگاهانه، با نفاق مبارزه کرد و منزل آخرش گودال قتلگاه شد. خوابگاهی به پهنای ابدیت که غفلت سوز و بیداری افروز است. حکایت نای‌ها بر روی نی‌ها، چشمان به خواب رفته را بیدار می‌کند. عرفان عاشورایی، خدا محور بوده و دانشگاهی است که استادش، انسان کامل الهی و شاگردان ممتازش، زینب (ع)، ابوالفضل (ع) و... هستند. شب عاشورا، شب رندان تشنه لب است. «نی» غربت و قربت، نوای فراق و وصال را در نینوا ساختند و پرداختند. پس «بشنو از نی چون حکایت می‌کند»، که اگر از نینوا دشت نینوا بریده شویم؛ مرد وزن از ناله‌ی ما امان نخواهند داشت. بنابراین در عاشورا روزگار وصل خویش را جست و جو کنیم. این حرکت هدفمند در اشعار شاعران معاصر، با تعبیری چون: قاری نیزه‌نشین، رقص زلف سرنی، بوسه برگلوی نی، و خورشید از پشت خیزران و... زیباترین نمود را به خود گرفته است.

۲۱۳. وحیدی، مریم. «تلمیحات عاشورایی در شعر بعد از انقلاب اسلامی». دانشگاه آزاد اسلامی، واحد ساوه، رشته ادبیات و علوم انسانی، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۰.

۲۱۴. وکیلی سحر، محترم. «مطالعه تطبیقی تصویر کودکان و نوجوانان کربلا در منابع تاریخی و تعزیه‌های عصر حاضر در تهران». استاد راهنما: علی محمد لوی، استاد مشاور: ابراهیم فیاض. دانشگاه الزهراء، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۸.

چکیده: واقعه کربلا به سبب جایگاه ویژه آن در طول تاریخ اسلام، همواره مورد عنایت بسیاری از مورخان بوده است، اما با گذشت زمان و گسترش مراسم عزاداری و سوگواری

تحت تأثیر اوضاع اجتماعی و سیاسی، برداشت های متفاوتی از این واقعه شده و یا بر برخی از برداشت ها تأکید گردیده است. یکی از مهم ترین و مشهورترین ابعاد واقعه عاشورا بعد سوگوارانه این حادثه با تکیه بر حضور و نقش کودکان و نوجوانان کربلاست. اهمیت این بعد از واقعه به حدی است، که بازخوانی این حادثه بدون توجه به بعد سوگوارانه آن، روایت تاریخ عاشورا را روایتی بی روح، جامد و فاقد هرگونه عنصر محرک عواطف و احساسات می سازد، اما هرچه در بستر زمان از این واقعه فاصله گرفته شده، به سبب عوامل متعدد، این بعد به عمده ترین و شایع ترین قرائت حاکم در محافل عزاداری شیعی تبدیل شده است. برای این اساس، در این پژوهش، با استفاده از رویکرد تاریخی، ضمن تحلیل متون تعزیه و بکارگیری رویکردی تطبیقی، تصویر کودکان و نوجوانان کربلا در منابع تاریخی با تعزیه های عصر حاضر مطابقت داده شد. بر مبنای این روش مشخص گردید که در مقایسه با منابع تاریخی، تعزیه ها به دلیل تأثیرپذیری از اساطیر و آداب و رسوم ایرانی و همچنین برخورد عاطفی صرف با مقوله عزاداری تصویری متفاوت با منابع تاریخی از کودکان و نوجوانان کربلا ارائه داده اند.

۲۱۵. ولی پور، ندا. «امام حسین علیه السلام و قیام عاشورا در اشعار شعرای شیعه قرن چهارم». استاد راهنما: عباسعلی بهاری اردشیری، استاد مشاور: عبدعلی فیض اله زاده. دانشگاه شهید بهشتی، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۹.

چکیده: مؤلف در این پژوهش کوشیده ابتدا به بررسی اوضاع سیاسی، اجتماعی و ادبی در قرن چهارم هجری بپردازد. سپس در بخش بعدی مختصری از زندگانی امام حسین علیه السلام را بیان کرده و از قیام عاشورا و حوادث پس از آن سخن گفته است. مؤلف در بخش سوم از پایان نامه به معرفی شعرای قرن چهارم هجری پرداخته است. وی برای این منظور ابتدا زندگینامه مختصری از هر شاعر را بیان نموده و سپس اشعار آن شاعر در رثای امام حسین علیه السلام را آورده است و بعد از آن به شرح و ترجمه این اشعار اقدام نموده است. وی در این راستا بیش از ۴۰۰ بیت شعر جمع آوری و ترجمه نموده است. نتایج پژوهش حاکی از آن است که ادبیات عرب، مشحون از اشعار جانسوز در رثای خاندان نبوت صلوات الله علیهم اجمعین است که در این میان شعرای شیعه قرن چهارم، پیشتاز دیگر شعرا بوده اند و اشعار بسیاری در ماتم اهل بیت علیهم السلام و به ویژه حضرت سید الشهدا علیه السلام سروده اند.

۲۱۶. همتی، محمدعلی. «بررسی سندی و دلالتی روایات گریه بر امام حسین علیه السلام». استاد راهنما:

جعفر نکونام، استاد مشاور: محمد علی تجری. دانشگاه قم، رشته علوم قرآن و حدیث، کارشناسی ارشد، ۱۳۷۹.

چکیده: این پایان نامه احادیث گریه بر امام حسین از کتاب بحار الانوار (باب ۴۱ جلد ۴۵) بررسی سندی و دلالتی می‌شود که از مجموع ۵۸ حدیث بررسی شده تعداد ۳۶ حدیث مسند و ۵ حدیث مرسل است تعداد ۱۴ حدیث جمله روایانش توثیق شده است و در سند ۲۷ حدیث افراد مجهول در سند ۲ حدیث افراد مهمل و در سند ۱۲ حدیث غلات وجود دارند، از مجموعه ۱۳۹ نفر راوی ۸۱ نفر موثق و ۴۶ نفر مجهول و ۵ نفر عالی و ۴ نفر مهمل می‌باشد، احادیث مورد قبول از دوسه حدیث تجاوز نمی‌کند و احادیثی که توسط راویان عالی و مجهول و مهمل نقل شده با ادله معتبر نقلی و عقلی معارض است و گریه مخلوقات خاصه آسمان و زمین و ملائکه بر امام حسین علیه السلام از باب مجاز و تمثیل می‌باشد.

۲۱۷. یار احمدی، عبدالله. «تبیین پیامدهای تربیتی واقعه‌ی عاشورا». استاد راهنما: علی ایمانزاده. دانشگاه ملایر، کارشناسی ارشد، ۱۳۹۱.

چکیده: پژوهش حاضر، با هدف تبیین پیامدهای تربیتی قیام عاشورا با شیوه‌ی توصیفی-تحلیلی صورت گرفته است. رویکرد تربیتی که مبنای کرامت انسانی، خردورزی، بدعت ستیزی، آزاد منشی، احسان، تأثیرگذاری بر محیط، عزت، حقیقت طلبی، تقوی، توانایی‌های انسانی با هدف کشف اصول تربیتی مانند کرامت انسانی، تعقل، حفظ سنت پیامبر، آزادگی، فضل، مسوولیت، تکریم، حق طلبی، تذکر، عدل و روش‌های تربیتی مانند: عدم یادآوری بخشش، عبرت آمیزی، آزادی انتخاب و عمل، افشای بدعت‌ها، خودباوری توبه، تبشیر، ابتلا، تحریک ایمان، تغافل، ایثار، موعظه‌ی حسنه، عبرت آمیزی تکلیف به قدر توانایی از نهضت و قیام امام حسین علیه السلام است زیرا قیام امام حسین علیه السلام بر پاسداری و زنده نگه داشتن ارزش‌های انسانی و الهی تأکید دارد و به همین جهت هم توانسته است محمل بسیار مناسبی برای تعلیم ارزش‌ها را در زمان‌های بعدی فراهم سازد، که ریشه در فطرت انسان دارد و باعث شده است این نهضت و قیام همواره مورد توجه و الگوی آزادگان جهان قرار گیرد.

۲۱۸. یاقوتی، حبیب. «وهیافت عقلانیت در اندیشه سیاسی امام حسین علیه السلام». استاد راهنما:

عباسعلی رهبر. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۷.

چکیده: از مباحث مهم معرفت‌شناسی در عرصه حکمت نظری و عملی شأن و کاربرد عقل در زمینه‌های متفاوت فردی اجتماعی است. در باب انسان‌شناسی دینی این نکته

مبرهن است که قبل از آنکه به انسان مسئولیت داده شود و مختلف آفریده شود، به او نعمت عقل داده شده است. از آنجایی که عقل موطن کلیات و مدرک ضروریات است، لاجرم هردینی می‌بایست تلقی و جایگاه عقل را نسبت به خود بیان نماید. در دین اسلام نیز از عقل در کنار وحی یاد شده است. به گونه‌ای که آن وحی در عرصه زمینی بدون عقل کارویژه خود را از دست خواهد داد. و از تعاریف بدست آمده از عقل به این تعریف می‌رسیم که؛ عقل راهبرد انگیزه و راهنمای اندیشه انسان که با تدبیر و محاسبه در امور مادی و معنوی حیات به شناخت مفید انسان منتهی و زمینه را برای اطاعت نیکو فراهم می‌سازد. در همین ارتباط از نقش هادیان و راهنمایان دین من الجمله حضرت امام حسین (ع) در ارتباط با تعامل عقل نمی‌توان غافل بود. در یک نگاه کلی بعنوان نتیجه می‌توان بیان نمود که: امام حسین (ع) در برابر سیاست‌های دستگاه اموی ضمن دور از تصمیم‌گیری‌های عجولانه با استفاده از قوه تدبیر، محاسبه‌گری و خرد خویش و همچنین رعایت مصلحت مسلمانان در آن دوره، ابتکار عمل را به دست گرفته و رهبری امت اسلامی را انجام می‌داد. در نتیجه دلیل عدم وجود مصلحت لازم برای قیام در زمان معاویه پس از روی کار آمدن یزید بستر قیام مهیا شده و دست به قیام می‌زند. به این نتیجه می‌رسیم که بدون شك، امام حسین (ع) با شناخت و بررسی لازم از زمان و محیط خود و اتخاذ سیاست‌های برخورد خواسته از قدرت فکرو خرد خویش در برابر سیاست‌های حکومت اموی اقدام می‌نمود.

۲۱۹. یعقوبی، احمد. «نقش یاران امام حسین (ع) در کربلا» استاد راهنما: اصغر منتظرالقائم.

دانشگاه آزاد اسلامی، واحد نجف آباد، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۱.

چکیده: تلاش اصلی نگارنده، پاسخ به پرسش‌هایی در این زمینه‌ها است: اوضاع عصر امام حسین و مشخص کردن علت‌های قیام، مسیر امام حسین از مدینه تا کربلا، مختصری از حادثه کربلا و جلسه شب عاشورا، ویژگی‌های سپاهیان امام حسین و قبایل کوفی در حادثه عاشورا، سرهای شهدا، قبور شهدای کربلا و ذکر یارانی که زنده مانده‌اند، اسامی شهدای کربلا در دوزیارت ناحیه ورجبیه، تعداد یاران امام حسین در کربلا، ذکر نام شهیدان واقعه کربلا و معرفی اجمالی آنان، سایر شهیدان و شهیدان موالی و یاران امام حسین (ع) که در کوفه به شهادت رسیدند. سپس نقش و تأثیر عرب شمالی و جنوبی در این حادثه و اینکه چه تعداد سردر روز عاشورا بریده و بین کدام قبایل و عشایر توزیع شد

مورد بحث قرار می‌گیرد. نویسنده در پایان نتیجه‌گیری می‌کند که تعداد شهدای کربلا هفتاد و دو تن شامل سه گروه هاشمی، یمنی و نزاری بودند و از این تعداد چهار نفر در شمار موالی هستند که هر یک معرفی شده و اطلاعاتی به نقل از منابع موجود درباره آنها آمده است.

۲۲۰. یعقوبی، مرضیه. «مطالعه تطبیقی عباس بن علی علیه السلام در مدایح و مرثیاتی پس از انقلاب اسلامی با منابع تاریخی (تا پایان قرن چهارم هجری)». استاد راهنما: علی محمد ولوی، استاد مشاور: شهلا بختیاری. دانشگاه الزهراء، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۸.

چکیده: عباس بن علی علیه السلام یکی از افراد حاضر در واقعه عاشورا است که به دلیل همین حضورش که تا قبل از آن کمتر مطرح می‌باشد، توجه مورخین و مؤلفان بعدی را به خود جلب کرده است. حادثه عاشورا به سبب جایگاه ویژه در سراسر تاریخ اسلام، همواره مورد توجه بسیاری از مورخان و مقتل نویسان بوده است، اما با گذشت زمان و گسترش مراسم عزاداری و سوگواری تحت تأثیر اوضاع اجتماعی و سیاسی هر عصر، برداشت‌های متفاوتی از این واقعه شده و یا بر برخی از برداشت‌ها تأکید گردیده است. یکی از مهم‌ترین ابعاد واقعه کربلا بعد سوگوارانانه این حادثه با تکیه بر حضور و نقش افراد به خصوص عباس بن علی علیه السلام در واقعه مذکور است. نادیده گرفتن این بعد از حادثه باعث می‌شود در بررسی آن، روایت تاریخ عاشورا، روایتی بی‌روح، و فاقد هرگونه عنصر محرک عواطف و احساسات جلوه کند. اما هر چه از زمان وقوع این حادثه فاصله گرفته شده، به دلیل عوامل متعدد، این بعد به شایع‌ترین و عمده‌ترین قرائت در محافل و مجالس عزاداری شیعی تبدیل شده، و همین مسئله منجر به بروز ناهماهنگی‌هایی بین تصویر عباس بن علی علیه السلام در مدایح و مرثیاتی پس از انقلاب اسلامی با آنچه در منابع تاریخی موجود می‌باشد شده است. بر این اساس، در این رساله، با استفاده از رویکرد تاریخی، ضمن بررسی و تحلیل مدایح و مرثیاتی پس از انقلاب اسلامی و به کارگیری رویکردی تطبیقی، تصویر عباس بن علی علیه السلام در مدایح و مرثیاتی پس از انقلاب با منابع تاریخی تا پایان قرن چهارم هجری مطابقت داده شد. بر پایه این روش مشخص گردید که در مقایسه با منابع تاریخی، مدایح و مرثیاتی پس از انقلاب اسلامی با برخورد عاطفی با مقوله عزاداری و تأثیرپذیری از حماسه باعث ارائه تصویر متفاوت با منابع تاریخی از عباس بن علی علیه السلام شده‌اند.

۲۲۱. یعقوبی، احمد. «نقش یاران امام حسین علیه السلام در کربلا». استاد راهنما: اصغر منتظرالقیام، استاد مشاور: محمد علی چلونگر. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد نجف آباد، رشته تاریخ گرایش ایران بعد از اسلام، کارشناسی ارشد، ۱۳۸۱.

ترجیع بند میلاد حضرت اباعبدالله الحسین علیه السلام

میرزا حسین نوری طبرسی

تصحیح: عبدالحسین طالعی^۱

چکیده

دیوان علامه محدث نوری که با عنوان المولودیه در موسوعه مکارم الآثار به آن اشاره شده است، و تنها نسخه خطی شناخته شده آن در کتابخانه‌ی مدرسه آیت الله گلپایگانی در قم به شماره «۲۷/۷۸» نگهداری می‌شود (رساله پنجم)؛ شامل ترجیع بند میلاد حضرت امام حسین علیه السلام است. این ترجیع بند نخستین شعری است که محدث نوری آن را در یازده بند سروده است. این نسخه در ضمن مجموعه‌ای که مدتی در تملک مرحوم سید محمد جزایری بوده است، بوده و توضیحات کوتاهی در مورد آن به تاریخ ۱۶ جمادی الاخری ۱۳۷۲ نوشته شده است. در این مقاله برای اولین بار این ترجیع بند منتشر می‌شود.

کلیدواژه‌ها: امام حسین علیه السلام، محدث نوری، المولودیه، شعر عاشورایی، ادبیات عاشورایی.

مقدمه

از سال ۱۳۷۷ ش پژوهش در مورد مرحوم محدث نوری را آغاز کردم، در این مدت بسی شگفتی‌ها دیدم و برخی را گزارش کردم و تفصیل این سیر و سفر علمی - معنوی فرصتی دیگر می‌طلبید؛ ولی یکی از مهم‌ترین شگفتی‌ها، دستیابی به دیوان شعر محدث نوری بود که کمتر شهرت داشت و از آن یاد می‌شد. نام دیوان را ابتدا در موسوعه مکارم الآثار دیدم که با عنوان مولودیه از آن یاد کرده بود. آنگاه نسخه‌ی خطی آن را در کتابخانه‌ی مدرسه آیه‌الله گلپایگانی یافتیم^۱ و به لطف جناب حاج ابوالفضل عرب زاده نسخه‌ای از آن نوشتیم. این نسخه که تاکنون تنها نسخه شناخته شده از دیوان است، ضمن یک مجموعه است که مدتی در تملک مرحوم سید محمد جزایری بوده و توضیحات کوتاهی در مورد آن به تاریخ ۱۶ جمادی الاخری ۱۳۷۲ ق نوشته است.

نسخه از آغاز و انجام افتادگی دارد. تمام اشعار، فارسی است و بیشتر آنها در حدود سال ۱۲۹۵ ق در ایام اقامت ایشان در سامرا سروده شده است. از آنجاکه تنها نسخه موجود، فاقد مقدمه و انجامه است، بر ما روشن نیست که مرحوم نوری اشعار دیگر دارد که به دست ما نرسیده یا اینکه در تراکم اشتغالات علمی و عملی، توجه به شعر را رها کرده است.

به هر حال، در سال‌های پیش، قصیده‌ی غدیریه محدث نوری بر اساس همین دفتر منتشر شد. و اینک ترجیع بند میلاد امام حسین علیه السلام برای نخستین بار منتشر می‌شود. این ترجیع بند، به تصریح محدث نوری، نخستین شعری است که سروده است. نسخه بسیار فرسوده است و برخی کلمات محوشده و قابل خواندن نیستند که با علامت سؤال یا نقطه چین مشخص شده‌اند. شماره صفحات که درون کمانک آمده، ناظر به صفحات نسخه اصل است. در هر حال، امید است نشر این ترجیع بند، بابی دیگر در شناخت این شخصیت والای علمی بر ما بگشاید و توفیق نشر پاره‌هایی دیگر از این دفتر کم‌برگ و پربار در آینده نصیب شود.

این دُرهای غلطان و گوهرهای رخشان، به جهت آویزگوش دوستان و نثار مقدم سید

۱. عربزاده، ابوالفضل، فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه آیه‌الله العظمی گلپایگانی علیه السلام، قم، دارالقرآن الکریم، پاییز ۱۳۷۸، ص ۸۱.

شباب اهل جنان در سیم شعبان از گنجینه‌ی طبع، عیان شد.

(بند اول)

سزد ارجنّ و انس و ارض و سما ساکنان صوامع اعلی
 وحشیان خزیده اندر دشت ماهیانِ رمیده در دریا
 گورهای غنوده در لبِ کشت (؟) بیر غزنده، آهوان خطا
 کبک کهسار و طوطی اندر هندی قُمری و صُعوه، هدهد و دُرنا
 زغن و زاغ و عقعق و بلبل (ص ۱۷) کرکس و نسرو لقلق و ورشا
 شیر در بیشه و پلنگ به غار مارِ بی پا و مور ناینا
 نحلِ مشغولِ امرِ "فاتّخدی" صاحبان "شراب فیه شفاء"
 راهبِ دیر و عابدِ محراب زاهد خانقاه و شیخ تقی
 عالمان در مساند تعلیم قاضیان در وِساد حکم و قضا
 واعظان در منابر آشفته عاصیان در میان خوف ورجا
 زال و افراسیاب و طهمورث یزدجرد و سکندر و دارا
 حاتم طای و رستم دستان ملک عادل، حضرت کسری
 شاعران و خطیب و خطاطان مطربان، دلبرانِ حور لقا
 ناقه‌ی کبش و طایر عیسی دلدل و ذوالفقار با عَضبا
 عیسی و مریم و کلیم و خلیل لوط و شمعون و آدم و حوّا
 صالح و خالد و شعیب و ذبیح بانِی مسجد الذی اقصی
 نوح و جرجیس و هود و اسماعیل زکریّا و یونس متّی
 هرمس و شیث و یوشع و ذوالنون یوسف و خضر و آصف و یحیی
 جبرئیل امین و روح القدس جای دارانِ جنتِ المأوی
 حامل عرش و قابض ارواح صاحب صور و رازق الاحیا
 حور و غلمان و مالک و رضوان فطرس پر شکسته و لعیا

۱. در اصل نسخه چنین است. اما "ملک عدل" به وزن شاعر سازگارتر است.

همه از وجد، بیخود و واله همه دررقص تکیه بریک پا
 همه دستار حزن بفکنده همه در ذکر حضرت یکتا
 همه جان در دودست، چشم به راه ز بشارت همه به هم گویا
 که حسین از صوامع ملکوت
 جلوه گرشده به عرصه‌ی ناسوت.

(بند دوم)

به فلک گوگلف (؟) زمه گن پاک تیغ بهرام گیر و زُمح سماک
 عقرب از صفحه‌ی سماکن دور اژدر قطب را نمای هلاک (ص ۱۸)
 نعرش از دور دختران بردار در غریب بسپرش در خاک
 کهکشان ره به جدی تا که شود از سما پاک این خس و خاشاک
 زهره را گو لوای سورافراز جامه‌ی حزن را ناصد چاک
 حبلی از دلوگیر و ثور ببند دَهش از سنبله مدام خوراک
 از خور و ماه و نان به میزان گش از ثریا در آر شربت تاک
 از کباب حمل به جوزا ده به اسد ثوربخش و مِنما پاک
 بشکن تیر قوس و بیل زحل که نه ازار زان رسد نه ز ذاک
 مشتری گو به عرصه‌ی منبر لب گشاید به مدحت لولاک
 از شعاع ضیاء نور حجب کن مخلع تمامی املاک
 گو به قدّوسیان عالم علو که در آرند سربرون ز افلاک
 به تحیت به خاکیان گویند که: هنیئاً هنیئاً، نحن فداک
 نکشد حور سرمه جز از خاک نزند شانه جز ز چوب اراک
 بکند وقف بوسه در شعبان نکند از کناره وحشت و باک
 آبی از صداد (؟) برج جهان افشان شود از رجس و رجز شیطان پاک
 ز ذنب عقده برگشا از هم نار خاموش کن ز خجلت خاک

که حسین از صوامع ملکوت
 جلوه گرشده به عرصه‌ی ناسوت.

(بند سوم)

ز چه گل برق از حریر گرفت / بلبل از شاخ گل سریر گرفت
 فاش این سان به بوستان نرگس / ز ارغوان چمن اسیر گرفت
 سوسن ویاس، هم پیاله و مست / لاله از یاسمن عبیر گرفت
 داد شادی و عیش و وجد نگر / کز ثریا قبا اسیر گرفت
 آن ندا چون به گوش انس رسید / عقل از شیخ و شاب و پیر گرفت
 از عدوتیغ و سبحة از عابد / خامه از عالم دبیر گرفت
 مام از شوق، غافل از کودک / (ص ۱۹) طفل از وجد، لب ز شیر گرفت
 آن چنان مست عالم سُفلی / که غزالی ثنا ز شیر گرفت
 ضُعوه با باز همعنان گشته / از همه بال و پرفقییر گرفت
 جغد با انس (؟) اُنس بگرفته / بال نسر فلک به زیر گرفت
 از نسیم شمیم کوی شمال / در مشام از هوا عبیر گرفت
 طرب این سان ندیده کس کنداش (؟) / در همه عالم کبیر گرفت
 زاین عجب ترکه سیّم شعبان / باج از جمعه و غدیر گرفت
 حور اندر قصور اسوده / کاش امروز سر به زیر گرفت

که حسین از صوامع ملکوت
 جلوه گرشد به عرصه‌ی ناسوت.

(بند چهارم)

ای عزازیل! ناله آن سرکن / دیده خون بارو این جهان ترکن
 ز شراری ز نار خاکی مست / مِشتی از خاک افسرکن^۱
 خاک از عکس روی تو تیره / دیده بگشا ز عقل منظرکن
 ذره از نور خاک باین بان (؟) / نورهای سما برابر کن
 خاکیان را رسیده پشت و پناه / جامه از حسرت ابد برکن

۱. در اصل، خالی است. شاید «زیب» در اینجا مناسب باشد.

۲. در اصل: کند.

نی ز سهم و حسام تو پروا
 با همه جُند و خیل و رجاله
 کبر و مکر و خبال و نزع و فساد
 آتش حرص از نشد خاموش
 که من آسوده زاین همه غوغا
 خاکیان بین کشیده گردون سر
 از شهاب سَموم شیطان سوز
 ارض بین رشکِ آسمان گشته

که حسین از صوامع ملکوت
 جلوه گر شد به عرصه‌ی ناسوت (ص ۲۰).

(بند پنجم)

گوبه املاک سرّ خلقت بین
 قرن‌ها از مطاف لطف روان
 از تراب و حماء کالضّالصال
 مشتی از خاک و این همه تکریم
 گوشه‌ای از نظربه طف افکن
 مُلک هفت آسمان و هفت زمین
 جان و مال و عیال در ره دوست
 لطف و قهرش ز بهر دشمن و دوست
 آن بحار علوم و خیل رسل
 چنّدا ممکنِ خدای نما
 همه اسرارِ جملگی اسماء
 همه سگانِ بقعه‌ی امکان

غرض از سجده‌ی مذلت بین
 قرب بنگر، جزا و قربت بین
 معدن خیر و نور و رحمت بین
 خاک حق را محلّ حرمت بین
 حکم بین صبر بین محبت بین
 که [به] بخشش دهد سخاوت بین
 از کف دست داده خفت (؟) بین
 نَقَم نار و حُسن جنت بین
 در علوم و لبش چو قطرت بین
 جوهر ذات و نور طینت بین
 ظاهر اندریکی شهادت بین
 محو این قَد و نطق و صورت بین

۱. در اصل روشن نیست، چیزی شبیه حق یا حَقّت یا ...

آن رسولانِ شهر لوط کَنان (۴) متفکّر در این شجاعت بین
 ای سماواتیانِ پاک نهاد واله اندر مقام و حوت بین
 بیت معمور، هین، مَبال به خود دیده بگشا جمال تربت بین
 مشک و کافور و عود و عنبر را عطرزاین خاک قدر و تربت بین
 معجز عیسی از شفا و مریض زاندرکی خاک و این کرامت بین
 ماه شعبان رسید سیّم شد مژده ده وجد کن بشارت بین

که حسین از صوامع ملکوت
 جلوه گَر شد به عرصه‌ی ناسوت.

(بند ششم)

مژده ای اولیای باده فروش هله ای ساقیان سندس پوش
 روز بزم است ده ندا یکسر که درآیند خلق دوش به دوش
 گیسوی حور، شوی از کوثر زلف غلمان بیفکن از بُن گوش
 (ص ۲۱) فرش از عبقری و سندس خواه نخرد عقل، گیرد از دل هوش
 زاهد و ساقی، هم‌معنان و قرین عابد و مطرب، دست در آغوش
 سبحه‌ی شیخ گیر و گو [که] زنند بر لب و اعظان ز مُهر خموش
 دفتر علم کن ز هم پاره دل مفتی نمای اندر جوش
 خواه از چین و هند، عنبر و مشک [آید] از خلد، خمر نامغشوش
 نکنند رقص غیر نهره (۴) کسی ندهد باده جز کف منقوش
 نخورد باده جز ز حُم باده نزنند عابد جز نوای بنوش
 صیحه بر چرخ زن، ز سیرافتد غلغل افکن ز بانگ نوشانوش
 پرسدت گر جهول از این اوضاع بانگ برزن چنان شود مدهوش

که حسین از صوامع ملکوت
 جلوه گَر شد به عرصه‌ی ناسوت.

(بند هفتم)

صبح واین ضوۀ آفتاب شکن / شب و این نور آفتاب افکن
 خاک و بوی عبیر و جنت عدن / شام و این مشک آهوان ختن
 ماه و محفوظ از افول و کسوف / خور و محروس از بلا و مکن
 باد و از باغ خلد بگذشته / آب و وارسته از فساد و محن
 آتش شیر و سان افسرده / شیر و آتش فشان و دردامن
 گله و گرگ در چمن، هم راز / باز و شاهین قرین زاغ و زغن
 آسمانی ستاره کن مسعود / بوستانی ز سنبل و سوسن
 شاخ گل ایمن از شرار مغاک / دست (دشت؟) آسوده از خزان چمن
 زهد اندر دهان افعی شهد / دیو، اندر نظاره سیمین تن
 ورق ظلمت و دل کافر / شستو محو ذاب صاد و مزین (؟)
 سُبُحات جلال حضرت حق / منبسط از حجاز تا به یمن
 ملک از ذکر ماند و چرخ از سیر / شرر از تار رفت و شرر ز من
 حور بغنوده در ارائک قدس / سر برون کرده جمله از روزن

(ص ۲۲) که حسین از صوامع ملکوت
 جلوه گرشد به عرصه‌ی ناسوت.

(بند هشتم)

مژده کامد شفیع روز نشور...^۱
 در تلاطم، بحار رحمت وجود / در تقاطر^۲ سحاب ربّ غفور
 قاف تا قاف آتش عصیان / خامد و بارد از دو^۳ قطره‌ی شور
 کوه بار گناه، کاه بُود / ز سلامی به کربلا از دور
 غرّش صدهزار نار و وقود / از یکی ناله در عزا شده بور (؟)

۱. یک مصراع در اصل ناقص است.

۲. در اصل: تقاطر.

۳. در اصل: و.

از یکی جرعه آب بر لب خشک
 از یکی لقمه بهر اهل عزا
 صولت نار و هیبت دوزخ
 بهر خوف سؤال و یکر (؟)^۱
 وه چه تربت که در صباح و پسین
 یک وصی، لیک صد هزار کلیم
 کس ز بیم جحیم افسرده
 گو به نار الیم خوش^۲
 ورنه از اشک چشم خیل عزا
 سرکنم از جحیم دل از نار (؟)
 گرچه بشکسته بال و حالم لیک
 زاین دویبت شکسته‌ی ملحون
 خشک گردد ز بحر، آب و فور
 بار زقوم، شکر لاهور
 متدکدک ز صیحه‌ی عاشور
 ذره زان تربت افکن اندرگو
 بیرندش برای سرمه‌ی حور
 کریلا نه، هزار وادی طور
 با ولایش نموده دل معمور
 که حسینی کجا و ویل و ثبور
 چشمه‌ی آینه کنم کافور
 وان گداز و عویل^۳ ماتم نور
 صد هزاران من است قوه و زور
 در بشارت، اهل وجد و سرور
 که حسین از صوامع ملکوت
 جلوه گشود به عرصه‌ی ناسوت.

(بند نهم)

ای سخن سنج گوش بفرمان
 زاد تقوی و توسن همت
 قدرت حق نگر که کرده نهان
 نخله‌ی مریم، منفعل ز مناز (؟)
 عکسی ازان فتاد شام و مجار (؟)
 تیرهای دعا در این بقعه
 جویبارش ز کوثر و تسنیم
 ای پذیرنده نصح از دل و جان
 سفر کریلا، مه شعبان
 در یکی گنبد، قبه‌ی امکان
 (ص ۲۳) نار موسی، نخست (؟) نورافشان
 کوه ساعیر و نان و این ماران (؟)
 برخوردار است چون هدف بنشان
 مرغزارش نضارت از رضوان

۱. باید باشد: بیفکن یا بی افکن یا ...

۲. در اصل، پاک شده است شاید: بخروش.

۳. در اصل: اوایل.

عرش در سینه سینه اندر خاک
آدم از یک سجود [بر] این خاک
عرش سبحان وُنه سَماش به چرخ^۱
یک فلک نُه ستاره‌ی رخشان
شمس وُنه شمس بسته بر فتراک
نامی از سدره رسته نُه رسته
نور تابانی از حجاب ازل
همه کهف و غیاث و غوث عباد
همه از جام وصل نوشیده
همه را در تن از خلافت بُرد
همه بی ظلّ و آسمان اظلال
همه هر سال نیمه‌ی شعبان
خاک بنگر که عرش کرده نهان
تا ابد سجده گاه سجده کنان
مشعل وُنه زجاجه مظهر آن
یک صدف نُه گهر همه غلطان
یک مَه وُنه مَه در عقب تابان
زان گلِ لاله رنگ، گل خندان
هیکلِ نُه بشر، مخمّر از آن
همه پاک از هوا جس شیطان
همه را در بساط قرب، مکان
همه را در دل ها بحرهای زیان^۲
همه حسم (؟) و به هر جهت عیان
به دل و دست و جان و تن گویان:

که حسین از صوامع ملکوت
جلوه گشود به عرصه‌ی ناسوت.

(بند دهم)

ای سبکسر (سبک سار؟) طیر زین بال
روی کن سوی وادی شمراخ
چون بیننی خیام عزّت و مجد
با هزاران هراس، گامی چند
به ادب گوبه حاجب از ره عجز
دارم از خستگان هجر، پیام
(ص ۲۴) خواستندت اگر به محفل قدس
به صفت روح سان، به اسم خیال
مخزن نور حضرت متعال
شوی آسوده از گلال (؟) و ملال
پیش روتا به حدّ صفّ نعال
که غریبم شکسته دل، بیحال
به شه مستوی به عرش جلال
سربه پایش بسای و جبهه بمال

۱. در این بیت و بیت های بعدی، اشاره به نُه امام از نسل حضرت سیدالشهدا صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ.

۲. وزن این مصرع نیز درست نیست.

ورتوانی ز خاک آن مقدم
 ورنه برسینه نه به نطق فصیح
 چون تویی قطب محورامکان
 رشته‌ی امر خلق برکف تو
 به حضورت صدور هر حادث
 تویی آن والی ممالکِ حُسن
 مَه بی محو و شمس بی تکویر
 گرچه کردار ما چنان بد و زشت
 لیک به کاین حجابها بدری
 اندک از گیسوان خود بگنی
 از کثافات کفر و شرک و نفاق
 کنی افواج جُند ابلیسی
 این سراپرده به به طف که در اوست
 و نَد ارض را کنی محکم
 بفشانی ز ابر حکمت دُرّ
 به نگاهی به آن جمال، مرا
 که رسیده است سیم شعبان
 بسبا بعر (؟) عطر کوی شمال
 کای مثال خدای بی تمثال
 بهر شوق تو گردش مه و سال
 بر تو معروض، نیک و زشتِ فعال
 بر جنابت ورود هر اعمال
 که منزه ز عیب و نقص و زوال
 صاحب عصر و قصر عرشِ ظلال
 که نمانده است جای هیچ سؤال
 بدر آری خدا نمای جمال
 که نسوزد ز تابشش پروبال
 کراهی ارض را کنی غربال
 در قعور بحور در اغلال
 رزقهم بالبکور و الاصل
 که نلرزد از این نزول جبال
 بچشانی به تشنه آب زلال
 بدهی توشه بهر استقبال
 جمله ذرات، کرده شد رحال

که حسین از صوامع ملکوت
 جلوه گر شد به عرصه‌ی ناسوت

(بند یازدهم)

خیز جانانوی دیگر ساز
 آهی از دل برآر و صحرا سوز
 ابر را گو بنال دم جز خون
 برق را گو بسوز خرمن عیش
 در اندوه و غصه بنما باز
 اشکی از چشم ریز و جان بگداز
 رعد را گو که ناله کن آغاز
 (ص ۲۵) چرخ را گو، زسیر گردد باز

قدمی سوی کربلا بگذار
 باده نوشان نگر ز ساغر غم
 سرو قدان نگر فتاده ز پا
 سر شاهان نگر فراز سنان
 عرشیان بین به خاک و خون غلطان
 سرفروبرده بین ز غصه و حوش
 جود بین داد خاتم و انگشت
 جوی بنگر روان ز خون شهان
 آهوی عرش بین ز گردش چرخ
 طفل شیرین زبان، که دیده ز شیر
 جامه کس دیده تار و پود از خون
 سینه کس دیده ز انجم افزون زخم
 حرم احمدی ربوده نقاب
 لب احمد مکیده و سرچوب
 تن بیمار گردن اندر قید
 بشنو اندکی و، عمر بنال
 به فلک گفتم: اف بر [این] گردش
 داد پاسخ که هم ز گردش من
 در همه سال، سیم شعبان
 که در آن سرغیب شد ابراز

که حسین از صوامع ملکوت
 جلوه گرشد به عرصه‌ی ناسوت.

مثنوی در جانبازی جان نثاران حسین علیه السلام در کربلا

حکیم ملامحمد هیدجی

چکیده

حکیم هیدجی، از عالمان برجسته، فیلسوفان و عارفان صاحب نام حوزه علمیه تهران بوده است؛ از آثار وی می‌توان به شرح منظومه حاجی ملاهادی سبزواری، رساله دخانیه، کشکول هیدجی، دانشنامه و دیوان فارسی و ترکی او اشاره نمود. آنچه در این نوشتار می‌آید، اشعاری منتخب از دیوان فارسی مرحوم حکیم هیدجی است که در جان‌نثاری و جان‌فشانی‌های برخی یاران صدیق و باوفای حضرت اباعبدالله بن الحسین علیه السلام، بخصوص، حرّ بن یزید ریاحی، عابس بن شیبیب و حبیب بن مظاهر رضی الله عنهم در اسلوب مثنوی سروده شده است.

کلیدواژه‌ها: امام حسین علیه السلام، حکیم هیدجی، شعر عاشورایی، ادبیات عاشورایی.

مراکه راهنمایی کند به مدرس عشق
که دل گرفته شد از حکمت و کلام و اصول

اشاره

مرحوم ملا محمد بن معصومعلی هیدجی، مشهور به «حکیم هیدجی»، جامع منقول و معقول، از عالمان برجسته، فیلسوفان و عارفان صاحب نام حوزه علمیه تهران بوده است. وی در سال ۱۲۷۰ق در هیدج، نزدیک شهر زنجان، دیده به جهان گشود و پس از تحصیلات مقدماتی در حوزه هیدج و قزوین به تهران عزیمت کرد و در محضر اساتیدی همچون علامه آشتیانی تلمذ نمود. او برای مدتی عازم عتبات گردیده و در محضر میرزای شیرازی به کسب فیض پرداخت و البته اندی بعد به تهران مراجعت نمود و تا آخر عمر در مدرسه منیریه تهران به تدریس و تدرّس پرداخت. از آثار قلمی وی می توان به شرح منظومه حاجی ملاهادی سبزواری، رساله دخانیه، کشکول هیدجی، دانشنامه و دیوان فارسی و ترکی او اشاره نمود. او در ۸۴ سالگی به سال ۱۳۱۴ش در مدرسه منیریه تهران وفات نمود و بنا بروصیت وی، جنازه مطهرش به شهر قم منتقل گردید و پس از آنکه آیت الله العظمی شیخ عبدالکریم حائری یزدی بر پیکروی نماز خواندند، در سمت شمال شرقی بارگاه حضرت معصومه علیها السلام (قبرستان بابلان)، نزد مرقد حکیم قاضی سعید قمی، به خاک سپرده شد.

ابیات ذیل، اشعاری منتخب از دیوان فارسی مرحوم حکیم هیدجی است که در جان نثاری و جان فشانی های برخی از یاران صدیق و با وفای حضرت اباعبدالله الحسین علیه السلام، بخصوص، حرّ بن یزید ریاحی، عابس بن شیبب و حبیب بن مظاهر رضی الله عنه در اسلوب مثنوی سروده شده است. ناگفته نماند دیوان حکیم هیدجی، در سال ۱۳۳۷ق، یکبار از سوی کتابفروشی حقیقت تبریز، همراه دانشنامه هیدجی و یکبار نیز به تصحیح علی هشترودی (علویون)، با عنوان کلیات دیوان هیدجی، در تبریز، منتشر شده است.

بازگشت نمودن حرّ سعادت‌مند

چو در کربلا حرّ بیدار بخت در آن دشت هنگامه را دید سخت
دو لشگر بیکدیگر آورده رو در آشتی بسته از هر دو سو
بدل گفت هرگز نباشد روا مرا جنگ با سبط خیرالوری
نخواهم جهان گردد از من همه زخم رزم با زاده فاطمه
دلش پرزاندیشه خاطر فکار چه خواهد شد امروز پایان کار
شد آن فرج‌ورا خرد رهنمون بزد اسب گردید از صف برون
بسوی عمر سعد آورد رو که اینک چه اندیشه داری بگو
ترا رأی بر صلح شد یا بجنگ در ایندشت تا چند داری درنگ
چنین گفت امروز جنگی چنان بیاید کنم کمترش باشد آن
که گردد جدا دست سرها زتن چو بشنید حراز عمر این سخن
بدانست کان دیو ناز سازگار همی گشته آماده کارزار
دژم شد بتابید از وی عنان سوی شاه گردید کم کم روان
همی گفت کی داور دادخواه بیخشای گرسرزد از من گناه
نمودم ز خشم تو ناکرده باک دل دوستان ترا بیمناک
چوره کرد نزدیک با خیمگاه دولشگر بدو داشتندی نگاه
که خواهد مگر حمله انداختن سوی خیمه شه برد تاختن
پس آن گاه از اسب آمد فرود بخواری همی روی بر خاک سود
بفرمود شه چون فتادش نظر چه کس باشی از خاک بردار سر
دو دست خود آنگاه بر سر نهاد بگفتا که جانم فدای تو باد
منم حرکه شرمنده ام روسیاه بسوی توشاها کنم چون نگاه
نخستین بدین دشت هنگامه خیز منم آنکه پیموده راه ستیز
گرفتم من گمره و تیره بخت سر راهرا بر جناب تو سخت
ترا بر ره خویش نگذاشتم میان بیابان نگه داشتم

مرا لیک هرگز نبود این گمان
همه چشم پوشند از ننگ و عار
کنون ای فدایت همه انس و جان
من از کرده خویش شرمنده‌ام
بخاک رخت آمده عذرخواه
مرا هست آیا امید گذشت
بفرمود شاهش نوازش کنان
تو اینک فرود آی از رنج راه
بگفتا کنون از پی کارزار
بفرمود شاهش که باشد چنین
پس آنگاه برگشت از نزد شاه
چنین داد آواز با کوفیان
همانا شما را برخ شرم نیست
شماها نوشتید با این جناب
نداریم امروز ما رهنمای
چو آمد از او دست برداشتید
در آنروز بودید یکسر بر آن
نمائید با دشمنانش جهاد
که از یاریش بر مدارید دست
همانا نمودید با وی فسون
کنون چون بچنگ شما اوفتاد
گرفتید از چارسو در میان
فرانیکه از وی ستور و سوار
برای چه بر زاده مصطفی

که تا بند رخ از شما کوفیان
کنند این خسان با شما کارزار
نه آن شد که من می نمودم گمان
توئی شاه بخشنده من بنده‌ام
بر آنم که از من به بخشی گناه
زیزدان بدین توبه و بازگشت
که آری توئی از پذیرفتگان
بیاسای ایزد به بخشد گناه
همان بهتر از من که باشم سوار
نگهدار بادت جهان آفرین
بزد اسب آمد به پیش سیاه
که ای ننگ اسلام و اسلامیان
بدل رحم در دیده آرم نیست
که شاهاسوی گمراهان در شتاب
بگم گشتگان رهنمائی نمای
چنین بی کس و یار بگذاشتید
که سازید بذل رهش جسم و جان
نوشتید کردید سوگند یاد
شمارا به تن دست چندانکه هست
به خواندید او را بریزید خون
ز سوگند و پیمان نکردید یاد
به بستید بروی ره آب و نان
خورد آب ای قوم ناپاکدار
نداید بسر اهل بیتش روا

ازین آب سیرزند ترسا و گبر
 بفردا شما را ز برنا و پیر
 بدینجا چو آورد حر دلیر
 زدشمن بر آن نامور دید پند
 عنان را بتابید شد باز جای
 غلام خودش را شد او خواستار
 علم را چو آورد نزدیک آن
 خدنگی بزه کرد دادش گشاد
 که ای قوم باشید اینک گواه
 بسوی حسین آنگه افکند تیر
 ز لشگردر آن دشت در کار جنگ
 نبودند راضی به قتل حسین
 نبودند آماده کارزار
 بدینگونه بگذشت چندی نشان
 چو دانسته گردید کان شهریار
 نه آنست بر عارتن در دهد
 نخواهد شد این هم که ابن زیاد
 ازین روی از هر دو جانب برزم
 ز لشگر از آن سو غلام زیاد
 نبرد آزما بود نامش یسار
 که پیش از همه از سپاه عدو
 ازین سوی عبدالله بن عمیر
 بزد بانک بر وی غلام زیاد
 منم گفت عبدالله بن عمیر

رسد ناله کودکش بابر
 پیمبر نه گرداند از آب سیر
 سخن را، بیارید باران تیر
 نشد، درد آن خسان سودمند
 از آن پس عمر سعد ناپاک رای
 که اینک درفش مرا پیش دار
 گرفت از پرستنده تیر و کمان
 سوی لشگر شاه آواز داد
 که پیش از همه در میان سپاه
 منم این بگوئید نزد امیر
 گروهی همی داشتندی درنگ
 نگردند مردود در نشاتین
 همی رفت با پیک پیغام کار
 ندیدند از آشتی در میان
 نخواهد همی خویش را داشت خوار
 بتمکین آن قوم گردن نهد
 کشد دست آسان ز بغض و عناد
 در آن دشت دادند تصمیم عزم
 نخست از همه پا بمیدان نهاد
 کلید در کینه و کارزار
 شد از لشگر شاه دین رزمجو
 برون تاخت با اسب پیران چوطیر
 بگو کیستی از که داری نژاد
 بگفتا تو برگرد بگذار غیر

ز این مظاهر زهیر بن قین
 مرا زین دو، هم سرتوانند بود
 بدلخواه تونیست پیکار و کین
 بگفت این وانگیخت از جاسمند
 چون این دید سالم شدش روزتار
 بعبدالله از دور یاران ندا
 چو او با حریفش سرش گرم بود
 جداگشت انگشتهایش زدست
 چو شیریکه زخم آید او را بتن
 بسالم رسید از قفای یسار
 چپ و راست میتاخت آن شیرمرد
 از آن سوی عمرو بن حجاج شوم
 سواران بیکباره باهای هو
 ازین سوی مردانه یاران شاه
 بابرو فکندند از خشم چین
 بکف هر یکی نیزه هفت باز
 سواران رسیدند بر نیزه رس
 زبس زخم تیروسنان یافتند
 ز بی شرمی مردم کوفه حر
 بتایید سوی شهنشه عنان
 من آن روز چون کردم آهنک راه
 کسی از قفای من آواز داد
 نگه پشت سر کرده بینم که کیست
 چه من میروم با گروه دغا
 بیایند از یاوران حسین
 بدوگفت ابن عمیرای عنود
 که هر کس تو خواهی نمائی گزین
 بیک زخم از اسب او را فکند
 بیامد که یاری کند از یسار
 بدادند اینک خودت را پیا
 بیامد بر او تیغ سالم فرود
 نشد سست از کار آن حق پرست
 عنان تافت بر قصد آن زخم زن
 رسانید او را بدارالبوار
 همیخواست از کوفیان هم نبرد
 بر آورد با لشگر خود هجوم
 نهادند بر لشگر شاه رو
 سر راه بستند بر آن سپاه
 نهادند زانوی کین بر زمین
 نمودند سوی سواران دراز
 رمیدند اسبان برفتند پس
 عنان از دلیران دین تافتند
 بر آشفست گردید رگه‌اش پر
 بگفت ای نثار رت جسم و جان
 ز کوفه برون آمدم با سپاه
 ترا بر بهشت برین مژده باد
 ندیدم کسی گفتم این مژده چیست؟
 به جنگ جگر گوشه مصطفی

کنون راست شد آنچه گوینده گفت
 کنون ای عزیز رسول خدای
 من اول کسی بودم از کوفیان
 همی خواهم امروز من باشم آن
 بفردای محشر شوم سرخ رو
 که در پیش جدت باین بندگی
 بهر گونه چون حرپاکی نهاد
 جهانید اسب و برانگیخت گرد
 بدستش یکی نیزه تابدار
 منم آن هنرمند و فرزانه حر
 فرهمند و فیروز گر فرجو
 منم آن دل آگاه و بیدار بخت
 شدم ای شگفت از سرانجام خویش
 من امروز با تیغ آتش فشان
 نمانم یکی زنده از این سپاه
 درین دشت با تیغ سیماب گون
 بزد اسب در پیش روی سپاه
 از آن پیش کو خود شود رزمجو
 که ای پور فرزانه و سرافراز
 همی پیش روی پدر جنگ کن
 دلبرانه آن نورسیده جوان
 بیفشرد از خشم دندان به لب
 بیفکند بر خاک جمعی زیاد
 پس از کوشش حمله های گران

بنور هدایت دلم گشت جفت
 بفرمای تا سازم جان فدای
 که بیرون شدم بر شما ناگهان
 که اول فشانید پیای تو جان
 بخون خود اینم بود آرزو
 مگر باز آیم ز شرمنده گی
 از آن شاه بگرفت اذن جهاد
 باورد گه رفت آن شیر مرد
 خروشیدگی قوم ناپاکسار
 که جانم ز مهر حسین است پر
 دلیر و جوان مرد و آزاد خو
 که بردم زدوخ بفر دوس رخت
 زیاران سالار و آئین و کیش
 بر آرم دماراز شما ناکسان
 کنم کوفه و کوفیان را تباه
 زهر سوی سازم روان جوی خون
 بگردید بر گرد آورد گاه
 بسوی علی پور خود کرد رو
 بیر سوی این گمراهان ترک تاز
 جهانرا بر این ناکسان تنگ کم
 بزد خویش را بر صف دشمنان
 گهی تاخت بر راست گاهی بچپ
 به مردانگی داد داد جهاد
 گرفتند از چارسو در میان

بکوشید چندانکه از پا افتاد
بمیدان درآمد چو شیر ژیان
سلیح نبردش بخود کرد راست
عمر سعد اندر میان سپاه
برآشفته آن دیو پرخاش خو
که ای پرهنرمرد جنگ آزمای
نخستین فریب و فسون سازکن
اگر باز گدد باندرز و پند
وگرنه بکش تیغ بروی تبار
چو صفوان شنید از عمر این سخن
برآمد دلیرانه بر روی حر
بگفت ای خردمند اندازه گیر
شد دست برداشتی از یزید
عنان از امام زمان تافتی
کنون دل بگردان ازین داوری
ز صفوان چو بشنید حرا این سخن
حسین پاک فرزند پیغمبر است
برای یزید نکوهیده یاد
کدامین فرومایه و کم خرد
ازین گفته صفوان برآشفته سخت
بگفت نیزه داشت بروی براند
چنین دید دیگرندادش امان
که شد نوک نیزه ز پشتش برون
در آن دشت بودش برادرسه تن

شد از مرگ وی خاطر حر شاد
ویا چون کسی دست شسته ز جان
ز قوم مخالف هم آورد خواست
چو دید آنچنان حر را رزمخواه
به صفوان بن حنظله کرد رو
به پیکار این مرد بگذار پای
برویش در آشتی باز کن
بیاور بنزد منش بیگزند
سر خیره اش را ز تن دور ساز
تکاور جهانید آن اهرمن
زبان مهر جو سینه از کینه پر
بگو این چکار نیست دل ناپذیر
که امروز با اوست بیم و امید
بسوی حسین از چه بشتافتی
مپندار پند مرا سرسری
برآشفته فرمود کی اهرمن
تو گوئی دهم دامنش را زدست
ستمکار و می خوار و ناپاک زاد
دهد باغ فردوس دوزخ خرد
به حرحمله آورد آن تیره بخت
ز خود حر آن طعن را بگذارند
بزد نیزه بر سینه اش آن چنان
بیفتاد غلطید در خاک خون
ببردند هر سه به حر تاختن

یکی را بزد چنگ از روی زین
 سپس برد بر تیغ برنده دست
 سه دیگر نیاورده تاب ستیز
 چو برق از قفایش تکاور بتاخت
 بمیدان همی ایستاد آنچنان
 یزید ابن سفیان که بوده است او
 یکی گفت با وی که ای نامور
 توئی آنکه بودت همه آرزو
 همیدون بمیدان ستاده است حر
 بر آشفتم براسب خود داده‌ی
 خروشید کی رزم نادیده مرد
 چو آمد بنزدیک با خشم و جوش
 فکندش ز بالای زین روی خاک
 دوان و دمان رفت سوی سپاه
 چنان نیزه خویش را داد تاب
 نه کرده با نبوده لشگر نگاه
 فکند از سوار و پیاده بخاک
 چنین داد مردانگی را بداد
 خروشید کی قوم نادیده مردگ
 بمیدان منم ایستاده کنون
 کدامین تهی مغز دور از خرد
 منم شیردل حر جنگ آزمای
 کسی پیش من دم ز مردانگی
 درین دشت چون خیزد امروز گرد

بکند و فکندش بروی زمین
 یکی دیگر از آن سه را کرد پست
 بگردید بنهاد رو در گریز
 بزخم سنان کار ویرا بساخت
 مبارز طلب کرد از کوفیان
 بهمرز می حر در آرزو
 در آن دشت هنگامه را دید سخت
 که با حر گردی هم آورد جو
 رک گردنش زین سخن گشت پر
 جهان گشت چون برق آن باد پی
 مرو باز پس آمدت هم نبرد
 ندادش امان حربا فرو هوش
 بر آورد از روزگارش هلاک
 چو شیریکه تازد به نخجیرگاه
 دل پر دلان گشت از بیم آب
 بزد خویشان را به قلب سپاه
 بر آورد از جان دشمن هلاک
 عنان تافت در جای خود ایستاد
 چگونست کار شما در نبرد
 اگر هست مردی بتازد برون
 نبرد مرا آرزو می برد
 که در رزم من پیل را نیست پای
 زند از فزون نیست و دیوانگی
 پدیدار گردد ز نامرد مرد

من امروز شمشیر بازی کنم
منم چاکر آستان حسین
زنم با شما رزم بی‌واهمه
بسی نیکبختی زهی افتخار
بگفت این و چون شیردندان فشرده
سرش پرزخشم و دلش پرزکین
تنی چند با زخم تیرو سنان
عنان باز پیچید از کارزار
برآورد از دل یکی آه سرد
همی گفت با خویش اندر جهان
ازین کهنه دیر و سرای فرود
خنک آنکه شد کشته در راه دوست
ز مردان آزاد عار است و ننگ
خوشا کار آن کس که آمد قبول
من امروز با مهر این خاندان
برد حاصل آنکس که همت گماشت
بدا کار آنان که جویند رزم
گروهی که با عترتش دشمنند
دل از زندگی کنده یکبارگی
دوباره به تیغ و سنان برد دست
بهر سو که رو کرد آن نامدار
چنین گفت راوی در این تاختن
چو بر کوفیان کار افتاد سخت
بزد هی بر آن لشگری حساب

سزد بر همه سرفرازی کنم
کمین بنده جان افشان حسین
کنم یاری زاده فاطمه
کنم در رهش جان خود را نثار
دگر باره بردشمنان حمله برد
بزد خویش را بر یسار و یمین
بیفکنند بر خاک از سرکشان
بزد نیزه را بر زمین استوار
ز بسیاری غیرتش گریه کرد
همانا نماند کسی جاودان
ببایست رفتن چه دیروچه زود
چه این مایه سرفرازی اوست
بمیرند در غیر میدان جنگ
شد او کشته راه آل رسول
بمیرم سپس زنده ام جاودان
در ایندشت امروز تخمی بکاشت
ز فرزند پیغمبر پاک عزم
همی تیشه بر ریشه حق ززند
برانگیخت از جای خود بارگی
بسی از سران سپه کرد پست
همی کرد لشگرز پیشش فرار
بیفکنند بر خاک هشتاد تن
عمر عسد آن شوم وارونه بخت
که ای قوم آرید چندی شتاب

چنین یکتنه اینکه تازد دلیر
 زجاکنده شد لشگراز چارسو
 کماندارها از کمین تاختند
 بسی تیر آمد بر آن نامور
 برون شد یکی از کمین گاه وی
 فرود آمد از اسب آشفته سر
 بگفت ای گروه خدا ناشناس
 اگر میدهد فرصتم روزگار
 زرم تیغ تا هست در تن توان
 حسین شاه لب تشنه و دلفکار
 چه دارید در حق جدش گمان
 حسین مرا خواستید از چه رو
 بخواندید مهمان ندادید آب
 پس آن گاه لختی هم رزم داد
 ازین سوی یاران شه تاختند
 تن و چاک و چاکش زچنگ سپاه
 هنوزش بتن بود از جان رمق
 تنی دید زخمش برون از شمار
 نوازش کنان خاک خونش زچهر
 بگفتا که ای فخر آزادگان
 ترا زانکه نامیده حرمام تو
 بآزادی از مام خود زاده
 ترا می سزد تا بود روزگار
 بیزدان که در راه آئین و کیش
 تنش را نمائید آماج تیر
 نهادند رو سوی آن جنگجو
 روان تیرها از کمان ساختند
 ز بسیاری تیر آورد پر
 بزد تیغ بر اسب ببرید پی
 پیاده بر آنقوم شد حمله ور
 مرانیست از کشته گشتن هراس
 نمانم دریندست یکتن سوار
 کنم یاری سید انس و جان
 جدا از وطن بی کس این دیار
 بپرسید اگر از شما امتنان
 کشیدید شمشیر بر روی او
 شد از تشنگی کودکانش کباب
 ز بسیاری زخم از پا فتاد
 پی یاریش حمله انداختند
 ربوند و بردند نزدیک شاه
 نگاهی نمودش امام بحق
 نشستش ببالین و بگریست زار
 همی پاک می کرد از روی مهر
 بفردوس جاوید یادت روان
 نکرده خطا مام در نام تو
 بمینو و گیتی تو آزاده
 بآزاد مردان کنی افتخار
 نکردی دریغ از تن و جان خویش

بفردا شفیع تو پیغمبر است سزای تو با دادگر داور است
ترا بهره باد ای فرشته سرشت فروهشته چشمان باغ بهشت

باز نمودن شاه اسماعیل صفوی مرقد حرّ را از برای آزمایش

شنیدم که چون شاه فرخ تبار که نامش بشاه خطائست جار
بگیتی ستانی همی درشتافت به ملک عراق عرب دست یافت
سر مرقد حر را کرد باز مگر پرده بردارد از روی راز
دید آن براه خدا کشته را به خون خود از کینه آغشته را
همه پیکر نازنیش درست تر و تازه مانند روز نخست
گذشته براوین همه سال و ماه نگردیده جسم شریفش تباه
نپوسیده باشد اگر گوشت و پوست عجب نیست از کشته کوی دوست
به چیزیکه تایید خورشید مهر نگردد دگرگون ز دور سپهر
جهانست از مهر آراسته همه هستی از مهر برخواسته
چه مهرارنبودی جهانی نبود ز مینو و گیتی نشانی نبود
همیخواست خود را دهد جلوه یار جهان آنچنان دراوست شد آشکار
فروغ رخس گشت پیدا ز دور زهرسوی برخاست غوغا و شور

جان بازی عابس بن شیبب رضی الله عنه

یکی ذره از مهر آن دل فریب بتایید بر عابس بن شیبب
چو گل ز آتش مهرافروخت چهر چنین گفت با شاه اقلیم مهر
مرا بود گر در بساط جهان متاعی گرامی تر از نقد جان
پپای تو می کردم او را نثار جزاین ناید امروزم از دست کار
بائین جدت رسول اله همی میروم باش بر من گواه
بگفت این وانگیخت از جاسمند دوان رفت چون پیل بگسسته بند
به گردید برگرد میدان چنان که گردد بگرد زمین آسمان
خروشان و جوشان بهر سو گذشت چوشیر شکاری بدامان دشت

بدستش یکی نیزه دل شکاف
 خروشیدکی قوم گرهست مرد
 ربیع تمیم از میان پیش تاخت
 صدا زد به لشگر که هان ای سپاه
 همانا که این شیر شیران بود
 بدانید پور شیب است این
 به پیکار این اژدهای دمان
 ازین گفته‌های ربیع تمیم
 کشیدند یکیک عنان باز پس
 دگر باره عابس هم‌آورد خواست
 میان شما یکنفر نیست مرد
 عمر سعد را آمد این ناگوار
 تنش را سپه سنگباران کنند
 بیکباره از چارسو بی‌درنگ
 چو این دید بگرفت از سرکله
 برآشفند دندان بهم در فشرده
 چو شیریکه از بند گردد یله
 بانبوه لشگر نه کرده نگاه
 بهرسوی میتاخت بیش از دو بیست
 یکی‌زان میان گفت کی شوخ چشم
 گه رزم عربان شدن از چه راه
 بدو گفت کی ناپسندیده مرد
 پلنگی که تازد بگو رو گراز
 همانا صف رزم بزم منست

بزد بر زمین در میان مصاف
 میان شما آیدم در نبرد
 نگه کرد تا دید او را شناخت
 بترسید زین گرد پرخاشخواه
 هم‌آوردی او نه آسان بود
 من او را شناسم بهنگام کین
 هر آن پا نهد دست شوید زجان
 تهی گشت مغز دلیران ز بیم
 نیامد بمیدان او هیچ کس
 مرا آنکه هم‌رزم باشد کجاست
 که با من دمی آزماید نبرد
 چنان داد فرمان که از هر کنار
 بسنگ کلوخش ز هر سوزند
 بعابس بیارید باران سنگ
 بیفکنند بر خاک از تن زره
 بزد اسب بردشمنان حمله برد
 و یا همچو گرگی که بیند گله
 دلیرانه زد خویش را بر سپاه
 از آن ناکسان کرد نابود نیست
 نه این است آئین پیکار و خشم
 نباید چنین کرد در رزمگاه
 کجا شیر با جوشن آرد نبرد
 به خفتان و خودش نباشد نیاز
 شب بزم من روز رزم منست

اگر زرمگاهی پراز دشمن است
چنان دادن که نخجیرگاه من است
پرهیزد از جان خود هوشیار
نه سرمست از باده مهریار
منم مهرجو آنکه جوید صفا
کجا گاه صیقل رمد از جفا
نه مست است مستی که ترسد ز شیر
گریزد ز آسیب شمشیر و تیر
بدین گونه یکچند میکرد جنگ
ز بسیاری زخم شمشیر و سنگ
بیفتاد از اسب بسپرد جان
بریدند از تن سرش کوفیان
بجانان رسید آن، چو بر جان رسید
گذشت از سر جان بجانان رسید
چنین است آری ز آشفته گان
شگفتی نباشد گذشتن ز جان
نکوهیده آمد ز جویای مهر
بشمشیرگرداند از دوست چهر
اگر تیغ می بارد از کوی دوست
سپردر دم تیغ او نانکوست

نماز خواندن حضرت ابی عبدالله (ع) در روز عاشورا

نمازیکه نو باوه مصطفی
حسین علی کرد در کربلا
چو شد حمله وردشمن از چارسو
بدان شاه مظلوم یاران او
در آن دشت پرشور و آشوب خیز
پیاگشت هنگامه رستخیز
زیاران یکی بو تمامه بنام
چنین گفت با آن شه تشنه کام
گمانم که نزدیک گردیده مرک
بریزد گل عمر ما بار و برگ
ولی دارم این آرزو را که باز
سپس جان فدای تو، فرمود شاه
توانی بگو از برای نماز
صدازد حصین نمیران جهول
بزد بانک پور مظاهر حبیب
نماز تو ناپاک گردد قبول
شدا از صف برون آند غازد نهیب

۱. یعنی رسیدن بجانان منوط بگذشتن از جان است.

پی آزمون ای جهاندیده مرد
بزم سنان سپر کوشدار
دمی اندرین دشت با من بگرد
اگر مرد کاری بیارای کار

جان باختن حبیب ابن مظاهر علیه السلام

چو پور مظاهر مهین پیر راه
بگفت ای فدای توجانت حبیب
بر آنم که از فر بخت فراز
سپس زانکه با شاه بدرود کرد
دوان و دمان آخته تیغ کین
بینداخت شمشیر از گرد راه
درافتاد از اسب از آن نهیب
چو دیدند یاران او تاختند
نشد کارگر زخم آن نابکار
بگردید در جای خود ایستاد
بقد خمیده تن سالخورد
توگوئی که پیلی است گردیده مست
به لشگرهمی از چپ و راست تاخت
منم گفت پور مظاهر حبیب
مییند پیرم همانا که شیر
ندیدید پیری که گیرد سنان
کهن پیرو پر خاشجوی و دلیر
سپاس خداوند فیروز گر
شماها ایا پیروان یزید
چه بیداد کردید و بود این چکار
که باشید در یاریش بیدریغ
شنید این سخن کرد روسوی شاه
همانا نشد این نمازم نصیب
پایان برم در بهشت این نماز
بغرید چون شیر آن پیر مرد
دلیرانه آمد بر روی حصین
به بینی آن دل نموده سیاه
همی خواست برد سرش را حبیب
ز جنگ حبیبش رها ساختند
دگر باره بر اسب خود شد سوار
ازین سوی آن پیر پاکیزه یاد
چنان بر صف دشمنان حمله بود
ندانند سر از پا و پا را از دست
بسی پشته از کشته خصم ساخت
که زخم مرا پیل نارد شکیب
بود شیر گردد اگر چند پیر
به ننگ آورد نام گردنکشان
ندیده چومن دیده چرخ پیر
که بختم جوانست پیرم اگر
مدارید از بخش یزدان امید
شدید این شه تشنه را خواستار
چو آمد برویش کشیدید تیغ

حسین میوه جان پیغمبر است
عزیز خدا را نمودید خوار
بگفت این و از زندگی شست دست
به پیرانه، سر داد داد نبرد
در آن روز با تیغ آتش نفس
یکی شد برون از کمین ناگهان
که افتاد بر روی برخواست زود
در آن دم حصین از خدایی نصیب
از آن زخم آن پیر از پا فتاد
به خنجر سرازیرش دور کرد
بنالید کی دادگر داور را
بگفت ای حبیب خدا را حبیب
بیزدان که در یاری خویشتن
مبیناد در عمر روی بهی
خوشا کار تو ای بهشتی روان
کند آنکه جان در سربندگی
سپس با سعید زهیر بن قین
که اینک بباشید در پیشگاه
ز جان و جهان دست شسته فرو
اگر تیر می آمد از دشمنان
یکی زان دوتن دوست مهر آزمای
کسانیکه جویند پابندگی
کسی کودم از مهر جانان زند
گراین است آئین فرمان بری

چنین کس بخواری نه اندر خواست
نخواهید هرگز شدن رستگار
در آویخت با خصم چون پیل مست
چنین گفت راوی که آن پیر مرد
بدوزخ فرستاد شصت دو کس
بزد نیزه بر حبیب آن چنان
که تا کین خود گیرد از آن عنود
زد از کینه تیغی بفرق حبیب
فرود آمد آمد زشت ناپاکزاد
دل سبط پیغمبر آمد بدرد
تو پاداش ده یاوران مرا
ترا باغ فردوس بادا نصیب
نه کردی دریغ از سرو چان و تن
کسی کو ترا کشت از گمراهی
که نزد خدا زنده جاودان
بیابد بجای دگر زندگی
بفرمود شاه شهیدان حسین
که تا ما گذاریم فرض اله
ستادند مردانه در پیش رو
بآن می نمودند خود را نشان
ز بسیاری زخم آمد ز پای
چنین پایدارند در بندگی
نباید تن از دادن جان زند
چه پوزش به پیش آورد دیگری.

غزل قصیده‌ای تقدیم به خاک پای حسین علیه السلام

احسان الله شکراللهی طالقانی^۱

اشاره

دو سال پیش در طی مراسمی در عصر عاشورا، این شعر با اشک و آه سروده شد و همان شب در محفلی به همان مناسبت در جمع همشهریان طالقانی، ویکی دوروز بعد در محفل محققان در دفتر میراث مکتوب، حضور اساتید و معاون فرهنگی وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی خوانده شد و مورد استقبال گرمی قرار گرفت؛ اینک، در این دفتر که به نام نامی اباعبدالله الحسین علیه السلام رقم خورده است، دگر بار، منتشر می‌گردد.

۱. شاعر و پژوهشگر متون کهن در کتابخانه ملی ایران. ehsanollahs@gmail.com

به شوق بوسه نشاندن به خاک پایِ حسین
 غزل؟ نه، کوزه کوچک چه جای اقیانوس!
 «نه من بر آن گلِ عارض غزل سراپم و بس»
 قصیده نیز تکافو نمی‌کند، حتی
 تمام حرفِ دلم کی به شعر می‌گنجید
 سپس ز حافظ شیرین سخن مدد جُستم
 پس از خدا و پس از حافظ، عشق شد یاور
 ز بعدِ حضرتِ یزدان، ز بعدِ حافظ و عشق
 «خدای را مددی ای دلیل راه که من»
 تمام همت من جمع شد به شوق و امید
 مفاعِلُنْ فَعْلَاتُنْ، مَفَاعِلُنْ فَعْلَاتُ
 غزل قصیده‌ای آمد، تمام خیس از اشک
 «بکن معامله‌ای وین دل شکسته بخر»
 «صبا به لطف بگو آن غزال رعنا را»
 شکر فروش چه می‌داند از حلاوتِ عشق
 «به خُلُقِ و لُطْفِ تو ان کرد صید اهلِ نظر»
 «سَهی قَدانِ سیه چشمِ ماه‌سیما» را
 «سرود زهره به رقص آورد مسیحا را»
 «گشاد کارِ من اندر کرشمه‌های که بست؟»
 «مرا و سرو چمن را به خاکِ راه نشانند»
 «ز کار ما و دلِ غنچه صد گره بگشود»
 «رواقِ منظر چشم من آشیانه» اوست
 «تو خود وصالِ دگر بودی ای نسیمِ وصال»
 «دلت به وصالِ گل‌ای بلبل صباخوش باد»
 «خیال روی تو در هر طریق هم‌ره ماست»

قلم گرفتیم و قصدم غزل برای حسین
 چگونه اش بنشانم در استوای حسین؟
 قصیده قصد نمایم پی ولای حسین
 به مثنوی نتوان گفت کبریای حسین
 کمک گرفته‌ام اول من از خدای حسین
 برای سیر به حالِ خوش و هوای حسین
 مگر شود سخنم در خور زتای حسین
 کمک گرفته‌ام از مخزن سخای حسین
 قدم نهاده‌ام این سوبه اِتکای حسین
 به هر طریق شوم تا سخنسرای حسین
 به بحرِ مَجْتَثِ مَخْبُونِ به کف حنای حسین
 اشاره‌ایست ولیکن ز ماجرای حسین
 که بهتر است زهر فروش بوریای حسین
 که سر به کوه مینه جزپی لقای حسین
 شکر مجوی زنی، جو زینوای حسین
 ببین به سیرت و سیمای پارسای حسین
 ببین چه اوج گرفتند از اقتدای حسین
 اگر زند ز غلامی دم از وفای حسین
 خدا، «به صورت و ابروی دل‌گشای حسین»
 زمانه با قصب نرگس قبای حسین
 نسیم گل زپی حُرمت و هوای حسین
 بگو صبا به سلیمانِ باد پای حسین
 به شاخ دل بنشین خوش، ایاصبای حسین
 شنو ز مأذنه گل‌بانگِ آشنای حسین
 که گنبد فلکی پُر شد از صلابی حسین

«به رَغَمِ مدعیانی که منع عشق کنند»
 «تورا زکنگره عرش می زنند صغیر»
 «سروش عالم غییم چه مزده هاداده است»
 «نصیحتی کنمت یادگیر و در عمل آر»
 «غَمِ جهان مخور و پند من مبراز یاد»
 «رضا به داده بده وز جبین گره بگشای»
 «چو بر من و تو در اختیار نگشاده است»
 «مجدورستی عهد از جهان سُست نهاد»
 «به دُرد و صاف تورا حکم نیست دم دَرکش»
 «غلامِ هَمّتِ آنم که زیر چرخ کبود»
 سؤال کرد ز مردان مرد، و غیر از حرّ
 «شکفته شد گل حمر او گشت بلبل مست»
 چو نیستی است سرانجام هر کمال که هست
 به این مصیبت عظمًا شکست قامتِ سرو
 «سمن به دست صبا خاک در دهان انداخت»
 «چولافِ عشق زدی سرباز چابک و پُخت»
 «نشان عهد و وفا نیست در تبسم گل»
 «مجوی عیش خوش از دور باژگون سپهر»
 «ز فرق تا قدمش هر کجا که می نگرم»
 دمی به مجمع طفلانِ نور سر بزیم
 «بنال بلبل بیدل که جای فریاد است»
 «چو بشنوی سخن اهل دل مگو که خطاست»
 چگونه خنجر کین خنجر امام بُرید
 حسینِ مَنّی آن مهربان چه معنی داشت
 چو «باشکستگی ارز به صد هزار دُرست»

هزار مرتبه ایمان به ربنای حسین
 اگر دمی بزنی گام در رضای حسین
 به قطره اشکی و شوقی پی دعای حسین
 برای شاه شدن، شوگدا، گدای حسین
 چو کاه جاذبه ایجو، به کهربای حسین
 برو مقایسه کن عُصّه با قضای حسین
 به درد چاره مجوز در شفای حسین
 از ابتدا بنگر تا به انتهای حسین
 بین به زخم عزیزان و آفریای حسین
 گذشت از همه هستی، چنان که پای حسین
 نداشت پاسخ مردانه این بیای حسین
 علی اصغر و یک تیرووی، وای حسین
 علی اکبر و میدان و پس عزای حسین
 که بود شبهِ رسول الله و عصای حسین
 چو دید قامت خم گشته و دوتای حسین
 چنان که قاسم و عباس در وفای حسین
 بین چه کرد فلک با قد رسای حسین
 بین چه ساخت ز سرو سپهرسای حسین
 شده ست چشمه خون، گویم از کجای حسین؟
 کجاست خیمه طفلان به کربلای حسین
 از آتشی که فرو سوخت خیمه های حسین
 به خواب دیده رقیه چه؟ لای لای حسین
 که بوسه گاه نیب بود حلق و نای حسین
 حسین مصطفوی بود مصطفای حسین
 خوشا دلی که شود پاره از بُکای حسین

برای آن که گشاید تورا هرآن مشکل
میان خلق تو یکتایی و یک استثناست
فقط شبیه توزینب! که با بیان رساش
هنوز از پس این قرن‌ها به گوش رسد
تمام سروقدانِ حماسه در تاریخ
فسوس بردل هرکس زداغ او خون نیست
«شدم زدست توشیدای کوه و دشت و هنوز»
«علاج ضعف دل ما به لب حوالت کن»
بلی «خلاصه جان خاکِ آستانه اوست»
«من آن نی‌ام که دهم نقد دل به هر شوخی»
«در خزانه به مهر روی و نشانه اوست»
«سرود مجلس است اکنون فلک به رقص آرد»
«بیبار باد که در بارگاه استغنا»
مرا به بندگی خواجة جهان انداخت
چه غبطه می خوربای اهل شعر بر احسان
در انتهای سخن لال می شود شاعر

بده تو دست به دستِ گره‌گشای حسین
کسی بجوید اگر در زمانه تای حسین
خبر رساند به آفاق و ماسوای حسین
به سرفرازی و آزادگی ندای حسین
فدای سرو سرفراز و دلربای حسین
خوشا کسی که ضمیرش شد آشنای حسین
نیافتم به دل آرامشی و رای حسین
شفاست ذکر مُهتا و جان فزای حسین
چرا که صیقل روح است خود صفای حسین
از ابتدا شده ام مست و مبتلای حسین
خصوص بسته آن زلفِ مشکسای حسین
به مجمع شهدا سازِ غمزدای حسین
نداشت ساقی غم می به اشتهای حسین
غزل قصیده ناقابلیم برای حسین
تونیز تکیه کن اکنون به متکای حسین
که بغض کرده گلویش زابتلای حسین

تُحْفَةُ الْأَبْرَارِ

شرحی بردعای امام حسین علیه السلام در روز عرفه

چکیده

حضرت سیدالشهداء علیه السلام در یکی از سفرهای خود به حج، در روز نهم ذی الحجه در سرزمین عرفات، دعایی با مضامین عالی و عرفانی و با ادبیات فاخر خوانده است. خوشبختانه متن این دعا در کتب ادعیه وارد شده و به دست ما رسیده، و جمعی از نویسندگان به شرح و توضیح آن همت گماشته‌اند. در قرن ۱۱ هجری، شمس‌الدین حسین بن محمد شیرازی ابتدا نسخه‌ای زیبا و خوش خط و با اعراب کامل از دعا تهیه می‌کند، و سپس شرح جملات دعا را در لابلائی سطرها و حاشیه‌ی صفحات می‌نگارد و در همان زمان یکی از فضلای شیعه در مکه به نام شیخ مصطفی قاری تبریزی، آن شرح را تدوین و سپس محصول کار خود را نزد شارح می‌خواند و چنین تألیفی در سال ۱۰۶۴ ق شکل نهایی می‌پذیرد. از این شرح، دو نسخه خطی به دست ما رسیده است، یکی به همان شکل اولیه قبل از تدوین موجود در کتابخانه‌ی آیت‌الله مرعشی علیه السلام و دومی به شکل تدوین یافته، که نسخه‌ای از آن در کتابخانه‌ی مجلس نگهداری می‌شود.

کلیدواژه‌ها: امام حسین علیه السلام، دعای عرفه، تحفه الابرار، ذخائر الحرمین الشریفین.

تحفة الابرار در شرح دعای عرفه

در زندگینامه‌ی حضرت اباعبدالله الحسین علیه السلام آمده است که آن حضرت بیست بار به حج رفته است، و در یکی از آن سفرها در روز نهم ذی الحجة در سرزمین عرفات، دعایی با محتوایی عالی عرفانی و با ادبیات فاخر خوانده است. خوشبختانه متن این دعا در کتب ادعیه وارد شده و به دست ما رسیده، و جمعی از نویسندگان به شرح و توضیح آن همت گماشته، و حدود ۲۵ شرح فارسی و عربی به آن نگاشته‌اند.

درباره این اثر باید گفت که در قرن ۱۱ هجری، در بین طلاب حوزه‌ی علمیه شیعی در مکه معظمه، سخن از این دعا به میان آمده، که خوانش و اعراب برخی کلمات، و شرح و توضیح برخی واژه‌ها و جمله‌ها، نیاز به پژوهش و تألیف دارد، و در آن محیط چه کسی است که بتواند از پس این مهم برآید؟

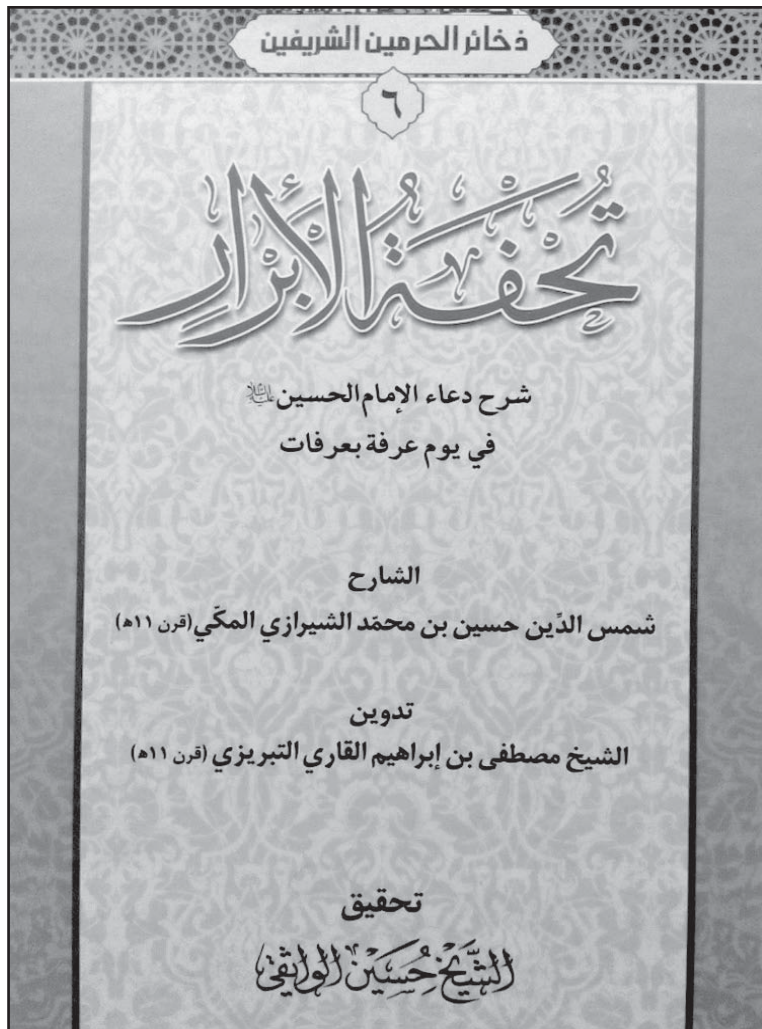
آنان به سراغ شمس‌الدین حسین بن محمد شیرازی می‌روند و از او درخواست می‌کنند که این کار اقدام نماید. وی که یکی از دانشمندان شیعه و مجاور مکه بوده، از این کار سرباز می‌زند و این درخواست را نمی‌پذیرد، به این بهانه که مرا شایستگی چنین کاری نیست. گروه طلاب، شخصی از بزرگان را - که نام وی یاد نشده - نزد وی شفیع قرار می‌دهند، و او به این کار اقدام می‌نماید. ابتدا نسخه‌ای زیبا و خوش خط و با اعراب کامل از دعا تهیه می‌کند، و سپس شرح جملات دعا را در لابلای سطرها و حاشیه‌ی صفحات می‌نگارد و در همان زمان یکی از فضلاء شیعه در مکه به نام شیخ مصطفی قاری تبریزی آن شرح را تدوین و سپس محصول کار خود را نزد شارح می‌خواند و چنین تألیفی در سال ۱۰۶۴ ق شکل نهایی می‌پذیرد.

خوشبختانه از این شرح، دو نسخه خطی به دست ما رسیده است، یکی به همان شکل اولیه قبل از تدوین که با شماره‌ی «۱۰۷۱۹» در کتابخانه‌ی بزرگ حضرت آیت‌الله العظمی نجفی مرعشی علیه السلام در قم قرار دارد، و دومی به شکل تدوین یافته در کتابخانه‌ی مجلس شورای اسلامی در تهران با شماره‌ی «۱۲۳۵۷» نگهداری می‌شود.

با بهره‌گیری از این دو نسخه، این شرح عربی، تحقیق و تصحیح شده و با مقدمه‌ای در شرح حال شارح و مدوّن و با انواع فهرست‌ها و نمایه‌ها، به عنوان شماره‌ی «۶» از سری

کتاب‌های ذخائر الحرمین الشریفین در ۲۳۲ صفحه در سال ۱۳۹۳ ش توسط حجة الاسلام والمسلمین آقای شیخ حسین واثقی به چاپ رسیده است. این سری کتاب‌ها به تاریخ تشیع در مکه مکرمه و مدینه منوره می‌پردازد و تحقیق و چاپ آثار علمای شیعه در آن دو شهر مقدس، پژوهش در روابط و خدمات شیعیان به آن دو حرم محترم را وجهه‌ی همّت خود قرار داده است. در واقع این کتاب حاوی دواثر شیعه در مکه مکرمه است؛ یکی دعای امام حسین علیه السلام در عرفات که در حومه مکه واقع شده است، و دیگری شرح آن توسط یک دانشمند شیعه در مکه.

مرقعی نفیس از زیارت عاشورا و دعای علقمه

در کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی

حسین مّتی^۱

چکیده

زیارت عاشورا از جمله ادعیه‌ای است که در سیره و کلام اهل بیت علیهم السلام نسبت به قرائت و مداومت بر آن بسیار سفارش شده است. این زیارتنامه صحیفه‌ای است مختصر اما کامل و مفید از دیدگاه اسلام شناسی، معرفت شناسی، امام شناسی، جامعه شناسی و انسان شناسی که در این زیارت انسان با عالی‌ترین مضامین معارف الهی در شناخت معصومین علیهم السلام به ویژه امام حسین علیه السلام و نیز شناخت رابطه وجودی مردم با ائمه معصومین علیهم السلام و مباحث انسان شناسی، همچنین وظایفی که یک شیعه حقیقی و یک عزادار صادق در قبال امام حسین علیه السلام و نهضت او دارد، آشنا می‌شود. در این مقاله بعد از ذکر مقدمه‌ای از فضائل و ثمرات زیارت عاشورا، مرقع خطی نفیس زیارت عاشورای کتابخانه مجلس، به روایت «علقمه بن محمد حضرمی کوفی»، از مجموعه اهدایی «محمد علی کریم زاده تبریزی» و کتابت «حسین کاتب السلطان شیرازی» است، به صورت نسخه برگردان آمده است.

کلید واژه: زیارت عاشورا، نسخه خطی، مرقع، کتابخانه مجلس، امام حسین علیه السلام.

جستاری در زیارت عاشورا، فضائل و ثمرات آن^۱

از زیارت‌هایی که در سیره و کلام معصومین علیهم‌السلام و علمای بزرگ دین بر مداومت قرائتش، فراوان سفارش شده، زیارت عاشورا است. این زیارت‌نامه که از سوی امام پنجم، حضرت ابوجعفر، امام محمدباقر بن علی بن الحسین علیه‌السلام (ش. ۱۱۴ق)، به شیعیان تعلیم شده را می‌توان منشور و آیین‌نامه زندگی یک شیعه و یک مؤمن راستین دانست. زیارت‌نامه‌ای که در واقع صحیفه‌ای است مختصر؛ اما کامل از دیدگاه اسلام‌شناسی، معرفت‌شناسی، امام‌شناسی، جامعه‌شناسی و انسان‌شناسی. در این زیارت انسان با عالی‌ترین مضامین معارف الهی در شناخت معصومین علیهم‌السلام به ویژه امام حسین علیه‌السلام و نیز شناخت رابطه وجودی مردم با ائمه معصومین علیهم‌السلام و مباحث انسان‌شناسی، همچنین وظایفی که یک شیعه حقیقی و یک عزادار صادق در قبال امام حسین علیه‌السلام و نهضت او دارد، آشنا می‌شود.

عنایت ویژه‌ای که از سوی ائمه اطهار علیهم‌السلام و بزرگان دین به این زیارت شریف شده است، نشانگر اهمیت آن و کلیدی بودن مضامین آن در نوع رابطه‌ای که باید هر انسانی با امام حسین علیه‌السلام و فرزندش امام زمان علیه‌السلام فرجه الشریف و به طور کلی با حماسه حسینی برقرار نماید، می‌باشد. این زیارت از چنان جایگاه معرفتی بلندی برخوردار است که از زمان ائمه اطهار علیهم‌السلام تا کنون، نه تنها از برنامه عبادی هیچیک از ائمه و یاران‌شان و نیز علمای راستین اسلام حذف نشده است، بلکه روز به روز تأکیداتشان بر اهمیت آن و مداومت بر خواندن آن بیشتر شده است.

از نکات قابل توجه دیگر در اهمیت و جایگاه زیارت عاشورا این است که مشهورترین اولیای خدا و علما این است که زیارت عاشورا حدیث قدسی است^۲ و از سوی خداوند تبارک و تعالی به جهت عظمت شأن امام حسین علیه‌السلام و واقعه عاشورا و نیز ضرورت شناخت ابعاد مختلف این روز عظیم و وظیفه‌ای که بندگان خدا در قبال امام علیه‌السلام و عاشورا دارند توسط فرشته وحی - جبرئیل - به رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم اعطا شده است و به وسیله امام پنجم علیه‌السلام پس از واقعه کربلا در اختیار مردم قرار گرفته است.

۱. حسینی، سید علی اکبر، "زیارت عاشورا"، پژوهشکده باقرالعلوم علیه‌السلام، در <http://pajoohe.com>، (۲۰/۹/۱۳۹۳).

۲. شیخ طوسی، مصباح المتعجد، صص ۷۸۰-۷۸۱.

قدیمی ترین متنی که زیارت عاشورا در آن نقل شده کتاب کامل الزیارات است؛ ابن قولویه (د. ۳۶۸ - ۳۶۹ ق) متن زیارت را با پنج واسطه از امام باقر علیه السلام نقل کرده است و شیخ طوسی (د. ۴۶۰ ق) نیز در کتابش مصباح المتعجد این زیارت را بیان نموده است.

روایت زیارت عاشورا، به سه طریق به دست ما رسیده است:

(الف) طریق «علقمة بن محمد حضرمی»،

(ب) طریق «مالک بن اعین جهنی»،

(ج) طریق «صفوان بن مهران جمال».

در یکی از مشهورترین این طرق (طریق سوم)، از محمد بن خالد طیالسی و او از سیف بن عمیره روایت کرده که می گفت: «پس از آنکه امام صادق علیه السلام از حیره به مدینه تشریف بردند با صفوان بن مهران و جمعی دیگر از اصحاب برای زیارت امیرالمؤمنین علیه السلام به سوی نجف حرکت کردیم. بعد از زیارت آن امام علیه السلام، صفوان رو به سوی کربلا و قبر امام حسین علیه السلام نمود و به ما گفت: از این مکان آن حضرت علیه السلام را زیارت کنید چرا که من [در سفری به نجف با امام صادق علیه السلام همراه شدم؛ من] در خدمت امام صادق علیه السلام بودم و آن حضرت علیه السلام از این مکان، امام حسین علیه السلام را زیارت نمود. آن گاه شروع به خواندن زیارت عاشورا کرد و بعد از نماز، زیارت علقمه را که بعد زیارت عاشورا می خوانند، خواند. سیف بن عمیره گفت: به صفوان گفتیم: علقمة بن محمد زیارت عاشورا را برای ما نقل کرد؛ اما از این دعا (علقمه) سخنی نگفت. صفوان گفت: در خدمت امام صادق علیه السلام در این مکان آمدم چون آن حضرت علیه السلام زیارت عاشورا را خواندند، بعد دو رکعت نماز این دعا را هم خواندند. آن گاه به من فرمودند: ای صفوان مواظب این زیارت و دعا باش و اینها را بخوان؛ من ضامن می شوم که هر کس این زیارت و دعا را چه از راه دور و چه از نزدیک بخواند زیارت او مقبول شود و سعی اش مشکور گردد و سلامش به آن حضرت علیه السلام برسد و محجوب نماند و حاجت او از جانب خداوند برآورده شود و به هر درجه ای که بخواهد برسد و او را ناامید برنگردانند. سپس امام صادق علیه السلام فرمودند: ای صفوان من این زیارت را با این ضمان از پدرم گرفتم و پدرم از پدرش امام سجاد علیه السلام با همین ضمان و او از امام حسین علیه السلام با همین ضمان و او هم آن را از برادرش امام حسن علیه السلام با همین ضمان و امام حسن علیه السلام نیز از پدرش امیرالمؤمنین علیه السلام با همین ضمان و آن حضرت علیه السلام هم آن را از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و سلم با همین ضمان و رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم

این زیارت را از جبرئیل با همین ضمان و جبرئیل این زیارت را با همین ضمان از خدای عزوجل دریافت کرد و خداوند عزوجل به ذات خود قسم خورده که هرکس حسین علیه السلام را با این زیارت از دور یا نزدیک زیارت کند من دعا و زیارت او را قبول می‌کنم و درخواست او را هر قدر که باشد می‌پذیرم و درخواستش را به او عطا می‌کنم و ناامید از طرف من بر نمی‌گردد، بلکه مسرور و خوشحال با حاجت روا شده برگشته، راه رستگاری و بهشت را می‌پیماید و از آتش دوزخ آزاد است و شفاعت او در حق تمامی افراد جز دشمنان اهل بیت علیهم السلام مورد قبول است.^۱ و سپس حضرت علیه السلام به مواظبت نمودن بر این زیارت و برآمدن حاجت در پرتو این زیارت اشاره فرمود.^۲

عظمت زیارت عاشورا و آثار و برکات آن سبب شده است که علما و بزرگان دین این زیارت را وارد و ذکر دائمی خود قرار داده و در کارها و مشکلات به آن متوسل شوند. این در حالی است که فرموده امام صادق علیه السلام به صفوان، ارزشی صد چندان به این زیارت بخشیده است.^۳ بنا بر نقل برخی حکایات این زیارت، رافع عذاب قبر،^۴ رافع گرفتاری،^۵ دافع بیماری‌های مهلک^۶ و واسع رزق و روزی^۷ عنوان شده است.

مرقع نفیس زیارت عاشورا در کتابخانه مجلس

این مرقع نفیس به شماره «۵۰۶ ک» در کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی در تهران نگهداری می‌گردد که پیش از این در مجموعه استاد محمد علی کریم

۱. این مطلب دلیل بر قدسی بودن این زیارت است. زیارت عاشورا از احادیث قدسی محسوب می‌شود به این معنا که مفاد آن به صورت حدیث قدسی از جانب خداوند است و الفاظ آن توسط حضرت رسول صلی الله علیه و آله تدوین شده است.

۲. شیخ طوسی، همان، صص ۷۷۳-۷۷۶.

۳. در حدیثی امام صادق علیه السلام به یکی از یاران خود به نام صفوان فرمودند: «ای صفوان هرگاه برای توبه سوی خداوند حاجتی روی داد پس به وسیله این زیارت به سوی آن حضرت توجه کن و از هر جا و مکانی که بوده باشی بخوان این دعا را و حاجت خود را از پروردگار خود بخواه که برآورده خواهد شد و خداوند از وعده خود خلاف نخواهد کرد.»

۴. محدث قمی، مفاتیح الجنان، ص ۴۶۳ و میر خلیف زاده، کرامات الحسین، ج ۲، صص ۲۳۸-۲۴۴ و ۲۴۷.

۵. محدث قمی، همان، صص ۵۵۰-۵۵۲ و میر خلیف زاده، همان، صص ۲۲۹-۲۳۰.

۶. دستغیب، داستانهای شگفت، صص ۳۲۳-۳۲۴ و میر خلیف زاده، همان، ص ۲۴۲.

۷. میر خلیف زاده، همان، ص ۲۲۱.

زاده تبریزی، در تهران بوده است، همراه دیگر نسخه‌های خطی وی در سال‌های اخیر (گویا سال ۱۳۷۳ ش)، به این کتابخانه عامه اهداء گردیده است. این نسخه از زیارت عاشورا که به روایت «علقمه بن محمد حضرمی کوفی» (د. پس از ۱۱۴ ق)^۱ نگارش یافته است، برای سلامتی مظفرالدین شاه قاجار (د. ۱۳۲۴ ق) از سوی حسین کاتب السلطان [شیرازی] - از نستعلیق نویسان برجسته دوره‌ی ناصری و مظفری متوفای در سال ۱۳۳۷ هـ در مشهد - به انضمام دعای علقمه، کتابت شده است.^۲

درباره مشخصات نسخه شناختی این اثر نفیس دوازده برگگی (مرقّع) باید گفت، نسخه‌ای است بسیار نفیس و ارزشمند به خط نستعلیق زیبا و ممتاز حسین کاتب السلطان (شیرازی)، از خوشنویسان صاحب آوازه در اواخر دوره‌ی ناصری و مظفری. این قطعات زیبا به صورت مرقّع ساخته شده و با الصاق آن‌ها به هم این مجموعه نفیس گردآوری و در یکجا صحافی شده است. دیباچه‌ای مختصر بر فراز برگ آغازین، عبارتی به خط ثلث، مبنی بر اینکه نسخه جهت سلامتی مظفرالدین شاه قاجار کتابت گردیده است، دیده می‌شود که با طلا دندان موشی شده است. مرقّع آغازین دارای یک سرلوح مذهب با جداول طلا می‌باشد؛ مرقّعات، «متن و حاشیه» شده است که رنگ حاشیه بنفش، سرخ، نارنجی، آبی و سبز است که افشان طلا هم شده است. هر مرقّع دارای کمندکشی طلایی و مجدول به طلا، مشکی، سرخ، سبز، بنفش، نارنجی و زعفرانی است که در میان سطوره‌های مختصری با طلا دندان موشی شده است؛ برخی دیگر از مؤلفه‌های نسخه عبارتند از:^۳

آغاز: «بسم الله الرحمن الرحيم السلام عليك يا ابا عبد الله السلام عليك يا بن رسول الله السلام عليك يا بن امير المؤمنين و ابن سيد الوصيين ...».

انجام: «... (۶ الف) الذين بذلوا مهجهم دون الحسين ﷺ؛ پس دو رکعت نماز بخوانند بعد از سلام ايندعا را بخواند يا الله يا الله يا الله يا مجيب دعوة المضطرين يا كاشف كرب المكروبين ... (۱۲ الف) املت في زيارتكما انه قريب مجيب».

۱. خویی، معجم رجال الحديث، ج ۱۱، ص ۱۹۵-۱۹۶.

۲. بیانی، احوال و آثار خوشنویسان، ج ۱، ص ۱۶۳.

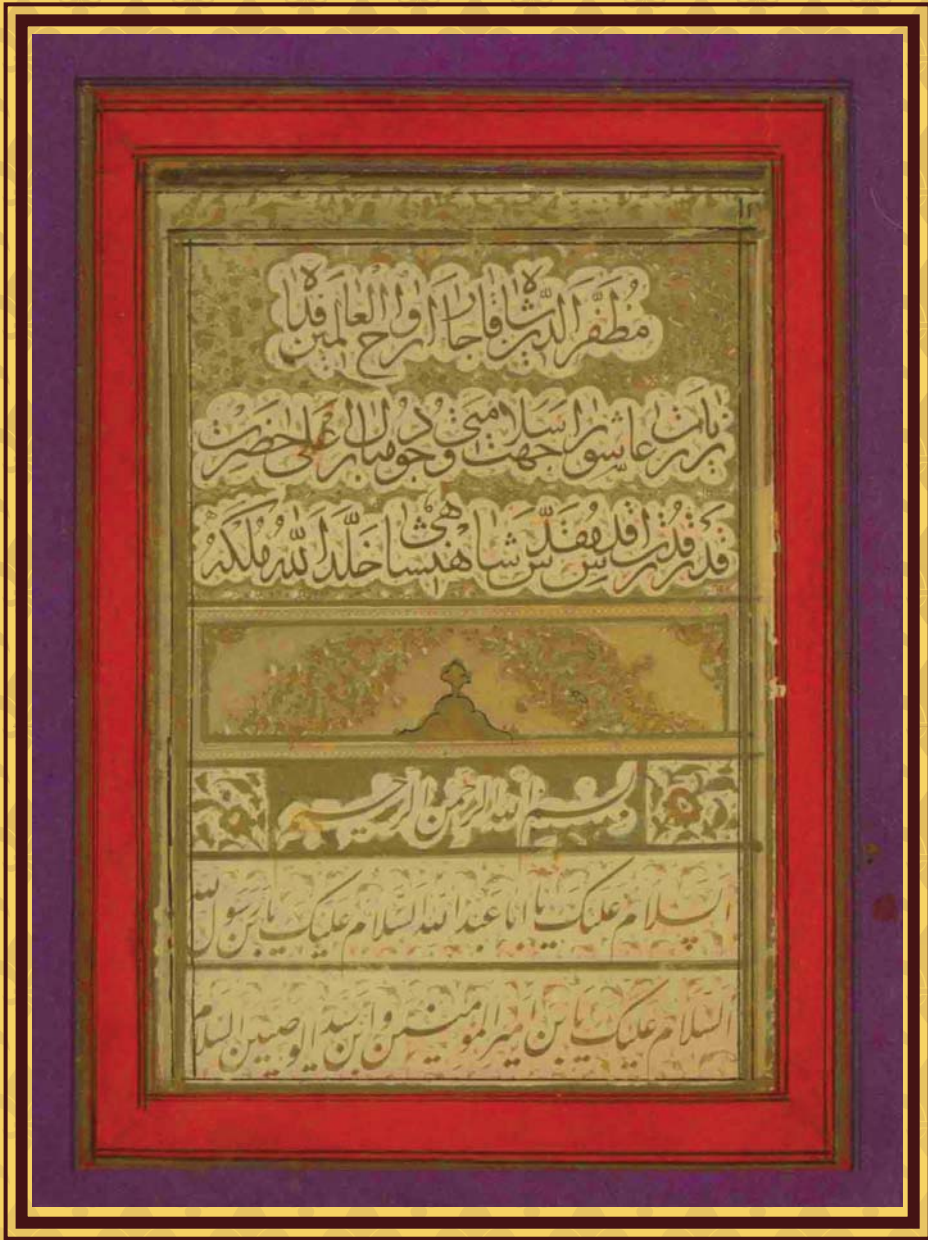
۳. متقی، فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مجلس شورای اسلامی، ج ۴۰/۲، شماره «۵۰۶ ک».

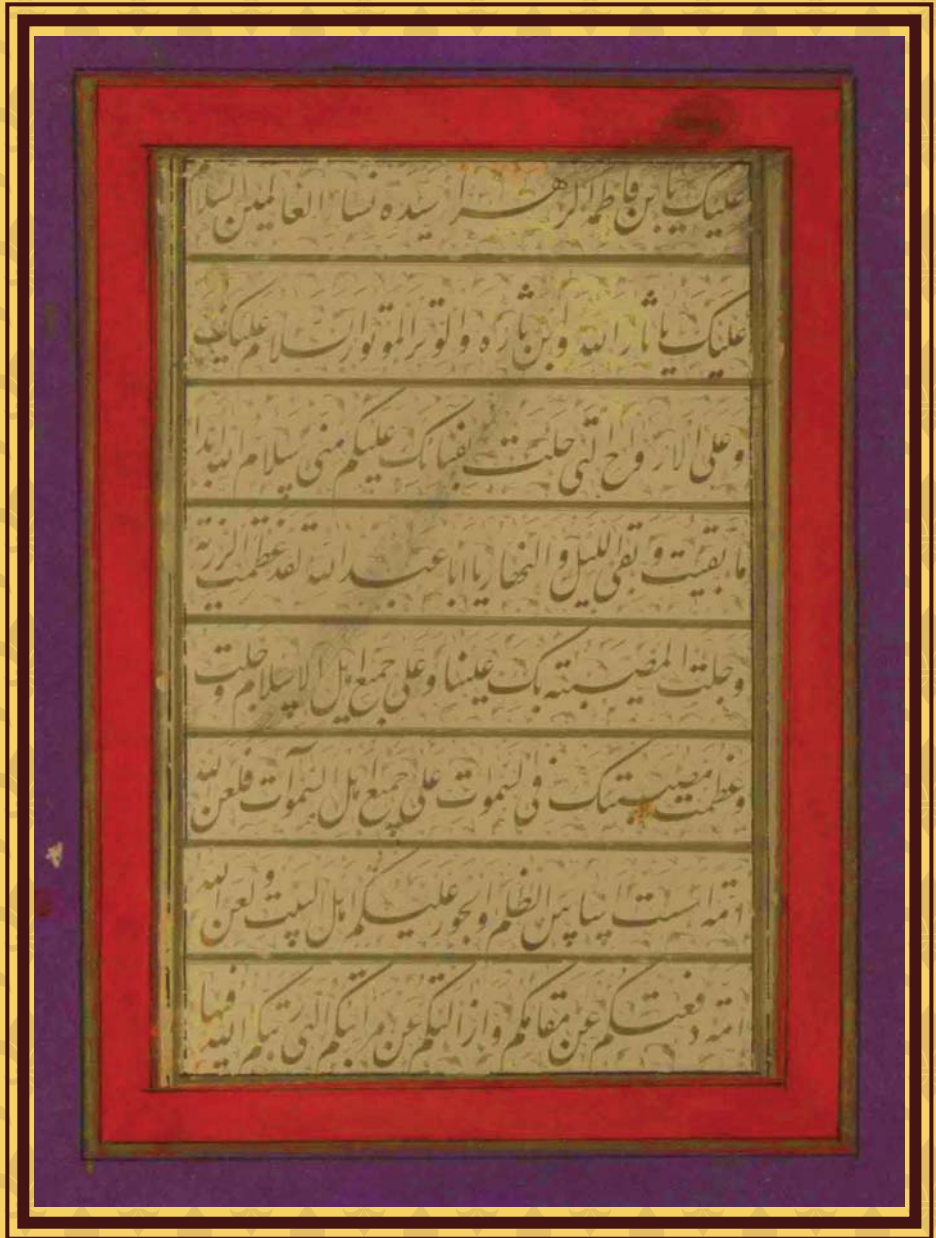
نوع خط: نستعلیق ممتاز طلایی مُعرب، نام کاتب: حسین کاتب السلطان، تاریخ کتابت: بین سال‌های ۱۳۱۴-۱۳۲۴ هـ. محل کتابت: گویا تهران، عنوان‌ها و نشانی‌ها: نقره‌ای، تعداد برگ: ۱۲، تعداد سطر: ۸، نوع کاغذ: مرقع، اندازه متن: ۱۲/۵ سانتیمتر، اندازه جلد: ۲۱/۵ سانتیمتر، نوع جلد: تیماج مشکی ضربی مجدول با ترنج و سرترنج زمینه گل و بوته برجسته که در آن مرقعات با پارچه‌ای به صورت رولی به هم الصاق گردیده است، قطع: خستی، رقم کاتب: در آغاز: «مظفرالدین شاه قاجار ارواح العالمین فداه؛ زیارت عاشورا جهت سلامتی وجود مبارک اعلی حضرت قدر قدرت اقدس مقدّس شاهنشاهی، خلد الله ملکه» و در انجمله: «چاکر آستان، حسین کاتب السلطان؛ حسب الامر حضرت مستطاب اشرف ارفع امجد اقدس اسعد مقدّس والا شاهنشاه زاده اعظم بندگان آقای عضد السلطان روحی فداه».

در پایان برای تیمّن و تبرک، این شماره از نشریه که به نام نامی حضرت اباعبدالله الحسین علیه السلام رقم خورده است، این مرقعات نفیس (زیارت عاشورا همراه دعای علقمه) به صورت تصویر برگردان (فاکسیمیله) در ضمن آن منتشر می‌گردد، از همه خوانندگان و مؤمنین، التماس دعا داریم.

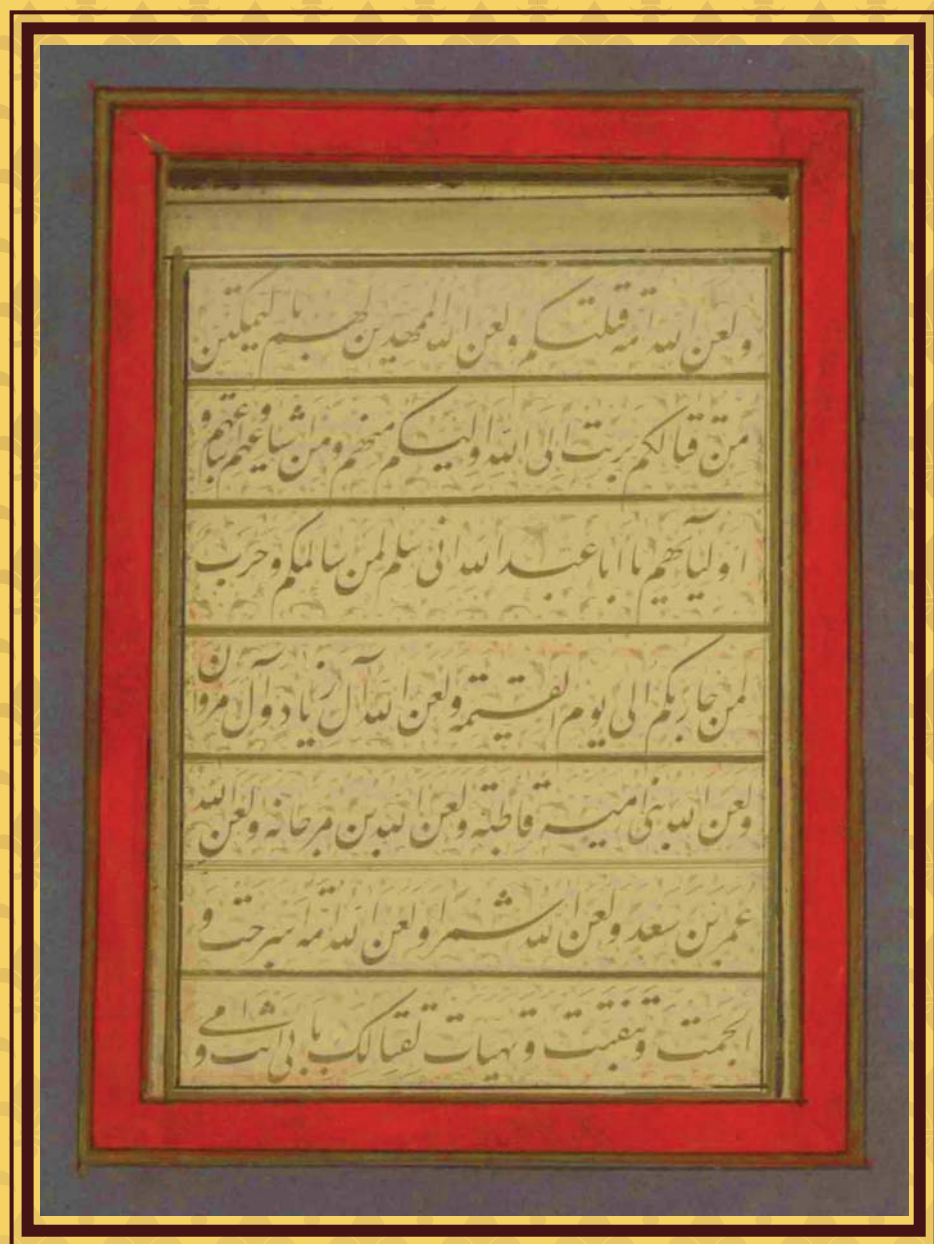

- بیانی، مهدی، احوال و آثار خوشنویسان: ج ۱، تهران، انتشارات علمی، چاپ دوم، بی تاریخ.
- دستغیب، عبدالحسین، داستانهای شگفت، تهران، انتشارات صبا، چاپ دوم، ۱۳۶۱ ش.
- الطوسی، ابوجعفر، مصباح المتعجل، بیروت، مؤسسة فقه الشیعة، ۱۴۱۱ ق.
- متقی، حسین، فهرست نسخه های خطی کتابخانه مجلس شورای اسلامی، ج ۲/۴۰، تهران، موزه و کتابخانه مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۸ ش.
- محدث قمی، مفاتیح الجنان، قم، اسوه، ۱۳۶۸ ش.
- الخوئی، ابوالقاسم، معجم رجال الحدیث، ج ۱۱، بیروت، دارالزهراء، چاپ دوم، ۱۴۲۳ ق.
- میر خلف زاده، علی، کرامات الحسین، قم، انتشارات مهدیار، چاپ سوم،

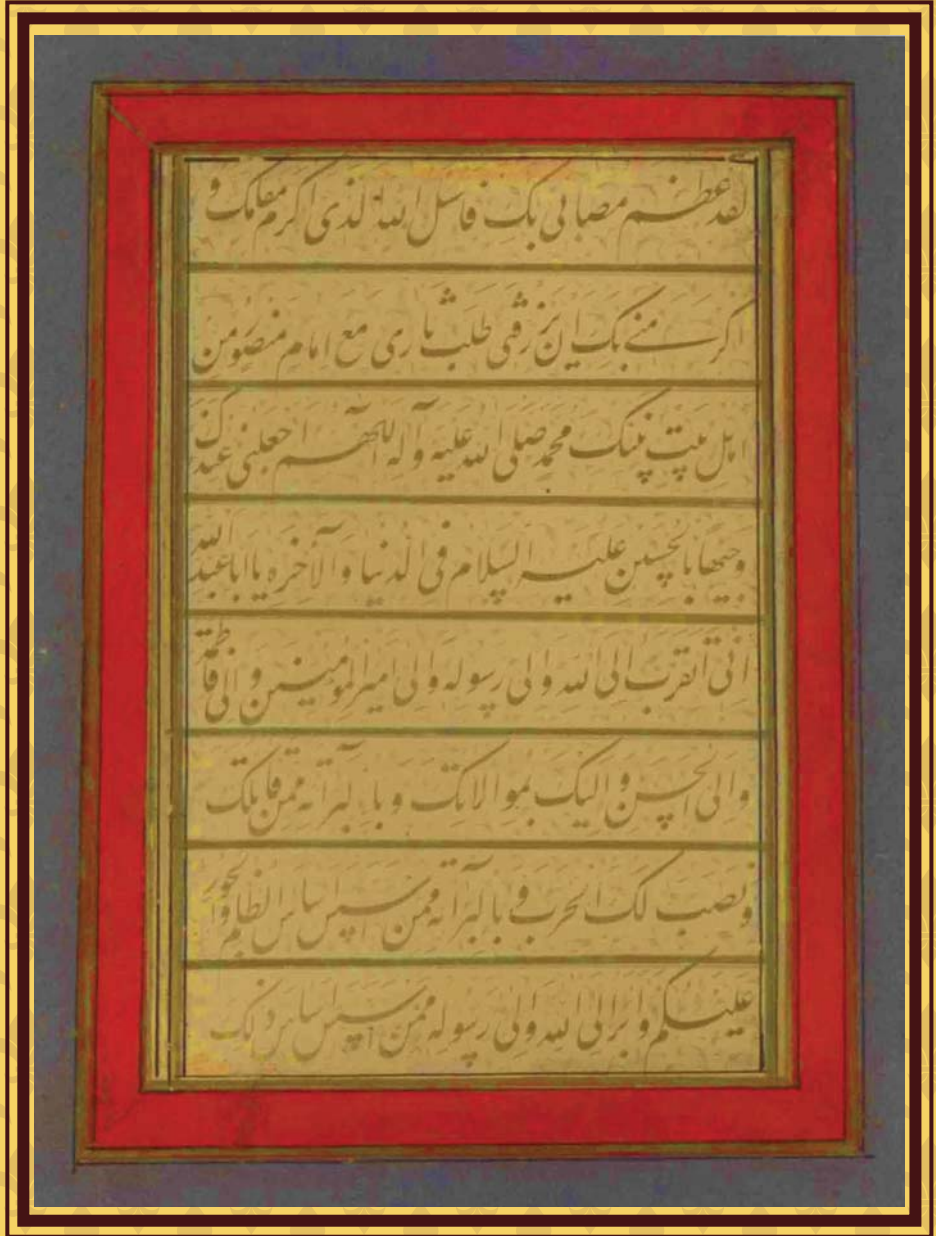

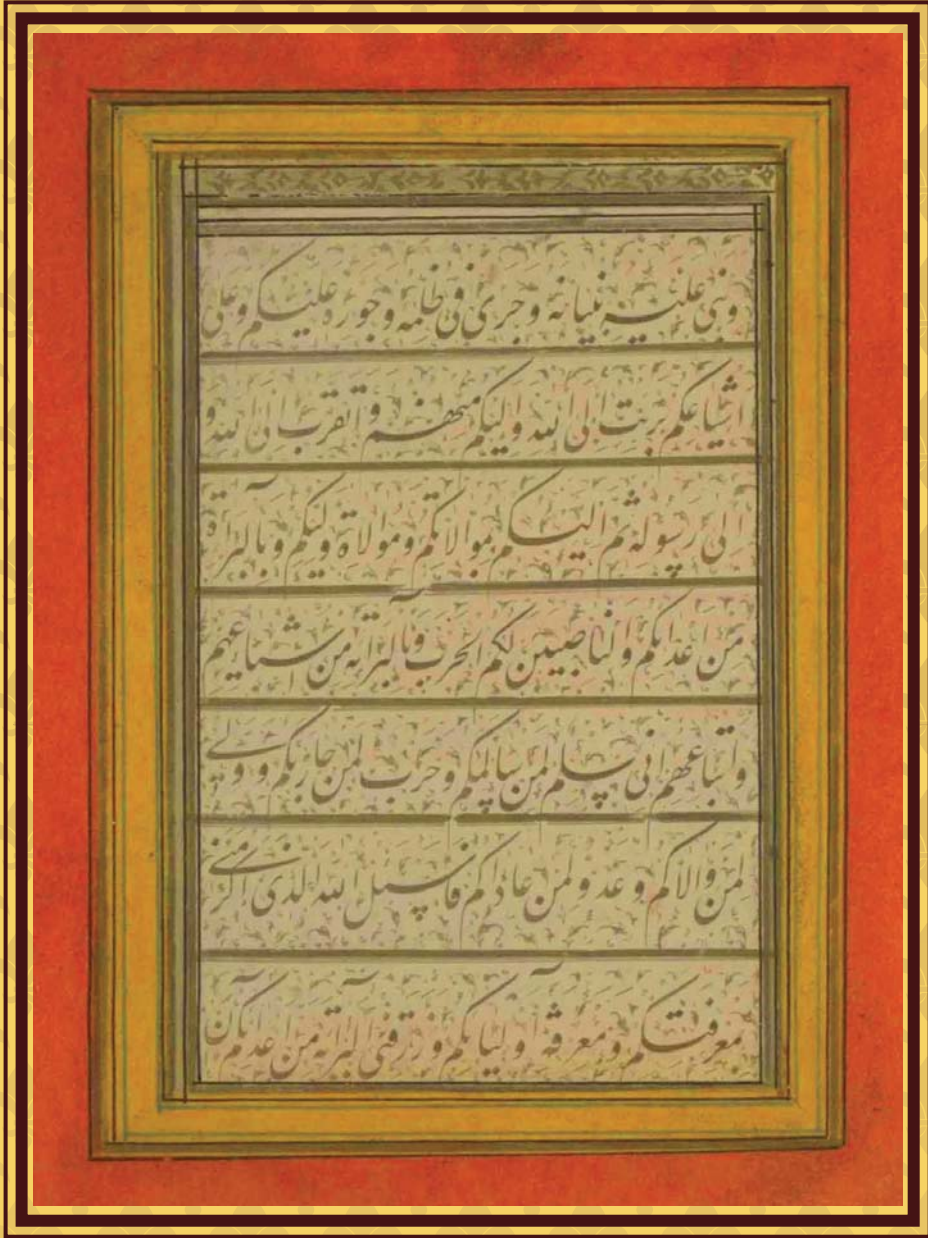

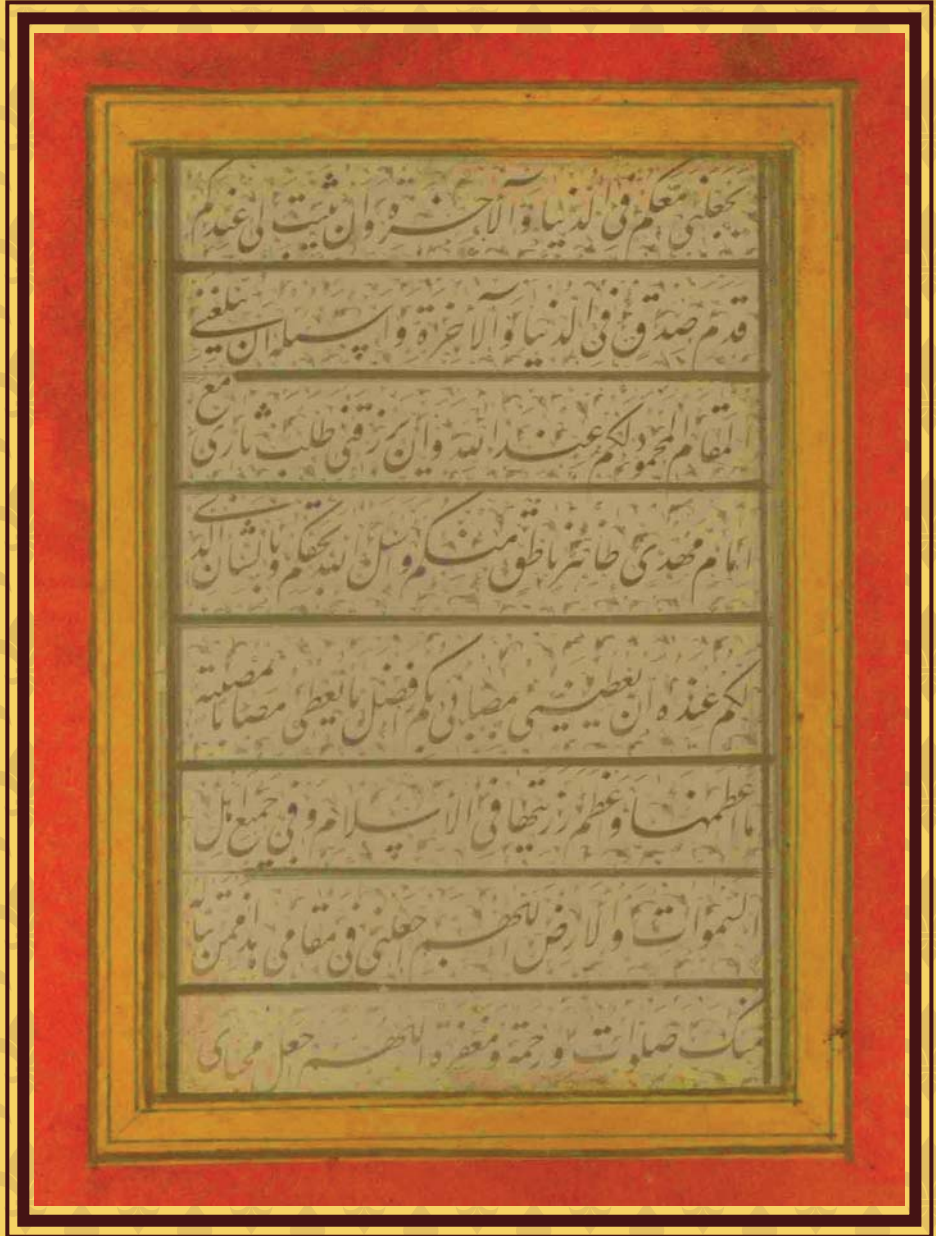
عليك يا بن فاطمة الزهراء سيدة نساء العالمين
عليك يا ثار الله وبن ثاره وثور الثورات لا عليك
وعلی الارواح التي حلت بفنائك عليك مني سلام الیها
ما بقيت بقی اللیل والنهار یا ابا عبد الله الله عظیم
وحلت المصیبة بک عیننا وعلی جمیع اهل الاسلام
وحلت بک في السموات علی جمیع اهل السموات
امه است یا سیر الظلم وجر علیکم اهل البیت لعن
امه نعمتکم عن مقامکم وازالکم عن ارضکم الی تبکرم الیها

و لعن الله امة قتلتك لعن الله المصحفين باسم النبي
من قاتلكم بيتي الى الله وليكم منكم ومن ساء عمي
اولياهم ما ابا عبد الله اني سلم لمن ساءكم و حرب
من جازكم الى يوم القيامة لعن الله آل زياد و آل مروان
و عن ابني امية قاطبة و عن ابن مبراة و لعن الله
عمر بن سعد و لعن الله شمر و لعن الله مهدي و
اجمت و عقت و هيات لقالك ابني شمر

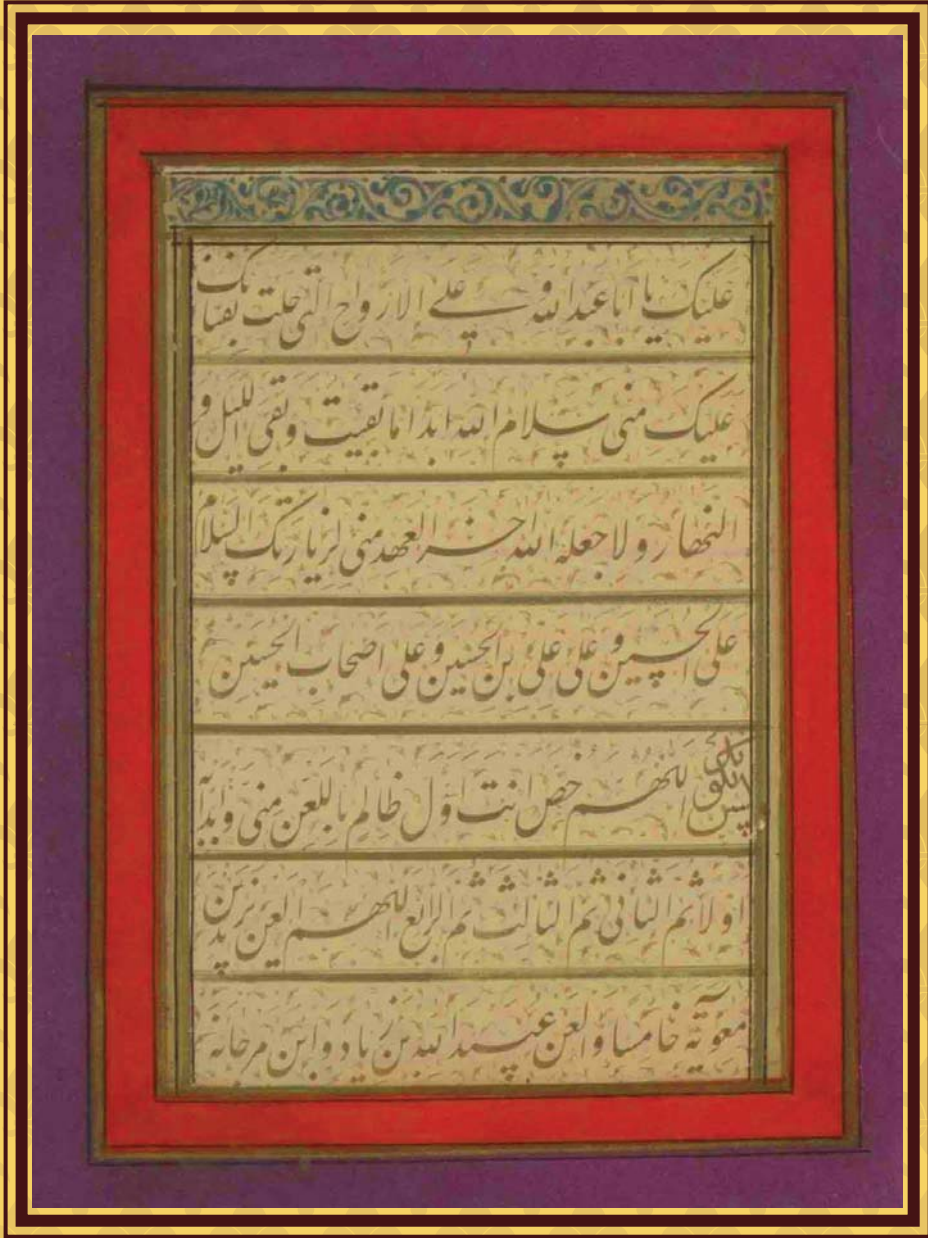
بجانی معلم فی الدنیا والآخرة وان شئت لی عندکم
قدم صدق فی الدنیا والآخرة وایسما ان سلفی
المقام المحمود لکم عمت الله وان زرقنی طلب شاری
امام محمدی طاهر باطن من کرم اول الله بحکم واثان الله
کم عنده ان یعطینی مبصرا کم فضل ما یعطی مصصا
ما عظمنا و عظم زرقنا فی الاسلام و فی جمع بل
السموات والارض لا یحسب جعلنی فی مقامی هذا من سائر
سائر صلات و حمة و معزة لا یحسب جعل محامی

محمد و آل محمد و مناتی نجات محمد و آل محمد
بدر ایام تبرکت به بنو امیه و بنو امیه
لعین من بن لعین علی پان نیک صلی الله علیه و
آله فی کل طرف توفیق توفیق نیک صلی الله علیه
و آله الحسن العن ابان معویه بن ابی سفیان
و زید بن معویه علمک اللعنه الایدین و بد
و م فرحت به آل نادر و آل مروان الصلی الله علیه و آله

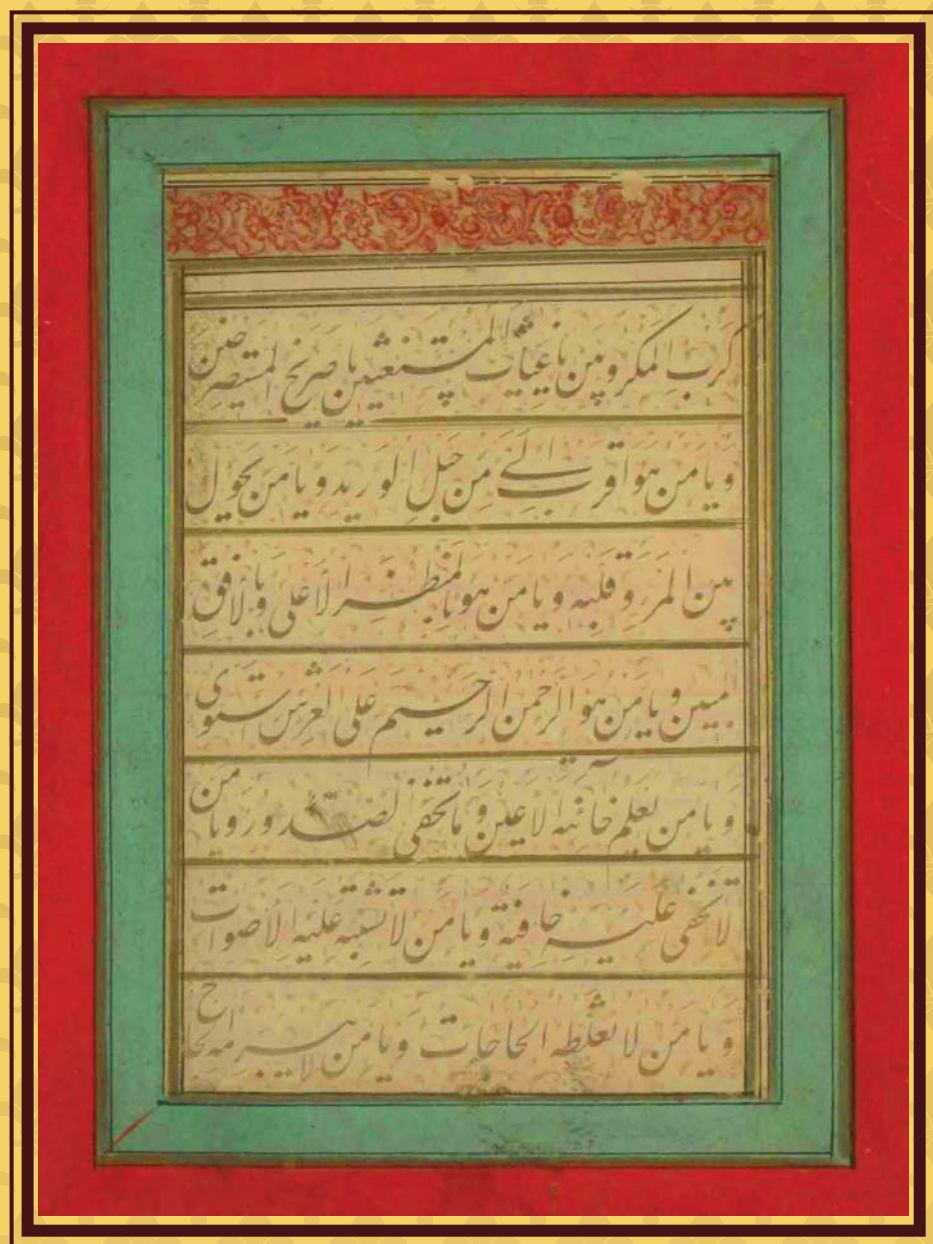

اللهم صل على محمد وآل محمد
اللهم صل على محمد وآل محمد
اللهم صل على محمد وآل محمد
اللهم صل على محمد وآل محمد
اللهم صل على محمد وآل محمد
اللهم صل على محمد وآل محمد
اللهم صل على محمد وآل محمد
اللهم صل على محمد وآل محمد
اللهم صل على محمد وآل محمد
اللهم صل على محمد وآل محمد

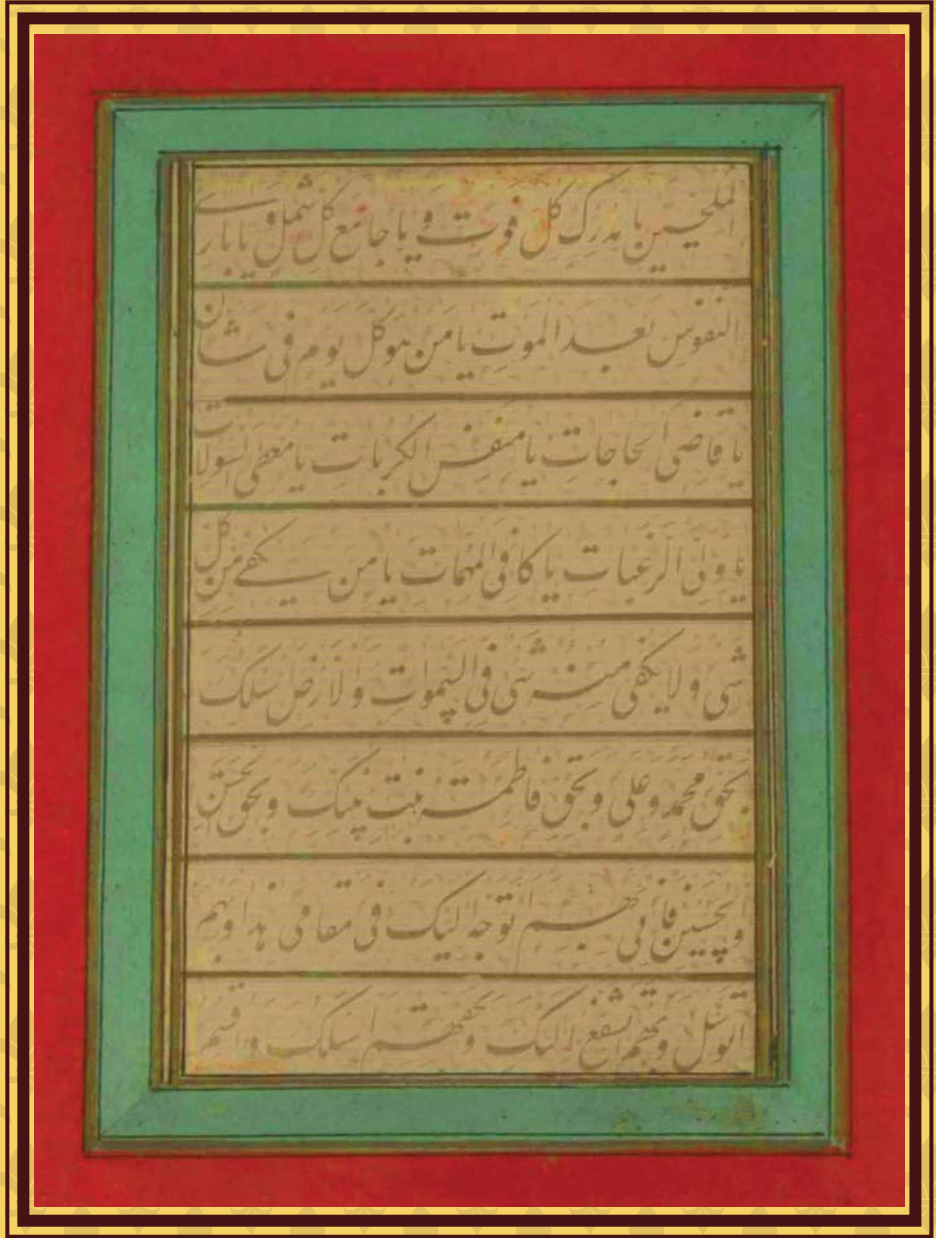

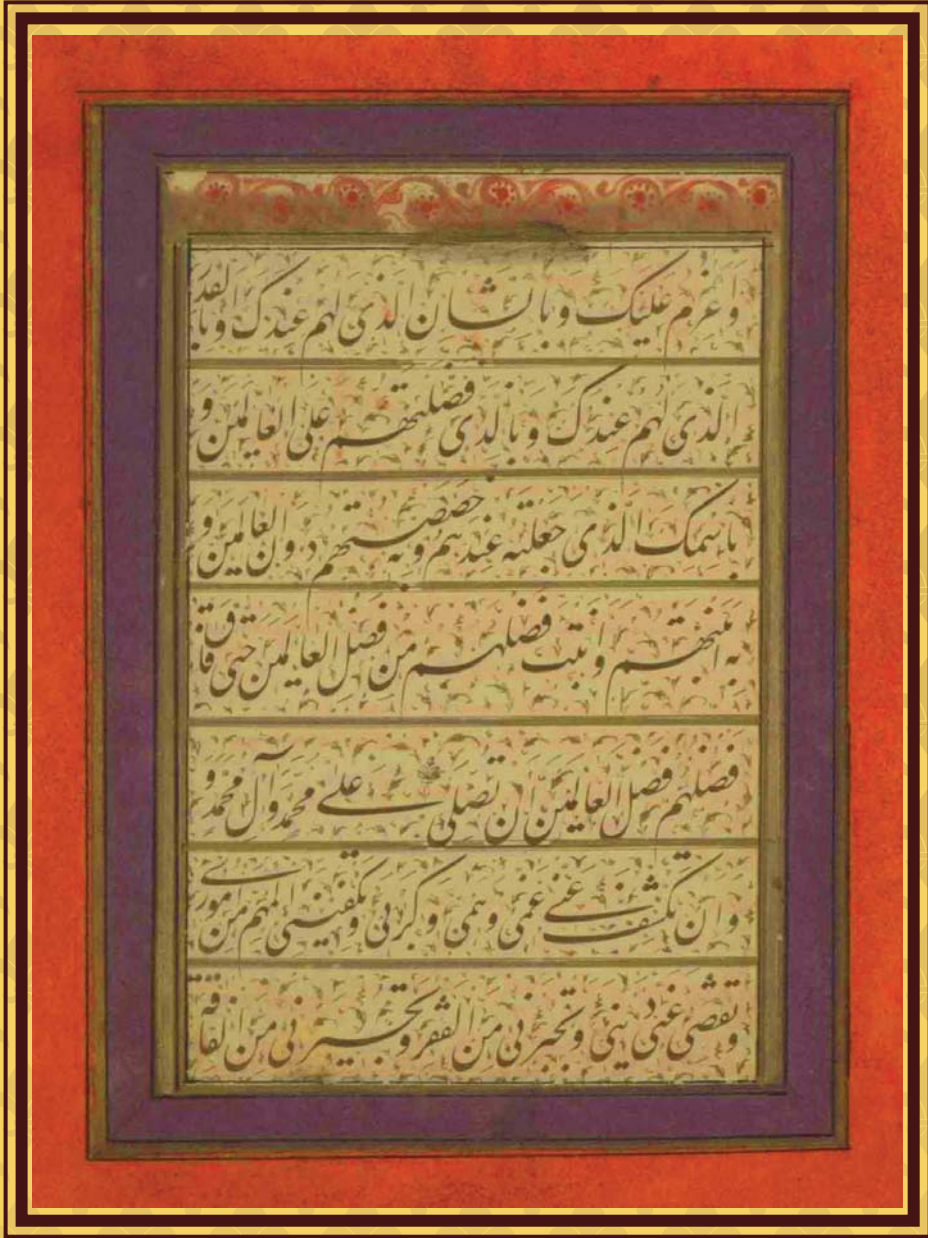
عليك يا ابا عبد الله على الارواح التي تحت قبلك
عليك مني سلام الله ابدانا لقيت وتبني ليل
المخضار ولا جعله الله العبد مني لزيارتك السلام
علي الحسين علي بن الحسين وعلي اصحاب الحسين
عليك يا حسين صلوات الله عليك وولي
اولادك الثاني ثم الثالث ثم الرابع للحسين بن علي
معه خامسا والعاشر بن علي بن الحسين بن علي بن الحسين

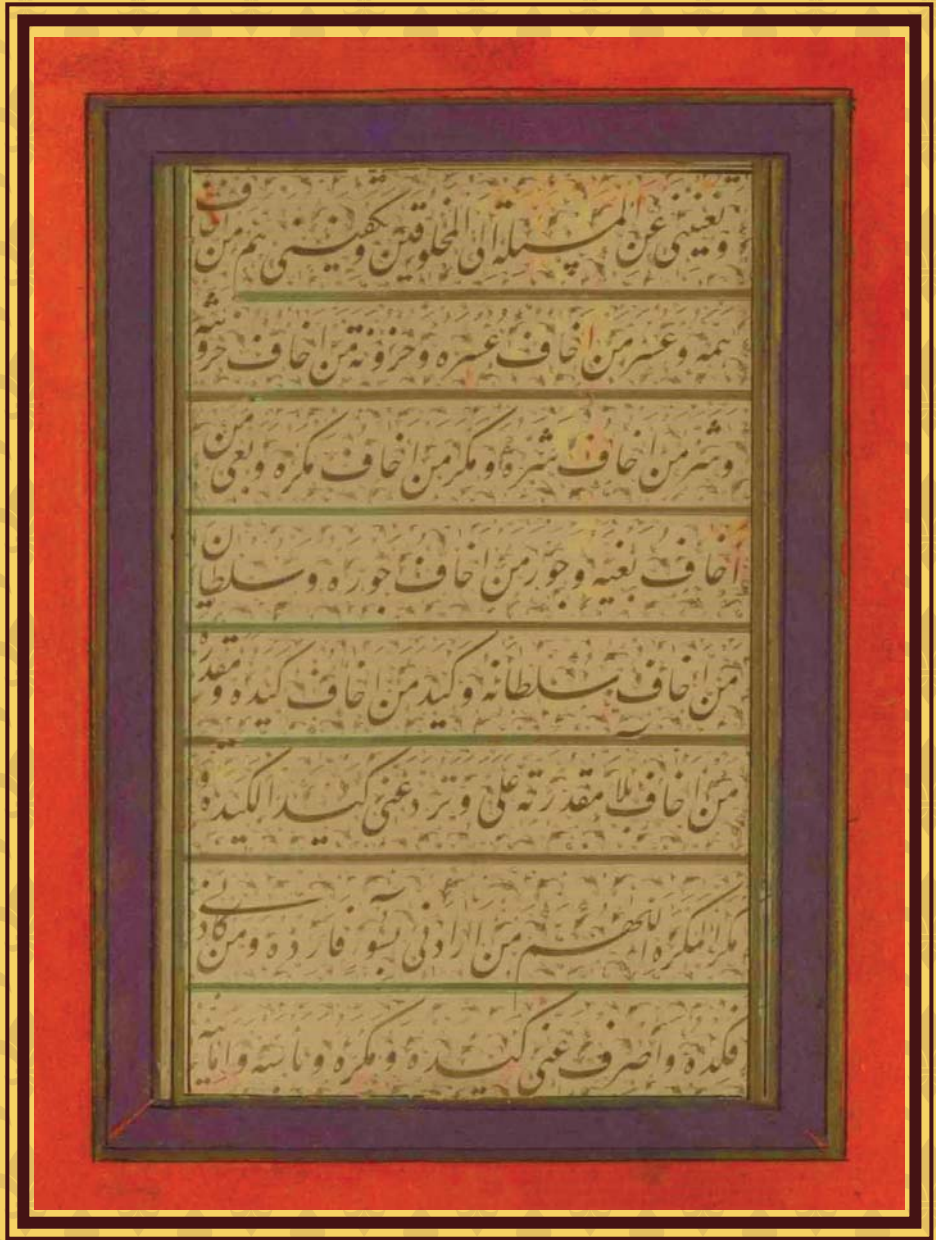

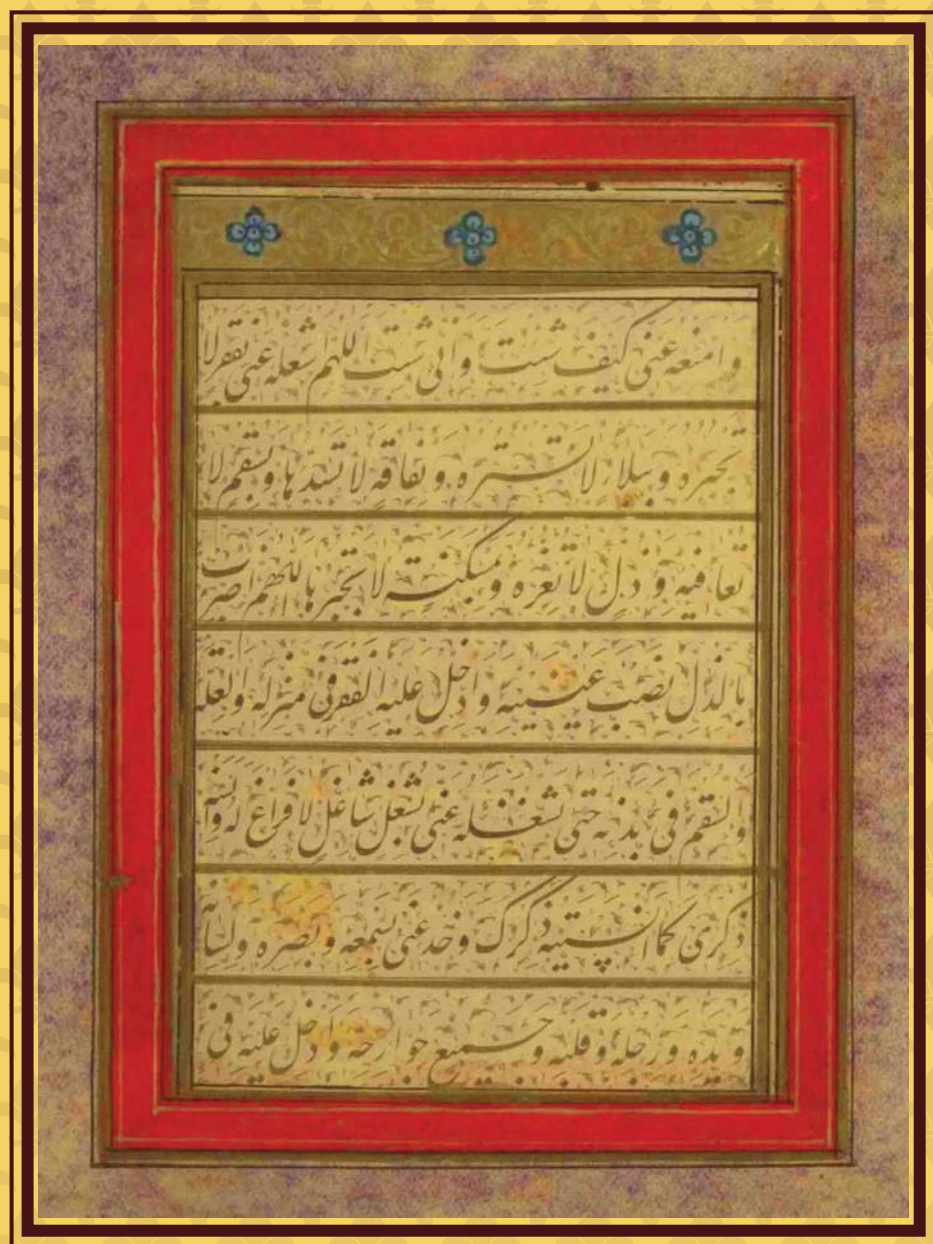

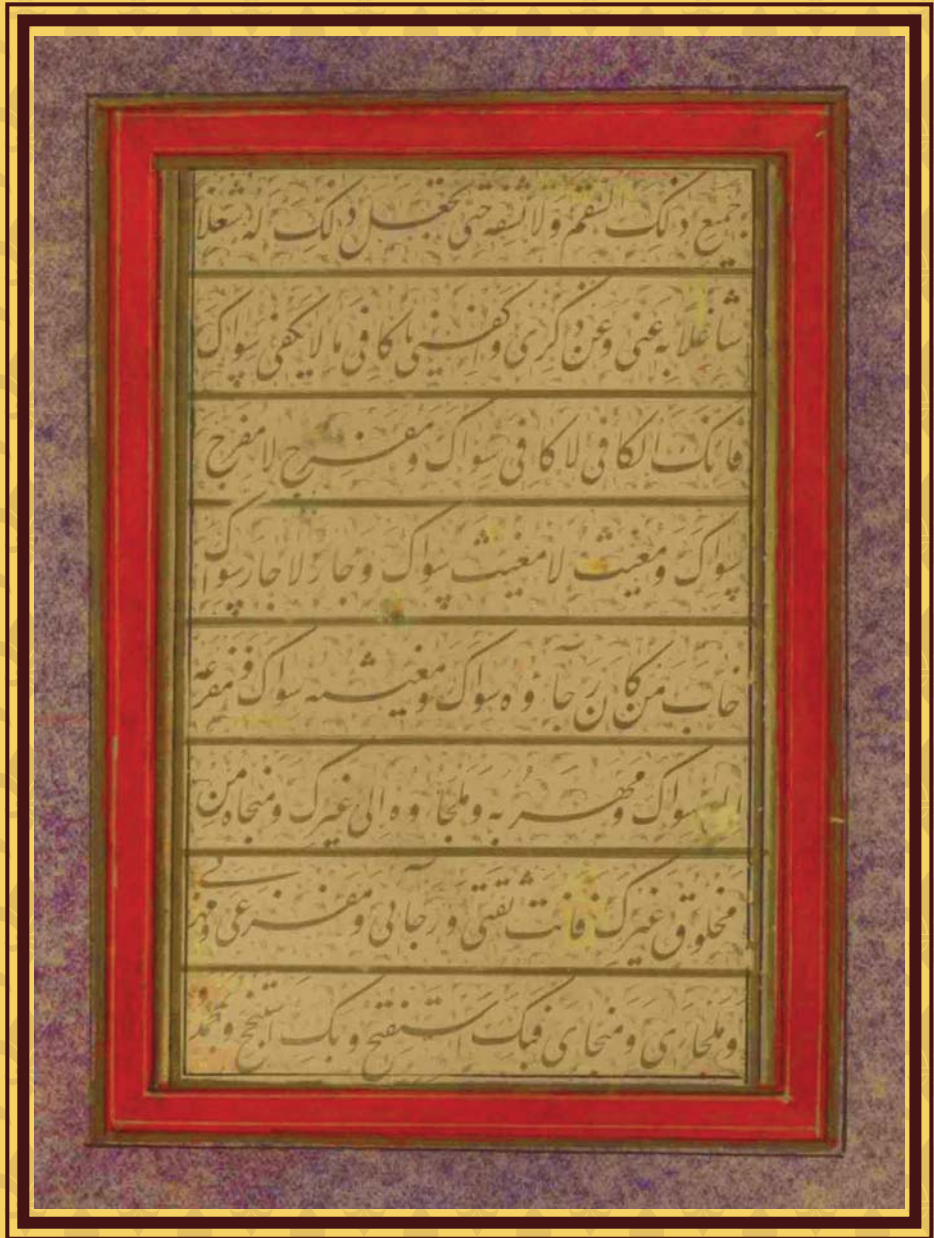
کرب المکر وین با عیال المتعینان صریح المستصین
و یامن هو اقری من حل الوریة و یامن یحویل
ین المر و قلبه و یامن هو من یطیر الاعلی و یاراق
یسین و یامن هو الرحمن الرحیم علی العرش التی
و یامن یعلم خائنه لا یندر ما تخفی لصدره و یامن
لا تخفی علیه خائنه و یامن لا تسبیه علیه الا صوت
و یامن لا یعطه الکاحات و یامن لا یرید

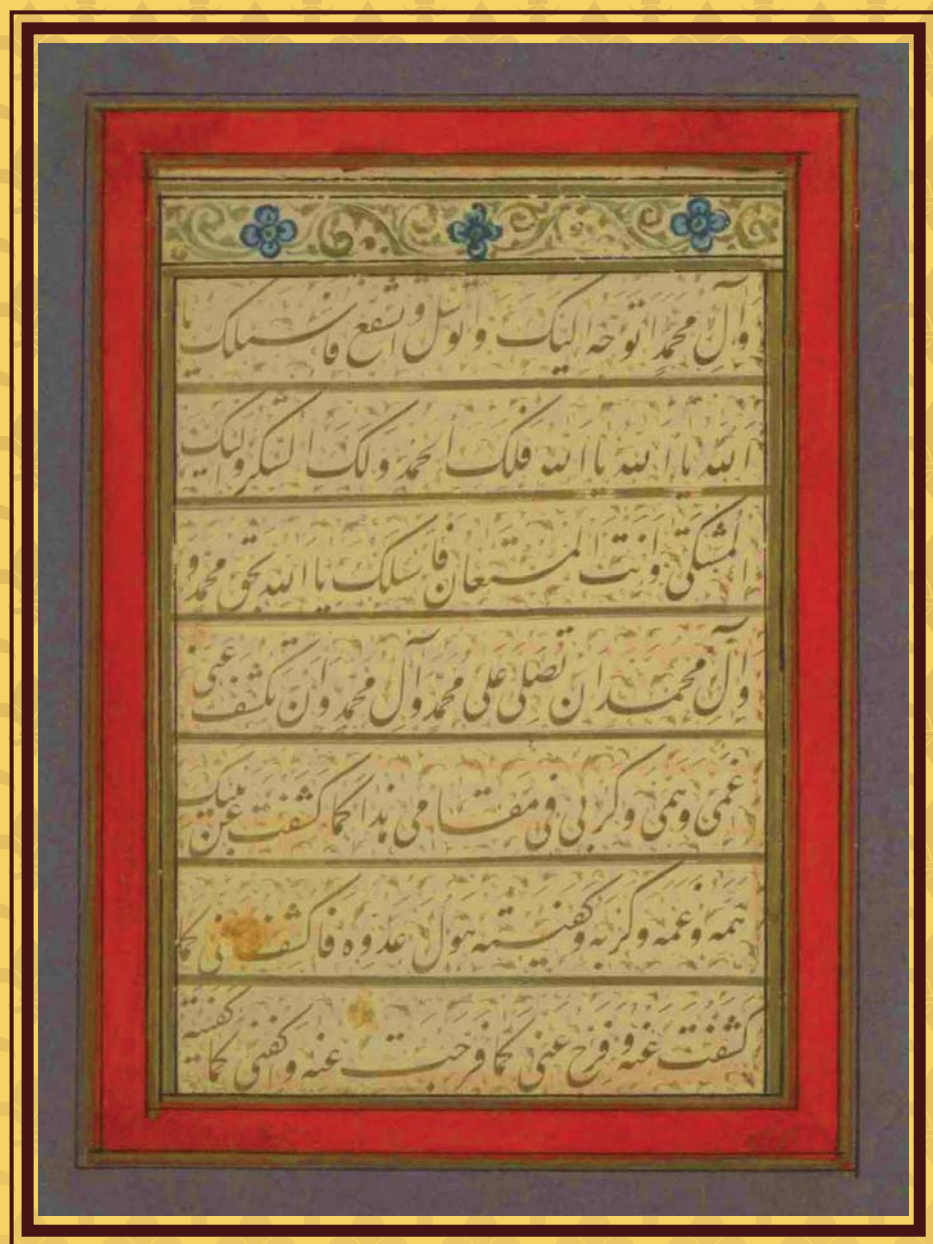

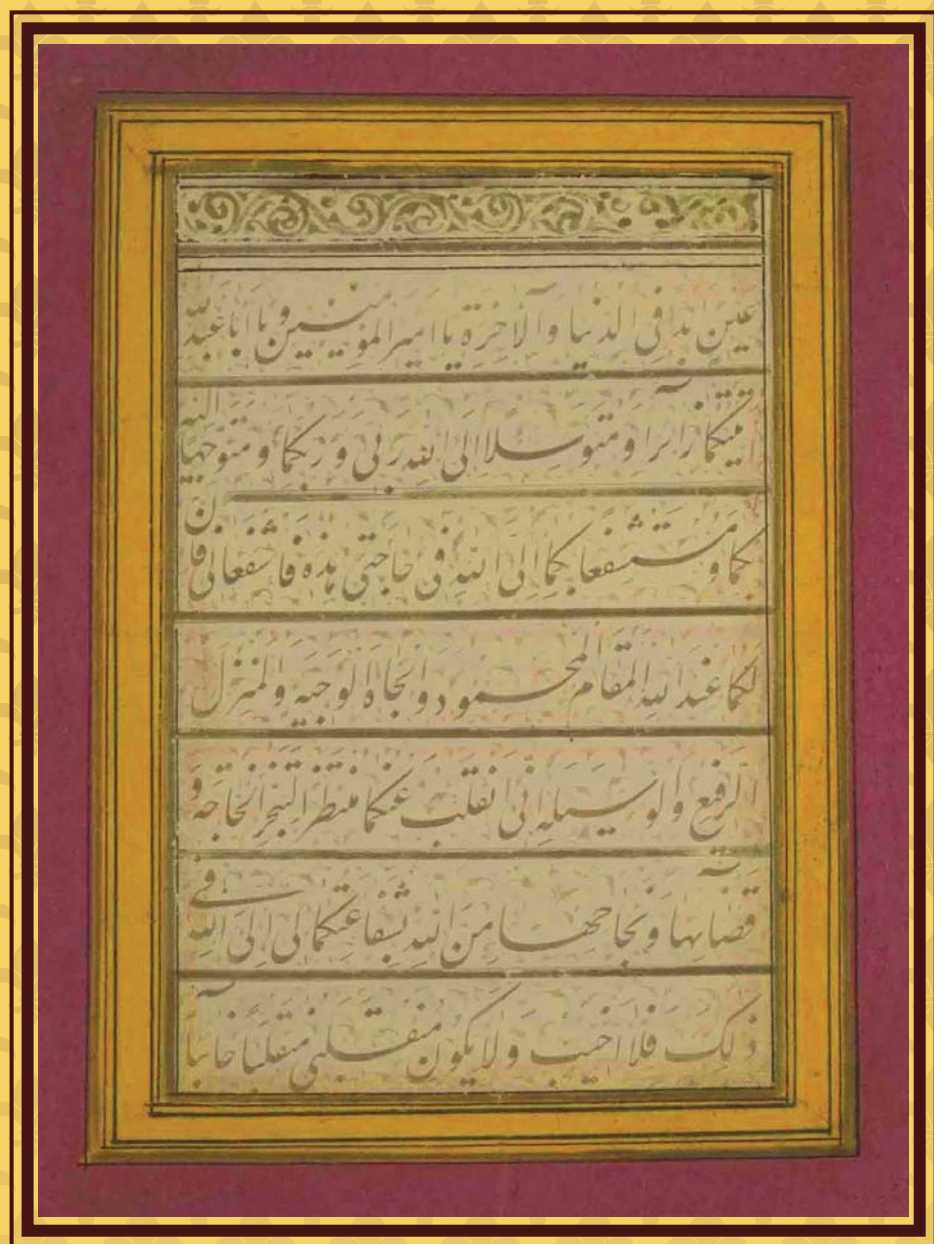

جمع دکان البعم و لا اله الا الله
سائلای عینی و عین کرمی و کسب نی کانی ما لای کهنی سواک
فانک الکافی لاکافی سواک و معنی سراج لامضج
سواک و معنی لامعیش سواک و جار لا جار سواک
حاکم مریکین جاوه سواک و معنی سه سواک فمصر
السواک مضریه و ملجا و هالی غیرک و منجا مرن
مخلوق غیرک فانت لقی و رجالی و معنی سوری و غیر
و ملجاری و منجاری فیک استفتح و یک استفتح و غیر

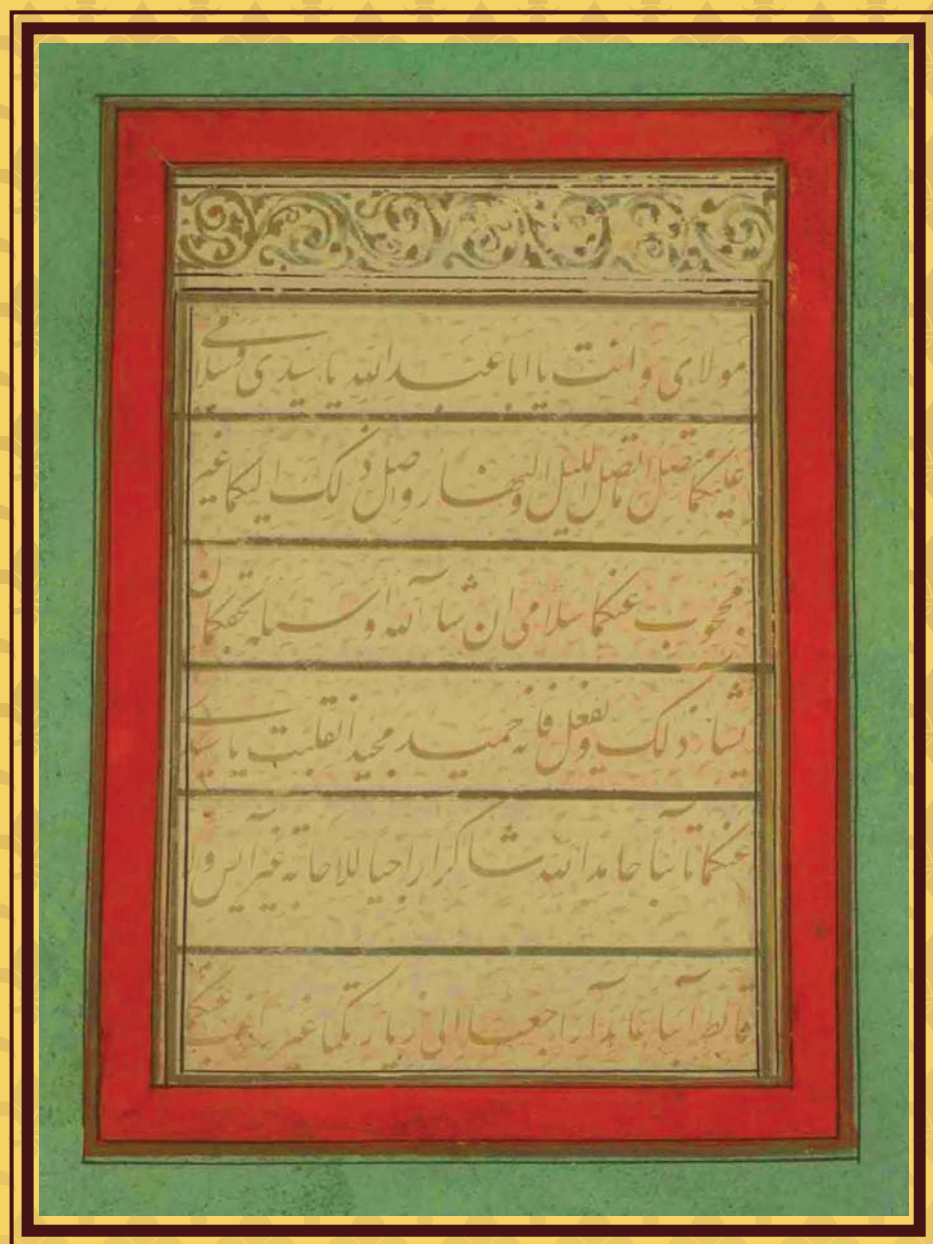
وال محمد اوجه اليك والول اسع فاسلك
الله يا الله فلك الحمد ولك الشكر ولك
المشكى انت المستعان يا الله يحي محمد
وال محمد ان تصلى على محمد وال محمد وان تكشف عني
عمي وعمي وكرمي وكرمي في مصفامي بذا كما كشفت عني
نعمه ونعمه وكرمه وكرمه في مصفامي بذا كما كشفت عني
كشفت عنه وفتح عني كما فحمت عنه وكشفت عني كما

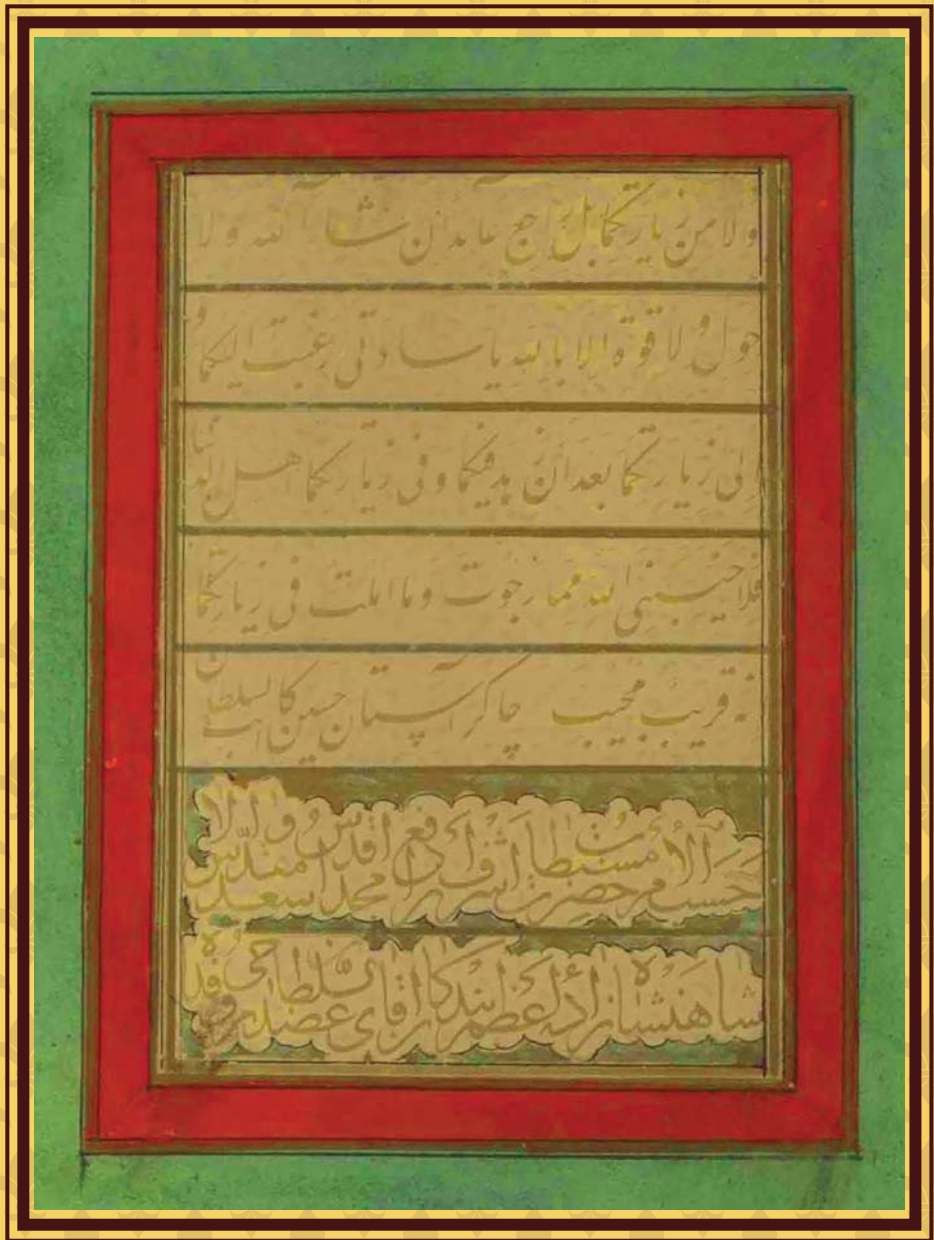

عین بدنی دنیا و الآخرة یا امیر المؤمنین یا ابا عبد
الله میکازیر او متوسل الی الله ربی و زکما و متوجهیا
کما و شفاعت کما الی الله فی حاجتی بده فاشفعالی
لکما عند الله المقام محمود و بجاه الوجیه و المنزل
الرفع و لو یسئله فی القلب عنک منظر البصر الخاجه
قصاها و بجاه من الله شفاعت کما الی الله
ذکک فلا خیب و لا یكون منقلا خاسبا

خاسته را کیون منتبلی منقلباً راجحاً مقلحاً مبحجاً مستحجاباً
 فی تقصای جمع جوابی و تشغالی الی اللہ العلی
 ماشاء اللہ لا حول ولا قوۃ الا باللہ مفوضاً امری الی
 اللہ علی طمئینی الی اللہ و متوکل علی اللہ اقول
 ماشاء اللہ و کفی سمع اللہ من عالیین الی و اللہ و و لکم یا
 نبی ماشاء اللہ انی کان ما لم یشاء لم ین لا حول ولا
 قوۃ الا باللہ استودعکما اللہ و لاجلہ اللہ
 احمد منی الیکما انصرفنا تسبیحاً الی امیر المؤمنین

موجز المقالات

دروس من زيارة أبي الفضل العباس عليه السلام

آية الله الشيخ مرتضى فرج بور

الخلاصة

المقال عبارة عن سبر غور في زيارة أبي الفضل العباس عليه السلام التي رويت عن الإمام الصادق عليه السلام بسند معتبر، وتحظى بمكانة خاصة من بين الزيارات التي وردت في حق أولاد وأحفاد الأئمة. بدأ الكاتب مقاله بدراسة أهمية محتوى الزيارات وضرورة الالتفات إليها أكثر من ذي قبل، وعدها من الخزائن التي لم تحظ بالاهتمام اللازم ولم تكتشف حتى الآن ولم تستخرج حقائقها ومعارفها. على أن فيما يخص زيارة أبي الفضل العباس يُذكر أن العتبة العباسية سبق وأن نشرت ملزمة تناولت في الأكثر شرح الجوانب الأدبية والمعاني الظاهرية والألفاظ لهذه الزيارة، وذلك بعد تدوين الدروس المزبورة بسنوات وقبل نشره بقليل، لكنها لم تتعرض للأبعاد العقائدية ومعارف الزيارة.

المفردات الأساسية: الإمام الحسين عليه السلام، زيارة أبي الفضل العباس عليه السلام، الزيارات، كربلاء.

الإمام الحسين عليه السلام في منظومة (علي نامه)

حرب الجَمَل (الناكثين)

حسين شهسوارى

الخلاصة

علي نامه واحدة من المنظومات الشعرية القديمة الواصلة إلينا من القرن الخامس الهجري (٤٨٢ هـ)، نظمها الشاعر المفكر المتخلص. كعادة الشعراء الفرس. بلقب (ربيع)، وهي تنحو في أسلوبها منحى شاهنامه الفردوسي، وتتألف من ١١٢٢٠ بيتاً من بحر المتقارب، تناول فيها بطولات إمام المتقين الإمام علي عليه السلام، ووقائع حروب صدر الإسلام وفترة الخلافة الظاهرية لذلك الإمام عليه السلام التي استمرت أربع سنوات وأشهرًا قليلة. وهذه المنظومة بأسلوبها القديم تعتبر أول تجارب الشعر الحماسي الشيعي الإمامي الاثني عشري، وتكتسب أهميتها من جهة دلالتها على عمق تاريخ الملاحم الشيعية، كما تحظى بالأهمية

لاشتمالها على نوادر المفردات والتراكيب اللغوية الفارسية القديمة. وقد بقيت هذه المنظومة مجهولة تعاني من الإهمال والنسيان ولم تشر إليها كتب التاريخ الأدبي الفارسي. تتضمن هذه الملحمة العديد من المفردات والتراكيب النادرة التي قلما يتيسر العثور على أمثالها في المعاجم والموسوعات اللغوية. يتناول هذا المقال أحد أقسام المنظومة، وهو القسم الذي يتضمّن وقائع تواجد سيّد الشهداء الإمام أبو عبد الله الحسين (عليه السلام) إلى جانب أبيه مولى الموحّدين الإمام أمير المؤمنين (عليه السلام) في حرب الجمل (قتال الناكثين) في السنة ٣٦ هـ.

المفردات الأساسية: علي نامه، علي بن أبي طالب (عليه السلام)، الحسين بن علي (عليه السلام)، الشيعة، ربيع، حرب الجمل، النسخ الخطية، الأدب الفارسي.

مواجهة الإمام الحسين عليه السلام لتيار السب واللعن

فاطمة رحمتي / روح الله متوليان

الخلاصة

للسب تاريخ يمتد بامتداد تاريخ العرب منذ الجاهلية وحتى بعد الإسلام، بحيث أصبح يعني كل كلام قبيح يُطلق تجاه شخص آخر. وقد اتفق الجميع من الرسول وعلما الشيعة والسنة على قبح السب، ونهوا أتباعهم عن السب وأكّدوا على ذلك. جلّ التقارير التاريخية أكّدت على أن الأمويين وبخاصة معاوية هم من مؤسسي ظاهرة لعن وسب الأئمة كسنة شرعية في تاريخ الإسلام. أمّا الأئمة فقد استخدموا اللعن في الموارد التي رأوا الإسلام فيها عرضة للخطر. وقد تناول هذا المقال دراسة مواجهة الإمام الحسين لذلك التيار الذي كان حاضراً في عهده.

المفردات الأساسية: الإمام الحسين (عليه السلام)، السب واللعن، بني أمية.

الإرشاد والهداية في قيام عاشوراء والإمام المهدي عليه السلام

فاطمة حسيني رحمت آباد

الخلاصة

من البحوث المهمة فيما يخص الأئمة المعصومين (عليهم السلام) هو موضوع عاشوراء وقيام الإمام المهدي (عليه السلام)، فقد تعرّض هذان الموضوعان لهجمات من داخل المذهب أحياناً ومن خارجه أحياناً أخرى. المستشرقون الغربيون الذين تدارسوا التشيع وحلّوه اعتبروا عاشوراء الجناح الأحمر والمهدوية الجناح الأخضر، وهما سرفاعلية التشيع وبقائه، فهّموا للنيل من هذين العقيدتين، لذلك يعدّ التأمل في هذين المسألتين أمراً مهماً. عاشوراء مدرسة تصنع الانسانية وتهبىء الأرضية لقيام المهدي، وتصدق مبادئها على مباني قيام المهدي. من دروس عاشوراء التي تعد مبنياً لقيام المهدي هو درس الهداية والإرشاد والسعي لإنقاذ البشرية من الضلالة. تناول هذا المقال في البداية الجوانب المختلفة للهداية من المنظور القرآني ثم تناول كيفية تحقيقها في أي قيام أو نهضة أخرى.

المفردات الأساسية: عاشوراء، المهدوية، الهداية، سيرة أهل البيت (عليهم السلام)، الإمام الحسين (عليه السلام).

كربلاء

مصطفى أوز/ ترجمة: عبدالله دودانكه

الخلاصة

كربلاء ثاني أهم مدينة دينية بعد النجف في العراق. أهمية هذه المدينة تنشأ من كونها المحلّ الذي استشهد فيه الإمام الحسين عليه السلام وبعض أعضاء عائلته في العاشر من محرم عام ٦١ من الهجرة بيد الأمويين. من المحتمل أنّ مفردة كربلاء ذات أصل أكدي وتتلفظ في الأزمنة القديمة (كاربالاتو) وتعني القبعة الحادة. أو العربية من (كور بابل) وتعني أطراف بابل، ومن المحتمل أن يكون أصلها (كربله) أي رخاوة في الأرض تنفذ فيها القدمان، ويقال: جاء يمشي مكربلاً، فيجوز على هذا أن تكون أرض هذا الموضوع رخوة بحيث تغط القدمان فيها لرخوتها. هذه القبعة باعتبارها تضمّ مرقد الإمام الحسين عليه السلام وأنصاره في مهوى لمئات آلاف من الزوار الشيعة كل سنة ومن أقصى نقاط العالم. وهذا المقال ترجمة لمدخل (كربلاء) من موسوعة الإسلام باللغة التركية الاسطنبولية، وهو في حقيقته يعكس وجهة نظر أهل السنة الأتراك بشكل رسمي فيما يخص الإمام الحسين وكربلاء.

المفردات الأساسية: الإمام الحسين عليه السلام، كربلاء، جغرافيا كربلاء، تاريخ كربلاء وعاشوراء.

مقتطفات من كتاب دعوة الحسينية

(خطب آية الله محمد رضا كلباسي في تقرير وتحليل حادثة كربلاء)

الدكتور عبد الجواد فلاطوري

الخلاصة

آية الله الحاج ميرزا رضا الكلباسي من العلماء الاتقياء والفقهاء المعروفين والوعاظ البارزين وشخصية رفيعة في القرن الثالث عشر من الهجرة في مدينة اصفهان. وما تقرأونه في هذا المقال عبارة عن مقتطفات لامعة من الرؤية التحليلية لحادثة عاشوراء دؤنت قبل سبعين عاماً تقريباً. وقد نقلت هذه الرؤية في (رساله راهنماي دين) كذلك. وكلا الأثرين تقارير للمرحوم البروفسور عبد الجواد فلاطوري أثناء دراسته في الحوزة العلمية في مشهد، وقد تابعها حتى نشرت. ويمكن أن يقال إنّ هذا النمط من التفكير والتحليل قد أثر في تفكير المرحوم فلاطوري، بحيث فغلت ذهنه وجعلته يشعر بأنّ هذا النمط من التبليغ هو الأكثر ايقاعاً من الطرائق التقليدية للتعريف بالإسلام، الأمر الذي جزه إلى البلاد الغربية.

المفردات الأساسية: الإمام الحسين عليه السلام، الميرزا رضا الكلباسي، دعوة الحسينية، كربلاء، عاشوراء.

نقاط من آلاف من النقاط

مهدي سليمانى آشتياني

الخلاصة

ألف الشيخ عباس القمي (مفاتيح الجنان) للأعمال والأدعية والزيارات، وقد حظى بصيت قل نظيره. لكن مؤلف هذه الخزينة قد ألف مجموعة قيمة أخرى، اختصت في الأساس بالزيارات، ويمكن وصفها بأنها كتاب المزارات. لكنه لم يحظ بما حظى به كتاب (مفاتيح الجنان). وهو كتاب (هدية الزائر وبهجة الناظرين) وقد سعى المؤلف في هذا الكتاب أن يقلل الأصح من الآداب والأدعية والزيارات وأن يتجنب نقل المواضيع التي لا أساس لها من الصحة. لقد نظم الزيارات على أساس مناطق الزيارة، بحيث يتسنى للزائر أن يقوم بهذه الزيارات وفق ما رتبته المؤلف في طريقه إلى أماكن الزيارة. كما دون مواقع وأماكن الزيارة في عهده، وقد حوت تقاريره عن مواقع الزيارات تقارير ثمينة جداً. وفي هذا المقال تناول الكاتب نقاطاً يمكن استلهاها من زيارة سيد الشهداء عليه السلام، أخذها من (هدية الزائر وبهجة الناظرين).
المفردات الأساسية: الحاج الشيخ عباس القمي، مفاتيح الجنان، هدية الزائر وبهجة الناظرين، الإمام الحسين عليه السلام.

نسيم الهداية،

تقرير عن هداية أولي الألباب ببركة الشعائر الحسينية عليهم السلام

ترجمة وتلخيص: عبد الحسين طالعي

الخلاصة

ليسوا قليلين أولئك الذين اهتموا وأسلموا بمجرد سماعهم الحوادث التي حصلت للإمام الحسين عليه السلام وأهل بيته في صحراء كربلاء. كتاب (نفحات الهداية: مستبصرون ببركة الإمام الحسين عليه السلام) تضمن كلمات مجموعة من أولئك الذين اهتموا ببركة سيد الشهداء. وقد ورد في هذا الكتاب كلمات ٣٥ شخصاً منهم بخلفيات فكرية مختلفة (مسيحية وهندية وغيرها). هذا المقال تقرير عن اهتداء هؤلاء ببركة الشعائر الحسينية بناء على الكتاب المزبور الذي هو من تأليف ياسر الصالحي.
المفردات الأساسية: الإمام الحسين عليه السلام، نفحات الهداية، الإسلام، كربلاء، المستبصرون، ياسر الصالحي.

سيرة حياة الاستاذ الدكتور السيد سلمان هادي آل طعمة

علي أكبر صفري

الخلاصة

السيد سلمان هادي آل طعمة من الشخصيات العراقية الثقافية والأدبية المعاصرة، اقترن اسمه بثقافة وتاريخ مدينة كربلاء. مضى أكثر من ستين عام منذ أن نشر أول مجموعة شعرية له عام

١٣٧٣ ق، وهو ما زال يبحث ويحقق ويكتب في موضوع كربلاء. حصيلة عمره هي موسوعة ورد فيها تاريخ حرم أبي عبد الله الحسين عليه السلام وأبي الفضل العباس عليه السلام، وشخصيات وصناعات وآداب وثقافة وجغرافية كربلاء. في بداية هذا المقال إشارة إلى سيرة هذا الاستاذ وفي نهايته سرد لمؤلفاته (المطبوعة وغير المطبوعة).

المفردات الأساسية: الإمام الحسين عليه السلام، السيد سلمان آل طعمة، كربلاء، الشخصيات العراقية المعاصرة.

التعرّف على نسخ (مختارنامه) في خزينة مخطوطات مجلس الشورى مع التأكيد على مختارنامه ابن حسام واعظ هروي

إلهام بادينلو

الخلاصة

نظم (روضة المجاهدين) أو نثر (مختارنامه) نثر مثنوي لعطاء الله بن حسام واعظ هروي، من الوعاظ الشيعة في القرن العاشر من الهجرة. اختص هذا التأليف بسرد مجريات وحوادث قيام مختار بن أبي عبيدة الثقفي، ودون في العصر الصفوي. ووفقاً لما جاء في فهرست المخطوطات الإيرانية (دنا) هناك نسخ خطية كثيرة في مكتبات عديدة، منها خمس نسخ موجودة في خزينة الكتب الخطية لمكتبة ومتحف مركز الوثائق التابع لمجلس الشورى الإسلامي في إيران. وفي هذا المقال تعريف بجميع النسخ الخطية التي تحمل عنوان (مختارنامه) أو (روضة المجاهدين) المأثورة عن واعظ هروي والموجودة في مكتبة مركز وثائق مجلس الشورى الإسلامي.

المفردات الأساسية: روضة المجاهدين، مختارنامه، عطا الله بن حسام واعظ هروي، قيام المختار الثقفي، الإمام الحسين عليه السلام.

فهرس النسخ الخطية والحجرية ذات الصلة بالإمام الحسين عليه السلام في مكتبة جامعة الشهيد مطهري (سبهسالار)

سارا انيسي

الخلاصة

تحظى المكتبة المركزية لجامعة الشهيد مطهري (سبهسالار) بموقع خاص في مجال العلم والثقافة في البلاد؛ وذلك لما تضم من أربعة آلاف ومائتي نسخة خطية وما يقرب م أربعة آلاف مجلد من النسخ الحجرية والرصاصية. وقد أقدمت معاونية البحوث في الجامعة على التعريف بمجموعة من الأعمال ذات الصلة بسيد الشهداء عليه السلام ودوّنت معلوماتها الأساسية وهي: العنوان، والمؤلف، وسنة التأليف، واللغة، والكاتب، وسنة الكتابة، وعدد الصفحات، والرقم المثبت لها كنسخة خطية، ورّبتها ترتيباً الفبائياً وفق العنوان والمؤلف والكاتب والنشر. وأردت صاحبة هذا المقال فهرسين أحدهما للنسخ الخطية، وثانيهما للنسخ الحجرية من الأعمال ذات الصلة بالإمام الحسين عليه السلام من النسخ الموجودة في خزينة مكتبة جامعة الشهيد مطهري (سبهسالار).

المفردات الأساسية: مكتبة الشهيد مطهري، الطبعة الحجرية، النسخ الخطية، الإمام الحسين عليه السلام.

الجديد من بيليوغرافيا الكتب والمقالات الواردة في الإمام الحسين عليه السلام

السيد محمد موسوي

الخلاصة

المقال عبارة عن بحث في الشبكة العنكبوتية لاستكشاف آخر الآثار والأعمال المنشورة في الإمام الحسين عليه السلام. فهو بحث ميداني اعتمد الكلمات الرئيسية ذات الصلة بشخصية الإمام أبي عبدالله الحسين عليه السلام. تمّ سرد ٢٢٢ عنوان كتاب، واختار الكاتب ١٠٠ منها لتوصيفها، وسرد ١٢٢ عنوان بنحو إجمالي. ترتيب هذه البيليوغرافيا تمّ وفق سنة النشر ومن القديم إلى الجديد (من شهر مهر عام ١٣٩٣ وحتى شهر ارديهشت من عام ١٣٩٤ هـ.ش). كما تضمّن المقال سرداً أجمالياً للمقالات المنشورة في الإمام الحسين وأهل بيته في نفس الفترة.

المفردات الأساسية: الإمام الحسين عليه السلام، بيليوغرافيا، عاشوراء، كربلاء، المقالات الحسينية.

منتخت رسائل ماجستير ذات الصلة بالإمام الحسين عليه السلام في الجامعات الإيرانية

فاطمة يزدان بناه / راضية سليمان

الخلاصة

هذا المنتخب يشمل ٢٢١ رسالة تخرج ماجستير في جامعات ايران، مواضيعها الإمام الحسين عليه السلام أو كربلاء أو قيام عاشوراء أو الشخصيات ذات الصلة بهذا الإمام. وقد تناولت جوانب مختلفة من هذه المواضيع مثل: الجوانب الأخلاقية والسياسية والعلمية والأدبية وما شابه. في هذا المقال ورد سرد للطالب صاحب الرسالة وعنوان الرسالة واسم الاستاذ المشرف والمساعد واسم الجامعة والمدينة وسنة المناقشة. كما ورد لكل رسالة توصيف مختصر تضمّن تلخيصاً لمحتواها. ومن المسلمّ به أنّ الرسائل المدوّنة في هذه المواضيع، سواء في ايران أو خارجه، هي أكثر بكثير ممّا أوردته صاحبنا المقال هنا، نأمل أن يتسنى لنا درجها في الأعداد المقبلة.

المفردات الأساسية: الإمام الحسين عليه السلام، عاشوراء، كربلاء، الرسائل، الماجستير.

تحفة الأبرار

شرح على دعاء الإمام الحسين عليه السلام يوم عرفة

الخلاصة

في إحدى سفراته إلى الحجّ قرأ الإمام الحسين عليه السلام يوم عرفة أي التاسع من ذي الحجة وعلى أرض عرفات دعاء بمضامين رفيعة وعرفانية وبأدب فاخر. من المفرح أنّ هذا الدعاء قد ورد في كتب الأدعية التي وصلتنا. همّ بعض من الكتاب بشرح وتوضيح هذا الدعاء. في القرن الحادي عشر من الهجرة أعدّ شمس الدين حسين بن محمد الشيرازي نسخة جميلة وبخط فاخر ومشكّل منه، ثمّ شرح جملاته

بين أسطره وفي حواشيه. وفي الوقت ذاته قام أحد الفضلاء الشيعة في مكة المكرمة والذي يُدعى شيخ مصطفى قاري تبريزي بتدوين هذا الشرح ثم قام بقراءته عند الشارح لتتبلور النسخة النهائية لهذا التأليف عام ١٠٦٤ ق. وصلتنا نسختان من هذا الشرح، أحدهما هو الشكل البدائي للشرح وقبل تدوينه، موجود في مكتبة آية الله المرعشي رحمه الله. وثانيهما المدون من هذا الشرح، وقد حفظت نسخة منه في مكتبة مجلس الشورى.

المفردات الأساسية: الإمام الحسين عليه السلام، دعاء عرفة، تحفة الأبرار، ذخائر الحرمين الشريفين.

ترجيع بند

شعري لميلاد أبي عبد الله الحسين عليه السلام

ميرزا حسين نوري طبرسي / تصحيح: عبد الحسين طاعي

الخلاصة

للعامة المحدث النوري ديوان باسم (المولودية) أشير إليه في موسوعة (مكارم الآثار). توجد منه نسخة خطية هي الوحيدة في مكتبة مدرسة آية الله الكلبايكاني في قم برقم (٢٧/٧٨). الرسالة الخامسة منها تشمل ترجيع بند ولادة الإمام الحسين عليه السلام. وهذا الشعر هو الأول الذي سرده في عشرة مقاطع (في كل مقطع عشرة بيوت). وقد كانت هذه النسخة ضمن المجموعة التي كان يمتلكها المرحوم السيد محمد الجزائري، دوت بعض الإيضاحات القصيرة حولها بتاريخ ١٦ جمادى الآخرة عام ١٣٧٢. وقد نشر هذا الترجيع بند لأول مرة من خلال هذا المقال.

المفردات الأساسية: الإمام الحسين عليه السلام، المحدث النوري، المولودية، شعر عاشوراء، آداب عاشورائية.

مثنوي في تضحيات الإمام الحسين عليه السلام في كربلاء

الحكيم المولى محمد الهيدجي

الخلاصة

كان الحكيم الهيدجي من العلماء البارزين والفلاسفة والعرفاء المعروفين في الحوزة العلمية في طهران. من أعماله: (شرح منظومة حاجي ملاهادي سبزواري) و (رسالة دخانية) و (كشكول هيدجي) و (دانشنامه) و (ديوان فارسي و تركي). ما ورد في هذا المقال هو أشعار منتخبة من ديوانه الفارسي، حيث وردت أشعاره في تضحيات وإيثار بعض الصديقين من أصحاب أبي عبد الله الحسين عليه السلام وبخاصة الحربين يزيد الرياحي وعابس بن شبيب وحبيب بن مظاهر رضوان الله تعالى عليهم، ومنشودة بنمط مثنوي.

المفردات الأساسية: الإمام الحسين عليه السلام، الحكيم الهيدجي، الشعر العاشورائي، أدبيات عاشورائية.

قصيدة غزل مقدّمة لتراب قدم الحسين عليه السلام

إحسان الله شكراللهي الطالقاني

الخلاصة

إنّها قصيدة غزلية في ٦٦ بيت، انشدت قبل عامين في مراسم عصر عاشوراء وسط دموع وبكاء المعزين في ذكرى مقتل الحسين في مدينة الشاعر طالقان، وانشدت كذلك في محافل أخرى مثل مكتب التراث المكتوب بحضور اساتذة والمعاون الثقافي لوزير الثقافة والإرشاد الإسلامي، وكانت موضع إقبال الحاضرين، نشرها هنا لتعم الفائدة.

المفردات الأساسية: الإمام الحسين عليه السلام، أدبيات عاشوراء، قصيدة غزل، عاشوراء.

مخطوطة نفيسة (مرقّع) من زيارة عاشوراء ودعاء علقمة في مكتبة ومتحف مركز الوثائق التابع لمجلس الشورى الإسلامي

حسين متقي

الخلاصة

زيارة عاشوراء من جملة الأدعية التي أكدت كلمات وسيرة أهل البيت على الدوام على قراءتها. إنّها صحيفة مختصرة لكتّابها كاملة ومفيدة في مجال التعرّف على الإسلام ونظرية المعرفة ومعرفة أصل الإمامة وعلم الاجتماع. وقد عرّف الإنسان في هذه الزيارة بأعلى مضامين المعارف الإلهية فيما يخص معرفة المعصومين وبخاصة الإمام الحسين، وكذلك معرفة العلاقة الوجودية بين الناس والأئمة، كما تضمّنت ما على الشيعي الحقيقي والمعزّي الصادق من وظائف تجاه الإمام الحسين وقيامه. في بداية هذا المقال تعرّض الكاتب إلى موضوع فضائل وثمرات زيارة عاشوراء ثمّ أورد مرقّعاً نفيساً لزيارة عاشوراء موجوداً في مكتبة مجلس الشورى برواية علقمة بن محمد الحضرمي الكوفي ضمن مجموعة مهدية من قبل محمد علي كريم زاده تبريزي، وكتبها حسين كاتب السلطان الشيرازي، نشرت صورة لها في هذا المقال.

المفردات الأساسية: زيارة عاشوراء، نسخة خطية، مرقّع، مكتبة مجلس الشورى الإسلامي، الإمام الحسين عليه السلام.

Ode Lyrics Dedicated to Imam Hussain (a.s.)

Ehsānullah Shukrullahī Tāliqānī

Abstract

Two years ago, 66-line ode lyrics were composed in agony and tears of grief at a mourning ceremony on the day of 'Ashūrā. They were also recited at the same night in a similar gathering by fellow poets from the city of Tāleqān for the same occasion. And a couple of days later, they were read out and admired in a meeting at the office for written heritage at the presence of a number of elites as well as Iran's deputy minister of Culture and Islamic Guidance. Now, we intend to publish the lyrics once again here as this edition of the journal is dedicated to Abā 'Abdullah al-Hussain (a.s.).

Keywords: Imam Hussain (a.s.), 'Ashūrā literature, ode lyrics, 'Ashūrā.

Precious Muraqqa' on Ziyārat 'Ashūrā and Du'ā 'Alqama in the Library, Museum and Document Center of Iran Parliament

Hossein Mottaqi

Abstract

Ziyārat 'Ashūrā is a prayer which has been traditionally recommended by Ahl al-Bayt (a.s.) to be recited frequently. Although this Ziyārat-nāmeḥ (pilgrim's prayer) is a short text, it is comprehensive and practical from the viewpoints of Islamology, gnosiology, Imamology, sociology and anthropology. By virtue of this prayer, one can become familiar with the greatest themes of Divine teachings in order to get to know A'imma Ma'sūmīn (Prophet's infallible descendants) in particular Imam Hussain (a.s.). Moreover, not only can he find out about the relations between people and A'imma AS) as well as the anthropological issues, but also he can get acquainted with the duties a real Shia and a faithful mourner should undertake before Imam Hussain (a.s.) and his movement. In follow-up to a brief introduction about the virtues and impacts of Ziyārat 'Ashūrā, this survey is to present a precious calligraphic Muraqqa' of this prayer, available in Iran's Parliament Library. It has been narrated by 'Alqama b. Muhammad Ḥaḍramī, offered as a gift by Muhammad 'Ali Karīmzādeh and scribed by Hussain Kātib al-Sultan Shīrāzī in a facsimile edition.

Keywords: Ziyārat 'Ashūrā, manuscript, Muraqqa', Iran's Parliament Library, Imam Hussain (a.s.).

Refrain for Hazrat Aba ‘Abdullah al-Hussain’s (a.s.) Birthday Anniversary

Mīrzā Hossein Nūrī Tabarsī

Corrected by ‘Abd al-Hossein Tālī’ī

Abstract

‘Allameh Muhaddith Nūrī’s Divan (poetry) is referred to as al-Mowlūdiyyah in the encyclopedia of Makārim al-Āthār. Its only manuscript which is being kept in the library of Ayatollah Gulpaigani Religious School Mss. No. 27/78 (treatise V) contains a refrain on Hazrat Imam Hussain’s (a.s.) birthday anniversary. This refrain is the first ever poem which Muhaddith Nūrī has composed in eleven stanzas. This manuscript has once been included in a collection which was, for some time, owned by late Sayyid Muhammad Jazāyirī. A brief explanation has been given about it on 16th of Jamadi al-Ukhrā 1372 AH. This very refrain is published here in this article for the first time.

Keywords: Imam Hussain (a.s.), Muhaddith Nūrī, al-Mowlūdiyyah, ‘Ashūrā poems, ‘Ashūrā literature.

Masnavi on Sacrifice of Hussain’s (a.s.) Devotees in Karbala

Hakīm Hīdajī

Abstract

Hakīm Hīdajī was a prominent scholar, philosopher and a renowned mystic in Howza ‘Ilmiyyah (seminary) of Tehran. Manzūmeh Hājī Mullā Hādī Sabziwārī, Risāla Dukhāniyyah, Kashkūl Hīdajī, Dānishnāmeḥ as well as his Persian and Turkish Diwān (poetry) are among his works. What will be read in this article are as a matter of fact the selected poems from his Persian Diwān which have been composed in Masnavi style (rhyming couplets) to shed light on the sacrifice and devotion of Hazrat Abā ‘Abdullah b. al-Hussain’s (a.s.) faithful companions such as Hurr b. Yazīd Riyāhī, ‘Ābis b. Shuayb and Habīb b. Mazāhir.

Keywords: Imam Hussain (a.s.), Hakīm Hīdajī, ‘Ashūrā poems, ‘Ashūrā literature.

linked to the Imam (a.s.) have been analyzed from different aspects: ethically, politically, scenically, literarily, etc. They were written for Master's degree at universities all around the country. The students' names, the subject matters, supervisors' and advisors' names, names of the universities, cities and years of thesis defense are all referred to in this study. Moreover, the gist of the issues under discussion in theses will be provided for further information. Beyond doubt, the number of theses written about Imam Hussain (a.s.) in Iran and abroad is much more than this. Other theses will hopefully be introduced in next editions of this journal in future.

Keywords: Imam Hussain (a.s.), 'Ashūrā, Karbalā, theses, master's level.

Tuhfat al-Abrār, Interpretation of Imam Hussain's (a.s.) Du'ā on Day of 'Arafah

Abstract

It was during one of his Hajj pilgrimage when Hazrat Sayyid al-Shuhadā (a.s.) recited a du'ā (prayer), on the plain of Arafat, with great and mystical themes and an excellent literary style. Fortunately, the text of this prayer can be found in prayer books and is at everyone's disposal. A group of writers have made attempts to interpret it. In the eleventh century, Shams al-Dīn Hussain b. Shīrāzī initially prepared an exquisite copy of the du'ā in a calligraphic style with complete grammatical inflection. And afterwards, he wrote down the explanation of the sentences between the lines and along the margins. At the same time, a learned Shia scholar in Mecca known as Sheikh Mustafā Qārī Tabrīzī compiled those comments and then read the outcome for a commentator [for verification] before it gets finalized as a book in 1064 AH. There are currently two manuscripts from the commentary; one is available in Ayatollah Mar'ashi's library in the original form and the other copy is being kept in the Parliament Library in a compiled form.

Keywords: Imam Hussain (a.s.), Du'ā 'Arafa, Tuhfat al-Abrār, Dhakhāir al-Haramayn al-Sharifayn.

lithographic books, information including their titles, writers, scribes and publication is given in an alphabetical order. This article is to provide a list of the works on Hazrat Imam Hussain (a.s.), available in the library of Shahid Motahari University (Sepahsālār) in two separate parts of manuscripts and lithographs.

Keywords: Library of Shahid Motahari University (Sepahsālār), lithographic books, manuscripts, Imam Hussain (a.s.).

Newly-published Books and Articles about Imam Hussain (a.s.)

Sayyid Muhammad Mūsawī

Abstract

With research into a number of websites, newly-published works about Imam Hussain (a.s.) have been detected and shown in this study. The scope of the research was limited to the keywords concerning Abā Abdullāh al-Hussain's (a.s.) characteristics. 222 books have been listed and introduced in this bibliography, 100 of which were selected to be described in detail while the rest were only mentioned in belief. This bibliography has been organized in a chronological order and according to the year of their publication from old to new (from September 2014 to April 2015). Next, a brief report will be put forth about a number of published articles on Hazrat Imam Hussain (a.s.) and his family members (a.s.) from September 2014 to April 2015.

Keywords: Imam Hussain (a.s.), bibliography, 'Ashūrā, Karbalā, articles on Imam Hussain (a.s.).

Excerpts from Theses on Imam Hussain (a.s.) At master's degree level in universities across Iran

Fātemeh Yazdān Panāh/Rāziyeh Suleimānī

Abstract

221 theses which mainly concentrate on subjects such as Hazrat Imam Hussain (a.s.), Karbalā, the Movement of 'Ashūrā and individuals

Codicology of “Mukhtār-nāmeḥ” Manuscripts in Iran’s Parliament Library with Emphasis on Mukhtār-nāmeḥ by b. Hisām Wā’i Hirawī

Elhām Bādinloo

Abstract

Rawḍat al-Mujāhidīn in poetry or Mukhtār-nāmeḥ in prose, written by ‘Atāullah b. Hisām Wā’iḥ Hirawī who was a Shia preacher in the tenth century AH, is in fact in rhymed prose composed in description of the Uprising of Mukhtār b. Abi ‘Ubayda Thaqafī during the Safavid. As indicated in the Catalog of Iran’s Manuscripts, known as DENA, a large number of manuscripts have been identified for Mukhtār-nāmeḥ in various libraries so far, five of which are available in the Library, Museum and Document Center of Iran Parliament. The present research is to introduce all manuscripts with the title of Mukhtār-nāmeḥ and Rawḍat al-Mujāhidīn by Wā’iḥ Hirawī existing in the Library, Museum and Document Center of Iran Parliament.

Keywords: Rawḍat al-Mujāhidīn, Mukhtār-nāmeḥ, ‘Atāullah b. Hisām Wā’iḥ Hirawī, the Uprising of Mukhtār Thaqafī, Imam Hussain (a.s.).

A Catalog of Manuscripts and Lithographic Books on Imam Hussain (a.s.) in the Library of Shahid Motahari University (Sepahsālār)

Sārā Anīsī

Abstract

With 4,200 manuscripts a long with around 4000 lithographic books and those printed with moveable metal type, the central library of Shahid Motahari University (Sepahsālār) has gained considerable prestige in the scientific and cultural domain across the country. The university’s research department has identified all works relating to Hazrat Sayyid al-Shuhadā (a.s.) and provided key information about the titles, authors, date of publication, language, scribes, date of creation, number of pages and registration numbers of manuscripts. And likewise, concerning the

about the tragic events which happened to Imam Hussain (a.s.) and his household in the desert of Karbalā. A collection of statements by those who have found their right way thanks to their familiarity with Hazrat Sayyid al-Shuhadā can be seen in *Nafahāt al-Hidāyat Mustabsirīn bi Barakat al-Imam Hussain (a.s.)*. Among 35 insightful individuals enumerated in this book, there are individuals with different ideological background, from those with non-Shia tendencies to Christians and Hindus. This study provides a report about the guidance of a group of insightful individuals thanks to rituals for Imam Hussain (a.s.), as shown in *Nafahāt al-Hidāyat* written by Yāsir al-Sālihī.

Keywords: Imam Hussain (a.s.), *Nafahāt al-Hidāyat*, Islam, Karbalā, the insightful, Yāsir al-Sālihī.

Biography of Sayyid Salmān Hādī Āl Tu'mah

Ali Akbar Safarī

Abstract

Sayyid Salmān Hādī Āl Tu'mah is a top figure in Iraq's contemporary literature whose name and fame is intertwined with culture and history of the city of Karbalā. Since the publication of his first collection of poems in 1373 AH, he has been researching and writing about Karbalā for more than 60 years so far. His lifetime research achievement is in fact an encyclopedia which has mainly focused on the history of the shrines of Abā 'Abdullah al-Hussain (a.s.) and Abul Faḍl al-'Abbas (a.s.) and also on the city's figures, industries, literature, art and geography. The survey will first present a biography of the writer and then will introduce all his works (both published and unpublished).

Keywords: Imam Hussain (a.s.), Sayyid Salmān Āl Tu'mah, Karbalā, Iraq's contemporary figures.

A Few Points Out of Thousands

Mahdī Suleimānī Āshtiyānī

Abstract

Mafātīh al-Jinān, which is widely well-known, has been compiled by late Hāj Sheikh Abbās Qomi to include practices, du'ās (prayers) and Ziyārat (pilgrims' prayers). But the author of this precious work has also written yet another book which mainly consists of a variety of Ziyārat. In other words this book can be considered as his Mazār (collection of pilgrims' prayers). However, it has failed to win the same prestige that Mafātīh al-Jinān enjoys. The book is entitled Hediya al-Zāirīn wa Bahjat al-Nazirīn. Its author has not only tried his utmost to bring together perfect religious etiquettes, as well as the most authentic du'ās and Ziyārat but has also avoided inserting baseless information. In this book, the writer has come up with the Ziyārat based on the location of the pilgrimage sites so that a pilgrim can easily arrange his journey, choose his direction and find out about the districts nearby the sites. Furthermore, he has given reports about the geographic location of the pilgrimage sites in his time, providing invaluable information. The present study puts up some points about Ziyārat of Sayyid al-Shūhadā (a.s.), taken up from Hediya al-Zāirīn wa Bahjat al-Nazirīn.

Keywords: Hāj Sheikh Abbās Qomi, Mafātīh al-Jinān, Hediya al-Zāirīn wa Bahjat al-Nazirīn, Imam Hussain (a.s.).

Breeze of Guidance: A Report about Guidance of Insightful Individuals Thanks to Rituals for Imam Hussain (a.s.)

Translated and simplified by 'Abdulhussein Tāli'i

Abstract

There have not been certainly few people in the world who got familiar with the right path and converted to Islam after they read or heard

might have been adopted from the Arabic word ‘Kabale’ meaning ‘the feet sinking into soft ground’. Thanks to the existence of the holy shrine of Imam Hussain (a.s.) and his loyal companions, this city receives hundreds of thousands of pilgrims from all over the world every year. The present survey is actually the Persian translation of the entry of “Karbalā” from Turkish taken up from the Encyclopedia of Islam. It sheds light on the Sunni Turks’ look at Imam Hussain (a.s.) and Karbalā.

Keywords: Imam Hussain (a.s.), Karbalā, geography of Karbalā, history of Karbalā.

An Excerpt from Da’wat al-Hussainiyah (Transcription of Ayatollah Muhammad Reḍā Kalbāsī’s speeches in a report and analysis of the tragedy of Karbalā)

Dr. ‘Abdul Jawād Falātūrī

Abstract

Ayatollah Hāj Mirzā Reḍā Kalbāsī was a pious scholar, renowned Faqih (jurist), prominent preacher and well-known figure in Isfahan [central Iran] in the thirteenth century AH. What you read here in this article is in fact an excerpt from the precious book, Da’wat al-Hussainiyah which clearly reflects the analytical view towards the tragedy of Karbalā, prevailing nearly 70 years ago. The same outlook can be seen in the thesis of Rāhnemāye Dīn (Religion’s Guidance). Both were written by late professor ‘Abdul Jawād Falātūrī during his education in Howzah ‘Ilmiyyah (seminary) of Mashhad [northeastern Iran], revealing his perseverance for the publication of books. It seems that such an attitude had influenced late Falātūrī in a way that could not only activate his mind but also helped him to realize the need for the promotion of the religion much better than the traditional approach. It was the same understanding which took him to the West to introduce Islam through a new approach.

Keywords: Imam Hussain (a.s.), Mirzā Reḍā Kalbāsī, Da’wat al-Hussainiyah, ‘Abdul Jawād Falātūrī, Karbalā, ‘Ashūrā.

Guidance in the ‘Ashūrā Uprising and That of Imam Mahdi (a.s.)

Fātemeh Husseini Rahmat Ābād

Abstract

The subjects of ‘Ashūrā and Hazrat Mahdi’s (a.s.) uprising which are among fundamental issues regarding Aimmah Ma’sūmīn (a.s.) come under attack every now and then by both insiders and outsiders. With research into the causes of the Shia dynamism, Western analysts have found that ‘Ashūrā and Mahdavidism are as a matter of fact the two “red and green” wings and the reason behind the invincibility of Shias. That is why they have decided to deal a blow to these two religious convictions. Accordingly, it seems crucial to do researches and analysis about them. ‘Ashūrā is indeed considered as a man-making school of thought which lays the groundwork for Imam Mahdi’s (a.s.) uprising and whose principles can easily be applied in the upcoming uprising. Guidance and efforts to forbid mankind from straying are part of ‘Ashūrā principles which per se provide a basis for Imam Mahdi’s (a.s.) uprising. The present study intends to first discuss the different aspects of the guidance from the Quranic perspective, and then analyze the ways they can be realized in uprisings.

Keywords: ‘Ashūrā, Imam Mahdi’s (a.s.) uprising, guidance, Ahl al-Bayt’s (a.s.) tradition, Imam Hussain (a.s.).

Karbalā

Mustafā Ūz/ Translated by Abdullāh Dudāngēh

Abstract

Karbalā is Iraq’s second important religious city after Najaf Ashraf. It is important because it is the city where Imam Hussain (a.s.) and a number of his family members were martyred by the Umayyads on the tenth of Muharram (‘Ashūrā) in 61 AH. The origin of the word ‘Karbalā’ is likely to be in the Akkadian language, with the pronunciation of /ka:rbla:tou /, and the meaning of a hat with sharp end. In Arabic, this word is in the form of ‘Kurbabil’, meaning the areas surrounding the Babil Governate. It

Imam Hussain (a.s.) in Alināmeḥ Poem; Battle of Jamal (Nakithin)

Hossein Shahsavari

Abstract

Alināmeḥ is an ancient piece of poem remained from the 5th century. It was composed with a similar style to Shāhnāmeḥ Ferdowsi. The bravery of Imam al-Muttaqin, Hazrat Ali (a.s.), the battles at the advent of Islam as well as his apparent rule which lasted four years or so have been recounted in 11220 verses. This poem, with an ancient style, is the ever-first example of the epic poem of the Twelver (Ithna'asharī) Shias. It is of utmost importance for not only thanks to the historical background of the Shia epic but also due to the inclusion of archaic and scarce vocabularies and expressions. The present survey studies a part of the poem which recounts the events at which Hazrat Abā 'Abdullāh al-Hussain (a.s.) was alongside with Hazrat Amir al-Momenīn (a.s.) during the Battle of Jamal (war against Nakithin).

Keywords: Imam Hussain (a.s.), Alināmeḥ, Rabi', Battle of Jamal, manuscripts.

Insult and Curse; Imam Hussain's (a.s.) Reaction to such a Campaign

Fātemeh Rahmatī/ Rūhullah Mutawaliyān

Abstract

Sabb (insult) has a history as long as the Arab history whether since the Period of Ignorance during which it used to mean affront or after the advent of Islam when it applied to any kind of abusive language. From the Holy Prophet (p.b.u.h.) to the Islamic scholars, whether Sunni or Shia, have all not only condemned the use of abusive language but have also urged their followers to avoid using it. Historical reports indicate that the Umayyads especially Mu'āwiyah have been the main supporters of blasphemy and curse against Aïmma (a.s.) in the Islamic history, as a religious tradition. On the contrary, Aïmma (a.s.) used to curse [some individuals] in special situations where Islam was basically in danger. This article is to analyze the insults and curses and the way Imam Hussain (a.s.) reacted in the face of such a campaign.

Keywords: Imam Hussain (a.s.), Sabb, curse, the Umayyads.

Abstract

Teachings of Ziyārat-nāmeḥ of Hazrat Abul Faḍl al-'Abbas (a.s.)

Ayatollah Murtaḍā Farajpour

Abstract

This article has analyzed in depth Ziyārat-nāmeḥ (pilgrim's prayer) of Hazrat Abul Faḍl al-'Abbas (a.s.) which has been, according to reliable documents, narrated by Imam Sadiq (a.s.). It enjoys a special prestige among other Ziyārat-nāmeḥ thanks to its credibility. The writer has opened the discussion by touching upon the significance of the contents of the Ziyārat-nāmeḥs as well as the need for further attention to them. He has described them as hidden treasure which, on the one hand, has not received enough attention so far and, on the other hand, enough efforts have not been made for their discovery and extraction of facts and knowledge from inside them. Several years after this article was written and a short while before its publication, a pamphlet was published by Hazrat Abbas' (a.s.) holy shrine on Ziyārat-nāmeḥ of Hazrat Abul Faḍl al-'Abbas (a.s.). Nevertheless, it mainly has concentrated on the literary composition and the denotative meaning of the words and has failed to address its deep structure and teaching aspect.

Keywords: Imam Hussain (a.s.), Ziyārat-nāmeḥ of Hazrat Abul Faḍl al-'Abbas (a.s.), Ziyārat-nāmeḥs, Karbalā.

Sahifeye Ahlebait, is a scientific journal on the field of Imamology. It is published biannually in an attempt to provide deeper knowledge and a better understanding of different aspects of Sahifeye Ahlebait (a.s.) lives. It is independent of any institutions, organizations or currents of thought.

The first edition of *Sahifeye Ahlebait* is published with the spiritual support of Imam Hussain's Specialized Library and the sponsorship from Ms. Azzam Nabatchiyan in remembrance of the missing martyr, Akbar Nabatchiyan.

Vol. I ■ Issue 1 ■ Spring - Summer 2015

<http://www.ihlib.ir>

Concessionaire & Managing Director:
Hossein Mottaqi

Editor-in-Chief:
Abdol-Hossein Taleie

Editorial Board:
A. H. Taleie, H. Mottaqi,
H. Shahsavari, M. Sadeqi & S. M. Mousavi

Advisory Board:
Ayatollah M. Farajpour
Ayatollah M. R. Hosseini Jalali
Hojjat al-Islam M. Farmaniyan
Hojjat al-Islam R. Mokhtari
Hojjat al-Islam H. Taremi Rad
Dr. M. H. Faghfoory
Dr. M. R. Fakhhar Ruhani
Dr. N. Safari Forushani

Persian to English Translator: Maryam Mottaghi
Persian to Arabic Translator: Dr. Tahsin Badri
Logotype & Cover Designer: Masud Nejabati
Layout: Nader Barqi
Publisher: Safir Ardehal
Printery: Safir Qalam
Printing Supervisor: H. Abedini

Address: P.O. Box 37135-144, Qom, Iran
Tel/Fax: +982532808160
Website: <http://www.ihlib.ir>
E-mail: info@ihlib.ir

- The responsibility of the provided material lies on the writers of the articles.
- *Sahifeye Ahlebait* is free to edit and homogenize the contents.
- *Sahifeye Ahlebait* accepts advertising in line with the journal's objectives.